

William Faulkner

Köy

ROMAN

Çeviren: Deniz Ilgaz

William (Cuthbert) Faulkner 1897'de Mississippi, New Albany'de doğdu. Ailesinin onur, beyazların sosyal konumu, tarihi kahramanlık gibi konulara yaklaşımı Faulkner'a yapıtları için malzeme oluşturdu. 1915'te okuldan ayrıldı ve büyükbabasının bankasında çalışmaya başladı. 1918'de, çok kısa boylu olduğu için Amerikan Ordusuna kabul edilmeyince Kanada Hava Kuvvetlerine başvurdu. Askeri eğitim gördüğü sırada savaş sona erdiği için aktif görevde bulunamadı. 1919'da askerden geri döndüğünde Mississippi Üniversitesi'ne girdi. Bir yıl sonra öğrenimini yarıda bırakıp New York'a gitti ve bir kitapçıda çalışmaya başladı. 1924'te şiirlerini bir araya getiren ilk kitabı *The Marble Faun*, New Orleans'ta yayımlandı. İlk romanı *Soldier's Pay*'i de 1925'te New Orleans'da yazdı ve bir yıl sonra yayımlandı. Üçüncü romanı *Sartoris*, daha sonra birçok romanında da mekân olarak kullanacağı, Mississippi'deki kurgusal bölge Yoknapatawpha'da geçmekteydi. Modern Amerikan romanına yaptığı katkılardan dolayı 1940'ta Nobel Ödülü'nü, 1955'te *A Fable*'la (*Bir Masal*) ve 1962'de *The Reivers*'la iki kez Pulitzer Ödülü'nü kazandı. 1962'de geçirdiği kalp krizi sonucu öldü.

Türkçedeki Kitapları: *Ses ve Öfke*, Remzi, 1965 (*The Sound and the Fury*); *Sartoris*, Can, 1985 (*Sartoris*); *Döşegimde Öliirken*, İletişim, 1993 (*As I Lay Dying*); *Kutsal Sığınak*, Cem, 2000 (*Sanctuary*); *Ağustos Işığı*, İletişim, 1990 (*Light in August*); *Doktor Martino*, Yenilik, 1956 (*Doctor Martino and the other Stories*); *Duman*, Can, 1991 (*The Knight's Gambit*); *Ayı*, İletişim, 1991 (*The Bear*); *O Akşam Güneşi*, YKY, 1993 (*That Evening Sun*); *Dilek Ağacı*, *Bir Masal*, Can, 1994 (*A Fable*) *Abşalom*, *Abşalom!*, YKY, 2000 (*Absalom, Absalom!*), *Kurtar Halkımı* Musa, YKY, 2002 (*Go Down, Moses*).

Deniz Ilgaz Arnavutköy Amerikan Kız Koleji'nde okudu. ABD'de Wells College'dan Edebiyat ve Felsefe alanlarında B. A. ve Columbia Üniversitesi Gazetecilik Yüksek Okulu'ndan M. S. derecesi aldı. 1985'te Boğaziçi Üniversitesi'nde akademik hayata başladı. Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü'nde mastır çalışmasını ve Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde doktorasını tamamladı. 1995'ten bugüne Boğaziçi Üniversitesi'nde İleri İngilizce Düzeyinde Uluslararası İlişkiler ve Avrupa Birliği dersleri, Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü'nde de Fikri Hakların Avrupa Birliği ve Türkiye'de Düzenlenmesi ve Avrupa'nın Geleceğine İlişkin Konvansiyon ve Taslak AB Anayasası üzerine dersler vermektedir. *Fikri Hakların ABC'si* adlı çeviri kitabı Kültür Bakanlığı ve PEN'in ortak yayını olarak çıkmıştır.

WILLIAM FAULKNER

Köy

ÇEVİREN:
DENİZ ILGAZ

ROMAN

İSTANBUL

Yapı Kredi Yayınları - 2080
Edebiyat - 623

Köy / William Faulkner
Özgün Adı: The Hamlet
Çeviren: Deniz Ilgaz

Kitap Editörü: Mine Haydaroğlu
Düzeltili: Eylül Duru

Kapak Tasarımı: Nahide Dikel

Baskı: Şefik Matbaası
Marmara Sanayi Sitesi M Blok No: 291 İkitelli/İstanbul

İngilizce İlk Baskı: Random House, 1940
Çeviriye Temel Alınan Baskı: The Library of America edition, 1990
YKY'de 1. Baskı: İstanbul, Temmuz, 2004
ISBN 975-08-0831-2

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2002

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Yapı Kredi Kültür Merkezi
İstiklal Caddesi No. 285 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
<http://www.yapikrediyayinlari.com>
e-posta: ykkultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: <http://yky.estore.com.tr>
www.teleweb.com.tr

İÇİNDEKİLER

Önsöz • 7

Flem • 11

Eula • 101

O Uzun Yaz • 163

Köylüler • 281

Çeviride, metnin orijinalindeki yazım özelliklerine sadık kalınmıştır (Yay. N.)

Önsöz

Amerikalı yazar William Faulkner, roman ve öykülerinde özellikle Kuzey-Güney İç Savaşını ve Amerika'da süregelen ırk çatışmasını konu etmesiyle ünlüdür. Amerika Birleşik Devletleri'nin Güney eyaletlerinden biri olan Mississippi'de doğmuş, yaşamış, roman kahramanlarını kendi yaşamından, yakınlarının deneyimlerinden esinlenerek çizmiştir.

İlk romanı *Soldiers' Pay* 1926'da yayımlanmış, bunu, bir yıl arayla, New Orleans'daki toplumsal yaşamı eleştiren *Mosquitoes* adlı romanı izlemiştir. 1929'da *Sartoris* ile Faulkner, kaynak olarak ailesince yaşanmış olaylara ve "Yoknapatawpha County" diye adlandırdığı kendi düşsel ürünü olan yörenin tarihine dayanmaya başlamıştır. Yine 1929'da *The Sound and the Fury* (Ses ve Öfke) yayımlanmış ve bir ailenin çöküşünü anlatan bu roman, Faulkner'in ününün ülkede iyice yaygınlaşmasına yol açmıştır. *As I Lay Dying* (Döşegimde Ölürken) (1930) ve *Sanctuary* (Kutsal Sığınak) (1931) adlı romanlarının yayımlanmasını izleyen yıllarda Hollywood'da senaryo yazarlığı da yapan Faulkner, Mississippi'nin Oxford kasabasında da çeşitli işlerde çalışmış ve bu yöredeki zenci-beyaz ilişkilerini çok güçlü bir anlatımla işleyen romanlar yazmayı da sürdürmüştür. Bir linç olayını konu alan *Light in August*'u (Ağustos Işığı) (1932), dört yıl aradan sonra *Absalom, Absalom!* (Abşalom, Abşalom!) (1936) ve *The Wild Palms* adlı iki roman izlemiştir.

1940'ta yayımlanan romanı *The Hamlet* (Köy), uzun bir aradan sonra yazdığı *The Town* (1957) ve *The Mansion* (1959) ile bir-

likte bir üçlemeyi oluşturur. Bu üç romanda da Snopes ailesinin birkaç kuşağa yayılan inişli çıkışlı, olaylı yaşamı konu edilmektedir.

1950'de Nobel Edebiyat Ödülü'nü, 1955 ve 1963'te Pulitzer Ödülü'nü alan Faulkner'in öbür romanları ise, *Intruder in the Dust* (1948), *A Fable* (Bir Masal) (1954) ve *The Reivers*'dır (1962). 1979'da, ölümünden on yedi yıl sonra, hiçbiri yayımlanmamış öykülerinden oluşan 677 sayfalık bir kitap, *Uncollected Stories of William Faulkner* adıyla yayımlandı. Joseph Blotner'in editörlüğünü yaptığı, Faulkner araştırmacıları için dev bir 'kaynak kitap' niteliği taşıyan bu yapıt, Faulkner'in yaratıcılığının boyutlarına, üretkenliğinin derinliklerine ışık tutmaktadır.

Faulkner, yapıtlarında şefkat, cesaret, dayanma gücü, fiziksel engelleri zorlama, kösnü, ırza geçme, cinayet gibi insana özgü olumlu ve olumsuz öğelerle uğraşmıştır. Konuyu ele alış biçiminde ise, yansıtmaya çalıştığı kargaşa içeren malzemeye uygun bir kalıp içinde okuyucuyu şaşırtıcı yöntemlere başvurmuştur. Romanlarında öykü sürekliliği öğesini hiç önemser görünmeden, bunu özellikle yadsıyarak, okuyucunun ancak birkaç romanını okuduktan sonra alılabileceği bir biçem benimsemiştir. Tehdidini aralıksız sürdüren bir kaos üzerinde düzen ve egemenlik kurma çabasından başka türlü tanımlanamayacak olan roman, Faulkner'in elinde düzensizliğin gerçekliğinin kabullenilmesi, ama aynı zamanda bu kargaşanın sürekli olarak bir ağ gibi örülmeye çalışılması ikilemine dönüşür. Okuyucu, kendi geçmişini zaman içinde yeni anlayışlarla birlikte nasıl sürekli yeniden yorumlamaya zorlanırsa, bir Faulkner romanı okurken de aynı biçimde aktif bir yorumcu durumunda bulur kendisini. Yüz yüze geldiği bireysel olgular dizisini birbirinin ışıyla aydınlatarak yeniden değerlendirmeye itilmektedir sürekli olarak. Faulkner ise bu süreç içinde asıl bilgiyi okuyucudan titizlikle kaçırır durur. Roman kişilerine belirli karakter özellikleri vermekten, bir öykü yapısı oluşturmaktan kendisini sürekli olarak alıkoyar. Epistemolojik karşıtlar, yani kargaşa karşısında neye inanıp ne yol tutacağı kaygısı, roman biçimine yansımış, onu hem kavramsal yönden hem de anlatım yönünden sanki felce uğratmıştır.

1930-36 yılları arasında yayımlanmış olan dört 'Yoknapatawpha' romanı, birlikte sürekli bir öyküyü oluştururlar. Bu öykü, bilinmeyen ve ürkütücü 'bir şey'in, kimi zaman açıklığa çıkacakmış gibi saydamlaşıp, kimi zaman bilgisizliğin girdabına gömülmesiyle, çetrefil ve gizemli bir örgü içinde bir romandan öbürüne düğüm-çözüm-düğüm olarak geçerek, *Abşalom, Abşalom!*' da bazı uçların birbirini bulmasıyla sonuçlanmasındır.

Büyük bir ailenin yaygın ve çeşitli yorumlara açık yaşam öyküsünü dile getiren üç romanlık üçlemede ise (*The Hamlet, The Town ve The Mansion*) Faulkner'in çok ilginç bulduğu, insana özgü bir tutku ile iyiden iyiye uğraştığı görülür. Bu tutku, okuyucunun okuduğunda hep bir öykü, bir anlam, bir değer yargısı bulma çabasıdır. Faulkner, zaman zaman alaya alacak kadar ilginç bulduğu bu tutku yoluyla ulaşılan hazzın, yalnızca asıl bilgiyi gizlemek ya da geciktirmekle tattırılamayacağını, bu eksik bilginin verilmediği bilincini sürekli ve etkili bir biçimde okuyucuya hissettirmenin de romanda kendi başına bir etken olabileceğini keşfetmiş bir yazardı. Faulkner okuyucusunu, bir maraton koşucusu gibi soluk soluğa bırakan öge, işte bu her adımda romandan sökülüp alınan gizemin tam doygunluğunu tatmışken bunun daha da huzursuz edici gizemler pahasına elde edilmiş olduğunu birdenbire anlamamanın sonucudur. Gerçek yaşamda olup biten her şeyi aynı anda ve bir solukta anlatabilmenin, bütün olanlardan tek bir anlam çıkarabilmenin güçlüğü gibi, Faulkner romanlarını okurken de bir hipotez kurabileceğimiz ayrıntıları seçip birbirine bağlama çabasının güçlüğü içinde buluruz kendimizi. İster istemez boşlukları kendi değer yargılarımıza göre doldururuz. Hipotezlerimizi sürekli yenileriz. Kısacası yaşarız.

1990
Deniz Ilgaz

Birinci Kitap

FLEM

Birinci Bölüm

1

Frenchman's Bend, Jefferson'ın yirmi mil güneydoğusunda yer alan verimli ırmak yatağından oluşmuş yörenin bir parçasıydı. İki ayrı ilçeye kadar uzandığı halde hiçbirine bağlılık göstermeyen, belli sınırları olmasa da bir bütünlüğe sahip, tepelerle beşiklenmiş bu ırak bölge, İç Savaş öncesinde hibe edilmiş arazi üzerinde kurulan görkemli bir çiftliğin bulunduğu yermiş, ki kalıntıları –yıkılmış ahırları, kölelerin yaşadığı bölümleri, şimdi ot bürümüş bahçeleri, terasları ve gezinti yerleriyle tantanalı bir evin içi boşalmış kabuğu– hâlâ Eski Fransızın Yeri diye biliniyordu; gerçi asıl sınırları şimdi yalnızca Jefferson Adliye binasında yargıcın solmuş evrakları arasında kalmış, yıllar önce çok verimli olan tarlaların büyük bir bölümü de ilk ekildikleri günden önceki durumlarına, kamış ve servi ormanlarına dönüşmüştü.

Yörenin eski sahibi Fransız olmasa bile bir yabancıydı kuşkusuz, çünkü ondan sonra gelerek onun orada kalışının izlerini hemen hemen bütünüyle silen insanlarca, dili biraz yabancı bir şiveye çalan ya da görünüşü, giyimi ve uğraşı alışılmışın dışında olan herhangi bir kişi, kökeninin ne olduğunu söylesin söylemesin, Fransız olarak kabul edilirdi; tıpkı onların kentli benzerlerine göre (o kişi örneğin Jefferson'a yerleşmeyi yeğleseydi) bir Hollandalı olarak kabul edileceği gibi. Ama bugün kimse onun gerçekten ne olduğunu bilmiyordu, Will Varner bile bil-

miyordu, ki Will şimdi altmış yaşındaydı ve bu eski çiftliğin harap köşkü de içinde olmak üzere büyük bir bölümü onun elindeydi. Çünkü yabancı, yani Fransız, çoktan gitmişti; ailesiyle, köleleriyle ve bütün tantanasıyla gitmişti. Düşleyip gerçeğe dönüştürdükleri ve geniş toprakları; önce küçük, sıradan, ipotekli çiftlikler halinde parsellenmiş, Jefferson bankalarının yöneticilerinin kavga gürültüsünün sonunda da Will Varner'a satılmıştı. Yabancıdan artakalanlar ise, toprağın taşkından korumak için kölelerince on mil kadar düzeltilmiş nehir yatağı ve görkemli evinin iskeletiydi. Onunla soydaş bile olmayan mirasçıları, yıkıp dağıttıkları evi –ceviz tırabzan babalarını, merdiven dayanaklarını, elli yıl sonra paha biçilemeyecek olan meşe döşemelerini– otuz yıl boyunca, yakacak odun uğruna parçaladılar. Adı bile unutulmuştu yabancının; gururu ise, ormanda bilek gücüyle kazandığı ve kendi adına bir anıt gibi biçimlendirdiği bu araziyle ilgili bir destana dönüşmüştü. Kendisinden sonra çakmaklı tüfekleri, köpekleri, çocukları, ev-yapısı viski imbikleri, Protestan ilahi kitaplarıyla birlikte kırk dökük arabalarda, katır sırtında ve hatta yaya gelenlerin, bir zamanlar yaşamış adamla şimdi hiç alakası kalmamış bir adı söylemeye dilleri dönmüyordu, okumak şöyle dursun. Onun düşü ve gururu, şimdi adsız kemiklerinin yitik tortusuyla birlikte toz olmuş, öyküsüye yalnızca parasını buralarda bir yere gömdüğüyle ilgili inatçı dedikodularda kalmıştı; Grant'in, Vicksburg'a ilerlerken bütün bu yöreyi aşırıp geçtiği zamanlarda gömülmüş bir yığın paranın öyküsü.

Mirasçıları kuzeydoğudan gelmişlerdi, çocuklarının doğurup yeni kuşaklar oluşturmasıyla yinelenen göç dalgaları halinde Tennessee dağlarını aşarak Atlas Okyanusu kıyılarından gelmişlerdi. Daha önce de İngiltere'den, İskoçya'dan ve Galler'den gelmişlerdi, çoğunun adlarının da tanıklık ettiği gibi – Turpin, Haley, Whittington, McCallum, Murray, Leonard, Littlejohn– ve hiç kimsenin bile isteye kendine seçeceği türden adlar olmadığından herhangi bir yerden gelmiş olması da olanaksız, Rid-dup, Armstid, Doshey gibi bir sürü ad daha... Bu adamlar hiç köle getirmemişlerdi ve hiçbirinin eşyaları arasında Phyfe ya da Chippendale konsollar yoktu; gerçekten de getirdikleri şey-

ler ancak kendi ellerinde taşıyabilecekleri türdendi. Toprak aldılar ve bir iki odalı kulübeler yaptılar; ama bu kulübeleri hiç boyamadılar ve birbirleriyle evlendiler, çocuklar doğurdular ve ilk yaptıkları kulübelere birer ikişer oda eklediler, bu odaları da boyamadılar ve işte hepsi buydu. Onların torunları hâlâ aşağı yörede pamuk, bayırlarda da mısır ekiyorlar, tepelerin gizli oyuklarında bu mısırdan viski yapıyorlar, içemediklerini de satıyorlardı. Yöreye giden devlet memurları ortadan kayboluyorlardı. Kaybolan adamın giydiği herhangi bir şey –bir fötr şapka, yünlü kumaştan bir palto, bir çift kent ayakkabısı ve hatta adamın silahı– bir çocuğun, yaşlı bir adamın ya da bir kadının üstünde görülebiliyordu. Kasaba memurları seçim öncesi dönemler dışında bu insanları hiç tedirgin etmezlerdi. Onlar kiliselerine ve okullarına kendileri bakarlar, kendi aralarında evlenirler, seyrek olarak zina suçları, çok sık olarak da cinayet işlerler; kendi kendilerinin mahkemeleri, yargıçları ve cellatları olurlardı. Protestan ve demokrat ve doğurgandılar; yörede bir tek zenci toprak sahibi bile yoktu. Yabancı zenciler ise karanlık bastıktan sonra bu yöreden geçmeye kesinlikle yanaşmazlardı.

Eski Fransızın Yeri'nin şimdiki sahibi olan Will Varner, bölgenin bir numaralı adamıydı. Bir ilçede en büyük toprağa sahip kişi ve vazgeçilmez bir denetici, öbür ilçede sulh yargıcı, ve her iki ilçede de seçim encümeni üyesi olarak çevresinde yasanın değilse bile en azından öğüt ve uyarı kaynağıydı ve yöre halkı, ki bunlar o gün seçmenlik kavramından söz edildiğini duysalardı kuşkusuz başkaldırınlardı, Varner'a, Ne yapmalıyım tavrıyla değil de, Ne yapmamı isterdin eğer bana onu yaptırabilseydin tavrıyla gelirlerdi. Varner bir çiftçiydi, bir tefeciydi, bir veterinerdi; Jefferson yargıçlarından Benbow bir defasında onun için demişti ki: Bir katırın kanını akıtan ya da oy sandığını düzmece oylarla dolduran daha yumuşak huylu bir adam olamaz. Yöredeki en iyi toprakların sahibi oydu ve geri kalan toprakların çoğu da onun üstüne ipotekliydı. Kasabadaki dükkân ve pamuk çırçırı, değirmen ve demirci dükkânı da onundu ve yörenin insanlarından biri alışverişini yapmaya ya da buğdayını öğütmeye ya da pamuğunu çiğitten ayırmaya ya da hayvanını nallatmaya başka bir yere gidecek olursa kötü talih

peşini bırakmaz diye halk arasında bir söylenti bile dolaşırdı. Saçları ve bıyığı kızılımsı gri renkte, küçük, sert, parlak mavi gözlü, fasulye sıırığı kadar ince ve hemen hemen o kadar da uzun bir adamdı; bir Metodist kilisesinin Pazar Okulu müfettişine benziyordu; hafta arasında yolcu trenlerinde kondüktörlük yapan bir okul müfettişi, ya da tam tersi, ve o kilisenin ya da trenyolunun, ya da her ikisinin birden sahibi. Açıkgozdu, gizemli ve neşeliydi, Rabelais düşüncesi doğrultusunda coşkun ve kaba mizaçlı, ve altmışında olmasına rağmen saçında griden çok kızıl bulunmasından da anlaşılacağı gibi büyük bir olasılıkla cinsel yönden de hâlâ güçlüydü (karısına on altı çocuk doğurtmuştu, ama bunlardan sadece ikisi evde kalmıştı; diğerleri ya evlenerek ya gömülerek, El Paso'dan Alabama'ya kadar dağılmışlardı). Hem hareketli hem de tembeldi; hiçbir şey yapmazdı (ailenin bütün işlerine oğlu bakardı), bütün zamanını hiçbir şey yapmadan geçirirdi. Oğlu daha kahvaltıya inmeden o evden çıkmış olurdu, ama nereye gittiğini kendinden ve bindiği yaşlı, semiz, beyaz atından başka kimse bilmezdi. Atı ve kendisi yörenin on mil kadar dolaylarında her an görülebilirdi, ilkbahar, yaz ve sonbaharda en azından ayda bir kez, Eski Fransızın evinin ormanda boğulmuş çimenleri üstünde, derme çatma iskemlesinde otururken bir rastlayan çıkardı ona, yaşlı beyaz atı da yakınındaki bir çit kazığına bağlanmış olurdu. İskemleyi Will'e kendi demircisi yapmıştı; boş bir un varilini ortasından ikiye kesmiş, kenarlarını zımparalamış, orta yerine de bir minder çivilemişti; Varner da baronlara yaraşır görkemli evin yıkıntısı önünde tütün çiğneyerek oturur, güler yüzle ama hiç de davetkâr olmayan sertçe bir sözle gelip geçenleri selamlardı. Herkes (onu orada otururken görenler ya da bunu başkalarından duymuş olanlar) Varner'ın orada oturup sırası gelen ipotek zaptını planladığına inanırdı, çünkü o yalnızca Ratliff adlı gezgin bir dikiş makinesi satıcısına –kendi yaşının yarısından daha genç birisi– bir neden göstermiş ve –hiç kımıldamadan, eski tuğlaların yükselişine ve karmakarışık koridorlara ve arkasındaki sütunlu kalıntıya başıyla bile işaret etmeden– şöyle demişti: "Burada oturmayı seviyorum. Yalnızca içinde yemek yemek ve uyumak için bütün bunlara gereksinim duyan bir ap-

talın yerinde olunca insan ne tür duygulara kapılıyor, anlamaya çalışıyorum.” Sonra, Ratliff’e neyin ne olduğunu gösteren daha açık bir ipucu vermeden şunları eklemişti: “Bir zamanlar bundan kurtulacak oldum, bu kalıntıları temizleteyim, dedim. Tanrı bilir ya, insanlar öyle tembelleştiler ki, kalan tahtaları aşağı çekmek için merdivene bile tırmanmaz oldular. Ardından karar verdim, kalan kalsın, yalnızca bana bir yanılgımı anımsatmak için de olsa. Satın alıp da kimseye satamadığım tek şey budur hayatımda.”

Oğlu Jody otuz yaşlarında, dinç, göbeklice, biraz tiroit derdi olan bir adamdı; yalnızca evlenmemekle kalmamıştı, bazı insanlardan çevreye yayıldığı söylenen kutsallık ve tinsellik konusu gibi, ondan da bozulamaz ve aldedilemez bir bekârlık hasası tüterdi buram buram. On ya da yirmi yıl sonra koca bir göbek salacağı şimdiden belli olan iri bir adamdı; gerçi henüz bir dereceye kadar şık ve gözde bir bekâr olarak başarılı bir örnek sayılırdı. Sırtında, yaz kış (yalnız sıcaklar basınca ceketini çıkarırdı), pazar günleri ve haftanın diğer günleri giydiği yakasız, parlak, beyaz bir gömlek, onun üstünde de iyi cins kara çuhandan bir takım elbise bulunurdu. Gömleğinin yakası ağır bir altın yaka düğmesiyle tutturulmuş olurdu. Elbiseyi Jefferson’daki terzisinden geldiği gün hemen sırtına geçirir, onu ailenin zenci hizmetkârlarından birine satana dek her gün ve her türlü havada giyerdi. Bu yüzden, hemen hemen her pazar akşamı onun eski elbiselerinden birinin bütününe ya da bir parçasına, yaz sokaklarında yürürken bir geçenin sırtında rastlayıp hemen tanımamak olanaksızdı. Çevresindeki adamların hiç değişmeyen iş tulumları arasında, Jody’nin, bu giyimiyle cenaze-yeye yaraşır denmese de törensel bir havası vardı –bu da belki o aldedilmez bekârlık niteliğinden ötürüydü; öyle ki, ona bakarken o lapacılığın ve gözden saklanmış şişmanlığın altında, sürekli ve ölümsüz Yetkin Adamı, tapınılacak Tek Erkeği görürdünüz. Ailesinin on altı çocuğundan dokuzuncusuydu. Aslında hâlâ babasının sahibi olduğu ve çoğunlukla ipotek işlerinin görüldüğü dükkânı ve çırcıyı yönetiyor, önceleri babasının tek başına, sonraları ise ikisinin birlikte son kırk yıldır elde etmekte oldukları dağınık çiftlikleri denetliyordu.

Bir gün öğleden sonra, dükkânda, yeni bir kendir yuma-ğından saban ipi uzunluğundan parçalar kesiyor, sonra da on-lara düzgün birer denizci ilmeği atarak duvarda sıralanmış çi-vilere takıyordu. O sırada arkasında bir ses duyup döndü. Açık kapıda silueti beliren normalden küçük bir adam gördü. Başın-da geniş bir şapka, sırtında kendine çok büyük gelen bir redin-got ve duruşunda tuhaf bir tutukluk olan bir adamdı bu. "Var-ner sen misin?" dedi adam. Sesi sert değil de az kullanılmaktan paslıydı.

"Varner'lardan biriyim," dedi Jody, hem yumuşak, hem sert, oldukça hoş a giden sesiyle. "Sizin için ne yapabilirim?"

"Adım Snopes. Kiraya verilecek bir çiftliğiniz olduğunu duydum."

"Öyle mi?" dedi Varner. Gelenin yüzünü ışıkt a görebilmek için ilerledi. "Nerden duydunuz bunu?" Çünkü çiftlik yeniydi. Onu hacizli satıştan aldıklarından bu yana bir hafta bile geçme-mişti. Ve adam kesinlikle yabancıydı. Adını hiç duymamıştı Jody.

Öbürü yanıtlamadı. Şimdi Varner yüzünü görebiliyordu. Aklaşmakta olan kıvrırcık saçlarla örtülü şakakların arasında so-ğuk, donuk, gri bir çift göz ve bir koyun postu gibi kıvrırcık, sık ve demir grisi kısıcak bir sakal. "Nerede çiftçilik yapıyordunuz?" dedi Varner.

"Batıda." Bu tek sözü öyle katıksız bir kesinlikle söylemişti ki, sanki arkasından bir kapı kapamıştı.

"Texas mı demek istedin?"

"Hayır."

"Anlıyorum. Demek ki buranın hemen batısında. Ailende kaç kişisiniz?"

"Altı." Şimdi ne gözle görülür bir duraklama olmuştu, ne de bir başka sözcüğe geçme telaşı. Ama bir şey vardı, Varner hissetmişti bunu. Cansız ses, sanki özellikle tutarsız sözlerini karıştırırcasına, "Bir erkek, iki kız, karım ve kız kardeşi," dedi.

"Beş etti."

"Bir de kendim," dedi ölü ses.

"İnsan genellikle ırgatları arasında kendini saymaz," dedi Varner. "Beş mi, yoksa yedi mi?"

"Tarlaya altı kişi koyabilirim."

Varner'ın sesi değişmemişti, hâlâ hoş, hâlâ sertti: "Bu yıl kiracı alıp almayacağımı bilmiyorum. Mayısın biri oldu neredeyse. Belki günlük ırgat tutup çalıştırmayı denerim. Eğer çalıştıracaksam o da."

"Öyle de çalışırım," dedi öteki. Varner ona baktı.

"Yerleşmeye biraz isteklisin galiba." Öteki bir şey demedi. Varner, adamın kendisine bakıp bakmadığını kestiremiyordu. "Ne kadar kira ödemeyi düşünüyordun?"

"Ne kadar istiyorsun?"

"Dörtte üç," dedi Varner. "Gereksinimler bu dükkândan. Veresiye."

"Anlıyorum. Yetmiş beş sentlik taksitler halinde."

"Aynen öyle," dedi Varner nazıkçe. Şimdi adamın herhangi bir şeye bakıp bakmadığını anlayamıyordu.

"Kabul," dedi adam.

Dükkânın balkonundan, ellerinde çakıları ya da yonttukları ağaç parçalarıyla, bağdaş kurmuş oturan beş altı tulumlu adamın başları üzerinden Varner, ziyaretçisinin sağa sola bakmadan dimdik bir yürüyüşle verandadan geçip inmesini ve balkonun altında bağlı duran, ikili koşulmuş hayvanlar ve semerli atlar arasından, ipten dizginleri olan yıpranmış bir saban yuları takılmış, sıska, eyersiz bir katırı seçmesini, onu merdivene doğru getirip sırtına dimdik ve beceriksizce binerek, yine ne sağa ne sola bir kez olsun dönüp bakmadan uzaklaşmasını seyretti. "Sadece ayak sesini duysan yüz kiloluk biri sanırsın," dedi adamlardan biri. "Kim bu, Jody?"

Varner dişlerini emdi, yola tükürdü. "Adı Snopes," dedi.

"Snopes mu?" dedi bir başkası. "Hey gidi. Demek o." Şimdi yalnız Varner değil, hepsi birden konuşan adama baktılar – tertemiz ama soluk ve yamalı tulumu içinde zayıf biriydi. Yeni tıraş olmuş yüzündeki iki ayrı ifadeyi –geçici bir barış ve dinginlik ifadesiyle onun altındaki, hafif de olsa kesin ve sürekli huzursuzluk ifadesini– çözene kadar yumuşak ve neredeyse hüzünlü bir görünüşü olduğunu düşünürdü insan. Duyarlı ağzındaki çocuksu tazelik de bir yaşam boyu tütünden uzak durmanın sonucu olabilirdi pekâlâ. Genç yaşta evlenip yalnızca

kız çocukları olmuş ve kendileri de karılarının en büyük kızından başka bir şey olmayan tüm erkeklerin yaşayan örneğine ait bir yüzdü bu. Adı Tull'dı. "Ailesini kışın Ike McCaslin'in çiftliğinde eski bir pamuk ambarında barındıran adam bu işte. İki yıl önce Grenier kasabasında Harris adlı birinin ahır yangınına adı karışan adam bu."

"Ha?" dedi Varner. "Ne dedin? Ahır yangını mı?"

"O yaptı demedim," dedi Tull. "Yalnızca, o olaya adı karışmıştı dedim."

"Ne kadar karışmıştı?"

"Harris onu tutuklattı."

"Anlıyorum," dedi Varner. "Yanlı ş birinden söz ettiğin belli. Biraz önce kiraladı gitti."

"O oldu ğu kanıtlanmamıştı," dedi Tull. "En azından, Harris sonradan bir kanıt bulmuş olsaydı bile çok geç kalmıştı. Çünkü Snopes çoktan uzaklaşmıştı o yöreden. Sonra, geçen eylülde McCaslin'in çiftliğinde ortaya çıktı. Kendisi ve ailesi gündelikçi olarak çalıştılar. McCaslin de onlara kışı geçirmeleri için kullanmadığı eski bir pamuk ambarını verdi. Bütün bildiğim bu. Bir daha da tekrarlamadım bunları ben."

"Ben de olsam öyle yapardım," dedi Varner. "Erkek dediğin kendisine aylak dedikoducu denmesini istemez, değil mi?" Siyah-beyaz, solmuş, resmî giysisi içinde, ablak yumuşak yüzüyle tepeden bakıyordu onlara. Parlak, kirli, beyaz gömlek ve torba gibi olmuş bakımsız pantolon – hem tören, hem de ev kıyafeti olan bir giysi. Dişlerini kısaca ve gürültüyle emdi. "Demek öyle," dedi. "Ahır yakan. Demek öyle."

O gece sofrada babasına olaydan söz etti. Littlejohn'un otele adıyla bilinen yarı-kütük yarı-talaş, düzensiz ahşap yapının dışında Will Varner'ın evi yörenin birden çok katı olan tek eviydi. Ahçıları da vardı; bütün bölgenin tek zenci hizmetçisi olmakla kalmayıp ne tür olursa olsun tek hizmetçisiydi aynı zamanda. Yıllardır onlarla birlikteydi ama Bayan Varner, kendi de inanmış gibi, bu kadının denetlenmedikçe, bir su kaynatmayı bile beceremediğini hâlâ söyler dururdu. Jody, durumu, o gece, annesi mutfakla yemek odası arasında telaşla gidip gelirken anlattı babasına. Tombul ve neşeli bir kadındı annesi; on altı ço-

cuk doğurmuştu ve bunlardan beşini gmmuştu bile; yıllık kasaba panayırında meyve reçelleri ve sebze turşularıyla ödüller kazanırdı. Jody'nin kız kardeşiyse –henüz on   yaşında olduğu halde iyice belirgin göğüsleri ve buğulu sıcak-iklim zmleri gibi gözleriyle, dolgun, ıslak, her zaman hafifçe aralık ağzıyla, yumuşak, iri bir kız– masadaki yerinde, genellikle genç kızlara özgü somurtkan bir dalgınlıkla, dinlememek için çaba harcamak zorunluluğu bile duymadan oturuyordu.

“Sözleşme imzalatınız mı?” diye sordu Will Varner.

“Vernon Tull'ın anlattıklarını duyana kadar öyle bir niyetim yoktu. Ama şimdi, kâğıdı yarın götürüp ona imzalatayım diyorum.”

“O zaman ona hangi evi yakacağını da gösterirsin. Yoksa bu seçimi ona mı bırakacaksın?”

“Tabii,” dedi Jody. “Onu da konuşuruz.” Ve sonra şöyle dedi –şimdi sesindeki bütün şakacılık, komikliğin o hafif sa malayan hazırcevaplığı gitmişti: “Yapacağım şey, o ahıra ne olduysa onu öğrenmek. Ama yaptıysa da yapmadıysa da bir şey değişmez. nemli olan, tam ürünü toplama zamanı ansızın benim onun yaptığını bildiğimin ortaya çıkması. Dinle! şöyle bir durum düşün.” öne doğru, masanın üstüne eğiliyor-du şimdi; şişkin, yumru yumru ve ciddi-ydi. Annesi mutfakla oda arasında koşturuyordu. “Burada bir toprak var; sahipleri yılın bu kadar geç bir zamanında ürün alamayacaklarını anlamışlar. Ve işte bir adam geliyor, onu kiralamak istiyor, ama bir durum var: Adamın son kiraladığı yerde bir ahır yanmış. Ahır özellikle o mu yaktı önemli değil; gerçi emin olsam işler biraz kolaylaşırdı. nemli olan şu; o oradayken yandı ahır ve kanıtlar öylesine güçlüydü ki oradan ayrılmaya zorlanmış oldu. Böylece buraya geliyor, bu yıl hiçbir şey beklemediğimiz bu toprağı kir alıyor ve dkk andan ihtiyaçlarını düzenli olarak alıyor. rn kaldırılıyor, mal sahibi malı güzelce satıyor, para hazır bekliyor, ama bu adam payını almaya gelince mal sahibi diyor ki: ‘Nedir şu senin adının bulaştığı, yeni duyduğum ahır olayı?’ Dediğinin hepsi bu. ‘şu senin adının bulaştığı, şimdi duyduğum ahır olayı nedir?’” Birbirlerine gözlerini diktiler – hafif dışarı uğramış donuk gözler ve k uk, sert, mavi gözler.

"Ne diyebilir ki? Ne diyebilir ki, yalnızca, 'Tamam. Niyetin nedir?'"

"Adamın dükkândan veresiye aldıklarını kaybedersin."

"Tabii. Bunu önlemenin bir yolu yok. Sonra, adam ücretsiz, bedava ürün yetiştiriyor, hiç olmazsa işi görürken onu beslemek çok şey sayılmaz. Dur bakayım," dedi. "Allah kahretsin, bunu bile yapmasak olur. Ekin ekme işini bitirdiği son günün sabahı kapısının önüne üstünde bir kibritle iki kuru tahta parçası bırakırım, bunları görünce her şeyin sona erdiğini, çekip gitmekten başka bir işi kalmadığını anlar. Böylece dükkân faturasından iki ay eksilmiş olur. Kiralık işçiyle kaldırırız ekini." Birbirlerine baktılar. İkisinden biri için bu iş olup bitmişti bile, başarılmıştı: Gerçekten görebiliyordu adamı sanki; konuştuğu zaman altı ay sonrası için konuşuyordu Jody: "Karşı koyamaz! Bunu göze alamaz!"

"Hmmm," dedi Will. İliklenmemiş, açık duran yeğinin cebinden isli bir pipo çıkararak onu doldurmaya başladı. "Bu insanlardan uzak dursan iyi edersin."

"Bırak şimdi," dedi Jody. Masadaki porselen kaptan bir kürdan alarak geriye yaslandı. "Ahırları yakmak doğru değil. Böyle garip alışkanlıkları olan adam bunun acısını çekmeli."

Ertesi gün gitmedi dükkâna. Ondan sonraki gün de gitmedi. Ama üçüncü günün hemen öğle sonrası, sahtiyan eyerli atı balkon direklerinden birine bağlı beklerken, kendisi dükkânın kuytusunda kapağı kıvrılarak açılıp kapanan yazı masasına abanmış, kara şapkası başının arkasında, bir elinde kalem, öbür kara kıllı geniş eli ise kâğıdın üstünde bir domuz budu gibi ağır ve hareketsiz, yayvan elyazısıyla sözleşmenin sözlerini ağır ağır tartıp biçerek sıralıyordu. Bir saat sonra, köyden beş mil uzakta, özenle kurutulmuş ve katlanmış sözleşme kâğıdı pantolonunun cebinde, yolda duran bir arabanın yanma sürdü atını. Kötü kullanılmaktan ötürü yıpranmış, geçen kışın kurumuş çamuruyla kaplanmış bu arabayı, dağ keçisi kadar küçük ve yabanıl bir çift kaba kıllı midilli çekiyordu. Arabanın arkasına köpek kulübesi büyüklüğünde bir teneke kutu eklenmişti. Bu kutuyu bir eve benzetmek için boyamışlardı. Her boyalı pencerenin içinde, boyalı bir dikiş makinesine yapmacık bir gü-

lümsemeyle eğilmiş boyalı bir kadın yüzü vardı. Varner atını yanaştırdı. Ateş püsküren gözlerle içerdekine dik dik baktı. Adam tatlı tatlı, "Ee, Jody, duyduğuma göre yeni bir kiracın varmış," dedi.

"Cehennemin dibi!" diye bağırdı Varner. "Bir ahır daha mı ateşe verdi demek istiyorsun? Yakalandıktan sonra bile, bir *başkasını* da mı yakmış?"

"Eh," dedi arabadaki adam, "bilmem ki; başka bir şeyi daha yaktı diye rapor etmek istemem. Şöyle söylemek daha doğru olur: O oralardayken, onlarla iyi kötü bir ilişkisi varken iki yer de yanmış... Belki yangın onun ardısıra gidiyor, köpeklerin bazı insanların ardı sıra gittiği gibi." Yumuşak, tembel ve tekdüze bir sesle konuşuyordu. Şakacı olmaktan çok kurnaz olduğunu insan biraz geç seziyordu. Ratliff'di bu, dikiş makinesi satıcısı. Jefferson'da yaşar, dört ayrı kasabayı kapsayan geniş bir yörede, dayanıklı atları ve içinde ancak zorlukla sığdırılmış bir dikiş makinesi olan boyalı köpek kulübesi ile birlikte dolaşır dururdu. Birbirini izleyen günlerde iki kasaba arasında yıpranmış ve çamurlu arabası ve güçlü midillileriyle ya yol alır ya da bir gölgeye çekilmiş dururdu. Ratliff saygılı, yumuşak yüzüyle, temiz, kravatsız mavi gömleğiyle, bir yol kavşağı dükkânında birkaç kişiyle bir arada çömelmiş, ya da -yine çömelerek ve yine konuşuyor görünerek ama aslında, ancak sonradan anlaşıldığı gibi, herkesin sandığından çok daha fazla dinleyerek- kadınların arasında, çevrede çamaşır dolu ipler, leğenler, kararmış çamaşır taslarıyla, pınar ya da kaynak kıyılarında, ya da kulübelerin balkonlarında kalmış bir koltukta, terbiyeli, hoş, nazik derlitoplu, nükteli ama anlaşılmaz haliyle görülebilirdi. Yılda belki üç makine satardı, kalan zamanında toprak ve hayvan ticareti yapar, elden düşme tarım aletleri, müzik aletleri ya da sahiplerinin pek fazla istemediği başka şeyleri toplar, evden eve dolaşıp bunları satarken dört kasabanın dedikodularını bir gazetenin yerini tutacak gibi taşır ve ağızdan ağıza ne kadar düğün daveti, cenaze haberi, reçel ve turşu tarifi gibi özel mesaj varsa hepsini bir posta servisi güvencesiyle ulaştırırdı. Hiçbir adı unutmazdı. Elli millik bir alanda, insan olsun, katır ya da köpek olsun, herkesi tanırdı. "Yalnız diyorum ki, Snopes katır

arabasını De Spain'in onlara verdiği evin önüne çektiği zaman ben arkalarındaydım. Arabanın içi tepeleme eşya doluydu, tıpkı Harris'in çiftliğinde yaşadıkları eve ya da başka yerlere ulaştıklarında olduğu gibi. 'Girin buraya,' dedi Snopes onlara. Ocak, yataklar, sandalyeler çıkıverdiler arabadan, kendi kendilerine giriverdiler içeri. Özelliği olmayan, ama iyi, sağlam, büyük bir yardım görmeden oradan oraya taşınmaya alışık eşyalar gibi. Ab vardı, bir de o iriyarı adam, Flem dedikleri – biri daha vardı, ufak tefek biri; onu bir kez bir yerde gördüğümü anımsıyorum. Onlarla birlikte değildi. En azından şimdi değildi. Kim bilir belki ahırdan zamanında çıkması gerektiğini söyleyen olmamıştı ona. Arabacı koltuğunda oturuyordu Snopes. Arabanın içindeki iki sandalyede o iki hantal kız ve arkada denklemin üstünde de Snopes'un karısı ve karısının dul kız kardeşi oturuyorlardı. Sanki kimsenin aldıracağı yoktu onlara; eşyalar ve onlar arabayla birlikte geliyorlar mı yoksa gelmiyorlar mı, aldırın yoktu. Araba evin önünde durunca dönüp eve baktı Snopes. 'Çaylaklar bile barınmaz burada,' dedi."

Atının üstünde oturan Varner ateş püsküren gözlerini Ratliff'e dikmiş, öfkeden sanki dilini yutmuştu. "Tamam, tamam," dedi Ratliff. "Araba durur durmaz Snopes'un karısı ve dul aşağı indiler, yükü boşaltmaya başladılar. İki kız kımıldamadan oturuyorlardı; sırtlarında pazar giysileri, iki sandalyede oturmuş sakız çiğniyorlardı. Derken Ab arkaya döndü, sayıp söverek onları arabadan aşağı, karısıyla dulun ocakla boğuştukları yere doğru itti. Değerlice bir çift ineğini dürter gibi, çok sert vurmamaya özen göstererek kırbaçıyla iteledi onları. Sonra kendisiyle Flem oturup beklediler orada. İki gülbüz kız eski bir süpürgeyle bir lambayı arabadan çıkarıp yine öylece dikilince Ab eğildi, en yakın olanın kışına kırbaçla hafifçe vurdu. 'Sonra da ananıza ocağın taşınmasında yardım edin!' diye gürledi arkalarından. Sonra kendisiyle Flem de arabadan indiler ve De Spain'e geldiklerini haber vermeye gittiler."

"Ahıra mı?" diye bağırdı Varner. "Demek ki doğruca gidip--"

"Yok, yok. O sonraydı. Ahır sonra geliyor. Büyük bir ihtimalle ahırın nerede olduğunu bile bilmiyorlardı. Ahır, zamanı

geline yandı, orası doğru. Onlar sadece dostluk için, görmeye gelmişlerdi, çünkü Snopes tarlanın yerini biliyordu, bütün işi tırmıklamaya başlamaktı hemen, mayısın ortası gelmişti bile. Tıpkı şimdiki gibi," diye ekledi, katıksız masumiyet içeren bir sesle. "Ama duyduğum söylentilere göre her zaman kira sözleşmelerini herkesten daha geç yaparmış." Ama şimdi gülmüyordu. Esmer, sinsi yüzü tatlı ve kıpırtısız, kurnaz gözleri gizemliydi.

"Evet?" dedi Varner, sertçe. "Yangınlarını senin dediğin biçimde çıkarıyorsa, demek Noel'e kadar kaygılanmama gerek yok. Hadi söyle bakalım. Kibritleri çakmaya başlamadan önce ne yapar? Belki belirtilerin en azından birkaçını çok geç kalmadan fark edebilirim."

"Peki," dedi Ratliff. "Sonra yoldan yukarı yürüdüler. Ocakla boğuşan Bayan Snopes ile dolu ellerinde bir tel fare kapanı ve bir oturakla orada öylece duran iki kızı bırakıp Binbaşı De Spain'in evine gittiler. Evin özel yolundan yukarı yürüdüler, yolun üstünde tepeleme taze at gübresi vardı, ve zenci söyledi, Ab o kümenin üstüne bile bile basmış. Belki de zenci onları ön pencereden gözlüyordu. Her neyse, Ab gübreyi taa ön sundurma boyunca bulaştırmış ve zenci ona ayaklarını silmesini söylediğinde, Ab zenciyi yana iterek içeri girmiş. Zenci söyledi, ayağında kalan gübreyi de o yüz dolarlık halının üstüne silmiş ve durduğu yerde, "Selam, selam De Spain," diye seslenmeye başlamış. Tam o sırada Bayan De Spain gelmiş, bir halıya bir de Ab'a bakmış ve ona lütfen çekip gitmesini söylemiş. Sonra yemek zamanı De Spain eve gelmiş ve tahminime göre Bayan De Spain onu bir doldurmuş ki, öğle sonrasının ortalarına yakın atına atlayıp doğruca Ab'ın evine gitmiş adam. Arkasında bir zencinin katır üstünde tuttuğu, dürülmüş o halı varmış. Ab kapı eşiğine bir iskemle çekmiş oturuyormuş ve De Spain gürlemiş: 'Tarlada olacağın yerde hangi cehennemdesin sen?' Ab, ne yerinden kalkar ne de bir şey, yalnızca 'Yarın başlarım,' der. 'Aynı gün hem taşınıp hem işe başlamam ben.' Tahminime göre Bayan De Spain kocasını iyice bir doldurmuş, çünkü De Spain atının sırtında kızgınlıktan deli gibi, 'Kahrolasın sen Snopes, kahrolasın sen Snopes!' der. Ab orada oturur ve 'Eğer ben halı-

ma o kadar düşkün olsaydım onu oraya, gelip geçenin ayak altında çiğneyeceği yere koymazdım' der dururmuş." Hiç gül-müyordu Ratliff. Kıpırtısız esmer yüzünden bakan kurnaz, zeki gözleri, tertemiz soluk gömleğinin içinde yeni tıraşlı görünüşü, hoş, ağır ve nükteli sesiyle konuşarak, gevşek ve rahat, öylece oturuyordu arabada. Varner'ın kızarmış, şiş yüzü ona doğru ateş püskürüyordu.

"Bir süre sonra Ab eve doğru seslenir. Gürbüz kızlardan biri dışarı çıkar ve Ab ona, 'Şu halıyı al, yıka,' der. Sonra ertesi sa-bah, dürülmüş halıyı zenci ön sundurmada kapı dibine atılmış bulur, sundurma boyunca yine ayak izleri, ama bu kez yalnızca çamur. Söylentilere göre Bayan De Spain halıyı açıp baktığı za-man öncekinden daha da beter çıldırır -zenci demiş ki sanki sa-bun yerine tuğla parçası kullanmışlar- ve De Spain daha kah-valtıdan önce varır Ab'ın evine, Ab ve Flem tarlaya gitmek için ağır aksak yola düzülmek üzereyken. De Spain kırsağın üstün-de, çılgın, morarmış, doğrudan Ab'a değil de bütün halılara ve bütün at pisliklerine sövüp sayarak oturur. Ab hiçbir şey söyle-mez, yalnızca hamutun sırtığını koşum kayışına bağlayıp toka-lar, boyunduruğu yerleştirir. Sonunda De Spain başlar halının nasıl Fransa'da ona yüz dolara patladığını, daha ekilmemiş ekin karşılığında nasıl Ab'dan yirmi kile mısır keseceğini filan sıralamaya. Sonra da çekip evine gider. Belki artık şöyle ya da böyle, bir şey fark etmeyeceğini düşünüyordu. Belki halı için bir şeyler yapmış olduğundan Bayan De Spain'in yumuşayaca-ğını umarak. Belki de ekini kaldırma zamanı gelince şu yirmi kile mısırı unutacaktı bile. Ama öyle olsa da bu biçim iş Ab'm işine gelmezdi. Böylece öbür akşam, Binbaşı ayakkabılarını çı-karmış bahçesinde fıçı kamışlarından hamağında yatarken ka-sabanın icra memuru gelir, mırın kırın edip sonunda çıkarır baklayı ağzından, Ab'ın De Spain'e karşı dava açtığını--"

"Allah kahretsin," diye mırıldandı Varner. "Allah kahret-sin."

"Öyle ya," dedi Ratliff. "İşte aynı sözdü De Spain'in de ağ-zından çıkan. Sonunda cumartesi geldi çattı, Ab arabasını dük-kânın önüne çekti, başında vaiz şapkası, sırtında ceket, Buck McCaslin Amca'nın dediğine göre savaşta damızlık binek atını

çalmaya çalıştığından Albay John Sartoris'ın kendi eliyle ateş ederek yaraladığı o sakat ayağını sürüyerek ağır adımlarla masaya yanaştı. Yargıç, 'Davanızı gözden geçirdim, Bay Snopes,' dedi, 'ama yasaların hiçbir yerinde, at gübresi bir yana, halılarla ilgili bir şey bulamadım. Ne var ki davanızı kabul ediyorum; çünkü yirmi kile sizin ödeyebilmeniz için çok fazla, nedeni de, sizin kadar meşgul bir kimse yirmi kile mısırı toplayacak zamanı bulamaz. Bu yüzden size o haliya zarar verdiğiniz için on kile mısır cezası veriyorum.'"

"O da yaktı ahırını," dedi Varner. "Bak sen şu işe."

"Öyle söylemek doğru olur mu, bilemem," dedi Ratliff. "Ancak diyebilirim ki, tam o gece Binbaşı De Spain'in ahırını ateş aldı ve bütünüyle yandı. Ama şöyle ya da böyle, De Spain de ânında atına atlayıp ahıra varmıştı; birisi onun yoldan geçtiğini duymuş. Yangını söndürebilecek kadar erken ulaştı oraya demek istemiyorum; ama bir şeyler görebilecek kadar erken ulaşmış olmalı. Yeterince yabancı bir madde bulunduğuna kendisini inandıracak nedenleri vardı ki ateş etti ona, ya da onlara. Orada, atının sırtında durup bastı tetiğe, üç ya da dört kere, ta ki o şey De Spain'in onu at üstünde kovalayamayacağı bir hendeğe girip kaçana dek. Kim olduğunu anlayamamıştı çünkü herhangi bir hayvan da canı isterse topallayabilir ya da her insan ak bir gömlek giyebilirdi. Yalnız oradan Ab'ın evine gittiğinde (onu Ab'ın evinin yolundan geçerken duyanın deyişine göre çok geç kalmış olamazdı) Ab ve Flem yoktular orada; dört kadından başka kimse yoktu, yatakların falan altına bakacak zamanı da yoktu De Spain'in, çünkü yanan ahırın yanı başında servi damlı mısır ambarı vardı. Bu yüzden hemen geri döndü, zenciler su kovalarını kapmışlar, ambara örtmek için kıtık çuvalları ıslatıyorlardı. Ve ilk gördüğü insan, sırtında ak gömleğiyle orada duran Flem'di; elleri ceplerinde, tütün çiğneyerek yangını seyrediyordu. 'İyi geceler,' der Flem. 'Şu saman da ne çabuk yanar gider.' De Spain at üstünden haykırır: 'Baban nerede? Nerede o-' ve Flem der ki, 'Buralarda bir yerde yoksa eve dönmüştür. Alevi gördüğümüz zaman birlikte çıkmıştık.' De Spain biliyordu nereden çıktıklarını, niye çıktıklarını da biliyordu. Ama, nerede olursa olsun, herkes şunu iyi bilir ki iki dost

herhangi bir yerdeyken aralarından biri topallayıp biri de ak gömlek giyebilir ve De Spain ilk kurşunu attığı zaman belki onlardan biri ateşe gazyağı döküyor olabilirdi. Ve işte böyle, ertesi sabah De Spain kahvaltıya otururken zenci içeri girer, birinin kendisini görmek istediğini söyler ve De Spain kalkar çalışma odasına gider. Karşısında Ab durmaktadır, yine vaiz şapkası başında ve dışarıda araba yine yüklenmiş durumda. Yalnız Ab arabayı evden görülmeyecek bir yere çekmiş. 'Öyle görünüyor ki biz ikimiz bir arada yapamayacağız,' der Ab. 'Onun için aramızda herhangi bir şeyden ötürü anlaşmazlık çıkmadan önce uyuşmaya çalışmaktan vazgeçelim. Bu sabah taşınıyorum.' De Spain, 'Sözleşme ne olacak?' der. 'Onu bozuyorum,' der Ab. Ve De Spain orada oturup, 'Bozuyormuş. Bozuyormuş,' der durur. Sonra da, 'Dün gece ateş ettiğim şey sen miydin? Sırf bunu öğrenmek için o sözleşmeyi de, onun gibi yüz tanesini de yırtıp atabilirim, ahırda da gözden çıkarabilirim' diye ekler. 'Bunu öğrenmek istiyorsan dava aç,' der Ab. 'Bu ülkede yargıçlar davacılarından yana olma alışkanlığımdalar gibi geliyor bana.'"

"Allah kahretsin," dedi Varner yine yavaşça. "Allah kahretsin."

"Sonra Ab döner ve sakat bacağını yere patırtıyla vura vura çıkıp gider--"

"Ve gidip kiraladığı evi de yakar," dedi Varner.

"Hayır, hayır. Ben bazıları gibi, onun giderken arkasına bakıp da içinde bir acı duymadı demiyorum. Ama başka hiçbir şey durup dururken yanmaya başlamadı. Hemen o anda demek istiyorum. Ben demiyorum ki--"

"Öyle mi," dedi Varner. "Anımsadığıma göre demiştin ki, De Spain ona ateş etmeye başladığında Ab elindeki gazyağının arta kalanını da ateşe atmak zorunda kalmış. İşe bak sen." Felce uğramış gibi kendini atın üstüne koyvermişti. "Ve şimdi sanki bu ülkede hiç adam kalmamış gibi, kalktım bunun gibi birisini seçtim sözleşme yapmak için." Gülmeye başladı. Gerçekten gülmek değil de, "Ha. Ha. Ha--" demeye başladı. Hızlı hızlı ama sadece dişlerinden, ciğerlerinden gelen bir sesle: Daha yukarı çıkmadan, gözlerde hiçbir iz bırakmadan. Sonra birden durdu. "Eh, burada daha fazla kalamam, ne kadar hoş olursa

olsun. Belki yalnızca eski bir pamuk ambarı karşılığında sözleşmeyi bozması için onu kandırarak kadar zamanım vardır.”

“Belki de boş bir ahır karşılığında,” diye seslendi Ratliff arkasından.

Bir saat sonra Varner yine atının üstünde oturuyordu, ama bu kez paslı ve sarkmış bir çitin, kapı yerine geçen bir boşluğu önünde. Kapının kendisi ya da kalıntısı menteşelerinden çıkmış, bir yanda yatıyor, çürümüş çit kazıklarının aralarında çimenlere ve otlara boğulmuş, unutulmuş bir iskelet gibi eğri büğrü çitler uzanıyordu. Hızlı hızlı soluyordu Jody, ama dört-nala geldiğinden değil. Tersine, gittiği yerde duman çıksaydı onu görebilecek kadar yaklaştığını kestirdiği andan itibaren atını yavaşlatmıştı. Her neyse, şimdi atının üstünde, çit aralığında duruyor, burnundan hızlı hızlı soluyor, biraz da terliyordu. Ağaçsız ve otsuz bir toprak parçasının ortasında kırık dökük, çarpılmış, eski bir arı kovanı rengine dönüşmüş kulübeye bakarken, yüzünde havan topuna yaklaşmakta olan bir adamın gergin ve telaşlı kaygısı vardı. “Allah kahretsın,” dedi yine yavaşça. “Allah kahretsın. Üç gündür burada, daha çit kapısını bile yerine takmamış, ama benim ona bunu söyleyecek cesaretim bile yok. Bir zamanlar burada kapı takılabilecek doğru dürüst bir çit olduğunu bildiğimi ona sezdirmeye bile cesaretim yok.” Birden dizginlere asıldı. “Yürü!” dedi ata. “Burada fazla hareketsiz kalırsan sen de yanarsın.”

Patika (ne yol ne de bir geçit denirdi buna; yalnızca araba tekerleklerinin açtığı, hafifçe belirgin, bu yılın ot ve çimenleriyle hemen hemen izi silinmiş iki koşut çizgi) tümüyle boş görünen evin yer yer çökmüş ve merdivensiz sundurmasına uzanıyordu. Jody şimdi eve bir pusuya yaklaşırcasına, sakınarak bakıyordu. Öyle bir yoğunlukla evi gözlüyordu ki ayrıntılara dikkat etmiyordu. Ansızın, çerçevesiz pencerelerden birinde, ne zaman belirmediğini kestiremediği, gri, bez bir kasket altında bir yüz gördü; alt çenesi tuhaf, yanlamasına bir itişle sürekli ve uyumlu bir biçimde oynayan ve Jody “Merhaba” diye bağırdığı zaman yok oluveren bir yüz. Jody yine bağırarak üzereydi ki evin arkasında redingot ceketi üstünde olmadığı halde yine de tanıdığı tutuk bedeni gördü. Ardından da paslı bir kuyu çıkırı-

ğının yaslı, ölçülü çığlığını duymaya başladı. Şimdi de anlam-sız, kaba kadın sesleri duyuyordu. Evin ötesine geçtiğinde gör-dü onları –eril ve dişili bir olan bir darağacı gibi dikili dar uzun bir çerçeve, yanında iki iri genç kadın. Yontu gibi kımıltısız gö-rüntüleri ilk bakışta bile güçlü bir dayanışmayı çağırıyordu, (bu çağrışım onların aynı anda ve birbirlerine hiç bakmadan, oldukça uzaktaki bir dinleyiciye –ya da sadece çevreye– yöne-lilik konuşuyor olmalarıyla da destekleniyordu), biri gövdesiyle iyice eğilmiş, kollarını olabildiğince uzatmış, kuyunun ipini tutarken resimli bir bilmecenin parçası, başladığı anda biten korkunç fiziksel bir çabayı simgeleyen oyulmuş bir parça gibi duruyordu, ama bir an sonra çıkırığın paslı çığlığı yeniden baş-ladı, ancak çabucak duruverdi, ikincisi Jody’yi gördüğünde sesler de birden kesildi. Birincisi de, şimdi birinci konumunun tersinde, kolları aşağıya, ipe doğru uzanmış durdu. İki ablak, anlamsız yüz birlikte yavaş yavaş Jody’yi geçerken izlediler.

Son kiracıdan kalma çerçöple –küller, çanak çömlek parça-ları ve teneke kutularla– kirlenmiş kıraç avluyu geçti Jody. Parmaklığın yanında Ab’la birlikte çalışan iki kadın daha vardı ve üçü şimdi Jody’nin varlığından haberdardılar, çünkü Jody ka-dınlardan birinin dönüp baktığını görmüştü. Ama erkek (Alla-hın belası, küçük yumru ayaklı katil, diye düşündü Varner, ça-resiz bir öfkeyle) ne başını kaldırıp bakmış ne de yaptığı işte duralamıştı, ta ki Varner atıyla yanı başına gelene dek. İki ka-dın şimdi onu seyrediyordu. Birisi solmuş bir güneş başlığı, öbürüyse bir zamanlar bir erkeğe ait olduğu belli, biçimsiz bir şapka giymişti. Elinde paslı bir teneke kutuda çiviler vardı. “Selam” derken neredeyse avaz avaz bağırıldığını biraz geç an-ladı Varner, “Selam, hanımlar.” Erkek, elinde çekiç döndü. Çe-kicin kırık, paslı başı, yontulmamış ahşap bir sopaya takılmıştı. Varner kıvrır kıvrır sarkan kaşların altındaki o içine işlenmez, so-ğuk akik gözlere bir kez daha baktı.

“N’aber?” dedi Snopes.

“Kararınız nedir diye bir gelip öğreneyim dedim,” dedi Varner. Elinde değildi, yine çok yüksek sesle konuşmuştu. Ak-lımda çok şey var, sesimi ayarlayamıyorum, diye düşündü bir-den. İşte yine düşünmeye başlamıştı. Allah kahretsin, Allah

kahretsin! Bir anlık gevşekliğin ona neye mal olacağına kendi kendisini inandırmaya çalışıyordu sanki, "Sanırım kalacağım," dedi öbürü. "Burası domuzlara bile yaraşır bir yer değil ya, evi bir yola sokabilirim belki."

"Ama bak buraya!" dedi Varner. Şimdi iyice bağıyordu; önce aldırmadı. Sonra durdu. Bağırmayı bıraktı, çünkü konuşmaktan vazgeçmişti, çünkü söyleyecek başka hiçbir şey yoktu, gerçi aklından geçenler yeterince süratle sıralanıyordu: 'Allah kahretsin! Allah kahretsin! Allah kahretsin! Defol git demeyi göze alamıyorum ve şuraya git diyeceğim başka bir yerim yok. Onu ahır yakmaktan hapse attırmayı bile göze alamıyorum, benim ahırımı da yakar korkusuyla.' Varner son kez konuştuğunda öbürü işinin başına dönmek üzereydi. Şimdi yarı dönük durdu, ne saygılı, ne tam tamına sabırlı. Öylece beklerken tepeden tırnağa süzdü Varner'ı. "Tamam," dedi Varner. "Evi görürebiliriz. Çünkü çok iyi anlaşıcağız. Anlaşıcağız. Herhangi bir şey, beğenmediğin bir şey olursa—"

"Ben kiminle olursa olsun iyi geçinirim," dedi öbürü. "Çiftçiliğe başladığımdan beri on beş yirmi toprak sahibiyle çalıştım. Geçinememezsem ayrılırım. Bilmek istediğin bu kadar mı?"

'Bu kadar,' diye düşündü Varner. 'Bu kadar.' Döndü, avludan geçti —küllerin, yanmış sopa uçlarının, çamaşır yıkamak ya da domuz haşlamak için kullanılan kazanların oturtulduğu kararmış tuğlaların birer yara izi gibi lekelediği çöplü otsuz bir yıkıntı. 'Ne olurdu şimdi istediğim azıcık birkaç şeyden başka hiçbir şeyim olmasaydı,' diye düşündü. Kuyu çıkırgını duydu yine. Bu kez durmadılar; o geçerken iki geniş yüz —biri hareket-siz, öbürü tekerleğin hiç-de-müzikal-olmayan çığlığına karşı metronom gibi düzenlice aşağı yukarı pompalayarak— birbirlerine mekanik bir kolla perçinlenmiş ya da aynı zamana ayarlanmışçasına, yine yavaş yavaş dönüp ona baktılar. Jody önünde belli belirsiz uzanan patikaya girdi, başka bir gelişinde yine otlar arasında yatar bulacağına inandığı kırık kapıya yaklaştı. Sözleşme hâlâ cebindeydi. Ne sarsılmaz bir kıvançla yazmıştı onu. Oysa şimdi geriye baktığında o ânın başka bir zaman içinde başka bir insanın başından geçmiş olabileceğini düşünüyordu. Daha imzalanmamıştı sözleşme. Bir yangın koşulu koyabi-

lirim içine, diye düşündü. Ama atı dizginlemedi bile. Tabii ya, diye düşündü. Sonra yeni ahırın çatısını kaplamada da öne sürerim yangını. Böylece yol aldı. Geç olmuştu. Atını eve kadar rahatça gidebileceği rahvan yürüyüşe geçirerek yavaşlattı. Yokuşlarda soluk molası vere vere iyi bir tempoda gidiyordu ki, ansızın, evin penceresinde az önce yüzünü gördüğü adamı yol kenarında bir ağaca dayanmış dururken gördü. Bir an önce yol bomboştı, bir an sonra ise adam küçük bir ağaçlığın önünde belirivermişti – aynı bez kasket, aynı uyumlu çiğneyen çeneyle, hiçlikten çıkarak somutlaşmış, yalnızca bir rastlantıymışçasına atın önüne dikilivermişti. Varner bunu ancak daha sonra anımsayıp irdeleyecekti. Atı durdurana kadar az kalsın geçiyordu onu. Bağırımıyordu şimdi Varner ve kocaman yüzü şimdi yalnızca yumuşak ve son derece dikkatliydi. "Selam," dedi. "Sen Flem'sin, değil mi? Ben Varner."

"Öyle mi?" dedi öbürü. Tükürdü. Geniş, düz bir yüzü vardı. Gözleri durgun su rengindeydi. Varner gibi yumuşak, yuvarlak biçimli ama bir baş daha kısaydı, kirli ak bir gömlek ve sıradan gri bir pantolon giymişti.

"Seni görmek istiyordum," dedi Varner. "Duyduğuma göre babanın toprak sahipleriyle bir iki kez ufak tefek sıkıntıları olmuş. Ciddi sayılabilecek sıkıntılar." Öbürü çiğneyip duruyordu. "Belki ona hiç iyi davranmadılar; bunu bilemem, umrumda da değil zaten. Demek istediğim, bir hata, herhangi bir hata düzeltilebilir, bir adam hoşnut olmadığı biriyle yine de dost kalabilir. Aynı kanıda değil misin?" Öbürü durmadan çiğniyordu. Yüzü bir tas çiğ hamur kadar anlamsızdı. "Böylece suçsuzluğunu kanıtlayabilecek tek şeyin hemen toparlanıp ertesi gün o yöreyi terk etmek olduğu duygusuna kapılmak zorunda kalmaz," dedi Varner. "Böylelikle hiçbir zaman, çevresine bakıp da göçebileceği tek bir ülkenin kalmadığını göreceği bir gün gelip çatmaz." Varner durdu. O kadar uzun süre bekledi ki öbürü nihayet konuştuğunda nedeninin gerçekten bu olup olmadığını anlayamadı:

"Müthiş bir ülke burası."

"Tabii," dedi Varner tatlı tatlı, şişinerek, hoşça. "Ama insan bir yeri, sadece içinden geçerek aşındırmak istemez. Neden?"

Çünkü eline alıp şöyle bir düzeltmeye kalksan, iş değildir de ondan. Beş dakika bile sürmez düzeltmek. Bir adam olsa, becerikli biri, şu öbür adama, biraz sinirli olana, tutup başlangıç olarak şöyle dese, 'Sen kal şimdi burada; şu Varner seni bir yükümlülük altına sokacak değil. Bütün yapacağın ona dostça danışmak ve her şey böylece yoluna girer. Buna inanıyorum, çünkü *ondan söz aldım* bu konuda.'" Biraz durdu. "Özellikle bu sözünü ettiğimiz becerikli adam onu şöyle bir tutup bunu söyleyecek olursa, onu sakın ve yumuşak tutmaktan yarar da sağlar kendine." Varner yine durdu. Biraz sonra öbürü konuştu:

"Ne gibi bir yarar?"

"Ne mi? Çalışacak iyi bir çiftlik. Dükkânda kredi. Yönetebileceğine inanırsa daha da toprak."

"Çiftçilikten hayır yok. En kısa zamanda bu işten kurtulmak isterim."

"Tamam," dedi Varner. "De ki bu sözünü ettiğimiz arkadaş başka bir yol seçmeyi düşünüyor... Bunu yapmak için para kazanırken yararlanacağı insanların iyi niyetine ihtiyaç duyacaktır. Bundan daha iyisi—"

"Bir dükkânınız var, değil mi?" dedi öbürü.

"—daha iyisi—" dedi Varner. Sonra durdu. "Ne?" dedi.

"Duyduğuma göre bir dükkânınız varmış."

Varner ona baktı. Varner'ın yüzü şimdi donuk değildi. Yalnızca tamamen hareketsiz ve tamamen uyanıktı. Gömlek cebine uzanıp bir puro çıkardı. Doğuştan çok keyifli bir beden dengesi olduğundan ne tütün ne de içki kullanırdı. Ama her zaman iki üç puro taşırdı. "Yak bir tane," dedi.

"Kullanmam," dedi öbürü.

"Sadece çiğnersin, ha?" dedi Varner.

"Ara sıra bir tutam çiğnerim, tadı bitene dek. Ama tütüne kibrit çakmadım hiç."

"Tabii, tabii," dedi Varner. Puroya baktı ve yavaşça dedi ki: "Dilerim Tanrı'dan, ne sen ne de bildiğim bir kimse hiç kibrit çakmasın." Puroyu gerisin geri koydu cebine. Gürültülü bir soluk koyverdi. "Peki," dedi. "Gelecek sonbahar. Ürün toplanınca." Ötekinin kendisine ne zaman bakıp ne zaman bakmadığını bilmiyordu, ama şimdi onun yavaşça bir kolunu kaldırıp öteki

eliyle kol ağzından küçücük bir şeyi özenle çıkardığını gördü. Soluğunu bir kez daha burnundan koyverdi Varner. Bir iççekişti bu şimdi. "Tamam," dedi. "Gelecek hafta öyleyse. Bu kadar süre tanırsın, değil mi? Ama sözünü ettiğimiz iş için güvenc vermeliyin." Öbürü tükürdü.

"Ne güvencesi?" dedi.

İki mil ötede alacakaranlık yetişti ona; nisan sonunun kısa lan günbatımıydı. Koyu ağaçlar arasında ağarmış kızılıcıklarla göğe açılmış dallarıyla dua eden rahipler gibiydiler. Akşam yıldızı çıkmış, gece kuşları ötmeye başlamıştı bile. Akşam yemeği ne doğru ilerleyen at, serinlikte oldukça iyi gidiyordu ki, Varner onu bir an durdurdu ve kısa bir süre öylece tuttu. "Allah kahretsin," dedi. "Nasıl da tam evden görünmeyeceği bir yerde duruyordu."

İkinci Bölüm

1

Ratliff, dikiş makinesi satıcısı, köpek kulübesinden bozma kutusunun içinde dikiş makinesi yerine kullanılmış bir laterna ve hâlâ fabrikanın ambalaj teliyle tutturulmuş yepyeni bir tırmık takımı ile yine kasabaya yaklaşıırken, bir çit kazığı yanında üç ayağı üstünde uyuklamakta olan yaşlı ak atı ve bir an sonra da Will Varner'ın kendisini, Eski Fransız'ın yükselen döküntüleri ve yabancı otlara boğulmuş çimenliği önünde, ev-yapısı iskemlesinde otururken gördü.

"İyi akşamlar, Will Amca," dedi, saygılı tatlı sesiyle. "Duyduğuma göre sen ve Jody dükkâna yeni bir çırak almışsınız." Varner sertçe baktı ona; kırmızımsı kaşları, küçük sert gözlerin üstüne sarkmıştı.

"Hemen yayılmış, ha?" dedi. "Dünden beri ne kadar yol aldın?"

"Yedi sekiz mil," dedi Ratliff.

"Hah," dedi Varner. "Bir çırağa gerek vardı." Doğruydı. Bütün gereksindikleri sabah dükkânı açıp akşam yine kapatacak birisiydi –bu da yalnızca başıboş köpeklerden korunmak içindi, çünkü başıboş zenciler gibi serseriler bile karanlık bastıktan sonra Frenchmen's Bend'de kalmazlardı. Aslında, ara sıra Jody Varner'ın kendisi de (Will orada hiç durmazdı nasıl olsa) dükkânda tam gün bulunmazdı. Alıcılar içeri girer, kendi işlerini kendileri görürlerdi. Her şeyin fiyatını kuruşuna kadar,

Jody'nin bildiği kadar bilirler, paraları, peyniri koruyan yuvarlak tel kafes içindeki puro kutusuna koyarlardı, sanki o –puro kutusu, aşınmış banknotlar ve hohlayarak parlatılmış madeni paralar– bir tuzakmışçasına.

"Hiç olmazsa her gün dükkânı süpürtürsünüz," dedi Ratliff. "Yangın sigortasına bir de bunu ekleyemez herkes böyle."

"Hah," dedi Varner yine. Sandalyeden kalktı. Tütün çiğniyordu. Nemli saman pıhtısını andıran çiğnenmiş topağı ağzından çıkarıp attıktan sonra elini böğrüne sildi. Parmaklığa yaklaştı. Orada Varner'ın isteğiyle tıpkı modern bir turnike gibi çalışan (ne demirci ne de Varner böyle bir şeyi ne görmüş ne de hayal etmişlerdi önceden) ustaca bir geçit yaratmıştı demircisi. Ama para atmak yerine, zincirlenmiş bir mandal kaldırılıyordu. "Dükkâna kadar atıma sen bin," dedi Varner. "Senin arabanı ben götüreyim. Oturarak gitmek istiyorum."

"Atı arabanın arkasına bağlar, ikimiz de içine bineriz," dedi Ratliff.

"Sen ata bin," dedi Varner. "Şu an yalnızca bu kadar yakınımda olmanı istiyorum. Bazen hoşuma gitmeyecek kadar fazla açık göz oluyorsun."

"Tabii, Will Amca," dedi Ratliff. Hemen Varner'ın binebilmesi için arabanın tekerleğini kenetledi, kendisi de ata atladı. Yola koyuldular. Ratliff arabanın biraz gerisindeydi, öyle ki Varner onunla omzunun üstünden konuşuyordu, arkaya bakmadan:

"Bu itfaiyeci–"

"Kanıtlanmamıştı," dedi Ratliff, usulca. "Sorun da bu işte. Biri, bir katille katil olduğunu düşündüğü biri arasında seçim yapması gerektiğinde katili seçer. Böylece en azından nerede durduğunu bilir. İlgisi dağılmaz."

"Tamam, tamam," dedi Varner. "Öyleyse, iftira ve yanlış bilgi kurbanı buradaki. Onunla ilgili ne biliyorsun?"

"Sözü edilecek bir şey değil," dedi Ratliff. "Yalnızca onunla ilgili duyduklarım var. Sekiz yıldır görmedim onu. O zamanlar bir oğlan daha vardı, Flem'den başka. Küçük bir oğlan. Şimdi olsaydı, on on iki yaşlarında olurdu. Taşınmalardan birinde yitmiş olacak."

"Sekiz yıldan beri onunla ilgili duydukların, onun alışkanlıklarını değiştirebileceğine inandırdı mı seni?"

"Tabii ya," dedi Ratliff. Üç atın kaldırdığı toz, yolun yanında yeni çiçeklenmeye başlamış katırtırnakları ve kızılçıkların arasına doğru belirsiz bir esintiyle uçuşuyordu. "Sekiz yıl. Ve öncesinde de yaklaşık on beş yıl daha var onu görmediğim. Onun oturduğu yere yakın bir yerde büyüdüm. Demek istediğim, büyüdüğüm yerde iki yıl kadar bulunmuştu o da. O ve babam, ikisi de Anse Holland Dede'nin kiracısıydı. Ab o zamanlar at alım satımıyla uğraşırdı. Doğrusu, at alım satımında batıp da sadece bir çiftçi olarak kaldığında ben de oradaydım. Doğuştan geçimsiz değildir. Sadece huysuzlaştı o kadar."

"Demek huysuzlaştı," dedi Varner. Tükürdü. Sesi şimdi alaycıydı; neredeyse horlarcasına: "Jody dün gece geç geldi. Onu görür görmez anladım. Küçük bir çocukken yaptığı gibi, yaramazlığını ertesi gün öğreneceğimi bildiğinden, önce kendisi gelip söyledi bana. 'Bir çırak aldım dükkâna,' dedi. 'Ne için?' dedim, 'Sam artık pazarları seni hoşnut etmek için ayakkabılarını boyamıyor mu?' Birden haykırdı: 'Zorunluydum! Onu almaya zorunluydum! Zorunluydum, diyorum sana!' Hiç yemek yemeden gitti yattı. Nasıl uyuduğunu bilmiyorum; kapısından dinlemedim. Ama bu sabah daha rahattı gibi geldi bana. İyice rahatlamış gibiydi o konuda. 'Belki de yararlı olur,' diyordu. 'Kuşkum yok,' dedim ben de. 'Ama buna karşı yasalar var. Hem, neden evi yıkıp dağıtmıyorsun? O zaman tahtaları da sattardın.' Bana şöyle bir baktı. Susmamı bekliyordu; dün gecedен her şeyi kafasında ölçüp biçmişti. 'Bunun gibi bir adamı ele alalım,' dedi. 'Kendini, haklarını ve çıkarlarını korumada bağımsız. Diyelim ki onun hakkı ve çıkarı başka bir adamın da hakkı ve çıkarı. Diyelim ki onun çıkarı, bir akrabasına işini koruması için aylık ödeyen adamın çıkarıyla aynı; diyelim ki, öyle bir iş ki bu, ara sıra (sen de benim kadar biliyorsun,' dedi Jody) – 'diyelim ki işin faydası her zaman var, ama bu faydadan yararlanacak adamın işleri karıştırmaması gerekir, niçin, böyle özgür bir adam—'"

"Bu kadar soluk harcamasına gerek yoktu, 'tehlikeli' de-seydi yeterdi," dedi Ratliff.

"Evet," dedi Varner. "Evet?"

Ratliff yanıt vermedi. Onun yerine, "Dükkân Jody'nin adına değil, öyle değil mi?" diye sordu. Bunu yine kendisi yanıtladı: "Tabii, şimdi neden sordum bunu? Hem, Jody'nin başının dertte olduğu kişi- Flem. Jody onu tuttuğu sürece, belki yaşlı Ab--"

"Çıkar baklayı ağzından," dedi Varner. "Ne düşünüyorsunuz?"

"Gerçekten ne mi düşünüyorum?"

"Başka ne cehennemin dibinden söz ediyorum sandın?"

"Sizin gibi düşünüyorum," dedi Ratliff, usulca. "O insanlarla başa çıkabilecek iki kişi dışında kimse tanımıyorum. Ama yalnızca birinin adı Varner ve ilk adı da Jody değil."

"Öbürü kimmiş?" dedi Varner.

"Şimdilik o da kanıtlanmadı," dedi Ratliff, tatlı tatlı.

2

Bütün kasaba Varner'ın dükkânının, pamuk çırçırının, buğday değirmeninin, bir demirciye kiraladıkları demirci dükkânının ve okul binasının, kilisenin ve her bir zilin duyulacağı kadar birbirine yakın belki üç düzine kadar konutun yanı sıra, bir at ahırını ve pazarını ve bitişikte gölgeli ama yeşilliksiz bir avlu içinde Littlejohn'un oteli diye bilinen, biçilmiş kalas ve kütüklerden yapılmış, bölük pörçük, boyasız ve kimi yerinde iki katlı olan bir yapıyı kapsıyordu. Ağaçlardan birine çivili, üstünde ODA VE YEMK yazılı aşınmış bir tahta tabelanın belirlediği bu yerde, seyyar satıcılar ve hayvan tüccarları beslenip konaklıyorlardı. Dizili sandalyelerin bulunduğu uzun bir sundurması vardı. O gece yemekten sonra Ratliff, arabasını ve midilli takımını ahıra çekmiş, yakındaki evlerinden gelmiş beş altı adamla orada oturuyordu. Her gece oraya gelenler olurdu, ama bu gece güneş batmadan önce toplanmışlardı. Bazen Varner'ın karanlık dükkânını gözetliyorlardı; tıpkı insanların bir linç olayının soğuk közlerine ya da bir kız kaçırmadan sonra dayalı merdivene ve açık pencereye bakmak için sessizce toplandıkları gi-

bi, çünkü hâlâ gezip dolaşabilen ve para yanlışlıklarını yalnız kendi yararına yapabilecek kadar akli dengesi yerinde olan bir adamın dükkârında kiralık beyaz bir çırağın varlığı, bu adamlardan birinin mutfağında kiralık beyaz bir ahçı kadının varlığı kadar duyulmamış bir şeydi. "Eh," dedi birisi, "Hiçbir şey bilmiyorum şu Varner'ın kiraladığı adamla ilgili. Ama kan bağı güçlüdür. Ahırları yakacak kadar deli akrabaları olan bir adam—"

"Dur şimdi," dedi Ratliff. "Şu yaşlı Ab doğuştan kötü huy-lu değildi. Yalnızca huysuzlaştı işte."

Bir süre kimse konuşmadı. Sundurma boyunca oturmuş ya da çömelmişler, akşamın iyice kararmışlığında birbirlerini seçemez olmuşlardı. Batmış güneş, kuzeybatı göğünde solgun, yeşilimtırak bir leke bırakmıştı. Gece kuşları ötmeye başlamış, ateş böcekleri yolun ötesinde, ağaçların arasında süzülerek göz kırıyorlardı.

"Nasıl huysuzlaştı?" dedi birisi kısa bir süre sonra.

"Ne bileyim, huysuzlaştı işte," dedi Ratliff, sözcükler hoşça, kolaylıkla ve çabucak dökülmüştü ağzından. "Savaş sırasında şu iş çıktı başına. Kimseye bir kötülüğü yoktu; iki tarafa da ne kötülüğü ne de yardımı oluyordu, sadece kendi işine bakıyordu, yani para kazanmaya ve atlarına bakıyordu —politik inançla falan hiç ilgilenmiyordu. Derken, at sahibi olmanın ne olduğunu hiç bilmeyen biri gelip onu topuğundan kurşunladı. Bu olay onu huysuz yaptı işte. Ve sonra da Albay Sartoris'le olan sorun. Ab gidip Albay'm kaynanası Bayan Rosa Millard'la at ve katır ortaklığı kurmuş, temiz yüreklilikle, iyi niyetle, doğrulukla, mavi ya da gri kimseye bir kötülük düşünmeden. Bu yolda yalnızca atları ve işinin kazancıyla ilgilenirken, Bayan Millard gidip kendini Binbaşı Grumby adlı bir adama vurdu-rur. Sonra Albay'ın oğlu Bayard, Buck McCaslin Amca ve bir zenci, Ab'ı ormanda yakalarlar ve bir şeyler daha olur, bir ağaca mı bağlarlar nedir. Belki iki kat dizgin kayışıyla bağlarlar ya da kim bilir, belki bir de kızgın tüfek harbisi de karıştırılır işin içine, ama bu yalnızca dedikodu. Her neyse, Ab bu yüzden Sartoris'lere olan bağlılığını bozmak zorunda kalır ve duyduğuma göre uzun bir süre dağlarda gizlenir, ta ki Albay Sartoris, Ab'ın

yeniden ortaya çıkışını fark edemeyecek kadar tren yolu yapımına dalmış olana dek. Bu olay onu biraz daha huysuzlaştırdı. Ama en azından geri dönebileceği bir at alım satım işi vardı. Sonra da Pat Stamper'la karşılaştı. Ve Pat onu at işinden büsbütün dışladı. Böylece iyice huysuzlaştı, çöktü."

"Demek Pat Stamper'la boynuzları tokuşturdu ama yine de elinde eve götüreceği bir dizgini kalabildi," dedi birisi. Çünkü hepsi Stamper'ı biliyordu. Henüz sağ olduğu halde bir efsaneydi. Yalnızca bu ülkede değil, bütün Kuzey Mississippi ve Batı Tennessee'de -göbekli, iri bir adam, soluk ama pahalı, geniş kenarlı bir Stetson şapkası giyer, gözleri yepyeni bir balta keskişi renginde, kamp gereçleriyle yüklü bir arabada bütün ülkeyi dolaşır, bir kumarbazın kâğıdı kâğıda oynadığı gibi, kazanç için olduğu kadar usta bir rakibi yenmenin eğlencesi için, atı ata oynardı. Yardımcısı zenci seyis ise, bir yontucu ne kadar sanatçıysa o kadar sanatçıydı. İçinde biraz canlılık olan bir parça at etini alıp herhangi kapalı bir boş binaya ya da elverişli bir barakaya girer, gerçek bir gözbağcılıkla, en son sahibi bir yana, hayvanın kendi öz anasının bile tanıyamayacağı bir varlıkla yine ortaya çıkardı; bu iki adam, Stamper ile zenci, aynı anda iki yerde birden olabilmek ya da iki ayrı takım el ve parmakları aynı anda oynatmak gibi, görüle gelmiş ölümlü yaratıklara oranla korkunç bir üstünlükle, şaşılacak bir uyum içinde tek bir akıl gibi çalışırlardı.

"Daha da iyisi," dedi Ratliff. "Sonunda tıpatıp denk geldiler. Çünkü Stamper'ın yendiği birisi varsa o da Bayan Snopes'tu. Hem o bile bunu yenme saymadı. Sonunda o kaymağı sütten ayıran aleti, süt ayırıcısını, kendisi almak için Jefferson'a kadar gitmek zorunda kaldı ve belki de er geç bunu yapması gerektiğini zaten biliyordu. Pat Stamper'a bir at karşılığı iki at satan Ab değildi. Bayan Snopes'tu. Bayan Snopes ve Pat alım satım yapmak için Ab'ı kullandılar."

Bir kez daha bir süre kimse konuşmadı. Sonra ilk konuşan dedi ki: "Nasıl öğrendin bütün bunları? Galiba sen de oradaydın."

"Oradaydım," dedi Ratliff. "Süt ayırıcısını almaya onunla birlikte gittim o gün. Onlardan bir mil kadar ötede oturduk. Ba-

bam ve Ab o zaman ikisi de Anse Holland Dede'nin kiracısıydılar. Ben de Ab'ın ahırında dolaşırdım hep. Çünkü ben de onun gibi atlara kafayı takmıştım. O sıralarda Ab böyle huysuz değildi. O zaman ilk karısıyla evliydi; Jefferson'dan almış olduğu bu kadının babası günün birinde bir arabayla gelip kızını ve eşyaları arabaya yükleyip, Ab'a da eğer Whiteleaf Köprüsü'nün öte yanına bir daha geçecek olursa onu vuracağını söyleyip gitmişti. Hiç çocukları olmamıştı. Ben sekizimi yeni doldurmuştum. Hemen hemen her sabah onun evine gider, bahçe parmaklığının üstüne oturur, bütün gün orada kalırdım. Komşular, Anse Dede'nin bir parça çit telini ya da çiftlik aletlerinden birkaçını daha takas ederek Ab'ın bu kez neler aldığını görmeye gelirlerdi. Ve Ab o aldığına kaç yaşında olduğu ya da onu ne kadara aldığı konusunda bir parça yalan kıvırırdı. Atlara meraklıydı, kendi de kabullenirdi bunu, ama Bayan Snopes'un o gün dediği kadar da kafayı takmamıştı atlara. O gün Beasley Kemp'in atını eve getirip bahçeye soktuktan sonra eve yürüdük. Ab yemekten önce ayaklarını serinletmek için sundurmada ayakkabılarını çıkardı. Bayan Snopes kapı eşiğinde durmuş elindeki tavayı ona sallıyordu. Ab, 'Hadi Vynie, hadi Vynie,' diyordu. 'Ben iyi atlara meraklıyım, sen de bilirsin bunu. Bunun için çene yormanın da bir yararı yok. Sen iyisi mi Tanrı'ya şükret ki, O bana at etini değerlendirebilecek gözü verirken biraz uyanıklık da vermiş.'

"Çünkü sorun at değildi. At alım satımı da değildi. İyi bir alışverişti bu, çünkü Ab şimdiye dek Beasley'ye atın karşılığında Anse Dede'nin bir saban dingilini ve eski yıpranmış bir süpürgeotu değirmenini vermişti. Bayan Snopes bile, kendi kendine kalkıp Beasley'nin yerinden onlarınkine yürüyerek gelen herhangi bir şey için bunun çok iyi bir değiş tokuş olduğunu onamak zorunda kalmıştı, çünkü tavayı ona salladığı zaman dediği gibi, berbat bir atı bile kimsenin değiş tokuş etmek isteyebileceği hiçbir şeyi olmadığından Ab at alışverişinde hiçbir zaman çok kötü bir duruma düşmezdi. Bayan Snopes'un kızgınlığı ne Ab sabanı tarlanın uzak bir köşesinde evden görülemez bir yerde bıraktığı için, ne de Bayan Snopes onu hâlâ tarlada sandığı sırada onun saban dingili ve süpürgeotu değirmeni

yüklü arabayla arka yoldan sinsice sıvıştığı için kızgındı. Sorun şuydu ki, sanki Bayan Snopes benim ve Ab'ın bilmediğimizi o anda biliyordu: Beasley almadan önce o atın sahibinin Pat Stamper olduğunu ve şimdi yalnızca dokunmayla Ab'ın da Pat Stamper hastalığına yakalanmış olduğunu. Belki de Bayan Snopes haklıydı. Belki Ab kendini Hollanda çiftliğinin Pat Stamper'ı olarak adlandırıyordu, ya da belki bütün Beat Four'un; belki iyice inanmıştı ki, Pat Stamper bahçe parmaklığına kadar gelerek ona bunun için meydan okumayacaktı. İşte sanırım sundurmada oturmuş ayaklarını serinletirken, ve mutfakta kaburga eti fokurdarken, bizim tek düşüncemiz bir an önce yiyip Ab'ın bu kez eve ne getirdiğini komşular görmeye gelmeden hemen aşağıya inip bahçe parmaklığına oturabilmektir. Sanırım Ab yalnız Pat Stamper kadar at alım satımı bilmekle kalmıyor, Anse Dede'nin kendisiyle de bu işte ortaklık yürütüyordu. Ve sanırım, orada yalnız başına güneşten kaçmak için hep yer değiştirerek otururken, aşağıda uzak tarlada ise boş saban, açtığı izin içinde dururken ve Bayan Snopes arka pencereden onu gözleyerek kendi kendine, 'At tüccarı! Orada oturmuş bir sürü tembel herife övünüp yalanlar atıyor, oysa otlar ve çanççekleri, pamuğun mısırın içinde öylesine yükselmişler ki yılan korkusundan yemeğini aşağı taşımaya yüreğim yok,' derken, sanırım Ab bir posta kutusu ya da Anse Dede'nin bir parça daha çit teli ya da biraz kışlık mısıryla değiş tokuş ederek aldığı bir şeye bakarak kendi kendine, 'Bu yalnızca benim olmakla kalmayıp, Tanrı tanığımdır, gördüğüm sürü sürü atlar içinde de en güzeli,' diyordu.

"Yazgıydı, sanki Tanrı kendisi kararlaştırmıştı Bayan Snopes'un süt ayırıcısının parasıyla at almayı. Gerçi şu var ki, Tanrı Ab'ı seçtiğinde O'nun alım satımını O'nun için yapacak iyi, çabuk, istekli bir el seçmişti. İşe başladığımız sabah Ab, Beasley'nin atından yararlanmayı düşünmemişti; çünkü Jefferson'a yirmi sekiz millik gidiş geliş yolculuğunu onun bir günde yapamayacağını biliyordu. Niyeti, Anse Dede'nin yerine gidip bu işe koşmak için ödünç bir katır almaktı ve Bayan Snopes olmasaydı bunu yapacaktı da. Küçümsüyordu atı Bayan Snopes durmadan, bir avlu süsüyle değiş tokuş edilse ne olurdu diyor-

du, kente bir götürülse, belki hayvan pazarının önüne tabela yerine onu dikmek için değiş tokuş ederler. Bunun için bir bakıma Bayan Snopes kendisi soktu Ab'ın aklına Beasley'nin atını kente götürmeyi. O sabah onlara gittiğimde Beasley'nin atını katırla birlikte arabaya koştuk. Onu iki üç gündür tıka basa besliyorduk, yolculuğa hazırlamak için, ve ilk eve getirdiğimizden biraz daha iyi görünüyordu. Yine de çok iyi görünmüyordu. Böylece bütün gösterişin katırda olduğu kanısına vardı Ab, öyle ki at tek başına ortalıkta dursaydı pek de kötü görünmeyecekti göze; ancak dört ayaklı başka bir şeyin yanında durduğunda oluyordu bütün hasar. 'Bir yolunu bulup katırı arabanın altına bağlasam da görünmeden çekse arabayı; yalnız atı görünürde bıraksa,' demişti Ab. Çünkü o zaman daha huysuz değildi. Ama elimizden geleni yaptık o at için. Ab düşündü, mısıra bolca tuz katalım, at çok su içsin, belki şu kaburgaları daha az belli olur diye, yalnız o zaman dönüş bir yana, Jefferson'a hiç varamayacağını biliyorduk. Bu yüzden elimizden geleni yaptık. Yani, iyi şeyler umuyorduk. Ab yine eve girdi. Çıktığında üstünde vaiz ceketi (şimdi giydiği de aynı cekettir, Bayan Rosa Millard vermişti ona) ve bir paçavra içinde bağlı, Bayan Snopes'un dört yıldır biriktirdiği yirmi dört dolar ve altmış sekiz sent vardı. Böylece yola koyulduk.

"At alım satımı düşünmüyorduk bile. Ama atı düşünüyorduk; çünkü merak ediyorduk, o akşam eve dönerken Beasley'nin atı arabanın önünde değil de içinde mi olacaktı ve de koşum kayışları içinde, katırın yanında Ab mı olacaktı! Evet dostum, Ab takımı yavaşça çıkardı bahçeden ve yola koyulduk; bu dünyada hiçbir atın ya da katırın gitmediği kadar özenle, ağır aksak, Ab'la ikimiz suyun akabileceği kadar eğik olan her bir yamaçta inip yürüyerek. Jefferson'a kadar böylece gidecektik ama ne olduysa havadan oldu, kızgın bir gündü; temmuzun ortası. Whiteleaf dükkânından bir mil kadar ötedeydik. Beasley'nin atı yarı adım atarak, yarı koşumlara dayanarak ilerliyor, Ab'ın yüzü de hayvan adım atacak kadar ayağını kaldırmadıkça giderek daha çok tasalanıyordu. Birden o uyuşuk hayvan ile-ri fırladı. Sanki kızgın maşayla dürtülmüş gibi başını yukarı attı, gerildi, evden bu yana katırın taşıdığı tasmaya ilk kez boynu

değdi. Böylece, önce bayır aşağı sonra yokuş yukarı, Whitele-afın dükkânına vardığımızda şu Beasley'nin hayvanının gözle-ri örgü yumurtası gibi ak ak yuvarlanıyor, yelesi ve kuyruğu ot yalazı gibi döne döne deviniyordu. Tanrı çarpsın eğer görebile-ceğiniz en güzel koyu kan dorusu rengine dönene kadar terle-mekle kaldıysa yalnızca; kaburgaları bile görünmez oldu! Dük-kânın önünde görünme korkusuyla arka yoldan geçmeyi tasar-layan Ab, bu kez arabanın içinde sanki evde, bahçe parmaklığı üstündeymiş gibi oturup, Pat Stamper'dan yeterince uzakta ol-duğuna güvenip sundurmadaki Hugh Mitchell'a ve ötekilere atın ta Kentucky'den geldiğini söylüyordu. Hugh Mitchell gül-medi bile. 'Öyle mi?' dedi. 'Merak etmişim şuna ne olduğunu. Demek onun için bugüne değin yoktu ortalarda; Kentucky bu-radan epey yol. Beş yıl önce Herman Short bu atı bir katır, ve araba karşılığı almıştı Pat Stamper'dan. Beasley Kemp ise geçen yaz Herman'a sekiz dolar vermişti bunun için. Sen ne verdin Beasley'ye? Elli sent mi?'

"İşte bu, yaptı yapacağını. Ab'ın ata verdiği değildi önemli olan, çünkü Ab ona yalnızca bir saban dingili ödedi desek ya-lan olmazdı. Nedeni de, birincisi, süpürgeotu değirmeni çok yıpranmıştı; ikincisi, o süpürgeotu değirmeni aslında Ab'ın kendisinin değildi. Sorun ne Herman'ın verdiği katırdı ne de arabaydı. Sorun Beasley'nin şu sekiz nakit dolarıydı düpedüz. Sekiz doları Herman'a çok gördüğünden de değildi bu, çünkü Herman bir katır ve araba yatırımı yapmıştı o ata. Hem o sekiz dolar hâlâ bu yöredeydi ve onun için gerçekten önemsizdi o paranın şimdi Herman'da mı yoksa Beasley'de mi olduğu. So-run şuydu ki, Pat Stamper, bir yabancı, gelip gerçek Yoknapa-tawha Kasabası nakit dolarlarının böyle başıboş ortalıkta takır-damasına yol açmıştı. Bir adam atı atla değiş tokuş ederse bu bir şeydir ve şeytanın onu korumasına olanak varsa, bırak şey-tan korusun onu. Ama nakit para elden ele gezmeye başlayınca bu başka bir şeydir. Ve bir yabancı gelir de o nakit paranın bir adamdan öbürüne geçip atlamasını başışlatırsa, evinize bir hır-sızın girip hiçbir şey almasa da her şeyinizi sağa sola fırlatması gibi bir şeydir bu. Sizi iki kat deli eder. Böylece sorun yalnız Be-asley Kemp'in atını gerisin geriye Pat Stamper'a yüklemek de-

ğildi; sorun, Beasley Kemp'in sekiz dolarını bir yolunu bulup çıkartmaktı Pat'ten. Biraz önce her şey O'nun yazgısıydı dediğimde bunu demek istiyordum; Bayan Snopes'un süt ayırıcısını almaya gittiğimiz gün Pat Stamper, Jefferson'un biraz dışında, bizim geçeceğimiz yolun yanında konaklamıştı; o zenci büyü-cüyle tam orada yol kenarında konaklamıştı ve üstelik Ab'ın, cebinde yirmi dört dolar ve altmış sekiz sentle ve onun desteği-ne dayanan tüm Yoknapatawha Kasabası at alım satımı ilminin ve geçmişinin bütün onur ve kurumuyla tam oradan geçtiği gündü o.

"Anımsamıyorum şimdi, tam ne zaman ve nereden öğrendik o gün Pat'in Jefferson'da olduğunu. Belki de Whiteleaf dükkânında öğrendik. Belki de Ab'ın durumunda onun Jefferson'a gitmek için Stamper'ın yanından geçmesi gerektiği yalnızca doğru ve doğal olmakla kalmayıp, bu zorunluluk ezelden kaçınılmaz kılınmıştı. İşte böylece ilerliyoruz, Beasley Kemp'in sekiz dolarının sıkıntısını uzun bayırlar boyunca yumuşatarak, Ab'la ben yürüyoruz. Beasley'nin atı tasmanın içinde elinden geldiğince gayretli ama çekimin çoğunu katır yapıyor. Ab arabanın bir yanında yürürken Pat Stamper'a, Herman Short'a, Beasley Kemp'e, Hugh Mitchell'e sövüp sayıyordu, böylece Üç Mil köprüsüne geldik. Ab arabayı yoldan içeri çalılıklar arasına çekti, katırı arabadan çıkardı, hayvanın sırtına binebilmem için dizginlerden birine bir ilmik attı ve elime bir çeyrek verdi. Kasabaya gidip on sentlik güherçile, beş sentlik katran ve on numara olta iğnesi alıp hemen dönmemi söyledi.

"Bu yüzden akşam yemeğinden çok sonraya dek kasabaya varamadık. Doğruca Pat'in konaklama yerine gittik. Beasley'nin atı şimdi tasmanın içinde çok iyiydi; gözleri hemen hemen Ab'inkiler kadar yabanıl bakıyordu ve diş etlerini Ab'ın ovuşturduğu güherçileyle ağzı köpük içindeydi. Göğsünde ise bir çift katranlanmış olta teli kesiği vardı. Derisinin altına Ab'm özenle yerleştirdiği olta iğnesine, Ab dizginin tekini biraz bol bırakınca dokunabiliyordu. Pat'in zencisi koştu, at doludizgin Pat'in içinde uyuduğu çadıra dalmadan önce at başlığını yakalayabilmek için. Pat kendisi de dışarı çıktı, saz rengi Stetson şapka bir gözünün üstüne kaykılmış, başparmakları bel kayışı-

na takılı, gözleri yepyeni bir saban keskesi renginde ve ancak o kadar da sıcak. 'Pek de canlı bir atın var orada,' dedi.

“'Öyledir canına yandığımın,' dedi Ab. 'Bu yüzden yakamı kurtarmak istiyorum ondan. Al şunu ve bana öyle bir şey ver ki kendimi ve şu oğlanı öldürmeden dönebileyim eve.' Çünkü en iyi yöntem buydu; doğrudan çıkış yapıp Pat'in onu kandırmaya çalışmasını beklemektense değiş tokuş etmek istediğini hemen söylemek. Pat atı son görelî beş yıl olmuştu, bu yüzden Ab düşündü ki onun atı tanıma şansı aynı bir hırsızın beş yıl önce yelek düğmesine takılı halde yakalandığı bir saati tanıma şansı kadardı. Üstelik Ab, Pat'i çok kötü yenmeye de çalışmıyordu. Onun bütün istediğı Yoknapatawha Kasabası at alım satımı onur ve gururunun değerinden sekiz dolarlık kadarını geri almaktı; bunu çıkarı için değil onuru için yapıyordu. İnaniyorum başardı da. Hâlâ inanıyorum ki Ab, Pat'i aldattı ve Pat'in takımı takımla değiş tokuş etmekten başka bir yola yanaşmaması da Beasley'nin atını tanıdığından değildi de, Ab'a o takım karşılığında vermek istediğı şey yüzündendi. Ya da bilmiyorum: Belki Ab, Pat'i kandırmaya çalışmakla öylesine oylanmaktaydı ki, Pat'in Ab'ı aldatmasına hiç sıra gelmedi. Böylece zenci, bir çift katır çıkardı. Pat orada baş parmakları pantolon belinde, yavaş yavaş tütün çiğneyerek duruyor ve Ab'ı gözlüyordu. Ab orada yüzünde henüz korkulu değil ama umutsuz bir bakışla duruyordu, çünkü bu işe fazla battığını anlıyordu şimdi ve anlıyordu ki ya gözünü kapayıp iyice batacak ya da geri çekilip vazgeçecek, arabaya atlayıp Beasley'nin atı olta iğnesine ruhunu teslim etmeden çekip gidecekti oradan. İşte o zaman Pat Stamper nasıl Pat Stamper olduğunu gösterdi. Eğer Ab'a nasıl kelepîr mal aldığından falan başlasaydı, sanırım Ab bu alışverişten vazgeçerdi hemen. Ama Pat bunu yapmadı. Tıpkı birinci sınıf bir hırsızın birinci sınıf başka bir hırsız kandıracağı gibi kandırdı Ab'ı; sözün kısası ona kasanın nerede olduğunu hiç söylemedi.

“'İyi bir katırım var benim,' dedi Ab. 'İstemediğim sadece at. Atın karşılığında bir katır ver.'”

“'Ben de böyle yabanıl at istemem,' dedi Pat. 'Kendi gönlümce yaparsam alışverişimi, dört ayak üstünde ne olursa ol-

sun alırım. Ama yalnız bu at üstüne alışveriş yapmam; çünkü onu ben de senden fazla istiyor değilim. Asıl istediğim şu katır. Sana vereceğim bu çift birbirlerine uygun. Bunları çift olarak satınca, tek tek satacağımın üç katını kazanmak isterim.”

“Ama senin yine alıp satacağın bir çiftin olacak,” dedi Ab. ‘Hayır,’ dedi Pat. ‘Eğer çift bozulursa senden alacağımdan çok daha fazlasını kazanmak isterim bunlardan. Eğer istediğin tek katırsa, başka yerde ara.’”

“Böylece Ab bir daha baktı katırlara. Gözüne iyice yakışıklı göründüler. Ne olağanüstü iyi, ne de olağanüstü kötü görünüyorlardı. Hiçbiri Ab’ın katırına kadar iyi değildi, ama ikisi bir arada herhangi bir kimsenin tek katırından bir parça daha iyi görünüyorlardı. Ve böylece hükmü giymişti Ab. Hugh Mitchell ona sekiz dolardan söz ettiğinden bu yana giymişti hükmü. Sanırım zencinin, Beasley’nin atını çadıra girmekten zaptetmeye çalıştığını gördüğünden beri, Pat Stamper da onun hükmü giymiş olduğunu biliyordu. Sanırım o an anlamıştı Ab’la güç bir alışverişe zorlanamayacağını: Bütün yapacağı Hayır demekte yeterince direktmektir. Çünkü aynen böyle yapmıştı; orada öylece, arabaya dayanmış, elleri pantolonun belinde asılı, tütün çiğneyerek ve Ab’ın yeniden katırları gözden geçirmesini seyredererek, durmuştu. Ben bile biliyordum Ab’m Pat’le alışverişinin burada bittiğini, bahar dalı sanıp üstünde yürüdüğü şeyin batık çıkacağını, ve şimdi o da biliyordu geri dönmeyi düşünecek kadar bile duraksayamayacağını artık. ‘Tamam,’ dedi. ‘Alıyorum.’

“Böylece zenci yeni çifte boyundurukları, koşumları taktı, kasabaya doğru yola koyuldu. Katırlar iyi görünüyorlardı. Namussuzum düşünmeye başlamadıysa, Ab önce şu Stamper batağına kendi ayağıyla yürüyüp sonra da çıktı diye. Stamper’ın çadırını gözden yitirene dek yol aldıktan sonra Ab’ın yüzü biraz değişmeye başladı. Evde bahçe parmaklığına oturup gelen komşulara nasıl atlara kafayı taktığını, ama budalaca deli olmadığını söylediği zamanki gibiydi. Daha iyice rahatlamamıştı, sadece uyanıktı, oturmuş yeni çiftini yokluyordu. Onları iyice yoklayacak kadar zamanı olmamıştı, çünkü kasabaya varmıştık, ama eve dönüş yolunda onları iyice deneme fırsatımız

olacaktı. ‘Tanrı bilir,’ dedi Ab ‘Eve dönmeyi başarırlarsa sekiz doları geri aldım demektir, kahrolası Pat.’

“Ama o zenci bir sanatçıydı. Çünkü Tanrı çarpsın, katırlar iyi görünüyorlardı. Olağanüstü iyi denmese de, yolda yüzlerce arabada göreceğiniz, sıradan iki katıra benziyorlardı işte. Gerçi, yola ilk çıkarken tuhaf bir silkinmeyle devinmeleri gözüme çarpmıştı; biri boyunduruğun içinde silkinmiş, sonra geri çekilmiş, sonra öbürü silkinmiş, o da geri çekilmişti. Yola koyulduğumuzda araba güzel güzel tekerlenip giderken bile birine bir tuhaflik gelmiş ve kendini şöyle çaprazlama bir kaptırmıştı koşum kayışlarına, sanki dönüp geri gitmek istemiş gibi. Belki arabanın tepesine tırmanıp yapacaktı o işi. Stamper bize onların yalnızca uyumlu bir çift olduklarını söylemişti; dememişti ki, uyumlu bir çift olarak bir arada çalıştılar diye. Onlar ancak şu anlamda uyumlu bir çifttiler; ikisinin de öbürünün ne zaman harekete geçeceği konusunda hiç mi hiç bilgisi yoktu. Ama Ab onları toparladı ve sürüp gittik. Tam o dik bayırı çıkmaya başladığımızda onlar da tere boğuldular, aynı Beasley’nin atının Whiteleaf’de biraz önce yaptığı gibi. Ama şaşılacak bir şey yoktu; hava çok sıcaktı. O zaman gözüme çarptı ki yağmur yağdı yağacaktı; güneybatıdan kızgın görünüşlü büyük bir bulut geliyordu. Eve ya da Whiteleaf’e ulaşmadan nasıl üstümüze boşanacağını düşünürken ansızın durumu kavradım; araba bayır yukarı gitmiyor, geri geri kaymaya başlıyordu. Tam zamanında dönüp baktım ki ne göreyim, bu kez katırların ikisi de koşum kayışlarında çaprazlama durmuşlar, birbirlerine şöyle bir dillerini çıkarmış ateş püskürüyorlar. Ab onları düzeltmeye çalışıyor ve o da ateş püskürüyordu. Sonra birden düzeliverdiler. Şimdi anımsıyorum, o an düşünmüştüm, ne iyi bir rastlantıydı ki düzeldikleri zaman başları arabanın önüne doğru dönüktü. Çünkü o anda yaşamlarında ilk kez, ya da Ab onları satın aldığından bu yana ilk kez kıpırdadılar. Her neyse işte, son hız o bayırı tırmandık ve boruya tırmanan bir hamamböceği gibi Meydan’a girdik; araba iki tekerlek üstündeydi, Ab dizginlere yapışmış, ‘Allah kahretsin, Allah kahretsin’ diyor ve halk, kadınlar, çocuklar, çığlık çığlığa kaçışıp koşuyorlardı. Ab katırları Cain’in dükkânı arkasındaki geçide çevirmeyi ba-

şardı ve arka tekerleğimizi başka bir arabanın tekerliğine takarak katırları durdurdu. Kocaman bir kalabalık birikti böylece, iki arabanın ayrılmasına yardım ettiler; Ab bizim katırları alıp Cain'in arka kapısına götürdü. Onları orada bir direğe sıkıca bağladı. Herkes gelip bakıyor, 'Ha, Stamper'ın şu çiftiymiş bunlar,' diyorlardı. Ab soluk soluğaydı; yüzü şimdi çok daha az rahat ve ateş gibi uyanıktı. 'Gel,' dedi. 'Şu Allah'ın cezası ayırıcıyı alalım da çekip gidelim buradan.'

"Böylece girdik içeri ve Bayan Snopes'un çaputunu Cain'e verdik, o da yirmi dört altmış sekizi saydı. Süt ayırıcısını aldık ve bıraktığımız yerde duran arabaya döndük. Çünkü araba hâlâ oradaydı; araba dert değildi. Sorun şuydu ki araba, olması gerektiğinden fazlasıyla belirgindi; anımsıyorum, nasıl bakmıştım arabanın yatağına ve tekerleklerinin görünürde olduğu kadarına. Ab onu yükleme yerine yanaştırmıştı, bu yüzden orada geçitte birikmiş duran insanların da yalnız belden yukarısını görebiliyordum; iki üç kat çoğalmışlardı şimdi ve düşünüyordum, araba fazlaca belirgindi ve halk da fazlacaydı; şey gibiydi, hani bazı resimler görürüz, altında Bu resimde yanlış nerede? diye yazar. Sonra Ab, 'Allah kahretsin, Allah kahretsin,' diyerek koşmaya başladı. Hâlâ süt ayırıcısının bir ucundan tutuyordu. Katırlar da iyiydiler. Yere yatmışlardı. Ab onları aynı kazığa tek iple iyice yakın bağlamıştı ve şimdi öyle görünüyorduk ki sanki o ikili intiharlardaki gibi kendilerini asmış iki arkadaştlar; kafaları bitişik, yukarı uzanmış, dilleri dışarı sarkmış, gözleri fırlamış, boyunları yarım metre kadar uzamıştı ve vurulmuş tavşanlar gibi bacakları altlarında iki kat olmuştu. Ab bir fırlayışta çakısıyla ipi kesti. Bir sanatçı. Katırlara ancak kasabaya varıp sonra da Meydan'a ulaşacak kadar vermişti her ne ver-diye.

"Kötünün kötüsü olmuştu Ab. Şimdi bile gözümün önünde. Cain'in sabanları ve tarım aletlerinin ardında bir köşeye sindi, yüzü bembeyaz, sesi ve eli titreyerek cebinden zar zor ufak paralar çıkardı. 'Doc Peabody'nin yerine git,' dedi. 'Bana bir şişe viski al. Çabuk.' Çok kötü olmuştu. Şimdi batacak bile değildi. Girdaptı şimdi ve onun yalnız tek bir sıçrayışı kalmıştı. Yarım litre viskiyi iki yudumda içti, boş şişeyi bir yumurta ko-

yarcasına özenle bir yana bıraktı ve arabaya döndük. Katırlar şimdi ayakta duruyorlardı. Süt ayırıcısını arabaya yükledik ve yavaş yavaş uzaklaştık oradan. Arkamızdan herkes hâlâ birbirine koşulu çiftin Stamper'inki olduğunu söyleyip duruyordu. Ab'ın yüzü şimdi beyaz değil kıpkırmızıydı. Güneş gitmişti, ama sanırım o bunun farkında bile değildi. Hiçbir şey yeme-miştik, onun bunu da hiç düşünmediğinden kuşkusuz yoktu. Allah canımı alsın eğer Pat Stamper de yerinden kıpırdamış görünüyorduyorsa; orada öylece duruyordu, Stetson'ı gözünün üstüne kaykılmış, baş parmakları hâlâ pantolonunun belinde takılı. Ab arabada oturuyordu, ellerinin titremesini engellemeye çalışarak. Stamper'in ona verdiği çift durmuştu şimdi, başları öne eğik, bacakları açılmış, soluk soluğa. 'Takımım için geldim,' dedi Ab.

“‘Ne oldu?’ dedi Stamper. ‘Bunlar da senin için fazla canlı deme sakın. Öyle görünmüyorlar.’

“‘Tamam,’ dedi Ab. ‘Tamam. Çiftimi geri alayım. Dört dolarım var. Dört dolar kâr et, bana çiftimi geri ver.’

“‘Senin çiftin bende değil,’ dedi Stamper. ‘O atı ben de istemiyordum. Söylemiştim sana. Bu yüzden elden çıkardım onu.’

“Ab şöyle bir durdu. Ortalık biraz daha serinlemişti şimdi. Bir esinti çıkmıştı ve içinde yağmur kokusu vardı. ‘Ama katırım hâlâ sende,’ dedi Ab. ‘Tamam. Onu alırım.’

“‘Ne için?’ dedi Stamper. ‘Şu koşulu çifti katırınla mı değiştirmek istiyorsun?’ Çünkü Ab alım satım yapmıyordu şimdi. Kötünün kötüsüydü, hiçbir şey göremiyormuş gibi oturuyordu orada. Stamper ise rahatça bir kazığa dayanmış, Ab'ı gözlüyordu. ‘Hayır,’ dedi Stamper. ‘O katırları istemem ben. Seninki en iyisi. Bu biçimde alımsatım yapmam, böyle değiş tokuş olmaz.’ Tükürdü, rahat ve dikkatlice. ‘Hem, senin katırınla başka bir çift yaptım. Başka bir atla. Görmek ister misin?’

“‘Tamam,’ dedi Ab. ‘Ne kadar?’

“‘Önce görmek istemiyor musun?’ dedi Stamper.

“‘Tamam,’ dedi Ab. Böylece zenci, Ab'ın katırını ve küçük, koyu kahverengi başka bir atı çıkardı; anımsıyorum, ortalık bulutlu ve güneşsiz olduğu halde o at nasıl da parlıyordu – Stamper'a verdiğimiz attan biraz daha büyüktü ve domuz gibi şiş-

koydu. Şişmanlığı tıpkı öyleydi: At gibi şişman değil de domuz gibi şişman; kulaklarına kadar şişman ve davul gibi gergindi. Öyle şişmandı ki zor yürüyordu, içinde hiç duyarlık ya da ağırlık yokmuşçasına koyuyordu ayaklarını yere. 'Fazla dayanmaz, bu çok şişman,' dedi Ab. 'Beni eve bile götürmez.'

“Ben de aynı şeyi düşünüyorum,” dedi Stamper. ‘Onun için bunu elden çıkarmak istiyorum ya.’

“Tamam,” dedi Ab. ‘Bir denemem gerek.’ Arabadan çıkma-ya davrandı.

“Denemek mi?” dedi Stamper. Ab yanıtlamadı. Arabadan aşağı indi, tutuk adımlarla ata doğru gitti; sanki atinkiler gibi onun da bacaklarında hiç ağırlık yoktu. Zenciden ipi aldı ve ata binmeye çalıştı. ‘Dur,’ dedi Stamper. ‘Ne yapmaya çalışıyorsun?’

“Bir deneyeceğim,” dedi Ab. ‘Bugün seninle bir kez daha at değiş tokuşu yaptım.’ Stamper bir an Ab’a baktı. Yine tükürdü ve biraz geri çekildi.

“Tamam, Jim,” dedi zenciye. ‘Yardım et de çıksın.’ Zenci Ab’a ata binmesi için yardım etti, ama Stamper gibi geri sıçramaya zaman bulamadı, çünkü at Ab’ın ağırlığını duyar duymaz öyle oldu ki sanki Ab’ın kığında elektrikli bir tel vardı. At bir dönüş yaptı. Top gibi yusuvarlak olmuştu. Önü ya da arkası bir patates kadar bile belli değildi. Ab’ı hızla yere fırlattı. Ab kalktı, yine gitti ata. ‘Yardım et de çıksın, Jim,’ dedi Stamper. Zenci yine ata çıkması için yardım etti Ab’a. At yine yere çaldı onu ve Ab yine hiç değişmemiş bir yüzle kalktı, yine gitti, ama ipi eline aldığı anda Stamper durdurdu onu. Sanki Ab’ın bütün istediği o atın onu yerden yere vurmasıydı; kemiklerinin ve etinin o sert toprağa dayanıklılığı, bizi eve götürebilecek kadar içinde canlılık belirtisi bulunan herhangi bir şeye ödemek için elinde kalan tek şeydi sanki. ‘Kendini öldürmeye mi çalışıyorsun?’ dedi Stamper.

“Tamam,” dedi Ab. ‘Ne kadar?’

“Çadıra gel, dedi Stamper.”

“Ben arabada bekledim. Hafif bir esinti çıkmıştı şimdi. Yanımıza ceket falan da almamıştık. Yalnız süt ayırıcısını sarmamız için Bayan Snopes’un arabaya koyduğu birkaç çuval vardı

ve aleti çuvallara sarıyordum ki zenci çadırdan çıktı; kanadı kaldırdığında içeride Ab'ı bir şişeden içerken gördüm. Sonra zenci bir at ve araba getirdi. Ab ile Stamper çadırdan çıktılar. Ab arabaya geldi, bana hiç bakmıyordu. Çuvalları kaldırıp süt ayırıcısını aldı. O ve Stamper arabaya binip gittiler, kasabaya doğru. Zenci beni gözlüyordu. 'Eve varana dek epeyce ıslanacaksınız,' dedi.

“Öyle sanırım,” dedim.

“Onlar gelene dek biraz bir şeyler yemek ister misin?” dedi. ‘Ocağa koydum bile.’

“Sanmam,” dedim. Böylece o çadıra girdi, ben arabada bekledim. Hiç kuşkusuz yağmur geliyordu, hem de çok kısa bir süre sonra. Anımsıyorum da, düşünüyordum, ne olursa olsun çuvallar vardı başımıza çekecek. Sonra Ab ve Stamper geri geldiler; Ab yine hiç bakmıyordu bana. Çadıra girdiler; onun yine şişeden içtiğini görüyordum, ama bu kez şişeyi gömleğinin içine soktu. Sonra zenci katırımızı ve yeni atı getirdi, onları arabaya koştı. Ab çadırdan çıkıp arabaya bindi. Stamper ile zenci, şimdi ikisi de ona yardım ediyorlardı.

“Bırak şu oğlan kullansın, daha iyi olmaz mı?” dedi Stamper.

“Ben kullanırım,” dedi Ab. ‘Seninle at değiş tokuşu yapmam belki, ama hâlâ iyi kullanabilirim onu.’

“Tabii,” dedi Stamper. ‘O at şaşırtacak seni.’

“Ve şaşırttı da,” dedi Ratliff. Güldü, ilk kez, sessizce, dinleyicileri onu seçemez olsalar da o an nasıl bir görünüşü olacağını görebilmişçesine biliyorlardı; sandalyesinde rahat ve gevşek, zayıf esmer yüzü hoş ve kurnaz, soluk temiz mavi gömleği sırtında, Jody Varner’da da olan o yaşam boyu erdenlik havasıyla; oysa aralarında hiçbir şeyde olmadığı gibi bu konuda da bir benzerlik yoktu, çünkü bu görüntü Varner’da görkemli bir yiğitlik niteliği, Ratliff’deyse on ikinci yüzyıl manastırında keşişliğe aday bir gencin –bir bahçıvan, ya da asma budayıcısı diyelim– yürekte bekârlığıydı. “O at bizi şaşırttı. Bir mil bile gitmemiştik ki, yağmur, fırtına yetişti ve iki saat o yağmurda, çuvalların altında iki büküm yol aldık. Şişmanlıktan yere koyduğu ayağını hissedemeyen yeni parlak atı gözlüyorduk, çünkü ara sıra yağmur altında bile Stamper’ın çadırının orada Ab’ın

ağırlığını duyduğunda yaptığı gibi kaçamak bir silinti görüyorduk. Neden sonra sığınacak eski bir ahır bulduk. Ben buldum daha doğrusu, çünkü Ab artık arabanın yatağına serilmiş, sırtüstü yatıyor, yağmur yüzünü dövüyordu. Arabayı ben kullanıyordum ve parlak kara atın doru bir ata dönüşmesini seyre diyordum. Sekiz yaşında var yoktum, ama Ab'la ikimiz bütün at alım satımımızı aşağı yukarı onun evinin önünden geçen bu yol boyunca yapardık. Böylece ilk vardığımız dam altına çektim arabayı ve Ab'ı sarsıp uyandırdım. Yağmur onu iyice serinletmişti, artık ayık sayılırdı. Birden büsbütün ayıldı. 'Ne?' dedi. 'Ne oldu?'

“At!” diye bağırdım. 'Rengi değişiyor!'

“O sırada iyice ayılmıştı. İkimiz de arabadan atladık ve Ab'ın gözleri yerinden dışarı uğradı. Uyumadan önce kara at bağladığı koşum kayışları içinde şimdi doru bir at duruyordu. Sanki onun at bile olduğuna inanamazmışçasına elini uzattı, ara sıra dizginlerin dokunduğu ve Stamper'ın yanında ona binmeye çalıştığında tam ağırlığının dayandığı yere elini değdirdi. O an gördüğüm tek şey atm döne döne fırlayışı oldu. Hayvan tam arkamdaki duvara çarpmadan önce eğilerek savuşturdum onu; rüzgârını bile saçlarımın arasında duydum. Sonra bir ses çıktı; sanki büyük bir bisiklet lastiğine bir çivi sokulmuştu. Fısssssss dedi ve sonra Pat Stamper'dan aldığımız parlak, şişko, kara at yok oldu. Demek istemiyorum ki Ab'la ikimiz orada yalnız katırla kaldık; atımız da vardı. Yalnız bu sabah evden çıkarken yanımıza aldığımız ve iki hafta önce de bir süpürgeotu değirmeni ve saban dingili karşılığında Beasley Kemp'le değiş tokuş ettiğimiz attı o. Olta iğnemizi bile geri almıştık. Büzülmüş olta teli de Ab'ın koyduğu yerde duruyordu, yalnız zenci onu biraz kımıldatmıştı. Ama Ab asıl ertesi sabah buldu hayvanın arka bacağının hemen iç yanındaki bisiklet pompası supapını. Öyle bir yere yerleştirilmişti ki, bir adam yirmi yıl bir atın sahibi olur da hayvanın orasını ellemeyi düşünmez.

“Eve ancak ertesi sabah güneş iyice yükseldikten sonra vardık ve babam Ab'ın evinde öfke içinde bekliyordu. Bu yüzden fazla kalmadım. Sadece Bayan Snopes'u kapı eşiğinde dururken görece kadar kaldım orada; sanırım bütün gece de ora-

da öyle durmuştu. ‘Süt ayırıcım nerede?’ diyordu. Ab da nasıl her zaman atlara kafayı taktığını, nasıl kendini tutamadığını anlatıyordu. Sonra Bayan Snopes ağlamaya başladı. Onların yanında çokça bulunurdum, ama Bayan Snopes’un ağladığını hiç görmemiştim. O güne dek hiç gözyaşı dökmemiş bir insan gibi, yaşları bile ne yöne akacaklarını bilemiyorlardı sanki. Eski bir giysiye bürünmüş öylece duruyordu orada, yüzünü bile saklamaya gerek duymadan ve, ‘Atlara kafayı takıyorsun, evet! Ama neden atlara? Neden atlara?’ diyordu.

“Böylece babamla ben gittik. Kolumu avcunun içinde iyice kavramıştı babam, ama ona dün olanları anlatmaya başlayınca beni pataklamaktan vazgeçti. Ab’ın evine geri döndüğümde öğlen olmuştu bile. Bahçe parmaklığında oturuyordu Ab, ben de tırmanıp yanına oturdum. Sadece bahçe boştu. Ne katırı ne de Beasley’nin atını görebiliyordum. Ama o hiçbir şey söylemiyor, ben de bir şey sormuyordum. Biraz sonra, ‘Kahvaltı ettin mi?’ diye sordu. ‘Ettim,’ dedim. Sonra, ‘Ben daha etmedim,’ dedi. Böylece eve girdik, bir de ne göreyim, Bayan Snopes gitmiş. Gözümde canlandırabiliyordum –Ab orada bahçe parmaklığında oturuyor ve Bayan Snopes güneş başlığı, şalı ve eldivenleriyle yamaçtan aşağı iniyor, ahıra giriyor, katırı eyerliyor, Beasley’nin atına da yular takıyor ve Ab orada, gidip ona yardım edeyim mi etmeyeyim mi diye düşünerek oturup duruyor.

“Sonra ocağı yaktım. Yemek pişirmekte pek ustalığı yoktu Ab’ın, bu yüzden kahvaltıya başladığında o kadar geç olmuştu ki, hem kahvaltıya hem de öğle yemeğine yetecek kadar pişirmeyi kararlaştırdık ve oturup birlikte yedik. Ben bulaşıkları yıkadım ve yine bahçeye çıktık. Tarlanın uzak bir köşesinde saban hâlâ duruyordu, ama onu çekecek hiçbir şey yoktu. Yapılacak tek şey Anse Dede’ye gidip ödünç bir çift katır istemektir ki bunun da çingiraklı yılanı gidip çingırağını ödünç istemekten bir farkı yoktu; hem de sanırım Ab o gün dayanabileceği kadar heyecan yaşamıştı, daha fazlasına gücü yoktu. Bu yüzden parmaklıkta oturduk, boş bahçeye bakıp durduk. Hiçbir zaman büyük bir bahçe olmamıştı, içinde tek bir at bile olsaydı biraz kalabalık görünecekti. Ama şimdi bütün Texas’mış gibi görünüyordu. Tam bahçenin ne kadar boş olduğunu düşünüyor-

dum ki, Ab parmaklıktan atladı, bahçeyi geçip ahırın yanına kurulmuş olan kulübeye gitti. Desteklenip bir de dam takılsa iş görürdü. 'Bir dahaki sefere bir kısrak alırım, bir damızlık sürü oluşturur, katır yetiştiririm,' dedi. 'Şu kulübe biraz onarımla taylorı barındırır.' Sonra geri geldi ve yine parmaklığa oturdu. Öğleden sonranın ortalarına doğru bir araba göründü. Cliff Odum'undu bu; yan tahtaları vardı ve Bayan Snopes, oturma yerinde Cliff'in yanındaydı. Araba evin önünden geçip bahçeye girdi. 'Yanında değil,' dedi Ab. 'Cimri pazarlığına yanaşmamış adam.' Biz şimdi ahırın arkasındaydık ve Cliff'in arabayı geri geri bahçe kapısı yanında kesik bir sete yanaştırışını, Bayan Snopes'un arabadan inip şalını ve eldivenlerini çıkarıp bahçeden geçerek inek ahırına girip ineği o kesik sete götürüşünü gözledik. 'Sen gel hayvanları tut,' dedi Cliff. 'Ben onu arabaya yüklerim.' Ama Bayan Snopes durmadı bile. İneği arabanın arka kapısına getirdi, arkasına geçti, omzunu ineğin kaba etlerine dayadı ve onu, Cliff daha inmeye davranırken, arabanın içine itiverdi. Cliff arka kapıyı kapadı, Bayan Snopes şalına sarındı, eldivenlerini giydi ve ikisi de arabaya binip gittiler.

"Böylece akşam yemeğini pişirmesi için bir ateş daha yak-tım. Ve sonra eve gitmem gerekti; neredeyse güneş batacağı. Ertesi sabah döndüğümde bir kap süt getirdim. Ab mutfaktaydı, kahvaltısını hazırlıyordu. 'İyi düşünmüşün,' dedi, sütü görünce. 'Dün sana söylemeyi düşünüyordum belki biraz ödünç getirirsin diye.' Ab kahvaltısını hazırlamayı sürdürdü, çünkü kadını bu kadar erken beklemiyordu; çünkü bu yirmi dört saat içinde iki kez yirmi sekiz mil yolculuk yapmıştı. Ama arabayı duyduk yine ve kadın bu kez arabadan çıktığında elinde süt ayırıcısı da vardı. Ahıra vardığımızda ayırıcıyı eve taşıdığını gördük. 'Sütü görebileceği bir yere bıraktın, değil mi?' dedi Ab.

"Evet," dedim.

"Önce eski giysisini giyer herhalde," dedi Ab. 'Ne olurdu kahvaltıya daha erken başlasaydım.' Ama eski giysisini giyecek kadar bile beklemedi sanırım, çünkü hemen sesi duymaya başladık. İnce, keskin bir ses çıkarıyordu alet, iyi ve güçlü, sanki bir galon sütü göz açıp kapayıncaya dek ayırabilecek gibi. Sonra durdu. 'Keşke bir galondan daha çok sütü olsaydı,' dedi Ab.

“Sabaha bir galon daha getiririm ona,” dedim. Ama o beni dinlemiyor, evi gözetliyordu.

“Şimdi sen gidip kapıdan bir baksan,” dedi. Ben de gidip baktım. Bayan Snopes, Ab’ın kahvaltısını ocaktan indirmiş, iki tabağa boşaltıyordu. Birden dönüp tabakları bana uzatana dek onun beni görmediğini sanmıştım. Yüzü şimdi iyiydi, sakın görünüyordu.

“Belki bir şeyler daha yemek isterdiniz,” dedi. ‘Ama şu ötede yiyin. Burada işim var benim. Seni de onu da ayağımın altında istemiyorum.’ Böylece tabakları aldım ve bahçe parmaklığına dayanıp yedik. Sonra birden ayırıcının sesini duyduk yine. Sütün bir kezden fazla geçirilebileceğini bilmiyordum. Sanırım Ab da bilmiyordu.

“Belki Cain ona göstermiştir,” dedi, yerken. ‘Canı bir kezden fazla geçirmek isterse, bir kezden fazla geçirir.’ Sonra ses kesildi, Bayan Snopes kapıya çıkıp bize seslendi. Tabakları getirin de yıkayayım, diyordu. Ben de tabakları götürdüm, basamağa bıraktım. Ab ve ben yine parmaklığa oturduk. Sanki bütün Texas’ı ve Kansas’ı da içine alabilirdi gözümüz. ‘Herhalde o Allahın cezası çadıra gidip, “işte hayvanların. Benim süt ayırıcımı bul getir ama çabuk ol, çünkü eve dönüş yolculuğum var daha,” demiştir,’ dedi Ab. Sonra yine duyduk o sesi. O akşam Anse Dede’nin çiftliğine yürüdük. O uzak tarlanın işini bitirmek için ödünç bir katır almamız gerekiyordu, ama onun şimdi verecek yedek hayvanı yoktu. Böylece Anse Dede sövmeyi bitirince geri döndük, parmaklığa oturduk. Yine ayırıcının sesini duymaya başladık. Önceki gibi kuvvetliydi, sanki sütü uçuracakmış gibi, sanki o sütün bir kez mi yoksa yüz kez mi ayrılmış olduğunu hiç mi hiç takmazmış gibi. ‘Haydi yine başladı,’ dedi Ab. ‘Yarın öbür galonu unutma sakın.’

“Unutmam,” dedim. Birlikte kulak kabarttık. Çünkü o zamanlar böyle huysuz değildi.

“Öyle görünüyor ki, bundan yığınla eğlence ve mutluluk sağlayacak kendine,” dedi Ab.”

Arabayı durdurdu ve dokuz gün önce Jody Varner'ın demir kırı atını durdurup baktığı aynı kırık çit kapısına bir an baktı –yabani otlara boğulu ve çimenlerle örtülü avluya, aşınmış ve bel vermiş eve– bu darmadağın ıssızlığı, çit kapısına varıp durmadan önce bile duyulan, iki yüksek, yavan kadın sesi dolduruyordu. Genç seslerdi bunlar, bağırıp çağırarak değil ama güçlü ve telaşsız bir derinlikle konuşuyorlardı, öyle ki bunun sanki bilinen insan dillerinden biri olmayışı doğal sanılırdı. Sanki bu ses kocaman iki kuştan çıkıyordu; sanki ulaşılmaz ve boş bir bataklık ya da çölün şaşakalıp duraklamış yalnızlığına, buralarda yaşayıp da soyu tükenmiş bir canlı türünün sağ kalan son iki bireyi, bitmek tükenmek bilmeyen çekişmeleriyle sürekli saldırıyor ve onu bozuyordu – Ratliff seslendiğinde hemen kesildi bu ses. Biraz sonra iki kız kapıya geldiler, büyük, özdeş, iki iri genç inek gibi, ona bakarak dikildiler.

"Günaydın, hanımlar," dedi Ratliff. "Babanız nerede?"

Onu izlemeyi sürdürüyorlardı. Sanki soluk bile almıyorlardı; gerçi Ratliff biliyordu nefes aldıklarını, almaları gerektiğini; bu oylumda ve böylesine koca gövdeler, o neredeyse bunaltıcı semizlik, hem de pek çok havayı gereksinirdi. Gözünün önüne ikisinin hızla geçen bir görüntüsü geldi: İki yavru inek sanki bir akarsu ya da gölde durur gibi diz boyu hava içinde duruyorlar, ve içine burun sürtüyorlar havanın. Her soluk alışta hava gölünün yüzeyi yeğin ve sessiz, alçalıyor ve orada dikilen bacakların çevresinde kaynaşan, hava tabakasının altında kalan canlıları apansız, şaşkın şaşkın açığa çıkarıveriyor. Sonra ikisi birlikte konuştu, eğitilmiş bir koro gibi: "Tarlada."

"Tabii ya," diye düşündü Ratliff, ilerleyerek. Ne yapıyor ki? Çünkü tanıdığı kadarıyla Ab Snopes'un iki katırdan başka hayvanı olamazdı. Bunlardan birini evin arkasındaki bahçede aylak dururken görmüştü bile. Öbürünün de şu an sekiz mil ötede Varner'ın dükkânının arkasında bir ağaca bağlı olduğunu biliyordu, çünkü daha üç saat önce orada, altı gündür Varner'ın yeni çırağının her sabah binerek gelip bağladığını gözlediği yerde görmüştü onu. Yine de kısa bir süre arabayı durdurdu.

‘Allah bilir,’ diye düşündü sessizce, ‘onun yirmi üç yıldır beklediği damgalanmamış* taze başlangıcın ta kendisi olmalı bu.’ Böylece tarlayı seçebilecek kadar yaklaşıp iki katırın çektiği sabanın arkasında o haşın, katı, olağandan küçük bedeni tanıdığında hiç şaşmadı. Görür görmez tanıdı katırları; en azından bir hafta öncesine değin Will Varner’a ait olmuş olan bir çiftti: İyelik fiilinin geçmiş zaman kipini değiştirdi yalnızca: ‘Ait olmuş olan değil,’ diye düşündü. Hâlâ da öyledir. Hay Allah, sandığımdan daha da iyi durumda. Şimdi at alım satımı bile yapmıyor. Bir takımla bir adamı değiş tokuş etmiş.

Arabayı çitte durdurdu. Saban tarlanın uzak bir köşesine ulaşmıştı. Adam katırları döndürdü. Katırlar başlarını arkaya silkip sağa sola atıyorlar, adamın tümüyle gereksiz, zorbaca davranışından ötürü yürüyüşleri aksıyordu. Ratliff ağırbaşlılıkla izliyordu. ‘Her zamanki gibi,’ diye düşündü. ‘Hâlâ bir ata ya da katıra sanki hayvan ona önceden yumruk sallayıp kafa tutmuş gibi davranıyor.’ Snopes’un onu gördüğünü hem de tanıdığını biliyordu, ama bunun hiçbir belirtisi yoktu. Şimdi takım doğrulmuş ve dönmüştü; ince katır-bacakları, geyik gibi dar ayakları aceleyle ve sinirli sinirli kalkıp iniyor, sabanın cilalı keskinde koyu ve bereketli toprak kırkılıyordu. Ratliff şimdi Snopes’un kendisine gözünü dikmiş baktığını görebiliyordu – sekiz yıl sonra bile anımsadığı gibi o kabarık hırçın kaşlar altındaki soğuk pırıltılar; yalnız kaşlar biraz daha grileşmiş – ama öbürü bir kez daha o anlamsız yabanılıkla sabanı gerisin geriye döndürmüştü. Dururken sabanı yana eğmişti. “Ne yapıyorsun burada?” dedi.

“Burada olduğunu duydum, uğradım,” dedi Ratliff. “Epey zaman geçti, değil mi? Sekiz yıl.”

Öbürü homurdandı. “Sen pek göstermiyorsun ama. Hâlâ şişenin dibini göremiyorsun galiba.”

“Tabii ya,” dedi Ratliff. Oturduğu minderin altına elini sokup görünüşte su gibi bir şeyle dolu bir şişe çıkardı. “Şuna bak, McCallum’un en iyilerinden,” dedi. “Daha geçen hafta şişelendi. Al.” Şişeyi uzattı. Öbürü çite yürüdü. Şimdi aralarında beş

* Faulkner burada Stamper ismiyle sözcük oyunu yapıyor. (Ed.N.)

adımından fazla olmadığı halde Ratliff'in hâlâ bütün görebildiği, kaşların öfkeli çıkıntısı altındaki iki pırıltıydı.

"Bana mı getirdin?"

"Tabii ya," dedi Ratliff. "Al."

Öbürü kımıldamadı "Niçin?"

"Hiç," dedi Ratliff. "Getirdim işte. Çek bir yudum. İyidir."

Öbürü şişeyi aldı. O an Ratliff, gözlerden bir şeylerin yitip gitmiş olduğunu fark etti. Ya da belki yalnızca ona bakmıyorlardı şimdi. "Gece içerim," dedi Snopes. "Artık güneşte hiç içmiyorum."

"Ya yağmurda?" dedi Ratliff. Ve o an anladı ki Snopes ona bakmıyordu; gerçi öbürü kımıldamamıştı; durmuş şişeyi tutarken o sert, öfkeyle düğümlemiş yüzünde hiçbir değişiklik olmamıştı. "Şuraya iyice yerleşmelisin," dedi Ratliff. "İyi bir çiftliğin var şimdi. Flem de dükkânda sanki doğuştan dükkâncıymış gibi tutundu." Öbürü dinlemez görünüyordu. Şişeyi çalkaladı, sanki kabarcıkları sınıarmış gibi ışığa kaldırdı. "İnşallah yerleşirsin," dedi Ratliff.

Sonra o gözleri gördü yine; öfkeli, serkeş ve soğuk. "Yerleşirim, yerleşmem, sana ne bundan?"

"Hiç," dedi Ratliff, hoş, sakin. Snopes eğildi, şişeyi çitin yanındaki otların arasına sakladı, sabana döndü ve onu kaldırdı.

"Eve git de sana yemek vermelerini söyle," dedi.

"Yok istemem," dedi Ratliff. "Kasabaya gitmem gerek."

"Canın isterse," dedi öbürü. Tek dizgini boynuna geçirdi ve iç yandaki ipe yine yabanıl bir çekişle asıldı. Katırlar, yine başları geriye atılmış döndüler; devinmeyle birlikte aksamaları da bir oldu. "Şişe için teşekkürler," dedi.

"Bir şey değil," dedi Ratliff. Saban ilerledi. Ratliff onun ardından baktı. 'Yine gel demedi,' diye düşündü. Kendi dizginlerini kaldırdı. "Hadi, tavşanlarım," dedi. "Kasabaya, ileri."

Üçüncü Bölüm

1

Varner'ın dükkânında çıraklığa geldiği pazartesi sabahı Flem Snopes'un sırtında yepyeni bir ak gömlek vardı. Henüz yıkanmamıştı bile; bir rafta atılmış dururken kumaşta yer etmiş kırışıklıklar ve her bir ardıl katın üstünde zebra gibi yol yol yinelenen güneşten sararmış çizgiler, hepsi ortadaydı. Yalnız onu görmeye gelen kadınlar değil, Ratliff'in kendisi bile (boşu boşuna satmazdı dikiş makinelerini; nasıl kullanıldığını gösterirken o da bunlardan birini çalıştırmasını çok iyi öğrenmişti ve söylentilere bakılırsa, giydiği mavi gömlekleri kendisi dikiyordu) biliyordu ki bu gömlek elle kesilip dikilmişti, hem de işe yatkın olmayan kaba bir elle. O gömleği bütün hafta giydi Flem. Cumartesi gecesi artık iyice kirlenmişti gömlek, ama derken pazartesi sabahı Flem tıpkısı bir başka gömlekle çıktı ortaya; zebra gibi yol yol çizgilerine kadar tıpkısı. İkinci cumartesi gecesi o da kirlenmişti, tam da öbürlerinin kirlendiği yerlerinden. Sanki gömleği giyen; oraya gelişinden çok önce kalıplaşmış birtakım zorunluluklarla ve törelerle koşullanmış yeni bir yaşam ve çevreye girerken, daha ilk günden kendine özgü kirlenme alışkanlığını edinmişti.

Sıska bir katıra binmişti. Oturduğu eyerin Varner'lara ait olduğu daha ilk bakışta fark edilmişti ve eyere bağlı bir de te-neke kova sallanıyordu. Dükkânın arkasında bir ağaca bağladı katırı, kovayı çözdü, aralarında Ratliff'in de bulunduğu bir dü-

zine adamın oturduğu sundurmaya çıktı. Hiç konuşmadı. Onlara teker teker bakmış olsaydı bile bu sezilemezdi hiç – yirmiyle otuz arası belirsiz bir yaşta, kalın, bodur, yumuşak bir adam, sakin, geniş bir yüz üstünde kenarları tütünden hafifçe sararmış, ince, sıkı bir ağız, durgun su rengi gözler ve ansızın şaşırtıcı bir karşıtlıkla öbür bütün yüz çizgileri arasından fırlayan bir yavru atmaca gagası gibi minik, yırtıcı bir burun. Öyle ki sanki yaratıcısı ya da sanatçısı, özgün burnu bitirmeden bir yana bırakmıştı da o bitmemiş iş ya tümüyle apayrı bir akıma inanan birisince ele alınmış, ya da belki hain, çılgın bir karikatürcü, ya da belki yüzün tam orta yerine ancak umarsız bir uyarı takabilececek kadar zaman bulabilmiş birisi tarafından tamamlanmıştı.

Kova elinde, dükkâna girdi Flem. Ratliff ve arkadaşları bütün gün sundurmada oturdular, çömeldiler ve yalnız kasaba halkının değil bütün o yörenin insanların teker teker, çiftter çiftter, öbek öbek, erkek kadın, çocuk, ufak tefek alışveriş yapmak ve yeni çırağa bakmak için gelip gidişlerini seyrettiler. Saldırgan bir tavırla gelmediler de oldukça sakıngan, ağırbaşlı, sü-rülerine doğru yaklaşmakta olan garip bir canavarın haberinin ardından giden yarı-yabanıl sığırlar gibi geldiler; un, patentli ilaç, saban ipi, tütün almaya ve bir hafta önce adını hiç duymadıkları ama gelecekte yaşamın gereksinimleri için iş yapmak zorunda olacakları bu adama bakmaya geldiler. Sonra geldikleri gibi sessizce ayrıldılar oradan. Dokuz dolaylarında Jody Varnier demir kırı bineğiyle geldi, dükkâna girdi. İçeride onun sesinin bas ınırılıtısını duyabiliyorlardı, ama aldığı yanıtlara kulak kabartanlara göre sanki kendi kendine konuşuyordu. Öğlen dışarı çıktı, atına bindi gitti, ama çırak onu izlemedi. Sundurmadakiler aslında biliyorlardı teneke kovada ne olduğunu. Öğlene doğru onlar da birer ikişer dağılmaya başladılar. Kapıdan geçerken dükkânın içini gözlediler, ama hiçbir şey göremediler. Çırak eğer öğle yemeğini yiyorduysa bile iyi saklanmıştı. Ratliff sundurmaya saat birden önce dönmüştü, çünkü sadece yüz metre uzağa yürümüştü yemek için. Ama öbürleri de çok gecikmediler. Ve o gün hiç kalkmadan, bazen sessizce şundan bundan birkaç söz ederek oturdular, çömeldiler orada ve dük-

kâna yürünebilir yakınlıkta oturan herkes geldi, beş on kuruş- larla alışveriş yapıp gitti.

İlk haftanın sonuna kadar hepsi gelip görmüşlerdi onu. Sa- dece gelecekte yiyecek ve başka gereksinimleri için onun aracılı- ğıyla alışveriş etmek zorunda olacak olanlar değil, Varner'larla bugüne dek hiç alışveriş olmamış ve hiç olmayacak olan bazı- rı da –erkekler, kadınlar, çocuklar, doğdukları evin eşiğini şim- diye dek hiç geçmemiş bebeler, gelecekte bir kezden fazla eşik- ten dışarı adım atacakları olanaksız gibi görünen hastalar ve yaşlılar– at, katır sırtında ve arabalar dolusu gelmişlerdi. Ratliff hâlâ oradaydı; laterna ile dili bir tahta parçası ile desteklenmiş el değmemiş tırmık dişleri takımı hâlâ arabada yüklüyken, da- yanıklı ama uyumsuz çift Bayan Littlejohn'un bahçesinde işsiz- likten huysuzlaşmış beklerken, Ratliff her sabah çırağın katır ve ödünç eyer üstünde dükkâna gelişini gözlüyordu. Çırak ise, sır- tındaki yeni ak gömlek azar azar ve düzenli olarak her günbatı- mında biraz daha kirlenirken, elinde şimdiye dek kimsenin için- den yediğini görmediği teneke yemek kovası, katırını ağaca bağlayıp en azından birkaç günden önce eline geçirebileceğine kimsenin inanmadığı anahtarla dükkânı açıp giriyordu. İlk bir- kaç günden sonra Ratliff ve öbürleri daha sundurmaya gelme- den açmaya başlamıştı dükkânı. Dokuza doğru Jody Varner atı üstünde görünüyor, attan inip basamakları çıkıyor, onları dobra dobra selamlıyor, dükkâna giriyordu; ama ilk sabahtan sonra yalnızca on beş dakika kadar kalmaya başlamıştı. Eğer Ratliff ve arkadaşları genç Varner'la çırak arasında gizli bir kıvılcım ya da akım bulmayı umuyorlardıysa yanılmışlardı. Her sabah o ağır, bas, olağan mırıltı duyuluyordu. İştilir bir yanıt almadığından hep kendi kendine konuşur gibiydi. O ve çırak kapıya geliyor- lar, Varner buyruklarını bitirene dek orada duruyorlardı. Sonra Varner dişlerini emiyor ve ayrılıyordu; kapıya yeniden dönüp baktıklarında orada kimse görünmüyordu.

Sonunda, bir cuma öğle sonrası Will Varner kendisi görün- dü. Belki de Ratliff ve arkadaşları bunun için bekliyorlardı. Bekledikleri buysa bile, Ratliff öbürleri gibi burada herhangi bir şeyin açığa vurulmasını umanlardan değildi. Böylece orada tek şaşmayan Ratliff oldu; çünkü diğerlerinin hepsinin umutla bek-

lediğinin tam tersi açığa çıkmıştı; kimin için çalıştığını en son öğrenen çırak değil, kimin kendisi için çalıştığını son gören Will Varner olmuştu. Yaşlı beyaz atıyla geldi. En üst basamakta çömelmiş genç bir adam kalktı, aşağı indi, dizginleri aldı, atı bağladı ve Varner indi. Onların saygılı mırıltılarını neşeyle yanıtlarak basamakları çıktı ve Ratliff'e adıyla: "Allah kahretsin, daha işine dönmedin mi sen?" diye sordu. Aralarından ikisi daha kalkıp, kimi yeri bıçakla çentiklemiş ahşap sırayı boşalttılar, ama Varner hemen gidip oturmadı. İnce uzun bedeni ve hindi gibi biraz uzamış boynuyla, oraya gelen öbür insanlar gibi, açık kapı önünde duraladı. Dükkânın içine baktı ama çok kısa bir süre için, çünkü hemen o an bağırdı. "Hey, sen! Adın ne? Flem. Tütünümden bir tutam getir. Jody göstermiştir sana nerede olduğunu." Dönüp oturanlara yaklaştı, aralarından ikisinin boşaltmış olduğu, çakı ile çentikli ahşap sıraya oturdu, bıçağını çıkardı ve tam tütün içenlere ayrılmış vagon öyküsünü o neşeli, ağır, piskopos sesiyle anlatmaya başlamıştı ki çırak (Ratliff onun ayak sesini bile duymadı) tütünle dirseğinin dibinde belirdi. Varner hâlâ konuşarak topağı aldı, bir tutam kesti, baş parmağıyla çakıyı kapattı ve çakıyı gerisin geri cebine koymak için bacağını uzatmıştı ki birden konuşmasını kesip sertçe yuvarkı baktı. Çırak hâlâ dirseğinin dibinde duruyordu. "Hey!" dedi Varner. "Ne var?"

"Parasını ödemediniz," dedi çırak. Varner bir süre hiç kıımılamadı; bacağı hâlâ uzanmış, topak ve kesik tutam bir elinde, çakı öbüründe, tam cebine girmek üzereydi. Sundurmada-kilerin hiçbiri kıımılamıyordu; sessizce ama dikkatle ellerine, ya da Varner kendi sözünü kestiğinde gözleri nereye takılı kalmışsa oraya bakıyorlardı. "Tütün," dedi çırak.

"Ha," dedi Varner. Çakıyı cebine koydu, kalçasından bir patlıcan boyunda ve biçiminde deri bir cüzdan çıkardı. İçinden bir beş kuruş aldı, çırağa verdi. Ratliff çırağın geldiğini duymamıştı, gittiğini de duymadı. Ama şimdi anladı neden duymadığını. Çırak kauçuk tabanlı yeni bir çift tenis ayakkabısı giymişti. "Nerede kalmıştım?" dedi Varner.

"Adam pantolonunun düğmelerini çözmeye başlamıştı," dedi Ratliff, yumuşakça.

Ertesi gün Ratliff oradan ayrıldı. Yerinden kıpırdaması, etmek parası kazanmak için değildi. O yörede elini bir kez cebine sokmadan altı ay gezebilirdi masadan masaya. Gezi tasarımları, kurulmuş ve gelişmiş habercilik işi, o haberleri satmanın büyük mutluluğu ve özellikle son iki haftadır gözlemekte olduğu elindeki malın şimdiye dek taşıdıklarının en tazesisi ve en yoğunu olduğu için yola çıkmıştı. Kasabaya yeniden ulaştığında beş ay geçmişti. Yolu dört ilçeyi kapsıyordu. Ne olursa olsun değişmezdi o yol; sadece kendi içinde esnekti. On yıldır bir kez olsun bu dört ilçenin sınırlarını aşmamıştı, ama bu yaz bir gün kendisini Tennessee'de bulmuştu. Kendini yalnız yabancı topraklarda bulmamış, anayurdundan da altın bir engelle ayrılmıştı; düzenli olarak birikmekte olan altın paralardan bir duvar.

O ilkbahar ve yaz biraz iyice gitmişti işi. Sattıkları kendini bile aşır geçmişti. Parasını hasat zamanı almak koşuluyla dikiş makineleri satıyor ve teslim ediyor, ücretin toplayabildiği kadarıyla ya da değiş tokuş karşılığı aldığı şeyleri satıp elde ettiği paraları Memphis'teki toptancıya başka makineler için peşin olarak yatırıyor, bunları da ücreti sonbaharda ödenmek üzere teslim ediyor ve senetleri imzayla onaylıyordu, sonunda bir gün gördü ki kendini neredeyse kendi borsasında iflasa sürüklemiş. Toptancı, sonbahara kalmış yirmi dolarlık senetlerden payına düşen yarısını istemeye başladı. Bunun üstüne Ratliff kendi borçlularını şöyle çabucak bir gözden geçirdi. Her zamanki gibi saygılı, hoş, nükteli ve görünüşte kaygısızdı; ama onları tek tek iyice bir taradı. Şu gerçektir ki daha pamuk yeni çiçeklenmeye başlamıştı ve topraktan para çıkması için aylar geçmesi gerekiyordu. Birkaç dolar toplayabildi, bir de kullanılmış araba koşum takımı ve sekiz tane ak Leghorn tavuğu. Toptancıya 120 dolar borcu vardı. Uzaktan akrabası olan on ikinci alıcısının kapısını da çalmıştı ki, onun bir hafta önce bir dizi katır satmak için Tennessee eyaletinde Columbia'ya, katır pazarına gittiğini öğrendi.

Hemen arabasıyla ardına düştü; koşum takımı ve tavuklarla birlikte. Yalnız akrabasının senet borcunu alabileceğinden değil, bir başkası akrabasına başka katırlar satmadan oraya va-

rabilirse, toptancıya olan bütün borcu için de ondan ödünç alabilirdi belki diye umutlanmıştı. Columbia'ya dört günde ulaştı. İlk şaşkınlığı atlattıktan sonra, fildişi kaynayan bir Afrika ovasının yalın ve arı ıssızlığına yanlılıkla dalan ilk beyaz avcının mutlu beklentileriyle çevresine bakındı. Kuzeninin nerede konakladığını sorduğu adama bir dikiş makinesi sattı. Gecelemek için akrabasıyla gittiği akrabasının karısının kuzeninin Columbia'dan on mil uzaktaki evinde de bir makine sattı. İlk dört günde üç makine sattı; bir ay kaldı ve sekiz makine satarak 80 dolar kazandı; 80 doları, araba koşum takımını ve sekiz tavuğu vererek bir katır aldı; katırı Memphis'e götürdü, açık artırmayla 135 dolara sattı; toptancıya 120 dolar borcunu ödedi ve Mississippi'deki eski senetlerden vazgeçtiğini gösterir yeni senetler verdi. Ürün toplama zamanı eve döndüğünde cebinde 2 dolar 53 sent ve pamuk çırçırdan geçip satıldığında müşterilerinden toplayacağı ve tümüyle kendi cebine kalacak 12 tane yirmi dolarlık senet vardı.

Kasımda Frenchman's Bend'e ulaştığında her şey eskisi gibiydi. Çırağı kabullenmeseler de varlığını benimsemişti yöre halkı. Ama Varner'lar, çırağı hem kabullenmiş hem de benimsemişlerdi. Jody geçmişte çoğunlukla dükkânda durur, ayrıldığında da fazla uzaklaşmazdı. Ratliff şimdi gördü ki, Jody aylarca dükkâna uğramıyordu bile ve oradan yıllarca alışveriş etmiş, genellikle kendi işini kendi görmeye ve ücreti eksiksiz olarak peynir kafesindeki puro kutusuna koymaya alışmış müşteriler, şimdi her bir önemsiz şey için iki ay öncesine kadar adını bile duymadıkları, belli soruları 'Evet' ya da 'Hayır' diye yanıtlayan ve görünüşte hiçbir yüze adını anımsayacak kadar bile bakmayan, ama parayla ilgili konularda hiç yanlış yapmayan bir adamla iş görmek zorundaydılar. Jody Varner eskiden bu tür yanlışları sık sık yapardı. Kuşkusuz kendi yararına olurdu bunlar genellikle; ara sıra bir müşterinin bir iplik yumağı ya da bir kutu enfiye alıp gitmesine göz yumar, ama er geç ondan bunun acısını çıkarırdı. Ondan bu tür yanlışlıkları görmeye alışmışlardı; yakalandığında da yürekten bir sevimlilikle, dobra dobra işi şakaya vurarak yanlış düzelterceğini bildikleri gibi. Bu hali müşteriye hesabın geri kalanını da biraz kuşkuyla düşünmeye

iterdi. Ama onlar bunu da umarlardı, çünkü gereksindiklerinde Jody onlara yiyecek ve saban takımı için kredi verirdi; uzun vadeli bir kredi olurdu bu, ancak yüzeyde eliaçıklık gibi görünen bu yardıma, son ödemede görünse de görünmese de faiz ödeyeceklerini bilirlerdi. Oysa çırak hiç yanlış yapmıyordu.

"Saçma," dedi Ratliff. "Er geç birisi yakalar onu. Yirmi beş millik çevre içinde hiçbir adam, kadın ya da çocuk yoktur ki dükkânda neyin var neyin yok olduğunu ve neyin kaçta olduğunu Will ya da Jody Varner kadar bilmesin."

"Hah," dedi öteki –adı Odum Bookwright olan, güçlü, kısa-bacaklı, kara-kaşlı, hazır-yüzlü bir adam. "İşte tam öyle dediğin gibi."

"Yani, kimse onu bir kez olsun yakalayamadı mı?"

"Hayır," dedi Bookwright. "Ve kimse hoşlanmıyor bundan. Yoksa nasıl bilebilirsin ki?"

"Tabii ya," dedi Ratliff. "Nasıl?"

"Şu kredi konusu da vardı," dedi bir başkası – dışarı uğramış, dalgın, solgun, miyop gözleri, seyrek saçlı bir başı olan Quick adlı ince ve boylu bir adam. Kasabada bıçkıcılık yapardı. Anlattı: Çırağın kimseye hiçbir şey için veresiye vermek istemediğini nasıl hemen anladıklarını. Son on beş yıldır dükkâna yılda en azından bir kez borçlanıp borcunu ödemiş bir adama bundan böyle veresiye vermeyi nasıl düpedüz reddettiğini ve o gün öğleden sonra Will Varner'ın kendisinin o yaşlı, şişman, guruldayan-bağırsaklı beyaz atına atlayıp, nasıl doludizgin gelip, fırtına gibi dükkâna girip, yolun karşısındaki demirci dükkânından duyulacak kadar bağırıldığını: "Hangi cehennemin dibinden çıkmışın dükkânı sandın burasını?"

"Buranın hâlâ kimin dükkânı olduğunu biliyoruz hiç olmazsa," dedi Ratliff.

"Ya da bazı kimselerin hâlâ kimin olduğunu sandıklarını," dedi Bookwright. "Her neyse, daha Varner'ın evine taşınmadı."

Çünkü çırak şimdi kasabada oturuyordu. Bir cumartesi sabahı birisi eyerli katırın dükkânın arkasında olmadığını gördü. Dükkân akşamları saat onda ve cumartesileri daha da geç kapanıyor ve her an kalabalıkla dolup taşıyordu ve birçok kişi onun lambaları söndürüp kapıyı kilitletiğini, sonra oradan yü-

rüyerek ayrıldığını gördüler. Ve ertesi sabah, kasabada cumartesi akşamından pazartesi sabahına değin görünmeyen çırak kilisede belirdi. Onu orada görenler inanılmaz bir şaşkınlıkla bir an bakakaldılar. Gri bez kasketi ve gri pantolonunun yanı sıra temiz ak bir gömlek giymekle kalmamış, bir de boyunbağı takınıştı –makineden çıkmış ufacık kara bir fiyonk. Beş santim uzunluğunda bile yoktu bu fiyonk ve Will Varner'ın kendisinin kiliseye giderken taktığının dışında bütün Frechmen's Bend yöresindeki tek boyunbağıydı. O pazar sabahından başlayarak öldüğü güne değin, onu ya da aynı ona benzer bir başkasını hiç boynundan çıkarmadı (sonraki söylentilere göre, Jefferson'da kendi bankasının müdürü olduktan sonra bu boyunbağlarından on iki düzine yaptırmış) – Jody Varner'ın törensel aykırılık görünümünü on katına çıkarılmış biçimiyle ona da veren ak gömleğin geniş alanı üstünde anlaşılmaz bir noktalama simgesi gibi derinliği olmayan, gizemlice dengeli ufacık bir leke. Bu fiyonk, o ilkbahar öğle sonrası dükkânın sundurmasında varolan herkese, babasının tutuk ayağından çıkan sesin döşeme tahtalarında yapmış olduğu aşırı abartılmış fiziksel yer değişimi niteliğini ispatsız kabul ettirmişti. Yürüyerek ayrılmıştı kiliseden Flem; ertesi sabah dükkâna yine yürüyerek geldi ve boyunbağı hâlâ boynundaydı. O akşam ortalık kararmadan bütün kasabalı öğrendi ki, geçen cumartesiden beri dükkândan bir mil ötede oturan bir ailenin evinde yatıp kalkıyormuş.

Will Varner eski aylak, meşgul, neşeli yaşamına çoktan dönmüştü – biraz olsun uzaklaştıysa bile. Dört temmuz bayramından bu yana dükkânda görülmemişti. Şimdi ağustosun şu ölü, gevşek günlerinde pamuk olgunlaşırken ve kimsenin yapacak işi yokken, Jody de uğramaz olmuştu dükkâna. Gerçekten öyle görünüyordu ki, şimdi yalnızca yöneten güç değil, mal sahipliği ve gelir sağlama işi de o soğan gibi sarışın, her şeyi yiyen, ama ağusuz türden bir örümceğin bütün niteliklerini taşıyan ve bu askıda kalmış günlerde terk edilmiş ağır-kokulu dükkânın en dip gölgelerinin arasında gizli gizli kımıldanan, sürekli kirlenen ak gömleklerin ve küçücük incitilemez boyunbağının içindeki o bodur, sıkı-ağızlı yaratıkta yoğunlaşmıştı.

Sonra eylülde bir şey oldu. Başladı daha doğrusu, gerçi önce ne olduğunu kimse anlayamamıştı. Pamuk açmıştı ve toplanıyordu. Bir sabah ilk gelen adam, Jody Varner'ı dükkânda buldu. Çırçırın kilidi açılmıştı. Varner'ın demircisi Trumbull, onun çırağı ve zenci ateşçi, makineyi gözden geçiriyorlar, mevsimlik iş için hazırlıyorlardı. Az sonra Snopes dükkândan çıktı, karşıya çırçıra yürüdü, içeri girdi ve gözden kayboldu. Hiç olmazsa o an için anılardan da yitti. Ancak öğle sonrası, dükkânın kapanmasından sonra sezmişlerdi ki Jody Varner bütün günü dükkânda geçirmişti. Ama gene de buna çok önem vermemişlerdi. Kuşkusuz Jody, çırağı çırçırın açılışını gözetmek için kendisi yollamıştı. Otururken çalışabileceği için, tembellikten, dükkândaki görevi geçici olarak kendisi benimsemiştir, diye düşünmüşlerdi. Çırçırın iyice ateşlenmesiyle ve ilk yüklü arabaların sıraya dizilmesiyle onların da gözleri açıldı. Sonra gördüler ki dükkâna bakan şimdi yine Jody'ydi. O, dükkânda beş on sent için getir götür yaparken, çirak bütün gün tartı kolunun arkasındaki taburede oturup arabaların sıra sıra tartının üstüne çıkıp sonra emme borusunun altından geçişini gözetliyordu. Önceden Jody bu işlerin ikisini de yapardı. Öyle ki, kendisi genellikle tartının arkasında olur, dükkân da her zaman olduğu gibi kendi kendine bakardı. Gerçi ara sıra yalnızca dinlenmek için bir arabayı tartının üstünde bırakır, on beş dakika ya da kırk beş dakika işi durdurur, dükkâna giderdi; belki o an hiç müşteri bile olmazdı dükkânda, yalnızca aylaklar, konuşabileceği dinleyiciler olurdu, ama bir sakınca yoktu bunda. Her şey yolunda yürüyüp giderdi. Şimdi iki kişi olduklarına göre, hiçbir neden yoktu birinin dükkânda kalıp öbürünün tartma işini görmemesi için ve yine hiçbir neden yoktu Jody'nin tartma işine çırağı atamaması için. Hepsinin belleğinde aydınlanmaya başlayan o soğuk sanı şuydu ki –

“Öyle ya,” dedi Ratliff. “Biliyorum, Jody'nin enikonu orada oturması olağan. Ne var ki, orada oturmasını ona söyleyen kimdi acaba.” O ve Bookwright birbirlerine baktılar. “Will Amca değildi. Şu dükkân ve şu çırçır yaklaşık kırk yıldır aralarında tek bir adamı paylaşarak pekâlâ kendi kendilerine yürüyüp gidiyorlardı. Ve Will Amca'nın yaşında bir adam kanılarını kolay kolay değiştirmez. Öyle ya. Tamam. Ee, sonra?”

Sundurmadan bakınca ikisini de görebiliyorlardı. Yüklü arabalarıyla adamlar geliyorlar, sıraya giriyorlardı; katır-burnu arka-kapı uç uca. Tartıya çıkıp sonra da emme borusunun altına geçmek için yolun yanında sıralarını bekliyorlardı. Sonra arabadan iniyorlar, dizginleri bir kazığa doluyorlar ve karşıya sundurmaya yürüyorlardı. Oradan, tartı kolunun arkasındaki tahtında yerleşmiş, sakın, anlaşılmaz, durmadan çiğneyen o yüzü iyice görebiliyorlardı, o bez kasketi, ufacık boyunbağını; aynı zamanda Varner'ın ara sıra dükkânın içinde onu konuşmaya zorlayan müşterilerini kısa, ters homurtularla yanıtlamasına da kulak kabartıyorlardı. Kendileri de bazen dükkâna girip şimdilik hiç de gereksinmedikleri bir torba ya da bir topak tütün ya da bir kutu enfiye alıyorlar, ya da sedirağacından yapılma su kovasından birkaç yudum içiyorlardı. Çünkü daha önce olmayan bir şey vardı Jody'nin gözlerinde – bir gölge; sıkıntı, kuşku ve önsezi arasında bir şey, şimdilik tam şaşkınlık değil, ama kesinlikle ayıklık. İlerdeki günlerde, iki ya da üç yıl sonra, dönüp birbirlerine şöyle sözünü ettikleri günlerdi bunlar: "Jody'yi geçtiği günlerdi onlar," gerçi bunu Ratliff düzeltirdi: "Yani, Jody'nin anlamaya başladığı günler."

Ama bütün bunlar henüz gelecekte olacak şeylerdi. Şimdi yalnızca gözlüyorlar, hiçbir şeyi kaçırmıyorlardı. O ay süresince hava aydınlıktan karanlığa çırçırın sızıltısıyla doluyordu; arabalar tartı için kuyrukta duruyorlar, teker teker emme borusunun altından geçiyorlardı. Ara sıra çırak, yolun karşısındaki dükkâna yürüyordu; kasketi, pantolonu, boyunbağı bile tutam tutam pamuk içinde. Tartıda ya da emme borusunda sıralarını beklerken sundurmada yan gelip oturan adamlar onun dükkâna girişini gözlüyorlar, hemen sonra da o mırıldanan, kuru, gerçekçi sesini duyuyorlardı. Ama Jody Varner eskisi gibi onunla kapıya kadar gelmiyordu, onlar çırağın yeniden çırçıra dönüşünü seyrediyorlardı – yaşı belirsiz, sırtı kalın, bodur, biçimsiz, uğursuz. Ürün çırçırdan geçip satıldıktan sonra sıra Will Varner'ın kiracı ve borçlularıyla yıllık anlaşmalarını yapmasına gelirdi. Eskiden bunu kendisi yalnız yapar, Jody'nin bile yardım etmesini istemezdi. Bu yıl, demir para kutusuyla masaya oturduğunda dizinin dibinde küçük bir çivi fıçısı üstünde

Snopes elinde hesap defteriyle bekliyordu. Konserve yiyeceklerin sıralandığı ve çiftlik aletleriyle karmakarışık, tünele benzer oda, şimdi Varner'ın onlara bir yıllık emeklerinin karşılığı çıkardığı hesabı ne olursa olsun soru sormadan kabullenmeyi bekleyen, buram buram toprak kokan sabırlı adamlarla doluydu; Varner ve Snopes da ıssız bir Afrika karakolunda beyaz bir tacirle onun papağan gibi eğitilmiş yerli yardımcısını anımsatıyorlardı.

O şef, uygarlığın üstün niteliklerini çabuk öğreniyordu. Varner'larm ona ne ödediği bilinmiyordu, yalnız Will Varner'ın hiçbir şey için fazla para ödemediği bilinirdi. Gene de, beş ay öncesine dek çalışmak için her gün bir saban katırı ve elden düşme bir eyer üstünde, şalgam yaprakları ya da tarla bezelyesinden soğuk yemeği bir teneke kovada, sekiz mil yol gidip gelen bu adam şimdi yalnız kiralık bir yatakta uyumakla ve seyyar bir satıcı gibi, donatılmış bir sofrada oturmakla kalmayıp bir kasabalıya, güvencesi ve faizi kesinlikle bilinmeyen, oldukça büyük bir para yardımında bulunmuş, son pamuk da çırcırdan geçmeden ağızdan ağıza yayılmıştı ki yirmi beş sentle on dolar arasında herhangi tutarda bir para herhangi bir zaman ödünç alınabilirdi ondan; eğer borçlu olan kişi bu destek için yeterli ödeme yapmaya yanaşırsa. Bir sonraki ilkbaharda Tull, trene yüklemeye getirdiği sığır sürüsüyle Jefferson'dayken, Ratliff'i görmeye gitmişti. Dul kız kardeşinin çekip çevirdiği kendi evinde, nüksedip duran eski bir safrakesesi sorunu nedeniyle hasta yatıyordu Ratliff. Tull ona, Snopes'un babasının Varner'lardan bir kışlığına daha kiraladığı çiftliğin otağında kışı geçiren oldukça kalabalık bir bodur sığır sürüsünden söz etti – Ratliff'in Memphis'teki bir hastaneye taşınıp ameliyat edilerek eve döndüğünden ve çevresinde olup bitenlerle bir kez daha ilgilenmeye başladığından bu yana, yavaş yavaş, ama sürekli çoğalan ve sonra bir gecede ansızın yok olan bir sürüydü bu. Bu sürünün yok olması, Varner'ın kendine sakladığı bir başka çiftliğinin otağında çok iyi Hereford'lardan bir sürünün belirmesine rastlamıştı; sanki sürü büyü yoluyla kılık değiştirmiş, bambaşka görüntüsü ve tartışılmaz değer üstünlüğü dışında dokunulmamış bir bütün olarak oraya aktarılmış

gibiydi. Ancak çok sonra duyulduğuna göre sığırlar o otlağa bir Jefferson bankası adına bir haciz zaptı yoluyla ulaşmışlardı. Bookwright ve Tull, Ratliff'i görmeye geldiklerinde söylediler bunu ona.

"Belki bunca zaman bankanın kasasındaydınlar," dedi Ratliff güçsüzse. "Sahipleri kimmiş diyor Will?"

"Snopes'muş," dedi Tull. "Will dedi ki 'Jody'nin o itine sorun.' "

"Sordun mu bari?" dedi Ratliff.

"Bookwright sordu. Snopes, 'Varner'ın otlağındalar ya,' dedi. Bookwright, 'Ama Will diyor ki seninmişler,' dedi. Snopes başını çevirdi, tükürdü, 'Varner'ın otlağındalar,' dedi yine."

Ve Ratliff, hasta yatağında, bunları görmedi bile. Yalnız ikinci elden duydu, gerçi o sıralarda iyileşmekteydi; bu konuda düşünceye dalacak, tahmin yürütecek kadar iyiydi; şimdi meraklı, açık göz ve kendisi de anlaşılmaz, sonbaharın gelişini seyredebileceği, kasımın parlak, sızlayan öğle rüzgârlarını hissedebileceği bir pencere önünde, sandalyede yastıklara dayanarak oturmuştu. Ona anlattılar, nasıl ikinci ilkbaharda bir sabah Houston adlı bir adamın, ayağının dibinde görkemli, ağırbaşlı, mavi keneli bir Walker tazısıyla demirci dükkânına bir at getirdiğini ve orada, ocağın üstüne eğilmiş, paslı bir tenekedeki sıvıyla ateş yakmaya çalışan bir yabancıyı gördüğünü -genç, sağlam yapılı, güçlü kuvvetli bir adamdı bu. Dönünce, saç dibinin iki üç santim altında hemen başlayan açık, yumuşak yüzü görünmüştü adamın ve şöyle demişti: "Selam. Ateşi yakamıyorum bir türlü. Şu gazyağını her döküşümde biraz daha sönüyor ateş. Bak!" Yine tenekeden dökmeye davrandı adam.

"Dur," dedi Houston. "Gazyağı mı bu elindeki?"

"Şuradaki çıkıntıda duruyordu," dedi öbürü. "Ancak gazyağının konulacağı bir tenekeye benziyor. Biraz paslı ama paslı da olsa yanmayan gazyağı hiç görmedim bugüne dek." Houston ilerledi, tenekeyi ondan aldı ve kokladı. Öbürü izliyordu. O gösterişli tazı kapı eşiğinde oturmuş ikisini seyrediyordu. "Tam gazyağı gibi kokmuyor, değil mi?"

"-tiret," dedi Houston. Tenekeyi ocağın üstündeki isli çıkıntıya koydu. "Hadi. At o pisliği dışarı. Baştan başlaman gere-

kiyor. Trumbull nerede?" O sabaha değin yaklaşık yirmi yıldır o dükkânda çalışan demirciydi Trumbull.

"Bilmiyorum," dedi öbürü. "Ben geldiğimde kimse yoktu."

"Sen ne yapıyorsun burada? O mu yolladı seni?"

"Bilmiyorum," dedi öbürü. "Beni kuzenim tuttu. Bu sabah burada olmamı, ateşi yakmamı ve o gelene değin işi görmemi söyledi. Ama şu gazyağını her koyduğumda—"

"Kuzenin kim?" diye sordu Houston. O an sıska, yaşlı bir at geldi hızla. Bir tekerleği iki çapraz çıtayla bağlanmış, tıngırdayan, kırık dökük bir arabayı çekiyordu ve sanki arabayı bir arada tutan o hızıydı da durduğu an dağılıp bir çıra yığının dönüşüverecekti. Arabada bir yabancı daha vardı – giysilerinin hiçbirisi kendisinin değilmiş gibi görünen zayıf bir adam; ince yüzlü, konuşkan – sanki çok uzaktaymış gibi atma seslenerek arabayı durdurdu. Sonra hâlâ konuşarak arabadan indi ve dükkâna girdi.

"Günaydın, günaydın," dedi. Küçük parlak gözleri fırl fırıldı. "Şu atı nallattırmak istiyorsun, ha? İyi iyi, toynağı koruyan hepsini korur. Güzel hayvan. Az ötede bir tarlada çok daha iyi bir at gördüm. Ama önemli değil; beni sev, atımı sev, yoksullara seçim yok. Eğer dilekler at eti olsaydı, hepimizin safkanları olurdu. Ne var?" dedi önlüklü adama. Durdu, ama yine de çılgınca devinir gibiydi; sanki giysilerinin biçimi ve duruşu içerdeki gövdenin ne yaptığını hiç belli etmiyordu – gerçekten de eğer o gövde hâlâ içerdeyse. "Şu ateşi yakamadın mı daha? Al." Çıkıntıya doğru davrandı. Giysilerin altındaki o çılgın devinmesini hiç artırmadan yer değiştirir gibi görünüyordu. Kimse kımıldamaya zaman bulamadan tenekeyi aldı, kokladı, tam ocaktaki kömürlerin üstüne dökerlerken Houston son saniyede onu engelleyebildi; tenekeyi elinden aldı, kapı dışarı fırlattı.

"Şu kahrolası domuz sidiğini tam almıştım ondan," dedi Houston. "Neler dönüyor burada? Trumbull nerede?"

"Ha, burada çalışan o adamı soruyorsun," dedi yeni gelen. "Onun sözleşmesi sona erdi. Dükkânı şimdi ben kiraliyorum. Adım Snopes. I. O. Snopes. Bu da benim kuzenim, Eck Snopes. Ama dükkân yine eski dükkân, eski yer. Yalnız içerdeki yeni süpürge."

“Adının ne olduğu beni hiç ilgilendirmez,” dedi Houston. “Bir atı nallayabilir mi?” Yeni gelen yine önlüklü adama döndü, ata bağırdığı gibi ona da bağırdı:

“Tamam. Tamam. Yak şu ateşi.” Houston bir an bekledikten sonra işe el koydu ve ateş yanmaya başladı. “Çabuk öğrenir,” dedi yeni gelen. “Sadece zaman tanımak gerek. Öyle büyük bir demircilik denemesi olmadıysa da aletlere yatkındır eli. Ama köpeğe iyi bir ad koy ki onu asman gerekmesin. Birkaç gün ver ona; göreceksin Trumbull ya da herhangi biri gibi çabucak nallayacak atları.”

“Bunu ben nallarım,” dedi Houston. “O yalnızca şu körüğünü pompalasın. O işi hiç denemeden yapabileceği belli oluyor görünüşünden.” Yine de, teknede nal şekillenip soğuyunca, yeni gelen yine soktu burnunu işe. Sanki Houston’u olduğu kadar kendi kendini de şaşırtmıştı –giysisinden ayrı, yaşamını kendi başına sürdüren o sansar gibi nitelik; öyle ki sanki o giysiye yapışıp tutsan bile altındaki gövdenin yapacağı kötülüğü iş işten geçmeden engelleyemezdin– yeni gelen adam, niyeti şekil aldığı an büsbütün kaybolan, çılgınca ve daha o an dağılmaya yüz tutmuş bir enerji birikimiyle, Houston’la kalkmış toynak arasına atılarak nalı toynağa yapıştırmış, çekicinin ikinci vuruşuyla çiviyi hayvanın canlı etine daldırmış ve acıyla sıçırayan at onu, çekici ve her şeyi soğutma teknesine fırlatmıştı. Houston ve önlüklü adam atı zar zor bir köşeye sıkıştırdılar. Houston çiviyi ve nalı çekip çıkardı, onları bir köşeye fırlatıp attı. Atı geri geri çılgın gibi dükkândan dışarı iterken, tazı kalkıp sessizce adamın ayağının dibinde yerini aldı. “İsterseniz söyleyin Will Varner’a – eğer aldırış ederse ki hiç sanmam,” dedi Houston. “Atımı nallatmaya Whiteleaf’e gidiyorum.”

Bakkal ve demirci dükkânı karşı karşıyaydılar; aralarında bir yol vardı yalnızca. Birkaç adam vardı sundurmada toplanmış oturan ve Houston’un, peşinde o kocaman, sessiz, oldukça asil tazı ile, atı oradan götürüşünü izleyen. İki yabancından birini görmek için yolun karşısına geçmeye bile gerek duymadılar; çünkü küçük yapılı ve yaşlı olanı, sırtından son gününde parçalanıp düşerken bile kendisinin olmadığı apaçık belli olacak olan giysilerinin içinde, konuşkan yüzünde gözleri fıldır fıldır,

hemen karşıya dükkâna geldi, basamaklara çıktı, oturanları selamladı. Hâlâ konuşarak dükkâna girdi; sesi, terk edilmiş bir kovukta kendi kendine boş sözler söyleyen bir şey gibi cerbeze-li, hızlı ve anlamsızdı. Hâlâ konuşarak çıktı: "Evet baylar, eski-yi atıp yeniye bakalım. Rekabet can damarıdır ticaretin ve bir zincir en zayıf halkasından daha kuvvetli olmasa da, işi bir kavrasa, şu oğlanın pek de yeteneksiz biri olmadığını göreceksiniz. Eski dükkân, eski tezgâh; yalnız içerideki yeni bir süpürge. Belki yaşlı bir köpeğe yeni bir numara öğretemezsiniz ama yeni, genç, istekli birine her şeyi öğretebilirsiniz. Ona zaman tanıyın sadece; suya attığın bir teklik, akıntı değişince faiziyle gelir geri. Evvet, evet, hep keyif ve hiç iş, adamın dediği gibi, Jack'i o denli keskin yapar ki kendi kendini kesebilir. Sizlere iyi sabahlar dilerim, baylar." İlerledi, hâlâ konuşarak arabaya bindi. Bir sundurmadaki adamlara, bir sıska atına bir şeyler söylüyordu tek solukta, kime ne dediğini belirtecek bir ara bile vermeden. Çekti gitti sonunda ve sundurmadaki adamlar, yüzleri ifadesiz, ardından bakakaldılar. O gün, teker teker, karşıdaki demirci dükkânına yürüdüler ve ikinci yabancıya baktılar – kafatasının altına sonradan akla gelmiş bir düşünce gibi yerleştirilmiş, sakın, boş, açık bir yüz; bir halının yan şeridi gibi, zararsız. Bir adam, arabasının kırık bir demir parçasını getirdi. Yeni demirci onu onardı, ama bütün sabahını bu işe verdi; sürekli çalışıyordu ama uyurgezer gibi; öyle ki içinde gerçekten yaşayan şey sanki başka bir yerde iş görüyordu; ellerinin yaptığına ne ilgi duyuyor, ne önem veriyor, ne de kazanacağı parayı düşünüyordu sanki. Elleri hep meşgul, görünüşte bir sonuca varamayacakmış gibi ağır hareket eden ellerdi, ama sonunda iş bitti. O öğle sonrası Trumbull, eski demirci, göründü. Ama herkes, bir gece öncesine kadar kendini hâlâ işin sahibi bilen Trumbull'un gelişinde neler olacağını görmek için dükkânın çevresinde bekleyip durduysa da hayal kırıklığına uğradı. Trumbull, karısıyla birlikte evinin eşyalarıyla yüklü bir arabanın içinde kasabadan geçti. Eğer dönüp eski dükkânına baktıysa da kimse bunu görmedi – yaşlı bir adamdı, ama hâlâ dinç, asık yüzlü ve becerikli, düne kadar kimsede hiçbir merak uyandırmamış bir adam. Onu bir daha hiç görmediler.

Birkaç gün sonra öğrendiler ki yeni demirci, kuzeni Flem'in (ya da aralarındaki akrabalık neyse; kimse tam olarak bilmiyordu) kaldığı evde kalıyordu, ikisi bir yatakta uyuyorlardı. Altı ay sonra demirci, yanında kaldığı ailenin kızlarından biriyle evlendi. Bundan on ay sonra da pazar günleri kasaba sokaklarında (bir zamanlar –ya da hâlâ– Will Varner'ın olan, kuzenin eyeri gibi) bir bebek arabası sürüyordu, yanında da beş ya da altı yaşlarında, kasabalıların hiç bilmedikleri bir önceki karısından olan bir çocukla – bu da gösteriyordu ki, toplumsal yaşamının yüzeyinde görünenden çok daha fazla güç ve hareket vardı özel yaşamında; en azından cinsel yaşamında. Ama bütün bunlar sonra çıktı ortaya. Herkesin şimdi bütün gördüğü, kasabada yeni bir demircinin olduğuydu – tembel olmayan bir adam, iyi niyetli, uzlaşmacı, her zaman güler yüzlü ve cömert, ama onda kesinlikle bir fiziksel uyum eksikliği vardı ki bu yoksunluğun ardında desen, plan ve biçim, tümüyle kayboluyor, ahşap parçalarından, demir çubuklardan ve başıboş aletlerden oluşan ölü öğelere ayrılıp dağılıyordu.

İki ay sonra Flem Snopes kasabada yeni bir demirci dükkânı yaptırdı. İşi yapacak adamları kiralamıştı, ama kendisi de günün çoğunu orada yapının yükselişini gözeterек geçiriyordu. Bu onun kasabada fiziksel yakınlıkta görüldüğü ilk girişimi olmakla kalmayıp kasabalının yeniden iyi hizmet alabilmesi için yaptığını sakın ve açık seçik bir tarzda söyleyerek ilk kabullenip doğruladığı işti. Dükkândan maliyet fiyatına tümüyle yepyeni araç-gereç aldı ve ekip biçme zamanı işlerin durgun olduğu sırada Trumbull'un çıraklığını yapan genç çiftçiyi de işin başına koydu. Bir ay içinde yeni demirci dükkânı, Trumbull'un eskiden elinde olan bütün işleri almıştı; üç ay sonra Snopes bu yeni dükkânı –bütün müşterileri, iyi niyeti ve yeni araç-gereçleriyle– Varner'a sattı; karşılığında eski dükkânın eski araç-gerecini alarak bunları bir eskiciye sattı; yeni araç-gereci eski dükkâna taşıdı ve yeni yapıyı inek ahır olarak bir çiftçiye sattı; bir akrabasını da yeni demircinin yanına çırak bırakarak taşınma işi için bile hiç para harcamadı; –işin burasında Snopes'un kendine ne kadar maddi yarar sağladığı konusunda Ratliff bile hesabın ucunu kaçırılmıştı. 'Ama sanırım kalanını da tahmin ede-

bilirim,' dedi kendi kendine, güneşli penceresinde biraz solgun ama yine de iyileşmiş, otururken. Gözünde canlandırabiliyordu – gece dükkânda kapı içerden kilitlenmiş, durmadan çiğneyen çırağın oturduğu masanın üstündeki lamba yanıyor; Jody onun tepesinde ayakta dikilmiş, oturacak durumda değil; gözleri sonbahardan bu yana önceleri içlerinde hiç olmayan bir şeylerle dolu, sarsak, güçsüz bir halde ve titrek bir sesle şöyle diyor: "Senden tek bir isteğim var sadece ve yanıt olarak sadece bir 'evet' ya da 'hayır' istiyorum senden: Kaç kişi var daha? Daha ne kadar sürecek bu iş? İçi saman dolu kahrolası bir ahırını korumak bana kaç mal olacak?"

2

Hastaydı ve belli de oluyordu bu; arabasının köpek kulübesi kutusunda bir kez daha yeni bir makine yüklü ve bir yıllık aylaklıktan şişmanlayıp parlamış, küçük, güçlü atları bitişik geçitte bağlı beklerken, Ratliff, işin yönetimine karışmayan bir ortağın yarı hissesine sahip olduğu bir yan sokak lokantasının tezgâhı başında, elinde bir fincan kahve, cebindeyse ülkenin batı kesiminde yeni bir keçi çiftliği kurmuş bir Kuzeyliye elli keçi satmak için yapılmış bir sözleşmeyle oturuyordu. Gerçek şuydu ki, ikinci elden bir sözleşmeydi bu; keçi başına yetmiş beş sente bu Kuzeyliyle sözleşme yapan ama işi tamamlamayı başaramayan birinden keçi başına yirmi beş sent hesabıyla satın almıştı bunu. Ratliff bu elden düşme sözleşmeyi satın almıştı, çünkü rastlantıya bakın ki Frenchman's Bend kasabasının az uğranan bir kesiminde, önsözleşmeyi yapanın hiçbir yerde bulamadığı elli kadarlık bir keçi sürüsü biliyordu Ratliff; sahibine kârı yarı yarıya bölüşmeyi önererek bu sürüyü yüzde yüz elde edebileceğine güveniyordu.

Şimdi Frenchman's Bend'e gitmek üzereydi; ama henüz yola çıkmamıştı, tam ne zaman çıkacağını da bilmiyordu. Bir yıldır uğramamıştı kasabaya. Oraya varacağı ânı dört gözle bekliyordu. Yapacağı kurnazca alışverişin tadı eline geçecek brüt kârı kat kat aşıyor; ayrıca yataktan çıkmanın, biraz güç-

süzce olsa da dilediği gibi güneşte dolaşmanın, insanların so-
lук aldığı, dolaştığı, konuştuğu, birbirleriyle anlaştığı o hava
içinde olmanın katıksız mutluluğuyla dolup taşıyordu içi. Öyle
bir mutluluktu ki bu, hiç de yabana atılmayacak bir nedeni de
daha yola koyulmamış oluşu ve şu gökkubbenin altında onu
canı istemeden yola çıkmaya zorlayacak hiçbir şeyin olmayışy-
dı. Kendini artık güçsüz hissetmiyordu da, yalnızca zaman, te-
laş, iş bitirme gibi şeylerin olmadığı iyileşme döneminin o ola-
ğanüstü bitkinliğini yudum yudum tadıyordu; iyi durumday-
ken gövdenin uyur ya da uyanırken tutsak olduğu saniyeler,
dakikalar ve saatler birikimi şimdi tersine dönmüş ve gövde
zamanın doludizgin gidişine köle olacağı yerde şimdi de za-
man gövdenin mutluluğuna dilenci ve dalkavuk olmuştu. Böy-
lece, şimdi üstünde bollaşmış mis gibi temiz mavi gömlekle,
zayıf ama oldukça iyi görünerek oturuyordu; yüzünün pürüz-
süz kahverengi teni solgun değil de sadece bir iki ton daha
açık, daha temizdi; gerçekten de, kar soğğunun topuğu dibin-
de çiçek açmış dayanıklı, kokusuz, seyrek görülen bir orman
bitkisi gibi ince bir dinçlik saçıyordu. Kahve fincanını bir elinde
tutmuş, çevresinde toplanmış üç dört dinleyicisine, tonunu bi-
raz olsun azaltmak için hastalıktan çok daha fazla şeylerin ge-
rektiği o nükteli kurnaz sesiyle, tasarısından söz ediyordu ki,
iki adam girdi içeri. Bunlar Tull ve Bookwright'tılar. Bookw-
right iş tulumunun arka cebine sokuşturduğu, sapına sarılmış
bir kırbaç taşıyordu.

"N'aber, çocuklar?" dedi Ratliff. "Erken geldiniz."

"Geç demek istiyorsun," dedi Bookwright. O ve Tull tezgâ-
ha doğru yürüdüler.

"Daha dün gece geldik, bugün gönderilecek sığırlarla," de-
di Tull. "Hastaymışsın diye duydum. Seni kaybettim* sandım."

"Hepimiz özledik** onu," dedi Bookwright. "Karım bir yıl-
dır kimsenin yeni dikiş makinesinden söz etmedi. Şu Memp-
his'li adamın senden yürüttüğü neydi sahi?"

"Cüzdanım," dedi Ratliff. "Sanırım bu yüzden beni uyuttu
önce."

*, ** Hem elden kaçırmak hem özlemek anlamına gelen to miss sözcüğü sayesinde
iki cümle arasında bağlantı kurulmuştur. (Ed.N.)

"O daha bıçağını açmadan sen ona bir dikiş makinesi ya da bir kile tırmık dişi satmayasın diye uyuttu seni demek," dedi Bookwright. Tezgâhtar gelip önlerine içinde ekmek ve tereyağı olan iki tabak sürdü.

"Bana biftek getir," dedi Tull.

"Ben istemem," dedi Bookwright. "İki gündür bifteklerin yağlı kuyrukları gözümün önünde. Üstelik bir de onları mısır tarlalarından ya da sebze bahçelerinden kışkışlama işi. Sen bana jambonla yağda pişmiş yarım düzine yumurta getir." Ekmeği yemeye koyuldu, kurtlar gibi yiyip yutuyordu. Ratliff taburesinde biraz onlara doğru döndü.

"Demek özlendim," dedi. "Ben de düşünüyordum ki, sizlerin şimdi Frenchman's Bend'de öyle çok yeni yurttaşınız vardır ki bir düzine dikiş makinesi satıcısı olsa özlemezsiniz. Bu güne dek kaç akrabasını getirdi Flem Snopes? İki mi, yoksa üç mü?"

"Dört," dedi Bookwright kısaca, yerken.

"Dört mü?" dedi Ratliff. "Bir şu demirci var –hani şu eve yemek yemek için geri dönene kadar adres olarak demirci dükkânını kullanan adam –adı neydi onun? Eck. Bir de şu öbürü, sözleşmeyi yapan, yönetici–"

"Okulun yeni profesörü o olacak gelecek yıl," dedi Tull ya-vaşça. "Ya da öyle diyorlar."

"Yok yok," dedi Ratliff. "Ben Snopes'lardan söz ediyorum. Şu diğerinden. I. O. Hani o gün demirci dükkânında Jack Houston'un su kazanına attığı."

"O işte," dedi Tull. "Diyorlar ki, gelecek yıl okulda öğretmenlik yapacakmış. Eski öğretmen Noel'den sonra birdenbire çekti gitti. Bu konuda bir şey duymadın anlaşılan."

Ama Ratliff kulak asmadı buna. Öbür öğretmeni düşünmüyordu o. Bir an için şaşkınlıktan kendi şakacı halinden çıkarak Tull'a baktı: "Ne?" dedi. "Öğretmenlik mi? O adam mı? Şu Snopes mu? O gün, Jack Houston'un olduğu gün dükkâna gelen – Buraya bak, Odum," dedi, "Hastaydım, ama inan kulaklarımı o denli bozmadı bu."

Bookwright yanıtlamadı. Ekmeğini bitirmişti; uzandı, Tull'un tabağından bir parça aldı. "Sen bunu yemiyorsun," dedi. "Şimdi biraz daha getirmesini söylerim."

"Evet," dedi Ratliff. "Tüh, Allah kahretsin. Canım çıksın ki onu ilk gördüğümde anlamıştım bir terslik olduğunu. Tamam, işte buydu. Yanlış bir yerde duruyordu –bir demirci dükkânının ya da sürülmüş bir tarlanın önünde, evet. Ama öğretmenlik. Hayalimden bile geçmemişti. Ama, tamam, bu işte. Bütün dünyada olsun, ya da Frenchman's Bend'de olsun, o kendine özgü atasözlerini bütün gün kullanıp, üstüne onlar için bir de para alabileceği tek yeri bulmuş. İyi," dedi. "Demek Will Varner sonunda şu ayıyı yakaladı. Flem dükkâna kancayı attı, demirci dükkânına da kancayı attı, şimdi de okula başladı. Demek yalnız Will'in evi kaldı. Tabii, sonra sizlerin tepesine inecek, ama o ev onu oldukça uğraştırır, çünkü Will–"

"Hah!" dedi Bookwright kısaca. Tull'un tabağından aldığı ekmek dilimini de bitirdi ve tezgâhtara seslendi: "Bak buraya. Beklerken bana bir parça börek getir."

"Ne tür börek, Bay Bookwright?" diye sordu tezgâhtar.

"Yemek için börek," dedi Bookwright.

"–çünkü Will'in kendi evinden çıkarılması biraz güç olabilir," diye ekledi Ratliff. "Orada son noktayı da koyabilir. Böylece belki Flem tasarladığından çok daha önce sizin tepenize inmeye başlar–"

"Hah," dedi Bookwright yine, sert ve apansız. Tezgâhtar böreği önüne sürdü. Ratliff ona baktı.

"Tamam," dedi Ratliff. "Hah ne?"

Börek dilimi elinde, ağzına yakın dengelenmiş oturuyordu Bookwright. Öfkeli esmer yüzünü Ratliff'e çevirdi. "Geçen hafta Quick'in değirmenindeki talaş yığının üstünde oturdum. Ateşçisiyle bir başka zenci yongaları kazanın altına kürekliyorlardı, ateşlemek için. Konuşuyorlardı. Ateşçi biraz ödünç para almak istiyor, Quick ise buna yanaşmıyordu. 'Dükkâna git, Bay Snopes'u gör,' dedi öbür zenci. 'Sana ödünç para verir. İki yıl önce bana beş dolar vermişti; şimdi ne yapıyorum, her cumartesi gecesi dükkâna gidip ona bir on sent ödüyorum. Beş doların sözünü bir kere bile etmiyor.'" Sonra başını çevirdi, böreği ısırdı ve yarısından biraz azını götürdü. Ratliff ona yüzünde gülümsemeye benzer hafif şakacı bir ifadeyle bakıyordu.

"İyi doğrusu," dedi. "Demek hem üsttekileri hem alttakileri birden idare ediyor. Bu gidişle sizin gibi ortadaki, sıradan beyaz yurttaşların üstüne binmesi için daha zaman var." Bookwright börekten kocaman bir parça daha ısırdı. Tezgâhtar onun ve Tull'un yemeğini getirdi. Bookwright börekten kalanı ağzına tıktı. Tull bifteğini sanki yemesi için bir çocuğa hazırlamışçasına özenle parçalara kesmeye başladı. Ratliff onlara bakıyordu. "Hiçbiriniz bu konuda bir şeyler yapmıyor musunuz?"

"Ne yapabiliriz ki?" dedi Tull. "Doğru değil yaptığı. Ama biz de onun işine karışamayız."

"Ben orada yaşasaydım sanırım bir şeyler yapardım," dedi Ratliff.

"Evet," dedi Bookwright. Böreği bitirmiş, şimdi de jambonu yiyordu. "Sonra da arabanla takımının yerinde bir papyon kravatla kalırdın ortada. Onu takacak bir yer de bulurdun."

"Öyle ya," dedi Ratliff. "Belki dediğin doğrudur." Sonra onlara bakmayı bıraktı, kaşığını kaldırdı, ama yine indirdi. "Şu fincanın içine biraz soğuk girmiş," dedi tezgâhtara. "Belki biraz ısıtabilirsin. Donup patlarsa bir de fincan için para ödemem gerekecek çünkü." Tezgâhtar fincanı alıp götürdü, yeniden doldurup geri getirdi. Ratliff özenle şeker koydu kahveye, yüzünde hâlâ, daha iyi bir tanım bulunamayacağından, gülümseme denebilece o belirsiz ifade vardı. Bookwright altı yumurtasını karıştırarak korkunç bir bulamaç haline getirmiş, şimdi de işitilir bir biçimde kaşıkla yiyordu onu. O ve Tull, ikisi de aceleyle yiyorlardı, ama Tull bunu neredeyse aşırı bir titizlikle yapmayı başarıyordu. Konuşmadılar; sadece tabaklarını temizlediler, kalktılar, puro kasasına gittiler, hesabı ödediler.

"Belki de tenis ayakkabılarıdır," dedi Bookwright. "Bir yıldır onları hiç giymedi. –Hayır," dedi. "Senin yerinde olsam ilk iş olarak oraya çıplak giderdim. Böylece dönüşte soğuğu hiç duymazsın."

"Öyle ya," dedi Ratliff yavaşça. Onlar gittikten sonra kahvesini telaşsızca yudumlayarak içmeyi sürdürdü. Üç dört dinleyicisine tasarılarının öyküsünün sonunu anlattı. Bitirince o da kalktı, kahvesinin ücretini ödedi, titizlikle paltosunu giydi. Şimdi marttı ama doktor palto giymesini söylemişti. Sonra ge-

çitte arabasının ve aylıklıktan şişmanlamış, yeni kılları ipek gibi parlak, güçlü küçük atlarının yanında biraz durdu; solgun, inanılmaz güllerin çatlamış boyası altında sabit ve görmez bir çağrıyla ona gülümseyen kadın yüzlerinin olduğu köpek kulübesi kutusuna baktı sessizce. Bu yıl yine boyanması gerekirdi; ilgilenmeliydi bu işle. 'Alev alev yanan bir şey olmalı,' diye düşündü. Ve onun adıyla. Ona ait olduğu bilinmeliydi. 'Evet,' diye düşündü, 'eğer benim adım Will Varner olsaydı, ortağımın adı da Snopes olsaydı, ortaklığımızın en azından bir parçası (nasıl olsa yanacak olan bir parçası) onun adına olsun diye dıretirdim herhalde.' Paltosunu düğmeleyerek ağır ağır yürüdü. Görünürdeki tek palto onunki idi. Ama hasta bir insan güneşte daha çabuk iyileşir; belki kasabaya döndüğünde palto giymesine gerek kalmazdı. Ve yakında paltonun altındaki kazağı bile gereksinmeyecekti – mayıs ve haziran, yaz, sıcacık, uzun, güzel günler. Yürüdü; zayıflığı ve solgunluğunun dışında tıpkı eskisi gibi görünüyordu. İki kez durakladı, iki ayrı kişiye, evet, şimdi çok iyi olduğunu söylemek için, Memphis'li doktor ya tesadüfen ya bilerek, doğru olan şeyi kesip atmıştı besbelli. Şimdi Güneyli askerin gölgelenmiş mermer bakışı altında Meydanı geçti. Adliye binasına, Başyargıç Kâtibinin yazıhanesine girdi ve aradığını buldu – iki bin dönüm kadar toprak, üzerindeki yapılarla birlikte, Flem Snopes adına kayıtlıydı.

Akşamüstü tepelerdeki dar bir patikanın kenarına çektiği arabasında oturmuş, bir posta kutusundaki adı okuyordu. Direği yeniydi ama kutu aşınmıştı, eskiydi; bir zamanlar sanki bir araba tekerleğiyle dümdüz ezilmiş, sonra da düzeltilmişti, ama kabaca yazılmış harfleri daha dün boyanmış olabilirdi. Ona haykırıyordu sanki, büyük harflerle, MINKSNOPEs, adı ve soyadı arasında ara bırakmadan yazılmış, son harfleri de sığdırabilmek için kutunun tepesinin kıvrımı boyunca yayılmış. Ratliff posta kutusunun yanından içeri doğru döndü – tekerlek izleriyle oyulmuş dar bir yoldaydı şimdi; yolun sonundaysa, dolaştığı bu ırak dağlık kesimlere dağılmış, çift odalardan oluşan sayısız beli bükük kulübelerden biri vardı. Bir tepeye yapılmıştı; yamacında çamurlu, iğrenç bir bahçe ve insan soluğuyla bile dümdüz olacaktı gibi görünen çarpılmış bir ahır vardı. Bir adam çıkıyordu ora-

dan, elinde bir süt kovasıyla. Ratliff kimseyi görmediyse de evden gözlendiğini anladı. Atları durdurdu, inmedi. "Merhaba," dedi. "Bay Snopes musunuz? Makinenizi getirdim."

"Neyimi getirdin?" dedi bahçedeki adam. Bahçe kapısından geçip geldi ve kovayı çarpılmış sundurmanın bir ucuna koydu. Orta boyun altında, ama inceydi; yüzünde tek bir koyu kaş çizgisi vardı. 'Ama aynı gözler,' diye düşündü Ratliff.

"Dikiş makineniz," dedi sevimlice. Sonra gözünün ucuna sundurmada duran bir kadın takıldı – iri kemikli, sert yüzlü, inanılmaz sarılıkta saçları olan bir kadın. Çıplak ayaklı oluşunun bile ele verebileceğinden daha fazla bir hafiflik ve hızla fırlamıştı, ardında iki saman saçlı çocukla. Ama Ratliff kadına bakmadı. Adamı seyrediyordu; yüzündeki ifade hoş, saygılı, kıvanç doluydu.

"Nedir o?" dedi kadın. "Dikiş makinesi mi?"

"Hayır," dedi adam. O da kadına bakmadı. Arabaya doğru yürüdü. "Gir içeri eve." Kadın ona aldırmadı. Yine, iriliğinin yalanladığı o hız ve ahenkle yürüyerek sundurmadan indi. Solgun, sert gözlerle Ratliff'e baktı.

"Buraya getirmeni kim söyledi sana?" dedi.

Ratliff şimdi kadına bakıyordu, hâlâ donuk, hâlâ sevimli. "Yanlış bir şey mi yaptım?" dedi. "Frenchman's Bend'den gelen mesaj bana Jefferson'da ulaştı. Snopes diyordu. Ben de sizi kastettiğini sandım, çünkü sizin... kuzeniniz mi?" Ne kadın ne de erkek konuşuyor, yalnızca gözlerini ona dikmiş bakıyorlardı. "Flem. Eğer Flem bunu istemiş olsaydı, ben buraya gelene kadar beklerdi. Yarın orada olacağımı biliyordu. Sanırım emin olmam gerekiyordu—" Kadın haşınca, neşesizce güldü.

"O zaman ona götür. Eğer Flem Snopes beş sentten fazla parayla alınacak bir şey için sana haber ilettiyse onu başkasına vermek için değildir sanırım. Hiç değilse kendi akrabasına vermek için değil. Bend'e götür onu."

"Sana eve girmeni söyledim," dedi adam. "Hadi git." Kadın ona aldırmadı. Haşınca ve sürekli gülüyor, Ratliff'e bakıyordu.

"Başkasına vermek için değildir," dedi sonra. "Kendi adına yüz baş sığırı, bir ahır ve onları besleyecek otlağı olan bir

adam yapmaz bunu." Adam döndü, kadına doğru yürüdü. Kadın döndü, adama bağarmaya başladı. İki çocuk, sanki sağır-mışlar ya da kadının bağırdığı dünyadan apayrı bir dünyada yaşıyorlarmışçasına, iki köpek gibi, kadının etekleri arkasından Ratliff'i gözlüyorlardı. "Yalanla bakalım dediklerimi!" diye haykırdı adama. "Senin burada çürüyüp ölmene göz yumuyor ve kıvanç duyuyor bundan. Sen de biliyorsun bunu! Bir dük-kânda çalıştığı ve bütün gün boyunbağı taktığı için öylesine övündüğün kendi akrabaları! Bir çuval un iste ondan da gör bakalım. İstesene! Belki sana eski boyunbağlarından birini verir de, belki sen de bir gün bir Snopes gibi giyinirsin!" Adam kadına doğru yürümeye devam etti. Bir daha konuşmadı. Kadından daha küçüktü; yan yan, ölü gibi, yabansı, hemen hemen saygılı bir tavırla durmadan kadına doğru yürüyordu. Ama kadın birden döndü ve omuzları üstünden hâlâ Ratliff'e bakan çocukları da önüne katarak eve girdi. Adam arabaya yaklaştı.

"Mesaj Flem'den mi geldi diyorsun?" dedi.

"Frenchman's Bend'den geldi dedim," dedi Ratliff. "Snopes'un adı geçiyordu."

"Kimmiş Snopes adından bunca söz eden?"

"Bir arkadaş," dedi Ratliff sevimlice. "Görünüre bakılırsa bir yanlışlık yapmış. Kusura bakmayın. Bu yol Whiteleaf Köprüsü yoluna çıkar mı?"

"Eğer Flem sana buraya bırakman için haber iletmişse, sanırım bırakabilirsin."

"Size şimdi söyledim bir yanlışlık yaptığımı ve özür dile-dim," dedi Ratliff. "Bu toprak yol—"

"Anlıyorum," dedi öbürü. "Bu demektir ki biraz peşin para istiyorsun. Ne kadar?"

"Makineye mi demek istiyorsun?"

"Neden söz ettiğimi sandın ki?"

"On dolar," dedi Ratliff. "Ve altı ay içinde ödenecek yirmi dolar için de bir senet. O zaman hasat zamanı."

"On dolar? Aldığın mesajla—"

"Mesajlardan söz etmiyoruz şimdi," dedi Ratliff. "Bir dikiş makinesinden söz ediyoruz."

"Şunu beş yap."

"Hayır," dedi Ratliff, sevimlice.

"Tamam," dedi öbürü, dönerek. "Yaz senedini." Eve girdi. Ratliff indi, arabanın arkasına geçti. Köpek kulübesinin kapısını açtı, yeni makinenin altından teneke bir kutu çıkardı; içinde bir kalem, özenle tapalanmış bir mürekkep şişesi ve bir deste boş senet vardı. Snopes geri dönüp yanı başında belirdiğinde Ratliff senedi dolduruyordu. Ratliff'in kalemi durur durmaz Snopes senedi kendine doğru çekti, kalemi Ratliff'in elinden aldı, mürekkebe batırdı ve sürekli tek bir hareketle hiç okumadan senedi imzaladı. Sonra senedi gerisin geri Ratliff'in önüne sürdü. Cebinden Ratliff'in şimdilik görmediği bir şey çıkardı; Ratliff göremezdi, çünkü o an ifadesiz bir yüzle imzalı senede bakıyordu. Usulca dedi ki:

"Flem Snopes'un adını imzaladın buraya."

"Tamam," dedi öbürü. "Ne olmuş?" Ratliff ona bakıyordu. "Anlıyorum. Üstünde benim adımı da istiyorsun, böylece nasılsa ikimizden biri yalanlayamaz imzalandığını. Tamam." Snopes senedi aldı, yine yazdı, geri verdi. "İşte on doların. Makineyi taşımama yardım et." Ama Ratliff yine kıınıldamadı, çünkü öbürünün ona verdiği para değil bir başka kâğıttı; katlı, yıpranmış, kirli. Açılınca, başka bir senet çıktı. Üç yıl öncesinden biraz sonrasının tarihi vardı üstünde; yazıldığı tarihten bir yıl sonra gösterildiğinde *Isaac Snopes ya da hamiline*, on dolar faiziyle ödenecek bir senet. Ve *Flem Snopes* tarafından imzalanmıştı. Arkası *Isaac Snopes* tarafından *Mink Snopes'a* ciro edilmişti (Ratliff kendi senedine iki adı yazan eli tanıdı), altında, yine aynı elle ve yeni kurutulmuş, mürekkeple *Mink Snopes* tarafından *V. K. Ratliff'e* diye yazılmıştı. Ratliff senede sessizce ve oldukça ağırbaşlılıkla bir dakika kadar baktı. "Tamam," dedi öbürü. "Ben ve Flem kuzenleriyiz. Büyükanнемiz üçümüze de onar dolar bıraktı. Aramızda en küçük olanı -yani o- yirmi birine basınca alacaktık parayı. Flem'in biraz nakit paraya ihtiyacı vardı ve kendi payını bu senetle ondan ödünç aldı. Bir süre önce o da biraz nakite ihtiyaç duydu ve ben Flem'in bu senedini ondan satın aldım. Şimdi eğer gözünün rengi falan nedir bilmek istersen, kendin git gör Frenchman's Bend'e gittiğinde. Orada Flem'le birlikte oturuyor şimdi."

"Anlıyorum," dedi Ratliff. "Isaac Snopes, yirmi bir yaşında diyorsun."

"O olmasaydı Flem'e verecek on doları nereden bulurdu?"

"Tabii," dedi Ratliff. "Ama buradaki şey sadece on dolar nakit para değil--"

"Dinle," dedi öbürü. "Neyin peşinde olduğunu bilmiyorum ve umurumda da değil. Ama benim seni kandırduğımdan fazla kandırmıyorsun beni. Flem'in ilk senedi ödeyeceğine aklın yatmasaydı alamazdın onu. O senetten korkmuyorsan neden bundan korkuyorsun; daha az bir para için, aynı makine üstüne, ki bu senet yasa gereğince iki yıldan fazla süreyle tahsil olunabilirken? Al götür bu senetleri ona. Sonra benden bir mesaj ver ona. De ki, 'Yaşamak için hâlâ pislik eşeleyen bir kuzenden, pislik eşelemekten sığır sürüsü ve saman ahır sahipliğine yükselmiş bir başka kuzene. Sığır sürüsü ve saman ahır sahipliğine!' Yalnızca bunu söyle ona. Daha iyisi, yolda bunu kendi kendine yinele ki unutmayasın."

"Tasalanmana gerek yok," dedi Ratliff. "Bu yol Whiteleaf Köprüsü'ne çıkar mı?"

O geceyi bir akrabasının evinde geçirdi (yakınlarda bir yerde doğup büyümişti) ve Frenchman's Bend'e ertesi gün öğleden sonra ulaştı. Atlarını Bayan Littlejohn'ın bahçesine soktu ve dükkâna yürüdü. Bir yıl önce orayı son gördüğünde orada oturan adamlar hâlâ oturuyorlardı. Bookwright da vardı aralarında. "Evet, çocuklar," dedi. "Görüyorum ki her zamanki gibi yeterli sayıyı bulmuşuz."

"Bookwright diyor ki, o Memphis'li senin cüzdanını almış" dedi birisi. "Acısını unutman için bir yıl gerekti, pek tabii. Yalnız şuna şaşıtm, elini uzatıp da onu yerinde bulamayınca nasıl oldu da ölmedin?"

"İşte o zaman kalktım," dedi Ratliff. "Yoksa şimdi hâlâ yatıyordum orada." Dükkâna girdi. Ön bölümü boştu ama Ratliff hiç durmadan yürüdü; küçülmüş gözbebeklerinin karanlığa kendilerini alıştırıcıları için ondan umulacağı kadar bile duraklamadan doğruca tezgâha gitti, tatlı ve sevimli, "Merhaba Jody, merhaba Flem. Zahmet etmeyin, ben alırım," dedi. Çırağın oturduğu masanın yanında duran Varner başını kaldırıp baktı.

"Demek iyileştin, ha?" dedi.

"İşe daldım bile" dedi Ratliff. Tezgâhın arkasına geçip içinde ayakkabı bağları, taraklar, tütün, patentli ilaç ve ucuz şekerlemelerden bir karışıklığın bulunduğu cam kapaklı dolabı açtı. "Belki de aynı şeydir." Yol yol çizgili, cicili bicili şekerleme çubuklarından seçmeye başladı; kimisini seçip kimisini bırakıyordu. Bir kez bile dükkânın arka tarafına, çırağın bir an olsun başını kaldırmadan masada oturduğu yöne bakmadı. "Ben Quick Amca evde mi, biliyor musun?"

"Nerede olacak ki?" dedi Varner. "Ona iki üç yıl önce bir dikiş makinesi sattığını sanıyordum."

"Doğru," dedi Ratliff, bir şekerleme çubuğunu bırakıp onun yerine bir başkasını aldı. "Bu yüzden evde olmasını istiyorum ya: Bayıldığında ev halkı bakar ona o zaman. Bu kez ben ondan bir şey satın alacağım."

"Bu dünyada neyi var ki onun, bu kadar yol gelip ondan ne satın almaya geldin ki?"

"Bir keçisi var," dedi Ratliff. Şekerleme çubuklarını sayarak bir kesekâğıdına koyuyordu şimdi.

"Nesi var dedin?"

"Tabii," dedi Ratliff. "Beklemiyordun, değil mi? Ama Yoknapatawpha'yla Grenier kasabası bir araya gelse Ben Amca'ninkinden başka keçi bulamazsın."

"Hayır bulamam," dedi Varner. "Ama asıl şaşılacak şey bu değil de, senin keçiden ne istediğin."

"Bir adam bir keçiden ne ister?" dedi Ratliff. Peynir kafesine yürüdü ve puro kutusuna para koydu. "Araba çektirmek ister. Sen ve Will Amca ve Bayan Maggie iyidirler inşallah."

"Ah-h-h!" dedi Varner. Masaya geri döndü. Ama Ratliff onun dönüşünü izlemek için durmamıştı. Sundurmaya döndü, herkese şekerleme dağıttı.

"Doktorun buyruğu," dedi. "Bana günde beş sentlik şekerleme yememi salık verdiği için de şimdi on sentlik bir fatura daha yollar sanırım. Ama buna aldırdığım yok. Aldırdığım şu ki, bana zamanımın çoğunu oturarak geçirmemi buyurdu." Şimdi, sevimli ve şakacı, ahşap sırada oturan adamlara bakıyordu. Tam kapının yanındaki pencerelerden birinin altında, pencerenin ge-

nişliğinden biraz daha uzun olan sıra, duvara çivilenmişti. Bir süre sonra sıranın bir ucunda oturan bir adam kalktı.

"Tamam," dedi. "Gel de otur. Hasta olmasan da anlaşılan önümüzdeki altı ayı hasta numarası yaparak geçireceksin."

"Sanırım cebimden giden o yetmiş beş dolardan bir şeyler sağlamam gerek," dedi Ratliff. "Bir süre için sizlerin iyiliğinden yararlanmaktan başka bir yol olmasa da. Yalnız beni cereyanda bırakmaya çalışıyorsunuz. Şöyle biraz öteye gidin de ben ortada oturayım." Kımıldadılar ve sıranın ortasında ona yer açtılar. Şimdi açık pencerenin tam önüne oturmuştu. Kendisi de bir şekerleme çubuğu aldı, emmeye başladı; yeni iyileşmiş bir hastanın güçsüz, ince, dokunaklı sesiyle konuşuyordu: "Evet, beyler, o cüzdanın yerinde yeller estiğini görmeseydim hâlâ o yataкта yatıyor olurum. Ama o yataktan kalkar kalkmaz bir korkudur aldı beni. Kendi kendime dedim ki, şurada bir yıldır sırtüstü yatıyorum, bahse girerim ki girişken bir adam çıkıp yalnız Frenchman's Bend'i değil, bütün Yoknapatawpha yöresini yeni dikiş makineleriyle sel gibi doldurmuştur. Ama Tanrı beni gözetiyormuş. Canım çıksın yalanım varsa, yataktan yeni kalkmışım ki, ya O ya da bir başkası, aynı Kitap'ta O'nun İsaac'ı kurtarmak için kuzu gönderdiği gibi bana da bir keçi çobanı gönderdi."

"Ne?" dedi birisi.

"Bir keçi çobanı. Siz hiç keçi çobanı diye bir şey duymadınız. Çünkü bu ülkede kimse bu işi düşünmemiştir. Bunu ancak bir kuzeyli düşünür. İşte onlardan biri ta yukarıda Massachusetts ya da Boston ya da Ohio'da düşünmüş bunu ve tüm bu yollardan inip Mississippi'ye avucu yeşil paralarla dolu gelmiş ve kendine Jefferson'un on beş mil uzağında inişli yokuşlu ve yemyeşil çimenli, görülmüş görülecek en güzel sekiz bin dönüm dağı bayırı satın almış ve çevresine neredeyse su geçirmez, üç metre kadar uzunlukta çit örmüş, ama tam zengin olmayı aklma koymuş ki yöredeki keçiler tükenmiş."

"Hadi sen de," dedi bir başkası. "Dünyada hiçbir yerde keçi tükenmemiştir."

"Ayrıca," dedi Bookwright, ansızın ve sertçe, "eğer şu demirci dükkânındakiler de duysun istiyorsan, neden hepimiz gidip orada oturmuyoruz?"

“Öyle ya,” dedi Ratliff. “Sizler bilmezsiniz. İnsana dışlerinin arasından kayan kendi sesi öyle iyi gelir ki. Sırtüstü yatar-ken sizi dinlemek istemeyenlerin kolayca çekip gidebildiğini görüp onların peşi sıra kalkamadığınız olmadıysa hiç, bilemezsiniz.” Yine de sesini biraz alçalttı; ince, nükteli, soğukkanlı: “Burada tükendi. Anımsamanız gerekir, o bir kuzeyli. Onlar her şeyi başka türlü yaparlar. Bizim yöreden bir adam bir keçi çiftliği kurmaya ancak başında çok keçi olduğu için girişirdi. Ya damına, ya sundurmasına, ya oturma odasına, ya da keçileri bir türlü içinden çıkaramadığı nesi varsa oraya, keçi çiftliği adını verir, öylece bırakırdı. Ama bir kuzeyli böyle yapmaz. Bir şey yaptı mı, onu örgütlenmiş bir sendikayla ve basılı kurallar kitabıyla ve şu yirmi bin keçinin, ya da her ne kadarsa o kadar keçinin keçi olduklarını bütün insanlara duyuran, Jackson’daki Dışişleri Bakanı’nca altınla yazılmış bir diplomayla yapar. Bu işe ne keçilerle ne de bir parça toprakla başlar; işe bir kâğıt parçası ve kalemle başlar; kütüphanede oturup her şeyi ölçüp biçer – şu kadar dönüme şu kadar keçi ve onlara gerekecek şu kadar parmaklık diye hesaplar. Sonra Jackson’a yazar, şu kadar toprak, parmaklık ve keçi için diplomasını alır; önce toprağı satın alır, parmaklık diyecek bir şey olsun diye elinde. Böylece hiçbir şeyin dışarı kaçamayacağı türden bir parmaklık kurar toprağın çevresine. Sonra gider, bu parmaklıktan dışarı kaçmayacak şeyleri satın alır. Nerede kalmıştık, ilk önceleri her şey yolunda gidiyordu. Öyle bir toprak seçip satın aldı ki, Tanrı bile orada bir keçi çiftliği kurmayı düşünmemişti. O toprağın sahibi olan insanları bulmakta hiç güçlük çekmeden satın aldı orayı ve onlara vermeye çalıştığı-nın gerçek para olduğuna kolayca inandırdı onları. Parmaklık ta neredeyse kendi kendine çıkarabiliyordu parasını, çünkü adam onun parasını ortasında oturduğu yerden çıkarıyordu. Sonra bir de baktı ki, keçiler tükenmiş. O altın diplomanın, ona, yüzüne karşı yalan söylediğini haykırmasını engelleyecek sayıda keçi bulmak için bütün bu yöreyi aşağıdan yukarıya ve boydan boya taradı. Ama başaramadı. Çok uğraştı ama yine de parmaklığın açık kalan yerini tamamlamak için elli keçi eksikliği vardı. Bu yüzden şimdi orası bir keçi çiftliği değil, bir

iflashane. Ya o diplomayı geri gönderecek, ya da bir yerden şu elli keçiyi bulacak. İşte adam bu durumda. Boston ya da Maine'den bunca yolu aşmış, sekiz bin dönüm toprağa para ödemiş, çevresine on beş bin metre parmaklık dikmiş ve şimdi bütün o müthiş tasarı şu Ben Quick Amca'nın keçilerine dayanıyor, çünkü görünüşe bakılırsa Jackson'dan Tennessee'ye uzanan hat üzerinde başka keçi yok."

"Nereden biliyorsun?" dedi birisi.

"Bilmesem yataktan kalkıp buraya gelmek için bunca yolu teper miydin sanıyorsun?" dedi Ratliff.

"Öyleyse atla şu arabana hemen, git iyice öğren," dedi Bookwright. Yüzü Ratliff'in arkasındaki pencereye dönük, sundurma direklerinden birine yaslanmış oturuyordu. Ratliff bir an ona baktı, belirsiz, durağan, şakacı maskesinin ardında hoş ve anlaşılmazdı.

"Öyle ya," dedi. "Nicedir onda o keçiler. Sanırım önümüzdeki altı ay hâlâ bana şunu yapmalıyım, bunu yapmamalıyım diye söylenip duracak, ve sözünü etmeye gerek yok, tabii faturları yollamayı da sürdürecektir." – konuyu öylesine tatlılıkla ve tümüyle değiştirdi ki, ötekilerin ancak sonra algılayacağı gibi, sanki Ratliff onlara ansızın üstünde kırmızı harflerle "Sus" yazan bir tabela tutmuştu. O sırada Varner'la Snopes dükkândan çıktıklarında rahatlık ve tatlılıkla başını kaldırıp bakmıştı onlara. Snopes hiç konuşmadı. Sundurmadan doğruca geçti, basamakları indi. Varner kapıyı kilitledi. "Erken kapatmıyor musunuz, Jody?" dedi Ratliff.

"Geç sözünden ne anladığına bakar, bu" dedi Varner kısaca. Çırağın arkasından o da gitti.

"Belki de yemek zamanı yaklaşmıştır," dedi Ratliff.

"Öyleyse senin yerinde olsam gider yemeğimi yerim, sonra da gidip keçilerimi alırım," dedi Bookwright.

"Öyle ya," dedi Ratliff. "Yarına kadar Ben Quick Amca'nın keçileri belki de birkaç düzine artar. Kim bilir—" Kalktı, ceketini ilikledi.

"Git keçilerini al önce," dedi Bookwright. Ratliff yine baktı ona, hoş ve anlaşılmaz. Öbürlerine de baktı. Hiçbiri ona bakmıyordu.

"Sanırım bekleyebilirim," dedi "Bayan Littlejohn'da yemek yiyecek var mı aranızda?" Sonra, "Bu da ne?" dedi. Gördüğü şeye öbürleri de baktılar-; yetişkin bir adam bedeni, ama çıplak ayaklı, üstünde ancak on dört yaşında bir oğlana uyacak kadar dar ve soluk bir pantolon, sundurmanın altındaki yoldan geçiyordu; arkasında bir ipin ucuna bağlı, üzerine iki enfiye kutusu tutturulmuş bir ağaç kütüğü çekiyor ve kaldırdığı tozu omuzunun üstünden kesin bir dalgınlıkla izliyordu. Sundurmayı geçerken yukarı baktığında Ratliff yüzünü de gördü- içinde hiç yaşam yokmuş gibi bakan solgun gözler, seyrek tüylü, altın, ergin bir sakalın çevrelediği, salyaları akan açık bir ağız.

"Onlardan biri daha," dedi Bookwright, o sert, kısa sesiyle. Ratliff geçip giden yaratığa baktı- pantolonu yırtıp fırlayacakmış gibi duran kalın baldırlar, ardında sürüklenen kütüğe omuzun üstünden bakan, başak yığını bir baş.

"Bir de bize derler ki, hepimiz O'nu yansıtacak biçimde yaratılmışız," dedi Ratliff.

"Şurada burada gördüklerimden anladığım kadarıyla belki O da öyledir," dedi Bookwright.

"Doğru olduğunu bilsem bile buna inanacağımı sanmam," dedi Ratliff. "Bir gün apansız mı çıktı ortaya demek istiyorsun?"

"Neden olmasın?" dedi Bookwright. "İlki değil ki o."

"Öyle ya," dedi Ratliff. "Herhangi bir yerden gelmiş olması gerekir." Bayan Littlejohn'ın tam karşısındaki yaratık şimdi bahçe kapısından içeri dönmüştü.

"Orada ahırda uyuyor," dedi bir başkası. "Bayan Littlejohn besliyor onu. Bazı işler görüyor. Bayan Littlejohn bir yolunu bulup konuşuyor onunla."

"Belki de O'nu yansıtan Bayan Littlejohn'dur," dedi Ratliff. Döndü, şekerleme çubuğunu hâlâ bir ucundan tutuyordu. Onu ağzına soktu, parmaklarını ceketinin eteğine sildi. "Eh, yemeğe ne dersiniz?"

"Git keçilerini al," dedi Bookwright. "Yemek işini sonraya bırak."

"Yarın giderim," dedi Ratliff. "Belki yarına kadar Ben Amca'da onlardan bir elli tane daha olur." Mart akşamının esintili

ayazında Bayan Littlejohn'un akşam yemeği zilinin sesine doğru yürürken 'ya da belki yarın değil öbür gün,' diye düşündü. 'Böylece yeterince bol zamanı olsun. Çünkü sanırım doğru oynadım oyunumu. Sadece benimle ilgili bildiklerine dayanarak değil, bir yıl süren hastalığıyla koşullanmış ve kısıtlanmış, hem de kafa-çatlatma eğlencesinden ve biliminden uzak kalmış olarak, onunla ilgili benim neler bildiğimi varsaymasına dayanarak yapmış olmam gerekiyordu alışverişimi. Ama Bookwright'la yolunda gitti her şey. Beni uyarmak için elinden geleni yaptı. Bir adamın, bir başka adamın alışverişine kendini verebileceği kadarını, hatta çok daha fazlasını verdi o."

Böylece ertesi gün yalnız keçilerin sahibini görmeye gitmemekle kalmayıp, karşıt yönde altı mil giderek, yanında bile olmayan bir dikiş makinesini satmaya çalışmakla geçirdi bütün gününü. Gece orada kaldı ve ancak ikinci gün öğlene doğru döndü kasabaya. Arabasını dükkânın önünde, Varner'ın demir kır atının, sundurma direklerinden birine bağlı olduğu yerde durdurdu. 'Demek şimdi o ata da biniyor,' diye düşündü. 'Öyle olsun.' Arabadan inmedi. "Biriniz bana beş sentlik şekerleme alır mı?" dedi. "Ben Amca'yı torunlarından biri yoluyla tavlamanın gerekir belki." Adamlardan biri dükkâna girdi, şekerlemeyi getirdi. "Akşam yemeğine dönerim," dedi Ratliff. "O zaman başka bir yoksul doktorun beni yine kesmesi için hazır olacağım."

Varacağı yer uzak değildi; nehirdeki köprüye bir milden biraz daha yakın, sonra da bir milden biraz daha uzak. Büyük bir ahır, ve onun ötesinde otlağı olan temiz, bakımlı bir eve yanaştı. Ayakları çoraplı, dinç, iriyarı, yaşlı bir adam verandada oturuyordu. "Selam, V. K.," diye kükredi. "Varner'ın orada sizler neyin peşindesiniz, Allah aşkına?"

Ratliff arabadan inmedi. "Demek ki beni yendi," dedi.

"Elli keçi," diye kükredi öbürü. "İkisinden üçünden kurtulmak için bir on sentlik veren adam duydum, ama ellisini satın alanı hayatımda hiç duymadım."

"Kurnaz," dedi Ratliff. "Bir şeyin ellisini birden aldıysa, demek önceden biliyordu tam o kadarını gereksineceğini."

"Evet, kurnaz. Ama elli keçi! Cehennem ve kükürt! Daha da var bende; bir tavuk kümesi dolusu kadar desem, ister misin?"

"Hayır," dedi Ratliff. "Sadece ilk ellisini istiyordum."

"Sana veririm onları. Üstüne bir çeyrek de veririm, kalanını da otlağımdan çıkarman için."

"Teşekkür ederim," dedi Ratliff. "Eh, ne yapalım, sosyal harcamalara yazarım bunu."

"Elli keçi," dedi öbürü. "Yemeğe kal."

"Teşekkür ederim," dedi Ratliff. "Yemek yiyerek çok zaman yitirdim gibi görünüyor zaten. Ya da oturup bir şeyler yaparak, her neyse." Böylece kasabaya döndü— önce o uzun mil, sonra da kisası; küçük, güçlü atlar çevik adımlarla, birbirlerine uyum sağlamadan, tırıs gidiyorlardı. Demir kırkı at hâlâ dükkânın önünde duruyordu ve adamlar hâlâ verandada oturuyor ya da çömeliyorlardı, ama Ratliff durmadı. Bayan Littlejohn'un yerine doğru sürdü, atlarını parmaklığa bağladı, gitti veranda da dükkânı görebileceği bir yere oturdu. Arkasındaki mutfakta pişen yemeğin kokusunu duyuyordu. Öğlene doğru dükkânın sundurmasındaki adamlar kalkıp dağılmaya başladılar; ne var ki eyerli demir kırkı at hâlâ orada duruyordu. 'Evet,' diye düşündü, 'Jody'yi geçti bile. Bir adam karını alırsa elinden duygularını yatıştırmak için tek yapacağın şey onu vurmaktır. Ama ya atını!'

Bayan Littlejohn'u duydu ardında: "Döndüğünü bilmiyordum. Yemek istersin, değil mi?"

"İsterim," dedi. "Önce dükkâna gitmek istiyorum. Ama çok gecikmem." Bayan Littlejohn eve girdi yine. Ratliff cüzdanından iki senedi çıkardı, onları ayırdı, birini ceketinin iç cebine, öbürünü gömleğinin göğüs cebine koydu, ve mart öğlesinin pekişmiş tozunu çiğneyerek, meridyenin soluk aldırmayan durgunluğunu içine çekerek yoldan aşağı yürüdü, basamakları çıktı, tütünle lekelenmiş, bıçaklarla çentilmiş boş verandayı geçti. Dükkânın içi bir in gibiydi, loş, serin, peynir ve deri kokulu; gözlerinin alışması için bir an gerekti. Sonra o gri kasketi gördü; ak gömleği, küçücük boyunbağını. Yüz, çiğneyerek, yuvarı, ona baktı. "Beni yendin," dedi Ratliff. "Ne kadar istiyorsun?" Öbürü başını çevirdi ve soğuk sobanın altındaki kum dolu kutuya tükürdü.

"Elli sent," dedi.

“Sözleşme için yirmi beş ödedim,” dedi Ratliff. “Bütün alaçağım yetmiş beş. Sözleşmeyi yırtıp atabilirim, onları kente taşımaktan da kurtulurum.”

“Peki,” dedi Snopes. “Ne vereceksin?”

“Onlarla bunu değiş tokuş ederim,” dedi Ratliff. Birinci senedi koyduğu yerden çekip çıkardı. Bir an, bir saniye için yeni ve tam bir kıpırtısızlığın o boş bakan yüze, masanın ardındaki sandalyedeki bodur, yumuşak bedene dokunduğunu gördü. O an için çenenin çiğnemesi de durmuştu, gerçi hemen başladı yeniden çiğnemeye. Snopes kâğıdı aldı, baktı. Sonra onu masaya bıraktı, başını çevirdi, kum kutusuna tükürdü.

“Bu senet elli keçiye değer sanıyorsun,” dedi. Bir soru değildi bu, bir bildiriydi.

“Evet,” dedi Ratliff. “Çünkü bunun yanı sıra bir de mesaj var. Duymak ister misin?”

Öbürü ona baktı, çiğneyerek. Çiğnemenin dışında hiç kımıldamamıştı, soluk bile almıyor gibiydi. Bir an sonra, “Hayır,” dedi. Telaşsızca kalktı. “Peki,” dedi. Arka cebinden cüzdanını çıkardı, içinden katlanmış bir kâğıt aldı, Ratliff’e verdi. Elli keçi için Quick’in satış faturasıydı bu. “Kibritin var mı?” diye sordu Snopes. “Ben tütün içmem.” Ratliff ona kibritini verdi ve senedi ateşte tutuşturmasını izledi; alev alev oluşunu, sonra hâlâ yanmaya devam ederken onu kum kutusuna atışını ve sonra ayağıyla kalıntısını ezip toz edişini. Sonra yukarı baktı Snopes; Ratliff kımıldamamıştı. Ve sadece bir an için çenenin çiğnemeyi bıraktığını gördü Ratliff. “Evet?” dedi Snopes. “Ne?” Ratliff ikinci senedi çıkardı cebinden. Ve o sırada çenenin çiğnemeyi bıraktığını anladı. O geniş, anlaşılmaz yüz, kirli, buruşuk kâğıdın üstünde, onu öne arkaya, sonra yine öne çevirirken, bir dakika kadar bir balon gibi asılı kalmış dururken, çene hiç kımıldamadı. Yüz Ratliff’e baktı yine, içinde hiçbir yaşam izi olmadan, soluk bile almadan; sanki bağlı olduğu gövde bir yolunu bulup kendi iççeğişlerinden tekrar tekrar yararlanmayı öğrenmişti. “Bunu da tahsil etmek istiyor-sun,” dedi. Senedi Ratliff’e geri verdi. “Bekle burada,” dedi. Odayı geçip arka kapıya gitti, dışarı çıktı. ‘Ne,’ diye düşündü Ratliff. Ardı sıra gitti. O bodur, isteksiz beden güneşin altında

ilerliyordu şimdi, parmaklığa doğru, kiralık atların beslendiği ahıra. Parmaklığın bir kapısı vardı. Snopes'un o kapıdan geçtiğini, ahıra doğru yürüdüğünü gördü Ratliff. Sonra içinde kap-kara bir şey esti, bir boğuntu, bir tiksinti, bir bulantı. 'Bana söylemeleri gerekirdi!' diye inledi kendi kendine. Sonra anımsadı. 'Öyle ya, o söyledi! Bookwright söyledi bana. Onlardan biri, dedi. Hastaydım, her şeyim yavaşlamıştı, onun için kavrayamadım' – Şimdi yine masanın yanma dönmüştü. Sürüklenen kütüğün sesini, olanaksız olduğunu bile bile çok daha önce duyduğunu sandı. Ama kısa bir süre içinde gerçekten duydu o sesi. Snopes dükkâna girip kenara çekildiğinde, ahşap basamaklarda ve eşikte gümlüyordu kütük. Sonra o hantal beden dapdaracık pantolonu içinde, hâlâ omuzu üstünden arkaya bakarak önce kapıyı karartmış, içeri girmiş, sürüklediği kütük tezgâhın ayağına takılıp orada kalana dek yerde gümlüyüp gıcırdamıştı. Üç yaşında bir çocuk eğilip onu oradan kolayca kurtarabilirdi, ama o aptal bir sonuç alamadan yalnızca ipe asılıp durmuştu. Islak hıçkırıklarla hem alıngan, hem kaygılı, hem korkmuş, hem şaşmış bir iniltiye başlamıştı ki, Snopes kütüğü ayağıyla iterek kurtardı. Ratliff'in durduğu masaya geldiler– hiç ara vermeden aşağı yukarı sallanan o baş, bir kez, bir an için açılmış o gözler, herhangi bir düşünceden sonsuza kadar boşaltılmış ve ayıklanmış olan ve insanın yüz yüze gelmesi tasarlanmamış olan o ilkel haksızlığın Gorgon-yüzünün ve yumuşak altın tüylerden oluşmuş buğusu içinde salyaları akan o ağzın kısa bir görüntüsünü bağışladı. "Söyle, adın ne?" dedi Snopes. Durmadan başını sallayarak, salyaları akarak Ratliff'e baktı yaratık. "Söyle," dedi Snopes, oldukça sabırlı. "Adın?"

"İke H-mope," dedi aptal, boğuk boğuk.

"Bir daha söyle."

"İke H-mope." Sonra gülmeye başladı, ama hemen durdu ve Ratliff onun hiç gülmemiş olduğunu fark etti. Yaratığın engelleme gücünü aşan hıçkırık şimdiden katılırcasına dört-nala sürüp giderken, Kazak bayramının doludizgin topuklarında hâlâ yaşayan bir şey gibi, onu peşisıra soluk soluğa sürüklüyordu. Yuvarlak ağzın üstündeki gözler sanki sabit ve kördü.

“Ş-şşt,” dedi Snopes. “Ş-şşt.” Sonunda aptalı omuzlarından kavradı, ses çağıldayıp guruldayarak kırılıp dökülene kadar sarstı onu. İleri doğru iterek kapıya doğrulttu oğlanı; öbürü boyun eğmiş yürüyor, omuzu üstünden pis ipin ucunda sürüklenen, kütüğe bağlanmış kırık dökük iki enfiye kutusuna bakıyordu. Yine aynı tezgâhın ayağına takılmak üzereyken bu kez Snopes kütüğü tekmeledi. Hantal beden –sarkan ağzıyla arka-ya bakan yüz ve sivri uçlu faun* kulakları, inanılmayacak denli kadınsı kalçaları üstüne gerilmiş pantolon– yine kapıyı kararttı ve gitti. Snopes kapıyı örttü, masaya döndü. Yine kum kutusuna tükürdü. “İşte Isaac Snopes oydu,” dedi. “Ben onun velisiyim. Kâğıtları görmek ister misin?”

Ratliff yanıtlamadı. Dört gün önce lokantada kahve fincanına bakarken yüzünün takındığı o belli belirsiz şakacı, sakın ifadeyle masaya bıraktığı senede baktı. Senedi aldı, ama şimdilik Snopes’a bakmadı. “Demek ona on dolarını ben ödersem, velisi olarak o paraya elkoymaya yetkin var. Ve eğer o on doları senden alırsam, elinde yine satabileceğin bu senet kalacak. Bu da üç kez tahsil edilmesi demek. İyi doğrusu.” Cebinden bir kibrit daha çıkardı, senetle birlikte Snopes’a uzattı. “Duyduğuma göre hiç para yakmadığını söylemişsin bir kez... Bunun nasıl bir şey olduğunu hissetmen için işte sana bir fırsat.” İkinci senedin de yanışını ve hâlâ alev alev, kutudaki kirli kumun üstüne uçuşunu ve ikinci kez ayakkabının altında kıvrım kıvrım ezilişini seyretti Ratliff.

Basamakları indi, yine yolun pütürlü, sessiz tozu üstündeki öğle sıcaklığının içine daldı. Gerçekte on dakika bile geçmiş değildi. ‘Ama Tanrı’ya şükürler olsun, insanlar iyileştirmeye çalışacak denli yürekli olmadıkları şeyi çok çabuk unutmasını da öğrenmişler,’ dedi kendi kendine, yürürken. Bomboş yol serapla, baharın ışık ve gölge oyunları ile parıldıyordu. ‘Evet,’ diye düşündü, ‘bildiğimden daha da hastaydım sanırım. Çünkü kaçırdım bunu, hiç farkında olmadan kaçırdım. Belki yiyince daha iyi hissederim kendimi. Yine de, Bayan Littlejohn’un sofrası kurduğu yemek odasında yapayalnız yiyemedi. İştah sandığı

* Faun: Yarı keçi yarı insan biçiminde bir kır tanrısı (Ç.N.)

şeyin her çiğneyişte yok olduğunu, lokmalarının çamur gibi ağırlaşp tatsızlaştığını hissediyordu. Sonunda tabağı bir yana itti ve masanın üstüne, kazandığı beş doları koydu – keçiler için alacağı otuz-yedi-elliden sözleşmeye ödediği on-iki-elliyi çıkarıp, ilk senedin yirmisini ekleyince eline kalacak parayı. Çiğnenmiş bir kalemle on dolarlık senedin üç yıllık faizini hesapladı, artı genel toplamı (makineden alacağı on dolar komisyon olduğundan, onu gerçek zarar saymak gereksizdi) ve beş dolara öbür kâğıt paraları ve ufak paraları ekledi – yıpranmış banknotları, aşınmış madeni paraları ve en son da ufaklıkları. Bayan Littlejohn, sattığı yemekleri pişirdiği ve bulaşıkları yıkadığı mutfağındaydı. Ayrıca yemekleri yiyenlerin uyudukları odalara da o bakıyordu. Parayı musluğun yanındaki masaya koydu Ratliff. “Şu, adı nedir, Ike. Isaac. Duyduğuma göre onu besliyormuşsun. Paraya gereksinimi yok. Ama belki–”

“Evet,” dedi Bayan Littlejohn. Ellerini önlüğüne kuruladı, parayı aldı, banknotları özenle gümüşlerin üstüne sardı ve elindekilerle öylece durdu. Onları saymadı. “Onun için saklayacağım bu parayı. Tasalanma sen. Şimdi şehre mi gidiyorsun?”

“Evet,” dedi Ratliff. “Görülecek işlerim var. Hiç bilinmez, para kazanmak için et kesmekten başka bir yol bulamayan aç ama istekli bir başka gençle karşılaşabilirim.” Döndü, sonra yine durakladı, dönüp kadına tam bakmadan, şimdi gülümseyen yüzünde belli belirsiz şakacı bir ifadeyle, alaycı, nükteli: “Will Varner’a verilecek bir mesajım var. Ama pek de önemli değil,” dedi.

“Ben veririm ona,” dedi Bayan Littlejohn. “Eğer aklımda tutamayacağım kadar uzun değilse.”

“Önemli değil,” dedi Ratliff. “Ama eğer anımsayacak olursan, yalnız şunu söyle: Ratliff diyor ki de, daha o da kanıtlanmadı. O bilir ne demek istediğimi.”

“Anımsamaya çalışırım,” dedi kadın.

Ratliff çıktı, arabaya yürüdü ve bindi. Ceketini gereksinmiyordu şimdi, gelecek kez onu yanında getirmese de olurdu. Yol, çetinceviz küçük atların çırpınan toynakları altında akmaya başladı. ‘Yeterince uzağa gitmedim,’ diye düşündü. ‘Çok erken bıraktım. Bir Snopes’un bir başka Snopes’un ahırını ateşe

vereeği ve iki Snopes'un da bunu bildiği yere kadar gittim; bu kadarı pek iyiydi. Ama orada durdum. O birinci Snopes'un geri dönüp yangını söndürüp o ikinci Snopes'a ödül için şantaj yapabileeeği ve iki Snopes'un da bunu bildiği yere kadar gitmedim."

3

ırağı gzleyenler şimdi bir demircinin işinden edilmesi gibi basit bir olayı değil, bir vrisliğin gasp edilmesini gördüler. Öbür hasatta ıracak yalnız ırır tartısına başkanlık etmekle kalmadı; sıra Varner'la kiracıları ve borlıları arasındaki yıllık hesapların görülmesine gelince Will Varner kendisi orada bulunmadı bile. Varner'ın oğluna bile bırakmadığı işi Snopes yaptı – satılan ekinden alınmış paralar ve hesap defterleri önünde, masada kendi başına oturdu, işlemleri yaptı, borçları detti, kalan parayı da her bir kiracının payına düşecek biçimde blştrd. Aralarında biri ya da ikisi onun dükkânda yeni çalışmaya başladığı günlerde yaptıkları gibi, belki yalnızca ilke gereği onun hesabına karşı çıkacak olsa, ıracak, kirli ak gömleğinin ve küçücük boyunbağının içinde, durmadan iğneden tütünü ve onlara bakıp bakmadığını hiç anlayamadıkları o saydam, durgun gözleriyle hiç dinlemeden yalnız beklerdi; ta ki onlar bitirirler, dururlar, sonra o bir tek sözcük söylemeden bir kalem ve kâğıt alır, onlara yanıldıklarını kanıtlardı. şimdi dükkâna gezmeye çıkmış gibi gelip çırağa uygulaması için buyruklar, komutlar vererek çekip giden Jody Varner değildi; şimdi sabık ıracaktı basamakları çıkarak, aynı Will Varner'ın kendisinin yapacağı gibi sundurmadaki adamları başıyla selamlayıp dükkâna giren. Oradan kısa bir süre sonra sesi gelirdi; bir zamanlar patronu olmuş ve şimdilik hâlâ başına ne geldiğini bilmez görünen bu adamın boğa drtmş şaşkınlığına yönelik sıradan, kısacık sözler söylerdi. Sonra Snopes oradan ayrılır, o gün bir daha gzkmezdi, çünkü Will Varner'ın yaşlı, şişman, ak atının şimdi bir arkadaşı vardı. Jody'nin eskiden bindiği demir kırı attı bu. Varner'la Snopes, pamuk ve mısır tarlalarını ya da sığır sürülerini

ya da toprak sınırlarını yoklarken, ak ve demir kırı şimdi yan yana aynı parmaklığa bağlı beklerlerdi; Varner cırcır böceği gibi neşeli, vergi tahsildarı gibi kurnaz ve acımasız, hem başıboş, hem çalışkan, hem de Rabelais* özellikleriyle dolu; öbürü sürekli tütününü çiğnerken elleri, düzgünlüğünü yitirmiş, torbalanmış gri pantolonun ceplerinde, ara sıra çikolata renkli tükürükten oluşturduğu dalgın, kurşun gibi kürecikleri tükürürdü. Bir sabah kasabaya elinde yepyeni bir hasır bavul taşıyarak geldi. O akşam bavulu Varner'm evine taşıdı. Bir ay sonra Varner pırl pırl kırmızı tekerleri ve tepesinde saçaklı bir güneşliği olan iki kişilik yeni bir araba satın aldı. Şişman ak at ve iri demir kırı, şimdi yeni pirinç-başlı-çivili koşum takımı içindeydiler; tekerlekleri çubuksuz birer al leke gibi parıltılı araba, günboyu arka kır yollarında çalım sattı durdu. Araba, hiç sona ermeyecek ve eşi bulunmaz bir gezinti ruhu içinde uçup giderken ardında hafif bir toz bulutunu da sürüklüyor, iki kişilik koltukta Varner'la Snopes müthiş bir çelişki sergileyerek yan yana oturuyorlardı. Ve aynı yaz, bir öğle sonrası Ratliff yine dükkâna geldi arabasıyla. Dükkânın sundurmasında bir an için tanıyamadığı bir yüz vardı, çünkü onu yalnız bir kez, o da iki yıl önce çok kısa bir süre için görmüştü. Birden, "Merhaba," dedi. "Makine iyi çalışıyor mu?" Oturdu. Oldukça sevimli, tümüyle anlaşılmaz bir ifadeyle karşısındaki tek kaşlı, yırtıcı, direngen yüze baktı: *'Tilki? Kedi? Ah evet, mink,**'* diye düşündü.

"Merhaba," dedi öbürü. "Neden çalışmasın? Başka türlü-sünü satmadığını savunan sen değil misin?"

"Öyle ya," dedi Ratliff. Hâlâ oldukça sevimli, anlaşılmazdı. Arabadan indi, onu bir sundurma direğine bağladı, basamakları çıktı, sundurmada oturmuş ya da çömelmiş dört adamın arasında durdu. "Ama iş bunda desem doğru olmaz. Bana kalsa, adı Snopes olanlar başka tür şey satın almazlar." Sonra atı duydu, başını çevirdi. Hızla yaklaşırken gördü Houston'u. O güzel tazı, yanında rahat ve güçlü adımlarla koşuyordu. Houston at-tan inmişti bile. Batılı binicilerin yaptığı gibi bol dizginleri tazı-

* *Rabelais özellikleri*: 15. yüzyılda yaşamış Fransız yazar Rabelais'e özgü kaba şakacılık ve açık gerçekçilik eğilimleri. (Ç.N.)

** *Mink*: Vizon.

nın başının üstüne bıraktı, basamakları çıktı ve Mink Snopes'un çömeliyle dayandığı direğin dibinde durdu.

"Sen o bir yaşındaki yavrunun nerede olduğunu herhalde biliyorsun?" dedi Houston.

"Tahmin edebilirim," dedi Snopes.

"Peki," dedi Houston. Ne sarsılıyor ne de titriyordu, aynen bir dinamit çubuğunun ne sarsılıp ne de titrediği gibi. Sesini bile yükseltmemişti. "Seni uyarmıştım. Bu ülkedeki yasaları biliyorsun. Toprak ekildikten sonra bir adam hayvanını gözetmek zorundadır, ya da sonucu göze almalıdır."

"Bir yaşında yavruyu gözetecek kadar parmaklığının olduğunu sanırdım," dedi Snopes. Sonra ikisi de birbirlerine sövdüler; sert, kısa ve üstelemeden, yumruk ya da tabanca kurşunu gibi, ikisi de aynı anda konuşarak ve hiçbir kımıldamadan; biri hâlâ basamakların orta yerinde, öbürü hâlâ sundurma direğine dayalı, çömelmiş. "Av tüfeği denesen," dedi Snopes. "Belki o gözetir yavruyu." Sonra Houston dükkâna girdi. Sundurmada-kiler sessizce oturmuşlar ya da çömelmişlerdi. Tek kaşlı adam da onlar kadar sessizdi. Houston yine dışarı çıktı, hiçbirine bakmadan geçti, atma bindi ve dörtlüyle uzaklaştı, peşinde yine o güçlü, başı havada, yorulmak bilmez taziye. Biraz sonra Snopes da kalktı, yoldan yukarı yayan gitti. Sonra birisi uzanıp sundurmanın ucundan aşağı, tozun içine dikkatle tükürdü. Ratliff dedi ki: "Ben şu parmaklık konusunu tam anlayamadım. Galiba Houston'un tarlasındaki Snopes'un yavru hayvanıydı."

"Öyle," dedi tüküren adam. "Eskiden Houston'un olan bir toprak parçası üstünde yaşıyor. Şimdi orası Will Varner'in. Yani bir yıl kadar önce Varner orayı hacizle aldı."

"Houston'un borçlu olduğu kişi Will Varner'di," dedi bir ikincisi. "İşte o topraktaki parmaklıklardan söz ediyordu."

"Anlıyorum," dedi Ratliff. "Sırf laf olsun diye söylenen sözler. Gereksiz."

"Houston'u kızdırmış gibi görünen şey, toprağı yitirmesi değil," dedi bir üçüncüsü. "Hani kolayca tepesi atmaz da değil ya!"

"Anlıyorum," dedi Ratliff yine. "Onu asıl kızdıran şey, o zamandan bu yana orada olup bitenler, ya da Will Amca'nın orayı kime kiralamış olduğu. Demek ki Flem'in hâlâ başka ku-

zenleri var. Ama buradaki değişik bir tür Snopes; pamuk-ağzın değişik bir tür yılan olduğu gibi." Demek ki kuzeninin başını zora sokacağı son kez değil diye düşündü. Ama söylemedi bunu; yalnızca, "Will Amca ve ortağı şu sıralarda nerededirler bilmek isterim," dedi. "Tuttukları yolu sizler kadar iyi öğrenemedim daha."

"İki at ve araba Eski Fransızın parmaklığına bağlıyken geçtim oradan bu sabah," dedi dördüncü adam. O da eğildi, sundurmanın ucundan dikkatle tükürdü. Sonra, önemsiz bir anı gibi ekledi: "Un fıçısını Flem Snopes yerleştiriyordu."

İkinci Kitap

EULA

Birinci Bölüm

1

Flem Snopes dükkâna çırak geldiğinde Eula Varner on üçünde bile yoktu. On altı çocuğun en sonuncusu, evin bebeği, gerçi daha onuncu yılında boyca annesine yetişmiş ve onu geçmişti. Şimdi, daha on üç yaşını doldurmadığı halde birçok yetişkin kadından daha iriydi ve göğüsleri bile artık ergenliğin ya da genç kızlığın o küçük, sert sivri uçlu konileri değildi. Aksine, tüm görünüşü Dionysos* zamanlarından kalma bir simgeciliği anırtıyordu –güneş ışığında bal ve çatlamış üzümler, sert, zorba, keçitoynağı altında ezilmiş, dölllenmiş asmanın kıvranan kanaması. Çağdaş dekorun yaşayan bir bireyi olarak görünmüyordu da, sanki ses geçirmez bir cam arkasında günlerin birbirini kovaladığı kalabalık bir boşlukta yaşıyor, orada, somurtkan bir sersemlik içinde, ona tüm memeli erginliğinden miras kalma, usanmış bir bilgelikle kendi organlarının büyüyüşünü dinler görünüyordu.

Babası gibi, yola getirilemez tembelin biriydi, gerçi babada sürekli telaşlı, neşeli bir aylaklık olan şey kızda zaptedilemez ve acımasız, gerçek bir güçtü. Yemek masasına oturup kalkmanın, yatağa girip çıkmanın dışında kendi isteğiyle hiç mi hiç kılmıdamazdı. Yürümeyi öğrenmekte gecikmişti. O yörenin gördüğü tek ve ilk bebek arabası onundu, neredeyse köpek arabası kadar büyük, kaba ve pahalı bir şeydi. Bacaklarını uzatamaya-

* *Dionysos*: Üreme tanrısı olarak da bilinen bir Yunan tanrısı. (Ç.N.)

cak kadar büyüdükten çok sonraya dek onun içinde kaldı. Onu bebek arabasından çıkartmak için ancak yetişkin bir erkek gücünün gerektiği yaşı geldiğinde, bu iş zorla sona erdirilmiş oldu. Sonra sandalyelerde oturmaya başladı. Sorun, gideceği herhangi bir yere taşınmakta direktmesi değildi. Sorun şuydu ki, sanki bebeklikte bile gitmek isteyebileceği hiçbir yerin olmadığını biliyordu; bir ilerleyişin sonunda hiçbir yeni ya da özgün şeyin olmadığını, her yerin hep birbirine benzediğinin farkındaydı. Beşine ya da altısına değin, annesi onu evde yalnız bırakmak istemediğinden, her yere gitmeye zorunlu olduğu dönemde, evin zenci uşağı tarafından taşınırdı. Üçü yoldan geçerken görülürlerdi –yabanlık giysisi ve şalı içinde Bayan Varner ve koruyucu eşliğinde tuhaf bir Sabine tecavüzündeki gibi sallanan, uzun, dişiliği şimdiden su götürmez yükünün altında hafifçe sendeleyerek onu izleyen zenci uşak.

Onun da sıradan oyuncak bebekleri vardı. Kendi oturduğu sandalyenin çevresindekilere oturturdu onları; orada öylece kalırlardı; hiçbirinde öbürlerinden daha az ya da çok yaşamı andırır izler görülmeden. Sonunda babası, demircisine Eula'nın ilk üç yılını içinde geçirdiği bebek arabasının bir minyatürünü yaptırdı. O da kaba ve ağırdı ama o yöredekiilerin haberini aldığı ya da gördüğü tek oyuncak bebek arabasıydı. Eula bütün bütün bebeklerini onun içine doldurur, kendi de yanında bir sandalyeye otururdu. Önceleri geri zekâlılık bu diye düşündüler, küçük çapta da olsa kadınsı bir erginliğe henüz erişmedi dediler. Ancak, çok geçmeden anladılar ki oyuncak bebeğe olan ilgisizliği bebeği kımıldatmak için kendisinin de kımıldamak zorunda olmasındandı.

Evin süpürölüp temizlenmesi ve yemek yeme gibi kaçınılmaz şeyler yüzünden evin içinde bir sandalyeden öbürüne taşınarak, bebeklikten sekiz yaşına değin sandalyelerde büyüdü. Annesinin direktmesi üzerine Varner, demircisine ev aletlerinin minyatürlerini –küçük süpürgeler ve tahta bezleri, küçük gerçek bir fırın– yaptırmayı sürdürdü, kızı bir eğlence, yararlı bir oyun yaratmak umuduyla; gerçi hepsi, tek tek ve hep birlikte, yaşlı bir ayyaşa bir iki yudum soğuk çay neyse, görünüşe göre Eula için de bunlar öyleydi. Ne bir oyun arkadaşı vardı,

ne de bir kız sırdaşı. İstemezdi onları. O şiddetli, bazen kısa ömürlü içli dışlı arkadaşlığı, iki kız çocuğun erkek yaşlılarına ve ergin dünyaya karşı kurdukları o cenkçi, gizli arabozuculuğu hiç kurmadı. Hiçbir şey yapmadı. Hâlâ dölüttü sanki. Yalnızca yarısı doğmuş gibiydi; öyle ki sanki zekâ ve gövde bir yolunu bulup da tümüyle ayrılmışlar ya da umutsuzca birbirine dolaşmışlardı; sanki ya ikisinden yalnız biri ortaya çıkmayı başarmıştı, ya da sanki biri ortaya çıkmıştı ama öbürüyle birlikte değil de ona gebe olarak. "Belki de erkek gibi bir kız olacak," dedi babası.

"Ne zaman?" dedi Jody -bir kıvılcım, bir parıltı; öfkeli bir çaresizlikten doğmuş da olsa. "Bu gidişle önümüzdeki elli yıl içinde düşecek bir meşe tohumu olamaz ki Eula, ona tırmanmaya davranana dek büyümesin, çürümesin ve kesilip ateşte yakılmasın."

Sekizine geldiğinde ağabeyi, Eula'nın okula gitmesine karar verdi. Annesi ve babası onun bir gün başlaması gerektiğini çoktan düşünmüşlerdi, belki başlıca nedeni Will Varner'ın mütevellî sıfatıyla okulun varlığının ana dayanağı ve yargıcısı olmasıydı. Okul, o yörenin tüm ana babalarının bildiği gibi, gerçekten de Varner'ın girişimlerinden biriydi; Varner er geç, kısa bir süre için de olsa kızının oraya gitmesini isteyecekti, tıpkı bir faiz hesabında kalmış son senti de almak için direttiği gibi. Bayan Varner pek aldırış etmiyordu kızının okula gidip gitmemesine. O, ilçedeki en iyi ev kadınlarından biriydi ve işlerinde yorulmak nedir bilmezdi. Patates kilerlerinden, tütsü odasının oynalı çatıkirişlerinden, dopdolu rafların görünüşünden, ütülü çarşafı yerleştirmekten, salt ev yönetiminden ve tutumluluktan, kıvanç duymayla hiçbir ilgisi olmayan gerçek bedensel bir tat alıyordu. Kendisi de okuma yazma bilmezdi. Evlendiğinde biraz okuyabiliyordu, ama o zamanlar bu konuda pek fazla uygulama yapmadığından son kırk yıldır bu alışkanlığını da yitirmişti. Şimdi bir olayın, öykü olsun gerçek haber olsun, yaşayan soluğuyla yüz yüze olmayı ve onunla ilgili törel düşüncelerini belirtip eleştirebilmeyi yeğliyordu. Onun için kadınlara okuma yazmanın gerekli olduğu kanısında değildi. Onun kanısı şuydu ki, yiyecek maddelerinin en iyi karışımı hiçbir yazılı sayfada

değil, karıştıran kaşığın tadındaydı ve cebindeki paradan harcadığı parayı çıkarınca geriye ne kaldığını bilebilmek için okula gitmesi gereken bir ev kadını da hiçbir zaman bir ev kadını olamazdı.

Eula'nın sekizinci yazında bir bilim savunucusu gibi neredeyse şiddetli bir çıkış yapan ve üç ay sonra da bu girişiminden acı bir pişmanlık duyan, ağabeyi Jody olmuştu. Onun okula gitmesinde direten kendisi olduğundan değildi acınması. Acınması şundandı ki, kendisine şimdi çok pahalıya malolan bir şeyin gerekliliğine hâlâ inanıyordu ve her zaman da inanacağını biliyordu. Çünkü Eula okula yürüyerek gitmeyi reddediyordu. Okula gitmeye, okulda olmaya bir diyeceği yoktu, ama oraya yürümek istemiyordu. Hiç uzak değildi okul. Varner'ların eviyle yarım mil bile değildi arası. Yine de, orada okuduğu beş yıl boyunca –gerçi bu süre oradaki başarılarına dayanarak saatlerle hesaplanacak olsaydı yıllarla ya da aylarla değil yalnızca günlerle ölçülürdü– okula at üstünde gidip geldi. Üç, dört, ya da beş kat uzakta yaşayan öbür çocuklar her tür havada okula yürüyerek gidip gelirken, o atla gidiyordu. Açıkça ve sakince yürümeyi reddetmişti. Gözyaşlarına hiç başvurmadı; fiziksel çatışma bir yana, duygusal bir çatışmaya bile girişmedi. Yalnızca oturdu, düşünceli bile görünmeden kımıltısızca oturduğu yerde bu küçük kadından, özellikle değerli olmayacak kadar genç ama bir iki yıl sonra öyle olacağı belli ve bu yüzden köpürmüş ve bezmiş sahibinin kırbaçlamaya çekindiği safkan, dayanıklı bir kısırağın acımasız ve bağışık direngenliği yayılıyordu. Babası, çabucak ve kendine özgü bir biçimde bu işten ellerini çekti. "Öyleyse bırakın evde kalsın," dedi. "Burada da elini oynatmayacak, ama hiç olmazsa belki ayak altında kalmamak için bir sandalyeden öbürüne taşınırken ev işleriyle ilgili bir şeyler öğrenir. Ne olursa olsun, bütün istediğimiz, benim ya da başka bir kimsenin tutuklanmasına yol açmadan bir adamla yatabilecek yaşa gelene dek, başına kötü bir iş açılmaması için onu gözetmek. O zaman evlendirirsin. Belki Jody'yi de yaşlılığında düşkünler evine düşmekten koruyacak bir koca bulursun Eula'ya. O zaman evi, dükkânı, tüm malları onlara bırakırız. Sonra ikimiz herkesin sözünü ettiği şu Saint Louis'deki dünya

fuvarına gideriz. Tanrı bilir, orayı seversek belki bir çadır satın alır oraya yerleşiriz.”

Ama ağabeyi onun okula gitmesinde diretti. Oysa Eula hâlâ oraya yürümekte direniyordu. Annesiyle ağabeyinin çatışması dingin başının üstünde gümbürderken o, gevşek, kadınsı, yumuşak, kımıldamaz, düşünmez ve hatta dinlemez görünerek oturuyordu. Sonunda bir çözüm bulundu. Eskiden annesi bir yerlere gittiğinde Eula’yı sırtında taşıyan zenci uşak, ailenin gezinti arabasını getiriyor, Eula’yı yarım mil ötedeki okula götürüp öğlende ve sonra yine saat üçte okul dağıldığında bekliyordu. İki hafta bu böylece sürüp gitti. İki hafta sonra Bayan Varner bu işe son verdi, çünkü fazla savurganlıktı bu; bir kap çorba yapmak için yirmi galonluk bir tencereyi ısıtmak gibi. Bu yüzden bir ultimatom çekti; eğer Jody, kız kardeşinin okula gitmesini istiyorsa onun oraya gitmesinden de o sorumlu olmalıydı. Bayan Varner şunu önerdi: Jody nasıl olsa atla her gün dükkâna gidip geliyordu, böylece Eula’yı arkasında okula götürüp getirebilirdi. Bu çatışmayla ortalık gümbürdeyip sarsılırken kız yine orada, düşünmeden ve dinlemeden öylece oturuyordu. Sabahları elinde ona satın aldıkları ucuz muşamba kitap torbası ile ağabeyi atıyla ta sundurmanın ucuna kadar gelip ona arkasına binmesini hırlar gibi söyleyene dek ön sundurmada oturup bekliyordu. Jody onu okula taşıyor, öğlende yine gidip alıyor, sonra yine gerisin geri götürüyor ve okulun dağılmasına yakın yine gidip bekliyordu onu. Bu da bir ay kadar sürdü. Sonra Jody, Eula’nın okuldan dükkâna iki yüz metrelik yolu yürümesine ve ağabeyiyle orada buluşmasına karar verdi. Şaşılacak şey hiç karşı çıkmadan boyun eğdi buna Eula. Bu da ancak iki gün sürdü. İkinci günün öğle sonrası ağabeyi onu hışımla getirdi eve, fırtına gibi daldı içeri, öfke ve kızgınlıktan titreyerek ve bağırarak sofada annesinin tepesine dikildi. “Dükkâna kadar yürüyüp benimle orada buluşmaya o denli kolay ve çabuk boyun eğmesine hiç şaşmamak gerek!” diye haykırdı. “Her otuz metrede bir erkeğin durmasını sağlayabilirsen, okuldan eve tüm yolu da yürürebilir o! Tıpkı bir köpek gibi! Uzun pantolonlu herhangi bir şeyin yanından geçer geçmez bir şeyler salıveriyor. Kokusunu duyabilirsin onun. Üç metre öteden duyabilirsin onu!”

“Saçma,” dedi Bayan Varner. “Ayrıca, bana bu konuda yakınma. Onun okula gitmesinde direten sendin. Ben değildim. Ben sekiz kız daha büyüttüm, sanırım hepsi de oldukça iyi yetti. Ama yirmi yedi yaşında bir bekârın belki kızlarla ilgili çok daha fazla şeyler bilebileceğini kabul etmeye hazırım. Onun ne zaman okulu bırakmasını istersen baban ve ben sanırım karşı çıkmayız. Bana tarçın getirdin mi?”

“Hayır,” dedi Jody. “Unuttum.”

“Bu akşam unutmamaya çalış. Aslında şimdi elimde olmayıydı.”

Böylece artık Eula’nın eve yolculuğu dükkândan başlamıyordu. Ağabeyi onu okulda bekliyordu. Şimdi yaklaşık beş yıldır bu görüntü günde dört kez ve haftada beş gün kasaba yaşamının kopmaz bir parçası olmuştu –demir kır atın üstünde kızgınlıktan köpürmüş bir adam ve dokuzunda, onunda, on birinde bile taşkınca var olan bir kız –taşkın bacak, taşkın göğüs, taşkın but; memeli türden öylesine taşkın bir dişi eti ki, okul torbası olduğu açıkça belli olan ucuz, cafcaflı, muşamba bir çantayla birlikte, tüm eğitim kavramını karikatürize ediyor, tutarsızlaştırıyordu. Atın üstünde ağabeyinin arkasında otururken bile, o et yığını içindeki varlık, bebeklerin emzirme sürecinde olduğu gibi iki ayrı ve değişik yaşam sürdürüyor gibiydi. Butlara, bacaklara, göğüslere kan ve besi sağlayan bir Eula Varner vardı; öte yanda sadece onların içinde oturan, öyle yapmak daha az yorucu olduğundan onlar nereye giderse oraya giden, onların yapıp ettiklerinde hiçbir görevi olmasını dilemeden orada öylece rahat eden bir başka Eula Varner vardı; aynı sizin düzenlemediğiniz ama eşyanın yerleşmiş ve kiranın ödenmiş olduğu bir evde oturmanız gibi. İlk sabah Varner bu işi çabuk bitirmek için atı tırısı kaldırmıştı, ama kaldırmasıyla da arkasındaki gövdenin, bir sandalyede otururken bile düz çizgilere karşı koyulmaz bir tiksinti duyarmış gibi görünen o gövdenin tümünün kemiksiz kıvrımlarının sırtına çarpa çarpa sallanışını duyması bir olmuştu. Öyle bir düş içinde gördü ki kendisini, yalnız kasabanın ufkundan değil, canlılarla dolu tüm dünya sahnesinden güneş gibi geçerek sanki memeliler elipsinin kaleydoskopik kıvrımlarını taşıyordu. Onun için atı yavaş sürü-

yordu. Zorunluydu buna; kız kardeşi bir eliyle pantolonunun askılarına ya da ceketinin arkasına yapışmış, öbürüyle kitap torbasını tutarken, her zaman dükkânın sundurmasında çömelmiş ya da oturmuş adamların gözleri önünden ve Bayan Littlejohn'un, çoğunlukla gezgin bir davulcunun ya da at tacirinin oturduğu verandasını geçerken –Varner biliyordu, neden orada olduklarını anlıyordu da; Jefferson'dan yirmi millik yolu gelişlerinin gerçek nedenini kestirebiliyordu– böylece ta okula kadar geliyorlardı. Öbür çocuklar üstlerinde iş tulumu, kaba basma giysiler ve eğer ayaklarında ayakkabı varsa bile eskiyip atılmış büyük adam ayakkabılarıyla, üç, dört ya da beş kat yol yürüdükten sonra çoktan orada toplaşmış olurlardı. Eula kayarak attan iner, ağabeyi ise kısa bir süre orada kalır, yürürken kalçalarını şimdiden bir kadın gibi kullanarak giden kızın arkasından köpürerek bakardı; öfkeli bir güçsüzlük içinde, okul öğretmenini (bir erkekti o) hemen dışarı çağırıp onunla doğrudan doğruya, uyararak ya da gözdağı vererek ya da yumruklaşarak hesaplaşması mı, yoksa ne olursa olsun patlak verecek gözüyle baktığı şeyin olmasını beklemesi mi gerektiğini tartışırdı içinden. Bunu her gün saat birde, aksi yönde saat on ikide ve saat üçte yineliyorlardı. Varner atıyla yoldan yüz metre yukarıda bir çalılığın gizlediği yan yatmış bir ağacın yanına gidiyordu. Bir gece Varner atının üstünde lambayı tutarken zenci uşak kesmişti ağacı. Eula'nın yıkık ağaca basarak ata üçüncü kez tırmanışında şiddetle hırlamıştı Varner ona: "Allah kahretsin, at sanki beş metre yüksekmiş gibi zorlanmadan binemez misin sen şuna?"

Hem bir gün düşündü ki, Eula ata bir ayağı bir yanda, öbürü öbür yanda binmemeliydi. Ama bu bir gün sürdü, çünkü bir ara dönüp arkaya bir bakacak olmuştu ki ne görsün, inanılmaz uzunlukta ve müthiş kıvrımlı, sallanan bir bacak ve giysiyle çorap-koncu arasındaki kalçanın, bir rasathanenin kubbesi gibi dev ölçekte, olağanüstü çıplak görünen kesimi ortadaydı. Kızın oralarını isteyerek açmadığını bildiği için öfkesi daha da artıyordu. Varner biliyordu ki kız yalnızca umursamıyor, kuşkusuz oralarının açık olduğunu sezmiyordu bile; sezseydi de örtmek için bir çaba göstermeye gerek duymayacaktı. Bili-

yordu ki Eula, devinen bir at üstünde bile tıpkı evde bir sandalyede oturur gibi oturuyordu. Varner okulun içinde de öyle olduğunu biliyordu. Bu yüzden ara sıra o öfkeli aczi içinde köpürürken düşünüyordu, o durmadan artan ağırlığın sürekli baskısına uğrayan kalçalar yürürken bile nasıl da sanki yüksek sesle, akıl ve iradeyi çürüten o verimli, akıcı yumuşaklığı haykırıyordu; inip kalkan atın üstünde gizemli ve somurtmadan otururken bile et ya da tenle hiçbir ilişkisi olmayan herhangi bir şeyle sersemlemiş bir halde, üstündeki giysilerin gerçekten dışında yaşıyormuş, var oluyormuş gibi şaşılacak bir nitelik saçıyor, üstelik buna engel olamamakla kalmayıp umursamıyordu bile.

Sekiz yaşından on dört yaşının Noel'inden biraz sonrasına kadar gitti okula. Kuşkusuz o yılı ve sonraki bir iki yılı tamamlayacaktı, hiçbir şey öğrenmeden; ama o yılın ocak ayında okul kapandı. Kapandı, çünkü öğretmen ortadan kayboldu. Bir gece yok olup gitti, kimseye tek bir söz etmeden. Ne o dönem için aylığını almaya gitmişti, ne de altı yıldır içinde yaşadığı soğuk, kiralık çatı odasındaki, keşşilere özgü üç beş parça kişisel eşyasını toplamıştı.

Adı Labove'du. Will Varner'ın onu tesadüfen bulduğu bir yerden, komşu bir köyden gelmişti. O zamanki görevli Profesör içkiye düşkün yaşlı bir adamdı ve öğrencilerinin boyuneğmezliğiyle büsbütün içkiye dalmıştı. Kızlar onun ne düşüncelerine, ne bilgisine, ne de bildiklerini anlatış yeteneğine güveniyor, öğlanlarsa başarısızlığından dolayı saygı göstermiyorlardı ona; hiçbir şey öğretemediğinden değil de ona saygılı davranmalarını, uslu durmalarını, boyun eğmelerini sağlayamadığından –artık ayaklanma dönemini çoktan aşmış bir çeşit kırsal Roma tatili-ne dönüşmüş olan bu durum uyuz ve dişsiz bir ayıyla oynamak gibi tatsızlaşmıştı.

Böylece herkes, Profesör bile, gelecek dönem orada olmayacağını biliyordu. Ama okulun gelecek yıl işlevini yerine getirip getiremeyeceği konusunda kimse kaygılanmıyordu. Okul binasını kendileri yapmışlar, öğretmenin aylığını kendileri ödemişler, çocuklarını okula sadece onların evde yapabilecekleri bir iş olmadığı süre içinde yollamışlardı, böylece okul sadece hasat zamanıyla ekim zamanı arasında açık kalıyordu –ekim

ortalarından marta kadar. Profesörü görevden alıp yerine bir başkasını koymak için henüz hiçbir şey yapılmamıştı ki, yazın bir gün Varner komşu kasabaya bir iş gezisi için gitti, karanlığa kaldı ve geceyi ufak, kıraç bir dağ çiftliğindeki sıkıcı, soğuk bir kulübede geçirmek üzere davet edildi. Kulübeye girdiğinde ateşsiz ocağın yanında oturmuş, ufak, pis, kilden bir pipo içen, sağlam ama tuhaf görünüşlü bir çift erkek ayakkabısı giymiş, şaşılacak kadar yaşlı bir kadın gördü. Ama Varner ona hiç aldırmadı, ta ki arkasında tıkırdayan, gıcırdayan bir ses duyana dek. Döndüğünde, on yaşlarında bir kız gördü; sırtında yıpranmış ama oldukça temiz, damarlı pamukludan bir elbise, ayaklarında ise tıpatıp yaşlı kadıninkiler gibi bir çift ayakkabı vardı – bir fark varsa o da biraz daha büyük olmalarıydı. Ertesi sabah ayrılmadan önce Varner aynı ayakkabılardan üç çift daha gördü. O zaman bunların şimdiye dek gördüğü ya da bildiği ayakkabılara hiç benzemediğini anladı. Ev sahibi ne olduklarını anlattı Varner'a.

"Ne?" dedi Varner. "Futbol ayakkabıları mı?"

"Bir oyun bu," dedi Labove. "Üniversitede oynarlar bunu." Anlattı. En büyük oğullarıydı. Şimdi evde kalmıyordu, üniversiteye dönebilmek için bir bıçkıcının yanında çalışıyordu. Üniversitede bir yaz bütün bir dönem, sonraki dönemin de yarısını okumuştı. Ayakkabıları kazandığı oyun işte o sıralarda üniversitede oynanıyordu. Oğul hep öğretmen olmayı istemişti, ya da üniversiteye gitmek istiyordu. Ama baba bunda bir yarar görmedi. Bugüne dek karınlarını doyuran çiftlik bir gün oğlana kalacaktı. Ama oğlan diretti. Bıçkıcılarda ya da başka yerlerde çalışabilir, yaz dönemlerinde okuyabilecek kadar para nasılsa biriktirir, öğretmenlik eğitimi alabilirdi, çünkü yaz dönemlerinde öğrettikleri tek şey buydu. Yaz sonunda ekin işine yardımcı olmaya bile yetişebilirdi. Böylece parayı kazandı – "Çiftçilikten daha da zorlu işler yaparak," dedi yaşlı Labove. "Ama neredeyse yirmi bir yaşındaydı. İstesem de engel olamazdım ona." –Ve yaz dönemine yazıldı. Bu dönem sekiz hafta sürecek, böylece ağustosta evine dönmüş olacaktı, ama dönmedi. Eylül geldi, o hâlâ ortada yoktu. Nerede olduğunu bilemiyorlardı, gerçi kaygılanmaktan çok canları sıkılmıştı, meraklanmış, biraz

da öfkelenmişlerdi, kalan işleri –pamuğun ayıklanıp çırpırdan geçirilmesini, mısırın toplanıp ambara konmasını– başlarına bırakıp gittiği için. Eylül ortasında mektubu geldi. Üniversitede daha uzun zaman kalacaktı, sonbahar döneminde de. Orada bir iş bulmuştu; ekini onsuz kaldırmaları gerekiyordu. Ne tür bir iş olduğunu söylememişti, baba da yine bir bıçkı işidir diye düşünmüştü, çünkü okula gitmekle gelir sağlayacak bir işi asla başdaştırmamıştı aklında. Sonra ta ekime kadar ondan yine bir haber alamadılar. Ekimde ilk paket ulaştı. İçinde o kabaralı tuhaf ayakkabılardan iki çift vardı. Üçüncü çift kasım başlarında geldi. Son ikisi Şükran Gününden hemen sonra geldi ve hepsi beş çifti buldu, gerçi ailede yedi kişiydiler. Bu nedenle bir ayırım yapmadan hepsi giydiler onları, herkes bir çift geçirdi ayağına şemsiye kullanır gibi, o dört çifti yani, diye açıkladı Labove. Çünkü o yaşlı kadın (yaşlı Labove'un anneanesi) kutudan ilk çıkan çifte el koymuş, başka kimsenin giymesine izin vermemişti. Sandalyede oturup öne arkaya sallanırken kabalarının yere vurdukça çıkardığı sestten pek hoşlanıyordu sanki. Geriye dört çift kalmıştı. Böylece çocuklar şimdi onları giyip okula gidiyorlar, eve geldiklerinde çıkarıyorlardı; dışarı çıkmaya gerek duyan bir başkası giyebilsin diye. Ocak ayında oğlan eve döndü. Oyunu anlattı onlara. Sonbaharda sık sık oynamıştı. Bütün sonbahar döneminde üniversitede kalmasına oyunu oynadığı için izin vermişlerdi. Bu ayakkabıları da oyunda giymeleri için ücretsiz veriyorlardı.

“Nasıl olmuş da altı çift vermişler ona?” dedi Varner.

Labove bilmiyordu. “Belki de o yıl ellerinde yığınla vardı,” dedi. Ayrıca oğlana üniversitede bir de kazak vermişlerdi, önünde kocaman, al bir M harfi olan, iyi cinsten, kalın, sıcacık, koyu mavi bir kazak. Ninesi onu da almıştı, gerçi onun için fazla büyüktü. Pazar günleri giyiyordu kazağı ninesi, yaz kış, parlak günlerde kiliseye doğru yol olan arabada Labove'un yanı başında otururken, cesaret ve metanet renginin üstünde al bağlılık simgesi güneşte parıl parıl, ya da havanın kötü olduğu günlerde sandalyesinde oturmuş öne arkaya sallanarak ölü küçük pipoyu içine çekerken, kadının çökmüş göğsüne ve karnına yayılmış, sessiz ama hâlâ al al, hâlâ yürekli.

"Demek şimdi orada," dedi Varner. "Futbol oynuyor."

Hayır, dedi Labove. Bıçkıcının yanındaydı şimdi; öyle hesaplamıştı ki yaz döneminde üniversiteden ayrılıp çalışırsa, futbol oynayarak okulda kalmasına son verdikleri zaman da parasını ödeyebilecek kadar biriktirebilir ve böylece öğrencilere nasıl öğretmen olunduğundan başka bir şey öğretmedikleri yaz okulu yerine normal bir okulda tüm bir yılı tamamlayabilirdi.

"O da bunu istemiyor muydu zaten?" dedi Varner.

"Hayır," dedi Labove. "Yaz okulunda öğrenebileceği tek şey buydu. Sanırım bunu duyunca güleceksin: Diyor ki, vali olmak istiyormuş."

"Olur a," dedi Varner.

"Güleceksin herhalde."

"Hayır," dedi Varner. "Gülmüyorum. Vali. Pekâlâ. Onu bir kez daha gördüğünde söyle ona, eğer valilik işini bir iki yıl daha bir yana bırakıp öğretmenlik yapmayı düşünürse, Bend'e gelip beni bulsun."

Bu, temmuzda olmuştu. Belki Varner, Labove'un gerçekten onu görmeye gelmesini beklemiyordu. Ama okuldaki boşluğu doldurmak için başka bir girişimde bulunmadı. Bu işi unutmuş da olamazdı. Mütevelli olarak ona düşen görevin dışında, bir iki yıl sonra okula başlayacak kendi çocuğu vardı. Eylül başlarında bir öğle sonrası, bahçesinde iki ağaç arasına asılmış sallanan, fıçı tahtalarından yapılmış hamağında ayakkabılarını çıkarmış yatarken, daha önce hiç görmediği bir adamın yürüyerek bahçeden kendisine doğru geldiğini gördü ve hemen o an anladı -zayıf değil de gerçekten sıksa bir adam, at kuyruğu kadar sert, kalın, dümdüz kara saçlar, kızılderili gibi çıkık elmacık kemikleri, suskun, soluk, sert gözler, düşünceye özgü uzun bir burun ama gurura özgü hafifçe kıvrık burun delikleri, gizemli ve acımasız bir tutkuyu yansıtan ince dudaklar. Adli bir yüzdü bu; sözcüklerin gücüne gerekirse uğrunda ölünecek bir ilke olarak, yenilmez bir inançla bağlanmışlığın yüzüydü. Bin yıl önce yaşamış bir keşişin yüzü olabilirdi; uzlaşmaz sırtını gerçek bir hazla tüm dünyaya çevirip bir çöle giderek, kalan günlerini gecelerini; huzur içinde ve kendinden bir an bile kuşkulandıran, bir parçacık olsun umursamadığı ve acılarını yalnızca kü-

çümsediği insanlığı kurtarmak için değil de, kendi vahşi ve yattıştırılmaz doğal güdüleriyle çatışarak geçiren, militan bir bağnazın yüzü.

"Bu yıl öğretmenlik yapamayacağımı size söylemeye geldim," dedi. "Zamanım yok. Her şeyi bütün yılı üniversitede geçirebilecek gibi ayarladım."

Varner kalkmadı. "Bu daha birinci yıl. Gelecek yıl ne olacak?"

"Bıkcıyı da ayarladım. Gelecek yaz oraya gideceğim yine. Ya da başka bir şey."

"Elbette," dedi Varner. "Ben de düşünüyordum bu konuda. Çünkü buradaki okulun ekimin birine dek açılması gerekmez. O zamana değin sen de Oxford'da kalıp oyunu oynarsın. Sonra gelir okulu açarsın, derslere başlarsın. Üniversiteden kitaplarını da getirirsin buraya ve derslerine çalışırsın. Oyunu oynaman gereken günde yine Oxford'a döner oynarsın ve bırakırsın gör-sünler kitaplardan kendi başına öğrenip öğrenemediğini, ya da bilmek istedikleri her neyse onu. Sonra yine buraya okula dönersin; bir iki gün geciksen de olur. Yolculuğu sekiz saatte yapabilecek bir at da veririm sana. Buradan Oxford'a kırk mil bile yok. Sonra, ocak ayında babanın sözünü ettiği sınav zamanı geldiğinde buradaki okulu kapatır, oraya gider, bitirene değin kalırsın. Sonra burada okulu martta kapatır, yılın geri kalanını yine orada geçirirsin, istersen öbür ekimin sonuna dek. Sanırım insan gerçekten istiyorsa yalnızca kırk mil ötedeki sınıfla, fazla zahmet çekmeden başa baş gidebilir. Ne dersin?"

Varner şimdi biliyordu ki artık bir süredir öbürü onu görmüyordu, gerçi kımıldamamıştı ve gözleri hâlâ açıktı. Sırtında sık sık yıkanmaktan artık elek gibi olmuş tertemiz, ak bir gömlek ve yine tertemiz ama aynı takım elbisenin olmadığı açıkça belli bir ceket ve pantolonla, sessizce ayakta duruyordu. Ceket onun için biraz fazla ufaktı, ama tek düzgünce giysisinin olduğunu anlamıştı Varner. Böyle giyiniyordu, çünkü iş tulumuyla kimsenin üniversiteye girmeyeceğine inanıyordu ya da buna inandırılmıştı. Orada öylece duruyordu, inanılmaz keyif ve umut içinde değil de, yakıcı öfkeyle; çevresinin baskısıyla şekillenmiş değil de, soba gibi, içten gelen bir şeyle kasılmış ve eğ-

rilmiş sıska gövdesiyle, "Peki," dedi. "Bir ekimde burada olurum." Dönüp gitmek için davrandı hemen.

"Ne kadar para alacağını bilmek istemiyor musun?"

"Peki," dedi Labove, durdu. Varner söyledi ona. Hamağın içinde hiç kıpırdamamıştı, el örgüsü çoraplı ayakları bilekte çaprazlama duruyordu.

"Şu oyun," dedi. "Onu oynamaktan hoşlanmıyor musun?"

"Hayır," dedi Labove.

"Duyduğuma göre gerçek bir kavgadan pek farklı değilmiş."

"Evet," dedi Labove. Yine kısaca yanıtlamış, sonra durup saygıyla beklemişti. Gözleri, ayakkabısız ayaklarını uzatıp hammahta kaykılmış alabildiğine aylak yatan, ince, kurnaz, yaşlı adamdaydı. Öyleydi ki sanki adam yaşanan bu ânın, ya da bir diğerinin, veya art arda sıralanmış birkaçının mutlak önemsizliğine olan yenilmez inancının lânetini çoktan Labove'a da bu-
laştırmış, onu orada tutuyor ve zamanını düşünerek harcaması için zorluyordu; hem de bugüne dek kimseye sözünü etmediği, artık önemi kalmadığından hiç de söz etmeye niyeti olmadığı bir şey hakkında. Bir yıl önce, yaz bitimine yakın başlamıştı. Babasına söylediği gibi, ekim işlerinde yardımcı olmak için dönem sonunda eve dönmeyi tasarlamıştı. Ama tam dönem bitmek üzereyken bir iş buldu. Neredeyse kucağına düşmüştü bu iş. Pamuğun toplanıp çırçırdan geçirilmesi için daha iki üç hafta vardı ve çok az bir ek ödemeye eylül ortasına değin kalabileceği bir yere de yerleşmişti. Böylece işin getireceği paranın çoğu temiz kâr kalacaktı. Toprağı düzeltip bir futbol alanı yapmaktı görevi. O zamanlar futbol alanının ne olduğunu bile bilmiyordu; önemsemiyordu da. Bu iş onun için yalnız her gün belli bir miktar ek para kazanmak için bir fırsattı ve bildiği toprağın, karşılığını fazlasıyla ödeyen ekin, ekmek için hazırlandığından çok daha fazla özen ve parayla hazırlanmasını gerektiren bu oyunu bazen soğuk, acı bir gülüşle düşündüğünde küreğini durdurmuyordu bile; gerçekten de ekin için bu denli zaman ve para harcayan bir adamın en azından altın yetiştirmesi gerekirdi. Böylece eylülde saha daha bitmeden kullanılmaya başlandığı zaman ondaki hâlâ merak değil de acı bir gülüştü,

çünkü anlamıştı ki orada işe girişen gençler, oyun oynamıyorlar, yalnızca alıştırtma yapıyorlardı. Onları seyredirdi. Belki sandığından daha yakından, daha sık ve yüzünde, gözlerinde, var olduğunu hiç bilmediği bir şeylerle seyrediyordu, çünkü bir öğle sonrası aralarından biri (şimdiden anlamıştı, oyunun para alan bir öğretmeni bile vardı) ona şöyle dedi: "Sen daha iyi yapacağını sanıyorsun, değil mi? Peki. Gel buraya." O akşam tozlu, kuru, eylül karanlığında, antrenörün evinin ön basamaklarında oturmuş, sessizce ve sabırla hâlâ "hayır" diyordu.

"Yalnızca oyun oynamak için borç para almaya hiç niyetim yok," dedi.

"Borç alman hiç gerekmeyecek, söylüyorum sana!" dedi antrenör. Öğrenim ücretin ödenecek. Benim çatıdaki odamda uyur, atımı besler, inek sağlar, ateş yakabilirsin. Ben de yemeklerini veririm. Anlıyor musun?" Yüzündeki ifadeden bunu çıkarmış olamazdı, çünkü ortalık karanlıktı; sesinden de anlamış olamazdı. Yine de antrenör, "Görüyorum. İnanmıyorsun," dedi.

"Hayır," dedi Labove. "Kimsenin bana bu kadar şeyi yalnızca oyun oynamam için vereceğine inanmıyorum."

"Lütfen bir dene ve gör. Biri gelip senden para isteyene kadar burada kalıp şu işi bir dener misin?"

"Para istedikleri zaman gitmekte özgür müyüm?"

"Evet," dedi antrenör. "Sana söz veriyorum." Böylece o akşam babasına ekin için yardıma gelemeyeceğini, eğer onun yerine bir başkasının yardımına gerek varsa para yollayabileceğini yazdı. Ona bir forma verdiler ve o öğle sonrası, tıpkı bir önceki günün öğle sonrasında sırtında iş tulumlarıyla çalışırken olduğu gibi, öbür oyunculardan birisi hemen kalkmakta gecikti ve ona, zor kullanmak konusunda nasıl kurallar olduğunu açıkladılar. Sabırla bu ayrımı yapmaya, anlamaya çalışıyor, "Ama beni yakalayıp alaşağı etmelerine izin verirsem topu şu çizgiye nasıl götürebilirim?"* diye soruyordu.

Labove bunları anlatmadı. Yalnızca temiz, birbiriyle uyumsuz giysileri içinde, sakın ve ağırbaşlı, Varner'ın sorularını kısaca ve sessizce Evet ya da Hayır'larla yanıtlayarak hama-

* Elle oynanan Amerikan futbolu. (Ç.N.)

ğın yanında durdu. Ama her şey aynı anda belleğinde özetleniyor, hızlı, düzgün, artık önemini yitirmiş olarak akıp gidiyordu; gelip geçmiş ve şimdi ardında anlamsız, sanki teleskoptan görünen bir düş gibi uçup giden bir şeyler bırakmış bir sonbahardı. Buz gibi çatı odasında sabahın dördünde kalkar, beş ayrı öğretim üyesinin evlerinde ateşleri yakar, sonra hayvanları besleyip sağlamak için geri dönerdi. Sonra dersler, insanlığın düşünebileceklerinin tümünden damıtılmış, ölçülüp tartılmış eğitim ve bilim; ancak dinleyicinin öğrenme gücü ve açlığı ölçüsünce sınırlı olan bu bilimle dopdolu, manastıra özgü odalar; sarmaşıklı duvarlar, öğle sonraları antrenmanlar (kısa bir süre sonra güneşli izinli sayıldı; öğle sonralarını beş bahçenin yapraklarını tırmıklamakla geçiriyordu), ertesi günün ateşleri için kömür ve kütüklerin hazırlanması. Sonra yine inek sağma ve ardından, sırtında antrenörün verdiği palto, soğuk çatı odasında lambanın dibinde kitaplarıyla oturuşu, ta ki başı sayfanın üstüne düşüp uyuyakalana dek. Beş gün yapıyordu bunu; önemsiz, aşağılık bir topu, uzayıp giden anlamsız ak çizgiler üzerinden koşturup duruyordu, cumartesi günkü en yoğun çalışmaya kadar. Yine de, bu saniyeler boyunca, tiksintisine, kökleşmiş kanısına, sert ve eziyete dayanıklı yapısına karşın, yırtıcı bir özgürlükle yaşıyordu –tekmelenen toprak, çarpışmalar, hız, sert soluklar, kavrayan eller, dolu tribünlerin sarsıntılı kükreyişi ve yüzünde o an bile hâlâ acı bir inançsızlık. Ve ayakkabılar. Varner onu gözlüyordu, elleri başının altındaydı. “O ayakkabılar,” dedi Varner. Bir sonraki cumartesiye dek süreceğini ummadığım için, diye yanıtlayabilirdi Labove. Ama öyle demedi, yalnızca elleri iki yanında, Varner’a bakarak sessizce durdu. “Sanırım ellerinde bunlardan her zaman sürüyle bulunuyordu,” dedi Varner.

“Toptan alıyorlardı. Ellerinde her numarası vardı.”

“Öyle ya,” dedi Varner. “Sanırım bir oyuncunun tüm yapacağı şey, ya eski çiftini yitirdiğini ya da ayağını acıttığını söylemesiydi.”

Labove gözlerini kaçırmadı. Hamaktaki adamla yüzyüze bakışarak sessizce durdu. “Ayakkabıların kaç para ettiğini biliyordum. Bir çiftin üniversiteye kaç para mal olduğunu öğrendim

antrenörden. Bir golün ne kazandırdığını da. Ve kazanmanın kaç para ettiğini de.”

“Anlıyorum. Kazanamadığın zaman hiç ayakkabı almıyordun. Ve eve beş çift gönderdin. Kaç kez oynadın?”

“Yedi,” dedi Labove. “Birinde kimse kazanmadı.”

“Anlıyorum,” dedi Varner. “Eh, herhalde karanlık basmadan eve dönmek istersin. Kasımda atı senin için hazır ederim.”

Ekimin son haftasında Labove okulu açtı. Aynı hafta içinde, sefeinin miras bıraktığı ayaklanma durumunu yumruklarıyla düzene soktu. Cuma gecesi Varner’ın ona söz verdiği ata binerek kırk mil kadar uzaktaki Oxford’a gitti, sabah derslerine katıldı, öğleden sonra bir futbol maçı yaptı, pazar öğlene kadar uyudu ve geceyarısından önce Frenchman’s Bend’deki ısıtılmamış odasında, ot minder yatağının üstündeydi. Okula yakın oturan dul bir kadının evinde kalıyordu. Bir tıraş bıçağına, üstündeki uyumsuz ceket ve pantolona, iki gömleğe, antrenörün paltosuna, bir Coke, bir Blackstone ve Mississippi Reports’un bir cildine, evinde sabahları ateşini yaktığı, klasikler profesörünün ona Noel’de armağan ettiği özgün bir Horace ile bir Thukydides’e ve kasabanın görmüş olduğu en parlak lambaya sahipti. Lamba nikeldendi; supaplar, pistonlar ve ölçeklerle donatılmıştı. Tahta masanın üstünde dururken, oğlanın varı yoğun bir araya konsa hepsinden daha çok para edeceği açıkça belli oluyordu. Kasabalılar gece birkaç mil öteden geliyorlardı lambanın azgın, dingin parıltısını görmeye.

Birinci haftanın sonuna doğru hepsi onu tanımıştı –o acıkmış ağız, o çekilmez huysuz gözler, bir Elizabeth çağı korsanıyla Voltaire’in bileşik bir fotoğrafı gibi ciddi, çirkin, mavi tıraşlı o yüz. Ona Profesör diyorlardı bir de, oysa yaşının ne olduğunu –yirmi bir– açıkça belli olmasına karşın ve hem de okul denilen o yerin profesörlüğünü koruyabilmesi için yumruklarıyla karşılarına çıkması gereken altı yaşında çocuklardan on dokuz yaşında adamlara kadar her yaşta öğrenciyi barındıran tek bir odadan oluşmasına ve sınıfların alfabeden bayağı kesirlerin ana kurallarına kadar karmakarışık, bir arada olmasına karşın. Öğretmen hepsine her şeyi öğretiyordu. Bir tüccarın, dükkânının anahtarını yanında taşıdığı gibi o da okul binasının anahta-

rını cebinde taşıyordu. Her sabah kapıyı açıp orayı süpürüyor, oğlanlara yaşlarına ve boylarına göre su taşımak, ağaç kesmek gibi işler veriyor; ya komut ya zorbalık ya alay ya da yumrukla işi yapmalarını sağlıyor, bazen, örnek olmak için değil de aşırı enerjisini tüketmek için, mesafeli ve aşağılayıcı bir çeşit bedensel hazla onlara yardım ediyordu. Okul bittikten sonra büyük çocukları acımasızca orada tutardı, kapının önünde durup çıkmalarını engeller ve açık pencerelerden kaçmaya çalıştıklarında onlardan önce davranırdı. Birlikte dama çıkmaya, çatı tahtalarını değiştirmek gibi işler görmeye zorlardı onları. Öğretmen bu tür işler için, önceden yeterince dırdır ve yakınmayla, mütevellî olan Varner'ı inandırmaya çalışırdı. Gece oradan geçenler çatı penceresinin ötesindeki patentli lambanın yırtıcı, ölü parıltısını görürlerdi. O odada öğretmen, sevmekten çok tıpkı yakacak odun keserkenki aşağılayıcı yoğunluğunu andırır bir duyguyla okuması, kavraması, özümsemesi ve sıkıp suyunu çıkarması gerektiğine inandığı kitapları üzerine eğilmiş otururdu ve bir yaprak kurdunun acımasız kemirişi gibi, dönen sayfaları, uçup giden saniyelere ve geri döndürülmez zamana karşı ölçerdi.

Her cuma öğleden sonra Varner'ın bahçesindeki güçlü kuvvetli, çekiç-başlı ata binip ertesi günkü oyunun oynanacağı yere ya da onu oraya götürecek olan tren yoluna giderdi; başlama düdüğü çalmadan önce ancak formasını giyebilecek kadar zor yetiştigi bile olurdu. Ama ne olursa olsun pazartesi sabahı okula dönmüş bulurlardı onu, ara sıra perşembeyle pazartesi arasında yalnızca tek bir geceyi –cumartesiye– yatakta uyuyarak geçirmesi demek olsa da bu. İki eyalet koleji arasında oynanan Şükran Günü maçından sonra bir Memphis gazetesinde resmi çıkmıştı. Formalıydı ve (bu yüzden kasabalılara göre) resim hiç de kendisine benzemiyordu. Ama ad onundu ve tanı-nabilirdi, ne var ki Labove geri döndüğünde gazeteyi kasabaya getirmedi. Hafta sonları gittiğinde, üniversitede ders görmesinin dışında ne yaptığını bilmiyorlardı. İlgiilenmiyorlardı da. Onu kabullenmişlerdi ve ona profesör adının takılması bir ayrıcalık olsa da, bu yine de kadınlarca benimsenmiş bir ayrıcalıktı, tıpkı muhterem peder unvanının gerçekte ancak kadınların dünyasında bir yeri olduğu gibi. Ona şişeyi tümüyle yasakla-

miş olmasalar da, onunla birlikte içmeye yanaşmazlardı; önünde konuşurken gerçek bir rahibin yanındaymış gibi sakıngan olmamakla birlikte, eğer o bir rahip gibi onları eleştirmeye kalksa, kuşkusuz gelecek ders yılı başladığında kendini işten çıkarılmış bulurdu; kendi de biliyordu bunu. Labove, bu ayrıcalığı ona sunulduğu biçimde kabul etmiş, yarı yıldan sonra daha çok benimsemişti; ne tümüyle gurur ne de gerçek dövüşkenlik denebilecek o somurtkan yeterlikle, ağırbaşlı ve ne yaptığını bilerek.

Üniversitede dönem-ortası sınavları arasında bir haftalığına gitmişti. Döndüğünde Varner'a basketbol kortu için bir alanın açılması konusunda yüklendi. İşin çoğunu büyük oğlanlarla birlikte kendisi yaptı ve onlara oyunu öğretti. Öbür yılın sonunda takımları, karşılarına çıkan her takımı yenmişti ve üçüncü yılında, kendisi de bir oyuncu olarak, takımı Saint Louis'e götürdü. Orada, iş tulumları içinde ve yalınayak, oraya gelmiş tüm takımları yenerek bir Mississippi Vadisi turnuvası kazandılar.

Onları kasabaya geri getirdiğinde üniversiteyi bitirmişti. Üç yılda mezun olmuş; bir 'master of arts' derecesi ve bir de Hukuk derecesi almıştı. Şimdi kasabadan son kez ayrılacaktı—kitapları, o güzel lamba, tıraş bıçağı, ikinci Noel'de klasikler profesörünün ona vermiş olduğu Alma-Tadema resminin ucuz bir kopyası ile—üniversitede sabah kahvaltı saatinden akşama kadar birbirinin ardı sıra sürüp giden akademi ve hukuk sınıflarına dönmek için. Artık gözlükle okumak zorundaydı. Bir sınıftan çıkınca gözlerini ışığa karşı kırparak bir öbürüne yürüyordu; sırtında, sahip olduğu o uyumsuz, tek giysisi, oraya gelmeden önce gördüğü tüm giysilerden çok daha iyilerini giymiş, gülerek dolaşan öbek öbek genç kız ve erkeklerin arasından. Onların bakışları Labove'u büsbütün delip geçmiyorduydu da, onu direklerin üstünde asılı elektrik lambalarından pek farklı da görmüyorlardı. İki yıl önce buraya gelmeden, Labove kendisi de hiç görmemişti bu tür bir lamba. Aralarında dolaşıyor ve yüzünde, futbol sahasında o kabaralı ayakların tekmelediği upuzun çizgilerin üstündeyken takındığı ifadeyle bakınıyordu çevresine; oraya açıkça koca bulmaya gelmiş kızlara ve bilmediği bir nedenle orada bulunun genç erkeklere.

Sonra bir gün kiralık kara bir kep ve cüppe içinde öbürlerinin arasında yerini aldı. Dürülmüş bir takvimden daha büyük olmayan, oysa bir takvim gibi o üç yılı – kabaralarla tekmelenen o ak çizgileri, yorulmaz atın üstünde geçen geceleri – sırtında paltoyla, ısı verecek tek şey başının yanındaki lambayken ölü sözcüklerle dolu, açık sayfaların üstünde geçen öbür geceleri– kapsayan, sıkıca dürülmüş o parşömen rulosu ona da verildi. İki gün sonra sınıfıyla birlikte Oxford’da gerçek bir mahkeme salonunda Yargıç Kürsüsü önünde durdu, Baro’ya kabul edildi ve her şey bitti. O gece otelin yemek salonunda, iki yanında profesörler ve öbür hukuk sorumlularıyla, Yargıç’ın başkanlık ettiği gürültülü bir sofrada yemek yedi. Üç yıldır ulaşmak için çalıştığı o dünyaya giriş demekti bu yemek – hatta dört yıldır, eğer amacını daha anlayamamış olduğu ilk yıl da sayılırsa. Yapacağı tek şey, yüzünde o durağan ifadeyle orada oturup en son dolambaçlı sözler de dinene ve son alkışlarla noktalanana dek beklemek ve sonra kalkıp, yüzü üç yıldır kendi seçtiği yönde kararlı, duraksamadan, geri dönmeden salon- dan dışarı yürümekti. Ama bunu yapamadı. Özgürlüğe (biliyordu bunu, kendi de söylüyordu), saygıya, onura doğru şimdiden atılmış o kırk millik adımla bile başaramadı bunu. Geri dönmeliydi, teneffüste okulun merdivenlerinde güneşe karşı gölgelenmiş gözlerle bir kedi gibi oturup soğuk bir patates yerken bile Labove’un Homer’indeki ve Thukydides’indeki tanrı- çaların lekesiz, hem bakire hem de savaşçıların ve yetişkin er- keklerin anası olabilen on bir yaşında bir kızın çapı ve etkisi içi- ne çekilmeliydi yine.

Ağabeyi onu okula getirdiği ilk sabah Labove kendi ken- dine, “Hayır, hayır, burada olmaz, bırakma onu burada,” de- mişti. Okulda henüz bir yıl okutmuştu; Oxford’a haftalık gidiş gelişleriyle ve ocak ayında iki haftalık dönem-ortası sınavları için verdiği arayla bölünmüş beş aylık tek bir dönemde, yine de yalnızca öncekinin ona bıraktığı karışıklıktan kurtarmakla kalmamıştı okulu, dersleri de hemen hemen düzene sokmaya çalışmıştı. Asistanı yoktu, odada tek bir bölme bile yoktu, yi- ne de öğrencileri yeteneklerine göre öyle bir ayrımla düzene sokmuştu ki buna onlar da yalnızca uymakla kalmayıp so-

nunda iyice inanmışlardı da. Bundan gurur duymuyordu, hatta tatmin bile olmamıştı. Ama mutluydu çünkü bu da bir devinim, bir ilerlemeydi; bilimi çok önemli bir kerteğe çıkarmak değilse de, en azından düzen ve disiplin öğretmeye doğru atılan bir adımdı. Sonra, bir sabah kaba karatahtadan yüzünü sınıfa çevirdi ve sekiz yaşında bir yüzle, yirmi yaşında bir kadın biçimine sahip on dört yaşında bir beden gördü. Bu beden kapının eşiğinden geçtiği an, Protestan ilköğrenimin sert görevlerine adanmış iç sıkıcı, yarı karanlık, soğuk odaya baharın uçarı baştan çıkmışlığının nemli fırtınasını taşıdı, olağanüstü ana döl yatağının önünde putperest utkusallık diz çöküşünü getirdi.

Labove ona bir baktı ve ağabeyinin kuşkusuz en son fark edeceği şeyi gördü. Anladı ki bu kız yalnız çalışmamakla kalmayacaktı, buradaki kitaplarda ya da başka herhangi bir yerde onun öğrenmesi gereken hiçbir şey yoktu; geleceğin ona getirebileceği her türlü şeyle yalnız yüzyüze gelip savaşmayı değil, üstelik her şeyi yenmeyi başarabilecek denli eksiksiz donatılmıştı doğuştan. Önceleri yalnız öfke sandığı bir duyguyla, gelecek iki yıl boyunca gözleyeceği bir çocuk gördü Labove; sekizinde olduğu halde şimdiden erişkin, sanki daha dölütte ergenlik çağına erişmiş, şaşkın ama somurtkan bile olmayacak kadar sakin, boyun eğmiş bir çocuk. Bir dizi duvar arasından bir diğerine aktarılmış; hızlandırılmayan ve sürekli filizlenen günlerin birikimi altında durağan bekleyiş niteliğini, şimdilik adını ve yüzünü ne duyup ne gördüğü, ya da kim olduğu henüz belirsiz bir adam bozup dağıtacaktı kuşkusuz. Beş yıl böylece gözetleyecekti onu Labove; her sabah ağabeyi getirdikten sonra aynı yerde ve hemen hemen aynı duruşta kalırdı, iki eli, kucağında uyuklayan iki ayrı gövde gibi saatlerce yan yana yatarlardı. En sonunda ilgisi çekilebildiği zaman "Bilmiyorum" diye yanıtlar, ya da yüklenildiğinde, "Daha oraya gelmedim," derdi. Öyleydi ki sanki kasları ve etleri bile yorgunluğa ve can sıkıntısına duyarsızdı, ya da sanki, uyuşuk kızlık simgesinin ta kendisi olarak, içinde dirim vardı da duyarlık yoktu ve yalnızca ağabeyi, o kıskançlıktan kaynaklı hadım papaz gelene ve onu taşıyıp götürene dek bekliyordu.

Her sabah muşamba torbasıyla gelirdi. Torbanın içinde teneffüste yediği fırında pişmiş tatlı patatesten başka bir şey var-dıysa da Labove bilmiyordu. Sıraların arasından yürürken bile ahşap sıraları ve masaları Venüs'ün bir koruluğuna çeviriyor ve ergenlik çağına yeni girmiş oğlanlardan tutun da, aralarından biri şimdiden koca ve baba olmuş, güneşin doğuşundan batışı-na dek on dönüm toprağı çapalayabilecek on dokuzluk ve yir-milik kocaman adamlara değin, odadaki her erkeğı kendine çe-kiyor, ilk kurban olabilmek için bekleyen öğrencileri, aralarında çekişmeli bir yarışa sokuyordu. Bazı cuma geceleri okulda top-lantılar olur, öğrenciler Labove'un gözetimi altında ergenlik ça-ğının tedirgin edici oyunlarını oynarlardı. Eula bu oyunlara hiç katılmazdı, oysa hepsinin ilgi odağı o olurdu. Tıpkı ders saatle-rinde yaptığı gibi, sobanın yanında ciddiyet içinde ve çocuk çığlıklarının, patırtıların gürültüsü arasında ilgisiz otururken, bir düzine gölgeli kuytu köşede, bir düzine alacalı giysi altında aynı anda saldırıya uğrayabilirdi. Sınıfının ne en başında ne de sonundaydı; bunun nedeni ders çalışmamakta direttiğinden ya da okulu yöneten Varner'ın kızı olduğundan değildi de, okula girmesinden yirmi dört saat sonra sınıfın artık ne başı ne de so-nu kalmış olmasındandı. Yılın ortalarında, Eula'nın bitirip yük-seleceğı tek bir alt sınıf kalmamıştı; nedeni de şuydu ki içinde kan dolaşan herhangi bir şeyin herhangi bir ucunda olabilmesi olanaksızdı bu kızın. O ancak bir noktada olabilirdi, herkesin arı gibi üşüştüğü, o noktada, merkezde, başına üşüşülmüş, te-dirgin edilmiş olmasına rağmen dingin, dokunulmaz ve görü-nürde ilgisiz; bilgi, eğitim, bilim denilen insan düşüncesinin ve acısının o tüm yüklü ürününü sessizce bir yana iten, hem iffet-siz hem de kirletilemez varlık: Kraliçe, döl-yatağı.

Labove iki yıl gözledi bunu, hâlâ yalnızca öfke sandığı duyguyla. İlk yılın sonunda mezun olacak, iki derecesini bir-den alacaktı. İşi tümüyle bitecekti o zaman, sona erecekti. Öğ-retmenlik işine girmesinin tek nedeni de geçerliliğini yitirecek, yok olacaktı. Hedefe ve amaca ulaşılmış olunacaktı. Bu uğurda az sıkıntıya katlanmamıştı, örneğın üniversiteye gidip gelmek için atı gecede kırk mil sürmesi ki, çiftçi kökeninden ve gelene-ğinden ötürü ata eğlence için binmezdi. O halde ilerleyebilirdi,

kasabadan ayrılıp bir daha buralara hiç uğramayabilirdi. İlk altı ay hep böyle yapacağına inanıyordu ve sonraki on sekiz ay boyunca da kendi kendine böyle yapacağını söyledi durdu. Bunu kendi kendine söylemesi kadar buna inanması da çok kolaydı, üniversitede bahar döneminin son iki ayı boyunca kasabadan uzak kaldığı süre içinde ve dördüncü akademik yılını bölüm bölüm sıkıştırdığı yaz döneminin sekiz haftası süresince; sonra da, okulunun tatil diye adlandırdığı sekiz haftayı bıçkıcıda geçirip, şimdi artık gereksinmediği, onsuz da mezun olabileceği, ama son kapıdan da geçip önünde uzanan düz sert yola baktığında ve hedefiyle arasında kendisinden başka hiçbir engelin kalmadığında cebinde bulunması hiç de kötü olmayacak olan parayı kazanırken; daha sonra altı sonbahar haftası her cumartesi öğle sonrası, tekmelenmiş, ak çizgi ayaklarının altından kayıp giderken, çevresini saran isterik hava haykırıp kükrerken ve o, bu uçup giden saniyeler boyunca ve kendine karşın, çılgınca, yoğun, ama hâlâ pek de inanmadan yaşarken.

Sonra bir gün anladı ki neredeyse iki yıldır kendi kendine yalan söylüyormuş. Üniversiteye ikinci baharda, mezun olmasından bir ay kadar önce döndüğünde olmuştu bu. Kasabadaki okuldan resmen istifa etmemişti daha, ama bir ay önce okuldan ayrıldığında oradan son kez ayrıldığını düşünmüştü. Çünkü Varner'la aralarındaki açıkça söylenmeyen anlaşmaya göre o yalnızca üniversiteyi bitirebilmek için öğretmenlik yapıyordu. Böylece Labove kasabadan son kez ayrıldığını sanmıştı. Bitirme sınavlarına sadece bir ay kalmıştı; sonra Baro sınavı vardı ve ona bir kapı açılacaktı. Seçtiği meslekte ona bir iş sözü bile verilmişti. Sonra, bir öğle sonrası, hiçbir uyarı almadan, kaldığı evin yemek odasına akşam yemeği için girdiği anda pansiyoncu kadın geldi ve "Sana bir ikramım var," dedi. "Kız kardeşimin kocası getirdi bunları," ve önüne bir tabak koydu. İçinde fırınlanmış bir tek tatlı patates vardı. Ev sahibi kadın, "Ah, Bay Labove, hastalanmışsınız siz!" diye haykırırken, Labove yerinden fırlayıp odadan çıkabilmeyi başardı. Sonunda, odasındayken oraya hemen gitmesi gerektiğini anladı; hemen şimdi yola çıkıp, hatta yürüyerek. Eula'yı görebiliyor, hatta koklayabiliyordu, orada okulun basamaklarına oturmuş, sakın çiğneyişler-

le patatesini yerken; giysilerinin dışında savunmasız ve ilgisiz yaşamını sürdürürmüş gibi görünmekle kalmayıp, tümüyle çıplakmış da bundan habersizmiş duygusunu veren o korkunç niteliğiyle. Labove şimdi anlıyordu ki, Eula okul basamaklarında değil de sürekli onun aklımdaydı şu iki yıldır ve o duyduğu öfke değil de dehşetti ve kendisine hedef olarak koyduğu o kapı simgesi bir hedef değil, yalnızca ulaşılabilecek bir noktaydı, aynı yangından kaçan bir adamın bir ödül için değil de bir yıkımdan kurtulmak için koşuşu gibi.

O sırada henüz gerçekten vazgeçmiş değildi, ama "Geri dönmeyeceğim" sözlerini ilk kez söylemişti. Önceleri bu sözleri söylemesi gerekmemişti hiç, çünkü şimdiye dek hep devam edeceğine inanmıştı. Ama geri dönmeyeceğine en azından kendini hâlâ inandırabiliyordu, bu da önemli bir şey sayılırdı. Bu inanç, onun mezuniyeti, Baro'ya girişi ve ziyafeti, yüzünün akıyla atlatmasını sağlamıştı. Törenden hemen önce, yeni mezun olacak sınıf arkadaşlarından birisi ona yaklaşmıştı. Ziyafetten sonra Memphis'e gideceklerdi, kendi aralarında kutlamak için. Bunun ne demek olduğunu biliyordu Labove: Bir otel odasında içmek ve sonra, en azından bazıları için, bir genelev. Çağırıyor geri çevirdi, ama ne erden olduğundan ne de o yolda harcayarak parası olmadığından geri çevirmişti çağırıyor; geri çevirmişti çünkü en sonuna değin hâlâ eğitime ve Latin derecelerinin ak büyüüne olan, o dağlı-adam niteliğine özgü, tümüyle duygusal ve temelsiz inancını korumuştur; yaşlı bir keşişin ahşap çarmıha olan bağlılığının tam bir karşılığıydı bu. Sonra son söylev de son alkışlar ve sandalye gıcırıltılarıyla sönüp gitti; kapı açılmıştı, yol bekliyordu ve o biliyordu ki o yolda gitmeyecekti. Onu Memphis'e çağıran adamı buldu, onlarla birlikte gideceğini söyledi. Memphis tren istasyonunda trenden iner inmez Labove sessizce bir genelevin nasıl bulunabileceğini soruşturmaya başladı. "Hey, sen de," dedi biri. "Frenle kendini. Hiç olmazsa otel bulma işini bitirelim önce." Ama o bekleyemezdi. Ona verilen adrese yalnız gitti. Örtülü kapıyı sıkıca vurdu. Bu da ona yardımcı olmayacaktı. Ummuyordu da aslında. Onda olan nitelik, yokluğunda hiç kimsenin ne tümüyle yürekli ne de tümüyle korkak olabildiği bir olayın iki yönünü de görebilme ve

kendini şimdiden yenilmiş olarak imgeleyebilme yeteneğiydi –kendi yenilgisini ve yitimini de kendi içinde taşıyordu bu. Kadının küçümseyeceği benim erdenliğim olmayacak en azından, dedi kendi kendine. Ertesi sabah, geceyi birlikte geçirdiği kaddından ucuz, çizgili bir bloknot sayfası ödünç aldı (zarf pembeydi ve bir zamanlar parfümlenmişti) ve Varner’a okulda bir yıl daha öğretmenlik yapacağını yazdı.

Üç yıl daha okuttu öğrencileri. O zaman artık iyice keşiş olmuştu; o iç karartıcı okul ve o küçük kıraç kasaba onun dağı, onun Gethsemani’si* olmuştu ve biliyordu ki burası onun Golgotha’sıydı** da. Eski zamanın yiğit ve münzevisiydi o. Soğuk çatı odası onun çöl hücresi, ahşap döşeme üstündeki ince ot yatağıysa demir gibi soğuk kış gecelerinde ter içinde çıplak, kasılmış, kitap-kurdu yüzünden dişleri kenetlenmiş ve kır ilahı gibi, bacakları faun gibi kıllarla örtülü, uzanıp yattığı taştan döşeydi. Sonra gün doğar, o yattığı yerden kalkar, giyinir ve tadını hiç duymadan yemeğini yerdi. Ne yediğini bile bilmediği oluyordu. Sonra gidip okulu açıyor ve masasına oturup Eula’nın sıraların arasından yürümesini bekliyordu. Çok önce düşünmüştü onunla evlenmeyi, yeterince büyümesini bekleyip ona evlenme teklif etmeyi, böyle bir girişimde bulunmayı, ama bunu aklından çıkarmıştı yine. Birincisi, bir karısı olsun hiç istemiyordu, hiç değilse şimdilik ve belki de hiçbir zaman. Ve onu karısı olarak da istemiyordu, onu yalnız bir kez istiyordu, kangrenli bir eli ya da ayağı olan bir adamın kendisini göreceli bir bütün olarak yine yaşama gerisin geri döndürecek o balta vuruşuna susadığı gibi. Ama o, bu takıntısından kurtulmak için böyle bir bedelden bile kaçınmazdı, oysa biliyordu ki bu olacak iş değildi, sadece Varner’ın kesinlikle uygun görmeyeceğinden değil de Eula’nın kendisi yüzünden; hayatta kendini bir kişiye adama vaadini ya da yeteneğini (ki bir insanın içindeki aşk denenilen o şeyin karşılığındaki cılız beklentisidir) bu alışverişte değerini tümüyle geçersiz kılan o özelliği yüzünden bu işin olmayacağını biliyordu. Eula’nın bir gün edineceği kocayı neredeyse

* Kudüs yakınında İsa’nın çarmıha gerilmeden önce dua ettiği ve yakalandığı yer. (Ç.N.)

** İsa’nın çarmıha gerildiği yer. (Ç.N.)

görebiliyordu. Bir cüce olurdu o kuşkusuz, hazine bekçisi bir cüce, salgı bezlerinden ve arzudan yoksun, bir kitabın ilk sayfasında sahibinin adı kadar bile Eula'nın yaşamında fiziksel etken olamayan biri. Ah işte yine, yine kitaplardan bir örnek, onu çoktan aldatmış olan dizginin ölü bozgunculuğu: Sakat Vulcan* şu Venüs'ü elde edemez ama sahibi olur onun, gücün verdiği tek yeğlilikle, elinde olabilecek paranın, servetin, takıların, anlamsız süslerin ölü gücüyle; bir resme, bir yontuya sahip olmak gibi değil: De ki, bir tarlaya. Görüyordu Labove: Zengin, doğurgan, ağır kokulu ve ölümsüz toprak, üstünde hak iddia edeni içine hiç işletmez, inceliğine vardırılmaz; bilmez, görmez, duymaz, sahibinin tüm yaşamı boyunca fıskırtabileceği canlı tohumun on katını çeker kendine ve sahibinin toplayıp biriktirmeyi umduğu ürünün bin katını verir.

Böylece o olasılık bitmişti. Oysa Labove kalıyordu orada. Kalıyordu çünkü son ders de bitip okul odası boşaldığında yerinden kalkıp sakın, lanetlenmiş yüzüyle sıraya yürüyebiliyor ve onun oturuşundan hâlâ sıcacık duran tahtaya elini koyuyor ya da diz çöküyor ve yüzünü sıcacık tahtaya dayayabiliyordu. Yüzünü oraya sürüp duruyor, o ısı kaybolana dek sert, duygusuz tahtayı kucaklıyordu. Çıldırılmıştı. Biliyordu bunu. Öyle anlar oluyordu ki şimdi artık onunla sevişmek istemiyor da onun canını acıtmak istiyordu, kanının fıskırıp aktığını görmek, o sakın yüzün korku ve yılgıyla kendi yüzü altında kıvrandığını seyretmek istiyordu; o yüzde kendisinin silinmez bir damgasını bırakmak ve sonra onun bir yüz olmaktan bile çıktığını görmek. Sonra bu görüntüyü kovuyor, savuşturuyor, ardından da ikisinin konumunu değiştiriyordu. Şimdi kendisiydi o yüzün önünde bunalmış ve bitkin serilmiş olan; yalnız on dört yaşında olduğu halde, Labove'un hiçbir zaman elde edemeyeceği bezmiş, usanmış bir yetkinlik, bir doygunculuk taşıyan o yüzün önünde. Kendisi bir çocuk gibi oluyordu o yetkinliğin önünde. Bir genç kız, kız oğlan kız gibi oluyordu, yabanıl, şaşırmış, çıldırılmış, onu baştan çıkarmanın yetkinliğine ve deneyimine değil de kendi içinde olan ama yıllardır orada olduğunu bilmeden

* Sakallı, topal ve kısa giysili olarak resimlendirilen bir Roma tanrısı. (Ç.N.)

yaşadığı kör ve acımasız güçlere tutsak olmuş gibi. Tozun top-
rağın içinde yuvarlanıyordu onun önünde, soluk soluğa: "Gös-
ter bana ne yapacağımı. Söyle bana. Benden istediğin her şeyi
yaparım, her şeyi, senin bildiğini öğrenmek ve bilmek için."
Çıldırmıştı. Biliyordu bunu. Biliyordu ki er geç bir şeyler ola-
caktı. Ve biliyordu ki, ne olursa olsun, yenilen kendisi olacaktı,
oysa şimdilik kendi zırhındaki tek çatlağın ne olduğunu bile
bilmiyordu, ama Eula o çatlağı yanılmadan ve içgüdüyle bula-
caktı, ölüm tehlikesiyle yüz yüze olduğunu bile hiç bilmeden.
Tehlike? diye düşündü, haykırdı. Tehlike? Eula'ya değil: Bana.
Ne yapacağımdan korkuyorum; ona değil, çünkü ne benim ne
de başka bir adamın onu incitmek için yapabileceği hiçbir şey
yok. Kendime yapacağım şeyden korkuyorum.

Sonra bir ögle sonrası baltasını buldu. İlk beceriksiz vuruş-
tan çok sonra bile kangrenli organın sallanan sinirlerini ve ten-
donlarını neredeyse bir orgazm coşkusuyla kıymayı sürdürdü.
Hiçbir ses duymamıştı. Son ayak sesi de dinmiş ve kapı son kez
kapanmıştı. Bir daha açıldığını duymamıştı, oysa bir şey onu sı-
raya sürttüğü yüzünü kaldırmaya zorladı. Eula yine odadaydı,
ona bakıyordu. Labove kızın yalnızca onun çömeldiği sırayı ta-
nımakla kalmadığını, bunu neden yaptığını da anladığını gör-
dü. Belki de o an Labove kızın bunu başından beri bildiğini san-
dı, çünkü o an sezmişti ki kız ne korkmuştu ne de gülüyordu
ona, yalnızca umursamıyordu. Ne de şu an bir gizil katille yüz
yüze olduğunu biliyordu. Yalnızca kapıyı bıraktı ve sıraların
arasından odanın önüne, sobanın durduğu yere yürüdü. "Jody
gelmedi daha," dedi. "Dışarısı soğuk. Ne yapıyorsun orada?"

Labove kalktı. Kız elinde beş yıldır taşıdığı ve okul dışında
yalnız içine soğuk patatesini koymak için açtığını bildiği mu-
şamba torbasıyla duraksamadan ilerledi. Labove ona doğru git-
ti. Kız durdu, ona baktı. "Korkma," dedi Labove. "Korkma."

"Korkmak mı?" dedi kız. "Neden?" Bir adım geriledi, son-
ra Labove'un yüzüne bakarak durdu. Korkmuyordu. O kadar
bile ileri gitmiyor, diye düşündü Labove ve sonra içinde bir
şeyler esti, öfke ve soğukluk, ya da hem yoksunluk hem boşa-
lım, gerçi hafifçe gülümseyen trajik, hasta ve lanetlenmiş yü-
zünde bu hiç belli olmadı.

"Sorun bu ya işte," dedi. "Sorun bu. Korkmuyorsun. Öğrenmen gereken de bu. Ne olursa olsun, sana öğreteceğim tek şey bu." Ona bir şey daha öğretmişti, ama ancak bir iki dakika sonra anlayacaktı bunu. Okuldaki beş yıl boyunca kız bir tek şey öğrenmişti gerçekten ve şimdi ondan bir sınav vermek üzereydi. Labove kıza doğru yürüdü. Kız olduğu yerden kımıldamamıştı. Sonra erkek atıldı. Hızlı ve acımasızca atılmıştı, sanki kız bir futbol topuydu ya da top Labove'un elindeydi de ulaşması gereken ve nefret ettiği o son ak çizgiyle kendisi arasında duruyordu kız. Onu sertçe yakaladı ve iki beden birlikte şiddetle savruldular; çünkü kız, değil karşı koymaya başlamak, ondan kaçmak için kımıldamamıştı bile. Kız sanki bir an için durağan, yumuşak bir şaşkınlıkla taş kesilmişti; her zaman giysilerinin dışında gibi görünen, iri, kıpırtısız, boyca kendisiyle hemen hemen göz göze bir beden; Labove'un üç yıllık özveri, sabır, kamçılanma ve kendi yatıştırılmaz kanıyla bitmez bir çatışma karşılığında yaşamını adayabilme ayrıcalığını satın aldığı şeyi, farkına bile varmadan bir kösnül velveleye çeviren, olağanüstü bir süt yığını gibi kassız ve akıcı beden.

Sonra o beden öfkeli ve sessiz bir direnmeyle toparlandı ve Labove o an bile bu direnişin korku ya da öfke değil de yalnızca şaşırma ve sinirlenme olduğunu sezebildi. Kız güçlüydü. Bunu ummuştı Labove. İstemişti öyle olmasını, bunu bekliyordu. Çılgınca kapıştılar. Labove hâlâ gülümsüyor ve fısıldıyordu. "Ha şöyle," diyordu. "Diren. Diren. Böyle işte: Bir erkek ve bir dişi birbiriyle dövüşüyor. Nefret. Öldürmek için; yalnız bunu öyle bir biçimde yapacaksın ki öbürünün sonsuzluğa dek bilmesi gerek öldürüldüğünü. Ölüyken bile sessizce yatmasın, çünkü sonsuzluğa dek o mezarda iki kişi olmaları gerek ve o iki kişi tekrar hiçbir yerde birlikte sessizce yatmasınlar ve ne de bir yerde yalnız yatıp sessiz olabilsinler, ta ki ikisinden biri gerçekten ölene dek." Kızı gevşek tutuyordu, kemiklerin ve kasların şiddetli direnişini iyice duyabilmek için, ancak yüzüne yetişmeyeceği kadar uzaklıkta tutuyordu onu. Eula'dan hiçbir ses çıkmamıştı, gerçi onu almaya gelmekte hiç gecikmeyen ağabeyinin şimdi hemen binanın dışında olması gerekirdi. Labove bunu düşünmemişti. Belki buna aldırılmazdı bile. Kızı gevşek

tutuyordu, hâlâ gülümseyerek, Yunan ve Latin dizelerinden parçalar ve açık saçık Amerikan-Mississippi küfürler fısıldayarak, ama ansızın Eula bir kolunu kurtarmayı başardı ve dirseği erkeğin çenesine alttan sertçe vurdu. Labove'un dengesi bozuldu; daha toparlanamamıştı ki kızın öbür eli yüzünde patladı. Geri geri sendeledi, bir sıraya çarptı ve sırayla birlikte yere yıkıldı. Eula onun tepesinde dikildi, derin derin soluk alıyordu ama hiç de altüst olmamıştı.

"Bir daha elini süreyim deme bana," dedi. "Seni yaşlı kafasız atlı, Ichabod Crane."

Kızın ayak sesleri dinip kapı kapandıktan sonra Labove üniversiteden getirdiği ucuz saati duymaya başladı, sessizlikte ufacak bir kurşunun teneke bir kutuya düşürülmesi gibi metalik bir ses; gerçi ayağa kalkmaya davranmadan önce kapı yine açıldı ve yerde öylece otururken, yine sıraların arasından gelen kıza baktı. "Nerede benim -" dedi Eula. Sonra gördü aradığını, kitap torbasını; onu yerden aldı ve geri döndü. Labove yine kapının sesini duydu. Demek ağabeyine söylemedi daha, diye düşündü. Ağabeyi de tanıyordu Labove; kızı önce eve götürecek kadar beklemezdi, hemen gelirdi içeri. Bu da bir şeydi hiç değilse. İçine dalmak gibi olamazdı bu doğrusu, ama onunki de aynı tendi, içinde aynı kanın aktığı aynı sıcak, diri et -bir coşku, bir tür orgazm, bir boşalım, her neyse- hiç olmazsa bir şey. Böylece kalktı, masasına gitti, oturdu ve saatin kadrânını doğrulttu (her zaman ders anlatırken durduğu sıranın önündeki noktadan görebilsin diye dik olmayan bir açıda duruyordu). Okulla Varner'ların evi arasındaki yolun uzunluğunu iyi biliyordu ve atla üniversiteye kaç kez gidip gelmişti, bu nedenle atla yolculuk süresini iyi hesaplayabiliyordu. Dönüşü dörtlü yapar, diye düşündü. Böylece yelkovanın katedeceği uzaklığı ölçtü ve o noktaya doğru yavaş yavaş ilerleyişini seyrederek oturdu. Sonra başını kaldırdı ve odadaki tek açıklık denilebilecek alana baktı. Orada da hem soba hem de ders verdiği sıra vardı. Soba yerinden oynatılamazdı, ama sıra oynatılabilirdi. Ama yine de... Belki ağabeyin dışarıda beklemesi daha iyi olurdu, yoksa birinin canı yanabilirdi. Sonra düşündü ki, onun da istediği buydu: Birinin canının yanması, ve sonra kendi kendi-

ne sessizce sordu: "Kimin?" ve kendisi yanıtladı: "Bilmiyorum. Takmıyorum da." Böylece yine saatin kadranına döndü. Tam bir saat geçmiş olduğu halde yine de son büyük yıkıma uğramış olduğunu kendi kendine itiraf edemiyordu. Tabancasıyla pusuya yatmış beni bekliyordur, diye düşündü. Ama nerede? Ne pususu? Bu odadan daha iyi pusu olabilir mi? Eula'yı, yarın sabah yine odaya girerken görebiliyordu şimdiden, dingin, kayıtsız, hatta olanları anımsamadan teneffüste güneşli basamaklara oturup, torbasında taşıdığı soğuk patatesi, bekâretini yitirmiş ve belki de kim olduğu belirsiz biri tarafından gebe bırakılmış o ölümsüzlerden birinin Olimpos'un güneşe bakan bir yamacında Cennet'in ekmeğini yediği gibi yerken.

Böylece kalktı ve her öğle sonrası çıplak odasına taşıdığı ve sabahları geri getirdiği kitaplarını, kâğıtlarını topladı, onları masanın gözüne koydu, gözü kapadı ve mendiliyle masanın üstünü sildi; telaşsız, ama sürekli devinimlerle, yüzü dingin, saati kurdu, yine masanın üstüne koydu. Altı yıl önce futbol antrenörünün ona verdiği palto çivide asılıydı. Bir an ona baktı, sonra hemen gidip aldı onu, giydi ve odadan çıktı; şimdi ve sonuna değin içinde çok fazla insanın olacağı ama şu anda terk edilmiş o odadan çıktı; o oda ki, ağabeyinin onu oraya getirdiği ilk günden beri içinde çok fazla insan olmuştu ve bundan sonra hangi odaya girerse girsin, eğer orada soluk alacak kadar kalırsa, kuşkusuz sonsuza dek yeterinden çok kişi olacaktı o odada.

Kapıdan çıkar çıkmaz, dükkânın önünde bir direğe bağlı duran demir kırık atı gördü. Tabii ki yanında tabanca taşımıyor-du ve evde yastığının altında saklamasının da ona bir yararı yoktu. Tabii. Öyledir. Tabanca kuşkusuz buradadır: Kendi kendisine, ağabeyin belki tanıklar bile istediğini söyledi, aynı kendisinin istediği gibi. Yüzü şimdi trajik ve sakın, yoldan aşağı dükkâna yürüdü. Bu kanıt olacak, diye haykırdı sessizce. Yaşayan insanların gözleri ve inançları önünde, olmayanın olduğu-nun kanıtı bu. Hiçlikten daha iyidir bu, gerçi ben insanların buna inandığını bilmek için burada değilim. O şey ki yaşayan insanların inançlarında sonsuza değin sökülüp atılamaz bir biçimde yer edecek, çünkü yalnız ikisinden biri, başka şeyler bileni, ölmüş olacak.

Gri bir gündü, demir renginde ve dokusunda, plastik sertliğinde olan o esintisiz günlerden biri, kar toplayıp yağdırmak için bile fazla ölü; öyle bir gündü ki içinde ışık bile değişmiyordu da gün doğuşunda bir hiçlikten çıkar gibi beliriyor ve sonra akşama doğru bir değişikliğe uğramadan karanlığa karışıp yok oluyordu. Kasaba cansız gibiydi –kepenkleri inik ve sessiz çırcır ve demirci dükkânı, yıpranmış bakkal dükkânı; yaşam belirtisi taşıyan tek şey o hareketsiz attı ve o da kımıldadığından değil de yaşayan bir şey olarak bilinen bir şekle benzediğindendi. Ama hepsi dükkânın içinde olmalıydılar. Onları görebiliyordu–en alttaki belli belirsiz giysi yığınlarının şişkinliğini örten tulumları ve ceketlerini, ağır ayakkabı ve çizmelerini çekmişler –içinde gerçek, erkeksi, neredeyse manastıra özgü bir kokuyla karışmış olan o güçlü ıslığı salan sobanın çökmüş durduğu sıkışık kumla dolu kutunun çevresine yerleşmişler– bir kış boyunca kadınsız ve kastî tükürülen tütünün demir yanlara doğru atıldığı yerdeki yoğunluğu. Güzelim ısı: Labove’un canı çekti dükkânın içine girmeyi, iç karartıcı, kısır soğuktan değil de yaşamın ta kendisinden kaçarak; basamakları tırmanıp ve bir kapı eşiğinden geçip yaşamdan kaçmayı diledi. At başını kaldırdı ve geçerken ona baktı. Ama sen değil, dedi ata. Sen dışarda durmalısın, burada böylece kalmalısın, kanının bedeninde dolaşıp akabilmesi için. Benim burada durmam gerekmez. Basamakları çıktı, sundurmanın çiğnenmiş tahtalarını geçti. Kapalı kapıya patentli bir ilacın reklamını taşıyan, yıpranmış bir kâğıt iliştilmişti –bir portrenin röprodüksiyonuydu bu, temiz giyimli, sakallı, başarılı, uzak bir yerde evli, çocuklu, zengin bir evde ve kanının ihanetinden ve tutkunun pençesinden uzak, aralıklı çivilerle tahnit edilmesi için ölmesi bile gerekmeyen, ülkenin her bir yanında, yağmur, buz ya da yakıcı yaz sıcağı olsun tüm havalarda, on bin aşınmış ve boyasız kapıda, duvarda, parmaklıkta, on bin yırtık, soluk ölümsüz insan resmi.

Sonra, eli kapı tokmağını çevirmek üzereyken, durdu. Bir kez –futbol yolculuklarından birindeydi büyük olasılıkla, çünkü o gece Memphis’e gitmesi dışında trene hiç binmemişti– ıssız bir istasyona inmişti. Bir kapının eşiğinde ansızın bir kargaşa olmuştu. Bir adamın bağırışını, sövdüğünü duymuştu,

sonra bir zenci koşmuştu kapıdan dışarı, peşinde haykıran bir beyaz adam vardı. Zenci eğilerek dönmüş ve çevredekiler kaçırırken beyaz adam zencinin gövdesine ateş etmişti, körelmiş bir tabancayla. Anımsıyordu, zenci nasıl kendi kendisini kucaklayarak yüzüstü yere yıkılmış sonra ansızın sırtüstü dönüp yere yayılmıştı, iriliğine en azından bir metre ekleyerek kendi kendini uzatıvermiş gibi görünerek; sayıp söven beyaz adam yakalanıp silahı elinden alınmış, tren bir kez düdük öttürmüş ve yavaş yavaş yola koyulmuştu; üniformalı bir tren görevlisi kalabalıktan kopup trene yetişmek için koşmuş, yakaladığı ilerleyen basamaktan hâlâ geriye doğru bakıyordu. Ve Labove anımsıyordu, kendine yer açmak için bildiğı futbol taktiklerini nasıl içgüdüyle kullanarak kalabalığı yardığını ve sırtüstü, gözleri kapalı, yüzü oldukça huzurlu ve hâlâ kendini kucaklamış kaskatı yatan zenciye baktığını. Sonra bir adam belirmişti –bir doktor ya da bir görevli, bilmiyordu– ve zencinin yanı başına çömelmişti. Zencinin ellerini açmaya çalışıyordu. Bir direnme görünmüyordu açık açık ama doktorun ya da görevlinin asılıp durduğı eller ve kollar sanki demirleşivermişti. Ne zencinin gözleri açılmış ne de yüzündeki huzurlu ifade dağılmıştı; yalnızca demişti ki: “Dikkat edin, beyazlar. Ben çoktan vuruldum.” Ama onlar sonunda zencinin ellerini açmışlardı ve Labove anımsıyordu, tulumun yaradan nasıl soyulduğunu; lime lime bir paltonun altında bir zamanlar iyice uzun olduğı belli, etekleri kalçadan sanki jiletle kesilip kısaltılmış bir ceket; onun altında bir gömlek ve bir pantolon vardı. Pantolonun belindeki düğmesi açılmış ve kurşun perona yuvarlanıvermişti, hiç kana bile bulaşmamış. Labove kapı tokmağını bıraktı, paltosunu çıkarıp koluna aldı. Hiç olmazsa ikimizden birini başarısızlığa uğratan ben olmam, diye düşündü, kapıyı açıp girerken. Önce odanın bomboş olduğunu sandı. Kum kutusunun orta yerinde sobayı gördü, çivi fıçıları ve dikine duran kutularla çevrili; taze tükürüğün ağır, kavurucu kokusunu bile duydu. Ama orada hiç kimse oturmuyordu ve bir an sonra ağabeyin kalın, sevimsiz, asık yüzünün masadan ona baktığını görünce, bir an için kızgınlık ve öfke duydu. Sandı ki, Varner odayı boşaltmıştı, onları bile bile yollamış, Labove’a şu son savunmayı da, yaşamıy-

la satın almaya geldiği başarının onayını da çok görmüştü ve ansızın ölmeye karşı çılgınca bir isteksizlik, hatta öfkeli bir yadsıma duydu. Varner'ın yüzü masanın üstünden safra rengi bir ay gibi biraz daha yükselirken, şimdiden kaçıp kurtulmaya çalışırcasına çabucak yana doğru eğildi Labove; bir silah bulmak umuduyla çevresinde eşelenip aranıyordu.

"Ne cehennemin peşindesin?" dedi Varner. "Sana iki gün önce söyledim, pencere çerçevesi daha gelmedi."

"Pencere çerçevesi?" diye sordu Labove.

"Bir iki tahta çivile üstüne," dedi Varner. "Yakandan içeri biraz temiz hava girmesini önlemek için kente özel olarak gitmemi mi bekliyorsun?"

Sonra anımsadı Labove. Noel tatili sırasında pencerelerin kanatları kırılmıştı. O zaman tahtalar çivilemişti üstüne. Bunu yaptığını bile anımsamıyordu. Hem sonra, onun bunu sorup sormadığı bir yana, iki gün önce ağabeyin ona beklenen çerçeveyle ilgili bir şey dediğini de anımsamıyordu. Kolunda paltosu, sessizce doğruldu ve dikildi. Şimdi artık o asık, kuşkulu yüzü de görmüyordu. 'Evet,' diye düşündü sessizce. 'Evet, anlıyorum. Eula ona söylemedi bile. Olayı unutmuş da değil. Yalnızca söylemeye değer bir şey olduğunu bile sanmıyor.' Varner hâlâ konuşuyordu; görünüşe göre biri onu yanıtlıyordu da:

"Peki, ne istiyorsun o zaman?"

"Çivi istiyorum," dedi Labove.

"Al öyleyse." Masanın arkasındaki yüz kaybolmuştu bile. "Çekici geri getir."

"Çekiç gerekmez," dedi Labove. "Yalnız bir çivi istiyorum."

Evi, o parlak lambası ve kitaplarıyla şimdi altı yıldır içinde yaşadığı o soğuk oda, dükkânla okulun arasındaki yoldaydı. Yanından geçerken ona dönüp bakmadı bile. Okul binasına yürüdü, kapıyı kapadı, kilitledi. Bir tuğla parçasıyla kapının yanında duvara çiviye çaktı, anahtarı çiviye astı. Okul binası Jefferson yolu üstündeydi. Paltosu zaten yanındaydı.

İkinci Bölüm

1

On dördüncü yaşının ilkbaharı ve uzun yazı boyunca, onunla birlikte okulda olan on beş, on altı ve on yedi yaşındaki gençler ve okulda olmayan diğerleri, yaban arıları gibi, onun olgun bir şeftaliye benzeyen, dolgun, ıslak ağzının çevresine üşüştiler. Bir düzine kadar vardılar. Bir grup oluşturmuşlardı, sıkı fıkı, aynı türden ve gürültülü. Eula grubun serinkanlı, genellikle sürekli ve durmadan yiyen eksenî, merkeziydi. Grupta üç dört kız daha vardı, güzellikten yoksun kızlar, gerçi Eula bile onları foya diye mi kullanıyordu, bunu kimse kesinlikle bilmiyordu. Daha ufak tefek kızlardı bunlar, yaşça ondan daha büyük oldukları halde. Sanki Eula'yı daha beşikte kuşatan o bolluk, onları yalnızca saçın ve tenin dokusu ve yüzün hatlarıyla gölgelemekle yetinmeyip, salt oylum ve kütlesiyle de cüceleştirmiş, söndürüp bastırmıştı.

En azından haftada bir kez ve genellikle daha sıkça bir arada oluyorlardı. Pazar sabahları kilisede buluşuyorlar ve yan yana iki sırada birlikte oturuyorlardı. Bu sıralar kısa zamanda tüm cemaatin ve yetkililerin onayıyla onların olmuştu, bir sınıf gibi ya da bir inziva yeri gibi. Şimdi boş olan okul odasında verilen herkese açık partilerde toplanırlardı. Bu okul odası, başka bir öğretmen bulunana kadar neredeyse iki yıl başka bir şey için kullanılmayacaktı. Grup, danslara bir arada gelirdi; ikili oyunlarda tekdüzellikle birbirlerini seçerlerdi, oğlanlar umursa-

maz ve gürültülü, soytarılık ederlerdi. Ansızın Afrika'nın ya da Çin'in orta yerine bırakılmış, haftalık toplantılarını yapan bir mason locasıydılar sanki. Birlikte ayrılırlardı oradan; dağılmadan önce onu babasının evinin kapısına bırakmak için yıldız ya da ay ışığıyla aydınlanan yoldan aşağı gürültülü, sıkışık bir küme halinde yürürlerdi. Eğer oğlanlar onunla eve yalnız yürüme olanağı yaratmak için yarışıyorlardıysa da bunu kimse bilmiyordu; çünkü onu hiçbir yerden eve tek başına yürürken ya da gereksinmedikçe hiçbir yerden yürürken gören olmamıştı.

Şarkı günlerinde, vaftizlerde ve yörenin her bir yanında yapılan pikniklerde de yine toplanırdı grup. O yıl seçim yılıydı ve son tohum da ekilip ilk ürün bir yana yığıldıktan sonra, sadece ayın ilk pazar günü yapılan şarkı günleri ve vaftizler değil, oy kıskırtıcı, seçmen kamçılایıcı piknikler de düzenleniyordu. Varner'ların faytonu şimdi her hafta öbür külüstür araçların arasında kasaba kiliselerinde, ya da kadınların uzun ahşap masalara neredeyse bir haftalık soğuk yiyecek serdikleri ve erkeklerinse yükseltilmiş platformların dibinde durup il meclisi, yasma ve Kongre adaylarının konuşmalarını dinledikleri bir ağaçlığın yanında görülüyordu. Bu pikniklerde gençler de grup olarak ya da çift çift ağaçlıkta, ya da kızları çekebildikleri bir başka kuytulukta dolaşıyorlar ve ergenlikte flört ederken beceriksizce yapılan el şakalarına girişiyorlardı. O ise ne söylevleri dinliyor ne sofrayı kuruyor ne de şarkı söylüyordu. Onun yerine, gölgelediği iki, üç ya da dört kızla birlikte oturuyor, o gürültülü, huzursuz grubun çekirdeğini, merkezini oluşturuyordu; burada da, geçen yılın okul partilerindeki gibi, ona el sürmelerini kesinlikle yasaklarken hepsinin üzerine ancak doğumöncesi ortalığa çöktüğü görülen türden bir büyü yayıyor ve soluk alıp yürürken – daha doğrusu otururken – hep içinde görüldüğü o özgürlük ve çağrı havasında bile, Protestan dinsel ve cinsel heyecanın o sallantıda olan ince dengesine ve hatta birbirine karışmasına bile ilgisiz kalarak, umursamaz ve acımasız, bekâretini koruyordu. O kişinin adını ya da yüzünü bilmeseydi de hangi an için saklandığını gerçekten biliyordu ve yalnızca yemeğin başlamasını beklermiş gibi görünmesine karşın, asıl o ânı bekliyordu.

Sonra yine, kızların evlerinde buluşuyorlardı. Kuşkusuz bu önceden tasarlanıyordu, ve kuşkusuz öbür kızlar tarafından özellikle planlanıyordu, gerçi oğlanların gelmesi için davet edildiğini Eula sezmiş olsaydı bile, kimse onun davranışından bunu da kestiremezdi. Bir geceliğine ya da iki üç gün kalmaya giderdi arkadaşlarına. Kasaba okul binasında veya öbür okul binalarında ya da çevredeki dükkânlarda gece verilen danslı toplantılara katılması yasaklanmıştı. Hiç izin istememişti zaten; izin isteyip istemeyeceğini kimse daha bilmeden ağabeyi bunu şiddetle yasaklamıştı. Ama ağabeyin bu ev toplantılarına bir diyeceği yoktu. Aynı okula götürüp getirdiği gibi, onu gideceği yere atı üstünde taşıyordu bile ve onun okuldan dükkâna yürümesine izin vermediği aynı nedenden ötürü, hâlâ köpürerek, acımasız saldırganlıkla, ve önlemeye çalıştığı şeyin gerçek olduğuna inanmış bir bağnazın tavrıyla kızı arkasına alıp, annesinin Eula'nın yanına alması için zorladığı diş fırçası ve geceliğini taşıyan muşamba kitap torbasını pantolonunun askısına takılmış aynı elinde taşıyan yumuşacık memeli varlık sırtına sürtünürken, o sessiz ama sürekli çığneme ve yutkunma sesi kulağında bir sürü yol gidiyor, sonunda atı geldikleri evin önünde durduruyor ve ona hırlıyordu, "Şu kahrolası patatesi yemek için attan inip benim işe dönmemi bekleyemez misin?"

Eylül başında yıllık Kasaba Panayırı Jefferson'da yapıldı. Eula, annesi ve babası kente gittiler ve dört gün bir pansiyonda kaldılar. Gençler ve üç kız çoktan orada onu bekliyorlardı. Babası hayvanlara ve çiftlik aletlerine bakarken, annesi neşeli ve otoriter bir pozda konserveler, kavanozlar ve süslü pastalar arasında çevik adımlarla dolanırken, Eula, geçen kış okula giydiği, şimdi eteği uzatılmış giysisi sırtında, soytarılık yapan ve atışan delikanlılardan oluşan o gürültülü düğümle çevrelenmiş olarak gün boyunca atış galerisinden top oyununa, oradan büfeye, genellikle bir şeyler yiyerek geziyor ya da tekrar tekrar, hatta hiç inmeden ve hâlâ yiyerek, Olimpos tanrılarına özgü uzun bacakları uyluklarının yarısına değin açıkta, atlıkarınca'nın tahta atlarına yanlamasına biniyordu.

Eula on beş yaşına geldiğinde oğlanlar erkekleşmişlerdi. Adam boyuna gelmişlerdi ve en azından yetişkin erkek işleri

görüyorlardı – on sekiz, on dokuz ve yirmi yaşlarında, o dönemde ve o yörede artık evlenmeyi düşünmeleri ve Eula'nın gönlü olsun diye başka kızlara, kendi gönülleri olsun diye de ondan başka her kıza bakmaları gerekiyordu. Ama onlar evliliği düşünmüyorlardı hiç. Bir düzine kadarı da o sırada, o anda, ağabeyinin tam kestiremediği o ikinci baharda, Eula'nın o durgun yörüngesinde yabanıl sığırların toplu bir saldırısı gibi coşmuş, geçen yazın dünkü oğlan çocuklarını acımasızca bir yana itmişlerdi. Ağabeyin şansına bu yıl piknikler seçim yılında olduğu gibi sık yapılmıyordu, çünkü o da aileyle birlikte faytonda gidiyordu – hiç mizah duygusu olmayan, köpürmüş öfkeli adam, o sıcak, torbalaşmış çuhası ve yakasız parlak gömleği sırtında, şimdi artık iyice inancını yitirmiş ve şaşkın olduğundan, kıza hırlamıyordu bile. Artık Eula'nın korse giymesi için Bayan Varner'ın başının etini yemiyordu. Kızı evin dışında nerede görürse görsün, kalabalık içinde ya da yalnız, üstünde korse olup olmadığını anlamak için onu şöyle bir kavıyordu.

Ağabey şarkı günlerine ve vaftizlere katılmaya yanaşmadığı halde, annesiyle babasını kendi yerine gitmeye zorluyordu. Pazarları genç delikanlıların meydanı boş buldukları günlerdi. Bir grup halinde, bir gece önce sabandan alınmış ve ertesi günün ilk ışığıyla birlikte tekrar sabana dönecek olan atların ve katırların üstünde kiliseye geliyorlar ve Varner'ların faytonunu beklemeye koyuluyorlardı. Geçen yılın yeniyetmelerinin şimdi Eula'dan görüp görecekleri bu kadardı – faytonla kilise kapısı arasında, etekleri uzatılmış geçen yılki çocukluk giysisinin ve korsenin içinde kaskatı ve beceriksizce ilerlerken parlayıp sönen görüntüsü, bir an belirip sonra yeniyetmelerin yerini almış olan genç erkeklerin kabarıveren kalabalığıyla hemen gözden kayboluşu. Bir yıl sonra öncelik, koşu için yetiştirilmiş bir atın ya da kısağın çektiği pırıl pırıl bir arabanın içinde pazar sabahlarının ileri gelenlerine geçecek ve bu kez de bu yılın gençleri bir yana itilmiş olacaktı. Ama daha bir yıl vardı; şimdilik her şey o yapıya ve o güne hürmeten bir durulma, edepi bir şey görüntüsü verecek kadar frenlenmiş olsa da, keşmekeşti, baskı altında tutulan bir kösnü kargaşası. Bir sürü sokak köpeğinin, seyrek tüylü ve olup bitenden habersiz görünen

bir dişi köpeğın peşinden koşması gibi, gençler de şimdi, annesinin, babasının ve ağabeyinin arasında kuzu gibi oturan o bal rengi başı gözlemek için kilisede arka sıralara doluşuyorlardı.

Kiliseden sonra ağabey ortadan kaybolurdu, kendi kendisine kur yapmaya, diye düşünürlerdi ve uzun, uykulu öğle sonralarında, koşum kayışları altında acıyla kıpırdanan katırlar Varner'ların parmaklığı dibinde uyuklarken binicileri veranda da oturur, orada en uzun zaman kalan kişi olabilmek için birbirleriyle boş yere yarışlardı; kaba, gürültücü, şaşkın ve kızgın, birbirlerine değil de onların orada kalıp kalmamalarını hiç umursamaz görünen, onların bu gizli yarışının sürdüğünü bile bilmez ve anlamaz görünen o kıza öfkelenerek. Yaşlı kasabalılar, geçerken onları görürlerdi – pembe ya da mor askılar takılı yarım düzine kadar parıltılı pazar günü gömleği, güneşten esmerleşmiş tıraşlı boyunların üstünde briyantınli saçlar, parlatılmış ayakkabılar, sert, gürültücü yüzler, arkada bıraktıkları bir haftalık ağır toprak işinin anısıyla ve önlerinde uzanan yeni bir haftalık ağır işin tasasıyla dopdolu gözler ve o gençlerin arasında burada da merkez olan kız –gövdesi çocukluk giysileriyle gerekli olduğundan çok daha fazla örtülmüş, sanki bir gece seliyle Cennet'ten sürüklenmiş ve hâlâ uyuklayan biriymiş de gelip geçenler onu öyle görünce eline geçen ilk giysilerle çarçabuk örtünüvermiş gibi. Hepsi orada öylece, birbirlerine bağlanmış gibi, yırtıcı, gürültülü, yabanıl ve boşu boşuna doludizgin geçip giden saniyelere öfkeli, otururlardı. Ve dışarıda gölgeler giderek uzar, kurbağalar ve gece kuşları ötmeye, ateş böcekleri uçuşup derenin üstüne doğru kaymaya başlardı. Sonra Bayan Varner konuşarak, telaşla verandaya çıkar ve yine konuşarak onları içeri güderdi, çevresinde böceklerin dönüp durduğu lambanın altında öğlenin ağır yemeklerinin soğuk artıklarını yemeye; sonra hepsi birden bu işten vazgeçerlerdi. Tek bir gövde gibi ayrılırlardı oradan, için için köpürmüş ama saygılı; sabırla bekleyen atlara ya da katırlara binerler ve birbirlerine bir tek arkadaşça söz etmeden yarım mil ötedeki derenin en sığ yerine giderlerdi; sonra inip atları ve katırları bağlarlar, çıplak yumruklarıyla sessizce ama çılgınca dövüşürler, kanayan yaralarını derede yıkarlar, yine atlarına, katırlarına binerler ve dö-

nüp yollarına giderlerdi; derisi sıyrılmış yumrukları, patlamış dudakları, morarmış gözleriyle ve şimdilik öfkeden, huzursuzluktan ve arzudan bile arınmış olarak, soğuk ay ışığı altında, ekilmiş toprak boyunca dağılırlardı.

Üçüncü yaz, koşum kayışları altında canı acıyan katırların yerini koşu atlarının çektiği gezi arabaları aldı. Şimdi geride bırakılmış ve bir yana itilmiş olanlar geçen yazın delikanlılarıydı; kendi terk edilmişliklerini acıyla gözetlemek için kilise avlusunda toplaşıyorlardı pazar sabahları. Yalnızca hafif bir tozla pudralanmış gösterişli gezi arabası, pirinç başlı çivilerle süslü koşum kayışı içinde parlak bir kısrağ ya da at, ikisinin de sahibi olan bir adam tarafından kullanılıyordu. Özgürlüğünü eline alabilecek kadar yetişkin bir adamdı ve bu adam artık hiçbir zaman sabahın demir gibi soğuşunda, çatı odasındaki yatağından, sütleri sağmak ya da kendinin olmayan bir toprağı çapalamak için babası tarafından kaldırılmayacaktı. Ne var ki, babasının hâlâ onun üstünde yasal, hatta bazen fiziksel yetkisi bile vardı, onu bağımlı ya da özgür kılmak için. Bu adamın yanında olurdu Eula. Nasıl olduysa, geçen yaz onların olan ve şimdi ise onları çok geride bırakmış olan kız, ölü yazın kendisi gibi onların avucundan kaçiveren, içindeki korseyi ilan etmeden yürümesini en sonunda öğrenen ve ipek giysileri içinde şimdi yirmisinde gibi giyinmiş on altılık bir kız gibi değil de, on altı yaşındaki kardeşinin giysilerini giymiş otuzluk bir kadın gibi görünen o kız.

İlkbaharda bir gün, kesin söylemek gerekirse bir öğle sonrası ve akşam, tam dört gezi arabası vardı. Dördüncüsü bir davulcuya aitti, kiralanmış bir arabaydı. Bir gün yolunu kaybederek tesadüfen Frenchman's Bend'in içine düşüp ansızın belirmişti kasabada. Jefferson'daki bir ahırdan kiralamış olduğu kırık dökük arabayı, orada bir dükkân olduğunu bile bilmeden, yol sormak için yavaşlatmıştı. Dükkânı görünce durmuş ve tezgâhtar Snopes'a mal satmayı denemiş ama bir şey elde edememişti. Kentli alışkanlıkları, güveni ve ısrarıyla gençten bir kent adamıydı. Sundurmada oturanlardan dükkânın gerçek sahibinin kim olduğunu ve nerede oturduğunu öğrenmeyi becermiş ve Varner'ların evinin yolunu tutmuştu. Kapıyı vurmuştu kuş-

kusuz; içeri ya alınmış ya da alınmamıştı; o sırada kasabalılar sadece bu kadarını biliyorlardı. İki hafta sonra da geri dönmüş-tü, aynı arabayla. Bu kez Varner'lara bir şey satmaya kalkışma-mıştı; ama sonra öğrenildi ki o gece Varner'ların evinde akşam yemeğine kalmıştı. Salı günü. Cuma günü de geri gelmişti. Şimdi Jefferson'daki ahırın kiraya verebileceği en iyi araba var-dı altında –bir gezi arabası ve iyi bir at– ve adamın üstünde yalnız bir boyunbağı değil, Frenchman's Bend'in ilk kez gördü-ğü pamuklu beyaz bir pantolon da vardı. Ve sonuncu kez görü-len beyaz pantolon oldu bu, çünkü orada çok kalmadı: Var-ner'larla akşam yemeği yedi, o gece Varner'ların kızını sekiz mil ötede bir okul binasındaki dansa götürdü ve ortadan kayboldu. Kızı eve başka birisi getirdi. Ertesi sabah gün ısıdığına seyis, kiralık atı ve arabayı Jefferson'daki ahırın kapısına bağlı buldu ve öğle sonrası istasyondaki gece görevlisi, en erken trene bilet alan, dondurma beyazı pantolonu kir içinde, ürkmüş ve bitkin bir adam gördüğünü söyledi. Tren güneye gidiyordu, gerçi da-vulcunun Memphis'te oturduğu öğrenilmişti, daha sonra bir karısı ve ailesinin de olduğu öğrenildi, ama onu Frenchman's Bend'de ne kimse biliyor ne de umursuyordu.

Geriye üç araba kalmıştı. Onlar gedikliydiler; bir önceki yazın sırasını savmış batkınları, kilise avlusunda o sabah sırası gelen erkeğin kızı arabadan indirilişini gözlerken, hafta haftayı, ve pazar pazarı kovalarken, neredeyse dönüşümlü olarak bu üçü yer alıyorlardı. Sonra orada bekleyip duruyorlardı tekrar arabaya binerken kızın giysisi sıyrılmış bir bacağını görebilmek için, ya da yolun ilerisinde çökmüş bir pıhtı gibi gizlenip araba hızla geçerken yeşillikler arasından apansız fırlayarak arabanın döne döne yükselen boğucu tozu içinde açık saçık küfürler sa-vuruyorlardı. Öğleden sonraları, biri, ikisi ya da üçü Varner'la-rın evinin önünden geçerlerdi; parmaklığa bağlı duran atı ve arabayı, bahçedeki küçük ağaçlıktaki hamağında uyuklayan Will Varner'ı ve ötede, oturma odasının güneşe karşı perdeleri örtülmüş pencerelerini görürlerdi direkt bakmadan. Genellikle bir testi dolusu dağ viskisiyle karanlık köşelerde toplaşırlardı; evlerin, dükkânların pencerelerinde içeride dans eden çiftlerin silüetlerinin çalgıların inilti ve çığlıklarıyla uyumlu kımıldandı-

ğış ışık çemberinin hemen ötesinde. Bir defasında ay ışığıyla aydınlanmış yolun yanındaki bir karanlık kuytudan fırlayıp, geçmekte olan gezi arabasına haykırarak saldırdılar; at gerilip şahlandı ve arabacı ayağa kalkarak onları kırbaçlamaya başladı. Onlar kaçışıp koşuşurken arabacı kahkahalarla gülüyordu. Çünkü kızın çevresinde birkaç tane değil de yalnızca bir tek gezi arabası var sanan ya da en azından buna inanan ağabey değildi de, son ölü yazın terk edilmiş, kudurmuş başıboş sürüyüydü. Bir yıla yakın bir zamandır Jody artık holde beklemiyordu; bekleyen arabaya doğru yürüyen kızın koluna yapışıp, aynı yeni bir atın sırtındaki eski eyer yaralarını yoklamış gibi, sert, ağır eliyle korseyi giyip giymediğini acımasızca araştırmak için.

Bu arabaysa, kasabadan on iki mil kadar ötede yaşayan McCarron adlı adamındı. Bir dulun tek çocuğuydu. Dulsu, varlıklı bir toprak sahibinin tek kızıydı. Anasız büyümüş, on dokuz yaşına geldiğinde yakışıklı bir adamla kaçmıştı; ne kesinlikle bilinen iş ilişkileri ne de belirli bir geçmişi vardı bu adamın; hazırcevap, kendine güveni olan, tatlı dilli bir kişiydi. Orada yalnız bir yıldır bulunuyordu. Uğraşı, görünüşe göre, kasaba dükkânlarının arka odalarında ya da ahırların çivi odalarında poker oynamak ve hiç hile yapmadan kazanmaktı; bundan kimsenin en ufak bir kuşkusu yoktu. Tüm kadınlar onun iyi bir koca olamayacağını söylüyorlardı. Erkekler de diyorlardı ki, onu herhangi bir türde bir koca yapacak tek şey ancak bir tüfeğin namlusudur ve çoğu onu bu koşullar altında bile damat olarak geri çevirirlerdi, çünkü onda geceye tutkunluk gibi bir şey vardı – gecenin gölgelerine değil de parıltılı, isterik şatafatına, uyumamanın sapıklığına. Her neyse, Alison Hoake bir gece ikinci katın penceresinden atlayıp kaçtı. Ortada ne pencereye dayalı bir merdiven vardı, ne su borusu, ne de düğümlemiş çarşaflardan bir ip. Söylentilere göre kız atlamış, McCarron onu kollarının arasında yakalamış, on gün yok olmuşlar ve sonra dönmüşlerdi; McCarron yürüyerek, güzel dişlerini göstererek, ama bu gülümsemeye yüzünün başka hiçbir parçası katılmadan, doğruca yaşlı Hoake'un on gündür kucağında dolu bir av tüfeğiyle oturup beklediği odaya girmişti.

Herkesin umduğunun tersine, McCarron yalnız iyi bir koca olmakla kalmayıp iyi bir damat da olmuştu. Çiftçilikle ilgili çok az bilgisi vardı ve çiftlikten hoşlanırmış gibi görünmeye de gerek duymuyordu; her neyse, kayınbabasının işlerini çekip çevirme görevini üstlendi. Yaşlı adamın buyruklarını sözcüğü sözcüğüne aynı bir diktafon plağı gibi yerine getiriyordu, ama kendine özgü bir yeteneği vardı ki, kendisi gibi hazırcevap olmayan tüm insanlara hem sözünü geçirebiliyor hem de onlarla iyi geçiniyordu; gerçi zenci toprak işçilerinin ona bu denli boyun eğmesini sağlayan üstün niteliği ne onun orada damat olması ne de silah atmada kanıtlanmış gücüydü; aslında ona saygı duyuşlarının gerçek nedeni, neşeli ama hafiften dengesiz yaradılışı ve bir kumarbaz olarak kazandığı ündü. Geceleri bile evde kalıyor ve artık hiç poker oynamıyordu. Öyle ki, sığır alım satım işinin de onun mu yoksa kayınbabanın mı tasarısı olduğunu sonraları kimse kesinlikle anlayamaz oldu. Ama bir yıl içinde, kendisi de baba olduktan sonra, sığırlar satın alıyor, onları sürüler halinde her iki ya da üç ayda bir tren yoluna ve oradan da Memphis'e götürüyordu. Bu böylece on yıl sürdü; bu arada kayınbaba ölmüş ve toprağını torununa bırakmıştı. Sonra, McCarron son yolculuğuna çıktı. İkinci gece, sürü çobanlarından biri dörtnala eve döndü ve McCarron'un karısını uyandırdı. McCarron ölmüştü ve o yörede işin aslını doğru dürüst bilen de pek yoktu; görünüşe göre bir kumarhanede vurulmuştu. Karısı, dokuz yaşındaki oğlanı zenci uşakla bıraktı ve çiftliğin arabasıyla gidip kocasının ölüsünü eve getirdi; onu kendi babasının ve anasının yanına, meşe ve sedir ağaçlarının olduğu tepecik üzerindeki mezara koydu. Bundan kısa bir süre sonra bir iki gün süren bir dedikodu, onu bir kadının vurduğu dedikodusu dolaştı dilden dile. Ama bu öykü de yitti; herkes birbirine şöyle demekle yetindi, "Demek her zaman gittiğinde bunu yapıyormuş," ve geriye yalnızca, on yıldır kazandığı paraları ve mücevherleri nasıl geceleri taşıyıp, karısının da yardımıyla, evin bacalarından birine doldurduğunun öyküsü kaldı dillerde dolaşan.

Oğlu Hoake, yirmi üçüne geldiğinde daha yaşlı görünüyordu. Yürekli ve yakışıklı yüzünde babasınıninki gibi kendine

güven vardı. Biraz da kabadayılık vardı o yüzde ve kesinlikle şımarmışlık; gerçi kurumlu olmaktan çok hoşgörüsüzdü ki babasının yüzünde hiç olmayan bir nitelikti bu. Bu yüzde güleçlik ve yumuşaklık ve belki bir de zekâ eksikti ki babasının yüzü bunlardan da yoksun değildi, ama belki kızının evden kaçışından sonra, on gün dizinde dolu bir tüfekte oturup bekleyen adamın yüzünde de eksikti bunlar. Tek yakın arkadaşı olan bir zenci oğlanla birlikte büyüdü Hoake. On yaşma kadar, zenci yer yatağında, aynı odada uyurlardı. Zenci ondan bir yaş büyüktü. Altı ve yedi yaşlarındayken, yumruk dövüşünde zenciyi kolayca yeniyordu. Sonraları küçük bir binek atı kırbacıyla, çok sert vurmadan zenciyi kırbaçlama ayrıcalığı için, ona aralarında anlaştıkları bir oranda harçlığından para ödemeye başladı.

On beşinde annesi Hoake'ü bir yatılı askerî okula gönderdi. Erken gelişmiş, uyumlu ve yararına olduğunu sezdiği her şeyi çabuk öğrenen bu çocuk üç yıl içinde yüksekokula girebilecek kadar öğrenim görmüştü. Annesi bir tarım okulunu seçti. Oğlan oraya gitti ve annesi onun birinci yılını okuduğunu sanırken o okula bile kaydolmadan kentte bir yıl geçirdi. Öbür sonbaharda okula kaydoldu, beş ay orada kaldı ve bir öğretmenin karısıyla ilgili bir skandal sonucu kendisine okulu terk etme ayrıcalığı tanındı. Eve döndü ve bunu izleyen iki yılı şimdi annesinin işlettiği çiftliğin işlerini görünüşte gözetmekle geçirdi. Bu demekti ki günün bir kısmını, küçük ayaklarına hâlâ iyi uyan ve yörenin şimdiye dek gördüğü ilk binici çizmesi olan, askerî okul günlerinden kalma çizmelerini giyip çevrede atla dolaşarak geçiriyordu. Beş ay önce bir rastlantıyla Frenchman's Bend kasabasından geçecek oldu ve Eula Varner'ı gördü.

İşte, geçen yazın terk edilmiş gençlerinin koşum kayışlı kartırlarıyla hep birlikte, Memphis'li davulcunun bozgunu ardından saldırıya geçtikleri adam buydu, görünüşe bakılırsa ne onların ne de ağabeyin hiç inancı kalmadığı bir şeyi savunmak için, büyük bir olasılıkla kendilerinden önceki şövalyelerin de bunun yokluğunu açıkça kanıtlamayı başaramamış olmalarına karşın. Aralarında iki ya da üç gözcü Varner'ların parmaklığı dibinde pusuya yatıp faytonun ne zaman oradan ayrılıp hangi yolu tutacağını gözlerdi. Böylece ahşap döşemesinde tepinilen

fayton, çalgı sesleriyle dolu, hangi tarafa yönelirse onlar da ya peşisıra ya da önünden giderler, viski güğümü ellerinde beklerler ve arabayı yine eve kadar ya da eve doğru izlemeye koyulurlardı – ay ışığında ya da ay ışiksiz uyuyan arazi boyunca uzanan gece–kmş yollarda o uzun dönüş; amurluktaki yerine dikine sokulmuş kırbaça dolanıp bırakılmış dizginlerden başıboş kalan kısırağın ayakları tozun içinde yumuşak ipek gibi, derenin sığ bir yerine çekinerek inen zgr hayvan, azarlanmadan durur ve su içerdi; yıldızların kırık yansılarını arasına burun srter ve üfler, sonra su damlayan burnunu kaldırır ve belki yine biraz daha su içer ya da susuzluğu dinmiş bir atın yaptığı gibi yalnızca suyun içine flerdi. Hiçbir ses çıkmaz, kısırağın ilerlemesi için dizgine dokunan olmazdı; her neyse, kısırak orada çok uzun zaman öylece dururdu, çok uzun zaman, çok uzun. Bir gece gençler, geçmekte olan arabaya, yolun gölgeleri içinden saldırıverdiler ve kırbaçla savuşturuldular, çünkü hep birlikte izledikleri bir planları yoktu da apansız bir öfke ve üzüntü patlamasıyla harekete geçmişlerdi. Bir hafta sonra, o at ve araba Varner’ların parmaklığına bağlıyken, onlar yine birdenbire haykırarak ve ellerindeki tencereleri döverek karanlık verandanın bir yanına doğru atıldılar, ama McCarron verandan değil de Varner’ın tahta hamağının asılı durduğu küçük ağalıktan ağır adımlarla, serinkanlılıkla çıktı, ikisine ya da üçüne adlarıyla seslendi, onlara tatlı, uzatmalı, konuşma sesiyle sayıp sövdü ve aralarından herhangi bir ikisini kendisiyle yolun aşıağısında bir yerde buluşmaya çağırdı. Oğlanlar onun elinde böğrüne dayalı sarkan tabancasını görebiliyordu.

Sonra ona yazılı bir uyarı verdiler. Ağabeye syleyebilirlerdi ama bunu yapmadılar; ama ağabeyin büyük bir olasılıkla bunu söyleyenlerin üzerine fiziksel bir şiddetle ullanacağını bildiklerinden değil. Öğretmen Labove gibi, onlar da bundan hoşlanırlar, buna gerçek bir coşkuyla kucak açarlardı. Labove’un düşündüğü gibi, hiç olmazsa o çılgınca vuruş, yaralama, fıskıran kan altında sıcaklığı duyulan aynı canlı et olurdu, öyle ki Labove gibi, şimdi bilerek ya da bilmeyerek gerçekten arzuladıkları bir şeydi bu. Ağabeye söylemediler çünkü onlar ağabeye söyleme görüşüne karşı çoktan yalıtılmışlardı; o zaman

öfkeleri hıyanet edene değil de bu büyük intikama aracı olan kişiye harcanmış olurdu; ölümcül bir aşağılama gösteren ve haksızlık yapana, ellerinde boks eldivenleriyle karşı çıkmış olurlardı. Bu yüzden McCarron'a yazılı bir uyarı yolladılar, altında imzalarıyla. Aralarından biri bir gece McCarron'un annesinin on iki mil ötedeki evine gitti ve notu kapıya ilişti. Ertesi gün öğleden sonra McCarron'un şimdi artık yetişkin bir adam olan Zenci'si, yazılı beş ayrı yanıt getirdi ve canını zor kurtardı; başı kan içinde ama önemli bir yara almadan.

Yine de McCarron yaklaşık bir hafta daha onları bozuntuya uğrattı durdu. Faytonda yalnızken, ya Varner'ların evine varmadan ya da oradan ayrıldıktan sonra, onu ele geçirmeye çalışıyorlardı. Ama kısrağın onların yetişemeyeceği kadar hızlıydı ve pısırik saban hayvanları da arabanın önüne çıkıp kısrağı durdurabilecek denli yürekli değildi; bir önceki girişimden biliyorlardı ki kısrağı ayakta durdurmaya kalkışacak olsalar McCarron, elindeki kıyıcı kırbaça ve sert, yalın, alaycı dişleriyle arabada ayağa kalkarak onları yere yıkardı. Hem tabancası da vardı, onunla ilgili yeterince bilgi edinmişlerdi; yirmi birini öldürdüğünden beri hiç silahsız dolaşmadığını öğrenmişlerdi. Ve hâlâ onun zenci elçisini döven iki delikanlıyla McCarron arasında gereğince sonuca bağlanmayı bekleyen bir konu vardı.

Böylece delikanlılar sonunda onu derenin yanında, kısrağın su içmek için durduğunda, Eula da arabanın içindeyken, pusuya düşürmek zorunda kaldılar. Orada neler olduğunu kimse tam olarak öğrenemedi. Yakında bir ev vardı, ama bu kez ne çığlıklar ne haykırışlar duyuldu; yalnızca beş kişiden dördünün yüzünde ertesi günün ışığıyla görülen çizikler, kesikler ve kırık dişler. Beşinci kişi, Zenci'yi döven iki delikanlıdan biri, yakındaki evde hâlâ baygın yatıyordu. Oradan geçen bir fayton kırbacının sapını bulmuştu. Üstünde pıhtılaşmış kan ve insan saçları vardı ve sonraları, yıllar sonra, aralarından biri açıkladı; kırbacı savuran kız olmuştu; arabadan atlamış ve tersinden tuttuğu kırbaça üçünü geri püskürtürken, McCarron da öbür ikisinin tekerlek çubuğuna ve muştasına karşı, ters tuttuğu tabancasının sapıyla girişmişti. Bilinenlerin tümü buydu; o gece fayton Varner'ların evine vardığında vakit çok geç olmuş değildi.

Will Varner, gecelik entarisini giymiş, mutfakta bir bardak sütle bir parça soğuk şeftalili turta yerken, onların bahçe kapısından gelip sessizce konuşarak verandaya çıkışlarını duydu. Kızı ve kızının bu genç erkekleri babanın bir hiç olduğuna inandığı şeylerden konuşturlardı kısık sesle. Varner onların eve girişlerini, hole ve sonra da mutfak kapısına gelişlerini duydu. Başını kaldırdı ve o yürekli, yakışıklı yüzü gördü, dişlerin o tatlı sert görünüşünü ki buna en azından gülümseme denmesi gerekirdi, ama hiç de güleç değildi bu yüz; şişmiş bir göz, çeneden aşağı uzun bir darbe izi, bir yanına yapışmış dümdüz sarkan bir kol. "Bir şeye çarptı," dedi kız.

"Görüyorum," dedi Varner. "Görünüşe göre çarptığı şey onu teknelemiş de."

"Biraz su ve bir havlu istiyor," dedi kız. "Şurada var." Dönerek konuşmuş, mutfağa, ışığa girmekten kaçınmıştı. "Şimdi alırs gelirim." Varner onun merdivenleri çıktığını ve yukarıda odasında dolaştığını duydu ama ilgisiz kaldı buna. McCarron'a baktı ve görünürdeki dişlerin gülümsemekten çok gıcırdadığını ve genç adamın ter döktüğünü gördü. Bunu gördükten sonra, Varner bu yüze de ilgisini yitirdi.

"Demek bir şeye çarptın," dedi. "Şu ceketi çıkarabilir misin?"

"Evet," dedi öbürü. "Kısrağımı yakalarken oldu. Bir keres-te parçası."

"Ders olsun sana, böyle bir kısrağı bir ahşap-barakada kapalı tuttuğun için," dedi Varner. "Bu kol kırılmış."

"Tamam," dedi McCarron. "Siz veteriner değil misiniz? Sanırım bir adamın bir katırdan pek farkı yoktur."

"İşte bu doğru," dedi Varner. "Genellikle o kadar akıllı da yoktur ya." Kızı mutfağa girdi. Varner onun basamaklardan indiğini duymuştu, ama şimdi üzerinde evden çıkarken giydiğinden başka bir giysi olduğunu anlamadı bile. "Benim viski güğümümü getir," dedi. Güğüm yatağının altında her zaman durduğu yerdeydi. Eula onu aşağı getirdi. McCarron şimdi çıplak kolu mutfak masasının üstünde dümdüz, oturuyordu. Sandalyede dimdik otururken bir kez bayıldı, ama uzun sürmedi. Sonrası, Varner işini bitirene kadar, yalnızca kenetlenmiş dişler ve terdi. "Ona bir içki daha koy ve git Sam'i uyandır, onu eve

götürsün,” dedi Varner. Ama McCarron ne eve götürülmek ne de olduğu yerde yatmak istiyordu. Güğümünden üçüncü içkiyi de içti, o ve kız verandaya döndüler. Varner turtasını ve sütünü bitirdi, güğümü alıp yukarı çıktı ve yattı.

Üzerine kâhinlik çöken kişi ne baba ne de ağabeydi hatta, ki onlar soluk alınan bu yaşamda şimdi beş ya da altı yıldır bir fikirle, kuşku seviyesine değin bile büyümemiş olan ama en direngen çabanın bile kanıtlamayı başaramayışı nedeniyle bir inanç gibi apansız daha da şiddetle olgunlaşmış bir fikirle gerçekten dimdik ve sürekli desteklenmiş olan kişilerdi. Varner kendisi de güğümünden biraz içti, onu yatağın altına, bir toz çemberinin belirlediği, yıllardır durduğu o yere itti ve uykuya daldı. O alışılmış, horultusuz ve çocuksu uyuklama durumuna girdi ve kızının bu kez kendi kanıyla lekelenmiş giysisini çıkarmak için basamakları yine çıktığını duymadı. Kısarak, araba o sırada gitmişti, ama McCarron eve varmadan önce arabanın içinde yine bayılmıştı. Ertesi sabah doktor gördü ki, kırık kemik düzgün bir biçimde tahtaya bağlanarak iki kemik ucu birleştirilmişse de, o zamandan bu yana yeniden ayrılmışlardı; yeni baştan bağlanmaları gerekiyordu. Ama Varner bunu bilmiyordu –o baba, o ince uzun, tatlı, kurnaz, gerçekçi adam; on iki mil ötede viski güğümünün üstündeki yatakta uyuyan adam. O ki, genelde bir dışının ve özelde kızının kalbini okumakta her ne yanlışlık yapmış olursa olsun, en sonunda, kızın yalnız denemekle kalmayıp, kendi sarılmış koluyla, bir yere kadar kırık yanına destek vereceğini tahmin edemediği için hıyanete uğramıştı.

Üç ay sonra, o ince yapılı faytonların, o hızlı parlak atların ve kısrakların artık Varner’larm parmaklığı boyunca görülmediği gün geldiğinde, bunu en son fark eden Will Varner’ın kendisi olmuştu. O arabalar ve onları kullanan adamlar gitmişler, bir gecede yok olmuşlardı, yalnız Frenchman’s Bend’den değil de tüm yöreden. Üçünden biri kesinlikle suçlu olan birini bildiği ve öbür ikisi de suçsuz olan iki kişiyi ortaklaşa bildikleri halde, üçü de kaçtılar, gizlice ve belki de arka yollardan, hızlı gidebilmek için heybelerle ya da çarçabuk, tek valizlerle. İçlerinden biri, Varner erkeklerinin yapabileceğine inandığı şeyden kork-

tuğundan kaçmıştı. Öbür ikisi de Varner'ların bunu yapmayacaklarını bildikleri için kaçmışlardı. Çünkü Varner'lar da artık en güvenilir kaynaktan, kızın kendisinden öğreneceklerdi ki aralarından ikisi suçsuzdu ve böylece ikisi de tutkulu, sonsuz bir pişmanlık ve acıya boğulmuş, bomboş, ölü bir dünyanın çöküntüsü içine sürülmüş olacaktı; onları tedirgin etmenin yanı sıra, başarılı birisiyle birlikte, bilmeden ve hak etmeden onlara da başarının kutsamasını bağışlamış olan o güçsüz gençlerle birlikte. Ve kaçarak da, işlemedikleri o suçu, neden olmadıkları o yıkımın görkemli utancını benimsemek için son kez umutsuz bir çaba harcamış oldular.

Böylece, McCarron'un ve öbür ikisinin ortadan yok oldukları ve Eula Varner'ın, kendisinden başka herkesin dediğine göre başının dertte olduğu bilgisi tüm yörede sessizce evden eve dolaşırken, en son duyan baba olmuştu – bu adam ki, aynı bazı erkeklerin serbest gümrük tarifesine ya da dua etmenin yararlarına inanmamakta direttikleri gibi, neşeyle, inatla ve şaşmazlıkla, kadının bekâreti kuramını tanımaz, bunu yalnızca genç kocaların gözünü boyamaya yarayan bir hurafe olarak görürdü; bu adam ki, çok iyi bilindiği gibi, zamanın hiç de yabana atılmayacak bir bölümünü kendi gücünü kendine kanıtlamakla geçirmişti ve hâlâ da geçirmektedir; o ki, şu sırada bile kendi kiracılarından birinin kırkını aşkın karısıyla bir ilişki sürdürmekteydi. Kadına baştan, ne kendi evinde ne de başka bir adamın evinde öyle erkek kediler gibi geceleri dolanabilmek için çok yaşlı olduğunu açıkça ve dobra dobra söylemişti. Bu yüzden kadın onunla öğle sonraları buluşuyordu, tavuk yuvaları aramaya çıkmış gibi yaparak, evinin yakınında bir akarsu kenarındaki ağaçlıkta. Onları gözetlemeyi alışkanlık edinmiş olan on dört yaşındaki bir oğlanın söylediğine bakılırsa, o ormanlıkta, Pan'ın kutsadığı kuytuda Varner şapkasını bile başından çıkarmamış. En son duyan kişi o olmuştu; ahşap hamakta çoraplı ayaklarıyla uyuduğu yerden, karısının hükmeden sesiyle uyandırılmış, telaşla, ince uzun, gevşek eklemli ve daha tümüyle uyanmamış bir durumda, yine çoraplı ayaklarıyla bahçeyi geçip hole koşmuş, orada durup, öğle uykularını uyurken giydiği eski, bol sabahlığı ve dantel başlığı içinde, oğlunun yu-

karıda, kızının odasında kükreyen sesini bastıran öfkeli sesiyle ona haykıran Bayan Varner'a bakmıştı: "Eula bebek bekliyor! Çık yukarıya da şu aptalın kafasına bir vur!"

"Ne bekliyor?" Ama Varner hiç duraklamadı. İleri atıldı; Bayan Varner da peşinden, basamaklardan yukarı ve son bir iki gündür kızının yemeklere bile inmeden hemen hemen sürekli kaldığı odaya koştu. Varner eğer kızının neden odasından çıkmadığını, ne derdi olduğunu düşünmüş olsaydı bile ancak çok yemek yemekten mide bozukluğudur diye yorumlardı, belki on altı yıllık bir sabır ve kötüye kullanılma sonucu apansız ve şiddetle patlak veren, geriye dönük bir mide bozukluğu birikimi. Eula, pencerenin yanında, saçlarını salıvermiş ve yakın geçmişte bir Chicago mağazasından postayla ısmarlayarak getirttiği parlak, ipek gibi bir gecelik giymiş, bir iskemlede oturuyordu. Ağabeyi başına dikilmiş, kızın kolunu sarsarak bağıırıyordu: "Hangisiydi? Söyle bana hangisiydi!"

"Bırak beni, iteleme," dedi kız. "İyi değilim." Varner yine duraklamamıştı. Onların arasına girdi ve Jody'yi arkaya itti.

"Bırak onu," dedi. "Çık git buradan." Jody kızarmış yüzünü Varner'a çevirdi.

"Bırakayım mı onu?" dedi. Çılgın gibi güldü, neşesiz, gözleri renksiz, dışarı uğramış ve köpürmüş. "İşte asıl sorun bu şimdi! Bu kız çoktan cehenneme bırakıldı! Ben elimden geleni yaptım. Başımıza ne geleceğini biliyordum. Sizin ikinize de söyledim beş yıl önce. Ama hayır! Siz ikiniz de çok daha iyisini biliyordunuz. Şimdi görün işte olanları! Görün ne olduğunu! Ama onu konuşturacağım. Tanrı bilir ya, öğreneceğim kim olduğunu. Ve sonra ben –"

"Peki," dedi Varner. "Ne olmuş?" Bir an için, hemen hemen bir dakika kadar, konuşmadı Jody. Gözleri Varner'a dikilmişti. Sanki ancak üstün bir irade onu durduğu yerde patlamaktan alıkoyabiliyordu.

"Bir de bana soruyor ne olmuş diye," dedi sonunda, şaşmış ve inanmazmış gibi bir fısıltıyla. "Soruyor ne olmuş diye." Hızla döndü; bir elini çılgınca bir reddediş hareketiyle hızla yukarı savurdu ve peşinde Varner'la kapıya ancak şimdi varmış olan ve bir eli şimdi soluk soluğa, dolgun göğsünün üstünde, ağzı

soluk alır almaz konuşmak için açılmış bekleyen Bayan Varner'ın üstüne attı kendini. Jody doksan kilo gelirdi ve Bayan Varner'ın da boyu bir buçuk metreyi aşmadığı halde oğlununki kadar ağırlığı vardı. Yine de, Jody nasıl yaptıysa, anasını itip kapıdan dışarı fırlamayı başardı. Varner yılanbalığı gibi peşinden giderken kadın da Jody'y'i kavramaya çabalayarak, "Durdur şu aptalı!" diye haykırdı. Varner ve Jody yine basamaklardan aşağı gümbürdeyerek inip ilk katta Varner'ın hâlâ yazıhanem dediği ama gerçekte son iki yıldır çırak Snopes'un bir ke-revet üstünde yatıp kalktığı odaya hücum ettiler. Orada Varner tam oğluna yetiştiği sırada Jody, Varner'ın dedesinden kalma kaba (ve şimdi, Varner bilmiyordu ama, değeri ölçülemeyecek denli yüksek) ceviz yazı masasının açık çekmecesinin üzerine eğilmişti. Çekmecedeki türlü kurumuş pamuk kozaları ve başka tohum kabukları, koşum kayışı tokaları, fişekler ve kâğıtlar arasında bir tabanca arıyordu. Masanın yanındaki pencereden zenci ahçı kadının, önlüğünü başına geçirmiş, arka bahçeden koşarak kendi kulübesine kaçtığı görölüyordu; beyaz adamların arasında kavga başlayınca bütün zencilerin yaptığı gibi. Kocasısı Sam da arkasındaydı; gerçi daha yavaş koşuyor ve geriye, eve doğru bakıyordu ki Varner ve Jody, ikisi de aynı anda gör-düler onu.

"Sam! Atımı eyerle!" diye kükredi Jody.

"Sam, sen!" diye haykırdı Varner. Şimdi ikisi birden tabancayı kavramıştı; görünüşe bakılırsa dört el şimdi açık çekmecenin içinde umutsuzca düğümlenmişti. "Sakin elini sürme o ata! Buraya gel, hemen şu anda!" Bayan Varner'ın ayak sesleri şimdi holde gümlüyordu. Tabanca çekmecedan kurtuldu; elleri kilitlenmiş ve düğümlenmiş halde gerilediler ve o anda onu kapıda gördüler; eli hâlâ inip kalkan göğsünün üstünde, genellikle neşeli ve bildiğinden şaşmaz yüzü şimdi kıpkırmızı ve kızgındı.

"Tut onu, ben gidip bir odun parçası getirene dek," dedi Bayan Varner soluk soluğa. "Ben gösteririm ona. İkisine de gösteririm. Ben şöyle bir kestireyim derken gidip gebe kalmak, bağırıp çağırmak, sayıp sövmek neymiş bu evde!"

"Tamam," dedi Varner. "Git de getir." Kadın odadan çıktı; sanki kendi kızgınlığıyla kapının dışına şiddetle yutulmuştu.

Varner tabancayı Jody'nin elinden zorla aldı, Jody'yi masaya doğru fırlattı (çok güçlüydü, o altmış yaşma göre inanılmayacak kadar dayanıklı ve çevikti, gerçi onun yardımına koşan bir soğukkanlılığı vardı, oğlununsa yalnızca kör öfkesi) ve gidip silahı dışarı, hole attı, kapıyı vurup kapadı, kilitledi ve geri geldi, biraz soluyarak ama çok değil. "Ne yapmaya çalışıyorsun sen, Tanrı aşkına?"

"Hiçbir şey!" diye haykırdı Jody. "Belki senin umurunda değil adının kirletilmesi, ama benim umurumda. Ben herkesin önünde başımı dik tutmalıyım, sen tutmasan da!"

"Hah," dedi Varner. "Başını dik tutmakta zorlandığını görmedim hiç. Onu öylesine dik tutuyorsun ki neredeyse kendi ayakkabını bağlayacak kadar bile eğilemez oldun." Soluyarak ona dik dik baktı Jody.

"Tanrım," dedi. "Belki kız konuşmaz ama herhalde konuşacak birini bulurum ben. Onların üçünü de bulacağım. Ben –"

"Niçin? Kesinlikle kimin ona yumulup kimin yumulmadığını öğrenmek için mi yalnızca?" Jody uzun bir süre konuşmadı bile. Masaya dayanmış duruyordu, boğa dürtmüş, güçsüz ve köpürmüş, gerçekten acı çeken koskocaman cüssesiyle, Varner'ların aşağısıanmış olmalarından değil de tedirginlikten. Bayan Varner'ın çoraplı, ağır ayakları yine holde gümledi; getirdiği ahşap sopayla şimdi kapıya vurmaya başlamıştı.

"Sana diyorum, Will!" diye bağırdı. "Aç şu kapıyı!"

"Demek sen *hiçbir şey* yapmayacaksın?" dedi Jody. "Hiçbir şey?"

"Ne yapılır ki?" dedi Varner. "Kime? Biliyor musun ki o kahrolası erkek kediler şimdi Texas'a yarı yolu boylamışlardır? Sen olsaydın şimdi nerelerde olurdun? Ben bile bu yaşta nerede olurdum, eğer istediğim damda dolaşıp istediğim zaman içeri girebilecek kadar başıboş olsaydım? Ben pek iyi biliyorum, sen de biliyorsun tam nerede olduklarını ve hâlâ atlara köpüklü ter döktürdüklerini." Kapıya gitti ve kilidi çevirdi, gerçi Bayan Varner'ın sopasının sürekli, öfkeli vuruşları öyle gürültülüydü ki kadın anahtarın çevrildiğini duymadı hiç. "Sen şimdi ahıra git ve öfken geçip soğuyana değin otur orada. Sam sana birkaç solucan toplansın, balığa çık. Eğer bu ailede herhangi birinin ba-

şını dik tutma zorunluğu doğarsa, ben bakarım o işe." Kapının tokmağını çevirdi. "Hay Allah kahretsin, bütün gürültü patırdı başıboş bir kahpenin sonunda kendini köşeye sıkıştırmasından kopuyor. Ne sanıyordun –tüm yaşamı boyunca orasından yalnızca su akıtmakla mı kalacak sanıyordun?"

Bunlar bir cumartesi öğle sonrasında olmuştu. Pazartesi sabahı dükkânın sundurmasında çömelmiş yedi adam, ırak Snopes'un Varner'ların evinden yaya geldiğini gördüler; ardında da elinde valiz taşıyan ikinci bir adam vardı. Çırak, yalnız gri bez başlığı ve ufacık boyunbağını takmakla kalmamış, ceket de giymişti. Ve sonra gördüler ki ikinci adamın taşıdığı valiz bir yıl önce Snopes'un bir öğle sonrası Varner'm evine taşıyıp orada bıraktığı yepyeni hasır valizdi. Sonra, onu şimdi taşıyan adama bakmaya başladılar. Gördüler ki çırağı bir köpek gibi izleyen adam, kendinden biraz daha küçük yapılı ama aynı onun biçimindeydi. Sanki ikisi yalnızca perspektifle boyut değişikliğine uğramışlardı. İlk bakışta yüzler bile tıpatıp aynıydı, ta ki ikisi de basamakları çıkana değin. O zaman gördüler ki ikinci yüz de bir Snopes yüzüydü düpedüz, öbüründen yalnızca, herkesin alışmış olduğu, o demir gibi hısımlığın içinde önceden kestirilemeyen bir farkla ayrılıyordu – bu kez öbüründen daha küçük bir yüz olmasa da hatların daha sıkışık olduğu, içten gelen bir kıskırtmayla değil de dıştan, sanki bir elin parmaklarının tek hızlı hareketiyle, tüm kıvrımların orta yerde topladığı sanısı veren bir yüzdü; çabuk ve uyanık, ve tümüyle alaycı değil de, bir sincabın parlak, tetikte, töredışı gözlerinin ardında, uslanmaz türden, alabildiğine neşeli bir yüz.

Basamakları ıktilar ve valizi taşıyarak sundurmayı geçtiler. Snopes gerçekten aynı Will Varner'ın yaptığı gibi onlara başını şöyle bir eğdi, çiğneyerek; dükkâna girdiler. Bir süre sonra, karşıdaki demirci dükkânından üç adam daha geldi, böylece bir saat sonra Varner'ların faytonu geldiğinde sundurmadakiler bir düzine kadar olmuşlardı. Zenci Sam dizginlerdeydi. Önde onun yanında koskocaman, yıpranmış teleskop çantası duruyordu; Bay ve Bayan Varner'ın balayına, St. Louis'e giderken aldıkları ve o günden beri geziye çıkan tüm Varner'larla birlikte giden, evlenen kızlarla bile gidip sonra boş geri gelen ve o za-

man ayın batışının, dünyaya geri dönüşün hem simgesi hem de resmî bir bildirisi gibi görünen o çanta; basılmış davetiye nasıl umutlu başlangıcın muştusuysa bu da taze kösnünün cömert, atılğan koyuvermişliğinin ayrılık esenleşmesi olurdu. Varner, arka koltukta kızıyla otururken herkesi birden selamladı, kısaca, eğilip bükülmeden, ne dediği anlaşılmadan. Arabadan inmedi; sundurmadakiler onun yanında, pazar giysisinin ve hat-ta kışlık paltosunun yaka ağzında kıpırtısız duran, pazar şapkası ve peçesinin altındaki dingin, güzel maskeye bir göz atıp sonra başlarını çevirdiler yine. Snopes hasır valizi taşıyarak dükkândan çıkarken onu da bakmadan gördüler. Ön koltuğa, teleskop çantasının yanına binişini de. Fayton ilerledi. Snopes bir kez başını çevirdi ve tekerleğin üstünden tükürdü. Dizlerine yerleştirdiği hasır valiz, bir bebek cenazesinin tabutu gibiydi.

Ertesi sabah Tull ve Bookwrightt, Jefferson'dan döndüler. Bir sıgır sürüsünü daha trene yüklemişlerdi. O akşam karanlık basana kadar tüm yörede, ötesini duymayan kalmamıştı – o pazartesi öğle sonrası Varner, kızı ve çırağı, Varner'ın bankasına gidip oldukça yüklü bir çek bozdurmuşlardı. Tull'un dediğine göre üç yüz dolarlık bir çekmiş. Bookwright da demişti ki: "Öyleyse yüz elli demektir, çünkü Varner kendisine bile yüzde elli kesinti yapmadan duramaz." Oradan Adliye Binasına, Başyargıç Kâtibinin yazıhanesine gitmişler ve Eski Fransızın Yeri'ni, Flem ve Eula Varner Snopes adına tapuya geçirtmişlerdi. Gezici Kâtibin yazıhanesinde bir Sulh Yargıcının masası varmış, izin belgesini oradan satın almışlar.

Tull'un gözkapakları sık sık açılıp kapanıyordu anlatırken. Öksürdü. "Gelin ve damat törenden hemen sonra Texas'a gittiler," dedi.

"Etti beş," dedi Armstid adlı bir adam. "Ama söylediklerine göre Texas büyük bir yer."

"Bundan sonra öyle olması gerek," dedi Bookwright. "Yani altı demek istiyorsun."

Tull öksürdü. Hâlâ gözkapakları çabuk çabuk açılıp kapanıyordu. "Bay Varner onun için de ödedi," dedi.

"Ne için de ödedi?" dedi Armstid.

"Evlenme izni," dedi Tull.

Kız onu iyi tanıyordu. Onu öyle iyi tanıyordu ki, bir kez daha bakmaya gerek duymadı bile. On dördüncü yazından beri tanıyordu onu, yani onun ağabeyini "geçtiğini" herkesten duyduğundan beri. Bunu kıza söyleyen olmamıştı. Onları duymazdı. Umursamazdı. Onu hemen hemen her gün görüyordu, çünkü kızın on beşinci yazında eve gelmeye başlamıştı; genellikle akşam yemeğinden sonra, verandada babasıyla oturmaya geldiğinde konuşmadan yalnızca dinler, tütününü parmaklıktan dışarı özenle tükürürdü. Bazen pazar günleri öğle sonrası gelir ve babasının çoraplı ayaklarıyla yattığı hamağın yanında bir ağaca dayanıp çömelirdi, yine konuşmadan, yalnızca çiğneyerek; kız onu verandadan, o yılki pazar âşıklarının kuduruk kalabalığı çevresini sarmış durumda, oturduğu yerden görürdü. Artık onun tenis ayakkabılarının verandanın tahtaları üstündeki sessiz tıslamasını tanımayı da öğrenmişti – kalkmadan ve başını bile çevirmeden evin içine doğru seslenirdi: "Baba, şu adam geldi," ya da, kimi zaman, "o adam" – "baba, o adam burada yine," gerçi bazen Bay Snopes derdi ama bunu aynı Bay Köpek dermiş gibi söylerdi.

Ertesi yaz, on altıncı yazında, kız yalnız ona bakmamakla kalmadı, onu artık bir daha görmez oldu, çünkü o adam şimdi onlarla aynı evde yatıp kalkıyor, aynı masada yemek yiyor, babasının bitmez tükenmez işlerine bakmak için kızın ağabeyinin eyerli atına biniyordu. Kız giyinmiş, dışarıda bekleyen bir faytona doğru giderken ağabeyi onu holde durdurup sert, öfkeli eliyle korseyi giyip giymediğini araştırırken, o adam kızın yanından geçerdi, ama kız onu hiç görmezdi. Günde iki kez onunla yemekte karşı karşıyaydı, çünkü Eula kahvaltısını mutfakta, annesi onu sabahın hangi saatinde kaldırmayı başarabilmişse o saatte ederdi, gerçi bir uyandı mı onu kahvaltıya indirmek hiç zor olmazdı; en sonunda ya zenci ahçı kadın ya da annesi onu mutfakta ayak altından savdıklarında, elinde yarıyenmiş bir bisküvi, yıkanmamış yüzü ve darmadağınık dökülen saçlarıyla, yatakla kahvaltı masası arasında eline geçirip giydiği her zaman pek de temiz olmayan o pasaklı giysilerin

içinde, sanki az önce bir yasak aşk döşeğinden polis baskınıyla kaldırılmış gibi bir kılıkta, holde, öğle yemeği için eve dönen o adamla karşılaşır, yanından geçer ve onu hepten yok bilirdi. Ve böylece günün birinde kıza yabanlık giysilerini giydirdiler, kalan şeylerini de –o postayla gelen cafcıflı gecelikleri ve sabahlıkları, o kocaman, ucuz, dayanıksız ayakkabıları ve her ne tuvalet eşyası varsa onları– o kocaman çantanın içine koydular ve onu faytonla kente götürüp o adamla evlendirdiler.

O pazartesi öğle sonrası Ratliff de Jefferson'daydı. Onların üçünün bankadan çıkıp meydanı geçerek adliye binasına gittiklerini gördü ve peşlerine takıldı. Başyargıç Kâtibinin yazıhanesinin kapısı önünden geçtiğinde onları içeride gördü, orada bekleyebilir, onların çıkıp Gezici Sulh Yargıcının yazıhanesine gittiklerini görebilir ve evliliğe tanık olabilirdi, ama öyle yapmadı Ratliff. Buna gerek duymadı. Şimdi ne olup bittiğini biliyordu. Önden istasyona gitmiş, trenin kalkmasından bir saat önce orada beklemeye koyulmuştu ve yanılmamıştı da; önce o hasır bavulun ve kocaman teleskop çantasının vagonların arasındaki geçide konulduğunu gördü, ikisi yan yana artık ne çelişik ne de gülünçtüler; yabanlık şapkası altında sakın, hiçbir şeye bakmadan duran o güzel maskeyi bir kez daha gördü; kayıp giden bir pencerede, ve hepsi bu kadardı. Eğer Ratliff o ilkbahar ve yaz Frenchman's Bend'de yaşamış olsaydı, bundan başka da bir şey bilmeyecekti – küçük, kaybolmuş bir kasaba, adsız, çekiciliği olmayan, terk edilmiş, ama Olimpos'a özgü o savurgan fışkırışın içinden kör bir tohumu yalnız bir kez ne yaptığını bilmeden ya rastlantı ya da kazayla döllemiş ve doğurmuş – kısacık, ıslıl ıslıl, ortak merkezli bir yaz, ve bu tüm yaz boyu oldukça iyi atların çektiği üç gezi arabası hiç değişmez bir sıraya göre bir parmaklığın önünde beklemişler, ya da kasabalıların eğlence için ya da en azından bir kaçış için toplastıkları evler, dört yol ağzı dükkânları, okul binaları ve kiliseler arasındaki yan yana yollarda koşturmuşlar, ve sonra bir gecede ve hep birden yok olmuşlar, bir daha da görünmemişlerdi; faytonlar gitmiş, kaybolmuşlardı – ince uzun, gevşek eklemli, pamuklu çoraplı, kurnaz, acımasız yaşlı bir adam, çok güzel bir maske gibi yüzüyle o görkemli genç kız, boyu kızın omzuna zor yeti-

şen o kurbaga gibi yaratık; bir çek bozduruyorlar, bir evlenme izni alıyorlar, bir trene biniyorlar –bir sözcük, yıkanan kap kakacak ya da dikiş patırtıları arasında kulübeden kulübeye, yollar-da ve yolaklarda arabadan atlıya veya atlıdan tarlada duraklamış bir sabandakine fısıldanan, kıskançlıktan ve eski ölümsüz bir pişmanlıktan doğmuş olan o inanmaya yönelik tek istem; o sözcük ki şu güneşin altında zarar verebilecek güçteki her erkeğin düşü ve isteği– gençler, yeteneklerinin henüz başaramaya-cağı yıkımları düşleyerek; hasta ve sakatlar, yapmak istedikleri ama iktidarlarının dışında kalan zararların düşüncesiyle uykusuz yataklarda ter içinde; yaşlılar, sararmış utkularının goncalardan ve çiçeklerden oluşan süslemelerinin artık çoktan bir yararı olmayan tozun içine dökülmüş olduğu, o şimdi –salgısız, toprak üstü– sürüngenleri, ki eğer başarıları başka birilerinin torunlarının büyükannelerinin o gebe–bırakılamaz denli ağırbaşlı pamuklu giysilerinin ardında derinlerde gömülü kubbeler içinde mühürlenmişlerse, şimdi tahnit edilmiş olur ve yaşayan dünya için hiç de ölü sayılmazlardı –o sözcük ki yitirilmiş utkular ve düşünemeyecek bir görkemlilikte başarısızlıklar anıştıran yüklemeleriyle birlikte– ve en iyisi: O sözcüğün sahibi olmak, o düşün ve gelecekteki o umudun; ya da geçmişte o sözcükten ve düşten kaçma gereğini duymuş bir kişi olmak. Gezi arabalarından biri, kalmıştı geride. Ratliff o arabayı birkaç ay sonra görecekti, kasabadan birkaç mil ötede bir ahırda, çubuklarla desteklenmiş, bomboş ve toz içinde dururken; şimdi üstünde tavuklar tünüyor, bir zamanlar parlak olan cilasını sürekli bozup kireç gibi damlacıklarla lekeliyorlardı, ta ki ürün kaldırma ayında, para zamanında, son sahibinin babası onu bir zenci toprak işçisine satana kadar; ondan sonra araba her yıl kasabadan birkaç kez geçerken görülürdü, belki tanınırdı, belki şimdi, yeni sahibi evlenip çoluk çocuğa karışırken ve saçları kırışırken, içinden çocuk taşarak, artık hiç parıltısız, geçer giderdi. Tekerlekleri çaprazlama sıralanmış fıçı çubuklarıyla dimdik öylesine bağlanmıştı ki hem çubuklar hem o ince tekerlekler ikisi de görünmez olmuşlar, günün birinde hareket ederken sağlam, ama yeni olmayan, biraz daha küçük araba tekerleklerine dönüşüvermişlerdi sanki ve ona bir eğim, hem de bir bö-

lünden başka bir bölüme değıştirilebilir bir eğim vererek, tel ve ip örölü koşum kayışları içinde eklemeleri şişmiş, kemikleri fırlamış atlar ve katırlar sırasının arkasında giderken, bu eğim onun geçici herhangi iki görüntüsü arasında bir bölümden başka bir bölüme türlü değışkenlik gösterirdi; sanki sahibi onu on dakika önce gizli bir kemik mezarlığından topladıklarıyla oluşturduğu bir atla, özellikle bu son kuğu şarkısıyla ölümsüzlüğe gidiş koşusu için koşturuyordu, ama o ne yazık ki kendi yeteneklerini iyice bilemediğinden bu koşu hiçbir defasında sonuncu koşu olmuyordu.

Sonunda Ratliff kendi küçük, dayanıklı atlarına yine Frenchman's Bend'e doğru yön verdiğinde, Bookwright ve Tull çoktan eve dönmüşler ve olanları anlatmışlardı. Şimdi eylöldü. Pamuk patlamış, tarlalara dökölüyordu, havada hep onun kokusu vardı. Birbiri ardına sıralanmış tarlalar boyunca giderken, köpüklü dalga yığınları gibi patlayan pamuk kabukları arasında çakılmış, eğilmiş biçimlerde kalakalmış gibi duran toplayıcıları gördü; o uzun, yarı dolmuş torbalar, donmuş bayraklar gibi dimdik sallanıyordu arkalarında. Hava sıcaktı, duru ve soluksuz – ölmekte olan yazın son vahşı yoğunlaşması. Küçük atların ayakları tozun içinde aceleyle inip kalkıyor ve Ratliff, arabanın hareketiyle uyumlu, dizginler bir elde gevşek, oturuyordu; yüzü anlaşılmaz, gözlerinin sırrına erilmez, muzip ve dalgın, anımsıyor ve hâlâ görüyordu onları – bankayı, adliye binasını, istasyonu; ilerleyen bir pencere camından görülen ve sonra yok olan o sakin, güzel maskeyi. Ama böylesi daha iyiydi işte, yalnızca et olan bir varlıktı o, yalnızca kız eti, diye düşündü ve Tanrı bilir ya o etten yeterince vardı, dün olsun yarın olsun. Tabii o harcanmışlık vardı, Snopes'a harcanma değil de hepsine harcanma, kendisi de dahil. Ama harcanma mıydı diye düşündü birden, bir an için yine o yüzü görerek; sanki yalnız o öğle sonrasını değil, treni de anımsamıştı – trenin kendisini, o tren ki gününü ve saatini doldurduktan sonra, o lokomotif, o sert vagonlara karşın artık varlığını sürdürmüyordu. Yine baktı o yüze. Trajik olmamıştı hiç ve şimdi lanetli bile değildi, çünkü onun ardından erkek soyunun yalnızca bir başka doğal can düşmanı bakıyordu camdan. Ve güzeldi: Ama, bir haydudun

kamaları ve tabancaları da takıldıkları yerde güzel bir parıltı yapar; ve Ratliff, bakıp dururken o dalgın ve sakin yüz yok oldu. Çabucak gitti, öyleydi ki sanki o hareket eden cam o geçişin tek-odalı, karaya vurmuş enkazının bir parçası, bir uydurma-sıydı ve geri geri gidiyordu o da, ve orada kala kala bir hasır çanta, o küçük boyunbağı ve sürekli çiğneyen çene kalmıştı:

Ve sonunda şaşkın bir halde, Prens'in kendisine başvururlar. 'Efendimiz' derler. 'Hiç yanaşmıyor. Başka hiçbir şey gelmiyor elimizden.'

'Ne' diye haykırır Prens.

'Diyor ki pazarlık pazarlıktır. Onu iyi niyetle ve onurla değiş tokuş etmiş o ve şimdi karşılığını ödeyip geri almaya gelmiş, yasaların dediği gibi. Ama bulamıyoruz biz, almaya geldiği şeyi,' derler. 'Bakmadığımız yer kalmadı. Öyle çok büyük bir şey de değildi ve onu ellerken özen gösteriyorduk. Onu bir amyant kibrit kutusuna koyup mühürlemiş ve kutuyu kendi başına ayrı bir bölmeye yerleştirmiştik. Ama o bölmeyi açtığımızda, kaybolmuştu. Kibrit kutusu oradaydı ve mühür kırılmamıştı. Ama kibrit kutusunun içinde bir yana bulaşmış kuru bir lekeden başka hiçbir şey yoktu. Şimdi de o gelmiş, onu bizden geri istiyor. Biz onu ruhu olmadan sonsuz azaba nasıl geri verebiliriz?'

'Kahrolsun,' diye gürler Prens. 'Ona yedektekilerden bir tane verin. Yok mu burada her gün ortaya çıkan bir sürü ruh, kapıyı vurup buraya girmek için ortalığı altüst eden ve hatta hiç duymadığımız kongre üyelerinden mektuplar getiren? Onlardan birini verin ona.'

'Bunu yapmaya çalıştık,' derler. 'İstemiyor. Diyor ki bankalar kanununun ve medeni kanunun siyah-beyaz olarak belirttiğince, kendinin olan o yasal çıkarından ne azını ne de çoğunu istiyormuş. Diyor ki, o kendi pazarlığının ve imzasının gereğini yapmaya hazırmış ve herkesten çok sizin de hiç kuşkusuz kendi sorumluluklarınızı yerine getirmenizi bekliyor.'

'O zaman söyleyin ona gitsin. Deyin ki yanlış adres almış. Buradaki defterlerde onun aleyhinde hiçbir şey yok. Deyin ki onun senedi kayıp —eğer önceden vardıysa bile. Söyleyin ona, sel bastı deyin, buz tuttu deyin.'

'Gitmez o, o şeyini almadan—'

'Kapı dışarı edin onu. Kovun onu.'

'Nasıl?' derler. 'Yasalar ondan yana.'

'Ooo,' der Prens. 'Çarıklı bir avukat. Anlıyorum. Peki. Bir çıkar yol bulun. Beni niye tedirgin ediyorsunuz?' Ve geriye yaslanır, bardağını kaldırır ve içindeki yalazları üfler, onların çoktan gittiğini sanarak. Ama onlar gitmemişlerdir.

'Nasıl bulalım?' derler.

'Rüşvet!' diye haykırır Prens. 'Bana şimdi demediniz mi buraya ağzı yasalarla dolu gelmiş diye? Bunun için size bir senet yazıp vereceğini mi sandınız?'

'Onu da denedik,' derler. 'Rüşvet almıyor.'

Sonra Prens orada oturup o keskin, acı diliyle ve hiç yanıt beklemeden onları küçültücü sözlerle alaya alır. Büyük bir olasılıkla onların rüşvet sandıkları şeyin bir parça nakit indirimiyle belki buna ek olarak bir de Millet Meclisi'ne bir gezi olduğunu söyler. Ve onlar orada durup dinlerler ve söylenenleri yutarlar çünkü o Prens'tir. Yalnız orada bir kişi vardır ki Prens'in babasının zamanından beri oradadır. Küçükken Prens'i dizinde sallamış; hatta Prens'e küçük bir yaba bile yapmış ve onu nasıl kullanacağını öğretmiş ve Prens'in kolları kendi payına düşen beyaz adamlarla başa çıkabilecek kadar güç kazanana değin ona önce Çinliler ve İtalyanlar ve Polonezler üzerinde deneme yaptırmış. Bu adam Prens'in sözlerine değer vermez ve kendini dikleştirip gözlerini Prens'e doğru kaldırır ve der ki,

'Baban, paylanmadan, daha büyük bir başarısızlığa uğradı. Gerçi belki daha büyük bir adam daha büyük bir adamı kışkırttı.'

'Ya da sen daha az yetkin biri tarafından paylandın,' diye tersler Prens. Ama o eski günleri de anımsar, bu yaşlı adamın nasıl onun lav, küükürt ve bu tür şeylerle yaptığı kaba saba şeylere sevgiyle ve kıvançla gülümsediğini, akşam olunca yaşlı Prens'e oğlanın o gün neler yaptığını, şu ya da bu İtalyana ya da Çinliye büyüklerin bile şimdiye dek düşünemedikleri neler yapmayı tasarladığını böbürlenerek anlattığını. Böylece özür diler, yaşlı adamı yumuşatır ve der ki: 'Ona ne vermeyi önerdiniz?'

'Tüm zevkleri.'

'Ve-?'

'Elde etti onları. Diyor ki yalnızca çiğneyen bir adam için herhangi bir tükürük hokkası yeterlidir.'

'Ve sonra?'

'Kibirlenmeleri!'

'Ve-?'

'Elde etti onları. Bavulda on iki düzine getirdi, kendisi için asbestten özel olarak yapılmış, eritilemez kilitleri olan bir bavulda.'

'Peki ne istiyormuş?' diye kükrer Prens. 'Ne istiyormuş? Cenneti?' Ve yaşlı olan, ona bakar durur ve Prens yaşlı adamın o aşağılanmayı unutmadığı için baktığını sanır önce. Ama anlar ki nedeni başka.

'Hayır,' der yaşlı adam. 'O cehennemini istiyor.'

Ve bir süre, eski şehitlerin savaşla parçalanmış mağrur dumanlarının asılı durduğu o görkemli krallık salonunda yalnızca kavrulma sesinden ve gerçek Hristiyanların sürüp giden belli belirsiz çığlıklarından başka bir ses çıkmaz. Ama Prens aynı babasının yapılmış olduğu etten ve kandan yapılmıştır. Bir çırpıda o eğlence düşkünü tembellik ve aşağılamalar yok olmuştur; sanki orada duran yaşlı Prens'in kendisidir. 'Onu bana getirin,' der. 'Ve bizi yalnız bırakın.'

Böylece onu içeri getirirler, çekilirler ve kapıyı kapatırlar. Gelenin giysilerinden hâlâ biraz duman tütmektedir, gerçi biraz sonra çoğunu silkeleyip atacaktır. Prens'in yanına yaklaşır, çiğneyerek, hasır bavulu taşıyarak.

'Evet?' der Prens.

O başını çevirir, tükürür ve tükürük yerde hemen kavrularak küçük mavi bir duman topu olup yükselir. 'Şu ruh işi için geldim,' der.

'Öyle diyorlar,' der Prens. 'Seni ben mi yarattım sanıyorsun?'

'Öyleyse kim yarattı?' der. Ve Prens'i mat eder orada ve Prens de bilir bunu. Böylece Prens ona rüşvet yağdırmaya başlar. Tüm günahları, zevkleri, doygunlukları sıralar; Prens ayrıntılarıyla bunları anlatırken, müzikten daha tatlı gelir kulağa. Ama o, çiğnemeyi bile bırakmadan, orada elinde hasır bavuluyla durur. Sonra Prens duvarı göstererek 'Şuraya bak,' der ve hepsi oradadır, onun görmesi için düzenli ve sıralı; kendini o şeyleri yaparken seyreder, hatta kendi için şimdilik hiç düşünmediklerini bile, ta ki hepsi bitene değin; o son akla hayale sığmaz şey bile. Ve o yalnızca başını çevirir ve yere bir kavrık tütün daha tükürür ve Prens şaşkına dönüp kendini kızgınlık ve öfkeyle geriye atar.

'Peki ne istiyorsun?' der Prens. 'Ne istiyorsun? Cenneti mi?'

'Onu hesaba katmamıştım,' der o. 'Senin mi ki bana vereceksin?'

'Kimin öyleyse?' der Prens. Ve Prens bilir onu orada yakaladığını. Gerçekten de, Prens bilmektedir onu başından beri yakaladığını,

onun nasıl kapıdan içeri ağzı yasalarla dolu olarak girdiğini söylediklerinden beri ve hatta öne eğilir. Ve yangın-zilini çalar ki o yaşlı kişi bu işin nasıl halledildiğini görüp işitmek için orada olabilsin diye, sonra geriye yaslanır, hasır bavuluyla orada öylece durana tepeden bir bakar ve der ki: 'Sen kabullendin ve hatta benimle tartıştın, seni benim yarattığımı. Onun için senin ruhun başından beri benimdi zaten. Ve onun için sen onu bana bu senet karşılığı teminat olarak önerdiğinde, aslında sahibi olmadığın bir şeyi vermeye kalkıştın ve böylece üstlendiğin sorumluluk—'

'Bir itirazım olmamıştı buna,' der o.

'—gerçekte bir suçun sorumluluğuydu. Onun için al bavulunu ve—' der Prens. 'Ha?' der Prens sonra. 'Ne dedin?'

'Bir itirazım olmamıştı buna,' der o.

'Ne?' der Prens. 'Neye itirazın olmamıştı?' Ama hiç ses çıkmaz; o zaman Prens öne doğru eğilir ve dizlerinin altında döşemenin kızgınlığını duyar; kendisinin sözcükleri çıkartmak için kendi boğazına atlayıp gırtlakını tırmaladığını hisseder, sanki sert toprağı kazıp patates çıkarır gibi. 'Kimsin sen?' der, boğulurcasına soluk soluğa ve gözleri yukarı, ona doğru fırlamış, orada parlak, taç şeklinde alevler arasında, Taht'ta o hasır bavulla oturan ona. 'Al Cenneti!' diye bağırır Prens. 'Al onu! Al onu!' Ve rüzgâr kükreyerek yükselir, karanlıklar kükreyerek iner ve Prens tırmanarak sürünür yerde, o kilitli kapıyı tırnaklayarak, kazıyarak, haykırarak...

Üçüncü Kitap

O UZUN YAZ

Arabasında otururken, Varner'ların bahçesinden çıkıp parmaklık boyunca yoldan aşağı gelen yaşlı, şişman, ak ata baktı Ratliff. Bağırsaklarının önden giden sesli sedalı org-tonuyla çevrelenmiş geliyordu. Demek yine atına döndü, diye düşündü Ratliff. Hareketliliğini sürdürebilmek için bacaklarını en azından günde bir kez iki yana ayırması gerekiyor. Demek bunu da ödemek zorunda kaldı. Şu patentli boyunbağını dükkândan ve evinden dışarı atmak için yalnızca toprağın tapusunu, artı iki dolarlık evlenme iznini, artı Texas'a şu iki bileti ve eline saydığı parayı değil, o yeni faytonu başka birisi sürerken yapılan gezintiyi de ödemiş oldu. At yanma vardı ve Ratliff'in temiz, saygılı ve bir ölünün evine gelmiş konuk gibi ağırbaşlı oturduğu arabanın yanında kendiliğinden durdu.

"Umutsuzluğa düşmüş olmalısın," dedi Ratliff sessizce. Aşağılamak istememişti; Varner'ın kızının utancını ya da kızı hiç düşünmemişti bile. Toprağı demek istemişti o, Eski Fransızın Yeri'ni. Bir an için bile inanmamıştı orasının bir değeri olmadığını. Eğer oranın sahibi başka birisi olsaydı inanabilirdi buna. Ama yalnızca Varner'ın orayı ele geçirip hâlâ elinde tutması ve satmak ya da herhangi bir şey yapmak için görünüşte hiç davranmayışı, Ratliff için yeterli bir kanıttı. Varner'ın ne geçmişte ne de gelecekte yanlış bir şeye bağlanıp kalacağına inanmamakta diretiyordu; eğer o orasını almışsa, onu herkesden daha ucuza düşürmüştü ve eğer orayı elinde tuttuysa, bu da orasının çok değerli olduğundandı. Eski Fransızın Yeri konusunda bunun nasıl böyle olduğunu göremiyordu, ama Varner'ın orayı satın almış olup hâlâ da elinde tutuyor olduğu gerçeği yeterliydi. Böylece Varner orayı sonunda bıraktığında, Rat-

liff sandı ki yirmi yıldır beklediği fiyatı artık bulmuştu Varner, ya da para olsun başka bir şey olsun en azından biraz yeterli bir fiyatı. Ve Varner'ın bu malını kime terk ettiğini algılayınca, inandı ki fiyat para değil gereksinme olmuştu.

Ratliff'in böyle düşündüğünü biliyordu Varner. Yaşlı atı durdurdu ve işlek, pas-rengi kaşlarının altındaki küçük sert gözleriyle, yaradılışı, kafa yapısı ve fiziksel görünüşüyle oğlu olmaya, kendi öz çocuklarının hepsinden daha çok uygun bulunduğu bu adama baktı. "Demek taze ciğerin o kedinin boğazında kalmayacağını düşünüyorsun," dedi.

"İçindeki küçük düğümlü iple birlikte mi?" dedi Ratliff.

"Hangi küçük düğümlü ip?"

"Bilmiyorum," dedi Ratliff.

"Hah," dedi Varner. "Benim yolumdan mı gidiyorsun?"

"Sanmam," dedi Ratliff. "Ben dükkâna bir ineyim dedim."

Kaldı ki belki o da şimdi yine orada şöyle bir oturmak istiyor-
dur, diye düşündü.

"Ben de öyle," dedi Varner. "Şu kahrolası mahkeme var bu sabah. Şu kahrolası Jack Houston ve şu, söyle adını, Mink. Şu yere batasica, kahrolası yavru için."

"Yani Houston dava mı açtı ona?" dedi Ratliff. "*Houston?*"

"Hayır, hayır. Houston yalnızca o yavruyu besledi. Onu geçen yaz besledi ve bütün kış Snopes yavrunun o çayırda beslenmesine göz yumdu. Yavru, ilkbahar ve yaz boyunca Houston'un çayırında koştu durdu. Sonra geçen hafta bir nedenle onu gidip almak istemiş. Sanırım onu doğramayı düşünüyor-
du. Onun için Houston'un otağına elinde bir iple gitmiş. Hayvanı yakalamaya çalışıyormuş ki Houston gelip onu durdurmuş. Sonunda silah çekmek zorunda kaldığını iddia ediyor. Diyor ki Snopes tabancaya bakmış ve demiş ki, 'İşte gerek duya-
cağın bir şey bu. Çünkü bende olmadığını biliyorsun.' Ve Houston, tamam, demiş. Silahı bir parmaklık kazığına bırakıp her bir yanda birer kazık sayarak gerileyecekler ve üçe kadar sayıp silahı almak için koşacaklarmış."

"Niye öyle yapmamışlar peki?" dedi Ratliff.

"Hah," dedi Varner kısaca. "Hadi yürü. Bu iş olup bitsin istiyorum. Yapacak işlerim var."

“Sen yürü git,” dedi Ratliff. “Ben yavaş yavaş gelirim. Benim bugün ne yavru bir hayvanım, ne de mahkemem var.”

Böylece yaşlı, şişman, temiz at (her zaman sanki temizleyiciden daha yeni gelmiş gibi görünürdü; neredeyse benzin kokusu duyardınız) bağırsağından dolu dolu bir başlangıç notası bırakarak öne geçti, yer yer açılmış ve yıpranmış parmaklık boyunca ilerledi. Ratliff hâlâ kıpırdamadan duran arabasının içinde oturdu; atın ve o üç yıllık fayton dönemi dışında bacaklarının arasında aynı eyerle o ata yirmi beş yıldır binen, o ince uzun, gevşek eklemli bedeninin arkasından baktı; düşündü ki o ak at da, kendi atları da, sarı tekerlekli faytonların kokusunu o parmaklık boyunca, köpeklerin yaptığı gibi aranıp dursaydılar da şimdi onları bulamazlardı. Ve sonra şöyle düşündü: Bu yörede on üçünden seksenine kadar tüm öbür iki bacaklılar da şimdi artık durup bacağının birini ona karşı kaldırmaya zorlanmadan buradan geçebilirler. Ama yine de o faytonlar hâlâ oradaydılar. Onları görebiliyor, duyabiliyordu. Bir şeyler vardı; bu kadar hızla ve tümüyle yok olabilmesi olanaksızdı o şeylerin – o bolluğu ve cömertliği şekillendirip üstünden akıp geçen, o hemen hemen kesintisiz çiğnenen yiyecekler dizisine hidrolik görevi yapan, o on altı yıllık oturuşun sürekli basıncına dayanabilen hava, dolu dolu, yüklü ve güzeldi: Bu yüzden neden o gövde sonunda hiçbir adamın sağ salım fethedemeyeceği ya da nasıl olursa olsun fethedemeyeceği, tırmanılmaz sıradağlar olmasın; bir adamın, fethetmek bir yana tam aksine kendinin hiçbir damgasını, hiçbir yara izini bırakmadan gerisin geriye ve aşağıya fırlatılacağı barikatların o gül pembesi erden anası (Şu doğacak çocuk, anası olacak o kız gibi, bu yörede kimsenin gördüğü hiç kimseye benzemeyecek, diye düşündü.) –fayton yalnızca bütünün bir parçası, kızın giysisindeki düğmeler gibi önemsiz ve saçma bir ekiydi; giysilerin kendileri gibi, o üç kişiden birinin kıza verdiği o ucuz boncuklar gibi. Hiçbir zaman Ratliff’e göre değildi bu, Varner’ın da kendisinin de, delikanlılıklarının en parlak günleri diyebilecekleri o gençlik yazının doruğunda bile. Bunu ne acınma ne de üzüntü duymadan biliyordu, öyle olmasını istemezdi zaten (biraz önce bir posta kutusuyla değiş tokuş ettiğim elden düşme laternayı kurmaktan

başka bir şey çalmasını ne bilmiş ne de bilecek olan bana, borulu bir org vermişler gibi olurdu o zaman, diye düşündü) ve o soğuk, kurbağaya benzer fatihi bile hiç kıskançlık duymadan düşündü: Ve bu duygusu, Snopes ne ummuş olursa olsun, ya da şimdi eline geçirdiğini her nasıl adlandırmış olursa olsun, yine de bunun bir utku olmayacağını bildiğinden de değildi. Onun hissettiği şey bu boşa harcanma, bu yararsız savurganlık karşısında duyulan öfkeydi, her tür ekonomiye göre kökünden ve özünden yanlış olan bir tutuma duyulan öfke; bir fare yakalamak için kütükten bir tuzak hazırlayıp yem olarak da bir inek kullanılmış gibi; ya da hayır, daha kötüsü: Sanki tanrıların kendileri, yoğun, parlak, ıslak ve cennetten çıkma haziranın tümünü karınca üreten bir bok yığınının boşaltmışlar gibi. Ak attan ötede, kütüklerden yapılmış parmaklığın köşesinden ötede, belli belirsiz, hemen hemen yeşilliklerle örtülmüş bir yolak, dönüp Eski Fransızın Yeri'ne doğru uzanıyordu. At o yöne dönmeye davrandı ama Varner onu sertçe doğrulttu. Hele düşkünler evinin sözünü hiç etmeden, diye düşündü Ratliff. Ama o zaman tedirgin edilmiş olmazdı. O da kendi dizginlerini hafifçe salladı. "Haydi çocuklar," dedi. "İleri."

Atlar, araba, harcanmış yazın kalın tozu içinde ilerledi. Şimdi kasabanın merkezini görebiliyordu – dükkânı, bacasının üstündeki islimin ince, hızlı, donuk parıltısıyla çırçırın metal damını. Şimdi eylülün üçüncü haftasıydı; kuru, toz dolu hava, makinenin hızlı vuruşlarıyla sürekli titreşiyordu; gerçi havanın sıcaklık derecesiyle buharındaki o kadar yakındı ki hiç islim görünmüyordu da yalnızca ince, hummalı, parıltılı bir serap vardı. Yüklü arabaların ağır, yorgun çığlıklarıyla dopdolu gibi görünen o sıcak, canlı hava tiftik kokuyordu; tiftik tutamları yol kenarlarındaki tozdan sertleşmiş otlara takılmıştı ve küçük pamuk parçaları, toynak ve tekerlek izleriyle ezilmiş tozun içinde damgalanmış yatıyordu. Arabaları da görebiliyordu, o sabırlı, sarkık başlı katırların arkasında onların uzun, devinimsiz sırasını, ara sıra bir araba boyu ilerlemek için bekleyip, sırası gelince tartının üstüne ve oradan, dükkânda ikinci yeni bir çırağın bulunmasıyla şimdi yine Jody'nin durduğu emme borusunun altına gidişlerini. Yeni çırak aynı önceki gibiydi, ama biraz daha

küçük yapılı, biraz daha sıkıştırılmış, sanki ikisi de aynı kalıpla kesilmişlerdi de ortaya çıkışları ters bir sıraya göre olmuştu, sonuncu ilk önce çıkmıştı ve sanki kalıbın uçları biraz körelip yayıldıktan sonra; yavru kedi ağzına benzer küçücük, dolgun, parlak pembe ağzıyla ve parlak, hızlı, ahlakdışı sincap gözleriyle ve kendisi de dahil tüm insanların özünde sürekli, etkin bir düzmeciliğin var olduğu yolundaki neşeli, yola gelmez ve gevşemez inancıyla duruyordu orada.

Jody Varner tartının başındaydı; geçerken Ratliff hindi boy-nunu biraz uzattı ve o ağır, torbalanmış çuhayı, her bir koltuk altında birer sarı yarımaya gibi ter lekesi olan ak, yakasız gömle-ği, tozlu, üstü tiftik serpintili kara şapkayı gördü. Bu durumda sanırım belki herkes hoşnuttur şimdi, diye düşündü. Ya da bir kişinin dışında herkes, diye kendi kendine ekledi, çünkü Ratliff dükkâna varmadan Will Varner oradan çıkmış ve birisinin he-men çözüp ona tuttuğu ak ata binmişti ve ötede, sundurmada Ratliff şimdi karşıdaki yol boyunca yüklü arabalarını bekleten erkeklerin patlar gibi çoğaldığını gördü; tartı için bekliyorlardı ve o da sundurmaya doğru arabasını sürdüğünde, Mink Snopes ve öbür Snopes, o atasözcü öğretmen (şimdi yeni bir redin-got giyiyordu ki, tüm yeniliğine karşın, Ratliff'in onu ilk kez içinde gördüğü ceketten daha az onunmuş gibi görünmüyordu) basamaklardan aşağı iniyorlardı. Ratliff o inatçı yüzün şimdi tek kaşın altında soğuk ve hâlâ öfkeli olduğunu gördü; onun yanında öğretmenin kemirgenlere özgü yüzü; ikisi Ratliff'in ya-nından, hızla savrulan yeni, kara redingotun içinden fırlayan uyumsuz ellerin ve kolların hareketiyle geçtiler; kulağına çar-pan ses de, aynı hareketleri gibi, onlara kan ve soluk sağlayan o gövdenin uşağı değil de efendisiydi sanki:

"Sabırlı ol: Sezar Roma'yı bir günde kurmadı; en sürekli koşan at sabırdır, adalet doğru adamın ekmeğidir de, ona yeterli zaman tanındığında kötü adamın zehridir. Ben yasalara bir göz gezdirdim; açıkça ve düpedüz yanlış okumuş onları Will Varner. Yargıtaya iletiriz. Yaparız—" diyordu ki, öbürü, üstünde tek şiddetli bir kaş çizgisiyle belirlenmiş öfkeli yüzünü ona çevirdi ve sertçe, "...k!" dedi. Yürüyüp gittiler. Ratliff sundurma-ya ilerledi. Atlarını bağlarken, ardında kocaman köpeği, Hous-

ton çıktı, atına bindi ve gitti. Ratliff en azından yirmi adamın topladığı sundurmaya çıktı. Bookwriht da aralarındaydı.

"Görünüşe bakılırsa davacının hukuk danışmanı pek yetenekliymiş," dedi. "Karar neydi?"

"Snopes eğer Houston'a üç dolar otlak parası öderse, boğasını geri alabilir," dedi Quick.

"Öyle ya," dedi Ratliff. "Şu avukata mahkeme hiçbir şey vermedi mi?"

"Bitirilmemiş bir konuşmanın oldukça yüklü bir bakiyesi gibi görünen bir para cezasına çarptırıldı avukat," dedi Bookwright. "Eğer bilmek istediğin buysa."

"İyi, iyi," dedi Ratliff. "İyi doğrusu. Demek Will sıradaki öbür Snopes'a, onu konuşmaktan alıkoymaktan başka bir şey yapmadı. Bundan sonra bir yararı olacağından değil ya. Snopes gelir ve Snopes gider, ama görünüşe göre Will Varner sonsuza dek Snopes'lara dolanacak. Ya da Varner artık Snopes olacak; seç beğen al. O adamın dediği neydi? At eskiyi, al yeniyi; eski hamam eski tas, belki işi yeni tellak yapıyor ama yayılan yine o eski kış değil mi?" Bookwright ona bakıyordu.

"Öyle ya," dedi Ratliff. "Koca kulakların deliği küçük olur, tüm dünya zengin adamın domuz ağılının yolunu aşındırır ama, bir peygamber bir yana, her ailede de yeni bir avukat yoktur. İsraf etme, muhtaç olma, yalnız dolgun bir göbek peygamber kehaneti gerektirmez, çıkarın ne olduğunu ya da kimin olduğunu göstermek için." Şimdi hepsi ona bakıyorlardı -pürüzsüz, anlaşılmasız bir yüz ve gözlerde ne olduğunu okuyamadıkları bir şeyler ve ağız kenarlarında bilinmez çizgiler.

"Baksana buraya," dedi Bookwright. "Ne oluyor sana?"

"Ne mi, hiçbir şey," dedi Ratliff. "Var olabilecek tüm dünyaların içinde en mükemmeli olan burada neyle, nasıl, nerede, ne kötülük olabilir ki? Belki ona boyunbağlarını satan insanlarda bir çift uzun kara çorap da bulunur. Ve herhangi bir ilan boyacısı ona tıpkı konserve yiyeceklerle dolu bir dükkân duvarını anımsatacak bir resim boyar, yatağın yanındaki duvara asması için--"

"Bak," dedi Bookwright.

"...böylece on üçünden Yüz Birinde Yaşlı Adam McCallum'a varıncaya kadar o kızı görmüş olan her kadının ve erke-

ğın şimdi yirmi dokuz gündür düşündüğü şeyi yapmasını bilir. Tabii, ona tepesine tırmanacak bir baraka damı ve sürünüp çıkabileceği bir pencere de takabilir. Ama bu gerekmez; bu onun seçeceği bir yol değil. Hayır beyler. Bu adam hiç de önemsenmeyecek bir saçak kedisi değil. Bu adam..." İş tulumu içinde, sekiz-on yaşlarında bir çocuk koşarak geldi, basamakları çıktı, afrikamenekşesi kadar saf ve mavi gözlerinin ucundan onlara hızlı bir bakış fırlattı ve dosdoğru dükkânın içine koştu. "...burada bu adam ki tüm gereksindiği yalnızca şurada dükkânda yaslanıp oturmak, ta ki bir süre sonra birisi beş sentlik domuz yağı almaya gelsin içeri, satın almaya değil: Gelip Bay Snopes'tan onu istemeye, ve verir o da kadına istediğini ve deftere yazar onu; kadın hiç bilmez o deftere ne yazdığını, neden yazdığını, aynı o domuz yağının, üstünde kadının bile domuz olduğunu iyice anlayabildiği bir domuz resmi olan o teneke kovaya nasıl girdiğini hiç bilmediği gibi, ve Bay Snopes kovayı yerine koyar, defteri de yerine koyar, gider kapıyı kapar ve kol demirini takar; kadın çoktan tezgâhın arkasına geçmiş, yere uzanmıştır çünkü, belki şimdiye kadar hep böyle yapması gerektiğini sanmıştır, domuz yağını ödemek için değil, çünkü o çoktan deftere yazılmıştır, ama o kapıdan yine dışarı çıkabilmek için..." Yeni çırak birden aralarında belirdi. Dükkândan dışarı fırlamıştı; tüm yüz çizgileri sanki parlak bir coşkunun çok derin, yırtıcı ışığı içinde telaşla yüzünün orta yerinde toplaşmışlardı; menekşegözlü küçük oğlansa onun çevresinde koşuşarak hiç duraklamadan basamaklardan aşağı götürmeye çalışıyordu onu.

"Tamam, çocuklar," dedi çırak, hızlı ve gergin bir sesle. "Başlamış. Çabuk olun. Bu kez ben gidemem. Burada kalmam gerek. Şöyle arkadan dolanıp gidin ki bizim yaşlı Littlejohn sizi görmesin. Zaten kadın şimdiden şaşı bakmaya başladı." Beş altı adam kalkmışlardı bile, meraklı, sinsice, atak bir istekle. Sundurmadan inmeye başladılar. Küçük oğlan şimdi Bayan Littlejohn'un bahçesini çevreleyen parmaklık boyunca yorulmak bilmeden koşuyordu.

"Nedir bu?" dedi Ratliff.

"Gel sen de, eğer onu hiç görmedinse," dedi ayrılanlardan biri.

"Neyi görmedimse?" dedi Ratliff. Kalkmayanlara bakarak sormuştu. Bookwright da onlardan biriydi. Yüzünü eğmiş, ak bir çam çomağını durmadan, derinliğine yontuyordu.

"Yürü, yürü," dedi, basamaklarda duraklayanın arkasındaki bir başkası. "Biz oraya varmadan bitecek." Grup böylece uzaklaştı. Onların da telaşla küçük çocuğun ardından Bayan Littlejohn'un bahçe parmaklığı boyunca yürüyüşlerine baktı. Ratliff, hâlâ o yabansı, sinsi ataklıkla gidiyorlardı.

"Nedir bu hepinizin bildiği şey?" dedi.

"Git de gör," dedi Bookwright sertçe. Bıçağından başını kaldırıp bakmadı. Ratliff ona baktı.

"Sen gördün mü?"

"Hayır."

"Görecek misin?"

"Hayır."

"Ne olduğunu biliyor musun?"

"Git de gör onu," dedi Bookwright yine sertçe ve şiddetle.

"Demek gitmem gerek, çünkü kimse bana söylemiyor," dedi Ratliff. Basamaklara doğru ilerledi. Grup şimdi iyice ötede-ydi, parmaklık boyunca hızlı hızlı gidiyordu. Ratliff aşağı inmeye başladı. Hâlâ konuşuyordu. Basamakları inerken konuşmayı sürdürüyordu, arkaya dönüp bakmadan; gerçekten arkasındaki adamlarla mı konuştuğunu, başka birileriyle mi konuştuğunu kimse anlayamazdı. " gider kol demirini takar içerden ve geri gelir ve burada bu tarladan yeni gelmiş kara azman daha tarla teri üstünde yeni kurumuş ve koktuğu şeyin ter olduğunu bile bilmeden; çünkü bu kadın başka türlü bir koku bilmez, tıpkı bir katırın nasıl katır gibi koktuğunu aynı nedenle bilmediği gibi ve sahip olduğu tek giysisi sırtında, orada tezgâhın arkasında yere yatar ve Snopes'un başının arkasında, o üstünde balıklar ve türlü şeytanlar olan sıra sıra dizilmiş küçük teneke kutulara bakar, içinde ne olduğunu hiç bilmediği şeyler, çünkü hiç on ya da on beş senti olmamış ki, eğer adam ona beş senti vermiş olsa da, almaya geldiği domuz yağını hiç hesaba katmasa, yağ için bundan sonra geldiği iki ya da üç kez de onun peşinde olurdu, ama bir yerde bir gün onların içinde ne olduğunu birilerinin konuştuğunu duymuş-

tur, orada yatarken, adamın başı yeterince yana uzandığı zamanlarda yukarı onlara bakar ve der ki, 'Bay Snopes, şu sardalyelere ne kadar istiyorsunuz?'

2

Kış ilkbahara dönüşüp, ilkbahar ilerledikçe, içinden koşup kaçtığı karanlık gitgide azalmaya yüz tuttu. Kısa süre sonra ahırdan ayrıldığında karanlık olmaya başladı, geri geri özenle, bir ayağıyla çevresini yoklayarak, yorgan ve hasır yatağının durduğu koşum kayışları odasından çıktığında ve sırtını, şimdi Bayan Littlejohn kadar iyi yapmayı öğrendiği yatakların yastıkları üstünde dün gecenin yeni davulcu-yüzlerinin horladığı upuzun, kırıldökük evin düş gibi görüntüsüne çevirdiğinde: Nisan geldiğinde, kendisini sinir bozucu, sıvı dehşetin bağlantısız duyarlılığı içinde, ilkel kör düşmanlıkla çepeçevre sarılmış, yapayalnız ve korkunç özgür sanmaktansa, içinde kendisinin şimdiden katı ve bağlantılı bir varlık olduğunu görüp bildiği şey, o yalancı tan ağartısının ardından hemen gelen o anda kabarıveriyordu: Yalancı ağartının derinliği olmayan, ince, havada asılı duruşuydu. O duygu şimdi gitmişti. Şimdi dehşet yalnız yalancı tan ağartısının ardından hemen gelen o anda kabarıveriyordu: Yalancı ağartının bittiği anla kuşların ve hayvanların bildiği o an arasındaki saniye: Gecenin, sonunda gündüze yenik düştüğü o an; işte o zaman telaşla koşmaya davranırdı, oraya daha çabuk varmak için değil de çabuk geri dönmesi gerektiği için, şimdi gitgide artan, griden pembeye ve sonra da sabahın en son altın rengine dönüşen aydınlıkta artık korkusuz ve dingin, en son tepenin doruğuna doğru, kendini bayır aşağı, akarsu boyunun sisi içine bırakmak ve otların sıırıslam uyanan o çok kalabalık yaşamı içinde yatmak ve onun yaklaşışını dinlemek için.

Sonra duyardı onun gelişini, sis içinden akarsu boyunca gelişini. Ne bir saat sonra olurdu ne iki, ne de üç; tan bomboş olurdu o an ve beklediği şeyi bulamazdı, sonra birden onu duyardı ve ıslak çimende sıırıslam yatardı, serinkanlı, tek ve ne-

şe içinde bölünmez bir bütün, ve onun yaklaşışını dinlerdi. Onun kokusunu alırdı; tüm sis buram buram onun kokusuyla dolardı; oğlanın uzanmış yatan sırlıslıkla böğürlerini okşamış olan sisin uysal elleri, gelenin incilerle bezeli göbeğinde dolaşır ve onların ikisini de şimdiki zamanda bir yerde şekillendirirdi, çoktan evlenmiş olan o ikisini. Hiç kıyımdamadan yatardı. Suy-la ağırlaşmış otların hareketsiz yaprakları, her bir parabol boyunca tanın o gül pembesi minyatürlerini küçücük büyüteçler gibi büyüten damlacıkların yürüdüğü kara, durağan, kıvrımlarla, yüzünün önünde, sisin içine doğru eğilirken, o, yeryüzünün kaynaşan ufacık yaşamının uyanış anının içinde yatardı, ve koklar ve hatta tadardı bile, o koyu, ağır, ılık ahır kokusunu, süt kokusunu, çok eski zamandan kalma o akıcı dişiliği, bir çatal-tırnaklı, çamur-sıçratan, tartılı basan toynakların her birinin ağır bir emişle yere inişini duyardı, ama düğün şarkılarıyla dolu sisin içinde hâlâ görünmezdi o.

Sonra onu görürverirdi, sabahın, güneşin, parlak ince boruların sisi üfler götürür ve onu, öylece dikilmiş dururken, sarışın, çiy-incili, ırmağın ikiye ayrılmış suyunun içinde, suya o kalm, sıcak, ağır, süt yüklü soluğunu üflerken açığa çıkarırdı ve erkek, sırlıslıkla otların içinde, gözleri şimdi güneşten körleşmiş yataarken, bir uyluktan öbürüne, ileri geri, hafif hafif yuvarlanır, belli belirsiz, kalın, hırıltılı bir inilti sesi çıkarırdı. Çünkü o günün sabahı, öğleni ve akşamı onunla bir şey yapamaz. İşe dönmesi gerektiğinden değil. İş yok, güçlük yok, yenilmesi, sürekli karşı konulması gereken bedensel ya da ruhsal bir isteksizlik yok; dün yoktu, yarın olmayacak, bugünse yalnızca süpürge-nin önünde biriken toz ve çöp yığınınna, ellerin belli anımsanan devinimleriyle düzgün ve gergin bir biçim alıveren çarşafaların uyandırdığı sakın ve erden bir şaşkınlık-alışkanlık haline gelmiş işler, bıktırmayan; sağlam, yumuşak, ikna eden bir el, aynı bir köpeğin eğitildiği gibi, onu tutup neşeyle, sevecenlikle denetleyecek bir ses.

Bir şey yapamamasının nedeni daha ileri gidemediğinden. Bunu denedi. Üçüncü kezdi bu, yatıp onun gelmesini beklediği; sis bir yana uçtu ve gördü onu; bu kez bugün bile yoktu – geri dönüp gideceği yataklar yoktu, el yoktu, ses yoktu: İçten

bağlılığa ve hatta alışkanlığa yüz çevirdi. Kalktı, ona yaklaştı; konuşarak elini uzattı. Oysa o başını kaldırdı, oğlana baktı ve sudan çıkıp karşı kıyıdaki tepeye tırmandı. Oğlan onun peşisıra gitti, ürkek ürkek suyun içine basarak karşıya geçmeye başladı, her adımda ayağını iyice havaya kaldırarak, biraz inleyerek, endişeli ve telaşlı, ama onu daha fazla korkutmamaya çalışarak. Bir kez düştü, boylu boyunca suya gömüldü; kendini tutmak için hiçbir çaba harcamamış, acı bir çığlıkla tümüyle kaybolup tekrar çıkmıştı sudan, sırlıslık ve yine haykırmak için soluğunu hemen içine çekmişti. Ama çığlığını tuttu ve onunla konuşmaya başladı, kıyıya çıktı ve elini uzatarak yeniden yaklaştı ona. Ama o kaçmıştı bile, hızla kısa bir yol gitti ve döndü, başı öne eğikti; oğlan tam ona dokunmak üzereydi ki birden fırlayıp yine kaçtı, oğlan ardında, aceleyle ve yaltaklanarak dil döküyordu. Sonunda oğlanın yanından hızla dönüp gersin geri akarsuyun o sığ yerine koştu. Oğlandan daha hızlı koşuyordu; oğlan hem tırıs tırıs gidip hem inerken, aşkın o el sürülmemiş, kaçan biçiminin üstünde oynayan, boşu boşuna resmedilmiş yaprak gölgelerini izliyordu ki o, akarsuyu yine geçip patikadan yukarı doğru seğirtti ve orada bir kez daha otlamak için durdu.

Oğlan inlemeyi kesti. Hızla akarsuya koştu ve suyu geçmeye başladı, her adımda ayaklarını sudan iyice çıkartarak; sanki ayaklarının her inişinde orada katılık bulacağını sanıyordu, ya da belki her adımda o katılığı bulup bulamayacağını hiç bilmiyordu. Bu kez düşmedi. Ama oğlan kıyıya tırmanır tırmanmaz, inek yine devindi; yolaktan yukarı doğru vurdu, hızla koşarak değil de bile bile, öyle ki oğlanın biraz daha koşması gerekti, yine araları sürekli açılıyordu ve oğlan şimdi yine o telaşlı, yılgı dolu ve şaşkın sersemlikle inliyordu. Şimdi o, bu sabah ve tüm öbür sabahlar görüldüğü patikadan geri dönüyordu. Oğlan belki bunu bilmiyordu bile, nereye gittiğini hiç umursamıyordu, inekten başka hiçbir şeyi görmüyordu; belki oğlan şimdi bahçenin içinde olduklarını bile algılayamamıştı, inek önden bahçeyi geçip bir saatten biraz önce ayrıldığı süt sağma barakasına girdiğinde bile; gerçi oğlan belki onun her sabah nereden geldiğini aşağı yukarı biliyordu, çünkü çevre toprakların bü-

yük bir bölümünü bilirdi ve hiçbir zaman yolunu şaşırılmazdı; nesneler karanlıkta sıvılaşırldı ama yerleri ve sıraları değişikliğe uğramazdı. Belki oğlan ineğin şimdi kendi ahırında olduğunu bile kavrayamamıştı da yalnızca onun sonunda durduğunu, sonunda kaçmaktan vazgeçtiğini sanmıştı, çünkü o şaşkın ve yılgı dolu iniltisini kesip ineğin ardından ahıra daldı, yine ona bir şeyler söyleyerek, mırıltıyla, salyaları akarak, eliyle dokundu. İnek birden yerine döndü; belki oğlan gördü, ineğin kaçamayacağını değil de, yalnızca kaçmadığını. Yine dokundu ona, eli, sesi, vaatle yüklü, aç ve ince. Sonra sırtüstü yere uzandı, ineğin topukları hâlâ başının yanındaki ahşap duvara pat pat diye vuruyordu, sonra köpek tepesine dikildi ve hemen ardından bir adam onu doğrultmak için gömleğinin eteğine yapışıp parçalarcasına çekiştirmeye başladı. Sonra Houston hâlâ onu gömleğinden kavramış durumda ve öfke değil de kızgın bir sinirlenmeyle onun bilemeyeceği bir şeyler sayıp söverken oğlan kendini ahırın dışında buldu. Köpek bir metre kadar ötede durmuş, seyrediyordu.

"İke H-mope," dedi oğlan. "İke H-mope."

"İke'm canı cehenneme," dedi Houston, söverek, onu sarsarak. "Hadi git!" dedi. "Git!" Köpeğe döndü. "Al götür onu buradan. Yavaş ol, şimdi." O zaman köpek havladı ona. Daha yerinden kıınıldamamıştı, yalnızca bir kez havladı; sanki "Buu!" demişti ve o, hâlâ inleyerek, patlamış gözleriyle adama şimdi bir şeyler söylemeye çalışarak, biraz önce girdiği, hâlâ açık duran bahçe kapısına doğru gitti. Şimdi köpek de kıınıldamıştı, hemen onun dibindeydi. Oğlan arkaya, ahıra, ineğe baktı, yine adama gözleriyle bir şeyler söylemek istedi, inleyerek, salyaları akarak, ama köpek ona yine havladı, bir kez ve ona doğru bir adım attı, ama o kadar. Bunun üzerine oğlan köpeğe korku dolu bir bakış fırlattı ve bahçe kapısına doğru koşmaya başladı. Köpek yine havladı, birbiri ardından üç kez, oğlan şimdi haykırıyordu, boğuk ve sefil bir sesle; öyle koşuyordu ki, o kaba, isteksiz kalçaları bozguna uğramış gibi umutsuz bir bağdaşmazlıkla inip kalkıyordu. "Yavaş ol!" diye bağırdı Houston. Oğlan duymadı. O yalnızca hemen ardındaki köpeğin ayak seslerini duyuyordu. Büyük bir çabayla koştu, böğürerek.

Bu yüzden fazla ileri gidemezdi şimdi. Yeşilliğin içinde yatar, onun gelmesini bekler, onu duyar ve sonra sis yarıldığında görebilirdi onu, hepsi bu kadar. Böylece çimenlerden kalkar ve öylece dururdu, hâlâ hafifçe bir yandan öbür yana sallanarak ve o belli belirsiz, boğuk sesi çıkararak. Sonra döner, tepeye tırmanırdı, biraz sendeleyerek, çünkü gözleri hâlâ güneşle dolu olurdu. Ama çıplak ayakları yolun tozunu bilirdi ve kendisini yine yolda bulunca koşmaya başlardı, telaşla hâlâ inleyerek; önündeki tozun üstündeki gölgesi kısalır, yükselen güneş sırtında sıcaklık olur, ıslak pantolonunun üstüne yapışmış tozu hemen kuruturdu; böylece gerisin geriye eve, kirletilmiş odalara ve yapılmamış yataklara dönerdi. Biraz sonra yine süpürmeye başlardı, yalnız ara sıra o boğuk, şaşkınlık ve inanılmaz keder sesini çıkarmak için duraklardı, sonra yine sakin ve dalgın bir şaşalamayla, devinen süpürgenin önünde biriken toz ve çöp yığınının seyretmeye koyulurdu. Çünkü süpürürken bile hâlâ onu görürdü, otlağın morlaşan gölgeleri arasında sarışın duruşuyla, fışkıran dipdiri yeşilliğin ortasında durağan değil de ilkbaharın o yoğun doruğunu bütünleyen, onun eliyle taçlanmış, çelenklenmiş haliyle.

Dumanı gördüğünde üst katı süpürüyordu. Tam nerede olduğunu kesinlikle biliyordu – tepede, akarsuyun ötesindeki saz ve funda bürümüş tepede. O tepe üç mil uzakta olduğu halde, alevlerin önünde onun gerilediğini görebiliyor, böğürdüğünü duyabiliyordu. Elinde süpürgeyle olduğu yerde koşmaya başladı. Tökezleyip duvara, dumanı gördüğü küçük, yüksek pencereye çarptı. Tuzağa düşürülmüş bir kuşun ya da bir pervane-nin yapacağı gibi yere altı metrelik düşüşü başarabilecek olsaydı bile o pencereden geçebilmesi olanaksızdı. Sonra karşısında koridor kapısını gördü ve hiç duraklamadan ona doğru koştu, eşiği geçti, hâlâ süpürgeyi taşıyarak, koridor boyunca basamaklara doğru seğirtti, ama tam o sırada Bayan Littlejohn ikinci bir yatak odasından çıkarak onu durdurdu. "Sen, İsaac," dedi kadın. "Sen, İsaac." Ne sesini yükseltmiş, ne de ona dokunmuştu, yine de oğlan durdu, inleyerek, o boş gözlerle kadına erişmeye çalışarak, kızgın bir şey üstünde duran bir kedi gibi ayaklarını sırayla yerden kaldırıp indirerek. Sonra kadın elini

uzattı, onu omzundan tuttu, döndürdü ve oğlan boyun eğip koridordan gerisin geri yine odaya gitti, inleyerek; pencereden dumanı tekrar görmeden önce bir iki süpürge vuruşu yapmıştı bile. Bu kez koridor kapısını hemen buldu, ama yaklaşmadı oraya. Onun yerine, bir an durdu, elindeki süpürgeye bakarak, hıçkırarak, sonra yatağa baktı; yeni yapmıştı onu, dümdüz ve tertemizdi; hıçkırmayı kesti, yatağa doğru gitti, örtüleri açtı ve süpürgeyi içine koydu, çalıdan ucunu bir yüz gibi yastığın üstüne yerleştirdi, örtüleri yine dümdüz çekti, onları o çok aykırı gibi düşen bağdaşsımsız bir ustalık ve telaşla süpürgenin yanlarına iyice sıkıştırdı ve odadan çıktı.

Sonra hiç ses çıkarmadı. Parmak ucunda yürümüyordu, ama yine de koridordan aşağı şaşılacak bir sessizlik ve çabuklukla gitti; Bayan Littlejohn öbür odadan çıkana kadar oğlan basamaklara varmış ve inmeye başlamıştı. Başlangıçta, üç yıl önce, bu basamaklardan inmeye davranamazdı. Kendi başına çıkmıştı bir gün; kimse bilmiyordu yürüyerek mi yoksa emekleyerek mi çıktığını, ya da onları belki öyle yaptığını bilmeden mi tırmanmıştı, yükseklikte yerini değiştirerek, ama ters yönden derinlik algısı hiç işlemeyen. Bayan Littlejohn dükkâna gitmişti. Evin önünden geçen birisi oğlanı duymuştu ve kadın döndüğünde holde beş ya da altı kişi vardı, en üst basamakta tırabzana yapışmış, gözleri kapalı, böğüren oğlana bakıyorlardı. Kadın onun sınıksız elini açmaya ve onu aşağıya çekmeye çalıştığında o hâlâ tırabzanı kavramış oluyor ve geri geri asılıyordu. Üç gün kalmıştı üst katta. O zaman kadın ona yukarı yiyecek taşımıştı ve birkaç mil öteden gelip kadına, "Onu daha aşağı indiremedin mi?" diye soranlar bile olmuştu. Kadın sonunda onu aşağı inmeyi denemesi için kandırdı. Ve öyle olduğu halde yine de birkaç dakika sürdü bu iş; o güvenilir, yumuşak, vazgeçmez el, o soğuk, haşın, sabırlı ses, tırabzana yapışmış böğüren oğlanı, adım adım, aşağı doğru çekerken holde seyreden yüzler birikmişti. Bundan sonra uzun bir süre basamakları inmeye her davranışında aşağı yuvarlandı. Düşeceğini önceden bilirdi, kör gibi ve çoktan inlemeye başlayarak boşluğa bir adım atar ve tepetaklak olurdu, yayılarak ve toslayarak, acıyla değil de şaşkınlıkla yığıla düşmüş olarak, sonunda aşağı

ğidaki holün döşemesine serilirdi, böğürerek, patlamış gözleri şaşkınlık ve inanmazlıkla boşluğa takılıp kalmış.

Ama sonunda basamaklarla uzlaşmayı öğrendi. Şimdi art arda adımlarla, tam anlamıyla boşluk denemeyecek olan o şeyin üstüne adımını atmadan önce yalnızca yavaşlıyordu biraz, tam bir güvenle olmasa da hiç olmazsa korkusuzca; hemen hemen hiçbir şey değildi bu, ama her ilerleyen anla, kesinliği olmasa da, bir şeydi ve aşağı holden hızla geçip arka bahçeye çıktı, orada yine durdu ve bir yandan öbür yana sallanıp inlemeye başladı, bomboş yüzü şimdi şaşkın bir sersemlikle doluydu. Çünkü buradan dumanı görmüyordu ve şimdi tüm anımsadığı onu beklemek için akarsu boyundaki sisin içine kendini koyverdiği o bomboş tan tepesiydi. Ama şimdi bir yanlışlık var. Çünkü güneşte duruyor, görüntünün içinde –kendisi, yeryüzü, ağaçlar, ev– çoktan birbirine bağlanmış ve görünür biçimde durağanlaşmışlar; koşup içinden kaçacağı hiçbir karanlık yok ve bunda bir yanlışlık var. Böylece bir süre durdu, şaşkın, inleyerek ve sallanarak, sonra yine harekete geçti, bahçe kapısına doğru. Onu açmasını da öğrenmişti. Mandalı çevirmesiyle çit kapısı iki kazığı arasındaki yerinden yok oldu; oradan geçti ve bir an sonra dönerek parmaklığa dayanmış duran bahçe kapısını buldu, kapattı, mandalı taktı ve güneşi yansıtan toprak boyunca inleyerek gitti, ve ahırın koridoruna girdi.

Güneşten küçülmüş gözbebekleri yüzünden bir an hiçbir şey göremedi. Ama ahıra yatmaya geldiğinde her zaman karanlık oluyordu, onun için hemen inlemeyi kesti ve doğruca koşum kayışları odasının kapısına gitti, şimdi gerçek bir güvenle hareket ediyordu; iki eliyle kapının yan pervazına asıldı, bir ayağını basamağa kaldırdı ve, aşağısını araştıran bir ayağı hâlâ yerde, karanlıktan geri geri çıkıp görünürlüğün içine yöneldi; döndüğünde görünürlük anlamsız bir gümbürtüyle indi tepesinden aşağı ve onu kendi içine, kendine bağlı bir bütün olarak kattı; hiç duraklamayan, çoktan koşmaya, o tepeye doğru hızla seğırtmeye başlamış bir bütün, kendini akarsu boyu sisinin içine bir an önce koyverip onu beklemek için, bahçeyi geçip dikenli telin çiğnenip yayılmış bir yerinden atlayıp koşan bir bütün. İş tulumu tele takılmıştı ama onu çekip kopardı, şim-

di hiç ses çıkarmadan yola dönmüş koşuyordu, o kalın, kadınsı butları harıl harıl çalışıyordu, yüzü, gözleri telaş ve korku doluydu.

Üç mil ötedeki tepeye ulaştığında hâlâ koşuyordu; yoldan dönüp tepenin doruğuna tırmandığında ve akarsuyun ötesindeki dumanı gördüğünde, yine o boğuk, korkudan katılmış sesi çıkardı ve tepeden aşağı, tan ağartısında yattığı, şimdi kuru olan çimenlerden akarsuya, o en sığ yere doğru koştu. Hiç duraklamadı. Bir atılışta kıyıdan suyun kıpırtılı yüzeyine daldı, düşmeye başladığında bile koşuşunu sürdürerek, yüzüstü suya dalarak, tümüyle batıp sonra kalkarak, sıırıslam, diz boyu su da, böğürerek. Bir ayağını suyun yüzeyinden yukarı kaldırdı ve sanki yükseltilmiş bir düzeye basarmış gibi ileri bir adım attı ve yeniden düşmeden önce koşarak bir adım daha gitti. Bu kez ileri uzatılmış elleri karşı kıyıya değdi ve daha sonra kalktığında gerçekten duydu ineğin sesini, belli belirsiz ve korku dolu, öbür tepenin üstündeki duman örtüsünün ardından. Bir ayağını suyun yüzeyine çıkardı ve yine koştu. Düştüğünde bu kez kuru toprağa serildi. Hemen toparlanıp ayağa fırladı ve sıırıslam giysileriyle çayır boyunca ve bayır yukarı koştu; tırmandığı tepenin doruğunda duman örtüsü hiç esintisiz öylece yatıyordu, güney güneşi altında maviden uçuk mora ve sonra kızılı dönüşerek.

O verimli, geniş, düz ırmak yatağından oluşan yöreyi bir mil geride bırakmış ve tepelere yönelmişti – bu tepelik yöre, topografik olarak Apalaş Dağları'nın en son maviliği ve can çekişen bir yankısıydı. Buraların yerlileri Chicasaw Kızılderilileriymiş, ama Kızılderililerden sonra elverişli olan yerler tarım için temizlenmiş ve İç Savaştan sonra, bir zamanlar bulundukları yerler yalnızca çürümekte olan talaş yığınlarıyla belirlenmiş ve şimdi çoktan yok olmuş, küçük gezginci bıçkışanelerin dışında tümüyle unutulmuştu. Bu yığınlar yalnız bu yapıların mezartası olmakla kalmayıp orada yaşamış insanların umursamaz hırslarının bir anıtı da olmuşlardı. Şimdiyse burası, aralarında kızcıkların, pamuk iği yapılmak için kesilene dek çiçek açtığı, bodur kalmış ikinci-mahsul çam ve meşe yöresiydi ve artık tek bir saban izinin bile görülmediği eski tarlalar, kırk yıllık yağ-

mur, don ve yakıcı sıcaklarla, tavşanların ve bildiricın sürülerinin yuvalandığı kötü kokulu sazlığa ve fundaya boğulmuş yaylalara ve yer yer çökmekte olan, balçık ve kum katmanlarıyla kırmızı-beyaz çizgilenmiş koyaklara dönüşmüşlerdi. İşte bu yaylalardan birine doğru koşuyordu, çünkü burada toprağın soğuması için yeterli zaman geçmişti, bu yılın ateş işlemez yeşilliğinden ve mavi-beyaz minik papatyaların patlamış başlarından oluşan adacıklarla yer yer beneklenmiş olan geçen yılın kararmış sazlarının arasından tepenin doruğuna, yaylaya doğru koşuyordu.

Duman, önünde bir duvar gibi yükseliyordu ve dumanın ardından ineğin hiç durmadan korkuyla böğürüşünü duyuyordu. Dumanın içine, sesin geldiği yöne koştu. Toprak şimdi ayağının altında çok sıcaktı. Hızla ayaklarını yukarı çekmeye başladı; kendi de bir kez haykırdı, boğuk boğuk ve şaşkın; hemen ardından, sanki yanıtlarmış gibi duman, tüm çevresi, ona geri haykırdı. Ses her yerden, yukarıdan ve aşağıdan, ona doğru oluk gibi akıyordu; toynak seslerini duydu ve soluğunu tutup durakladığında, at göründü, dumanın içinden öfkeyle beliriverdi, koskocaman ve eğri büğrü, yabanıl-gözleri ve savrulan yeleleriyle ve birden oğlanın üstüne yürüdü. Oğlan da bağırdı. Bir an için ikisi de yüz yüze haykırıştılar, yabanıl gözler, sarı dişler, o aç gözlü, coşkulu bir utkuyla kızarmış uzun gırtlak ona doğru eğildi ve sonra at hiç durmadan saparak geçti gitti, yalnız yeli, geçişinin o yırtıcı ejder kokusu oğlanın saçına ve giysilerine çarptı; at yok olmuştu. Oğlan yine ineğin sesine doğru koştu. Atı yine ardında duyduğunda dönüp arkaya bakmadı da. Tekrar bağırmadı da. Yalnızca koştu, koşarken tüm toprak, duman, yine o sert, hızlı toynak vuruşlarıyla doldu ve gümbürdedi; yine o dayanılmaz ses tepesinden aşağı ona kükredi ve o yel, ejder kokusu, ona saldırdığında oğlan iki kolunu başının üstüne savurup yere serildi, ve o çıldırmış at oğlanın yayılmış yatan gövdesinin üstünden uçup bir kez daha yok oldu.

Oğlan toparlanıp kalktı ve koştu. İnek şimdi oldukça yakındaydı ve oğlan ateşi gördü – kendisiyle ineğin sesinin geldiği yer arasındaki dumanın içinde, alçakta, körpe, gül gibi, yavaş yavaş ilerleyen bir çizgi. Şimdi ayakları toprağa her değir-

şinde ani bir fıskırış gibi kesik kesik çığlıklar atıyor, daha ağırlı-
ğını yüklemeyen ayağını geri çekmeye çalışıyordu, sonra he-
men korkudan katılmış bir şaşkınlıkla bir an için unuttuğu
öbür ayağına dönüyor ve böylece hiç ilerleyemeden aynı yerde
devinip duruyordu, bir dans gibi, ta ki atın yine ona doğru koş-
tuğunu duyana kadar. Bağırıyor. Oğlanın sesiyle atın sesi tek bir
ses oldu, yabanıl, öfkeli ve umutsuz ve oğlan ateşin içine atıldı,
öte yana, havanın, güneşin, yeniden beliren aydınlığın içine fır-
ladı, ardından yırtık pırtık bir giysi gibi uçuşan alevleri döküp
saçarak. Üç metre kadar ötede inek bir yarın hemen yanı başın-
da duruyordu, yüzü ateşe dönük, başı eğik, böğürerek. Oğlanın
ancak ineğe yanaşıp dönecek kadar zamanı oldu, gövdesi araya
girmiş ve kolları başını örtmüştü ki, o kuduruk at dumanın
içinden fırlayıp ikisinin üstüne atıldı.

Hiç sapmadı bile bu kez. Hemen hemen hiç güç toplama-
dan fırlamıştı, bir uzun adımda. O dişler, yabanıl gözler, o uzun
al gırtlak, perçem ve yelenin girdaplı çerçevesi içinden ona
doğru eğildi, hayvan bütün gövdesiyle oğlanın başı üstünden
canavarca bir kıvraklıkla süzüldü geçti. Hava çılgınca kanatlar-
la ve nallanmış toynakların dört yeniay parıltısıyla doldu. Hâlâ
kükreyerek, at yarın kenarında gözden kayboldu, önce ineği ve
sonra da oğlanı kendi peşinden, sanki o geçişin şiddetli boşlu-
ğuyla emerek. Yeryüzü dikey oldu ve yukarı doğru kaçtı – boş-
luğun esneyen ağzından adım adım basamakların o düzmece
güvencesi bile yoktu. Üçü de o yer yer kırılıp dökülen dimdik
yamaçtan aşağı yuvarlanırken oğlan hiç ses çıkarmadı. Yarın
dibinde at bir yuvarlanışla hiç durmadan ayağa kalktı ve hen-
dekten aşağı dörtnala uzaklaştı. Oğlansa, debelenen ve böğü-
ren ineğin altında yatarken hayvanın korkudan kasılan bağır-
saklarının şiddetle gevşeyişini duydu. Başlarının üstünde, ya-
rın kenarında son bir alev parçası, ucu kıvrık bir dil gibi dudağı
yaladı, sonra yok oldu, güneşli gökyüzündeki esintisiz, uçuk
duman lekesinin içine doğru kıvrıldı gitti.

İlkönce ineğe hiçbir şey yapamadı oğlan. İnek toparlanıp
ayağa kalkmış, yüzü oğlana dönük, başı eğik, böğürüyordu.
Oğlan ona doğru ilerlediğinde, hızla döndü, ufalanan yamaca
koştı ve kör bir utanç nöbetine tutulmuş gibi, boşu boşuna ka-

yıp giden kumlu toprağı şiddetle eşelemeye koyuldu, yalnız oğlandan kaçmak için değil de, apansız ve hiç uyarılmadan, karanlıktan üzerine atlandığı ve o kendi acımasız biyolojik mirası tarafından aldatılıp zorlandığında mahremiyetine yapılan o saldırının olup bittiği yerden kaçmak için; oğlan yine onun peşindeydi, onunla konuşuyor, ona anlatmaya çabalıyordu ki bu genç kızlığının inceliğine yapılan şiddetli saygısızlık utanılacak bir şey değildir, çünkü aşkın dokusunun o demir gibi dayanıklı atkısı böyledir işte. Ama o hiç duymuyordu bile. Durmadan kırılıp dökülen yamacı tırmalamayı sürdürüyordu, sonunda oğlan omzunu onun kaba etine yasladı ve öne doğru dayandı. Birlikte çabalayarak, hızları ve güçleri tükenmeden önce, kum ayaklarının altından kaçıp kayarken, yamaçtan yukarı bir iki metre çıktılar; sonra birlikte kilitlenmiş ve kımıltısız, bir kez daha uçurumun dibine indiler, kayan bir kum kütlelerinin içine bileklerine kadar gömülü, bir sal üstünde iki yapma biçim gibi. Yeniden, oğlanın omzu ineğin butuna dayalı, birlikte uçurumdan yukarı saldırdılar ve birkaç metre yukarı tırmandılar; ama bastıkları o acımasız yer çabalarını tümüyle boşa çıkardı. Bir sürü dil döktü ineğe, öğüt verircesine; birlikte üstün bir çaba harcadılar. Ama yine de yeryüzü yukarı doğru kaçtı; bastıkları yer, kum ve her ne varsa şiddetle altlarından koptu ve yukarı doğru, hâlâ hafifçe dumanla lekeli uçuk renkli göğe doğru fırladı; bir kez daha uçurumun dibine, iç içe ve tepişerek serildiler, oğlan bir kez daha alttaydı, sonra, o çılgın çırpınışı hiç durmayan inek böğürerek ayağa kalktı, atın yaptığı gibi dörtnala hendekten aşağı koşmaya başladı ve oğlan onun peşi sıra gitmek için ayağa kalkmadan önce yok olup gitti.

Bu dar koyak, akarsuya açılıyordu. Oğlan bir anda yine otlağa gelmişti, gerçi büyük bir olasılıkla o bunun farkında değildi, yalnızca önden koşan ineği görüyordu. Belki de o an akarsuyun o sığ yerini bile algılayamadı hemen, hatta inek yavaşlayarak suyun içine yürüdüğünde ve durup içtiğinde bile; oğlan da koştu, sonra o da yavaşladı, inleyerek, telaşlı ama ineği bir kez daha kaçısa sürmemek için alçak sesle. Böylece oğlan şimdi sesini iyice keserek, ayaklarını yerden kaldırıp yine aynı yere koyarak, alažlanmış ve kavrulmuş yüzü telaşlı ve gergin, akarsu-

yun kıyısına yaklaştı. Ama inek hiç kımıldamadı ve sonunda oğlan da suya adımını attı, suyun yüzüne, ağırlığı altında yarılacağını yine unutarak, ve boş bulunmaktan çok onu ürkütmekten ötürü duyduğu korkuyla bir kez daha haykırdı; yine ötede alışlagelmiş bir karaya ayak bastı ve ineğe dokundu. İnek suyu içmeyi bile bırakmadı; oğlanın eli onun böğründe bir iki dakika durdu, sonra inek su damlayan burnunu sudan çıkardı ve oğlana baktı, bir kez daha erden, düşünceli, utançtan uzak.

Houston orada buldu onları. Çıplak atın üstünde peşinde köpekle, dörtnala geçip geldi ve ineğin arkasında, suyun içinde çömelmiş, kırık bir söğüt dalıyla beceriksizce ineğin bacaklarını yıkayan o kalın biçimi gördü, "İyi mi inek?" diye bağırdı, ata yavaşlaması için seslendi, çünkü elinde dizgine benzer bir şey yoktu. "Oha. Oha. Dur. Dur. Allah kahretsin. -Neden atı yakalamaya çalışmadın Allah aşkına?" diye bağırdı. "Belki kırmıştır..." Sonra öbürü, suda çömelmişken, kavrulmuş yüzünü çevirdi ve Houston onu tanıdı. Sövmeye başladı, atı yelesinden tutarak doğrultmaya çalışırken ve at daha durmadan bacağını üstünden attığı gibi yere kaydı, ne dargınlık ne de öfke olan o sinirli tedirginlikle sayıp sövüyordu. Peşinde köpekle dereye yürüdü, eğildi ve geçen kışın sel suyundan kalmış kuru bir dal yakaladı ve onunla ineğe acımasızca vurdu; inek ileri fırlayıp karşı kıyıdan yukarı kaçtığı anda dalm kırılan ucunu da arkasından fırlattı. "Git!" diye bağırdı Houston. "Git eve, kahrolası orospu!" İnek birkaç adım koştu, sonra durdu ve otlamaya başladı. "Eve götür onu," dedi Houston köpeğe. Köpek kımıldamadan, yalnız başını kaldırarak, bir kez havladı. İnek başını yukarı attı ve yine koşmaya başladı, derenin içinde oğlan köpek kalktığında kalkarak yine o hafif boğuk sesi çıkardı. Ama köpek dereyi geçmedi bile, hiç acele etmedi; yalnızca kıyı boyunca ineğin karşısına gelene değin gitti ve yine havladı, bir kez, aşağılayıcı ve mütehakkim. Bu kez inek dörtnala uzaklaştı, dereden yukarı bahçeye doğru, köpek de derenin karşı yakasından onu izledi. İkisi de böylece gözden yittiler. Aralıklı olarak köpeğin iki kez daha havladığı duyuldu, birer havlamayla, sanki inek durmak için davrandığında yalnızca "Yuu!" diye bağıırıyordu.

Oğlan suda duruyordu, inleyerek. Şimdi kendisi de böğürüyordu, yüksek sesle değil de yalnızca şaşkınlıkla. Houston ve köpek geldiğinde dönüp bir bakmıştı çevresine, ama ilk önce köpeğe. Ağzı o zaman açılıvermişti haykırmak için, ama yüzüne o aptalca sersemliği yerine neredeyse zekice bir ifade gelmişti, ama Houston sövmeye başladığında bu ifade erimiş ve yerini inanmazlığa, şaşkınlığa bırakmıştı; suda durmuş, inlerken, hâlâ inanmaz ve çıldırmış gibiydi. O sırada Houston kıyından bakıp oğlanın pantolonunun o iğrenç lekeli önünü görmüş ve o şaşkın tedirginlikle söverek, "Hay Allah kahretsin. Allah kahretsin! Gel buraya," demişti. "Çık oradan." Kolunun öfkeli devinimleriyle sözlerini vurgulamaya çalışıyordu. Ama öbürü kımıldamadı; inleyerek, dereden yukarı ineğin gittiği yönü gözlüyordu, sonra Houston kıyıya yanaştı, eğildi ve oğlanı pantolon askılarından yakalayıp sertçe sudan çekti; burnu öfkeyle kırışmış ve hâlâ söverek, askıları çözdü ve pantolonu oğlanın kalçalarından aşağı sıyırdı. "Çıkar şunu!" dedi Houston. Ama Houston onu şiddetli bir silkmeyle pantolonun içinden sendeleyerek çıkarana değin oğlan hiç kımıldamadı, sonra üstünde gömleğinden başka bir şey olmadan orada kalakaldı, hafifçe inleyerek; ama Houston pantolonu titizlikle askısından tutup dereye fırlattığında oğlan yine haykırdı, yalnız bir kez, boğuk, sefil, yüksek olmayan bir sesle. "Git," dedi Houston. "Yık onu." Pantomimle aşırı abartılı yıkama hareketleri yapıyordu. Ama öbürü yalnızca Houston'a bakıyordu, inleyerek, sonra Houston bir başka sopa daha buldu ve onu pantolonun içine sokup suda şiddetle döve döve, bastıra bastıra, bir yandan durmadan söverek yıkadı ve hâlâ sopaya takılı olarak sudan çıkardı, önü aşağı doğru, çimene serip ovaladı durdu. "İşte," dedi. "Git şimdi! Eve! Eve!" diye bağırdı. "Ve orada kal! İneğe yanaşma!" Oğlan Houston'a bakarken inlemeyi bırakmıştı. Derken yine inlemeye başladı, salyaları akarak; Houston cebinden bir avuç dolusu madeni para çıkardı ve bir elli sentlik seçip oğlana yaklaştı; onu gömleğinin cebine koyup kapağını düğmeledi ve dönüp atına doğru yürüdü. Ata dokunmadan önce bir şeyler söyledi ona, sonra yelesinden kavradı atı ve bir sıçrayışta sırtına atladı. Oğlan şimdi inlemeyi kesmiş, yalnızca gözlüyordu; at

henüz kendini toparlamamışken, aynı bir saat önce uçurumun yanında kendisinin ve ineğin üstünden uçtuğunda yaptığı gibi, Houston'un elinin altında iki üç daire çizdi, sonra dereden atladiğı gibi dörtnala koşup gitti.

Sonra oğlan yine inlemeye başladı. Bir an öyle durdu, inleyerek, Houston'un iliklediğı gömlek cebine bakarak, onu eliyle yoklayarak. Sonra yanı başında yerde yatan, sırlıklam ve tıkaç gibi olmuş pantolonuna baktı. Biraz sonra eğildi ve onu yerden aldı. Bir bacak ters yüz olmuştu. Bir süre sabırla pantolonu o halde giymeye çabaladı, inleyerek, sonra nasılsa, oğlan içine girdi, askıları taktı, dereye gitti ve karşıya geçti, ihtiyatla yürüyerek, her adımda ayağını sanki yükseltilmiş bir düzeye basacakmış gibi iyice kaldırarak. Sonra kıyıya tırmandı; üç aydır her tan ağartısında onu beklemek için yattığı yere geldi. Aynı yerdi bu; her defasında buraya dönecekti, aynı bir pistonun gelip silindirin başına ineceğı gibi. Orada biraz durdu, o ilikli cebi yoklayarak, inleyerek. Sonra yukarı tepeye doğru tırmandı; ayakları yine yolun tozunu tanıdı, gerçi belki kendisi bunu algılayamamıştı, belki de onu o sabah ayrıldığı eve taşıyıp götürren şey o tasalanmanın ezginliğinde işleyen katıksız içgüdüydü, çünkü ilk milin içinde iki kez daha durup ilikli cebi yokladı. Beceremediğı halde düğmeyi açmaya çabalıyor gibi görünmüyordu, çünkü az sonra para avucundaydı, eğilmiş bakıyordu ona, inleyerek. O sırada oğlan dar, sığ, otlara boğulmuş bir hendeğın üstündeki bir tahta köprüde duruyordu. Parayı tutan eliyle yanlış bir hareket yapmamıştı, o an kesinlikle kıpırtısız duruyordu, ama birden avucunun bomboş olduğunu gördü. Tozlu tahtalar üstünde para bir kez donuk donuk tınladı ve belki de bir kez parıldadı, sonra yok oldu, gerçi kimbilir en yetkin reddedişin son derece küçük ve çırpınıslı, nasıl bir kımıldanış olmuştı ki, itici gücü tükendikten sonra o kımıldanışla birlikte yok olmuştu, çünkü oğlan sessiz bir şaşkınlıkla boş avucuna bakıp dururken inlemeyi bile bırakmıştı, elini çevirip bir tersine bakmış, hatta öbür elini bile kaldırıp içine bakmıştı. Sonra – bu hemen hemen fiziksel bir çaba, doğum gibi bir şeydi – iki düşünü birbirine bağladı, zamanın içinden geriye doğru ilerledi ve mantıksal gerilemeyle bir imge yakaladı ve yine gömlek cebini

yokladı, içine bakmaya çabaladı, gerçi çok kısa bir an için, sanki gerçekten parayı orada bulacağını sanmıyormuş gibi; ama onu üstünde durduğu tozlu tahtalara bakmaya iten şey kuşkusuz katıksız içgüdüydü. Artık oğlan hiç inlemiyordu. Hiç ses çıkarmıyordu. Yalnızca orada durmuş, tahtalara bakıyor, birer birer ayaklarını yerden kaldırıp indiriyordu; köprüden inip hen-dege adımını attığında, düştü. Hiç anlayamazdınız, bile bile mi öyle adım atmıştı, yoksa düşmüş müydü, gerçi hiç kuşkusuz bu içgüdü'nün devamıydı, o kalıtsal sürekli yerçekimi sezgisi, onu köprü'nün altında parayı aramaya iten -otların arasına çö-melmiş dururken eğer parayı arıyorduyrsa, hiç ses çıkarmadan başını hafifçe kımıldatarak. Bundan sonra artık hiç ses çıkarmadı. Bir süre çömeldi durdu, otları çekiştirerek; şimdi hareketle-riyle çelişkili görünen ustalık bile yitmişti, başka zamanlarda ellerinin sanki kendine karşın işlemesini sağlayan o ustalık bile; onu izlerken derdiniz ki oğlan o parayı bulmak istemiyordu. Ve sonra derdiniz ki, bilirdiniz ki, oğlan onu bulmayı tasarlamı-yordu; öyle ki, bir süre sonra yoldan bir araba gelip köprüyü geçerken arabacı ona bir şeyler söylediğinde, ve o da başını kal-dırdığında yüzü boş bile değildi; anlaşılmaz, alabildiğine sessiz ve dingindi; adam onun adını söylediğinde, o bildiği ya da çı-karabildiği bilinen ve birisi onunla konuştuğunda hiç aksatma-dığı o tek sesle bile yanıtlamadı.

Araba gözden yok olana kadar hiç kımıldamadı, gerçi gözü arabayı izlememişti. Sonra kalktı ve yeniden yola çıktı. Hemen koşmaya başlamıştı, şimdi geldiği yöne geri gidiyordu, mayısın öğle güneşi altında, kendi izlerini yolun sıcak tozu içinde eze-rek, tepeye tırmanmak için yoldan ayrılacağı yere doğru gidi-yordu; yeniden tepeyi aştı ve bayır aşağı dereye koştu. Her tan ağartısında ıslak çimende yattığı yere hiç bakmadan geçti ve dereden yukarı doğru seğırtti, koşarak. Cumartesi öğle sonrası saat iki sıralarındaydı. Hiç bilemezdi ki o saatte ve günde köpe-ğiyle, ve ikisine yemek pişiren zenci ahçısıyla yalnız yaşayan, çocuksuz dul bir adam olan Houston, çoktan üç mil ötede Var-ner'ın dükkânının sundurmasında oturmaktaydı. Houston'un belki evde olmayacağını da düşünemezdi oğlan. Besbelli ki ev-de olup olmadığını öğrenmek için duraklamadı. Koşarak bah-

çeye girdi ve doğruca ahırın kapalı kapısına gitti. Kapının yanındaki bir çiviye takılı bir yular vardı. Belki yalnızca kapı mandalını kurcalarken elini tesadüfen yuların üstüne koydu. Ama yuları gerektiği gibi taktı, ineğe yapılırken gördüğü gibi.

O öğle sonrası saat altıda beş mil ötedeydiler. Oğlan o kadar uzakta olduğunu bilmiyordu. Bu hiç önemli de değildi; ne uzayda ne de coğrafyada uzaklık diye bir şey vardır, ne de içinde uzaklığın var olacağı bir zaman uzaması, ne de onun başarısını saptayacak kas yorgunluğu. Onlar uzay içinde bir hedefe doğru değil de zaman içinde bir hedefe doğru ilerliyorlardı, sabahın ve öğle sonrasının bir olduğu, akşamın doruk kalesine; mayısın usta eli ikisini de şekillendiriyordu, hemen sonra, çok yakın gelecekte değil de, şimdi, oğlan ipin çekişine karşı direnmiş duran ineğe dönmüş, acımasız ve zorlayıcı bir şeyler söylerken ve inek ipe karşı başını sallayıp böğürerek gerilerken. Son yarım saattir yapıyordu bunu inek, şişmiş memesinin verdiği sıkıntıyla geri geri, ahıra doğru çekiliyordu. Ama oğlan tuttu onu, öbür eli ineğe dokunana dek ipi yavaş yavaş gevşeterek, önce başına sonra boynuna dokundu; ineğin direnci eriyip gidene ve hayvan yeniden ilerlemeye koyulana değin konuştukları onunla oğlan. Tepelerdeydiler şimdi, çamlar arasında. Öğle sonrası rüzgârı dindiği halde, türlü yeşilliklerle saçak saçak doruklardan yüksek duru gökyüzüne hâlâ sürekli mırıldanan bir ses yükseliyordu. Ağaç gövdeleri ve yoğun yeşillikler öğle sonrasının çalgılarıydılar; günün gerileyişinin yol yol olmuş değişken gölgesi, inek ve oğlan birlikte bayırı aşır gölgelelerin içine, akşamın gökmavisi çanağına, gecenin esintisiz kuyusu içine inerken sürekli onların üstünden akıp gidiyordu; güneşin batışı arkalarından bir kale duvarı gibi iniverdi. İnek oğlanı memesine dokundurtmamıştı önce. Sonra oğlanı bir kez de tekmelemişti, ama yalnızca eller yabancı ve beceriksiz olduğundan. Sonra süt boşalıverdi, oğlanın parmakları arasında, ellerinin üstünde ve bileklerinde sıcacık ve toprağın üstünde ince, sert, ıslık gibi bir ses çıkararak.

O sırada ay vardı. Geceleyin batıya doğru kayıyordu; yanında, her gündeğümünde Çobanyıldızı geceye karşı yırtıcı, ak bir benek gibi yanar ve oğlan ineğin uyanış ânının kokusu-

nu duyardı, önce arka ayakları görünmezliğin içinde yukarı doğru gerilerek, uykunun yuvalanmış biçimi içinden, önce inceden inceden yayılıveren süt kokusuyla. Sonra oğlan da kal-kar; ipin ucunu yaylanan bir dala bağlar ve bir gece önce iç-inde kalmış yemin kokusunu izleyerek sepeti arayıp bulur ve yürüyüp giderdi. Ağaçlığın ucundan dönüp geriye bakardı. İnek görünmez olur, ama oğlan duyabilirdi onu -yeşilliklerin yırtıcı kökleri arasından esen ılık soluğu, akıcı ve soyut topra-ğın içinde kaynaşmış sütün ılık kokusunu sanki görebiliyor-muş gibi bakardı.

Ahır yarım milden az daha yakın. Biraz sonra bir düş gibi belirir; gökkubbenin şifreli kıvrımları üstünde dosdoğru bir ka-re. Köpek onu parmaklıkta karşıladı, hiç havlamadan, görün-tüyle ses arası bir yerde görünmezliği bulandırarak ve hiçbirin-de de tümüyle devinim yaratmadan. İlk sabah köpek oğlana doğru atıldı. Çılgınca havlayarak. Oğlan o zaman duraladı. Bel-ki beş mil ötedeki diğer köpeği anımsamıştı, ama yalnızca bir an için, çünkü öyledir işte, yeni bir başarının yengisi, geçmişte-ki tüm yenilgilerin kötü kokusunu bastıran, utku denen şey böyledir işte: Öyle ki köpek, oğlana bir karartı gibi yanaşır, onun yürümekte olan bacaklarının arasında görünmez ve akıcı, ılık, ıslak, oynak diliyle oğlanın sallanan elini yine oğlanın ken-disi için görünmezliğin içinde şekillendirir.

Atların ve sığırların uyanan gündoğumu sesleriyle dolu ahırın amonyak yoğunluğu içinde oğlan mekânı algılayamaz bile. Ama hiç tereddüt etmez. Yemliğin kapısını bulur ve içeri girer; bilen ve anımsayan kör eli yem kutusunu bulur. Sepeti yere koyar ve doldurmaya başlar, hızla ve durmadan çalışarak, çukurlaştırdığı avuçlarıyla kaldırdığının yarısını döküp saça-rak, aynı önceki iki sabah olduğu gibi yem kutusuyla sepet ara-sında kendi ihanetini kurarak. Doğrulup yüzünü kapıya çevir-diğinde görebilir onu şimdi; gri, daha açık bir tonda, ama çeliş-ki şu ki daha ışıklılı olmadan, sanki oğlanın arkası dönükken, hiçliğin benliği içine dikdörtgen donuk bir cam oturtulmuştu, belirsizliği büsbütün karmakarışık etmek için. Sonra oğlan kuş-ları fark eder. Sığır sesleri şimdi daha da yükselmiştir, sürekli-dir; köpeğin gerçekten ahır kapısında beklediğini görür ve elini

çabuk tutması gerektiğini bilir, çünkü bilir ki az sonra yem ve süt için birisi ahıra gelecektir. Böylece yemlikten çıkar, inmeden önce sanki dinleniyormuş gibi kapıda bir an duraklar, tıpkı başarılı bir âşığın kadınlarla dolu bir odada yaptığı gibi, ineklerin ve kısrakların o ağır kokusunu içine çeker. Şu dişi yeryüzünün üstünde dolaşan, adı ve yüzü belirsiz ama sevme yeteneğine sahip tüm dişi etiyile o fetheden arasındaki uyuklu uyumdur onunki.

Kuşların karmaşık gürültüsüyle dolu tan vaktinin o negatif banyosu içinde oğlan ve köpek bahçeyi birlikte geçerler. Oğlan köpeğin ondan ayrıldığı yerde parmaklığı seçebilir şimdi. Parmaklığa tırmanıp atlar, şimdi aceleyle ilerler, sepeti önünde iki eliyle tutup beceriksizce taşıyarak, ıslak çimende koyu, durağan bir iz bırakarak. Şimdi oğlan üç gün önce ilk kez keşfettiği şeyin yinelenişini seyrederek yine: Gündoğumu, ışık, yeryüzüne gökten boşaltılmaz da yeryüzünün kendisinden kaynaklanır. Gözü kapalı tavllanmış ot kökleri ve ağaç kökleriyle dokunmuş bir örtüyle kaplı, zamanın balçığının ve bereketli artığının –süreklili ve uyku nedir bilmez anonim solucan bolluğu ve ayrılmaz denli karışmış bildik kemikler– Truva’nın Helen’i ve dağ perileri ve horlayan, taçlı piskoposlar, kurtarıcılar ve kurbanlar ve krallar– kör karanlığı içinde kopkoyu uyanır, usul usul yayılan sayısız kanalların içini aşındırarak yukarıya sızarak: İlk önce, kökten; sonra birer birer yapraklardan ve bunların sızıntılı uçlarından gaz gibi yükselir ve derin uykuya dalmış yeryüzünü uyuşuk böcek mırıltılarıyla kaplar ve lekeler; sonra yine yukarıya sızarak, ağaç gövdesi ve dallarının sımsıkı örülmüş kabuğunu sürünerek aşır, orada birden yapraktan yaprağa gürültüsünü artırarak ve yayılmış ani bir hız içinde dağıtmaya çalışarak, mücevherle bezenmiş kanatlı gırtlakların ezgisiyle yukarı doğru fışkırır ve gecenin yuvarlaklaşmış yadsımasını fulya gümbürtüleriyle doldurur. Aşağılarda, puslu yarıküre müjdecisi horozla uyanır, ağıl ve ahır günü selamlar. Kulelerin firdöndüleri güneybatı yelini yiv yiv yarar; yatırılmış ve atı çözülmüş sabanla günbatımından beri evli olan, sürülecek tarlalar, uyuklayan yarı doymuş bir deniz gibi yarı dalgalandırılmış bir görünümüne fırlayıverirler. Sonra, güneşin kendisi, yarım mil içinde

oğlana yetişir. O sessiz, bakır gürlleme, sıırıslıklam çimeni ateşe verir ve o boşu boşuna sakınılan çiğnenme için uzanmış yatan gölgesini atar önüne upuzun; tüm yeryüzü onun bu soytarıca ve sürekli tedirginliğini yankılar; önüne düşen gölgesi sonucu tepeyi de uçarak aşar ve boşlukta devinimsiz, oğlanın kendisi de o tepeyi aşana dek orada dolanıp durur ve sonra gecenin sona ermekte olan şekilişi üstüne görünmez bir köprü indirir, ve hâlâ oğlanın önüsıra, bir kez daha gözle görülür biçimde düzlükte sıçrar ve çalılığa dokunuverir, yaklaşan yapraklı duvarda kısalarak; baş, omuzlar, kalçalar, ve sonra o koşan bacaklar, en sonunda oğlan ona çarpıp içinden geçmeden hemen önce bir bütün değişken an için esintili yaprakların dolaşık titreşimleri üstünde dimdik dikilir.

İnek tıpkı bıraktığı gibi olduğu yerde, iple bağlı, geviş getirerek durur. O uysal, kocaman, nemli ve gözbebeeksiz yuvarlakların içinde o anlaşılmaz dalgınlıktan yansıyan ikiz minyatürde görür kendisini; Juno'nun çevreye bakmış olabileceği o şeyle bir olarak, Juno'ya bakanların ne gördüklerini kestirmeye çalışırken seyrederek kendisini. Sepeti ineğin önüne koyar. İnek yemeye başlar. Yaprakların değişken titreşimi ineğe, oğlanın biraz önceki telaşının uzanıp yatmış negatifi kadar düşsel bir yanılsama niteliği verir, ama bu da öyle değildir: O akıcı gölge labirentinin içinden bir sarışın dokunuş, hem ağırlığın hem de yığının varlığını üstlenir ve doğrular; bir elin uzanıp dokunuvermesi ineği umudun sonsuzluğundan çıkarıp katı bir bütün olarak şekillendirir. Oğlan onun yanına çömelir ve meme başlarını çekmeye koyulur.

Sepetten birlikte yerler. Oğlan daha önce de yem yemiştir – tohum kabukları ve kırma un ve yulaf ve çiğ mısır ve yeşillik ve yal, hiçbir zaman çok yemeden ama uyanık olduğunda kuşlar gibi kısa aralıklarla ve az miktarda; Bayan Littlejohn'un onun için koyduğu tabak dolusu yemeği bile çoğu kez bitirmez, ancak yarıdan azını yer, ama bir saat sonra başka bir şeyler yer, her ne bulursa, o upuzun, bezgin shibboleth* ve hurafe belgesinin doğru dürüst soydaşlarına pislik diye adlandırmayı

* İncil'de Eski Ahdin Hâkimler kitabında (12:6) Efraim taraftarlarının doğru telaffuz edemedikleri ve bu yüzden iki bin kırkının katledildiği bir parola söz. (Ç.N.)

öğrettiği şeyleri. Hiçbir şeyin tadını bir başkasından daha az ya da daha çok sevmez, sadece bazı tür toprakları, eski sıvada ki-reç tadını, çiğnenmiş gazetelerdeki erimiş mürekkep tadını ve iğneli karıncanın formik asidini yeğ tutmaz pek, ama bir tek ayırım yapar: Otlar beslenen türdendir o, yediği yaşam türü bile bitkilerin yaşamıdır. Sonra sepeti öteye iter oğlan. Daha boşalmamıştır. Getirdiği yemin ölçülmüş gibi tam tamına yarısı vardır daha sepette, ama onu alır ineğin önünden, bu sürprizin merkezi içinden çiğnemesini sürdüren o sallanan burnun altından çeker götürür sepeti ve bir dala asar, artık çok çabuk öğrenmektedir, başarıyı öğrenmiştir ve sonra sakınmayı ve gizliliği ve çalmayı ve hatta basireti; oğlanda yalnızca hırs ve kösnü ve kana susamışlık vardır, geceleri onu uykusuz bırakacak bir vicdansa gelişmemiştir henüz.

İlkönce nehre giderler. Oğlan onu ilk gün bulmuştu –akça-ağaç ve kayın yığını içinde kahverengi bir nem sızıntısı, güneşsiz, diğer akça ağaçların ve söğütlerin güneş görmeyen kökleri arasında devinimsiz sürüklenip giden bir su. Oğlan suyun yatağını temizlemiş ve birikmesi için bir çukur oymuştu. Şimdi ışığın her dönüp gelişinde dolu, tertemiz ve yaprak yaprak yinelenerek duruyordu, ta ki onlar eğilip yeşil yansımayı engellene ve kendi su içen yüzleriyle birbirlerinin yansımasını kırana dek, her bir yüz kendi parçalanmış biçimiyle eşlenmiş ve tavlattılmış. Sonra oğlan başını kaldırır, ipi alır, birlikte düzlüğü geçerek ağaçlığa doğru giderler ve içine dalarlar.

Tan ağartısı artık bitmiştir. Şimdi açıkça ve düpedüz gündür. Güneş gökyüzünde iyice yükselmiştir. Hava hâlâ kuş sesleriyle doludur, ama bu haykırışlar dinsel piyeslerde eski Yunan korolarının sağdan sola ve sonra soldan sağa dans ederek dönerken yapraklı mihraplar arasından yukarı doğru yükselen sesi değildir artık. Bu sesler yeryüzüne koşuttur şimdi, o hiç de şairane olmayan beslenme işine hiç de şairane olmayan bir telaşla eşlik ederek yanı başındaki havayı yol yol izlerle doldurur. Bitmek tükenmek bilmeyen, renkli ve elektrikli, ok gibi fırlayışlarla, yeşilliklerle örtülü doruklarının yüksek gün yeli içinde kuru ve aralıksız mırıltılarının duyulduğu çamların arasında, oradan oraya atılıp dururlar. Oğlan artık ipi gevşetmiştir; şim-

diden sonra karanlık basana değin ikisi yalnızca günün ilerleyişi gibi ilerleyecekler, daha hızlı değil. İkisinin de hedefi aynıdır; günbatımı. Aynı güneşin yaptığı gibi kovalarlar bu hedefi, tek bir değişmez ufkun çemberi içinde. Ateşli ve umursamaz güneşe ayak uydururlar, kendileri de umursamadan ve çaba harcamadan, dingilli yeryüzünü döndüren güneşe – ayarlanmış dişli çarkların çubukları gibi yükselen ağaç gövdelerinin gölgeleri arasından, güçlü ama telaşsız, karanlığın kovuklarından dışarı doğru, tan ağartısını ve sabahı ve sabahın ortasını geçerek; en sonunda öğlenin yavaşlayan en alçak gelgiti içine, ki o sel, o doruğun gevşemesi ve ışığın çemberinden oluşan tek küçük bir taç, düşmüş ama tövbe etmemiş meleği çelenklendirir. Güneş sarı, dikey bir kolondur. Uyluk ve dizin o kalın, isteksiz bağdaşmazlığıyla eğilip önce kucak dolusu yeşillikleri, sonra da çiçekleri toplarken, oğlan sırtında taşır o güneşi. Topladığı çiçekler, alacalı yazın savurgan başlangıcının parlak, gösterişli, yabanıl papatyalarıdır. Ara sıra oğlanın beceriksiz ve başına buyruk eli, gövdeyi koparmak yerine, yalnızca kurtulmaya çalışan sapı yakalayıp çiçek başını hırpalanmış ve saçılmış bir yaprak yığının çevirir. Ama ineğin durduğu o esintisiz, öğlene yönelmiş gölgeye ulaşmadan önce yeterince toplamıştır. Yeterinden de fazla vardır ellerinde; eğer oğlan onlardan yalnızca iki tane toplamış olsaydı bile gerektiğinden çok fazla olurdu: Yolunmuş otları ineğin önüne koyar, sonra ellerin o beceriksiz aranmasından, o çoktan dağılmaya yüz tutmuş, zamansız ve ölü doğmuş çiçek tacı çıkar ortaya. Çelenk yapılırken darmadağın olur, alnın eğiminden ve çiğneyen baştan aşağı yağar gider; ot, yem ve çiçekler bitmek bilmez bir geviş getirmeye dönüşür. Çenenin yana çarpılmış ahenkli çiğneyişinden son tek bir çiçek sarkar.

O öğle sonrası yağmur yağdı. Hiç uyarısız boşalıverdi ve çok uzun sürmedi. Oğlan bir süre yağmuru seyretti, hiç korkuya kapılmadan; başlangıçta cilveli ve rasgele ve kararsız bir yağmur; sonunda, arttığında iki ya da üç ayrı yerde aynı anda, dar, dikey olmayan çizgiler halinde yoğunlaşıp dökülüverdi; ufuk boyunca otlaya otlaya güneybatı yelini sürüyüp getiren, yazın güneş-çmğıraklı dişi koyunları, şiş karınlı bulut yığınlarından sarkan puslu göbek kordonlarının ilmikleri gibi. Sanki

yağmur gerçekten ikisini arıyordu, onları durdukları gölgelik yerde avlamaya çalışıyor ve sonunda parlak, uzlaşmaz bir öfke içinde buluyordu. Çamlarda horuldayan rüzgâr durmuştu, sonra hızlandı; doruk noktasından inişin bolluğu içinde, yeryüzünün yeşilliklerle sımsıkı örtülü postu, tıpkı şahlanmış, inişe hazır istekli bir kırsağınki gibi kabardı, bir gürültü ve öfke parıltısı ve çarpıcılığı içinde, hâlâ şahlanmış olarak, tohumunu döküp sonra çekip giden o yırtıcı, kısacık dölleme yok olmuştu; sonra yağmurun kendisi; bereketli, fazlasıyla verimli ağırlığı yüzünden çoktan yarılmaktaymış gibi görünen gökyüzünden, örtülmemiş yaprakların arasına yabanıl, yanlamasına bir keşmekeş içinde yağarak indi, damlalar halinde değil de yırtıcı buz iğneleri olarak; görünüşte sanki düşmeye çalışmıyorlardı da, yerçekimine bağımsız, evrensiz, onlara gebe kalmış ve onları doğurmuş fırtınalı başkaldırıya ayak uydurmaya çalışıyorlar, oğlanın saçına, gömleğine ve yukarı kalkık yüzüne ince, gevrek vuruşlarla çarpıyorlardı, her bir kısa mızrak hemen yaklaşan bitişinin parıldayan vaadiyle çoktan dopdolu, bir genç kızın yitik bir çiçeğin ardından kısaca akıttığı parlak, tuzsuz gözyaşları gibi; sonra gidiverdi, kuzeye ve doğuya doğru kaçtı, kendi düşsel ateşkesinin renkli kemerinin ötesine, ardında karnavalının harcanmış konfetisini bırakarak, toplanıp yapraktan yaprağa ve filizden filize ve sonra çimler arasına damlamak için, mırıldanan çaylar içinde toplaşmak için, yansılanan bir yinelenmeyle, düşmüş altın renginin ve mavinin parıltılarıyla, düşen damlaların hapsedmiş olduğu gökyüzünü salıvererek.

Sonunda bitmişti yağmur. Oğlan yine ipi eline alır ve ikisi ağacın altından çıkıp yola koyulurlar, öncekinden daha hızlı ilerlemezler, ama ormana girdiklerinden bu yana ilk kez bir amaçla hareket ederler. Çünkü günbatımı yaklaşmaktadır. Gerçi yağmur çok uzun sürmüş gibi görünmemiştir ama şimdi, sanki o zararsız ve mantıkdışı sesin ve öfkenin içinde alışılmış ve değişmez günün demirden çizelgesini bile geçersiz kılan bir şey vardır, aynı bir çocuğun birdenbire patlak veren ve çare bulunmaz huysuzluğunun –ki onun şiddeti zaman uzamasına karşı kendi yenilmez kanıtıdır– bir yolunu bulup da saati hızlandırması gibi. Oğlan sıırıslamadır. Üstünde ağırlaşmış, nemli

ve soğuk pantolonun – acınacası bir döküntü, şanın küçümseyici tortusu– tene verdiği ürperiş öylesine cansızdır ki, sayısız ufacık yinelenmeyle rengârenk bir bütün olan evreni yuvarlaklaştıran, yapraklarda ve dalgalarda parıldayan altın gibi havanın ucu bucağı olmayan özgürlüğüyle kıpır kıpır, içine taşıyıp hâlâ içinde tuttuğu çamurla dolu, yaşayan suyun duru ıslaklığıyla hiçbir yakınlığı yoktur. Debdebe içinde yürürler ikisi. Nemli ottan ipin altın yumağıyla bağlanmış olarak; tanımlanamaz kutsal parıltıya doğru tek sıra halinde ilerlerler, doğruca güneşin içine. Hâlâ ona ayak uydurmaktadırlar. Son bayıra tırmanırlar. Birlikte ulaşacaklardır. Aynı anda üçü de doruğu birlikte aşarlar, akşamın çanağı içine inerler ve sönüp giderler.

Hızlı alacakaranlık, günün usandırıcı belgeleyişinden onları gizler. Özgün, döl-yatağı boyutu içinde, kaçınılmaz ilk ve sakınılmaz son kez, kör gibi, bayır aşağı inerler. Oğlan kokusundan bulur sepeti, onu ağacın dalından indirir ve ineğin önüne koyar. İnek burnunu daldırır sepete, soluğunun tatlı kokusunu yemin tatlımsı kokusu içine üfler, ta ki bu iki kokunun karışımı, aciliyeti olan ama sabırlı sütünkünden ayırt edilmez hale gelene dek; güçlü, tükenmek bilmez yaşam irininin ta kendisi gibi ılık ve bölünmez süt, oğlanın parmakları, elleri, bilekleri arasından akar; öz yapısından, kendiliğinden, yenilenerek. Sonra oğlan görünmez sepeti tan ağartısında yine bulabileceği bir yere bırakır ve akarsuya gider. Şimdi yine görebilmektedir. Oğlanın suya batmış ve solmakta olan görüntüsünün tersten içişini bir kez daha içişle kırarken, başı yeniden görüntüyü böler sonra yerli yerine toplar. Günlerin membağıdır bu, yeryüzünün hareketsiz ve doymak bilmez gediği. Tan ağartısını, öğle vaktini ve günbatımını, asılı kalmış çökeltinin durgun çelişkisi içinde tutar; dün, bugün ve yarın; yıldız-yumurtlamış ve hiyeroglif, ölmekte olan yırtıcı ak gül, sonra ığıl ığıl ve yenilmez su perileri öğleninin durgun-sel çelengi içine doğru hızlanır. Sonra cezrin öğle sonrası ve sonunda sabah, öğlen ve öğleden sonra geri akıverirler, gökyüzünün suyunu tüketir ve her bir sessiz yaprak boyu, filiz, dal ve ağaç gövdesi boyu sezdirmeden yanaşarak, inerek, her bir ot yaprağı arasından teker teker toplayıp, uyuşuk böcek mırıltılarıyla hâlâ aşağı doğru sokularak, en sonunda ışığın tüm

bütünlüğü o durgun ve körpe ağzın çevresinde son kez sönüp giden iç çekişin içine toplaşana dek. Oğlan kalkar. Düzlük, rasgele ve düzensiz ateşböcekleriyle, hiç değişmez. Tek bir yırtıcı akşam yıldızı vardır, ama düzenle ilerleyen burçlar kuşağı birden hızla ve güçle ileri atılırlar. Işığın son toplaşması içinde duran sarışın ineğin, yaygın parıltılı ve boyutsuz çimenin önünde hiçbir boyutu yoktur. Ama o oradadır, soyut yeryüzünün orta yerinde duran somut bir şey. Oğlan toprağı hafifçe ezerek yürür, döner, yeraltında uyuklayanların dayanıksız, karmakarışık örtüsünü hafifçe çiğneyerek ilerler –Helen ve piskoposlar, kralar ve kötü melekler. İneğin yanına vardığında, inek yere yatmaya başlamıştır bile –önce ön ayaklar, sonra arka ayaklar, akşamın tükenmiş ceziri içine, kendini iki belirgin aşamada uykunun yuva şekline geçip, memelilere özgü o güzel kokunun içine yuvalanarak. Birlikte yatarlar.

3

Houston eve dönüp ineğı bulamadığında güneş çoktan batmıştı. Houston, ailesi olmayan bir duldu. Üç ya da dört yıl önce karısının ölümünden bu yana, evinde ve çiftliğinde tek dişi yaratık bu ineği belli ki. Ahçısı bile erkekti, bir zenci, ve süt sağma işini de bu adam görürdü, ama bu cumartesi zenci izin istemişti, kendi ırkının bir pikniğine katılmak için; sütü sağlamak ve akşam yemeğini hazırlamak için gerektiğinden epey önce eve döneceğine söz vererek – pek doğal olarak Houston bu söze hiç de güvenmemişti. Gerçekten de, Houston'un sonunda birden fark etmeye başladığı bu sözün ardından, zenci tekdüze bir hatırlatma yapmak dışında, gece eve hiç dönmemiş ve ertesi güne dek de ineğin yok olduğunu anlamamış olabilirdi.

Şu var ki, güneşin batışından hemen sonra eve döndü Houston; yemek için değil, çünkü yemeğin varlığı ya da yokluğu onun için bir önem taşımıyordu, ama ineğı sağlamak için. Bu süt sağma işinin beklentisi ve gerekliliğı onun karşısına dikilip yavaş yavaş yaklaşmıştı tüm öğle sonrası. Bundan ötürü, alışageldiğı cumartesi öğle sonrası ölçüsünden biraz fazla içmişti ki

(doğuştan huysuz yapılı, ama güçlü ve sağlıklı bir adamdı) bu durum, yasının acıklı koşullarının onda yarattığı dişilere karşı kıyıcı katılaşmayla ve üç yıl önce kesinlikle vazgeçtiği dişilerin evreniyle bir kez daha fiziksel temas kurma zorunluluğuyla bir araya geldiğinde, üstelik bu işin gerektirdiği süre (güneşin batışıyla karanlığın basışı arası) bütün bir günün aşamaları içinde en zor katlanabildiği saat olduğundan –ölmüş karısının varlığı ve hatta bazen o hiç var olmamış oğlununki bile, evin ve bahçenin her tarafını doldurduğunda– Houston’u hiç de önceden kestirilebilir bir ruh hali içinde bırakmamıştı, ahıra gidip de ineği orada bulamadığında.

Önce, inek yalnızca kapıya tos vurup durdu da mandal düşüp kapı açıldı sandı. Ama o zaman da, memesinin verdiği tedirginliğin ineği, Houston oraya varmadan çok önce bahçe kapısına getirmemiş olduğuna şaştı. Ama inek yoktu orada ve ona (ve akarsu otağına giden bahçe kapısını kapamayı unuttuğu için de kendine) söverek köpeği çağırdı ve dereye uzanan yolağa doğru gitti. Daha karanlık iyice çökmemişti. İzleri görebiliyordu, gerçi ineğin izleriyle üst üste çıplak erkek ayaklarının izlerini seçebildiğinde, bu iki ayrı izin iki metre değil de altı saat arayla oluştuğunu sandı yalnızca. Ama temelde Houston izlerle pek uğraşmadı, çünkü köpek derenin sığ yerinden dönüp bayır yukarı koşmaya başladığında bile ineğin nerede olduğunu kestirebiliyordu. Kızgın kızgın geri çağırdı köpeği. Hayvan durup ağırbaşlı ve zeki bir şaşkınlıkla geriye, ona baktığında bile Houston içkiden, öfkeden ve o eski, güçlü, uzlaşmaz kederden doğma o kaynayan kanıyla yönetiliyordu hâlâ. Köpek dönüp gelene dek bağırdı ona, sonra derenin sığ yerine doğru sertçe tekmeledi hayvanı ve onun peşisıra karşıya geçti, orada köpek şaşkın, ciddi ve uyanık, ayağının dibinde beklerken Houston onu yine tekmeledi ve ileri doğru iteledi.

İnek otlakta yoktu. Şimdi Houston ineğin gerçekten yok olduğunu ve götürüldüğünü anlamıştı. Sanki köpeğe karşı vahşice davranışı aklını başına getirmişti. Yine dereyi geçti. Öğleden sonra kasabaya giderken arka cebinde kendi posta kutusundan aldığı yöresel gazete vardı. Onu büküp bir meşale yaptı ve ışığında budalanın ayak izlerini ve ineğinkileri, dereden dönüp

tepeye tırmanarak yola çıktıkları yerde gördü, ama meşale orada bitip söndü ve Houston' u yıldız ışığında (ay daha yükselmemişti) umut ve acı yeteneğine sahip bütün kör gövdeler için duyduğu vahşice bir küçümseme ve acıma olan o çılgınca öfkeyle yine sövüp dururken karanlıkta bırakıverdi.

Atından bir mil kadar ötedeydi. Otlagın dört bir yanını boşu boşuna dolaştığından o uzaklığın çoktan iki katını yürümüş-tü bile ve kendi güçsüzlüğüyle beslenen, öç alacak hiçbir nesne bulamayan soyut koşullara karşı duyulan çaresiz öfkeyle kaynıyordu; ona öyle geldi ki bir kez daha o birinci manyak Güldürücülüğün ellerinde yararsız ve ayrıntılı bir muzipliğin kurbanı olmuştu, bu şakanın ana amacı da onu karanlıkta yürünecek bir mil yolla baş başa bırakmaktı. Ama o aptalı fiilen cezalandıramayacak, canını yakamayacak olsa bile, en azından bir korku düşürebilirdi onun içine, Tanrı korkusu olmasa da en azından inek çalma ve kesin bir Jack Houston korkusu, öyle ki her ne olursa olsun o, Houston, bundan böyle evinden her ayrıldığında, geri döndüğünde ineği yerli yerinde bulup bulamayacağından kuşkulanamayacaktı. Yine de, sonunda atına binip dörtmala giderken ve devinimin serin rüzgârı her yanını sararken, bir de baktı ki o çetin, buzlu öfke daha da bildik acı bir gülmeye bırakmış yerini, biraz beceriksizce ve ağır ayaklı belki, ama o acımasız yasin bile üstünde bir boyuneğmezlik ve yenilmezlikle. Öyle ki kasabaya varmasından çok önce Houston ne yapacağını çok iyi biliyordu. Bundan böyle ineklere göz dikme huyundan kurtaracaktı aptalı, o çok eski ve şaşmaz yöntemle: İneği oğlana besletip sağdıracaktı; eve geri dönecek, ertesi sabah yine atla gelecek, onu oğlana yine besletip sağdıracak ve sonra ineği yürüyerek gerisin geriye onu bulduğu yere götürecekti. Böylece Bayan Littlejohn'un evinin önünde hiç durmadı. Geçite girdi ve bahçeye doğru ilerledi; bahçe parmaklığının yanındaki yoğun aygölgesinden ona seslenen Bayan Littlejohn'du: "Kim o?"

Houston atı durdurdu. Köpeği bile göremedi, diye düşündü. O sırada hemen karar verdi, kadına başka hiçbir şey söylemeyecekti. Onu parmaklığın yanında dururken görebiliyordu şimdi, uzun, bir baca gibi uzun ve çok az daha biçimli. "Jack Houston," dedi.

"Ne istiyorsunuz?" dedi kadın.

"Atımı senin yalağında sularım diye düşündüm."

"Dükkânda su yok mu artık?"

"Ben evden geliyorum."

"Ha," dedi kadın. "Demek sen o zaman..." Kadın sert bir saldırıyla konuşup duraladı. O zaman Houston daha fazla bir şeyler söylemeye karar verdi. Ve söyledi:

"İyidir. Gördüm onu."

"Ne zaman?"

"Evden ayrılmadan önce. Bu sabah oradaydı ve bu akşam da. Benim otlağımda. İyidir. Sanırım o da cumartesi tatili yapıyor."

Kadın hırıldadı. "Senin şu zenci pikniğe mi gitti?"

"Evet."

"Öyleyse içeri gel de ye. Biraz soğuk yemek kaldı."

"Ben yedim." Houston atı çevirmeye davrandı. "Ben olsam endişelenmem. Eğer hâlâ oradaysa, ona defolup eve gitmesini söylerim."

Kadın yine hırıldadı. "Hani atını sulayacaktın?"

"Bak bu doğru," dedi Houston. Sonra bahçenin içine sürdü atını. Bahçeye girmek için inip bahçe kapısını açması, yeniden kapayıp sonra yine açıp kapaması gerekti; sonra yine bindi ata. Kadın hâlâ bahçe parmaklığının yanında duruyordu, ama geçerken Houston iyi geceler diye seslendiğinde hiç yanıtlamadı.

Houston eve döndü. Dolunay şimdi ağaçların arasında yükselmişti. Atı ahıra soktu ve ağarmış bahçede yürüdü, boş inek ahırının ay ışığında esneyen ağzını geçti; kapkaranlık, boş, gümüş damlı eve doğru yürüdü; soyundu ve sonra üstünde keşiş gibi uyuduğu demir somyaya uzandı; köpek yanı başında yerdeydi. Pencerenin ay ışığı vuran dörtgeni Houston'un üstüne düşüyordu, aynı karısı ölmeden önce ve somyasının yerinde bir karyola olduğunda ikisinin birden üstüne düştüğü gibi. Şimdi Houston sövmüyordu artık ve ertesi sabah gün doğarken atının üstünde oturmuş, yolun bir önceki gece izleri yitirdiği yerindeyken de öfkeli değildi. Upuzun bir cumartesi öğle sonrasının tekerlek ve toynak ve insan izlerinin belli belirsiz olduğu toza eğilip baktı; görünüşe bakılırsa, saklanan aptalın er-

denliği gerektiğinde tükemez bir uyanıklık deposundan yararlanıyordu, aynı önceden hiç yüreklilik gereksinmemiş birisinin gerektiğinde bunu bulabilmesi gibi; öfkeyle değil de ışığı gördüğünden ve ilk soluğu aldığından çok önce hüküm giymiş ve lanetlenmiş olan o sinirlerle örölü, zayıf ama yine de ne olursa olsun yok edilemez gövdeye karşı vahşî bir küçümseme ve acıma hisleriyle sövgüler savurdu.

Ahırın sahibi olan adam o zamana kadar yemlikte, yem kutusundan başlayıp, yok olmuş sepetin biçimini çevreleyen, eğimli bir yeniayda son bulan, dökölüp saçılmış yemin dedikoducu çizgisini çoktan bulmuştu; çok geçmeden, yok olmuş sepetin kendi sepeti olduğunu bile keşfetmişti. Ayak izlerini bahçede takip etti ve sonra kaybetti. Ama başka hiçbir kayıp şeyi yoktu, ne de çokça yem alınmıştı ve sepet çok eskiydi. Saçılmış yemi topladı, yeniden kutuya koydu ve kısa zamanda bu törel saldırıya, özel mülke yapılmış bu kaba tecavüze karşı içinde kabaran ilk kısır öfke bile uçtu gitti, sadece o gün bir iki kez kızgın ve sinirli bir şaşkınlık olarak yinelendi; öyle ki adam ikinci sabah yemliğe girip de yine saçılmış yemden oluşan dil-siz çizginin o boşluğu çevreleyen yeniayda sona erdiğini görünce, bir kaçağın önüsıra kurtuluşuna doğru koşarken bir muz kabuğuna basıp kayan bir adamınkine benzer çılgınca ve yakıcı bir öfkenin izlediği altüst edici bir sersemlik tattı. O an için, akli dengesi adam öldürebilecek gibiydi. İnsan terlemeli yoksa kazanamaz diyen o çok eski kutsal buyruğun (tüm yaşamını, bütünlüğünü, her şeyini üstüne kurduğu) bu ikinci apaçık çiğnenmesinde, kendisinin tek başına ve beş çocuğuyla birlikte yirmi yıldan çok savaştığı, uğruna çok dövüşölmüş o ahlak yasasını gördü; adam bu savaşı kazandığı için bir anlamda yenik düşmüştü. Orta yaşı aşkın bir adamdı. Yalnızca sağlık, gönöl tokluğu ve dayanıklılığa olan o çetin ve softaca yakınlıktan başka bir sermayesi olmayan bu adam, dönümünü bir dolardan az bir paraya aldığı bu kıraç, tepelik toprak parçasından iyi kötü bir çiftlik çıkarmıştı ortaya; evlenmiş ve orada bir aile yetiştirmişti. Onları yedirmiş, giydirmiş ve hatta onları kendine göre okutmuştu da, en azından onlara ağır iş görmeyi öğretmişti, öyle ki, oğlanlar da kızlar da ona karşı koyabilecek kadar

büyüdüklerinde, evden uzaklaşmışlardı (birisi profesyonel bir hastabakıcı, birisi önemsiz bir kasaba politikacısının oy-çığırtkanı, birisi bir kent berberi, birisi fahişe olmuştu; en büyükle-riyse tamamen ortadan kaybolmuştu). Şimdi geride küçücük, derli toplu bir çiftlik kalmıştı ki o da dilsiz ve yorulmak bilmez, karşılıklı bir nefret ve direniş noktasına değin çalıştırılmıştı, ama onun adamdan ayrılabilmesi olanaksızdı ve şimdiye değin adamı dışarı atmayı da başaramamıştı, ama büyük olasılıkla adamdan daha çok yaşayabileceğini ve yaşayacağını biliyordu. Bir de karısı vardı ve kadında da belki aynı şeyler, direniş için bir umut olmasa da, dayanmak ve katlanmak için donatım ve gereç vardı hiç olmazsa.

Adam karısına seslenerek ahırdan dışarı koştu. Kadın mut-fak kapısında belirlediğinde, adam ona gelip süt sağması için haykırdı ve evin içine doğru koşarak elinde bir tüfekte yine dı-şarı çıktı, ve ahırda yine koşarak kadının yanından geçerken çok yavaş hareket ettiği için sövdü ona. Katırlardan birine yular taktı ve tüfeği omuzlayıp bahçedeki izleri parmaklıkta kaybol-dukları yere kadar gözleyerek ilerlemeye koyuldu. Ama bu kez vazgeçmedi ve kısa bir aradan sonra onları yine buldu— o koyu, sürüklenen iz, adamın otlığının çiyle ağırlaşmış çimeninde, ot-lağı geçerek ağaçlığa girerken hâlâ iyice görülüyordu. Sonra gerçekten kaybetti onları. Ama yine de vazgeçmedi. Böyle bir iş için çok yaşlıydı, gerçekten çok yaşlı, bu denli uzun süren ve böylesine soluksuz bir öfke ve kana susama için. Daha kahvaltı bile etmemişti ve evde bekleyen onca iş vardı, o sürekli ve hiç gevşemeden yinelenen, sinir ve et yıpratıcı ağır iş çemberi, ki yalnız bununla alt edebilirdi onu, can düşmanı olan o toprak parçası, o iş çemberi ki adam dün yerine getirmişti ve bugün yeniden yerine getirmeliydi ve yine yarın ve yarın, yapayalnız ve hiç yardım görmeden, yoksa çocuklarına karşı kazandığı kı-raç zaferi olan o yenilginin ta kendisi onu yıkıverirdi yere; —bu da ancak o gün gelene dek (adam bunu da biliyordu,) sendele-yip gözleri hâlâ açık ve boş elleri saban tutaklarının biçiminde katılaşmış, sabanın ardındaki izin içine düşeceği ün, ya da, hâlâ çalı orağını ya da baltayı kavramış, ot bürümüş hendeğe yuvar-lanacağı gün ve bu son zafer gökte dönüp duran atmacaların

çizdiği boş gömütle damgalanacaktı, ta ki bir şeyler aranan bir yabancı oralardan geçip ondan kalan artıkları bulup gömene dek. Yine de ilerledi. Bir süre sonra izleri buldu yine, bir dalın uzandığı kumluk bir çukurda buldu üç tanesini. Onları aşağı yukarı bir rastlantı sonucu görmüştü, çünkü son gördüğü iz bir mil ötedeydi; bunların aradığı izler olduğuna inanması için de bir neden yoktu, oysa gerçekten aradığı izlerdi bunlar. Zaten bir an bile kuşkulandı bunların doğru izler olduğundan. Sabahın ortalarına doğru ineğin kime ait olduğunu bile öğrendi. Ormanda Houston'un zencisine rastladı, o da bir katırın üstündeydi. Zenciye şiddetle, hatta tüfeğini üstüne çevirerek, başıboş bir inek görmediğini söyledi, buralarda hiç başıboş inek yoktu ve burası onun toprağıydı, gerçi durduğu yerin üç mil dolayında sahibi olduğu bir tek şey yoktu, eğer geçici olarak saklanmış yem sepeti oralarda bir yerde değildiyse tabii ve zenciye defolup bir daha da buraya ayak basmamasını söyledi.

Eve döndü. Vazgeçmemişti; şimdi ne yapacağını da nasıl yapacağını da biliyordu. Önünde yalnızca öç alma ve misilleme değil, yola getirme de görüyordu. Hırsızı ansızın bastırmak değildi istediği; şimdi istediği, ineği yakalamak ya da onu sahibine geri götürerek bir ödül almak, ya da sahibi eğer buna yanaşmazsa, yasal haklarına dayanarak kaybolmuş bir hayvan olan inek için bir para talep etmekte, tazminat olarak—bu yasal miktar çok az bir tazminat olurdu gerçi ve ineği yakalamak için harcadığı zaman için değil de o sonu gelmez ağır işler girdabında yitirdiği zaman içindi. Bu işleri kendi yerine kirayla işçi tutarak yaptıramazdı, parayı ödeyemeyeceğinden değil de ülkede hiçbir adamın, beyaz ya da siyah, onun için hiçbir ücret karşılığı çalışmayacağındandı. Ve bu işlerin ona karşı üstünlük elde etmesine izin veremezdi, yoksa yok olurdu. Eve bile dönmedi. Doğruca tarlaya gitti ve dün gece izinin içinde bıraktığı sabana katırı bağladı ve karısı öğlende zili çalana değin saban sürdü; yemekten sonra yeniden tarlaya döndü ve karanlığa değin sürdü.

Ertesi sabah ayın batışından önce ahırdaydı, katırı çoktan eyerlenmiş, kendi bölmesinde bekliyordu. Tanın solgun aydınlığında beliren o kalın, ayı gibi biçimin, elinde sepet ve ardında

adamın kendi köpeğiyle içeri girdiğini ve sonra yemliğe girip çıktığını gördü, aynı bir ayı gibi sepeti iki koluyla kavramıştı ve köpek hâlâ peşinde, yine koşarak bahçeyi geçip gitti. Adam köpeği gördüğünde yine o neredeyse dayanılmaz öfkeyle morardı. İlk sabah duymuştu köpeği, ama adam iyice uyanana dek havlaması kesilmişti; şimdi anlıyordu neden onu ikinci ve üçüncü sabahlar duymadığını ve şimdi biliyordu ki adam geriye bakıp onu görmese de, şimdi ahırdan hemen çıkacak olsa köpek büyük bir olasılıkla havlayacaktı ona. Böylece artık dışarı çıkmasının yeterince güvenli olduğunu kestirdiğinde, görünürde parmaklıktan dışarı hırsızın ardından bakıp duran köpekten başka bir şey yoktu ve adam şiddet ve öfkeyle onu eve doğru ansızın tekmeleyene dek, köpek adamın yaklaştığını duymadı bile.

Ama hırsızın kopkoyu izleri yine otların çiy incili çimeni üstünde yatıyordu ve adam ormana vardığında anladı ki o da Houston'un yaptığı gibi düşük değer biçme yanılışına düşmüştü: Şöyle ki, yoksullukta ve suçsuzlukta olduğu gibi, tutkuda da belki kendi kendisini gözetken bir şey vardı. Böylece adam bir yarım sabahını, daha kahvaltı etmeden ve inanılmaz bir öfkeyle kaynayarak, mayıs ormanlarının yemyeşil ve neşeli yalnızlığı içinde dolaşarak harcadı, ardında o uğruna savaşmış ve vazgeçilmez tarlalarının kapkara anısı zorbaca bir irilikle kocaman kocaman dikilirken. Bu kez izi yine buldu – toprağın üstüne akmış sütün lekesini (öylesine yaklaştı), inek yem yerken sepetin durduğu yerde ezilmiş otları. Dalda asılı durduğu yerde sepeti de bulabilirdi, çünkü onu gizlemeye çalışsan olmamıştı. Ama o kadar yükseğe bakmadı, çünkü ineğin izini bulmuştu artık. İzi kovaladı durdu, dingin ve denetimli ama kaskatı kaynayarak, bir yitirip bir bularak tüm sabah boyunca ve öğlene doğru –yalnız kendi kanının sıcaklığını artırmakla kalmayıp duyduğu öfke akımının içinden geçerek boşalması gereken soyut kanalların ve boruların ısınıp da artırdığını sezer gibi olduğu şu ışığın ve ısının yoğunlaşması. Gerçi öğle sonrası anladı ki güneşin bunda hiçbir etkisi yoktu. Bir ağaç altında durup bekledi, gök gürültüsü çatlayıp parıldarken ve soğuk, çılginca yağmur yalnızca dıştan yaltaklanan ve titreyen

etini kamçılarken; sonra gözyaşı dolu altın kahkahalarla, parıltılı ve çok eski topraktan dörtünela geçti gitti. O sırada evden yedi mil ötedeydi. Bir saatlik daha gün ışığı kalmıştı. Yolun belki de dördüncü milindeydi ve akşam yıldızı görünmüştü, birden kaçakların belki de toprakta süt izleri bulduğu yere geri dönmüş olabileceklerini düşündü. Umutsuzca oraya gitti yeniden. Artık öfkeden köpürmüyordu bile.

Eve gece yarısına doğru vardı, yürüyerek, ardında katır ve inekle. İlkönce hırsızın kaçacağından korkmuştu. Sonra onun kaçmasını ummuştu. Sonra onları bulduğu yerle ahır arasındaki yarım mil içinde, boğuk, korkuya kapılmış bir haykırıyla ineğin yanı başından fırlamış olan yaratığı kovalamaya çalışmıştı, ama o hep inleyerek ve karanlıkta tökezleyerek ardı sıra geliyordu, adam dönüp –bu iş için çok yaşlıydı, bir lokma yemeksiz geçen günden çok, o sürekli ve gevşemez öfkeden yıpranmıştı– ona bağırduğunda, sayıp sövdüğünde bile. Karısı elinde yanan lambayla bahçe kapısında bekliyordu. Bahçeye girdi, o iki yular dizginini özenle kadına verdi, gitti bahçe kapısını özenle kapadı, yaşlı bir adam nasıl eğilirse öyle eğildi, bir sopa buldu ve sonra fırladı, aptala doğru koştu, ona vurmaya, karısı ardından koşup ona adıyla seslenirken soluk soluğa, hırıltılı, tükenmiş bir sesle sövmeye başladı. “Dursana sen!” diye bağır-
dı kadın. “Dur diyorum! Kendini öldürmek mi istiyorsun?

“Hah!” dedi adam, soluk soluğa, titreyerek. “Şimdilik birkaç mil boyu daha ölecek değilim. Git kilidi getir.” Bir asma kilitti bu. Ne türden olursa olsun evlerindeki tek kilitti. Dış kapıda, en son çocukları da evden ayrıldığı gün adamın taktığı yerde duruyordu. Adam hâlâ aptalı bahçeden atmaya çalışırken kadın gidip kilidi getirdi. Ama adam aptalı bir türlü yakalayamıyordu. Tutuk tutuk ve beceriksizce deviniyordu oğlan, inleyerek ve köpükler saçarak, ama adam ne ona yetişebiliyor ne de onu ürkütebiliyordu. İneği koyduğu ahır bölmesinin kapısından geçirdiği zincire kilidi vururken bile, oğlan onun hemen ardında bir yerlerdeydi, karısının tuttuğu lambanın ışık çemberinin hemen dışında. Ertesi sabah adam zincirin kilidini açtığında, yaratık inekle birlikte bölmenin içindeydi. İneğe yemini bile vermişti, bunu yapmak için de önce dışarı sonra yine

içeri tırmanmıştı. Houston'un yerine kadar olan o beş mil boyunca da hep onları izledi, inleyerek ve salyalarını akıtarak, ama eve varmadan biraz önce adam geriye dönüp baktığında oğlan yok olmuştu. Tam ne zaman yok olduğunu bilmiyordu adam. Sonra, cebinde Houston'un parasıyla dönerken, yaratığın nerede yok olduğunu anlamak için yolu inceledi. Ama hiçbir iz bulamadı.

İnek Houston'un bahçesine varalı daha on dakika olmuştu. Houston evdeydi o sırada; ilk niyeti, ineği, zencisiyle göndermekti. Ama ikinci solukta bu komutunu geri aldı ve atını eyerlemeye onun yerine adamı yolladı ve bu süre içinde, yine ne tiksinti ne de öfke olan vahşi ve umutsuz aşağısamayla söverek dikili durdu. Sonunda ineği kadının bahçesine soktuğunda, Bayan Littlejohn atını arabasına koşuyordu ve böylece kadına gidip kendisinin söylemesine gerek kalmadı. Yalnızca bakıştılar, erkek ve kadın olarak değil de ayrı yollardan da olsa aynı cinsiyetsiz barışa ulaşmış birer bütün olarak. Kadın cebinden o temiz, düğümlü paçavrayı çıkardı. "Para istediğim yok," dedi adam sertçe. "Sadece bu ineği bir daha görmek istemiyorum."

"Para onun," dedi kadın, paçavrayı uzatarak. "Al bunu."

"Nereden bulmuş parayı?"

"Bilmiyorum. V. K. Ratliff verdi onu bana. Onun bu."

"Onundur, eğer Ratliff verdiyse. Ama ben yine de istemem."

"Bununla başka ne yapabilir ki?" dedi kadın. "Başka ne istedi ki?"

"Tamam," dedi Houston. Paçavrayı aldı. Açmadı onu. Eğer içinde kaç para olduğunu sorsaydı, kadın ona söyleyemezdi bunu, çünkü o da hiç saymamıştı. Sonra, adam öfkeyle ve hâlâ sakin, katı yüzünü hiç bozmadan dedi ki: "Allah kahretsin, onların ikisini de benim evimin yanından uzak tut. Duyuyor musun?"

Bahçe evin ötesinde, yolun yanındaydı; ahırın arka duvarı ne evden ne de yoldan görünürdü. Kasabanın ortasından hiçbir yerden doğruca bakınca görülmezdi ve bu eylül sabahı öğlene yakın, Ratliff anladı ki görünmesi de hiç gerekmiyordu. Çünkü bir patikadan yürüyordu şimdi, daha önce hiç görmediği bir patikadan, mayısta orada olmayan bir patikadan. Sonra o arka

duvar göz önüne çıkıverdi, üstüne yatay olarak tahtalar çivilenmiş, adam boyundaki bir tahta yerinden oynatılmış ve dışarı uğramış çivileri özenle içeriye, duvara bükülmüştü; boşluğu dolduran başlar ve sırtlar dizisinden daha hareketsiz de değildi. Yalnız ne göreceğini bilmekle kalmıyordu Ratliff, Bookwright gibi, onu görmek istemediğini de biliyordu, ama, Bookwright'a benzemeyen yönü şuydu ki, bakacaktı. Baktı da, başını iki başka baş arasına sokarak ve öyle oldu ki sanki orada ahırın içinde inekle olan kendisiydi, o saldırıya uğranmış dilsiz yüzden onu gözetleyen yüzler dizisine bakan kendisiydi, sözcüksüz tutkuların verilir, aldatıcı kelimelerin verilmediği o yaratıktan başkası değildi sanki. Onlar dönüp ona baktıklarında, Ratliff çoktan o sökülmüş tahtayı kavramış, sanki tam onlara vurmak üzereymiş gibi tutuyordu. Ama sesi yalnızca acıydı, yumuşaktı hatta, tanıdıktı, Houston gibi sövüyordu: Öfkeyle değil; zıvandan çıkmış bir doğrulukla bile değil.

"Görüyorum ki sen de bakmaya gelmişsin," dedi birisi.

"Öyle ya," dedi Ratliff. "Ben sizlere sövmüyorum. Ben hepimize sövmüyorum." Tahtayı kaldırıp deliğe yerleştirmeye çalıştı. "Ne yapıyor –Adı nedir? Şu yeni gelen? Lump. – Ne yapıyor, sizden her defasında para mı alıyor, yoksa her temsilde geçerli genel kulüp bileti mi bu?" Duvarın dibinde yerde bir yarım tuğla vardı. Onunla Ratliff, adamlar ona bakarken çivileri önceki gibi çaktı; tuğla kırılıp dökülmüş, ince bir toz halinde ellerinin üstünden dökülmüştü – süfli günahın ve utancın renginde, kupkuru, kıraç, solgun ve öldürücü. "Hepsi bu kadar," dedi. "Bitti. Bu sözleşme burada sona ermiştir." Oradan ayrılıp ayrılmayacaklarını görmek için beklemedi. Eylül öğlesinin parlak puslu ışıltısı içinde bahçeyi ve evin arkasındaki avluyu geçti. Bayan Littlejohn mutfaktaydı. Onun da Houston gibi, kadına bir şey söylemesine gerek yoktu.

"Ne düşündüğümü sanıyorsun, şu pencereden bakıp onların şu parmaklık boyunca sinsi sinsi geldiklerini gördüğüm zaman?" dedi kadın.

"Senin tek yaptığın şey düşünmek," dedi Ratliff. "Şu yeni çırak," dedi. "Şu Snopes, *encore**. Launcelot," dedi. "Lump.

* *Encore* (Fr.): Tekrar. (Ç.N.)

Onun anasını anımsıyorum.” Kadın hem kendi çocukluğundan hem de araştırma sonucu anımsıyordu –ince, canlı, hiçbir zaman yeterince karnı doymamış ve bunu iyice belli eden ama gerçekten hiçbir zaman yeterli yiyecek bulamadığını bile bilmemiş, çirkince bir kadındı, öğretmenlik yapardı. Doğuştan serse-ri bir babanın yarattığı kız ve erkek kardeşler karmaşası içinden çıkmıştı; art arda sıralanmış, biraz olsun başarılı bile olmayan, basit ticari iflaslar dizisi arasında, sızlanıp duran pasaklı karısından yeterince giydirip besleyemediği bir sürü çocuk üreten bir babadan. Buradan çıkıp, Devlet Öğretmen Okulu’nda bir yaz döneminden geçip tek odalı bir köy okuluna girmiş ve okulda ilk yılı sona ermeden de okuldan çıkıp o sırada bir davulcunun hepsi de sağ ayak için olan ayakkabı numuneleriyle dolu bavulunun bir tren istasyonundaki bagaj odasından yok oluşu nedeniyle suçlanmakta olan bir adamla evliliğe dalmıştı. Ve kadın o evliliğe, tek silahı ve teçhizatı olarak, bir sürü oğlan ve kızkardeşi yıkama, doyurma ve giydirme becerisini getirdi, üstelik bu işleri görebileceği kadar yeterli sabunu, yiyeceği ve giyeceği hiç bulamadan ve şu inancı getirdi: Kitapların yaprak-ları arasında insana örnek olsun diye hem şeref, hem gurur, hem kurtuluş, hem umut bulunabilirdi; bir çocuk doğurdu ve adını Launcelot koydu, bu bastırılmaz meydan okuyuşu, ka-panmakta olan kapanın tam ağzından içeri fırlattı ve öldü. “La-uncelot!” diye haykırdı Ratliff. Sövmedi bile: Bayan Little-john’un umursayacağından, ya da duyacağından da değil. “Lump! Bir düşün, ailesinin adına ve gururuna anasının ne yaptığını anlayacak kadar büyüdüğünde duyduğu utancı ve dehşeti, öyle ki o adın yerine herkesin onu Lump diye çağırma-sını bile kabullenmiş! O tahtayı söküp atıvermiş! Tam yeterince yüksekliktekini! Çocuk boyunda ya da kadın boyunda değil: Adam boyunda! O küçük oğlanı bekletiyor orada, gözetlesin ve tam başlamak üzereyken dükkâna koşup hepsini çağırırsın diye. Ha, şimdilik onlardan gözetleme parası almıyor ve yanlış olan da bu. Anlamadığım bu işte. Korktuğum. Çünkü eğer o, Lump Snopes, Launcelot Snopes... encore dedim,” diye haykırdı. “Söylemeye çalıştığım şey yankıydı. Ama demek istediğim şey sahtekârlıktı.” Durdu, sözcüksüz kalana dek konuşmuştu, şim-

di şaşkınlık ve dehşet içinde bir öfkeyle dilsizleşmiş, bakışlarını aynı durağanlıkla ona dikmiş, soluk sabahlığı içinde duran erkek boyunda, erkek sertliğindeki kadına bakıyordu.

"Demek böyle," dedi kadın. "Bu işin böyle oluşu değil seni kaşındıran. Mesele, Snopes adında birinin, ya da şu bildiğimiz Snopes'un bu işten kendine bir çıkar sağlaması ve senin de bunun ne olduğunu bilememen. Ya da herkesin gelip gözetlemesi mi? Böyle bir şeyin olması olağan, ama kimsenin bunu bilmemesi, görmemesi gerek."

"Öyleydi," dedi Ratliff. "Çünkü artık bitti. İkiyüzlü olduğunu yalanlamadım hiç," dedi. "Bundan başka hiçbir şeyi olmadığını bana söylemen gerekmez. Bunu ben de biliyorum. Ya da ona hiç olmazsa bunu olsun bırakmam gerektiğini. Bunu da biliyorum. Ya da ayrıca bunun beni hiç ilgilendirmediğini. Bunu da biliyorum, tıpkı şunu da bildiğim gibi: Bu yaptığını yanına bırakmayacak oluşumun tek nedeni yalnızca ona engel olabilecek kadar güçlü olmamdır. Ben ondan daha güçlüyüm. Daha dürüst değil. Daha iyi değil, belki. Ama daha güçlüyüm."

"Nasıl son vereceksin bu işe?"

"Bilmiyorum. Belki son veremem de. Belki son vermek istemiyorum bile. Belki tüm istediğim yalnızca doğruluktan şaşmaz bir kişi olarak bilmek kendimi, öyle ki kendi kendime en doğru işi yaptığımı ve vicdanımın şimdi tertemiz olduğunu ve en azından bu gece rahat bir uyku çekebileceğimi söyleyebileyim." Ama bundan sonra atacağı adımdan bir kuşkusu yokmuş gibi görünüyordu. Durmasına durdu bir süre Bayan Littlejohn'un ön basamaklarında, ama yalnızca olasılıkları araştırıyordu – ya da, bir bir çağırdığı yüzleri gerisin geriye kovalıyordu: O tek kaşla çizgilenmiş inatçı olanı; o deri demirci önlüğünün üstünde bir karpuz dilimi gibi kıpkırmızı, açık, alınsız ve yüksek olanı; o frak ceketıyla yalnızca bir oyuncak balonun ipine bağlı olduğu gibi ilişkili görünen şu üçüncüsünü; yüz hatlarının, sanki o boyalı balon-yüz çok şiddetli ve sürükleyici bir yağmurdan hemen şimdi kurtarılıp içeri sokulmuş gibi o upuzun, kitap kurdu, karaktersiz burnun çevresinden dışarı doğru hiç durmadan sürüp giden karmakarışık bir kaçış konumu içinde görüldüğü – Mink'i, Eck'i, I. O.'yu; ve sonra yine Lump'ı

düşünmeye başladı, söverek, neredeyse fiziksel bir çabayla aklını yeniden şu anki soruna vermeye çalışarak; gerçi o en üst basamakta oldukça sakin dururken, yüzü bildik ve anlaşılmaz, suskun, neredeyse gülümser gibi, o üç olası yüzü bir kez daha gözünün önüne getirip onların bir kez daha sağa sola kaçışıklarını seyrederken— hiç durmayacak olan birincisini; neden söz ettiğini bile anlamayacak olan ikincisini; o durumda şu tren bekleme odalarındaki, içine bir bakır para atarak ya da güdü tetiğini harekete geçirerek karşılığında bir şeyler alınan makinelerden birine benzeyen üçüncüsünü; ne aldığınızı da bilemezsiniz, yalnız şunu bilirdiniz ki ne attığınız paraya ne de çektiğiniz tetiğe değirdi bu. Ratliff daha eskisini bile düşündü, daha doğrusu ilkini: Flem'i ve düşündü ki, solukların içeri çekilip dışarı verildiği ve insanların yaşam temellerini paranın sürümü üstüne kurdukları herhangi bir yerde belki de ilk kezdi bu, her kim olursa olsun birisinin Flem Snopes'un başka bir yerde değil de burada olmasını istediği, her ne nedenle olursa olsun, her ne karşılığında olursa olsun.

Şimdi öğlen olmak üzereydi; aradığı adamın dükkândan çıktığını gördüğünden bu yana bir saat geçmişti. Ratliff dükkânda bir soruşturma yaptı; on dakika sonra bir patikadan döndü ve yeni bir tel çitin kapısından içeri girdi. Ev yeni, tek katlı ve boyasızdı. Yazın kiraç sonuna doğru toz içinde açılmış yaz çiçeklerinden birkaçı vardı, hepsi de kırmızıydı —tespih çiçekleri ve sardunyalar— basamakların önünde işlenmemiş kaba bir tarhın içinde ve sundurmanın dibi boyunca sıralı, paslı tenekte ve kovalarda. Aynı küçük oğlan evin arkasındaki bahçedeydi ve iri, güçlü, dingin yüzlü, genç bir kadın ona kapıyı açtı, kalçasında bir bebek ve eteklerinin arasından gizli gizli bakan başka bir çocukla. "Odasında, çalışıyor," dedi kadın. "Gel gir içeri."

Oda da boyasızdı, çıtalı geçmeli tahtalarla kaplıydı, bir çelik kasa gibi görünüyordu ve onun kadar da hava geçirmez ve küçüktü; gerçi o zaman bile odanın kokusunun bir bekâr amca kokusunu değil de, orta yaşlı bir dulun giysilerini koyduğu bir dolabın kokusunu şaşılacak kadar anımsattığını fark etmişti. Birden yatağın ayak ucunda yatan frak ceketini gördü, çünkü

iskemledeki adam (gerçekten bir kitap vardı elinde ve gözünde de gözlükler) açılan kapıya bir bakış atmış, fırlamış ve ceketini kaptığı gibi giymeye başlamıştı. "Zahmet etme," dedi Ratliff. "Çok kalacak değilim. Senin kuzenin burada. Isaac." Öbürü ceketin içine girmeyi başardı, onu aceleyle gömlek yerine giydiği kâğıt göğüslüğün üstüne düğmeleyerek (manşetler ceketin yenlerinin ucuna tutturulmuştu), sonra yine aynı şaşkın telaşla gözlükleri çıkararak; sanki yalnızca o gözlükleri çıkarmak için bunca coşkuyla giymişti ceketini, bu sayede Ratliff gözlük çerçevesinin içinde mercek olmadığını gördü. Öbürü Ratliff'in daha önce de gördüğü ilgiyle bakıyordu ona, o ilgi ki (yoğunluğu ve zekâsı, ikisi de) sanki gerçekte ne organların ne de onların ardındaki sürecin bir parçası gibi görünüyor, onun yerine gözyuvarlaklarının yüzeyine yayılmış, çocukların kara hindiba çiçeğinden üfledikleri ince tüylere benzer, bir tür geçici mantar gibi duruyordu. "Şu inek hakkında," dedi Ratliff.

Şimdi tüm yüz çizgileri kaçıştılar. Düşünüp taşınmayı ve dayanıklılığı hicveden, ve hatta akla uygun kılınmış tecessüsten bir tür kaba Romalı tatili bile yapıveren o uzun burundan öteye kaydılar, neşeyle kasılmış yüzün üstünde bile sıvı ve akıcı gibiydiler. Sonra Ratliff gördü ki gözler gülmüyor, ona bakıyorlardı ve onların ardında zekice bir uyanıklık, ya da dayanıklı olmasa da en azından yetenekli bir şey vardı. "Ne manzara değil mi?" diye kıkırdadı Snopes. "Hep düşünürüm, Houston ona şu ineği verdiğinden ve Bayan Littlejohn onları şu kullanışlı ahıra yerleştirdiğinden beri, ne yazık ki bu çocuğun bazı akrabaları adaylıklarını koymaya yeltenmiyorlar. Adamın dediği gibi, ekmek ve sirkler oy kutusunu saman gibi doldurur. Lump'inkinden daha ucuz bir yolunu hiç görmedim, adamı alıp..."

"Kes," dedi Ratliff. Ne sesini yükseltmişti, ne de o bir tek sözcükten fazla bir şey söylemişti. Öbürünün yüzü de hiç değişmemişti: O uzun, durgun burun, o değişmeyen ifade, her ikisinin yaşamına da katılmayan o gözler. Bir süre sonra Snopes, "Kes ha?" dedi.

"Kes," dedi Ratliff.

"Kes," dedi öteki. Eğer zekâ değilse bu, dedi Ratliff kendi kendine, yine de ona denk bir şey. "Yalnız şu var ki, ben hiçbir..."

"Neden?" dedi Ratliff. "Caesar'ın karısı gelecek ay şu okul işini yeniden almak için Will Varner'a gittiğinde ve Varner da mermer bir anıt gibi saf değilse, ne olacak sanıyorsun?" Yüz gerçekten değişmedi, çünkü yüz çizgileri sürekli bir akıcılık halindeydiler, tek bir kafatasına bağlı olmaları ve aynı etle beslenmelerinin dışında hiçbir ilişki içinde bulunmadan.

"Çok minnettarım," dedi Snopes. "Ne yapmamızı salık verirsin?"

"Hiçbir şey yapmayacağız," dedi Ratliff. "Ben öğretmenlik yapmak istemiyorum."

"Ama yardım edersin. Şunun şurasında, sen araya girmeden biz yuvarlanıp gidiyorduk."

"Hayır," dedi Ratliff sertçe. "Ben yokum. Ama bu kadarını yapmaya çalışacağım. Oğlanın hısmının bir şeyler yapıp yapmadığını görene dek kalacağım burada. Tahtadaki şu çatlağın etrafına herkesin toplanıp seyretmesine göz yumacaklar mı diye, hiç olmazsa."

"Tabii ya," dedi Snopes. "Bu bir işe yaramaz: İşte böyle. Et zayıf olur ve biraz şey ister burada, aşağıda. Çünkü günah, bakanın gözündedir; ışığını komşunun gözünden sakın ve gözden ırak gönülden de ıraktır. Bir adam tertemiz adının sokaklarda sürünmesini istemez. Snopes adı bu ülkede başını çok uzun zaman dik tuttu, öyle hayvanla oynamak gibi bir şey yüzünden kendine leke getirmeyecek kadar."

"Şu okuldan hiç söz etmesek," dedi Ratliff.

"Tabii ya. Bir toplantı yaparız. Aile toplantısı. Bugün öğleden sonra dükkânda buluşuruz."

O öğle sonrası Ratliff dükkâna vardığında, onların ikisi de oradaydı –demircinin çırağı ve öğretmen, bir de üçüncü adam: Kasaba kilisesinin papazı– bir çiftçi ve bir baba; ters, aptal, özü sözü bir, boş şeylere inanan dosdoğru bir adam, hiçbir yüksekokul görmemiş, hiçbir derecesi yok, hiçbir kilise meclisinin ne içinde ne de dışında iş görmüş, ama yıllar önce kendisine Will Varner tarafından papazlık rütbesi verilmiş, aynı Varner'm öğretmenlerini ve icra memurlarını atadığı gibi. "Her şey tamam," dedi I. O., Ratliff içeri girdiğinde. "Peder Whitfield çözümlendi bu işi. Yalnız..."

"Dedim ki, daha önce bunun işe yaradığı bir durum olmuştu," diye düzeltti papaz. Sonra anlattı onlara – ya da öğretmen anlattı, şöyle ki:

"Bir adamın kendisiyle alışkanlık kurmuş olduğu hayvanı alıp doğrarsınız ve bir parçasını pişirip yemesi için adama verirsiniz. O ineğin ya da kuzunun ya da her ne olursa olsun kendi gerçek eti olmalı ve adam bilmeli yediği şeyin ne olduğunu; adam aldatılmamalı ve de onu yemeye zorlanmalı; başka bir şeyi onun yerine yedirmek de bir sonuç vermez. Sonra adam iyileşir ve insan dışısından başka bir şeyin peşinde koşmak istemez. Ancak..." ve o zaman Ratliff o darmadağınık yüzde aynı anda düşünceli ve sikkın bir şeyler sezdi. "ancak Bayan Littlejohn ineği almamıza izin vermiyor. Sen bana ineği oğlana Houston'un verdiğini söylemiştin."

"Yok, ben demedim," dedi Ratliff. "Bunu sen bana söyledin."

"Ama o vermedi mi?"

"Sana bunu söyleyecek kişi ya Bayan Littlejohn'dur, ya Houston'dur, ya da senin kuzenindir."

"Eh, ne yapalım. Her neyse, kadın vermiyor. Ama şimdi ineği kadından satın almalıyız. Ama anlayamadığım bir şey var; kadın ineğin kaçta olduğunu kendisinin bilmediğini, senin bildiğini söylüyor."

"Yaa," dedi Ratliff. Ama şimdi Snopes'a bakmıyordu. Papaza bakıyordu. "Bunun bir işe yarayacağından emin misin, Aziz Peder?"

"Bir kez işe yaradığını biliyorum," dedi Whitfield.

"Hiç işe yaramadığını da gördün o zaman."

"O tek defadan başka denendiğini hiç görmedim," dedi Whitfield.

"Pekâlâ," dedi Ratliff. Öbür ikisine baktı –kuzenler, yeğen ve amca, her neyseler. "Sizlere on altı dolar, seksen sente mal olacak."

"On altı dolar, seksen sent mi?" dedi I. O. "Cehennemin di-bi." Çevik, küçük, soluk gözler kendi aralarında yüzden yüze dolaştı. Sonra papaza döndü. "Bak buraya. Bir inek, etinden ayrı olarak daha bir sürü şey demektir. Yine de bunların tümü bir inektir. Öyle olması da gerekir, çünkü doğduğunda sahip olma-

diğı bazı şeylerdir bunlar, öyleyse aynı şeyden başka ne olabilir ki? Boynuzlar, kıllar. Neden onlardan birer parça alıp çorba gibi bir şey yapmayalım; gerçek canlı kanından bile biraz alabiliriz, böylece işin bilimsel yanı bozulmamış olur...”

“Etiydi, bir parçasıydı onun,” dedi papaz. “Ben tüm tedaviyi şu anlamda aldım ki, yalnız oğlanın aklıma değil, içerisine de, tutkunun ve günahın yuvasına da, günahın ortağının öldüğünü kanıtlanabilir.”

“Ama on altı dolar, seksen sent,” dedi I. O. Ratliff’e baktı. “Sen bunun bir kısmını vermeyi düşünmüyorsun sanırım.”

“Düşünmüyorum,” dedi Ratliff.

“Ve Mink de vermez, bu sabah Will Varner’ın ona bindirdiği şu yargıdan sonra hele, hiç sözü edilmez,” dedi öbürü, sinirli sinirli. “Ve Lump. Olsa olsa, Lump’ın tepesi atacak her şeyden önce seni hiç mi hiç ilgilendirmeyen bu işten ötürü,” dedi Ratliff’e. “Ve Flem burada değil. Böylece geriye bir ben kalıyorum, bir de şu Eck. Ne var ki belki Peder Whitfield ahlaki nedenlerle bize yardım etmek ister. Her şey bir yana, birinin kusuru ne ise, sürünün tüm fertlerinin de kusuru olur o.”

“Ama o vermeyecek,” dedi Ratliff. “Vermez o. Aslında şimdi aklıma geldi; bunu ben daha önce de duymuştum. Bu iş, tedavi edilecek adamın kendi kanından biri tarafından yapılmalıymış, yoksa sonuç vermezmiş.” Küçük, parlak, çevik gözler I. O.’nun yüzüyle papazınki arasında gitti geldi.

“Sen bununla ilgili bir şey söylemedin,” dedi I. O.

“Sizlere ancak bildiğim kadarını söyledim,” dedi Whitfield. “İneği nasıl aldıklarını bilmiyorum.”

“Ama on altı seksen,” dedi I. O. “Cehennemnin dibi.” Ratliff ona baktı –görüldüklerinden çok daha fazla kurnaz olan o gözler– zeki değil; düzeltti bunu: Kurnaz. Şimdi, kuzeni mi yoksa yeğeni mi nedir ona bile ilk kez baktı. “O halde ben ve sen, Eck.” “Ve kuzen ya da yeğen ilk kez konuştu:

“Yani onu satın almamız mı gerek?”

“Evet,” dedi I. O. “Taşıdığın ad için bir fedakârlığa hayır demezsin kuşkusuz, değil mi?”

“Pekâlâ,” dedi Eck. “Eğer buna zorunluysak.” Deri önlüğünün altından koskocaman bir deri para çantası çıkardı, açtı

ve onu kirli yumruğunun içinde aynı bir çocuğun soluğuyla şişirmeye hazırlandığı bir kesekâğıdını tuttuğu gibi tuttu. "Ne kadar?"

"Ben bekâr bir adamım, ne yazık ki," dedi I. O. "Ama senin üç çocuğun var..."

"Dört," dedi Eck. "Biri yolda."

"Dört. Bu durumda sanırım tek çözüm yolu, parayı oğlanın tedavisinden kimin en çok yarar sağlayacağına göre bölmek. Senin düşünecek kendin ve dört çocuğun var. Bu da beşe karşı bir demek. O zaman ben bir sekseni öderim ve Eck de on beşi öder çünkü on beşte beş üç keredir ve üç kere beş on beş dolar eder. Ve Eck hayvanın derisini ve kalan etini alır."

"Ama eti ve derisi on beş dolar etmez," dedi Eck. "Hem etse bile, ben istemiyorum onları. On beş dolarlık et istemiyorum ben."

"Et ve deri değil önemli olan. Bunlar yalnızca ayrıntı. Bundan bizim elde edeceğimiz asıl şey ahlaki değer."

"Neden bana on beş dolarlık ahlaki değer gerekli de senin tüm ihtiyacın bir dolar seksen sentlik?"

"Snopes adı. Anlayamıyor musun bunu? Bu ad daha hiçbir yaşayan adam tarafından lekelenmemiştir. Bir mermer anıt gibi tertemiz tutulmalıdır bu ad, senin çocuklarının altına sığınıp büyümeleri için."

"Ama ben hâlâ anlayamıyorum, neden ben on beş dolar ödüyorum da, senin tüm ödediğin..."

"Çünkü senin dört tane çocuğun var. Ve bir de sen, beş eder. Ve beş kere üç on beş."

"Şimdilik yalnızca üç tane," dedi Eck.

"Tam benim dediğim değil mi ya? Beş kere üç? Eğer o öbürü de burada olsaydı dört olurdu ve beş kere dört yirmi dolar eder ve o zaman benim hiçbir şey ödememe gerek kalmazdı."

"Yalnız birisinin Eck'e üç dolar ve yirmi sent geri vermesi gerekecek," dedi Ratliff.

"Ne?" dedi I. O. Ama hemen kuzenine ya da yeğenine döndü yeniden. "Ve sen deriyi de eti de alırsın," dedi. "Hiç olmazsa bunu unutmamaya çalış!"

İkinci Bölüm

1

Houston'ın evlendiği kadın güzel değildi. Ne zeki ne de paralıydı. Sıradan bir öksüz, çirkince bir kızdı ve genç bile değildi (yirmi dördündeydi). Onu büyütmüş olan uzak bir hısmının evinden çıkıp gelmişti Houston'a. Ülkesinin mirası olan, kanından ve eğitiminden kaynaklanan ev kadını becerileriyle ve içinde düzenli, sıradan, kumru renginde giysilerinin, elde dikilmiş çarşaflarının, havlularının ve kendisinin yaptığı masa örtülerinin olduğu küçük bir sandıkla ve bağlılık ve özveri için sonsuz bir yetenekle gelmişti Houston'a. Başkaca bir şey getirmemişti. Evlendiler ve altı ay sonra kadın öldü; Houston kadın için dört yıl kapkara, yabani, yılmaz bir bağlılıkla yas tuttu ve hepsi bu kadardı.

Birbirlerini tüm yaşamları boyunca tanımışlardı. İkisi de, aynı türden insanların arasına doğmuş, birbirinden üç mil bile uzak olmayan çiftliklerde büyümüşlerdi. Ailelerinin tek çocuklarıydı. Köyün aynı dinî cemaatine bağlıydılar ve aynı tek odalı köy okulunda okumuşlardı. Kız, Houston'dan beş yaş küçük olduğu halde, Houston okula girdiğinde kız ondan bir sınıf öndeydi ve Houston okula gittiği iki yılda iki kez sınıfta kaldığı halde okuldan çıktığı zaman kız hâlâ ondan bir sınıf ilerdeydi. Houston okuldan çıkmış, ortadan kaybolmuştu, daha on altı-sındayken sadece babasının evinden değil ülkeden, fi tarihinden kalma tuzaktan da kaçmış ve on üç yıl boyunca hiç görün-

memişti; sonra apansız dönüvermişti, döneceğini anladığı an kızı hâlâ orada ve evlenmemiş olarak bulacağını bilerek (ve belki de kendi kendine söverek); ve öylece de bulmuştu kızı.

Houston okula başladığında on dördündeydi. Yabanıl değil, yalnızca gemsizdi; yüce gönüllü olmaktan çok, ne yaşam ne de hatta hareket için, ama o özgürlük denilen kösteksiz durağanlık için duyduğu güçlü tutkunun etkisindeydi. Öğrenmeye karşı değildi, yalnızca onun gerektirdiği o kapatılmaya, sı nıflanmaya karşıydı. Ustalıkla görebiliyordu babasının çiftliğinin işlerini ve annesi, ölümünden önce Houston'a en sonunda kendi adını yazmasını da öğretmiş ve böylece şımartıcı anne sevgisini babasının gururunun sertliğine karşı kullanarak en azından dört yıl savuşturmayı başardığı okula oğlanı yollaması için kocasına baskı yapmaktan vazgeçmişti; Houston gerçekten hoşlanıyordu sorumluluğu o gittikçe daralan çemberinden ve babasının ona erkeklik eğitimi olarak yaptırdığı işlerden. Ama sonunda kendi stratejisiyle kendi kendini yendi: Babası bile inandı ki onun için artık çiftlikte öğrenilecek hiçbir şey kalmamıştı. Böylece okula başladı, bir erdemlilik örneği değil de bir tutarsızlık örneği olarak. Oy veremedenden önce yurttaşlığa yeterli ve hecelemesini öğrenmeden önce baba olmaya yetenekliydi. On dördünde çoktan viskiyle tanışmış ve bir metres tutmuştu –kendinden iki ya da üç yaş büyük bir zenci kızı, babasının kiracısının kızı– ve böylece yaşıtlarından dört, beş ya da altı yıl sonra alfabe öğrenmek için başvurmuş buldu kendini ve bu yüzden de bulunduğu yerde aşırı irilikteydi; Lilliput'ta* koskocaman yapısı, kaçınılmaz bilgiçliği, küçümseyen mantığı ve yola gelmezliği ile, kasten hiçbir şey öğrenmemeyi tasarlamıyordu da yalnızca hiçbir şey öğrenmeyeceğinden emindi; bir şey öğrenmeyi ne istiyor ne de buna gereksinimi olduğuna inanıyordu.

Sonraları, ona öyle geldi ki odaya girdiğinde ilk gördüğu şey o kuzu gibi eğik, sıradan kahverengi düz saçlı baştı. Daha sonra, kaçıp kurtulduğuna inandıktan sonra bile, o başın her zaman yaşamının içinde olduğunu düşündü, kendi doğumuyla

* Swift'in *Gülliver'in Seyahatleri* adlı eserindeki cüceler adası. (Ç.N.)

kızın doğumu arasında geçen beş yıl boyunca bile; o beş yılda kız bir yolunu bulup var olmuş değildi de, o doğana dek Houston kendisi var olmaya başlamamıştı sanki, ikisi o saatten sonra ve sonsuza dek değiştirilemez bir biçimde zincirlenmişlerdi, aşkla değil de amansız bir sadakat ve yılmaz bir reddedişle –bir yanda değiştirmek, geliştirmek ve yenilemek için o değişmez ve ürkütülmez istek; öbür yanda, o yırtıcı direniş. Bundan önce hiç kuşkusuz sınırlı olsa da ama hiç de masum olmayan bir denemede kösnünün açıkça gösterdiği gibi aşk –tapınmak, ayağına kapanmak– değildi bu onun bildiğince. Bunu kabullenebilirdi, kendi payına düşen budur diyerek kendini yazgısına boyun eğen olarak tanımlayabilirdi. Kendine boyun eğen derken o, aslında bugüne değin yaşamına girmiş diğer tüm kadınlarda var olan –annesinde ve metresinde– kölelik dediği niteliği kastediyordu. Anlamadığı şey şuydu; bundan önce gerçek köleliğin ne olduğunu hiç bilmemişti –köle olanın o tek, sürekli, despotça yolundan şaşmaz arzusu, sadece sahip olunma, tümüyle özümseme arzusu değil de, köle edeni mağduriyetine uygun bir biçime girmeye zorlama arzusu– bu. Kız, Houston’u istemi-yordu bile şimdilik, henüz çok genç olduğundan değil de görünüşe bakılırsa Houston’da bile daha o uygun kişiliği bulamadığından. Sanki kız şu tüm kaynaşan dünyanın içinden Houston’u, isteklerine uygun biri olarak değil de, üzerine yaşamının yapısını kurmakla mutluluk duyacağı olanakların sahibi olan bir kişi olarak seçmişti.

Ona okulu bitirtmeye çalışıyordu kız. Okuldan bir an önce çıksın; okumuş, daha zeki biri olsun diye değil de sanki sadece okulu bitirsin, düzenli bir ilerlemeyle sınıf sınıf ve bir sınıftan öbürüne genellikle herkesin yaptığı gibi uygun görülmuş zamanlarda ilerlesin diye. Bir defasında Houston düşündü ki belki kızın tek istediği onun ilerleyip içinde olması gereken sınıfa, Houston’ın kendi yaş sınıfına yükselmesi-ydi; bunu başarabilir-se, belki kız Houston’la daha fazla uğraşmazdı, Houston da yaradılışının ve karakterinin buyurduğunca sınıfta kalır ya da kalmazdı. Belki kız da rahat bırakırdı onu. Ya da belki, buna hiç olmazsa girişecek kadar kendisinden hoşlanan kız, aynı zamanda Houston’ın içinde olması gereken sınıfa hiçbir zaman

ulaşamayacağını bilmekle kalmayıp, Houston'ın şimdi içinde olduğu sınıfta bile başarılı olmayı beceremeyeceğini bilecek kadar da zekiydi ve dahası da vardı: Houston'm nerede olduğu hiç önemli değildi, sınıfta kalması da önemli değildi, yeter ki bu sınıfta kalmada kızın da parmağı olsun.

Bir atışma, bir delloydu bu, sözcüksüz, teslim olmaksızın, ne aşk ne de ksn için, yalnızca o evlilik konumu için olan şu yorulmak bilmez istemle, özgürlük ve yalnızlık için olan şu çılgınca ve aynı boyun eğmezlikle direten istem arasında. İlk yıl Houston sınıfta kalmak üzereydi. Bunu bekliyordu. Yalnız kendisi değil tüm okul biliyordu bunu. Kız onunla yüz yüze konuşmamıştı bile, bahçede Houston'a hiç bakmadan geçerdi yanından, sanki onu hiç görmeden, ama orada Houston'm masasının üstünde dilsiz ve kaçınılmaz, kızın yemek kutusundan gelmiş o elma ya da pasta dilimi dururdu ve Houston'ın kitaplarından birinin içinde gizli katlanmış bir sayfadaysa çözülmüş problemler ya da düzeltilmiş yazım yanlışları ya da yuvarlak, direşken ocuk eliyle yazılmış tümceler – Houston'ın öfkeden köpürerek teptiği ödül ve umut, geri çevirdiği yardımdı bu, bütünlüğüne ve safdilliliğine karışıldığı için değil de bu geri evirişi ne denli bir küçümsemeyle yaptığını açıklayamadığı ya da özellikle kızın kendisi için yapılan gösterinin –yiyeceğin ya da o sayfanın aşiftece tahrip edilmesi– o eğik, terbiyeli, dikkatli, profilden ya da dörtte üçünün ya da bazen tam arkadan tümünün görüldüğü ve şimdiye dek Houston'm adını bile bir kez olsun söylediğini duymadığı o baş tarafından algılandığından bile emin olamadığı için. Sonra bir gün kendinin üçte biri kadar bile olmayan bir oğlan Houston'ı uyduruk bir şarkıyla alaya almıştı– Lucy Pate ve Jack Houston iki sevgilidir diye değil de, Lucy Pate, Jack Houston'ı ikinci sınıfa geçmesi için zorluyor diye. Sanki kendi boyutlarında biriymiş gibi vurdu çocuğa ve hemen o anda dört tane büyük oğlanın saldırısına uğradı, öyle çılgınca savunuyordu ki kendini, saldıranlar geri çekildiler ve kız Houston'm yanında bitiverdi, okul çantasını Houston'm düşmanlarına savuruyordu. Houston ona da vurdu, kk oğlana vurduğu gibi kr körüne ve çılgınca; kızı ileri doğru fırlattı. Bundan sonra iki dakika süresince Houston tümüyle kay-

betmişti kendisini. Onu alaşağı ettikten sonra bile, orada bırakıp kaçabilmek için, dört oğlan Houston'ı bir parça çit teliyle bağlamak zorunda kaldılar.

Böylece ilk sayıyı kazanmış oldu Houston. Sınıfta kaldı. Ertesi sonbaharda okula döndüğünde, aynı sınıfa girip daha da küçük çocuklar sürüsüyle çevrelendiğinde (diz boyu cüceler arasında bir dev), kaçabilmiş olduğuna bile inanacak oldu. Hiç kuşkusuz o yüz yine oradaydı ve ne daha küçülmüş ne de daha uzakta görünüyordu. Ama şimdi Houston, araya girmiş bir ek sınıfın daha da derinleştirdiği bir uçurumun ötesinden gördüğünü sanıyordu o yüzü. Böylece Houston son puanı da kendisi alarak oyunu kazandığını sanmıştı.; ama kızın da son sınıf sınavlarında kalmış olduğunu ancak iki ay sonra anlamıştı.

Şimdi paniğe çok benzer bir şeyin etkisine kapılmıştı Houston. Çünkü aralarındaki yarışmanın ölçeğinin ve tonunun değiştiğini anlamıştı. Öldürücü değildi artık; olanaksızdı bu. Olgunlaşmıştı yarışma şimdi. Bundan önce, tüm öldürücü gerçekliği bir yana, onda çocuklukla ilgili bir şey vardı, hem mantıksız hem tutarlı bir şey, hem akla yatkın hem de yabansı. Ama şimdi iki yetişkin kişi arasında bir yarışma olmuştu bu; birbirlerini kilisedeki toplantıların dışında hiç görmedikleri o yaz süresince bir ara, biyolojik ayırt edilebilirliğin o kocamış, yıpranmış eldiveni fırlatılıp atılmış ve büyüyüvermişti. Öyle olmuştu ki sanki, karşılıklı bilmezlikle ama ikisi de aynı anda o eski Yılan'a bakmışlardı, özümlemek için yeterli istem ve yetenekle ama donatısız olarak –Houston'ın durumunda donatı eksikliği doğru olmasa da–Ağaç'tan yemişlerdi. Artık elmalar ve pastalar yoktu, sadece kâğıt vardı, doğru, kaçınılmaz ve yatıştırılmaz, ya kitabın arasında ya paltosunun cebinde ya da evinin kapısı önündeki posta kutusunun içinde; Houston aylık yazılı sınavlarda kendi boş kâğıdını sunar ve geriye öbürünü alırdı, üzerindeki tam notla ve o el yazısıyla yazılmış olarak, imzaya kadar, ki o imza da giderek kendisinininkine daha çok benziyordu. Ve her zaman o yüz vardı, Houston'a hâlâ ne bir söz eden ne de ona bakan, eğik, profilden ya da dörtte üç görüntüden, ağırbaşlı ve ürkütülemez. Houston yalnızca gün boyu ona bakmakla kalmayıp, o görüntüyü akşam yanında eve de taşıyor,

onu hâlâ dingin, hâlâ direşken, yeniden karşısında bulmak için uyanıyordu. Üstelik o yüzü zenci sevgilisinininkinin ardında yok etmeye, içinden söküp atmaya bile çalışıyordu ama o hâlâ orada kalıyordu, durağan, dingin, ne sitemli ne üzgün ne de kızgın, ama daha af istenmeden ya da kazanılmadan çok önce bile bağışlayıcı; hep bekleyen, durgun, ürkütücü. O yıl içinde bir kez o çılgınca düşünce belirdi Houston'da: Kızın yardımının erişemeyeceği bir yere vararak böylece ondan sonsuza dek kaçıp kurtulmuş olmak. Kendini iyice verip o kayıp yılları aşarak, şimdi içinde olması gereken sınıfa yetişmek. Kısa bir süre için buna girişti bile. Ama o yüz oradaydı. Onu hiçbir zaman geçemeyeceğini biliyordu, o yüzün onu geride tutacağından değil de, bu kez kendisiyle birlikte onu da ileri sürüklemesi gerekcekti Houston'ın, kız daha doğmadan önceki o beş yılda bile o yüzün Houston'ı her nasılsa etkisiz kıldığı gibi; onu hiçbir zaman geçememekle kalmayacak, o bir tek yılla ona hiçbir zaman yetişemeyecekti bile, öyle ki hangi evreye ulaşırsa ulaşınsın o yüz hâlâ orada olacaktı, Houston'dan hep bir yıl ötede, geçilme olasılığına kapalı ve kaçınılmaz. Onun için sadece tek bir çıkar yol vardı. Ve o da şu eski yoldu: Hareket etmek, ama geriye dönerek değil, çünkü şimdi içinde olduğu sınıftan daha geriye gidemezdi de, fren yaparak hareket etmek, durağanlığın yenilmez sivri topuklarını kaçmakta olan o baş döndürücü hedefin içine çalmak.

İşte bunu yaptı. Yanlışı şuradaydı ki dişilerin acımasızlığının bir sınırı olur sanmıştı. Aylık sınavlarda verdiği kendi bomboş kâğıtlarının öğretmeninin elinde yok oluşunu ve sonra, en üstte yazılmış kendi adına kadar her şeyiyle, eksiksiz geri dönüşünü seyretti uzun bir süre. Aylar geçmiş ve ilerlemenin olup olmayacağını belirleyecek en son sınav gelmişti. Kendi adından ve katladığı yerdeki parmak lekelerinden başka üstünde hiçbir şey olmayan boş kâğıtları sunmuş ve kirletmeyi bile başaramadığı kitapları son kez kapamış ve odadan çıkmıştı, sınıfta kaldığının öğretmenin tarafından kendisine bildirileceği o ufak törenin dışında artık özgürdü. Bu özgürlük kanısı ancak o günün öğle sonrası ve akşam yemeği boyunca ve o akşamın biraz ileri saatlerine kadar sürdü. Yatmak için soyunuyordu, bir

bacağı çoktan pantolonunun dışındaydı; hiç duraksamadan o bacağına yeniden pantolonun içine soktu, çıplak ayaklı ve gömleksiz olarak, babasının çoktan uykuya dalmış olduğu evden koşarak fırladı. Okul binası kilitli değildi, ama öğretmenin masasını açabilmek için bir kilit kırmak zorunda kaldı. Yine de kendisinin üç sınav kâğıdı oradaydı, üstelik boş vermiş olduğu kâğıtların tıpatıp aynı türden olanları –aritmetik, coğrafya ve bir paragraflık İngilizce kompozisyon, eğer boş kâğıt verdiğini bilmeseydi ve bazı sözcükleri ne tanıyamaz ne de hecelemez ve tanıyabildiği sözcüklerin de ne anlatmaya çalıştıklarını hiç anlayamaz olmamış olsa, bunu kendisinin yazmadığına kendisi bile yemin edemezdi.

Eve döndü, birkaç giysisini ve üç yıldır onun olan tabanca-yı aldı, sonra babasını uyandırdı; ikisi, lambayla aydınlatılmış o yaz geceyarısı odasında, yaşam boyu son kez olarak karşı karşıya geldiler –korku içinde ama kararlı bir genç ve oğlundan hemen hemen bir baş daha küçük, tıraşsız, çılgın gri bir saç çevrisiyle, sırtında baldır boyunda gecelik entarisi, yırtıcı, ince uzun telden yapılmış gibi adam. Yakındaki bir iskemlenin üzerine atılmış pantolonunun cebinden aldığı yıpranmış cüzdanının içindekileri oğlana verdi ve sonra, gözünde metal gözlüklerle, verdiği parayı bir senete faiziyle yazdı ve oğlana imzalattı. "Tamam," dedi. "Git şimdi, kahrolasınca. On altında kendi başının çaresine bakacak kadar benziyor olmalısın bana. Ben öyleydim. Ama aynı para üstüne bahse girerim ki, Tanrı bilir, altı ay geçmez kurtarın diye bağırırsın." Houston giderken okulun yanından geçti ve yine kâğıtları yerine koydu, yeni birkaç boş kâğıtla birlikte: Elinden gelseydi o kırık kilidi de onaracaktı. Ve bahsi bile ödedi, kaybetmediği halde. Oklahoma'da kontrol memuru olarak çalıştığı bir demiryolu inşaatı kampında bir cumartesi gecesi zar atarak kazandığı, o tutarın üç katı olan paradan ayırıp geri yolladı babasına onun vermiş olduğu kadarını.

Kaçtı, geçmişinden değil de, geleceğinden kurtulmak için. Bunların ikisinden kurtulamayacağını öğrenmesi için on iki yıl gerekti. O zaman El Paso'daydı; burası, artık kendi lokomotifinin olabilmesi için hizmet listesinde iyice yükselmiş olan Houston'un lokomotif ateşçisi olarak gidip geldiği hattın bir ucuydu.

Orada şimdi dört yıldır kiraladığı tertemiz küçük bir kent evinde, civarda ve bitişikteki bakkalda ve her yerde karısı diye bilinen, yedi yıl önce bir Galveston genelevinden aldığı bir kadınla yaşıyordu. Kansas'da buğday işçisi olmuş ve batı Texas'a gitmiş, sonra Galveston doklarında liman işçiliği yapmıştı; eğer hâlâ kaçıyorduyorsa, bunu bilmiyordu; çünkü o yüzü unuttuğunu anımsadığından bile bu yana uzun yıllar geçmişti. En azından geçmişten ya da gelecekte kaçmak için coğrafyadan daha iyi bir şey olmadığını kanıtladığı zaman, bunu bilmiyordu. (Coğrafya: Buluşların o en yetersizi, kaçış için coğrafyadan daha iyi bir yol bulamayan insanın uzaklığa olan o beyhude inancı; hem de herkesten çok Houston'ın kendisinin, ki onun için –böyle inandığına inanıyordu– coğrafya hiçbir zaman yalnızca üstünde yürünecek bir şey olmakla kalmamış, içinde soluk almak için özgürce gidiş gelişlerin gerektirdiği ortamın ta kendisi olmuştu.) Ve eğer Houston, annesiyle ve delikanlılığındaki zenci kızla olduğu gibi, bir kadından kaçarken başka bir kadının eteklerine el atarak tutarlı oluyorduyorsa yalnızca, o bunu bilmiyordu; gün ağarırken evden neredeyse zor kullanarak, bir önceki geceyarısına dek hiç görmediği bir kadını kaçırmak için de bilmiyordu; gaz lambasının ışığında Houston'la kâğıt bigudili ev sahibesi kadın arasında sanki Houston evin mirasçı tek kızını zorla kapıp götürüyormuş gibi şiddetli bir kavga çıkmıştı.

Yedi yıl birlikte yaşadılar. Houston tren yolu işine döndü, o işte kaldı ve sonunda kıdemliliğin aşamalı akımı içine bile girdi; aklıyla, ruhuyla, ve tek tük kaçamaklar dışında bedeniyle de sadıktı kadına. O da sadık, ketum, çok şey istemeyen ve Houston'm parasını tutumluca kullanan bir kadındı. Önceleri yaşadıkları pansiyonlarda Houston'm adını taşırdı, sonra El Paso'da bizim ev dedikleri ve satın alabildiklerince eşyayla döşedikleri o kiralık evde de. Kadın bundan hiç söz etmediği halde, Houston onunla evlenmeyi bile düşündü; o sıralar hâlâ bireyciliğe pirim verecek kadar genç olan batının etkisi onu öylesine yumuşatmıştı; sonunda evlilik ve kadının saflığı konusunda, kutsal kitabın Magdalen'iyle ilgili o kalıtsal, güneye özgü taşralı Proteston bağnazlığını silip atmıştı. Bir de babası vardı tabii. Evden ayrıldığı o geceden beri onu görmemişti ve onu bir daha

göreceğini de sanmıyordu. Babasını ölmüş olarak düşünmüyordu, onu son olarak gördüğü Mississippi'deki o eski evden daha uzaklarda bir yerde de düşünmüyordu; yalnızca onunla Mississippi'den başka bir yerde karşılaşmayı hayal edemiyordu ve kendisini de Mississippi'ye ancak yaşlı bir adam olarak dönerken gözünde canlandırabiliyordu. Ama bir zamanlar fahişe olan bir kadınla evliliğine babasının tepkisinin ne olacağını biliyordu ve bugüne değin, tüm yaptığı ve yapamadığı şeylerde, bir kez bile babasının da yapacağını, hiç değilse bağışlayacağını hayal edemediği hiçbir şey yapmamıştı. Sonra babasının öldüğü haberini aldı (aynı zamanda bir komşudan çiftlik için bir teklif gelmişti. Ama satmadı orasını. O zaman neden satmadığını anlamamıştı) ve böylece o iş bitti. Zaten hiçbir zaman gerçekten var olmamıştı. Yalnızca kendisini ilgilendiren bir konu olarak çoktan çözümlemişti onu, çok önceleri, bir gece loş lokomotif, karanlıkta takırdayan ray bağlantıları üzerinde sallana sallana giderken: "Belki bir zamanlar çok değerli bir şey değildi bu kadın, ama ben de değildim. Ve şimdi, çok uzun zamandır, benim kendimin olduğunu bildiğimden çok daha iyi bir kişi oldu o." Belki bir süre sonra bir çocukları da olurdu. Bunun için beklemeyi düşündü, bunun bir işaret olması için. İlk önceleri bu olasılık hiç aklına gelmemişti Houston'ın -işte yine o eski gizemli bağnaz Protestan'dı; doğru yola döndükten sonra bile Tanrı'nın elinin hâlâ günahkârın üstünde olduğu: Üretmeye karşı Tanrı'nın o Babil türü ebedî aforozu. Tam ne kadar zaman, tam ne kadar süren bir iffetin, temizlenme ve bağışlanma sağladığını bilmiyordu Houston, ama hayal ediyordu bunu - gizemli bir anda, o adsız ve bilinmedik bir sürü adamın kötülüğü, alınıp satılan kösnünün yanıp kavrulmuş yara izleri, kadının fuhuşa verdiği o organlardan silinip yok edilecekti.

Ama o an gelip geçmişti, bağışlamanın sunulacağı o gizemli an değil de, o saat, kadının ona hamile olduğunu söyleyeceğinin ve böylece ikisinin evleneceğinin geçişinden hemen önceki o gün. Şimdi çoktan geçip gitmişti o an. Bir daha hiç gelmeyecekti. Ve on ikinci yılda bir gece, çalıştığı hattın öbür ucunda gün aşırı gecelediği pansiyonda, Houston çiftlik için o üç yıllık teklifi çıkarıp baktı ve neden onu kabul etmediğini an-

ladı. Ben eve gidiyorum, dedi kendi kendine – ve başka da bir şey demedi, nedenini söylemedi; okula girdiği güne dek hiç tanımlayamadığı ve şimdi de hiç anımsayamadığı o yüzü gözünde bile canlandırmadan. Ertesi gün El Paso'ya seferini yaptı, bankadan yedi yılın birikimini çekti ve onu iki eşit parçaya böldü. Yedi yıldır karısı olmuş olan kadın paraya bir göz attı ve Houston'a sövmeye başladı. "Sen evleneceksin," dedi. Gözyaşları yoktu hiç; kadın yalnızca sövüyordu ona. "Ben ne yapayım parayı? Bak bana. Parasız kalacağımı mı sanıyorsun? Bırak seninle geleyim. Yakınında yaşayabileceğim bir yer, bir kasaba bulunur. İstedğin zaman gelirsin. Seni hiç taciz ettim mi ben?"

"Hayır," dedi Houston. Kadın ona sövdü, ikisine de sövdü. Bana bir dokunsa, vursa bana, ona vuracak kadar çıldırırsa beni, diye düşündü Houston. Ama bu da olmadı. Sövdüğü ne Houston'du, ne de kendisini hiç görmediği ve Houston'ın bile tam olarak yüzünü anımsayamadığı bir kadındı. Böylece Houston paranın kendi payına düşenini yine ikiye böldü – bir zamanlar ona şans getirmiş olan şu parayı: Kumarda ya da çalışarak kazandığı ya da bulduğu için değil de, doyurulup dindirildikten sonra yine de ardında makul bir bakiye bırakan zevkleri ve kötülükleri istemiş olduğu için şanslıydı – ve Mississippi'ye döndü. Ama o zaman bile görünüşe bakılırsa o geçmişten ve gelecekte kaçmak istemediğini anlaması için bir yıl daha geçmesi gerekti. Tüm yöre halkı Houston'ın çiftliği satmaya geldiğini sanmıştı. Ama haftalar geçti ve satmadı. İlkbahar gelmiş ve Houston orayı ne kiraya vermek ne de kendisi işletmek için bir girişimde bulunmuştu. Yalnızca İç Savaş öncesinden kalma o eski evde yaşamını sürdürüyordu. Sütunlu bir malikâne olmadığı halde geçmişte üç kişi için çok büyük olan bu evde aylar birbirini kovalarken, Houston görünüşe göre hâlâ babasının komşulara çok önceden sözünü ettiği Texas demiryolu işinden izinli olarak kalıyordu, yapayalnız, bir can yoldaşı olmaksızın; onu gençlikten anımsayan akranlarıyla birlikte bir içki içmek ya da kâğıt oynamak için buluşuyordu ve bu da pek sık olmuyordu. Yazın ara sıra pikniklerde görülüyor ve her cumartesi öğleden sonra Varner'ın dükkânının sundurmasında toplanan grubun içinde oluyordu, çok az konuşuyor, daha çok batıyla ilgili soru-

ları yanıtlıyordu, gizemli ve ketum olmaktan çok, şimdi dinlendiği ve birazdan yanıtlarken kullanması gerekecek olandan başka bir dilde düşünüyor gibiydi. Sanki demir atmıştı artık, bu henüz çok belli olmasa da. Yüzünde hâlâ uzaklığın ve yalnızlığın izi vardı, ama biraz solmakta olan bir iz, yılgı dolu olmasa da bilinçli olarak tetik ve uyanık olan bir şeye usamlanmış, hatta dönüştürülmüştü; hayvan, yabanıl doğanın içinde tek başına ve kendi kendine yeterliyken, tuzağa doğru çekilir ve bilir bunun bir tuzak olduğunu, neden ölüm hükmü giymiş olduğunu anlayamaz ama öyle olduğunu bilir ve şimdi korkmaz – ve o kadar da yabanıl değildir artık.

Ocakta evlendiler. O zamana kadar Texas parasının ona düşen kısmı tükenmişti, ama yöre halkı onu hâlâ zengin sanıyordu, öyle olmasaydı bir yıl boyunca hiç çalışmadan yaşayamazdı ve meteliksiz bir öksüzle evlenmezdi. Eve borçlarını ödeyebilecek bir durumda döndüğünden bu yana mahalleli onun çok zengin olduğuna kesinlikle inanıyordu, aynen ilk başında yalnızca yoksulluğun onu eve getirdiğine kesinlikle inandığı gibi. Houston toprağının bir bölümünü ipotekleyerek, yola daha yakın yeni bir yerde yeni evi yapmak için Will Varner'dan ödünç para aldı. Aygırı da o zaman aldı, sanki kadına düğün armağanı gibi, gerçi hiçbir zaman böyle söylemedi. Ya da eğer o kan ve kemik ve kas Houston'm artık vazgeçtiği o çok karılı ve gemsiz erkekliği simgeliyorduyorsa, bunu hiç söylemedi. Ve eğer komşuları ve tanıdıkları arasında –Will Varner ya da Ratliff belki– gerçek aktarımının, onun tahttan el çekişinin boşluğunu bile bile doldurmasının bu olduğunu sezenler vardıysa, onlar da hiç söylemediler bunu.

Düğünden üç ay sonra ev bitti ve oraya taşındılar, yanlarında zenci bir ahçı kadınla, gerçi o yörede, onun dışında beyaz ya da siyah, tek kiralık ahçı Varner'larmkiydi. Sonra tüm yöre halkı gelmeye başladı, erkekler aygırı görmek için bahçeye, kadınlar eve, yepyeni pırıl pırıl odalara, yeni eşyalara ve ancak posta siparişi kataloglarında resimlerine bakıp düşler kurabilecekleri, emek ve zaman tasarrufu için yapılmış araç ve gereçlere bakmak için. Bu yeni şeyler arasında dolanırken seyrederlerdi kadını, hareketli, yorulmaz, o tertemiz sıradan giysileri için-

de, dümdüz sıradan saç, o sıradan yüzü şimdi neredeyse güzellik gibi bir şeyle sanki çiçek açmış— ne şansına şaşarak, ne de özellikle istem ve inancı savunarak, yalnızca dingin, direşken ve evin nasıl tam nisan dolunayının pencereden girip yatağın konulduğu yere düşmesine yetişecek biçimde tamamlandığından söz ettiklerinde yüzünü yüreklice al basarak.

Sonra aygır öldürdü kadını. Kaçan bir tavuğu yakalamaya çalışıyordu ahırda. Zenci adam uyarmıştı onu: "Bir attır o, hanımım. Ama erkek bir at. Sen uzak dur oradan." Ama kadın korkusuzdu. Öyle ki sanki kadın da o bir varlıktan öbürüne dönüşümü o ikililiği sezmişti, ve bunu söylemediyse de şöyle düşünmüştü: Saçma. Şimdi evlendim onunla. Houston aygırı vurarak öldürdü, önce elinde yalnızca açık bir çakıyla dalmıştı içinde o delirmiş hayvanın olduğu ahıra, ama zenci onu göğüslemiş ve tabancanın evden getirilmesini beklemeye ikna etmişti onu ve şimdi dört yıl iki aydır Houston, köpeği ve onlara yemek pişiren zenci adamla birlikte o yeni evde yaşamaktaydı. Kadın için aldığı kısırağı ve o zaman sahibi olduğu ineği sattı, ahçı kadını işten çıkarttı ve tavukları da ona buna dağıttı. Yeni eşyalar taksitle alınmıştı. Houston onların hepsini doğduğu eski evin ahırına taşıttı ve gelip onları alması için tüccara haber yolladı. O zaman kendisine yalnızca ocak, yemek yediği mutfak masası ve pencerenin dibindeki yatağın yerine koyduğu somya kalmıştı. O somyada yattığı ilk gece de dolunay vardı, onun için somyayı başka bir odaya taşıdı ve sonra ayışığının ona ulaşabilmesinin olanaksız olacağı bir kuzey duvarının dibine koydu ve iki gece sonra da gidip bir geceyi eski evde geçirdi. Ama orada her şeyi yitirdi, yalnız huzuru değil, umutsuzluğun dışlarını geçirebileceği o özenle dokunmuş dayanıklı hüznü de.

Böylece döndü yeni eve. Ay küçülmekteydi o zaman ve yalnızca birer ay aralıklarla dönüp geliyordu, böylelikle dolunaydan dolunaya geriye yalnız güneşin batışıyla yoğun karanlığın inişi arasındaki o tek bir saat kalıyordu ve bunun panzehiri de yorgunluktu. Ve yorgunluk ucuzdu: Aldığı borç için Will Varner'a verdiği senetten başka bir de taksitle alınmış eşyayı geri almak istemeyen insanlarla başı derde girmişti. Onun için

Houston yeniden çiftçiliğe başladı, bu konuda ne çok şey unuttuğunu yavaş yavaş görerek. Öyle ki, bazı zamanlar o korktuğu saati gerçekten unutmuş oluyordu, ta ki kendini onun içine girerken, onun içine doğru yürürken, onu apansız tepesinde, kendisini soluğunu tıkayarak boğarken buluverene dek. Sonra kadının ve hatta bazen belki gelecek yıl doğacak olan oğlunun inatçı bir parçası, eşini mutlu etmek için Houston'ın yaptırdığı o evin her yanında olurdu, oysa evde şimdi kadının dokunduğu, kullandığı ve baktığı nesnelerin hiçbiri yoktu, ocaktan, mutfak masasından ve bir giysiden –bir gecelik ya da bir iç çamaşırı değil de onu okulda ilk gördüğü o gün üzerinde olana benzeyen alaca dokumalı giysi– ve pencerenin kendisinden başka, öyle ki yazın en sıcak akşamlarında bile zenci adam akşam yemeği pişirirken Houston o bunaltıcı mutfakta oturur, taş testiden viski ve sedir ağacı kovadan su içer, giderek daha yüksek sesle konuşurdu; saygısız, hoşgörüsüz, kavgacı, karşısında çürütülecek hiçbir sav, altemedebilecek ve yenilecek hiçbir savcı olmaksızın.

Ama er geç ay yeniden küçülürdü. Neredeyse boş görünen karanlık geceler olurdu. Ama er geç pencerenin o ağarmış gümmüş dikdörtgeni bir kez daha düşerdi, gece gece içine uzayıp sonra geceden uzaklaşırken, aynı ikisinin birlikte nisan dolunayının döllemeyi garantilediğini söyleyen o eski taşra inancını yerine getirirken üzerlerine düştüğü gibi. Ama şimdi ay ışığının üzerine düşebileceği bir başka gövde yoktu kendisinininkinin yanında, ne de bir başka gövdenin onun yanında yatabileceği bir yer. Çünkü somya çok dardı ve yanı başında, içinde yalnızca görünmeyen köpeğin uyuduğu kapkara gölgenin birdenbire aşağı doğru dimdik inişinden başka bir şey yoktu ve Houston kaskatı, boyun eğmeden ve soluk soluğa yatardı. "Anlamıyorum," derdi. "Neden olduğunu bilmiyorum. Hiçbir zaman bilmeyeceğim neden olduğunu. Ama Sen beni altemedezsin. Ben de Senin kadar güçlüyüm. Beni altemedezsin Sen."

Eyerden düştüğünde hâlâ yaşıyordu. Silah sesini duymuştu ve bir an sonra da biliyordu ki kurşunu duymadan önce onu hissetmiş olması gerekirdi. Sonra otuz üç yıldır bildiği zamanın o düzenli sırası tersine döndü. Hâlâ düştüğünü ve şimdilik da-

ha yere varmadığını bilirken yere çarptığını hisseder gibi oldu, sonra yerdeydi, düşüş bitmişti, gördüğü karın yaralarını anımsayarak şöyle düşündü: Eğer acı hemen başlamazsa, ölüyorum demektir. Başlamasını diledi ve bir an için anlayamadı neden başlamadığını. Sonra o bomboş yarığı gördü, ayaklarının olması gereken yerle görüş alanı arasındaki bir yerdeki o uçurumu ve duyarlığın ve istemin dolaşık ve kırık dökük uçlarının, saç hafifliğinde ve solucan körü ve yine buluşup birleşmek için aranarak, o yarığa sarkışını seyrederek sırtüstü yattı; duyarlığın yeniden buluşup birleşmesini dilemeye çalışarak yattı orada Houston. Sonra o yarığın üstünden ağrının bir şimşek gibi çaktığını gördü. Ama öbür yönden gelmişti: Kendisinden dışa doğru değil de içe, kendisine doğru, tüm tanınabilecek kayıp yeryüzünden. Bekle, bekle, dedi. Önce ağır ağır git ki, dayanabiliyim. Ama o beklemiyordu. Gümbür gümbür indi ve kaldırdı onu, sarstı ve savurdu. Houston'ın yetişebilmesi için hiç beklemiyordu. Onu o boşluğa fırlatmak için hiç beklemiyordu, bunun üzerine haykırdı Houston, "Çabuk! Çabuk ol!", on kalibre merminin patlamasıyla şimdi sonsuza dek kendisinininkiyle evlenmiş ve ikizleşmiş olan o yüze, o al kükreyişin içinden bakarak –yaşayanı da kendisiyle birlikte toprağın içinde götürecek olan o ölü, yüz çeviren yeryüzüne sonsuza dek katlanması gereken o canlı, o ölümsüz kıygın– sonra, o eğik namlu kımıldamadığında: "Allah kahretsin, iki mermi bile ödünç alamaz mıydın, seni gidi beceriksiz partal..." ve dünyayı silip yok etmediğinde. Gözleri, kaybolmuş güneşe doğru hâlâ açık, yabancı ve anımsamayan yanaklardan da aşağı kayıp giden apansız bir nem kaynağı ve akışıyla parladı, gerçek gözyaşlarıymış gibi bir yenilikle, ama çoktan kurumaya başlayarak.

Silah sesi çok keskindi. Herhangi bir silah sesi olarak çok keskin olmakla kalmayıp, herhangi bir ses olarak da çok keskindi, herhangi bir sesin olması gerektiğinden çok daha keskin. Sanki yerin ve yankının, sesi yinelemek için gerekli olan gücü

bile ona karşı haklarını desteklemede ve yaralarını iyileştirme-
de birlik olmuş ve çömelmiş durduğu çalılığın ve çalılığın ya-
nından geçip giden loş, belirsiz yolun dolayında, silahın sapı
omuzunu teptikten ve kara barut dumanı çevreye yayıldıktan
ve at çevrilerek, dörtümla, boş üzengiler boş yere çarpa çarpa
fırladıktan çok sonra da, çığ gibi büyümüş, büyümüştü. Dört
yıldır hiç ateşlememişti tüfeği; kendisinde olan beş mermiden
ikisinin patlayacağından bile kuşkuluydu. Birincisi patlama-
mıştı, bu ikincisiydi – gök gürültüsünden daha keskin olan bu
beyhude klik sesi, yeniden hizaya sokup ikinci tetiği bulmak
için duyduğu çılgınca gereksinme, sonra, öbür sağır edici ses-
ten sonra hiç duymadığı o patlama. Barutun dumanı ve kötü
kokuğu onu bir an için dengesini yitirmeden önce geriye, aşağı
doğru çalılığın içine fırlatmıştı, öyle ki ikinci bir el daha ateş et-
miş olsaydı bile çok geç kalmış olurdu, zaten köpek de gitmişti;
onu, burada da ihanete uğramış, kütüğün arkasına çömelmiş,
soluk soluğa ve titrek bırakarak.

Sonra bu işi bitirmesi gerekti, istediği biçimde değil de
yapması gerektiği biçimde. Karşı koyup engellemek zorunda
olduğu şey hiç de kaçmak için körü körüne, içgüdüsel ve deli-
ce bir istek değildi. Tam tersine. Yapmak istediği; göğsün tam
üstüne, altında imzasıyla şöyle yazılı bir yafta bırakmaktı.
*Mink Snopes'un hayvanını ağıla kapatın adamın başına işte bu ge-
lir.* Ama böyle yapamazdı ve burada yine, tetiği çektiğinden
bu yana üçüncü kez, bir insan olarak haklarını ve duyarlı bir
yaratık olarak duygularını tedirgin eden ve kıskırtan o komp-
loyla karşılaşyordu. Kalkmalı ve bu çalılığın içinden çıkıp
bundan sonra yapması gerekeni yapmalıydı, bitirmek için de-
ğil de yalnızca başladığı, harekete geçirdiği şeyin birinci adı-
mını tamamlamak için. Şimdi anlıyordu ki, daha atın yaklaştı-
ğını duyup tüfeğini kaldırmadan önce, bunun olacağını çoktan
biliyordu: O bir düşmana sıkılmıştı kurşunu ama yalnızca sak-
lanması gereken bir cesedi öldürmüştü. Böylece kütüğün ar-
dında doğruldu, gözlerini yumdu, titreme durana dek ve do-
ludizgin giden atın, hatta o yırtıcı ve inanılmaz silah sesi ku-
laklarından silinene kadar ağır ağır saydı ve ayağa kalktı, az
önce patlamayan kurşunla hâlâ dolu olan tüfeği elinde eğik tu-

tarak alıllıktan ıktı. Acele ediyordu ama yine de eve dönene dek alacakaranlık basacaktı.

Alacakaranlık basmıştı. Koyaktan ıktı, o zayıf, acınacak mısırlarının yamacından yukarı doğru baktı ve gördü onu – orta yerinde açık kapılı holü ve çatısının bir yanı meyilli mutfakıyla o boyasız iki odalı kulübeyi. Kendisinin değildi bu kulübe; onun için kira ödüyor, vergi demiyordu; bir yılda ödediği kira neredeyse evin yapılması için harcanmış para kadardı; eski değildi ev, ama damı çoktan akınaya ve duvar tahtalarının verniği çoktan dökülmeye başlamıştı ve bu ev aynı içinde doğduğu ve kendisi gibi babasının da sahibi olmadığı eve benziyordu, ve eğer içerlerde bir yerde ölecekse aynı öleceği eve benziyordu –büyük bir olasılıkla içerlerde bir yerde ölecekti, giysileri sırtında bile olsa, yatakla masa ya da kapı arasında, o öfkeli yorulmak bilmez kalp kasları tarafından herhangi bir an hiç uyarısızca yüzüstü bırakılıverecekti– ve bu ev aynı evlendiğinden bu yana içinde yaşadığı sayısı altıyı aşkın evler gibiydi ve ölmeden önce daha içinde yaşayacağını bildiği, o sayının iki katı kadar evler gibi; buna kira ödediği halde değiştirilemez olan kanısı şuydu ki kendi kuzeniydi bunun sahibi ve biliyordu ki başının üstündeki damın sahibi olmaya ancak bu kadar yaklaşacaktı. Sonra evin önündeki bahçede iki ocuk gördü. Çocuklar, tam o onları gördüğünde, hemen ayağa kalktılar, ona bakarak, sonra dönüp eve doğru koştular. Sonra, kadını da görebileceğini sandı, o açık holün ağzında dururken, tıpkı sekiz saat önce orada durup onun, soğuk ocağın önünde eğilmiş elinde yağ yerine kullanılabilecek tek şey olan domuz yağıyla tüfeğini yağlarken sırtını gözlediği gibi; domuz yağı tüfeği yağlamazdı da metale değdiğinde, kendine özgü o tuzlu ryş gereğince, donarak sabun gibi bir şeye dönüşürdü; kadın sanki bu kadar zamandır hiç devinmeksizin orada durmaktaymış gibi, bir kez daha açık kapı ağzıyla erveledenmiş, hiç lambasız olsa da sanki dokuz yıl önce onu ilk kez gördüğü o güney Mississippi hükümlüler kampındaki yemekhanenin açık kapısı önünde, görünmez bir sürü adamın gürültülü sert seslerinin üstünde, yine yabanıl bir lamba ışığı içinde durduğu gibi duruyordu. Eve bakmıyordu şimdi; sapsarı ve bodur duran mısırlarının

arasından tırmanırken, sadece bir bakış atıp geçmişti; mısırlar sarı ve bodurdular, çünkü onların dibine koymak için gübre alacak parası yoktu; onlara gereğince bakacak araç ve gereçleri de yoktu ve fiziksel gücünü ve dayanıklılığını gövdesinin rızık-na karşı oynayabilmesi için elinde olanlarla da ona yardımcı olacak kimsesi yoktu. Mayısın ortasından temmuza girene dek her gün yağışlı geçen o inanılmaz ilkbahardan sonra gelen o kupkuru yaz, baharın görülmemiş, korkunç bir düşüğü gibiydi. Sanki burçlar kuşağı bile ona karşı engeller düzenlemişti. Kırağı çalmış yemişsiz koçanların arasından tırmanarak ilerliyordu, onun taşıyabilmesi ya da nişan alabilmesi ya da ateşleme yürekliliğini gösterebilmesi için göze çok büyük görünen o tüfeği taşıyarak. Onu yedi yıl önce elde etmişti, gerçek yiyecekten fedakârlık ederek; onu elde etmişti çünkü bir yaban ördeği, ya da geyikten başka hiçbir şeye atılamayacak kadar iri bir mermi taşıdığı ve bununla insandan başka herhangi bir şeye ateş etmenin çok pahalıya mal olacağından başka hiç kimse istememişti bu tüfeği.

Eve doğru bakınadı bir daha. Önünden geçip gitti, kuyuyu çevreleyen ve çürümekte olan kafesin içine girdi, tüfeği duvara dayadı, ayakkabılarını çıkardı, bir kova su çekti ve ayakkabıları yıkamaya başladı. O sırada, kadının arkasında olduğunu anladı. Çürümüş sıranın üstünde oturduğu yerden dönüp bakmadı. Ufak tefekti, soluk ama temiz bir gömlek ve yamalı bir pantolon giymişti. Kovayı ayakkabının üstüne doğru eğiyor, sonra da bir mısır koçanıyla ovalıyordu onu. Kadın gülmeye başladı, hırçın ve sürekli. "Sana bu sabah söyledim," dedi sonra. "Dedim ki, eğer yaparsan, eğer buradan o tüfekle çıkar gidersen, ben giderim." Adam başını kaldırıp bakmadı, bir elini içine daldırılmış olduğu ıslak ayakkabının üstüne eğilmiş, koçanla ovalıyordu onu. "Boşver nereye olduğuna. Seni almaya geldiklerinde, hiç tasalanma nereye diye." Adam yanıtlamadı. Birinci ayakkabıyı bitirdi, yere koydu, elini ikincisinin içine daldırdı, üstüne kovadan su döktü ve onu da ovalamaya başladı. "Çünkü çok uzak olmayacak orası!" diye haykırdı kadın, ama sesini hiç yükseltmeden. "Çünkü seni asmaya geldiklerinde, görebileceğim kadar yakın bir yerde olacağım!" O sırada kalktı adam.

Bitmemiş ikinci ayakkabıyı özenle yere koydu, koçanı da onun yanına yatırdı ve doğruldu, küçüktü, kadından neredeyse yarım baş daha küçüktü, çıplak ayaklarıyla kadına doğru ilerledi, hızla değil, hafifçe yan yan, başı eğik ve o ağız gibi açık, kırık dökük girişte duran kadına sanki hiç bakmadan – bir yıldır boya alacak para olmadığından köklere doğru kararmış boyalı saçlar, o sertçe ve hiç durmadan gülen yüz, özlerde yabancı ve bir şeyler bekleyen bir parıltıyla adama bakıyordu. Kadının ağzına tokadı indirdi. O kaçınmaya bile çalışmayan yüze, hiç kırılmayan o gözlerin altına vuran eline baktı. "Seni kahrolası küçük katil piç," dedi kadın, apansız fışkıran parlak kanın ardından. Adam yine vurdu, kan ağızla avuç arasında yayıldı ve sonunda yinelendi. Temkinle değil de, boyun eğmeyen ve amansız bir yorgunluğun ağır ağır birikmesiyle yine vurdu. "Git," dedi sonra. "Git. Git."

Kadının peşinden gitti, bahçe boyunca ve holün içine kadar. Ama odaya girmede. Kapıdan görebiliyordu kadını, oda neredeyse kapkaranlık olduğu halde, alacakaranlık-uçluğu pencerinin küçük, yüksek dörtgeni önünde. Sonra kibrit çaktı, parladı ve fitilin üstünde durağanlaştı; şimdi kadın gölgesiz ışığın içinde bir kapı ağzıyla çerçevelenmiş, adsız ve sayısız bir sürü adamın gürültülü, sessiz, görünmez gölgeleriyle çevrelenmişti –o gövde ki, çocuklara gerçekten baktığında bile ara sıra adama hiç çocuk doğurmamış gibi görünürdü, ve onları kutsamış değil de onaylamış olan o iki dolarlık evliliğin bile öncesine aitti. O gövdeye her yanaştığında, araya giren şeyler giysiler değildi de geçmişinin de bir parçası olmuş olan, o boynuzlayan gölgelerdi, sanki kadın değil de adam olmuştu onların kaykılmış yatan alıcısı; o gövde ki, onu gizleyen kirli ve biçimsiz giysilere karşın adam hem nefret hem kösnünün ötesinde olan soğuk, yıldızsız gece sınırlarında uzun uzadıya düşünürdü ve kendi kendisine derdi ki: İçki gibi bir şey bu. Benim için esrar gibi bir şey. Sonra iki çocuğun yüzlerini de gördü, kibritin ve fitilin tek parıltısı içinde, sanki kadın o bir tek kibriti üçüne de aynı anda değdirivermişti. Bir köşede, yerde oturuyorlardı, çömelmeden, gizlenmeden, yalnızca orada karanlıkta oturuyorlardı, kuşkusuz adam koyaktan çıkıp geldiği zaman onların eve doğru ko-

şuştuklarını gördüğünden bu yana, kendisinde de olan o aynı nitelikle gözleyerek onu: Miskin değil de yalnızca dingin; eski, yorgun bir bilgelikle, içinde üçünün de hiçbir seçim hakkı olmadığı o fiziksel boyutlarındaki yoksunluk yüzünden, istem ve yetenek arasında doğmuş o bastırılmaz çelişkiyi kabullenmiş olarak, annelerinin yüzündeki kana hiç şaşkınlık göstermeden bakmak için başlarını adamdan öte yana çevirdiler, kadın duvardaki bir çividen bir giysi alıp onu ot yatağın üstüne serip öbür şeyleri içine sararken –başka giysiler, soğuk havalarda iki çocuğun da ayırım gözetmeden giydikleri tek bir çift ayakkabı, çatlak bir el aynası, ahşap tarak, sapsız fırça– onu sessizce seyrettiler. “Gelin,” dedi kadın. Adam yana çekildi ve onlar yanından geçtiler, çocuklar kadının eteklerine gömülü ve bir an için, odadan çıkarken, adamın görüş alanı dışında, sonra yine görünürde, holde kadının önünde ilerlerken, adam da o aynı uzaklığı koruyarak peşlerindeydi; onlar sundurmayı geçip, kırık dö-kük ve çürümekte olan basamakları inerken adam girişte yine durdu. Kadın basamakların hemen dibinde duraklayınca adam yine kımıldadı, yine o yenilmez, o bıkkın bağışlamazlıkla. Sonra, o da durdu ve çocuklardan büyüğünün koşarak bahçenin bir ucuna doğru gidişine baktı. Artık neredeyse geceye dönmüş olan alacakaranlıkta çocuk sessiz ve cisimsiz gibiydi. Yerden bir şey kapıp gerisin geri koştu; aldığı şeyi –dört enfiye kutusu kapağının tekerlek gibi üstüne çivilenmiş olduğu tahta bir kutu-sıkıca kavramış, göğsüne bastırmıştı. İlerlediler. Adam daha fazla gitmedi arkalarından. Kırık kapıdan geçerlerken onlara bakar gibi bile görünmüyordu.

Adam eve döndü ve lambayı üfledi. Böylece karanlık бүtүнlendi; sanki o çelimsizce yok olan yalaz, günden kalan ne varsa kendisiyle birlikte alıp götürmüştü, öyle ki duvara geri döndüğünde, el yordamıyla buldu koçanı ve ayakkabısının yarım kalmış temizliğini bitirdi. Sonra tüfeği yıkadı. Onu ilk aldığı anda, tüfek yeniyenken, ya da en azından adamın kendisine yeniyenken, tüfek için bir temizleme çubuğu vardı. Onu kendisi yapmıştı. Kamıştan, özenle seçilmiş, yontulmuş, özenle kazınmış ve yağlı paçavrayı almak için ucu sivriltilmişti; ilk yıllarda, barut, mermi ve fişekleri doldurmak için kapsül alacak parası

olduğunda ve ara sıra avlanabildiğinde, temizleme çubuğunun bakımına tüfeğinkinden daha az özen gösteriyor değildi, çünkü tüfeği yalnızca satın almıştı ama çubuğu kendisi yapmıştı. Ama çubuk yok olmuştu şimdi, ne zaman yok olduğunu anımsamıyordu, ya da nerede olduğunu bilmiyordu, bir zamanlar onun için çok değerli olan olgunluğunun tüm öbür birikintileriyle birlikte yok olmuştu; erkekliğe erişmesiyle, kendisini gerçekten sahibi olmadığı bu bomboş ve yiyeceksiz evden başka hiçbir şeyi olmayan bir kişi olarak bulduğu şu saat arasındaki yol boyunca bilinmedik bir biçimde ve bir yerde yitip gitmişti. Bir tüfek kalmıştı geriye, ve namluların dosdoğru hizalandığı ve iradesinin tetikte duran parmağa gerilme komutunu verdiği o geri getirilemez an kalmıştı, öyle bir andı ki o, ne olursa olsun kendi ölümünden başka hiçbir şey belleğinden silemezdi onu. Böylece tüfeğin üstüne kovadan su döktü, gömleğini çıkarıp tüfeği kuruladı, ayakkabıları alıp eve döndü ve lambayı yeniden yakmadan, soğuk ocağın yanında karanlıkta ayakta durarak, ocağın üstünde duran bir tencere soğuk bezelyeden parmaklarıyla yedi ve gidip en sonunda, gürültülü gölgelerden bile boşalmış olan odadaki ot yatağa uzandı, pantolonu hâlâ üzerinde, karanlıkta gözleri açık ve kolları iki yana dimdik yapışık, hiçbir şey düşünmeden sırtüstü dümdüz yattı. Sonra köpeği duydu.

İlk önce hiç kımıldamadı; o düzenli ve telaşsız soluk alışları dışında, bu konumunun anımsattığı bir ceset olabilirdi adam. İlk havlama sönüp giderken ve sonsuz gece sessizliği yeniden çökerken hiç kıpırtısız yatıyordu; sonra ikinci havlama geldi, derinden çınlayan, uğultu ve keder dolu. Adam hiç kımıldamadı. Sanki bunu umuyordu, bekliyordu; yatarak kendini toplamış ve boşaltmıştı, uyumak için değil de koşucuların ve yüzücülerin yaptığı gibi güç ve irade toplamak için. Uzun uzun havlamalar kapkaranlık koyaktan çın çın öterken, yaşamının girmekte olduğu tedirgin ve şiddetli çaba dönemini yüklenmeden önce orada on dakika kadar yatmıştı; sanki şu on dakikanın dirliğin en sonu olduğunu biliyordu. Sonra kalktı. Hâlâ karanlıkta, hâlâ nemli olan gömleği sırtına geçirdi, az önce yıkadığı ayakkabıları giydi, kapının arkasındaki bir çividen, Varner'ın

çırağı olan kuzeninin hâlâ iki hafta önce düğümlediği biçimde duran yeni saban-ıpi kangalını aldı ve evden ayrıldı.

Gece aysızdı. Kupkuru ve görünmez mısırlar arasından indi; kapkara katılığına karşın ateş böceklerinin uçuşup göz kırptığı ve öte yanından kurbağaların vıraklayışlarının, hırıldayışlarının ve köpeğin havlamalarının geldiği ağaçlığa varana dek yönünü bir yıldızla tutturmuştu. Ama ağaçlığa bir dalınca, göğü bile göremez oldu, sonra onu daha önce de yönetebilecek olan o şeyi buldu hemen: Köpeğin sesini. Böylece o sesi izledi, çamurun içinde kayıp düşerek, fundalıklar ve karmakarışık yeşillikler arasında tökezleyip kamçılanarak ve bir kolu yüzünü sakınmak için önünde bükülü, görünmez ağaç gövdelerine toslayarak. Köpeğin sürekli havlamaları giderek yakınlaştıkça, birden bir havlamanın orta yerinde ses kesiliverdi. Adam bir an için, kendisinde onları yansıtacak bir ışık olmadığı halde, gerçekten gözlerin fosforlu parıltısını gördüğünü sandı; apansız ve bunu yapacağını hiç bilmeden, fosforlu gözleri gördüğü o yöne doğru koştu. Yanındaki ağaca omzu şiddetle çarptı; bir yana fırladı ama hemen dengesini buldu yine, ellerini uzatarak yenden ileri doğru fırladı. Şimdi düşüyordu. Önümde şimdi bir ağaç varsa eğer, diye düşündü, sonum olur bu. Aslında köpeğe dokundu. Köpek ona kamçı gibi çarptığında, hayvanın soluğunu hissetti ve dişlerinin tıkırtısını duydu. Sonra köpek fırladı gitti, kendi görünmez kaçıışının gürültüsü çatırdayıp sonra kesilirken adamı çamurun içinde elleri ve dizleri üstünde bıraktı.

Bir çöküntünün hemen yanı başındaydı adam. Çalılık yığınının ulaşabilmesi için yalnızca doğrulup, yarı eğilerek, kıvrık kolunu yüzüne siper ederek, o bileğe kadar güneş görmemiş çamur ve çürümüş yeşillik sızıntısı içine basıp onun içinde bir iki adım daha gitmesi gerekti. Düğümlü saban-ıpi kangalını pantolonunun beline soktu, eğildi, kayağan ve çürümüş dalları çekmeye başladı. Çomakların arasında tırmalanan bir şeyden boğuk, bebek gibi bir haykırış yükseldi; adam onu tekmelediğinde hayvan çılgınca yayıldı ayağının üstüne ve adam kendi kendine, 'Yalnızca bir opossum*' dedi. Opossumdan başka bir

* Amerika'da, ağaçta yaşayan bir tür hayvan. (Ç.N.)

şey değildi. O kötü kokulu, terleyen orman karışıklığına doğru yeniden eğildi ve gövdeye ulaşana dek karışıklığı açmak için çabaladı durdu. Ellerin, gömleğinin ve pantolonunun çamurunu sildi ve omuzlardan tutup gövdeyi o çöküntü boyunca sürükleyerek geri geri yürümeye başladı. Bir hendek değildi de kütük taşman eski bir yoldu bu, yeşillige boğulmuş ve şimdi neredeyse seçilemez durumda, dibin düz yüzeyinin yarım metre kadar aşağısında. Bir milden fazla izledi bu yolu adam, kendisinden yirmi kilo daha ağır olan o gövdeyi sürükleyerek, yalnızca terleyen ellerini ara sıra gömleğine silmek için ve nerede olduğunu yeni baştan saptamak için ağaçların tek tek biçimlerini ayırt etmesine yetecek kadar açık bir gökyüzü parçası bulabildiğinde duraklayarak.

Sonra döndü, gövdeyi çöküntüden çekip çıkardı ve hâlâ geri geri giderek onu yüz metre daha sürükledi. Nerede olduğunu kesinlikle bilir görünüyordu, çünkü omzunun üstünden bir kez olsun bakınadı bile, en sonunda cesedi bırakıp doğrularak aradığı şeyin üstüne elini koyana dek –bir zamanlar çok muazzam bir ağaç olan bir meşenin kabuğu, tepesiz ve boyu üç metre kadar, düşen bir yıldırımın ya da yaşlılığın ya da çürümenin ya da her neyse onun oluşturduğu bir açıklığın orta yerinde duruyordu. İki yıl önce adam onun içine bir yabanarısı yerleştirmişti ve bala ulaşabilmek için kesip kabuğa dayadığı ahşap parçası hâlâ yerindeydi. Belinden saban–ipini çıkardı, bir ucunu cesede bağladı, ayakkabılarını çıkardı ve ipin öbür ucu dişlerinin arasında, ahşap çubuğa tırmandı. Bir bacağına kabuktan içeri atıp ucuna oturarak, bir elin ardından öbür eliyle, kendisinin bir buçuk katı ağırlığındaki gövdeyi yukarı çekti; ağacın kabuğuna çarparak ve sürterek sürükledi onu, ta ki ceset yarı dolu bir torba gibi kabuğun dudağına serilene dek. İpin düğümü iyice sıkışmıştı. Sonunda bıçağını alıp ipi kesti ve gövdeyi kabuğun içine yuvarladı. Ama gövde neredeyse o an duruverdi, onu ters çevirmesi gerektiğini anladığında çok geç kalmıştı. İtiştirdi onu, omuzlarından dürttü, ama asılı değildi gövde; bükülmüş, bir kolundan sıkışıp kalmıştı. O zaman ipin bir ucunu ayağının hemen dibindeki bir dal köküne bağladı, bileğine ipi bir kez doladı, kakılıp kalmış omuzların üstüne çıktı ve aşağı

yukarı zıplamaya başladı, bunun üzerine gövde hiç uyarısızca kaçıverdi altından, onu ipte sallanır bırakarak. Adam tırmanmaya başladı ipe, bir eli öbürünün ardından, ellerinin tersiyle duvarın çürümüş liflerini törpüleyerek, öyle ki burun deliklerine enfiye gibi hafif, sürekli ve kupkuru bir çürük ağaç tozu doluyordu. Sonra kütüğün çatladığını duydu, ipin boşaldığını hissetti ve boşlukta yukarı doğru sıçradı; bir elinin parmak uçlarıyla dudağı kavradı. Ama tüm ağırlığı oraya binince, çürük kabuğun kocaman bir parçası koptu ve adam öbür elini yukarı uzattı, ama kabuk öbür elinde de kırılıp döküldü ve adam bitmek tükenmek bilmez bir çabayla tırmanmaya çalıştı durdu; aralıksız ve boşu boşuna, ağzı soluk almak için açılmış ve gözleri geceyarısını çoktan dönmüş olan o irak eylül göğüne dikilmiş durumda. En sonunda ağacın ufalanması durdu ve onu, soluk soluğa, ellerinden boşlukta sallanır bıraktı, ta ki adam kendisini bir kez daha yukarı çekip bir bacağına kabuğun öbür yanına atana dek. Bir süre sonra aşağı indi, dayalı ağaç parçasını omzuna yükledi, onu açıklıktan on beş ya da yirmi metre öteye taşıdı ve ayakkabılarını aldı. Eve vardığında gün ağarmaya başlamıştı bile. Çamurlu ayakkabıları çıkardı ve ot yatağın üstüne yattı. Sonra, sanki onun yatmasını beklermişçesine, köpek yeniden havlamaya başladı. Ona öyle geldi ki, gecenin, ölçülü seslere duyarlı ve uzatmalı olarak hâlâ hüküm sürdüğü koyaktan o ilk havlama yükselmeden önce alınan soluğu bile duymuştu sanki.

Günleri ve geceleri tersine dönmüştü şimdi. Sabah yıldızıyla birlikte ya da güneşin kendisiyle koyaktan çıkıp o bakımsız ve yararsız mısırların arasından tırmanıyordu. Ayakkabılarını yıkamıyordu artık. Her zaman çıkarmıyordu bile onları; ateşi de yakmadan ocağın üstündeki soğuk bezelye tenceresinden, yemek dayandığı sürece her gün yiyip, soğuk, bayat kahveden de son damlasına varana dek içiyordu, bunlar da tükenince neredeyse bomboş olan fıçıdan avuç avuç çiğ yem yemeye başladı. Çünkü ilk günlerde çok açlık duyuyordu, çünkü şimdi yaptığı iş, heyecanı ve yeniliğinin yanı sıra, şimdiye dek yaptığı işlerin en ağırıydı. Ama bir süre sonra yeni değildi artık ve o zaman algıladı ki bunun ancak bir tek sonu olabilirdi; böy-

lece sonuna dek böyle sürerdi bu, böylece adam açlık duymaz oldu. Yalnızca kalkıyor uyanıyor ve kendi kendine şöyle diyordu: 'Yemelisin' ve hiç istemediği ve görünüşe bakılırsa hiç de gereksinmediği o çiğ yemi (kısa zamanda fıçının içinde kenarlara yapışıp kurumuş kırıntılardan başka bir şey kalmamıştı, ama adam bunları da bıçakla kazıyordu) yiyordu; sanki gövdesi, onca yağlı doku bütünü, isteminin yola gelmez birliğine dayanarak sürdürüyordu yaşamını. Sonra, üstünde en taze ve en yeni çamurların daha kurumaya bile başlamadığı tulumu ve ayakkabılarıyla ot yatağa uzanıyordu, hâlâ çiğneyerek ve ağzının çevresindeki uzamış sakalların içi hâlâ yem tanecikleriyle dolu ve yatağa uzanışın bir devamı içinde gibi, unutuşa değil de gözsüz ve dilsiz bir dinlenme ve nekahat dönemine dalıveriyordu, bir adamın bile bile banyonun içine adım atışı gibi, hep aynı öğle sonrası saatinde bir çalar saatle uyanır gibi yeniden kalkmak için, yatağa uzanışla gözlerin yeniden açılışı arasındaki o süreklilik hiç kopmadan, çünkü dinlenmeyi gereksinen, o yükü taşıyan ve taşıyacak olan o gövdeydi yalnızca. O zaman, yem fıçısının kazıntılarından başka pişirecek hiçbir şeyi olmadığı halde ocağı yakardı. Oysa onun istediği, içecek sıcak bir şeydi, ama başka kahve de kalmamıştı. Onun için kabı suyla dolduruyor, onu ısıtıyor ve o sıcak suyu şekerle tatlandırıp içiyordu, sonra sundurmadaki hazır iskemleden gecenin, karanlığın, koyaktan ortaya çıkışını ve güneşi önüne katıp alacakaranlıkta bile güneş ışığı altında durduğundan daha az kıraç ve sararmış görünmeyen mısır tarlasının yamacından yukarı doğru güneşi güdüşünü, onu ağır ağır iteleyişini ve en sonunda evin kendisini de içine alışını seyrediyordu. Sonra köpek yeniden başlıyor ve adam orada ya on ya da on beş dakika daha oturuyordu, tıpkı elinde yıllık abonman bileti olan bir adamın yaklaşan trenin düdüğü duyulduktan sonra bile alışık olduğu bankın üstünde oturup gazetesini okumayı sürdürdüğü gibi.

İkinci öğle sonrası uyandığında ön basamaklarda küçük bir oğlan çocuk oturuyordu—Varner'ın demirci dükkânını işleten hismin yuvarlak başlı, menekşe gözlü oğlu; ama adamın ilk ayak sesleriyle çocuk harekete geçti, öyle ki adam sundurmaya vardığında oğlan çoktan oradan birkaç metre öteye, bahçeye

fırlamıştı, olduğu yerden ona bakıyordu. "Lump amcam senin için dükkâna gelsin, diyor" dedi oğlan. "Diyor ki çok önemliymiş." Adam yanıtlamadı. Orada öylece durdu. Dün gecenin çamuru şimdi ayakkabıların ve tulumun üstünde kurumuştı, ve (öylesine kıpırtısız olmuştu ki uykusu) bu sabahın yem tanecikleri hâlâ ağzının çevresindeki sakalların içindeydi. Oğlan döndü, yürüyüp gitmeye ve sonra koşmaya başladı, ormanın ucundan bir an için dönüp geriye baktı ve sonra koşarak yok oldu. Adam hâlâ hiç kıpırdamamıştı ve yüzü hâlâ bomboştı. Eğer para olsaydı, onu getirebilirdi, diye düşündü. Ama para değil. Onlardan gelmez. Ve üçüncü sabah birden birisinin kapıda durmuş ona baktığını fark etti. Adam anladı, bir düşte değil de, aklının, iradesinin, üstündeki çelimsiz gövde gücünü yenilerken, durmak, dinlenmek ve başını eğip otlamak nedir bilmeyen yılmaz bir at gibi durduğu kıraç bir yer olan o gerçek dışı görüntünün orta yerinde durduğu yerde, şimdi gelenin o küçük oğlan çocuk olmadığını ve hatta hâlâ sabah olduğunu ve o kadar da çok uyuyup kalmış olmadığını anladı. Burada gizlenmişler, koyaktan çıkarken beni gözetlemişlerdir, diye düşündü, kendisini uyandırmak için yüksek sesle konuşmaya çabalayarak, sanki kendi omuzlarını sarsmak için kendi yarı başına çömelmiş gibi seslendi. Uyan. Uyan: Sonunda uyandı ve çok geç olduğunu hemen anladı, pencere gölgesinin yerdeki konumunun ona öğle sonrasının o her günlük otomatik saatinin geldiğini bildirmesini bile gereksinmeden. Hiç acele etmedi. Ateşi yaktı, kabı ocağın üstüne koydu, fıçıdan bir avuç dolusu yem kazıntısı aldı ve yedi, çiğnerken içinden kıymıkları tükürerek, eliyle onları dudaklarından silip atarak. Bunu yaparken, sakalına takılı kalmış tanecikleri de buldu ve onları da parmaklarıyla iki yandan, çiğneyen ağzına doğru iterek yedi. Sonra şekerli suyu içti ve bahçeye çıktı. İzler oradaydı. Şerifinkileri tanıdı; ağır, derin, güçlü izler, yağmursuz yazın çatlamış toprağında bile iyice belirli, bir oyun kâğıdından biraz küçük olan o metal nişanı takan, o yüz on kiloluk gövdenin izleri; yalnızca özgürlüğünü değil, belki de yeryüzünden silinişini de kumar oynar gibi oynamıştı o rozetin üstüne; peşinde, onu izleyen uydularıyla birlikte gelmişti. Aralarından birinin, uyuduğu döşemenin al-

tında ileri geri gidip aranırken bıraktığı el ve emekleyen diz izlerini gördü; ahırın içinde, duvara dayalı duran kendi küreğini buldu, altını yoklamak için bir yıllık katır pisliği birikintisini kaldırmışlardı onunla ve kulübenin üstündeki ağaçlıkta, geldikleri arabanın durmuş olduğu yeri buldu. Ve hâlâ yüzünde hiçbir şey yoktu –ne kaygı, ne korku, ne yılgı; aşağısına ya da eğlenme bile yoktu– yalnızca o soğuk ve inatçı ve neredeyse huzurlu serkeşlik.

Eve döndü ve durduğu köşeden tüfeği aldı. Şimdi neredeyse tümüyle her yanı ince, enfiye renginde bir pasla kaplanmıştı, sanki o ilk gecenin o çok sıkıcı bakımı ve temizliği kendi kendisini aşmış, suyu önce tüfekten gömleğe sonra yeniden gömlekten tüfeğe aktarmıştı. Ve tüfek ne kuyruğundan ayrıldı ne de kırıldı, ama ağır ve düzenli bir baskı altında yavaş yavaş açıldı; o kalın, çikolata rengi, sabun gibi donmuş hayvan yağından topak ortaya çıktı, sonunda adam onu koparıp aldı. Kahve kabında su kaynattı, üzerine sıcak su döküp yağı akıttı ve tüfeğin sökülmüş parçalarını arka sundurmanın ucuna, güneş olduğu sürece vuracağı bir yere koydu. Sonra parçaları yeniden birleştirdi, kalan üç merminin ikisini tüfeğe doldurdu, onu iskemlenin yanındaki duvara yasladı ve yine gecenin koyaktan çıkıp yanmış mısırların arasından yükselişini seyretti; mısırları, sonunda evin kendisini içine alışını ve daha da yükselerek, akşamın batıya doğru uçan o en sonuncu kuşunu salıvermek için yukarı doğru açılmış iki avuç gibi oluşunu. Altında, mısırlardan ötede, ateş böcekleri göz kırıyor ve karanlığın göğsü üstünde uçuşuyorlardı; ötede, içeride, kurbağaların sürekli devinimi gecenin karanlık yüreğinin düzenli atışı ve ritmiydi, öyle ki sonunda o değişmez an geldiğinde –öğleden sonraları uyanıldığı an gibi bir akşamdan öbürüne hiç değişmeyen o an– kalbin atışı da duruvermiş gibi oldu, güçlü ve yenilmez kederin ilk derin çılgılığı için sessizliği boşaltarak. Adam elini geriye uzattı ve tüfeği aldı.

Bu kez başlangıç yönü olarak köpeğin sesini kullandı. Koyağa daldığında esintiyi düşündü ve onu yoklamak için durdu. Ama hiç yoktu esinti, onun için dosdoğru havlama sesine doğru yöneldi; hızlı değil, çünkü sessizliği bozmak istemiyordu,

ama yavaş da değil, çünkü bu çok uzun sürmeyecekti ve sonra eve dönüp geceyarısından önce yatabilirdi, geceyarısından çok önce; havlamaya doğru ölçülü ve sürekli ilerlerken kendi kendine şöyle diyordu: Şimdi artık geceleri uyumaya başlayabilirim yine. Havlama şimdi oldukça yakındaydı. Baş parmağını her iki horozun üstünde tutarak tüfeği öne doğru eğdi. Sonra köpeğin sesi kesildi, yine bir havlamanın ortasında; bir an için, namlunun ağzı onları örtmeden önce, o iki sarı göz noktasını gördü. Patlamanın ışığında adam hayvanı keskin bir kabartma gibi gördü, atlarken. Kurşunun vurduğunu ve onu geriye, ardındaki karanlığın gürültülü karışıklığı içine fırlattığını gördü. Gerçek bir fiziksel çabayla ikinci tetiği çekmek isteyen parmağına engel oldu ve tüfek hâlâ omzunda, soluğunu tutarak ve kör karanlığa bakarak çömeldi. Üç gece önce köpeğin ilk çığlığı ona ulaştığında bozulmuş olan ve o zamandan beri, adam uyurken bile eski halini hiç bulamamış, hiç tavlanmamış, o kocaman sessizlik tepesinden aşağı gümbürdeyerek iniyor ve beton gibi kalıplaşmaya başlıyordu; yalnız kulaklarında değil ciğerlerinde de, soluğunda da, içinde ve dışında, aralarında silah sesinin kırık dökük yankılarının boğuk mırıltılarla sindiği ve yok olmaya zaman bulamadan o soğuk katılığın içine yakalandığı ağaç gövdelerinin birinden öbürüne katılaşılarak. Adam, tüfek hâlâ omzunda kurulmuş olarak, kenetlenmiş dişlerinin arasından soluyarak ve çalılıklar arasında ayağıyla yoklaya yoklaya köpeği düşerken gördüğü yere doğru ilerledi. Sonra birden algıladı ki o yeri geçmişti; ama hâlâ ilerliyordu. Koşmaya başlamak üzere olduğunu anlamıştı ve biraz sonra koşuyordu, kömür gibi karanlığın içinde kör gibi, kendi kendine konuşarak, fısıldayarak: Dur. Dur. O kahrolası beynini dağıtacaksın. Durdu, soluk soluğa. Bir gökyüzü parçasıyla kendisine yeniden yön verdi, ama yine de kendisini hareketsiz kalmaya zorladı, soluk alış da düzene girene dek. Sonra tüfeğin horozunu aşağı bıraktı ve ilerledi, şimdi yürüyordu. Şimdi kurbağaların patlayan sesleri vardı ona yön veren; karışıyor, sönüyor ve sonra koro halinde doruğa yükseliyordu yeniden, her bir ayrı ses tek bir nota değil de bas içinde bir oktav, neredeyse bir akort gibi gidecek daha gürültülü ve daha yakından duyuluyordu, sonra don-

muş bir durağanlık ânı içinde apansız kesiliveriyor ve ardından suya vuran eller gibi hızlı, rasgele küçük şırıltılar duyuluyordu, öyle ki adam suyu gördüğünde onu, yıldızları kayarken, yok olurken ve yeniden yakalanırken yansıtan, akıcı, sonu gelmez parıltılar halinde dağılmış buldu. Tüfeği fırlattı. Bir an için gördü onu, yavaş yavaş dönerken. Sonra suyun yüzüne çarptı, batmadı da sanki o kırık yıldızların darmadağınık kaçışmaları arasında binbir parçaya ayrıldı.

Eve vardığında daha geceyarısı bile olmamıştı. Şimdi yalnız ayakkabıları değil, yetmiş iki saattir dizlerinden geçmemiş olan tulumu da çıkardı ve ot yatağa uzandı. Ama o anda anladı ki uyumayacaktı, yetmiş iki saatlik tersine dönmüş gündüz-gece alışkanlığından ötürü değil, seğiren ve kasılan, bitkin ve yönetilemez sinirler ve kaslardan ötürü de değil de o ilk silah sesinin kırıp ikincisinin yeniden bütünleştirdiği o sessizlikten ötürü. Böylece yeniden kaskatı ve dümdüz sırtüstü yattı; kolları iki yanında, gözleri karanlıkta açık, başı ve ciğerleri o güm-bürdeyen sessizlikle dolu, kadife ayaklı ateş böceklerinin rasgele uçuşup göz kırptıkları ve ötesinde kurbağaların bir kalp gibi sürekli attıkları o sessizlik içinde. Odanın eğri kapısı ötesindeki gökyüzü dikdörtgeni ve holün açık ucu griye ve sonra gülpembesine dönüşmeye başlayana dek yattı öylece, şimdiden gökyüzünde dönen üç akbaba görebiliyordu. 'Şimdi kalkmalıyım,' dedi kendi kendine; 'eğer yeniden gece uyumak istiyorsam, gün boyu uyanık kalmam gerek.' Sonra, 'Kalk,' demeye başladı. 'Kalk,' en sonunda kalkana dek. Pencere biçimindeki güneş, her bir değişmez öğle sonrası yattığı gibi yatıyordu yerde bir kez daha. Yüzünden biraz ötedeki yorganın üstünde katlanmış kahverengi bir kâğıt parçası duruyordu; kalktığında, kapı eşiğinin tozu içinde küçük oğlanın çıplak ayak izini buldu. Yazı kurşunkalemle yazılmıştı, kesekâğıdından koparılmış bir parçanın üstüne, ve imzasızdı. *Buraya gel içeri, karın senin için biraz para getirdi.* Tıraşsız, sırtında yalnızca gömleği, ayakta dikilmiş, yazıya bakıyordu. "Şimdi gidebilirim," diye düşündü ve yüreğinde bir şeyler olmaya başladı. Başını kaldırdı; neredeyse acıyla gözlerini açıp kapadı; üç gündür ilk kez, yaşamının ulaşmış olduğu çıkmazı simgeleyen şu harap ve yiyeceksiz kulübeden

öteye, güneşli gökyüzünün sınırsız özgürlüğüne baktı. Yüksek sesle konuştu: "Şimdi yapabilirim..." dedi. Sonra akbabaları gördü. Tan ağartısında üç tane görmüştü. Şimdi de sayabilirdi onları, ama saymadı. Yalnızca görünmez bir huniyi izler gibi görünen o kapkara, iç içe sarmal dönüşlerini seyretti. Ağaçların ötesinde teker teker yok oldular. Yine yüksek sesle konuştu. "Köpek için buradalar," dedi, hem de köpek için olmadığını bilerek. Önemli de değildi. 'Çünkü o zamana kadar ben gitmiş olacağım,' diye düşündü. Yüreğinden ağır bir şey kalkmış değildi; üstünde yatan ağırlığın ilk kez farkına varmıştı sanki.

Adam tıraş olmuş ve ayakkabılarıyla tulumu yeniden yıkanmış olarak dükkânın boş sundurmasına çıkıp içeri girdiğinde neredeyse güneş batmak üzereydi. Açık şekerleme kutusunun arkasındaydı hısmı; ağzına bir şey atmak üzereydi.

"Nerede?" dedi adam.

Kuzen kutuyu kapattı, çiğneyerek. "Seni gidi aptal, ben sana iki gün önce haber yolladım, şu koca göbek Hampton araba dolusu adamıyla birlikte buraya gelip sinsi sinsi her şeye burununu sokmadan önce oradan çekil git diye. O bataкта aranan bir zenci, suyun sallantısı daha bitmeden bulmuş o Allahın belası tüfeği."

"Benim değil o," dedi adam. "Benim tüfeğim yok. Nerede..."

"Allah kahretsin, senin olduğunu herkes biliyor. Şu on kalibre horozlu Hadley'lerden bu ülkede bir tane daha yok. Bu yüzden bir yalan kıvırmadım tüfek için, kaldı ki şu kahrolası Hampton tam şurada dışarıda, şu sıranın üstünde oturuyordu, zenci tüfekle basamakları çıktığında. Ben dedim ki, 'Tastamam Mink'in tüfeği bu. Sonbahardan beri arıyordu bunu.' Sonra zenciye döndüm. 'Ne demek istiyorsun, seni gidi kahrolası orospu çocuğu,' dedim, 'hem ödünç alırsın Bay Snopes'un tüfeğini sonbaharda sincap avlamak için, hem de sonra onu o bataklığın içine düşürürsün ve bulamadığını söylersin!' İşte." Kuzen tezgâhın arkasına eğildi ve doğrulduğunda tüfeği tezgâhın üstüne koydu. Kundağındaki kurumuş bir parça çamurun dışında silinmişti.

Adam tüfeğe bakmadı bile. "Benim değil o," dedi. "Nerede..."

"Ama şimdi her şey yoluna girdi. Hallettim onu. Hampton'un beklediği şey bunun senin olduğunu inkâr etmemdi. O zaman seni geçirirdi ele. Ama ben hallettim onu. Hampton da ha ağzını açmadan şüpheleri hemen o zencinin üstüne çektim. Sanırım ya bu gece ya da yarın gece oğlanlardan birkaçını alıp o zencinin evine giderim, bir çift koşum zinciriyle, ya da belki ayağının altına biraz ateş koyarım. Ve eğer zenci bir şey itiraf etmezse de, herkes duyacak onun bir gece önce konukları olduğunu ve Hampton'a da yapacak bir iş kalmayacak, onu alıp ipe götürmeyi göze almasa da onu cezaevine yollamaktan başka. Burada çok oy var çünkü, Hampton da biliyor bunu. İşte böylece her şey yolunda. Hem sana o ilk yolladığım mesaj karınla ilgiliydi."

"Evet," dedi adam. "Nerede..."

"Senin başını belaya sokacak. Zaten çoktan soktu seni belaya. Onun için geldi şu kahrolası oy-emici şerif buralardaki işlere burnunu sokmaya. Şerifin zencisi buldu atı, o ve köpeği ikisi de ortalarda yokken, ama bunda da bir şey yoktu; sonra senin karının da aynı gece buralarda görüldüğünü herkes anınsamaya başladı, o iki çocukla ve elinde giyecek torbasıyla ve patlamış ağzından hâlâ kan akarken. Böylece herkes onu evden kovduğuna inandı. Ve bundan da bir şey olmayabilirdi eğer karın onu dinleyen herkese senin yapmadığını söylemeye başlamasaydı. Yalnızca boş eyerli bir at; ne ceset ne de kan bulundu şimdilik ve bu kadın burada sana yardımcı olmaya çalışıyor, her önüne çıkana, kimsenin kesinlikle yapıldığını bile bilmediği bir şeyi, senin yapmadığını söyleyip durarak. Neden kaçmadın daha buralardan? Bunu daha ilk gün yapacak kadar çalışmadı mı kafan?"

"Nedenmiş?" dedi adam.

Kuzen gözlerini hızla açıp kapayarak bakıyordu ona. Sonra o küçücük gözlerin açılıp kapanması durdu. "Neden miymiş?" dedi. Öbürü yanıtlamadı. Dükkâna girdiğinden bu yana hiç kılmıdamamıştı, ölmekte olan güneş ışığının içeri sızarak onu tepeden tırnağa kadar sulanmış kan gibi ince bir boyayla boyadığı girişin tam karşısında, orta yerde, ufacık, kıpırtısız duruyordu. "Demek hiç paran yok? Yani orada öyle durup bana diyor-

sun ki onun cebinde hiçbir şey yoktu? Çünkü inanmam buna. Allah için benim kafam çalışır biraz. Daha o sabah gördüm onun cüzdanının içini. Elliden bir sent aşağı taşımazdı cebinde..." Ses kesildi, duyulmaz oldu. Sonra yeniden doğmuş, inanamaz bir şaşkınlıkla ve fısıltıyla konuştu: "Yani bana diyorsun ki hiç bakmadın bile? Hiç *bakmadın bile?*" Öbürü yanıtlamadı. Belki de duymamıştı bile, kıpırtısızdı, bakır rengi ışığın sonu da, yükselen bir su gibi gövdesinden yukarı doğru çıkarak, bir an için yüzünün dingin, duraksamaz ve serkeş maskesi üstünde yoğunlaşıp ölen bir al renkte toplaşiverdi ve sonra soldu; alacakaranlık, akşam karanlığı, sıra sıra raflarda ve gölgeli köşelerde topladı, peynir, deri ve gazyağının eski güçlü kokuları, unutuşun tabut örtüsü gibi başının üstünde duran çatı kirişleri arasında koyulaştı ve yoğunlaştı. Kuzenin sesi sanki o örtünün içinden yükseldi, kökensiz, geldiği yer belirsiz, ona oylum verecek soluğun ağırlığı bile olmaksızın: "Nereye koydun onu?" ve kuzen şimdi tezgâhın önünde, adamla neredeyse göğüs göğüseydi; o yırtıcı, bastırılmış soluk şimdi yeniden yüzüne mırıldayarak: "Tanrım, en azından elli dolar vardı üstünde. Biliyorum. Gördüm parayı. Burada, bu dükkânda. Onu nereye..."

"Hayır," dedi adam.

"Evet."

"Hayır." Yüzleri birbirinden otuz santim bile uzakta değildi, solukları sürekliydi ve duyuluyordu. Sonra öbür yüz geriye çekildi, kendininkinden daha iri, daha yüksekti ve solmakta olan ışıktaki belirsizleşmeye başlamıştı.

"Pekâlâ," dedi kuzen. "Paraya ihtiyacın olmadığına sevindim. Çünkü bir şeyler istemeye bana gelersen yalnızca istemekle kalırsın. Will Varner'ın çıraklarına ne ödediğini biliyorsun. Will Varner için çalışan herhangi bir adamın, değil iki ayda, on yılda bile nereye varacağını biliyorsun. Onun için sen karındaki o on dolara da ihtiyaç duymazsın. Böylece her şey yolunda gider, değil mi?"

"Evet," dedi adam. "Nerede..."

"Will Varner'ın evinde kalıyor." Adam hemen döndü ve kapıya doğru gitti. Kapının eşiğinden geçerken ardındaki gölgelerin içinden yeniden konuştu kuzen: "Söyle ona, Will'e ya

da Jody'ye söylesin, ona verdikleri onluğun yanı sıra bir onluk daha ödünç versinler."

Daha iyice karanlık basmadığı halde, Varner'ların evinde bir ışık vardı. Bu uzaklıktan bile görebiliyordu onu, ve öyleydi ki sanki kendisinin dışında duruyordu ve kendisiyle ışık arasındaki uzaklığın giderek düzenlice azaldığını izliyordu. Ve sonra 'hepsi bu kadar işte,' diye düşündü. 'Sanki hiç sonu gelmeyecekmiş gibi görünen o günlerin ve gecelerin sonu işte kendimle ışıklı bir kapı arasındaki bir tozlu yol parçasındaymış.' Ve elini Varner'ların bahçe kapısına koyduğunda, sanki karısı onun gelmesi için yolunu gözlüyormuş, bekliyormuş gibiydi. Ön kapıdan çıkıverdi kadın, koşarak, bir an için o ışıklı kapı ağızıyla yeniden çerçevelenmiş olarak, aynı onu, dokuz yıl sonrasında bile, nasıl, hangi kötü rastlantıyla gittiğini anımsamaktan hiç hoşlanmadığı o kereste kesme kampında o gece ilk kez gördüğü gibi. Bu duygu önceleri olduğundan daha az güçlü değildi şimdi de. Onu anımsamaya ne yüreği vardı, ne de istemişti. Yalnızca, keşke o eylemi izleyen bozgunu anımsaması gerekmeseydi hiç; o gövdeyi, ya da başarı için yeterli iradeyi bulamayan akli küçümsediğinde, onu anımsadıkça ne kısır bir tasayla kıvranıyor, ne de ters ters hırlıyordu, çünkü o hiç hırlamazdı; yalnızca buz gibi, boyun eğmez ve inatçıydı. Babası çiftlikten çiftliğe taşındıkça, bir düzine kadar içsıkıcı ve kötü yapılmış kiralık kulübede yaşamıştı ve onlardan on beş ya da yirmi mil öteye hiç gitmemişti. Sonra apansız ve geceleyin, ev dediği o çatıyı ve bildiği tek ülkeyi, insanları ve töreleri terk etmek zorunda kalmıştı, yanında götürmek için hiçbir şeyi toparlamaya zaman bulamadan, eğer alacak bir şeyleri olsaydı bile, ne de kimseye elveda demeye eğer elveda diyeceği kimsesi vardıysa ve kendisini haftalar sonra hâlâ yaya olarak iki yüz mil ötede bulmuştu. Denizi arıyordu; yirmi üçündeydi o zaman, o kadar genç. Hiç görmemişti denizi; tam nerede olduğunu kesinlikle bilmiyordu, yalnız güneye doğru bir yerde olduğunu biliyordu. Bundan önce hiç düşünmemişti denizi ve neden ona gitmek istediğini de söyleyemezdi – iradesinin o soğuk şaşmazlığına, gövdesinin ya da aklının bir biçimde kusur etmiş olduğu o karadan, topraktan yüz çevirişini – kendisine hiçbir yarar sağ-

lamayı düşünmediği o boşluk ve unutkanlığın iyotlu önerisinden ne beklediğini- hiçbir zaman yarar sağlamayacaktı ondan; öyle ki, sanki anımsamanın tellerini bile bile kesmeyi reddetmesiyle umutlarını kırmış olan o gövdeyi ve akli cezalandırmak istiyordu. Belki de o yalnızca, kenarları boyunca kendi yeryüzü türünün o aşağılık kalabalığının ürkek ürkek kaynaşıp irkildiği bu sınırlandırılmaz boşluğun ve çaresiz unutuşun önerisini arıyordu; öneriyi kabul etmek için değil de yalnızca kendisini, batık altın kalyonlarının ve elde edilemez, ölümsüz deniz kızlarının zaptedilmez sığınağının yanındaki bu sonsuz bilinmezlik içine gömmek için. Sonra ona ulaşmak üzereyken ve yirmi dört saatten fazladır açken, bir ışık gördü, ona yaklaştı, o yüksek sesleri duydu ve açık kapının önünde o kadını gördü, hiç kırıltısız, dimdik ve dinlemeyen, o sert, gürültülü erkek sesleri ve haykırışları gümbürdeyen bir tütsü gibi ona doğru yükselir gibi görünürken. Daha ileri gitmedi. Ertesi sabah orada işe koyulmuştu, bir baltacı olarak, kimin için çalıştığını bile bilmeden, onu kiralayan ve enlemesine kesme bıçkısının bir ucunda durabilmek için çok küçük, çok hafif olduğunu ona yüzüne karşı söyleyen ustabaşına gündeliğinin kaç para olacağını bile yalnızca öylesine sorarak. Hükümlülerin çizgili giysilerini de hiç görmemişti daha önce, bu yüzden, ilk günün ışığıyla değil de birkaç günışığı sonra öğrenmişti nerede olduğunu. Mink'ten daha uzun boylu olmayan, gür, kısa, demir grisi saçlı ve sert, kocaman göbekli, elli yaşlarında, kükreyen bir adam tarafından kerestelerin kestirilip doğratılmakta olduğu el değmemiş bir kereste bölgesindeydi. Bu adam ya politik saygınlık ve rüşvet ya da bir başka yoldan, boğaz tokluğu ve yatacak yer karşılığında, bu mahkûm işçileri almıştı devletten; yıllar önce ilk ve tek çocuğunun doğumunda karısını kaybetmiş dul bir adamdı. Şimdiyse, dişlerinin çoğu altın olan ve öbür mahkûmların bütün gerçek işleri gördükleri mutfağı denetleyen, görkemli, melez bir zenci kadınla yaşıyordu açık açık, mahkûmların içinde yaşadıkları tahtadan ve çadır bezinden yapılmış kulübelerin arasına kurulmuş ayrı bir evde. Işıklı kapıda duran kadın o çocuktaki işte. Babasıyla ve melezle birlikte aynı evde yaşıyordu, kendi ayrı girişi olan ayrı bir kanatta, ve saçları o za-

manlar siyahtı –eşi görülmemiş güzellikte bir yele gibi, ama ustabaşlarından ya da silahlı kolculardan ya da mahkûm işçilerden ya da kendi sırası gelip de çağrıldığında, ve o ayrı girişin nedenini çoktan algıladığında, birisi her ne armağan bağışladıysa, o saç usturayla neredeyse erkek gibi kısacık kesmeye başlamıştı kız. Saçı gürdü, kısacıktı ve ince telli değildi, o ilk gecenin lamba parıltısında ya da ertesi günün güneş ışığında, tam Mink baltayı vurmak için havaya kaldırmışken dönüp onu gördüğünde. Kocaman, uzun bacaklı, bakımlı bir atın üstünde, Mink’in hemen arkasında, tepesindeydi, pantolonluydu ve Mink’e yüzüzce ya da inceleyerek değil de ilgiyle ve çekinmezlikle bakmıştı, aynı gözüpek ve başarılı bir adamın bakacağı gibi. Mink’in gördüğü buydu: Başarı alışkanlığı –tek bir seçkin amaç için iradenin ve yeteneğin kusursuz evliliği– ki bu onu kadınsı bir giysi olarak değil de, o pantolon ve o boy ve yapısı ve kısa saç kadar erkeksi olarak belirliyordu; Mink onu şehvet düşkününü bir kadın olarak değil de bir haremın kendine çok güven duyan sahibi gibi gördü. O zaman konuşmamıştı kadın. Atı sürmüş gitmişti ve Mink o zaman anlamıştı ki o ayrı giriş yalnızca gece kullanılmakla kalmıyordu. Bazen kadın atın üstünde geçerken durur, ustabaşına kısaca bir şeyler söyler ve giderdi, bazen atın üstünde o melez görünür, ustabaşma bir ad söyleyip geri dönerdi ve ustabaşı o adı çağırırdı; adam baltasını sallarken ve başını bile kaldırıp bakmadan, o adamın özel kapıdan içeri girdiğini ve biraz sonra yeniden çıkıp işe döndüğünü görürdü– görünüşe göre aralarında gözdelelerin ve kıskançlığın olmadığı, o adsız, birbirinin aynı, haydutlar, katiller, hırsızlar. O kıskançlık yalnız onun olacaktı, görünüşe bakılırsa. Ama Mink daha çağrılmadan önce bile, kıskançlığa baş eğmiş ve yazgısının çizceği yolu benimsemişti. Sayısız kuşaklar tarafından, öyle bir biçimde yetiştirilmişti ki her adama, geçmiş eylemleri ne olursa olsun, ne derinliklere ulaşmış olursa olsun, hiç değilse evlenebileceği bir bakire, yalnızca kirletip mahvetmek için bile olsa bir genç kız ayrıldığına inanıyordu. Ama burada yalnızca ufak bir ilgi için, aralarında kendisini yalnız bir çocuk gibi görmekle kalmayıp başka bir soyun ve başka bir insan türünün çocuğu olarak gördüğü ve bu adamlarla yarışması

gerektiğini anlıyordu. Ve sonunda kadına yaklaşıldığında, yırtıp bir yana atması gerekecek olan yalnızca giysiler değil, otuz ya da kırk adamın hortlayan sarılışları da olacaktı; ve bu yalnızca bir kez değil her zaman ve böylece (o zaman bile yazgısını görmüştü) sonsuza dek: Hiçbir oda, hiçbir karanlık, ya da yeterince büyük hiçbir çöl yoktu onların ikisini ve şu zaptolunamaz gölgelerin o aygır şahlanışlarını içine alabilecek. Sonra onun sırası, çağrılışı geldi sonunda. Geleceğini biliyordu. O çağrıya önseziyle ama üzüntü duymadan boyun eğdi. Kısır ama şehvet düşkününü bir kadının ateşli ve harareti söndürülemez yatağına değil de, dişi bir aslanın yırtıcı, basit inine girdi. Hiçbir şeyini teslim etmeyen ve teslimiyet istemeyen bir varlıktı o ve Mink'i sonuna değin tek eşli bir erkek yaptı, aynen esrarın ve cinayetin, bir kabul edilmeye görsün, insanı tutsak ettiği gibi. Bir öğle sonrası oldu bu. Temmuzun kavurucu güneşi, tümüyle dışarıya açık, gölgeliksiz ve hatta perdesiz pencerelerden içeri, hafif çelik tellerle çaprazlama bağlanmış on beş santimlik yontulmamış kütüklerden elle yapılmış yatağın üstüne vuruyordu. Bu oldukça sağlam yatak yine de hafif ve dengesini bulamamış bir sallanan sandalye gibi kısa ve sürekli silkinmelerle yerde kayıyordu. Beş ay sonra evlendiler. Bunu hiç planlamamışlardı. Sonraları hiçbir zaman, kendi kendine bile, bu evliliğin kadının bir düzeni ya da amacı olmadığını doğrulamaktan geri kalmadı. Gerçek neden, kızın babasının işinin batmasıydı. Mink bile görebilmişti ki her bir düşen ağacın gürültüsüyle bir sopa boyu daha yaklaşılan o kaçınılmaz iflasın içindeydi neden. Sonraları ona öyle geldi ki sanki o öğle sonrası sevişmesi, şu altüst edilmiş topraklar, gecekondu, çalışan adamlar ve katırlardan oluşan ve dayanacak hiçbir şey olmadan bir gecede dikilivermiş olan tüm çılgınca yapının yine bir gecede yıkılıp hiçliğe, gerisin geri süprüntüye –bıçkı tozu tepelerine, ilmeklenmiş ölü dallara ve ağaç kütüklerine ve tahtanın tüm hüznüne– dönüşüvermesi için bir işaret olmuştu, kendi katledilişinin artıkalarına dönüşmesinin işareti. Beş aylık kazancın çoğu elindeydi. En yakın kasabaya yürüdüler ve evlenme iznini aldılar; onlara izni satan Sulh Yargıcı ağzından çiğnenmiş tütün posasını çıkarttı ve onu avucunda tutarak, oradan geçen

iki adamı içeri tanık olarak çağırıp onları karı koca ilan etti. Mink'in doğduğu yere döndüler. Orada küçük bir çiftlik kiralandı. Elden düşme bir ocakları, yerde fındık kabuklarından bir şilteleri, kadının saçını hâlâ kısa kesmek için kullandıkları ustura ve çok az birkaç şeyleri daha vardı. O zaman çok az şey gereksiniyorlardı. Kadın derdi ki: "Yüzlerce erkeğim oldu, ama senden önce hiç yabanarısı bilmedim. Senden çıkan o şey çok kötü bir ağu. Ateş gibi. Öyle sıcak ki, kendisini ve benim tohumumu da yakıyor. Hiç çocuk yapmaz bu." Ama üç yıl sonra yaptı. Beş yıl sonra iki tane yapmıştı; acınacak bir tarladan ya da toprak parçasından soğuk yavan yemeğini ya da bir kap taze su getirmek için, ona doğru yaklaşırlarken seyrederdi onları Mink, ya da Mink'in bile kullanamayacağı kadar eski tahta kutularla ya da paslı koşum kayışı tokalarıyla ya da dişsiz ve başsız saban-vidalarıyla oynarlarken, tozun içinde, Mink bir kiralık sundurmada oturmuş üstündeki teri kuruturken ve içindeki o eski, ateş gibi, hızlı, yılmaz öfke yine ilk kez olduğu gibi güçlü ve yırtıcı olarak yinelenirken düşünürdü: 'Tanrım, benimdirler inşallah.' Sonra, kadının çoktan uyumuş olduğu, oysa kendi bitkin gövdesinin irkilip seğirmesinin henüz dinmediği ot minderin üstünde, daha sakın, düşünürdü, onun olmasalar da bir şeyin değişmediğini. Kadının da ayağını bağlıyorlardı, Mink'in kendisinin ayağını bağladıklarından daha da geri dönüşü olanaksız bir biçimde, çünkü saçını yeniden uzatıp boyamaya başlayarak törensel bir uysallıkla boyun eğmenin mührünü bile basmıştı kadın kaderinin üstüne.

Bahçe yolundan aşağı doğru geldi, hızla koşarak. Mink kapıyı daha açmaya çalışırken yanına varmıştı kadın; koşarak geçerken hem onu hem de kapıyı geriye doğru fırlattı ve adamı ceketinin yakasından yakaladı. "Hayır!" diye haykırdı, hâlâ fısıldayan sesiyle: "Hayır! Oh, Tanrım, ne demek istiyorsun? Giremezsin içeri!"

"Canımın istediği yere girerim," dedi adam. "Lump dedi ki..." Sonra kendini kurtarmaya çalıştı, ama kadın onu bırakmıştı bile. Şimdi kolunu tutmuş telaşla itiyor, parmaklık boyuncaca sürüklemeye çalışıyordu adamı, ışıktan uzağa doğru. Adam yine kurtuldu ondan. "Bekle," dedi.

"Seni aptal!" dedi kadın, o sert, soluk soluğa fısıltıyla: "Seni aptal! Ah, Allah kahretsin seni! Allah kahretsin seni!" Adam çabalamaya başladı, şimdilik ne güçlü ne de gövdesinden fışkırmaya hazır görünen soğuk, yoğun bir öfkeyle. Sonra birden kamçı gibi kıvrandı, yine kadına karşı değil de onun pençesinden kurtulmak için. Ama kadın tuttu onu şimdi iki eliyle, ikisi yüz yüze dururken. "Neden gitmedin o gece? Tanrım, sandım ki ben gider gitmez sen de elbette kaçıp gideceksin!" Onu deli gibi sarsıyordu, sanki karşısındaki çocukmuş gibi fazla çaba harcamadan. "Neden gitmedin? Neden gitmedin?"

"Ne için ki?" dedi. "Nereye? Lump dedi ki—"

"Paran olmadığını biliyorum, o fıçıdaki tozdan başka yiyecek bir şeyin olmadığını bildiğim gibi. Saklanabilirdin! Ormanda —herhangi bir yerde, ben yeterli zaman bulana değin— Allah belânı versin! Allah belânı versin! Bir bıraksalar da, seni ben assam!" Kadın sarstı onu, yüzü onunkine eğilmiş, sert, sıcak soluğu adamın yüzünde. "Onu öldürdüğün için değil de, eğer kalırsan yiyecek hiçbir şeyin olmadığı ve kaçarsan bir yere gidecek paran olmadığı bir zamanda bu işi yaptığın için. Keşke bıraksalardı bana bunu: Seni azıcık asardım, yine indirip ayıltır sonra tekrar asardım azıcık, yine ipi kesip ayıltırdım—" Adam yine kırbaç gibi fırladı, kötü kötü bakarak. Ama kadın onu bırakmıştı bile, şimdi bir ayağı üstünde durmuş, öbür ayağını uzanan eline degecek biçimde dizden yukarı doğru kırmıştı. Ayakkabısından bir şey aldı ve onu adamın avucuna koydu. Adam hemen anladı ne olduğunu —bir kâğıt para, katlanmış ve yine katlanmış, küçük, dörtgen ve gövdenin sıcaklığıyla hâlâ ılık. Ve yalnızca tek bir para. Bir dolar bu, diye düşündü, bir dolar olmadığını bile bile. I. O. ya da Eck'dir, dedi kendi kendine, onlardan biri olmadığını bilerek, o ülkede tek bir kâğıt paranın içinde on doları olacak ancak bir tek kişinin var olduğunu bildiği gibi —ya da en fazla iki kişinin, on beş dakika önce kendisi dükkândan çıkarken kuzenin ona söylediğini bile duydu şimdi. Eline doğru hiç bakmadı bile.

"Will'e bir şey mi sattın bunun için, ya da o uyurken pantolonun cebinden mi aşırdın? Yoksa Jody miydi?"

“Ne olur yani yaptımsa? Ne olur sanki bir onluk daha almak için bu gece biraz daha satarsam? Yalnız Tanrı aşkına gitme o eve. Ormanda kal. Sonra yarın sabah–” Adam kıpırdamıyordu; kadın yalnızca onun elinin ve bileğinin hafif silkinişini gördü – tırnağına çarpıp çınlayacak bir para değildi, yolun kenarında tozdan katılaşmış ve üzerlerine tozlu pamuk topaklarının yapışmış olduğu otların arasında herhangi bir ses çıkaracak madeni bir para da değildi. Adam yürümeye başlayınca kadın onun arkasından koştu. “Mink!” dedi. Adam durmadan ilerliyordu. Hemen omzunun dibindeydi kadın, koşuyordu, ama Mink yürümeyi aralıksız sürdürüyordu. “Tanrı aşkına,” dedi kadın. “Tanrı aşkına.” Sonra Mink’in omzunu kavradı ve hızla kendisine doğru çevirdi. Bu kez adam kendini koparırcasına kurtardı ve otların arasına sıçrayıp eğildi; doğrulduğunda elinde bir sopa vardı ve yine o sabırlı ve bağışlamaz bıkkınlıkla kadına doğru yürüdü. Ama kadın dönmüştü. Adam sopayı indirdi ve orada öylece durup kaldı, karanlıkta yolun solgun tozu üstünde bile artık kadını ayırt edemez olmuştu. Sonra sopayı otların içine fırlattı ve döndü. Kuzen arkasında duruyordu. Eğer öbürü küçük olsaydı da Mink daha büyük olsaydı, onun üstüne basmış, onu yere yıkmış olurdu. Öbürü yana doğru bir adım attı ve Mink’in gittiği yöne döndü, bastırılmış soluğun hafif hırıltısını omzunda duyarak.

“Demek onu da fırlatıp attın,” dedi kuzen. Mink yanıtlamadı. Kalın, bilek-boyu tozda yan yana yürüdüler. Ayakları tozda hiç ses çıkarmıyordu. “En azından elli doları vardı. Söylüyorum sana, gördüm. Ve senin o parayı almadığına inanmamı bekliyorsun.” Mink yanıtlamadı. Sürekli yürüyorlardı, hızlı değil, ulaşacak bir yeri ya da acelesi olmayan iki insanın yürüdüğü gibi, eğlence ya da idman olsun diye. “Pekâlâ. Sana öyle bir şey yapacağım ki, başka bir canlı daha yapmaz bunu: Senin parayı almadığına inanmış olacağım, gerçekten hiç bakmadığına bile. Şimdi söyle, nereye koydun cesedi?” Mink ne yanıtladı ne de durakladı. Kuzen onu omzundan yakaladı ve durdurdu; şimdi o yırtıcı, tükenmiş solumanın, fısıldayan sesin içinde yalnız o eski şaşkınlık değil de buz gibi ve korkunç bir öfke vardı, gecikmeye gelmez bir yıkımın eşliğinde bir aptalın kavrayışına

ulaşabilmek için çabalayan bir kişi gibi: "Demek Hampton ve adamları aralarında bölüşsünler diye o elli doları bırakacaksın orada yatsın?"

Mink eli iterek silkeledi. "Bıraksana beni," dedi.

"Pekâlâ. Şöyle yapacağım. Sana şimdi yirmi beş dolar vereceğim. Seninle birlikte giderim, senin tüm yapacağın bana cüzdanı vermek olur; yerini görmem. Ya da bana pantolonunu verirsin, eğer içinden cüzdanı çıkartmak istemiyorsan. Sen ne dokunacaksın ne de parayı göreceksin." Mink yürüyüp gitmek için yine döndü. "Pekâlâ. Eğer bunu da yapmayı miden kaldırmıyorsa, bana söyle nerede olduğunu. Geri döndüğümde sana on dolar veririm, gerçi daha az önce on doları fırlatıp atan bir adam—" Mink yürüdü. O el yine omzunu kavradı ve çevirdi onu; o gerilmiş yırtıcı ses soluksuz karanlığın içinden, hiçbir yerden ve her yerden fısıldadı: "Bekle. Dinle. İyi dinle. Diyelim ki ben Hampton'ı aradım, bütün gün buradaydı; bu gece de buralarda bir yerdedir. Diyelim ki bir yanlışı düzelteceğimi söyledim ona, o tüfeğin sonbaharda kaybolmadığını çünkü daha geçen hafta senin dükkâna gelip beş sentlik barut aldığını... Sonra sen anlatırsın ona, nasıl o yavru için senden kesilen para cezasını Houston'la o barut karşılığı değiş tokuş etmek istediğini—"

Bu kez eli koparıp fırlatmadı Mink. Yalnızca öbürünün tanımadığı o sabırlı ve bağışlamaz bıkkınlıkla ona doğru yürüdü, öbürü gerilerken o sürekli olarak kuzenin üstüne doğru gidiyordu. Sesini de hiç yükseltmemişti; dümdüz, değişmeyen bir tonda, "Senden istediğim beni rahat bırakman," dedi. "Sana beni rahat bırakmanı söylemiyorum; istiyorum. Kendim için değil. Çünkü yorgunum ben. Beni rahat bırakmanı istiyorum." Öbürü Mink'in önünde geriledi, biraz daha hızlı davranarak, öyle ki aralarındaki uzaklık arttı. Mink durduğunda, uzaklık giderek daha da arttı ve Mink artık öbürünü göremez oldu, yalnız öfkeden kudurmuş o fısıltı geliyordu:

"Pekâlâ. Seni kahrolası küçük pinti katil. Gör bakalım bu işten yakanı kurtarabilecek misin?"

Yine kasabaya yaklaşırken, ayakları tozda hiç ses çıkarmıyordu ve karanlıkta, hiç de ilerlemiyor gibiydi sanki, oysa dükkânın karanlık çıkıntısının hemen ötesinde Bayan Littlejohn'un

mutfak penceresindeki ışık –görünürdeki tek şey– sürekli yaklaşıyordu. Işığın biraz ötesinde bir yol sapağından dört mil içrideydi kulübesi. ‘İşte dosdoğru Jefferson’a ve de tren istasyonuna gideceğim yol burası,’ diye düşündü ve apansız, şimdi artık çok geç olduğundan, planlanmış ve zekice bir kaçışla, ininden çıkarılmış bitkin ve aç bir hayvan gibi, bataklığın ve koyaktaki ormanın içinden, kör, bezmiş, korkulu, iki büklüm bir kaçış arasında bir seçim yapabilme umudunu artık tümüyle yitirmiş olduğundan, biliyordu ki şimdi üç gündür yalnız umutlanmakla kalmamış gerçekten inanmıştı da o seçim olanağının ona verileceğine. Ve yalnızca bu seçme ayrıcalığını yitirmekle kalmamış, kuzenine cüzdanın içinde ne olduğunu görme ya da tahmin etme izni veren o kör talih yüzünden, şu acı kaçış bir başka geceye bırakılmıştı. Şimdi ona öyle görünmeye başlamıştı ki şu cılız ve yapayalnız ışık yalnızca korku dolu bir seçim için bile sonuncu olmayan bir hedefi işaretlemekle kalmayıp aynı zamanda umudun kendisinin de bir bitiş noktasıydı, ve ona özgürlükten kalan şeylerin tümü o ışıkla kendisinin yaklaşan ayağı arasında kasılmakta olan o yoldaydı. ‘Sanırdım ki bir adam öldürdüğünde, o iş orada biter,’ dedi kendi kendine. ‘Ama öyle olmuyor. Tam da o zaman başlıyor.’

Eve vardığında içeri girmede. Onun yerine, tahta yığınının arkasına yürüdü, baltasını aldı ve bir an yıldızları incelemek için durdu. Dokuzu geçeli çok olmamıştı; geceyarısına kadar zamanı vardı. Sonra evin çevresinde bir döndü ve mısır tarlasına girdi. Yamaçtan aşağı inerken yarı yolda durdu, dinledi, sonra yine ilerledi. Aşağıda koyağın içine de dalmadı hemen; kendisini gizleyebilecek kadar büyük olan ilk ağacın arkasına geçti, baltayı yeniden kolayca bulacağı bir biçimde özenle dayadı ağaca ve orada hiç kıpırtısız, sessizce soluk alarak durdu ve hışırdayan mısırların arasından telaşla ama ölçülü ölçülü koşan o ağır gövdeyi dinledi. O gergin ve hızlı soluk süratle yaklaşıyordu, sonra öbürü ağacın önünden koşuverdiğinde o soluk sesi ani bir iççeğişle kesiliverdi. Ve Mink hızla mısırlara doğru yöneldi.

Mısırların arasından yukarı tırmanıyorlardı şimdi, tek sıra halinde ve üç adım arayla. Mink arkasındaki o beceriksiz göv-

denin, o ısıklık gibi sesler çıkaran sıralar arasından sendeleyerek ve kamçılanarak geldiğini duyuyordu. Öfkeden köpürmüş, yırtıcı, zor zaptolunan soluğunun sesi bile geliyordu. Mink'in kendi geçişi sessizdi, mısırın şu kupkuruluğunda bile, sanki kendi gövdesinin katılığı yokmuş gibi. "Dinle," dedi kuzen. "Bırak bu işe iki mantıklı insan gibi bakalım..." Mısırın içinden çıktılar ve bahçeyi geçip eve girdiler, hâlâ üç adım arayla. Mink mutfığa gitti, lambayı yaktı ve ateşi yakmak için ocağın önüne çömeldi. Kuzen kapı ağzında durmuş ağır ağır soluyor ve öbürü çıraları tutuşturup ocağın üstündeki kahve kabını alıp suyla doldurarak tekrar ocağın üstüne oturturken seyrediyordu. "Yiyecek hiçbir şeyin yok mu?" dedi kuzen. Öbürü yanıtlamadı. "Biraz yemlik mısırın var, değil mi? Biraz ondan kavurabiliriz." Ateş şimdi iyice yanıyordu. Öbürü elini kahve kabının üstüne koydu, oysa daha ılınmaya bile başlamamıştı tabii. Kuzen onun başının arkasını gözlüyordu. "Pekâlâ," dedi. "Gidip biraz alalım ondan."

Öbürü elini kabın üstünden çekti. Arkaya dönüp bakmadı. "Git al," dedi. "Ben aç değilim." Kuzen kapı aralığında soluyordu, o durgun, eğik yüzü gözleyerek. Soluğu hafif, sürekli, hışırtılı bir ses çıkarıyordu.

"Pekâlâ," dedi. "Ben ahıra gidip biraz getireyim." Kapıdan ayrıldı, gürültüyle holden aşağı yürüdü, arka sundurmaya çıktı, bahçeye indi ve hemen koşmaya başladı. Kör karanlığın içinde deli gibi ve ayaklarının ucuna basarak evin önüne doğru koştu ve durdu, köşede gizlenip soluğunu tutarak ön kapıyı gözetledi, sonra yine koştu ve yavaşça basamakları çıktı. Mutfaktaki lambanın ışığıyla hafifçe aydınlanan holü görüyordu oradan; bir an için yeniden durdu, çömeldi, ters ters baktı. 'Orospu çocuğu aldattı beni,' diye düşündü. Dönüp arkaya gitti: Ve basamaklardan yukarı koştu, paldır küldür sendeleyerek ve toparlanarak, ve gürültüyle holden mutfak kapısına yürüdü ve kapının eşiğini geçer geçmez öbürünü aynı bıraktığı gibi, eli yine kahve kabının üstünde, ocağın yanında dururken gördü. 'Seni gidi küçük katil, orospu çocuğu,' diye düşündü. 'Buna dünyada inanmazdım. Beş yüz dolar için bile bir adamın bu kadar şeye katlanacağına inanmazdım.'

Ama kapının eşiğinde yeniden durduğunda, soluğunun biraz daha artmış hışırtısı ve hızı dışında sanki oradan hiç ayrılmamış gibiydi. Öbürünün ocağın üstüne çatlak bir porselen fincan, kalın camdan iri bir bardak, içinde biraz şeker olan bir teneke kutu ve bir kaşık getirişini izledi; konuştuğunda, sanki patronunun karısıyla çay masasında konuşurmuş gibiydi sesi: "En sonunda ısınmaya karar verdi, değil mi?" Öbürü yanıtlamadı. Fincanı sıcak suyla doldurdu, içine kaşıkla şeker koydu, karıştırdı ve gövdesinin dörtte üçü kuzenden öteye dönük, başı eğik, ocağın yanında durup fincandan içmeye başladı. Bir süre sonra kuzen yaklaştı, cam bardağı doldurdu ve içine şeker koyup içti, buruk bir yüzle, tüm yüz hatları bardağın kenarından öteye, yukarıya kaçır gibi; gözler, burun ve hatta ağız, sanki alnına toplaşmış gibi, sanki içine yerleşmiş oldukları deri, kafatasına yalnızca arkalarda bir yerden tutturulmuş gibi. "Dinle," dedi kuzen. "Gel şu işe yalnızca iki mantıklı insan gibi bakalım. Şurada bir yerlerde elli dolar yatıyor, kimsenin olmayan bir elli dolar. Ve sen beni almadan gidip onu alamazsın, çünkü ben bırakmam seni. Ve ben seni bırakıp gidip alamam, çünkü nerede olduğunu bilmiyorum. Yine de biz burada bu evde oturup kalıyoruz, oysa her harcadığımız dakika şu kahrolası şerifi ve adamlarını o parayı bulmaya daha çok yaklaştırıyor. Bu yalnızca basit bir ilke sorunu. Hoşlanmak ya da hoşlanmamak gibi şeyleri katmayacaksın bu işe. Eğer ben olsaydım senin yerinde, hepsini kendim almak isterdim, aynı senin gibi. Ama yapamazsın bunu ve ben de yapmam. Ama işte ikimiz de burada oturmuşuz—" Öbürü fincanı başına dikip boşalttı.

"Saat kaç?" dedi. Kuzen pantolon belinin buruşuk çıkıntısı içinden yağlı, ince bir meşin kayışın ucunda bir dolarlık bir saat çekip çıkardı. Ona bir göz atıp yeniden cebine yerleştirdi.

"Dokuzu yirmi sekiz geçiyor. Ve sonsuza dek kalmayacak orada. Ve benim sabah saat altıda dükkânı açmam gerek. Ve bu gece yatağa yatmadan önce beş mil yol yürümem gerek. Ama önemi yok bunun. Buna aldırdığım yok, çünkü bu işte kişisel bir şey yok, çünkü bu çok basit bir iş sorunu. Düşünsene..." Öbürü boş fincanı ocağın üstüne bıraktı.

"Dama?" dedi.

"...kendini. Sende... Ne?" Kuzen konuşmasını kesti. Öbürünün odaya geçip köşedeki gölgelerin arasından kısa, yayvan bir tahta parçası almasını seyretti. Onun üstündeki raftan da başka bir teneke kutu indirdi ve onları masaya getirdi. Yayvan tahta karakalemle almaşık karalanmış karelere ayrılmıştı; kutunun içindeyse iki ayrı renkte, avuç dolusu küçük porselen ve cam parçaları vardı, görünüşe bakılırsa, kırık bir tabaktan ve mavi bir cam şişeden artakalmışlardı. Tahtayı lambanın yakınına koydu ve pulları karşılıklı dizmeye başladı. Kuzen, ağzına götürdüğü bardak yarı yolda kalakalmış, onu izliyordu. Bir an için soluğunu bile kesti. Sonra yeniden soluk aldı. "Tabii, neden olmasın," dedi. Bardağı ocağın üstüne bıraktı ve öte yana bir iskemle çekti. Otururken öyle görünüyordu ki, sanki çökmesiyle birlikte yalnız iskemleyi değil masayı da, tıpkı sönüveren bir balon gibi, sarkık ve kötü doldurulmuş bir et yığınıyla sarmalamak üzereydi. "Oyununa beş sentten o elli dolara oynayacağız," dedi. "Tamam mı?"

"Oyna," dedi öbürü. Oynamaya başladılar – birisi buz gibi ve ölüm kalım işi bir düşünmeyle ve tutumlu sürüşlerle, öbürüyse bir tür beceriksizce sürat ve atılışla. Amatörce, neredeyse çocukça, önceden düşünmeden ve planlamadan ya da şans oyunlarında zekâdan çok dalavereye güvenen bir kişinin önsezisinden bile yoksun birisinin, kendisini, el çabukluğunun hiçbir yarar sağlamadığı, ama yine de apaçık ve basit sürüşlerde bile inanılmaz bir iyimserlikle hileye başvurmuş bir halde bulmasıydı bu, çoktandır tepkiye dönüşmüş ve belki de artık kendi denetimi dışında kalan o yola gelmez düzmecelikle, o atıl-gan ve beceriksiz sürüşlerini yaparak ve sonra sıkılmış yumruğunu geri çekip oturarak ve o hiç kırpmadan bakan, küçücük, uyanık gözleriyle karşısındaki durgun, bitkin, aşağıya dönük yüzü izleyerek, avuçladığı piyon ya da kral hâlâ masanın ucunda duran yumruğun içinde, para ve ölümden başka her şeyden sürekli konuşarak. 'Damanın eksikliği şu ki,' diye düşündü, 'damadan başka hiçbir şey değil.' Bir saatin sonunda on üç oyun ilerleydi.

"Gel bir çeyreğe çıkaralım," dedi.

"Saat kaç?" dedi öbürü. Kuzen yine belinden saatini çekip çıkardı ve geri koydu.

"On bire dört var."

"Oyna," dedi öbürü. Oynadılar. Kuzen artık konuşmuyordu. Şimdi çığnenmiş bir kurşunkalem koçanıyla tahtanın bir ucuna sayıları yazıyordu. Böylece, otuz dakika sonra, sayıları topladığında, kalemin ucu gözünün önüne bir simge değil de ondalığı ve dolar işaretleriyle birlikte tastamam bir toplam tutar serdi. Ama bu tutar sanki birdenbire yukarı doğru fırlayıp neredeyse duyulur bir vuruşla anlağına çarptı; o anda kaskatı kalakaldı ve süratle düşünürken, bir an için soluğu bile kesildi: 'Allah kahretsin. Allah kahretsin. Tabii hiç yenilmedi bana. İstemedi. Çünkü onun tüm payını kazandığımda, düşünecek, beni oraya götürmeyi göze almaya yanaşmayacak.' Bu yüzden şimdi tüm taktiğini değiştirmesi gerekiyordu. Şimdi kendiliğinden çıkarıp masanın üstüne bıraktığı saatin yüzünde sürünerek ilerleyen kollar ilk kez kesin bir anlam yüklenmişlerdi. 'Ama bu iş böyle sürüp gidemez; diye düşündü, o kısır öfkenin yeniden dirilişiyile. 'Bu böyle gidemez. Elli doların tümü için de olsa, bir adamın bunun daha fazlasına dayanması beklenemez." Bu yüzden yöntemini değiştirdi. Bunun üzerine sanki düzenbazlık bile ona karşı ant içmiş gibi oldu. O atılğan, beceriksiz, düzenbazca sürüşlerini yapıyor, bu kez avucunda kendi piyonu ya da kralıyla oturup bekliyordu. Yalnız şimdi öbürünün o soğuk, dümdüz, ölü sesi şu veya bu piyonun apansız beliriverdiği kareye gelmesinin olanaksız olduğunu göstermeye çalışırken, ipince sert eli de o bileği kavrayıveriyordu, ya da o yumruk açılıp içindekileri boşaltana değin o yumulu elin eklemlerini masaya çalıyordu. Ama o yine başvuruyordu düzmeceliğe, şaşırmış ve ürkmüş bir iyimserlikle ve umutla ve yeniden yakalanıyordu; sonra yine deniyordu, ikinci saatin sonunda tahtanın üstündeki sürüşleri artık çocuksu bile değildi de aptal ya da kör bir insanmkiilerdi. Ve şimdi yine konuşuyordu: "Dinle. Şurada şu elli dolar yatıyor. Hiç kimse-nin değil o para, çünkü adamın hiç hısmı yoktu, o paraya sahip çıkacak hiç kimsesi. Yalnızca orada yatıp bekliyor, ilk gelen adamın onu..."

"Oyna," dedi öbürü. Bir piyon sürdü Lump. "Hayır," dedi öbürü. "Atla." Lump atlayışı yaptı. Öbürü ikinci bir piyon sürdü.

"...ve sen burada belki de asılmaktan kaçmak için para gereksiniyorsun ve gidip onu alamıyorsun, ben çekip gitmeyeceğim için. Ve ben de sabah erken işe gidebileyim diye kalkıp eve gidip yatamıyorum, çünkü sen bana paranın nerede olduğunu göstermiyorsun..."

"Oyna," dedi öbürü. Kuzen bir piyon sürdü. "Hayır," dedi öbürü. "Atla." Kuzen atlayışı yaptı. Sonra, mavi bir cam parçasını tutan o kara kıllı, sıska parmakların beş atlayışta tahtadan çıkışını izledi.

"Ve şimdi saat geceyarısını çoktan geçti. Altı saat sonra gün ağarmaya başlayacak. Ve Hampton ve o kahrolası adamları..." Kuzen konuşmasını kesti. Öbürü şimdi ayağa kalkmış, ona bakıyordu, kuzen hemen fırladı. Masanın iki ucundan bakiştılar. "Evet?" dedi kuzen. Soluğu yine o sert, sinirli, hışırtılı sesi çıkarmaya başlamıştı, ama utkulu değildi henüz. "Evet?" dedi. "Evet?" Ama öbürü artık ona bakmıyordu, aşağı bakıyordu, yüzü durgun, bitkin, sanki cansızdı.

"Senden gitmeni istiyorum," dedi öbürü. "Senden beni rahat bırakmanı istiyorum."

"Öyle ya," dedi kuzen, sesi öbürününkinden daha yüksek değildi. "Şimdi mi bırakayım? Bütün bunlara katlandıktan sonra mı?" Öbürü kapıya doğru yürüdü. "Bekle," dedi kuzen. Öbürü duraklamadı. Kuzen lambayı üfledi ve holde yetiştirdi öbürüne. Yine konuşuyordu, şimdi fısıltıyla. "Altı saat önce bir dinleseydin beni. Onu çoktan almış ve geri dönüp yatmış olurduk, gecenin yarısını burada oturarak geçireceğimiz yerde. Görmüyor musun, nasıl göze göz, dişe dişte bunca zaman? Ben seni kıstırmıştım, sen de beni ve hiçbirimiz- Nereye gidiyoruz?" Öbürü yanıtlamadı. Süratle bahçeyi geçip gidiyordu, ahıra doğru, kuzen de peşinden; yine hemen arkasında o gergin, yırtıcı, genizden soluğu fısıldayan sesi duydu: "Allah kahretsin, belki sen istemiyorsun onun yarısını benim almamı ve belki ben de onun yarısını hiç kimsenin almasını istemiyorum. Ama, Allah kahretsin, şunun yarısı bile daha iyi değil mi şu kahrolası Hampton'ı ve adamlarını düşünmekten..." Mink ahı-

ra daldı, yemliğin kapısını açıp ayağını basamağa attı ve içine girdi; kuzen arkasında hemen kapının dibinde durmuştu ve uzanıp duvardaki çivisinden, bir ucundaki delikten bir kangal kendir ipi geçirilmiş, kısacık, pürüzsüz beyaz meşeden bir sopa indirdi –Houston’ın eskiden aygırı için kullandığı ve çiftliğinin el konulan parçasını Varner’lardan kiraladığı zaman orada bulduğu bir aygıt– ve döndü ve tek bir hareketle vurdu, çomağı elinden attı ve o ağır gövdeyi düşerken yakaladı, öyle ki gövdenin kendi ağırlığı onun yemliğe taşınmasına yardımcı oldu ve Mink’in yapması gereken tek şey, ayaklar eşiği atlayana dek gövdeyi içeri çekmek oldu. Saban takımından hamut ipini ve atın baş kayışını çözdü, bunlarla öbürünün ellerini ve ayaklarını bağladı, gömleğinin eteğinden bir parça yırttı ve bununla da ağzına tıkaç yaptı.

Koyağa vardığında, baltasını dayalı bıraktığı ağacı bulamadı. Neyin yanlış olduğunu biliyordu. Sanki o aralıksız sesin kesilmesiyle sessizliğin değil de geçmekte olan zamanın farkına varmıştı, öyle ki o sesin kesildiği an Mink geriye dönmüş ve saat altıda dükkânda başladığı âna gelmişti ve şimdi altı saat gecikmişti. ‘Çok çaba harcıyorsun,’ dedi kendi kendine. ‘Yavaşla-man gerek.’ Böylece yüze kadar sayana dek kendini hareketsiz tuttu. Yamaçtan yukarı doğru bakıp yerini saptamaya çalışıyordu; ağacın yukarısında mı yoksa aşağısında mı, sağında mı yoksa solunda mı olduğunu anlamak için. Sonra yarı yola kadar mısırların arasından tırmandı ve koyağa oradan baktı, baltayı bıraktığı ağacı biçiminden ve konumundan tanımaya çalışarak, şimdi sessizliğin değil de zamanın sürtüşmesinin güm-bürtüsü içinde dikilerek. Aradığı ağacın, durduğu yerin iyice altında olduğunu bildiği bir noktadan başlamayı düşündü. Böylece her ağacı yoklaya yoklaya ilerlerse bulurdu onu. Ama zamanın sesi çok yüksekti, öyle ki hareket etmeye, koşmaya başladığında ne koyağa ne de kulübeye doğru değil de, yamaç boyunca mısırlardan dışarı ve evinden yarım mil ötedeki yola doğru koşuyordu.

Bir mil daha koştu ve başka bir kulübeye vardı, kendisinin- kinden daha küçük ve daha yıkık dökük. Tüfeği bulan zencinin eviydi bu. Bir köpek vardı burada, soyu karışık bir teriyer, cır-

lak, bir kediden pek fazla büyük olmayan, Calliope* gibi gürültülü bir yaratık; bir anda evin altından fokurdayıp çıkmış gibi fırladı ve keskin çığlıklı bir isteriyle ona doğru atıldı. Adam tanıyordu köpeği ve köpek de onu tanıyor olmalıydı; susturmak için konuştu onunla, ama köpek havlamayı sürdürüyordu ve ses sanki önündeki karanlığın içinden bir düzine ayrı noktadan geliyordu, ki adam ansızın köpeğe doğru atıldı ve o çığlıklı gürültü de çabucak eve doğru kaçarak dindi. Adam yine koşmaya başladı, bu kez iyi bildiği bir tahta yığınının doğru; balta oradaydı. Tam onu kavramıştı ki karanlık kulübeden bir ses geldi. "Kim var orada?" Adam yanıtlamadı. Koşmaya başladı. Köpek arkasından hâlâ havlıyordu, ama şimdi evin aşağısındaydı. Şimdi mısırlar arasındaydı Mink yine, ama kendisinininkilerden çok daha iyi mısırlar arasında. Onların arasından koştu, aşağılara, koyağa doğru.

Koyağa dalmadan önce durdu ve bir yıldızdan kerteriz aldı. Bu yönden ağacı bulabileceğini sanmıyordu, onun aradığı o eski, çökük yoldu; yolu bir bulsa, kendine yön verebilirdi. En güvenilir gidiş, daha uzun da olsa, karanlıkta iyi tanıdığı yöreye ulaşana dek koyağın kıyısından geçmek ve ağaca oradan yönelmektir, ama kerteriz için göğü incelediğinde, 'Saat biri geçmiş,' diye düşündü.

Yine de, otuz dakika sonra, daha yolu bulamamıştı. Gök yüzünü yalnızca ara sıra görebilmiş ve o zamanlarda da ona yön veren yıldız görünmemişti. Ama yolundan fazla şaşmamış olduğunu sanıyordu. Hem kendi kendisini uyarmıştı: Umdüğundan çok önce çıkıverebilir karşısına; onun için gözünü iyi açmalısın. Ama bu kadar zamanda, ağacı bulması gereken uzaklığın iki katını yürümüşü. Kaybolduğunu anladığında ve sonunda bunu kabullendiğinde, ne korku ne umutsuzluk, ama öfke duydu. Sanki kuzeni ve kuzeninin iki üç saat önceki düzmeciliği gibi acımasızlık da aynı biçimde, bir an için acımasızlıkta gevşemiş olan müridinden yüz çevirmişti. Onu bu noktaya getiren, baltayı kaybettiği yerdeki ağacın yanından koşarak geçerken kuzeninin başına vurmak yerine onun yorulup gitme-

* İlham tanrıçaları arasında güzel söz ve kahramanlık şiirlerini etkileyebilen bir tanrıça. (Ç.N.)

sini umut ederek üç saatini harcamasına neden olan şey, şu insanlığıydı.

İlk dürtüsü koşmaktı, korkuyla değil de şimdi düşmanı olan o biriken saniyeler çığının önünde kalabilmek için. Ama susturdu bu dürtüyü, tükenmiş gövdesi bitkinlikten hafif hafif ve sürekli sarsılırken, kendini hiç kıpırtısız tutarak, ta ki kaslarının onu şaşırtıp koşmaya yeltenemeyeceklerine kuşkusu kalmayana kadar. Sonra tam arkaya, geldiği yöne döndüğüne kendisini inandırana kadar özenle, yavaş yavaş döndü ve ileri doğru yürüdü. Bir süre sonra gökyüzünü görebildiği bir açıklığa geldi. Koyağa girdiğinde üstüne yön kestirdiği yıldız şimdi tam önündeydi. 'Şimdi de saat ikiyi geçti,' diye düşündü.

Şimdi koşmaya başlamıştı, ya da gözüne yedirebildiğince hızlı ilerlemeye. Kendini tutamıyordu. 'Yolu şimdi bulmalıyım,' diye düşündü. 'Eğer geri gidip baştan başlamaya çalışırsam koyaktan çıkana kadar gün ağarır.' Bu yüzden hızla ilerledi, çalılıklar ve yeşillikler arasında sendeleyerek ve tökezleyerek, kendisini ağaçlardan korumak için bir kolu ileri uzanmış, sessiz soluk soluğa, kör gibi, gözkapaklarını çevreleyen kaslar, karanlığın o dümdüz, içine işlenmez yüzüne karşı sızıyla gerilmiş bir halde. Ansızın ayağının altında basacak toprak bulamadı; öbür adımını da attı, hiçliğin üstünde koşar gibi, sonra düşüğünü anladı; sonra da kendini sırtüstü buldu, soluk soluğa. Yoldaydı. Ama neresinde olduğunu bilemiyordu. 'Ama geçmedim orayı,' diye düşündü. 'Hâlâ onun batı yanındayım. Ve şimdi saat ikiyi geçiyor.'

Şimdi yeniden saptamıştı yerini. Sırtını yola çevirerek ve dümdüz bir yön izleyerek, koyağın kenarına ulaşacaktı. Sonra nerede olduğunu anlamaya çalışabilirdi. Kendini boşlukta düşer bulunca baltayı bir yana fırlatmıştı. Ellerin ve dizlerinin üstünde aradı onu ve buldu ve yoldan dışarı tırmanıp ilerlemeye koyuldu. Şimdi koşmuyordu. Şimdi bir daha kaybolmaması gerektiğini biliyordu. Bir saat sonra koyaktan çıktığında, bir mısır tarlasının ucunda olduğunu anladı. Kendisinininkiymiş bu; o yabansı, bir zamanlar sıvı yeryüzü şimdi eski katı boyutlarda ve yan yanlıklarda durağanlaşmıştı. Kendi evinin bodur dam çizgisini gördü ve yine koşarak, fısıldaşan mısırların arasında

biraz sendeleyerek, kuru dudakları ve kenetlenmiş dişleri arasından soluyarak ilerledi. Az sonra arkasına baltasını bırakmış olduğu ağacı gördü ve tanıdı, yine öyle oldu ki sanki zamanın içinde ölü bir noktaya geri dönüp gelmişti ve yalnızca zaman kaybolmuştu. Ağaç yaklaştı, tam onu geçmek üzereydi ki önündeki gölgenin içinden daha kalın bir gölge ayrıldı, hiç telaşsızca kalkarak doğruldu ve kuzeninin sesi duyuldu, güçsüz ve kaba: "Şu kahrolası baltanı unuttun ha? İşte burada. Al."

Hiç ses çıkarmadan, çığlık atmadan, soluğunu tutamadan duruvermişti Mink. 'Yalnız, baltayı kullanmasam daha iyi olur,' diye düşündü, sakın, kımıltısız; öbürü tepesinde kaba kaba solurken ve o kaba, güçsüz, öfkeli sesiyle konuşurken: "Seni gidi küçük kardeş katili! Eğer bir adamın dayanabileceği her şeye katlanmış olmasaydım, yirmi beş dolar için ya da yirmi beş bin için, şununla başına vurur, sonra seni dışarı taşır ve Hampton'ın arabasının içine kendi elimle atardım. Ve Tanrı bilir ya burada benim yerime oturmuş seni bekleyen Hampton değilse senin sayende değil bu. Allah kahretsin, o ele geçirdiğini sandığın öbür yirmi beş dolar için keyfinden kıs kıs gülmeye yeni başlamıştın ki Hampton ve onun tüm kahrolası sürüsü o yemliğe gelip beni çözmeye ve yüzüme su atmaya başladılar. Ve ben yine senin için yalan söyledim. Onlara dedim ki: 'Benim başıma vurdu, bağladı beni ve paralarımı çalıp tren yoluna seğirtti.' Şimdi söyle, daha ne kadar bu yalanları söylemeyi sürdüreceğimi sanıyorsun sırf kendi boynunu kurtarmak için? Ha? Evet? Neyi bekliyoruz? Hampton'ı mı?"

"Evet," dedi Mink. "Pekâlâ." 'Ama baltayla değil,' diye düşündü. Döndü ve ağaçların içine doğru ilerledi. Öbürü onu izledi, şimdi tam topuğunun dibinden; o yırtıcı, genizden soluk, o güçsüz, öfkeli ses neredeyse başının tepesindeydi, öyle ki Mink eğilip eliyle ayağının çevresinde aranırken, öbürü ona çarptı.

"Şimdi ne yapıyorsun, Allah aşkına? Şu kahrolası baltayı yine mi kaybettin? Bul şunu, bana ver ve sonra yürü git, göster bana nerede olduğunu, yalnız güneş doğmadan önce değil kahrolası, oy-emici..." Eli dokundu ve yeterince büyük bir sopa buldu. 'Bu kez göremediğim için iki kere vurmaya hazır olma-

lıyım,' diye düşündü, doğrulurken. O kaba, öfkeli sese doğru salladı sopayı, yeniden gerilip tekrar vurarak, oysa tek vuruş yeterli olmuştu.

Şimdi nerede olduğunu biliyordu. Bir kılavuza gerek yoktu, gerçi hemen anladı ona yön veren bir şeyin varolduğunu ve artık oldukça hızlı gitmeye başladı; havadaki o incecik koku izini burnuyla yoklaya yoklaya, şimdi çok hızlı gitmesi gerektiğini anlamıştı. 'Çünkü saat üçü çoktan geçmiştir şimdi,' diye düşündü ve anımsadı: 'Onu unutmuştum.' Bir adamın başka bir adamı öldürmesine karşı sanki her şey sözbirliğine girmişti. Sonra o kokuyu aldığını iyice anladı, çünkü şimdi bir odak noktası, yön verici bir tek nokta yoktu, her yerdeydi o koku; o açıklığı gördü ve hemen sonra da yağmursuz gökyüzü parçasına doğru yükselen yanmış meşenin tepesiz kabuğunu. Elini kabuğa değdirerek kendini yeterli uzaklık için ayarladı ve baltayı salladı. Tüm baş, sapına kadar, o çürük gövdenin içine saplandı. Asıldı baltaya, onu büke büke kurtardı ve yeniden kaldırdı. Sonra -hiç ses yoktu, yalnızca karanlığın kendisi inleyip akıyordu arkasında, dönmeye çalıştı ama çok geç kalmıştı- omuzlarının ortasına bir şey çarptı. Hemen anladı ne olduğunu. Düşerken o soluğu ve dişleri yakınında duyduğunda şaşırmamıştı bile ve dönmeye, baltayı kaldırmaya çabalarken, dişleri bu kez boğazında duydu ve o ateş gibi soluk kokusu yüzüne çarptı. Köpeği şimdilik koluyla itip geri fırlattı ve dizlerinin üstünde doğrulup iki eliyle baltayı kavradı. Köpek ikinci kez atlarken gözlerini seçebildi. Hiç durmadan ona doğru uçuyor gibiydiler. Gözlere doğru salladı baltayı, ama hiçbir şeye vuramadı: Baltanın başı toprağa saplandı, ardından onu da neredeyse yüzüstü yere sürükleyerek. Bu kez köpeğin gözlerini gördüğünde ayakta ydı. Baltayı kaldırıp gözlere doğru koştu. Gözler yok olduktan sonra bile hayvana saldırdı durdu, yeşilliklerin arasında oraya buraya atılıp çarparak. Sonunda durdu, balta havada, soluk soluğa hiçbir şey görmeden ve duymadan dinledi. Sonra ağaca döndü.

Baltanın ilk vuruşuyla köpek yeniden fırladı. Adam umuyordu bunu. Bu kez baltanın başını gömmemişti ve döndüğünde balta elinde havada ve hazırды. Gözlere indirdi ve balta-

nun vurduktan sonra elinden fırlayışını duydu ve hayvanın çalılıklar arasında çırpınıp inlediği yere doğru atıldı, çevresine ayağıyla çılginca vurup aranarak; sonra dinlemek için çömelip durdu, ve başka bir sese doğru atıldı, yeniden ayağıyla aranarak, ama boşuna. Sonra elleri ve dizleri üstüne çöktü ve giderek genişleyen çemberler çizerek ağacın çevresinde emeklemeye başladı, baltayı bulmak için. Sonunda onu bulduğunda, kabuğun çentikli tepesinin ötesinde sabah yıldızını görebiliyordu.

Kabuğun dibine yeniden baltayı vurmaya başladı her bir vuruştan sonra balta havada, ayakları ve dizleri hemen dönüvermek için tetikte, durup dinleyerek. Ama hiçbir şey duymadı. Sonra sürekli kesmeye başladı; her bir indirişte balta, kuma ya da talaşa vurur gibi, sapma kadar gömülüydü. Sonra balta çürük ağacın içine saplandı, sapı ve tümü; şimdi biliyordu ki o kokusunu aldığı şey düş değildi. Onun için elleriyle kabuğa asılmaya başladı, yüzü öte yana dönük, dişleri açıkta, kenetlenmiş ve aralarından soluğu ısıklıla çıkararak. Bir ara koluyla köpeği yine geri fırlattı, ama hayvan ağlar gibi sesler çıkararak yeniden saldırdı ona ve sonra o pis hayvanın sanki gürültüyle dışarı fışkırır gibi olduğu o giderek genişleyen deliğe başını soktu. "Çekil oradan, Allah belanı versin senin!" diye soluk soluğa haykırdı adam, sanki bir insanla konuşurmuşçasına ve köpeği yine öteye fırlatmaya çalışarak: "Yer bırak bana!" Cesede asıldı, çekerken etin sanki kendi ağırlığına dayanamazcasına kemikten ayrılır gibi olduğunu hissederek. Şimdi köpek, başının tümünü ve omuzlarını deliğe sokmuş, uluyordu. Gövde ansızın dışarı düşüverince, adam da geriye yıkıldı ve ceset bacaklarının üstünde, çamurun içine sırtüstü serildi. Köpek cesedin başında havlıyordu. Adam kalktı ve tekmeledi onu. köpek geri çekildi, ama adam eğilip bacaklardan tutarak geri geri yürümeye başlayınca, yine yanı başına geldi. Köpek, şimdi cesetle ilgiliydi ve adam hareket halindeyken havlamıyordu. Ama soluk almak için durduğunda, yeniden havlamaya başladı ve adam yine gerinip tekmeledi onu ve birden fark etti ki hayvanı gerçekten görebiliyordu şimdi, çünkü gün ağarmaya başlamıştı. Hayvan artık iyice seçilebiliyordu, sıska, ipince, yüzünün orta yerinde kanlı taze bir yarıkla, havlıyordu. Ona bakarken adam eğildi ve

eliyle aranarak bir sopa buldu. amurdan kaypaklaşmış ama sağlam bir sopaydı. Köpek yeniden havlamak için başını kaldırdığında, vurdu. Köpek hızla döndü; adama doğru sıçrarken omzundan böğrüne kadar inen uzun kurşun yarası gözüktü. Bu kez sopa tam iki gözünün orta yerine isabet etti. Minik cese- din ayak bileklerini kavradı, şimdi yüzü öne dönük, koşmaya başlamıştı.

Koyaktan çıkıp ırmağın yakasına vardığında, doğu kızarmaya başlamıştı. Akarsuyun kendisi hâlâ görünmüyordu –al- tında suyun aktığı, pamuk katmanı gibi upuzun, sisten bir kıyı. Mink eğildi; kendisinin iki katı olan o gövdeyi bir kez daha kal- dırdı ve sisin içine doğru fırlattı; atarken kendisi de onun ar- dından savrulmuştu ama kendisini durdurabilmeyi başardı. Ve gövdenin gözden kaybolduğu anda, dört tane olması gereken yerde üç tane kol ve bacağın tembel tembel yayılışını gördü; geri dönmek için dengesini bulduğunda tam koşmaya davran- mıştı ki arkasından köpeğin pıtır pıtır gelişini duydu ve hayvan Mink'in sırtına çarpıverdi. Ama hiç durmamıştı. Adam elleri ve dizleri üstündeyken köpeğin koskocaman kanatsız bir kuş gibi havada uçup sonra sisin içinde yok olduğunu gördü. Ayağa kalktı ve koşmaya başladı. Bir kez tökezleyip düştü, ama kalkıp yeniden koştu. Sonra ardında o hızlı, yumuşak ayak seslerini duydu, yine düştü; elleri ve dizleri üstündeyken, onun yine te- pesinden uçup havada bir dönüş yaparak tam önünde kendi- siyle yüz yüze gelecek biçimde yere indiğini gördü; Mink daha kalkmaya davranmadan üzerine atıldığında gözleri iki puro ateşi gibiydi. Adam elleriyle hayvanın yüzüne vurdu, kalktı ve koştu. Kabuğa birlikte ulaştılar. Adam az önce açtığı yarığın içi- ne uzanıp çılgın gibi o kopuk kolu ararken, köpek yine saldırdı ona; omzunu, sırtını ve bacaklarını ısırmaya çabalıyordu. Sonra köpek yok oldu. Bir ses dedi ki: "Pekâlâ, Mink. Yakaladık onu. Şimdi çıkabilirsin."

Araba, evinin arkasındaki ağaçların arasında bekliyordu, iki gün önce tekerlek izlerini bulduğu yerde. Arka koltukta bir görevliyle birlikte oturdu, bileği onunkine kelepçelenmiş ola- rak. Şerifse öbür görevlinin, arabayı kullananın yanında oturu- yordu. Arabacı, Varner'ın dükkânına ve oradan da Jefferson yo-

luna doğru çevirdi atları, ama şerif onu durdurdu. "Bekle," dedi ve ön koltukta oturduğu yerden arkaya döndü- koskocaman bir adamdı, boyunsuz; üstünde düğmeleri açık bir yelek ve yakasız, kolalı bir gömlek. O geniş, ağır yüzünün üstündeki küçücük, soğuk, kurnaz gözleri, çiğ hamura bastırılmış iki kara cam parçasına benziyordu. İkisine de bakarak şöyle dedi: "Bu yolun öbür ucu nereye çıkar?"

"Eski Whiteleaf köprüsü yoluna," dedi arkadaki görevli. "Buradan on dört mil uzakta. Köprüye varınca Whiteleaf dükkânından hâlâ dokuz mil ötede olursun. Ve Whiteleaf dükkânına vardığında, Jefferson'dan hâlâ sekiz mil ötedesin. Varner'inkine sadece yirmi beş mil var."

"Bu kez Varner'inkini atlarınız sanırım," dedi şerif. "Hadi sür, Jim."

"Öyle ya," dedi öbürü. "Sür arabayı, Jim. Tasarruf edeceğimiz kendi paramız olmayacak ki, yalnızca devletin parası." Yüzünü tam öne çevirmekte olan şerif, durdu ve yeniden adamına baktı. İkisi bakıştılar. "Tamam dedim, değil mi?" dedi görevli. "İleri."

O sabahın geri kalanını ve öğleni, çamlık tepelerde döne döne giderek geçirdiler. Şerifin yanında bir ayakkabı kutusu dolusu soğuk yiyecek ve ıslak çul torbalara sarılı bir testi ayran bile vardı. Arabayı durdurmadan yediler, yalnızca yolu kesen bir suda atları sulamak için durarak. Sonra yol, tepelerden aşağı doğru inmeye başladı ve öğle sonrasının erken saatlerinde, iyi ürünün, alevlenmiş ağır mısırın bol olduğu ve pamuk toplayıcılarının dolup taşmış sıralar arasında hâlâ dolaştığı o upuzun, geniş verimli ovadaki Whiteleaf dükkânının yanından geçtiler; Mink, patentli ilaç ve tütün afişlerinin altında sundurmada oturmuş ya da çömelmiş duran adamların birden ayağa kalktıklarını gördü. "İyi, iyi," dedi arkadaki görevli. "On, on beş dakika için bile olsa, burada da adlarının Houston olduğuna inanmış gözükme isteyen insanlar var."

"Sür git," dedi şerif. İlerlediler, o kalın, yumuşak tozun içinde, o upuzun, sıcaktan kavrulan yaz öğle sonrasını karıştıyarak, ama onunla yarışmaları olanaksızdı ve bir süre sonra o yırtıcı güneş arabanın bir yanına, Mink'in oturduğu yana kay-

dı. Şerif başını çevirmeden ve piposunu ağzından çıkarmadan konuşuyordu şimdi: "George, yer değiştir onunla. Bırak gölgede otursun o."

"Ben iyiyim," dedi Mink. "Rahatsız etmiyor beni." Bir süre sonra gerçekten rahatsız etmedi onu, ya da öbürlerini ettiğinden daha çok etmedi, çünkü yol yeniden tepelere yaklaşıyordu, şimdi alçalmakta olan güneşin altında ağır ağır ilerleyen arabanın üstünde çamların uzun gölgeleri yavaşça yuvarlanıp giderken, yeniden yükselerek kıvrılıyordu yol; az sonra en son vadinin ötesinde Jefferson'ın kendisi görülecekti, ardında güneşin o boşlukta asılı yırtıcı topu tam önden ve hemen hemen arabayla aynı düzeyde, hepsinin yüzünde parıldayarak, yavaş yavaş düşerken. Bir ağaçta bir tahta tabela asılıydı, üstünde *Jefferson 4 mil* ibaresiyle birlikte bir tüccarın ismi yazılı, hiç hareketsiz gibi görünürken önce onlara yaklaşıp sonra geçiveren bir tabela. Mink ayaklarını oynattı biraz, kelepçeli elinin dirseğini sıçrayış için gerdi, güç topladı ve ayakları önde, kendisini ilerletmekte olan arabadan dışarı fırlattı, sonra o beklediği silkinme için kolunu ve omzunu hızla çekti ama çok geç; öyle oldu ki gövdesi tekerlekten kurtulup dışa doğru fırladıysa da başı arabanın tepesini destekleyen dayanağın V'si içine kaydı ve tüm gövdesinin ağırlığı ve hızı, sıkışmış boynuna bindi. Şimdi bir an içinde kemiği, boyun omurlarını duyacaktı ki gövdesini yine büktü ve geriye doğru, dönmekte olan tekerleğin olduğunu sandığı yere doğru itti kendisini. 'Ayağımı şu tekerlek sopalarına bir takabilsem bir şeyler olabilir,' diye düşündü, ve ayağını tekerleğe doğru savurdu durdu, gövdesinin her kımıldanışının boynuna kadar yürüdüğünü duyarken, sanki hangisinin, -yaşayan kemiğin mi yoksa ölü metalin mi- önce kırılacağını kesin bir tarifsizlik içinde, buz gibi bir öfkeyle, görmek ister gibi. Sonra ense köküne bir şey çarptı ve bir vuruş olmaktan çıkıp öldürmek amacı güden mantıklı ve öfkeli bir basınca dönüştü. Kemiğin sesini duyduğunu sandı ve görevlinin seslendiğini duydu: "Fren! Allah kahretsin, fren! Fren!" Arabanın hızla kaydığını hissetti ve hatta şerifin koltuktan eğilip arkadaki öfkeden kudurmuş görevliyle kapıştığını bile görür gibi oldu; tıkanıp oksürüyor, soluğu kesiliyor, ağzını kapamak istiyor ama kapaya-

mıyor, suyun soğuk, sert çarpışı altından başını çekmeye çalışıyordu. Güneşli göğe karşı bir büyük dal vardı başının üstünde, yapraklar arasında hafif bir esinti ve bir de o üç yüz. Ama bir süre sonra yeniden soluk almaya başladı ve o hafif esinti yüzünün ıslaklığını kuruttu. Şimdi yalnız gömleği biraz nemliydi; serin akşam yeli daha çıkmamıştı da yalnızca sonunda o dayanılmaz güneşten özgür kılınmış, alacakaranlığın başlangıcı içinden esen bir yel vardı. Araba şimdi güneşe doğru fıskırması ağaçların düzenli yüksek yayı altında ilerliyordu; parlak renkli küçük giysiler içinde çocukların güneş batarken bağırışıp oynadıkları kırpılmış ve bakımlı çimlerin arasından ve hanımların tertemiz öğle sonrası entarileri içinde salıncaklı sandalyelerde oturdukları verandalardan ve işten eve dönen erkeklerin temiz, boyalı bahçe kapılarından içeri girip, akşamın o uzun başlangıcı içinde, tabak dolusu yemeklere ve fincan dolusu kahvelere doğru yürüdükleri yerlerden geçiyorlardı.

Hapishaneye arkadan dolaşıp geldiler ve kapalı avluya girdiler. "Atla," dedi şerif. "Çıkarın onu dışarı."

"İyiymi ben," dedi Mink. Ama ses çıkarabilmek için iki kez konuşması gerekti ve o zaman bile kendi sesi değildi çıkan. "Yürüeyebilirim."

Doktor gittikten sonra somyasına uzandı Mink. Duvarda küçücük, yüksek, demir parmaklıklı bir pencere vardı, ama pencerenin ötesinde alacakaranlıktan başka bir şey yoktu. Sonra bir yerde pişmekte olan akşamın yemeğinin kokusunu aldı—domuz eti, sıcak ekmek ve kahve— ve birden ağzının içinde sıcak, ince, tuzlu bir sıvı akmaya başladı, ama yutkunmak istediğinde, öylesine bir acı duydu ki doğrulup oturdu ve sıcak tuzu yutmaya çalıştı, acıyı hafifletmek için boynunu ve başını yavaş yavaş oynatarak. Sonra demir parmaklıklı kapının öte yanında gümbürdeyen ve süratle yaklaşan ayak sesleri duydu, ve kalıp demirlerin arasından, binlerce ufak tefek beyaz adam suçunun kurbanı olmuş zencilerin birlikte yiyip uyudukları koğuşa baktı. Basamakların en tepesini görebiliyordu, gürültü oradan gelmişti ve az sonra yıpranmış şapkalar ve başlıklarla örtülü düzensiz bir baş yığınının, yıpranmış pantolonlar ve yırtık pırtık ayakkabılar içinde bir sürü gövdenin birden patlak vererek

o kötü kokulu kiraç odayı sürtünen ayakların ve yumuşak, budalaca, tekdüze mırıltıların alçak sesli gümbürtüsüyle dolduruşunu seyretti –sokaklarda çalıştırılan o zincire vurulu grup, ser-serilikten ya da jiletle dövüşmekten ya da on, on beş sent için zar atmaktan hapse girmiş, yedi ya da sekiz kişi hiç olmazsa on saat için küreklerinden ve taş çekiçlerinden özgür kılınmışlardı. Parmaklıklara asılıp onlara baktı. "O—" dedi. Ama gırtlğından hiç ses çıkmadı. Elini boğazına koydu ve yeniden konuştu, kupkuru, hırıl hırıl bir ses çıkararak. Zenciler birden durup ona baktılar, gözleri o solgun yüzlerinde ak ak ve kıpırtısızdı. "Her şey yolundaydı," dedi Mink, "ta ki darmadağın olmaya başlayana dek. O köpekle başa çıkabilirdim." Boğazını tuttu, sesi sert, kuru ve hırıltılıydı. "Ama o orospunun piçi üstüme saldır-maya başladı."

"Kim o?" dedi zencilerden biri. Aralarında fısıldaştılar, mırıltılarla. Ak gözler ona doğru yuvarlandı.

"Her şey yolundaydı," dedi Mink. "Ama o orospunun piçi..."

"Sus, beyaz adam," dedi zenci. "Sus. Anlatma bize bu zırvaları."

"Her şey yolunda olacaktı," dedi Mink, sert, fısıldayarak. Sonra sesi tümüyle yok oldu. Tek eliyle parmaklığı asılmış, öbür eliyle de boğazını kavramıştı. Zenciler birbirlerine sokulmuş, gözleri loş ışıktaki ak ak ve kıpırtısız, onu gözlüyorlardı. Sonra hep birlikte döndüler, basamaklara doğru seğırttiler ve Mink ağır ağır çıkışlarını da duydu; sonra yemeğın kokusunu aldı ve merdiven başını görmeye çalışarak parmaklıklara asıldı. 'Beyaz adamdan önce mi doyuracaklar şu zencileri?' diye düşündü, domuz etinin ve kahvenin kokusunu duyarken.

3

İnsanların yaşlandıkça zamanı ve olayların tarihini saptamakta yararlandıkları o kıştan önceki sonbahardı. Yazın yağmursuz sıcağı –altında meşe yapraklarının bile kahverengiye dönüşüp öldükleri o alev alev yanan günler, düzenli yıldızların soğuk ve göz kırpmaz bir şaşkınlıkla toza boğulmuş bir yeryu-

varlağına bakakalmış gibi görüldüğü geceler– sonunda kesildi, ve üç haftalık pastırma yazı süresince canlılığını yitirmeye yüz-tutmuş yeryüzü, o çok yaşlı Lilth*, yıllanmış, yılmaz fahişenin ölüm töreninin orta yerinde, tahtlanmış ve taçlanmış olarak hüküm sürdü. Sessizlikle ve yanan yaprakların ve odun dumanının kokusuyla dolu şu mavi, uyuşuk ve bomboş günlerde Ratliff, eviyle Meydan arasındaki yoldan gelip geçerken, hapishane penceresinin demirlerini bir çocuğun uzanabileceği yüksekliği fazla geçmeyen bir yerinden hafifçe kavramış, hareketsiz duran o iki küçük kirli eli görürdü. Ve öğle sonraları da içerdekinin ziyaretçilerini, karısını ve iki çocuğunu, hapishaneye girerken ya da çıkarken seyrederdi. O ilk gün, kadını kendi evine getirdiği gün, kadın evin bazı işlerini görmek istemişti, Ratliff'in kız kardeşinin kadına yapması için izin verebileceği her işi, o zamana kadar hep yeğenlerinin yaptığı süpürme, bulaşık yıkama ve ateş için odun kesme işlerini (ve bu arada, böyle yaparken, onların o çocukça aşağılamalarına da yol açarak) yapmak için ısrar etmişti. Görünüşe göre kız kardeşin o dilsiz ve öfkeli bağnazlığından habersizdi. Ratliff'in sonunda bir tür şaşkın ve uyanık... acıma değil de ilgiyle algıladığı gibi iriydi ama şişman değildi, aslında inceydi bile. Çoğunlukla çıplak ayaklı, uzun zamandır köklerde yeniden siyaha dönüşmüş o karmakarışık boyalı saç yığınıyla ve içinde katı ama henüz tümüyle kaybolmamış bir güzellikten bir şeyler kalmış olan o soğuk yüzle dolaşırdı, gerçi bu güzellik yalnızca kökleşmiş ve sökülüp atılamaz bir özgüven ya da belki yalnızca dayanıklılık olabilirdi. Çünkü hükümlü yalnızca kefaleti değil (eğer ödeyebileceği bir şeyi olsaydı) vekâleti de geri çevirmişti. İki görevlinin arasında –ufak yüzü izlenilemezliğin ağaçtan oyma bir maskesi gibi, tükenmiş ve neredeyse bir deri bir kemik kalmış– sulh yargıcının önünde durmuştu ve dururken sanki orada yok gibiydi, kendisinin suçlanışını ya duyuyor ya duymuyordu, sonra görevlilerden birinin ona dokunmasıyla dönüp hapishaneye, hücrelerine gitmişti. Böylece dava, mahkemenin ekim döneminden mayıstaki ilkbahar dönemine ertelenmişti, ölen kocanın ar-

* Yahudi öykülerinde güzel kadın kılığında görünen gece devi. (Ç.N.)

dından karısının Hint usulü törensel intiharının sırf araç gereç yokluğundan, ya da oyuncuların yarısıyla oynanmaya çalışılan bir piyes benzeri gerçekleşmemesi gibi. Belki haftada üç öğle sonrası Ratliff tutuklunun ziyaretçilerini seyrediyordu; çocuklar Ratliff'in yeğenlerinin elden düşme giysileri içinde, üçü birlikte hapis haneye girerken ve onların dördünün orada o kapalı hücrede, katran ruhu ve insan salgılarının çok eskilerden hortlayan ağır kokuları içinde oturushlarını düşünüyordu –ter, idrar, tüm eski acılardan fıskırmış kusmuk: Dehşet, güçsüzlük, umut; Flem Snopes'u bekliyor, diye düşündü. Flem Snopes'u.

Sonra kış ve soğuklar geldi. O zamana kadar kadın bir iş bulmuştu. Kadının bildiği kadar Ratliff de biliyordu öbür düzenin çok sürmeyeceğini, çünkü bir bakıma Ratliff'in kız kardeşinin evi sayılırdı orası, yalnızca oy çoğunluğunun kız kardeşten yana olmasından ötürü olsa bile. Bu yüzden kadın Ratliff'e gelip yanlarından ayrılacağını söylediğinde, yalnız şaşmamakla kalmamış, üstünden bir yük kalkmış gibi rahatlamıştı. Sonra, kadın ona yanlarından ayrılacağını daha yeni söylemişti ki, Ratliff'e bir şey oldu. Kendi kendine iki çocuğu göstermişti neden olarak. "İş konusu tamam," demişti. "İyi ettin. Ama bu evden çıkman gerekmez. Eğer çıkarsan kalacak yer ve yiyecek parası vermen gerekecek. Ama sen biriktirmek zorundasın. Paraya ihtiyacın olacak."

"Evet," dedi kadın sertçe. "Paraya ihtiyacım olacak."

"O hâlâ sanıyor mu ki..." Kendini tuttu. Dedi ki: "Flem'in ne zaman geri geleceğini daha duymadın, değil mi?" Kadın yanıtlamadı. Ratliff yanıt beklemiyordu zaten. "Biriktirebildiğini biriktirmen gerek," dedi. "Onun için burada kal. Eğer bu konuda kendini daha rahat hissetmek istersen, kız kardeşime her hafta çocuklar için bir dolar ödersin. Küçük bir çocuğun yedi günde yarım dolardan daha fazlasını yiyeceğini sanmam. Ama burada kal."

Böylece kaldı kadın. Ratliff onlara kendi odasını vermişti, kendisi de en büyük yeğeniyle birlikte yatıyordu. Kadının işi, Savoy Oteli adında, kırık dökük, ünü belirsiz bir sokak içi pansiyonundaydı. İş gün doğarken başlıyor ve karanlık bastıktan biraz, bazen de epeyce sonra bitiyordu. Ortallığı süpürüyor, ya-

takları yapıyor ve yemek pişirmede yardımcı oluyordu, çünkü bulaşıkları yıkayan ve ateşleri yakan bir zenci kapıcı vardı. Kadın yemeklerini de orada yiyor ve haftada üç dolar alıyordu. "Yalnız bu kadının topukları su toplayacak şu hayvan tüccarlarının, ufak jüri üyelerinin ve zenci sigortası temsilcilerinin odalarına bütün gece çıplak ayak koşarak girip çıkmaktan," dedi bir kasaba nüktecisi. Ama bu, kadının bileceği bir işti. Ratliff bu konuda bir şey bilmiyordu ve umurunda da değildi ve kendi yararına, bundan çok daha da azına inanıyordu. Böylece şimdi kadını pazar öğle sonraları dışında hiç görmüyordu. Çocuklar, Ratliff'in onlara aldığı yeni paltoları sırtlarında ve kadın da Ratliff'in eski paltosu içinde (kadın Ratliff'e bu palto için elli sent ödemekte diretmmişti) üçü hapishanenin kapısından girerken ya da oradan çıkarken görünürlerdi. O zaman Ratliff farkına vardı ki bir tek hısmı bile görmeye gelmemiştii Mink'i -ne yaşlı Ab ne de okul öğretmeni, ne demirci ne de yeni çırak. Ve eğer bu davayla ilgili tüm gerçekler bilinseydi, diye düşündü Ratliff, şu hücrede bulunması gereken birisi daha var onlardan. Ya da aynı buna benzeyen bir başka hücrede, çünkü bir adamı iki kez asmak olanaksızdır; tabii ki eğer bir Snopes'a başka bir Snopes için bile ölüm cezası giydirilirse.

Şükran Günü'nde kar yağdı ve iki günden fazla sürmediği halde ardından aralık başında demir gibi bir soğuk geldi, toprağı donmuş gibi kaskatı bırakan bir soğuk, öyle ki birkaç hafta sonra üstünde tozlar uçuşuyordu. Duman bacadan çıkmadan beyazlaşıveriyor ve çok yükselmeden, içinde gün boyu güneşin pişmemiş bir kurabiye gibi solgun ve hareketsiz durduğu sisli göğün kendisiyle aynı renge dönüşüyordu. 'Şimdi artık onu görmeye gelmemelerinin gereği bile kalmadı,' dedi Ratliff kendi kendine. Bir adamın Frenchman's Bend'den buraya şu yirmi mili yalnızca bir merhamet uğruna gelmesi düşünülürse, bir Snopes bile bunu yapamadığı için özür dilemek zorunda kalmaz. Şimdi demir parmaklıklarla eller arasında bir pencere vardı; herhangi bir kişi hapishanenin önünde onları görmek için duraklayıp bakınsa da görünmüyordu eller artık. Gerçekten, oradan geçen birisi çok hızlı yürürdü kuşkusuz, paltosu içinde sırtı iki büklüm, yün eldivenli elleriyle kulaklarını tutarak; so-

luğu, burnunun kıpkırmızı ucunda ve sulanan gözlerinde dola-
nıp sonra boş Meydana dağılırken; belki içindekilerin, araların-
da bir lamba ile yorganlara sarınıp oturdukları tek bir arabanın
ilerlediği ve çevredeki dükkânların buzlu pencerelerinin anla-
yış ve pişmanlıktan uzak, kataraktlı yaşlı adam yüzleri gibi ba-
kar görüldüğü Meydana.

Noel de aynı tuz renkli göğün altında geçti, demir gibi top-
rağın yüzeyinde bile bir yumuşama olmadan, ama ocak ayında
kuzeybatıdan bir esinti kopup geldi ve gökyüzünü temizledi.
Güneş, donmuş toprakta gölgeler çizmeye başladı ve üç gün
içinde öğlenleri toprağın bazı parçaları biraz eridi, birkaç san-
tim kadar bir yeri, tereyağı ya da dingil yağı sürülmüş gibi; öğ-
lene doğru insanlar dışarı çıkmaya başlıyorlardı, 'fareler ya da
hamamböcekleri gibi,' dedi Ratliff kendi kendine, şaşkın şaşkın
ve çekimser, güneşe ya da o çok eski, neredeyse unutulmuş bir
zamandan sonra yeniden yumuşak, yeniden bir ayak izi çıkara-
bilecek güçte toprak parçalarına bakarak. "Bu gece tekrar don-
mayacak," diyorlardı birbirlerine. "Güneybatıdan bulutlanıyor.
Yağmur yağacak ve topraktan donu yıkayıp götürecektir ve her
şey yoluna girecek yine." Yağdı da. Rüzgâr yön değiştirip do-
ğuya geçti. "Tekrar kuzeybatıya dönecek ve yeniden don yapa-
cak. Bu bile kardan daha iyidir," dediler birbirlerine, ama yağ-
mur çoktan sulu kara dönüşmüştü ve karanlık basarken kar
yağmaya başladı; iki gün yağdı ve yağdıkça eriyip çamur oldu,
ama sonunda çamur dondu, kar hâlâ yağıyordu, ardından hiç
esintisiz, demir gibi bir soğuk indi karın üstüne, buzla kaplan-
mış ölü bir dünyaya gözkulak olacak, ısıtmayan güneş bile ol-
madan görünürde; ocak ve sonra şubat, hiçbir yerde hiçbir kı-
pırtı yoktu, o alçak, sürekli dumanların arasında ve kaldırım-
lardan yürüyemeyip hiçbir at ayağının basamayacağı sokakla-
rın orta yerinde, kasaba ya da ev yönünde düşe kalka ilerleme-
ye çalışan tek tük insanın dışında; hiçbir ses de yoktu, kütük
doğrayan baltanın ve günlük trenlerin o yapayalnız düdükleri-
nin dışında; Ratliff görür gibi olurdu onları, kapkara, boyutsuz
ve insansız ve uçup giden o tüy gibi buharla bezenmiş, beyaz
ve kaskatı ıssızlığın içinde amaçsızca koşup giderken. Şimdi
evde, o pazar öğle sonralarında kendi ateşinin yanı başında

otururken, yemekten sonra kadının çocukları almaya geldiğini ve onlara, yeğenlerle birlikte pazar okuluna giderken (kız kardeşi istemişti bunu) havanın sıcaklığına ya da soğukluğuna aldırmaksızın, küçülmüş giysilerinin üstüne yeni paltolarını giydirdiğini duyar ve onların dördünün, hâlâ paltolarına sarılı, birbirlerine sokulup, hücreyi ısıtamasa da yalnızca duvarlardan o çok eskilerden beri ortalarda barınmış acı ve kederlerin terini gözyaşları gibi emen o küçücük, etkisiz sobanın çevresinde oturuşlarını düşünürdü. Daha sonra geri dönerlerdi. Kadın akşam yemeğine hiç kalmazdı, ama ayda bir kez Ratliff'e, on iki dolarlık aylığından biriktirdiği sekiz doları ve nasıl elde ettiği belirsiz, o ufak ve büyük öbür paraları (bir kez dokuz dolar fazlası vardı) getirirdi. Ratliff bu konuda soru sormazdı ona. Kadının bankacısıydı o. Kız kardeşi bunu ya biliyor ya da bilmiyordu, ama galiba biliyordu. Paranın toplamı giderek artıyordu. "Ama haftalar sürecektir bu," dedi Ratliff. Kadın yanıtlamadı. "Belki bir mektup yazar," dedi Ratliff. "Ne olursa olsun, kan kandır."

Don çok uzun sürmezdi. Martin dokuzunda yeniden kar yağdı ve bu kar daha buza dönüşmeden kalktı yerden. Böylece insanlar kımıldamaya başladı ve bir cumartesi günü Ratliff yarı yarıya ortak olduğu lokantaya girdi ve yine Bookwright'ı gördü; önünde, çoğu yumurta olan bir tabak dolusu karmakarışık edilmiş bir yemek yığınıyla. Neredeyse altı aydır birbirlerini görmemişlerdi. Aralarında hiçbir selamlaşma olmadı. "Kız eve dönmüş yine," dedi Bookwright. "Geçen hafta dönmüş."

"Pek çabuk davranıyor," dedi Ratliff. "Beş dakika önce Savoy Otel'i'nin arka kapısından bir faraş dolusu kül atarken gördüm onu."

"Ben öbürünü demek istedim," dedi Bookwright, yerken. "Flem'inkini. Geçen hafta Will arabayla Mottstown'a gidip getirdi onları."

"Onlar kim?"

"Kız ve bebek. Flem yok."

Demek Flem duymuş, diye düşündü Ratliff. Birisi ona yazmış bile. "Bebek ha," dedi. "İyi iyi. Şubat, ocak, aralık, kasım, ekim, eylül, ağustos, ve mart ayının bir kısmı. Daha tütün çiğneyecek kadar büyümemiştir herhalde."

"Çiğneyemez," dedi Bookwright. "Bir kız çünkü."

Böylece bir süre ne yapacağını kestiremedi, ama karar vermesi çok uzun sürmedi. En iyisi şimdi, dedi kendi kendine. Umutlandığını bilmeden de olsa, kadın bir şeyler umut ediyorduyorsa bile. Ertesi günün öğle sonrası kadın çocukları almaya gelene dek bekledi onu. "Karısı dönmüş," dedi. Yalnızca bir an için hiç kımıldamadı kadın. "Gerçekten başka bir şey beklemiyordun zaten, değil mi?" dedi.

"Hayır," dedi kadın.

Sonra, o kış bile sonunda bitmişti. Başladığı gibi son bulmuştu, yağmurla, soğuk bir yağmurla değil de topraktan o dayanıklı demir gibi donu yıkayıp götüren gürültülü, yırtıcı, ılık bir yağmurla ve o gecikmiş ilkbahar, yağmurun ayağının hemen dibinden her şeyiyle birden parıl parıl geliverdi; allak bullak ve darmadağınık, meyve ve çiçek ve yaprak, alaca otlaklar ve bahar açmış ağaçlar ve kırkan sabanın altında kışın uyuşukluğundan koyu koyu kırkılarak çıkan uzun tarlalar. Ratliff önünden geçerken gördü ki, okul ekim nedeniyle çoktan kapanmıştı bile. Arabasını dükkânın önüne çekti, atlarını o eski bildik direğe bağladı ve sundurmaya çıktı. Altı ay kadar önce onlara son kez baktığından bu yana sanki hiç kımıldamamış gibi kaykılmış ya da çömelmiş oturan yedi sekiz kişinin arasına daldı. "Evet, beyler," dedi. "Görüyorum ki okul kapanmış bile. Şimdi çocuklar tarlaya gider ve sizlere de biraz dinlenmek düşer."

"Okul ekim ayından beri kapalı," dedi Quick. "Öğretmen çekti gitti."

"İ. O.? Çekti gitti mi?"

"Bir gün karısı geldi. İ. O. başını bir kaldırdı, onu gördü ve toz oldu."

"Nesi geldi?" dedi Ratliff.

"Karısı," dedi Tull. "Ya da öyle olduğunu söyleyen birisi. İri yarı, gri renkli bir kadın, elinde bir..."

"Palavra atma," dedi Ratliff. "Evli değildi ki o. Üç yıldır burada değil mi o? Annesi demek istiyorsun."

"Yok, yok," dedi Tull. "Karısı olacak kadar gençti. Yalnızca tepeden tırnağa gri renkli bir kadın. Altı aylık kadar bir bebekle."

“Bir bebekle mi?” dedi Ratliff. Gözlerini kırıştıtararak birer birer hepsinin yüzüne baktı. “Buraya bakın,” dedi. “Nedir bütün bunlar? Bırak altı aylık bir bebeği, nasıl karısı olurmuş onun? Üç yıldır burada değil mi bu adam? Bu işi becermek için yeterince uzaklaşmadı bile buradan.”

“Wallstreet diyor ki onunmuşlar,” dedi Tull.

“Wallstreet?” dedi Ratliff. “Kim bu Wallstreet?”

“Şu Eck’in oğlu.”

“O on yaşlarındaki oğlan mı?” Ratliff şimdi gözlerini kırıştıtararak Tull’a bakıyordu. “Bir ya da iki yıl öncesine kadar hiç panik olmamıştı ki borsada. Nasıl olur da on yaşındaki bir çocuğun adı Wallstreet olur?”

“Sanırım onun karısı ve çocuğu onlar,” dedi Quick. “En azından o arabaya bir bakış attı I. O. ve o zamandan beri de ortalarda görünmedi.”

“Demek öyle,” dedi Ratliff. “Pantolonun içinden çıkıveren bir bebek bir adamın kaçmasına iyi bir neden, yeter ki adamın kaçmaya davranacak kadar hakkı olsun. Bunu da bulabilmiş demek I. O.”

“O hak gerekliydi onun için,” dedi Bookwright, o sert, tepeden inme sesiyle. “Bu bebek tutabilirdi onu, eğer başka birisi I. O.’yu önce yere yıkıp bebeğe onu yakalayabilmesi için yeterli zamanı verseydi. Bebek, I. O.’nun şimdi olduğundan daha iriydi neredeyse.”

“Yine de yakalayabilir onu belki,” dedi Quick.

“Evet,” dedi Tull. “Kadın dükkâna gelip bir kutu sardalye ve peksimet aldı. Sonra birisinin ona I. O.’nun gittiğini söylediği yöne doğru sürdü arabayı. Yürüyerek gitmişti I. O. Kadın ve bebek ikisi de yediler sardalyeleri.”

“Amma iş ha,” dedi Ratliff. “Şu Snopes’lara bak. Amma iş ha!” Konuşmasını kesti. Hepsi sessizce Varner’ların yoldan geçmekte olan arabasına baktılar. Eve doğru gidiyordu. Zenci arabayı sürüyor, arka koltukta, annesiyle birlikte Bayan Flem Snopes oturuyordu. Araba dükkânın önünden geçerken o güzel yüz hiç dönmedi bile. Profilden geçip gitti, dingin, dalgın, umursamaz. Trajik bir yüz değildi bu: Yalnızca lanetlenmiş bir yüzdü. Araba geçti gitti.

"Gerçekten orada, o hapishanede Flem Snopes'un geri dönüp onu çıkartmasını mı bekliyor?" dedi dördüncü bir adam.

"Flâlâ hapiste," dedi Ratliff.

"Ama Flem'i mi bekliyor?" dedi Quick.

"Flayır," dedi Ratliff. "Çünkü o duruşma olup bitmeden Flem buraya dönmez." Sonra Bayan Littlejohn kendi verandasına çıkıp yemek zilini çaldı ve hepsi birden kalkıp dağılmaya başladılar. Ratliff ve Bookwright basamakları birlikte indiler.

"Saçma," dedi Bookwright. "Flem Snopes bile sırf cebinden para çıkmasın diye kendi öz kuzeninin asılmasına göz yummaz."

"Sanırım Flem biliyor bu işin oraya varmayacağını. Jack Houston önden vurulmuştu ve herkes de bilir ki, tabancasız hiçbir yere gitmezdi o ve atın yolda dönüp kaçtığı yerdeki izlerinin yanı başında buldular tabancayı. Kendisi düşerken elinden ya da cebinden düşmüştü oraya, ya da düşmemiştii. Sanırım Flem bütün bunları araştırmıştır. Bu yüzden de her şey bitmeden gelmiyor geri. Mink'in karısı başına dert olacağından ya da herkes onu kuzenini hapiste bıraktığından ötürü suçlayacak diye bu kasabaya gelmeyecek. Bir Snopes'un bile hiçbir zaman yapmayacağı şeyler var. Onların tam ne olduklarını bilmiyorum ama bir yerlerde bir şeyler var."

Sonra Bookwright ilerledi. Ratliff atları çözdü, arabayı Bayan Littlejohn'un bahçesine sürdü, atları koşum kayışlarından çıkardı ve koşum kayışlarını ahıra götürdü. Eylülün o öğle sonrasından beri de görmemişti ahır ve bir şey, ne olduğunu bilmediği bir şey, onu kışkırtmış ve itelemişti; kayışları astı, o loş, yüksek, amonyak kokulu tünelden, boş bölmelerin arasından geçti, en sondakine kadar yürüdü ve içeri baktığında o kalın, kadınsı, oturan butları, karanlığın içinde sessizce duran o biçimsiz bedeni, dönüp yukarı ona doğru bakan o bezgin yüzü gördü ve bir an için o bozguna uğramış gözlerde anımsama diye bir şey olamasa da neredeyse tanımaya benzer bir şey belirdi ve o salyaları akan ağız gevşedi; bir ses çıkardı, boğuk, düşkün, kısık bir ses. Tulumlu dizlerin üstünde Ratliff, tıpkı çocukların Noel'de aldıkları gibi, tahtadan yapılmış, yıpranmış oyuncak bir inek gördü.

Demirci dükkânına varmadan duymuştu çekicin sesini. Çekiç havada kalakaldı; o donuk, açık, sağlıklı yüz, ne şaşkınlık ne de soruşturma belirtisi olmaksızın, neredeyse hiç tanımadan, Ratliff'e baktı. "Ne var ne yok, Eck?" dedi Ratliff. "Hemen yemekten sonra atlarının eski nallarını çekip yeniden nallar mısın onları? Bu gece yola çıkmam gerek."

"Tamam," dedi öbürü. "Ne zaman getirirsen yaparım."

"Tamam," dedi Ratliff. "Şu senin oğlan. Bu yakınlarda onun adını değiştirdin, değil mi?" Öbürü ona baktı, çekiç yine havada kalmıştı. Örsün üstünde şekillendirdiği demirin al ucu yavaş yavaş soldu. "Wallstreet."

"Ha," dedi öbürü. "Hayır, efendim. Onun adı değiştirilmedi. Geçen yıla kadar seslenilecek bir adı bile yoktu onun. İlk kırım öldükten sonra onu anneannesiyile bırakmıştım, ben yerleşecek bir yer ararken; o zaman yaşıım yalnızca on altıydı. Anneanne ona dedesinin adını vermiş, ama dedenin de gerçek bir adı yoktu. Sonra geçen yıl ben buraya yerleşip onu buraya çağırttığımda, ona bir ad bulsak iyi olur diye düşündüm. I. O. bu adı gazetede okumuş. Eğer oğlana Wallstreet adını verirsek belki o da Wallstreet borsasını yürütenler gibi zengin olur diye düşündü I. O."

"Ha," dedi Ratliff. "On altı ha. Ve demek bir çocuk yetmedi senin bir yere yerleşip kalman için. Kaç tanesi yetti?"

"Üç çocuğum var."

Wallstreet'den başka iki tane. Ne?"

"Wall'den başka üç tane," dedi öbürü.

"Ha," dedi Ratliff. Öbürü bir an bekledi. Sonra çekici yeniden kaldırdı. Ama durdu ve örsün üstündeki soğumuş demire bakakaldı. Sonra çekici elinden bıraktı ve ateşe doğru döndü. "Demek o yirmi doların hepsini ödemek zorunda kaldın," dedi Ratliff. Öbürü ona baktı yeniden. "Geçen yaz o inek için."

"Evet. Öbür oyuncak inek için de iki teklik daha."

"Onu sen mi satın aldın ona?"

"Evet. Acıdım oğlana. Düşündüm ki ne zaman oturup düşünmeye başlayacak olsa, belki de o oyuncak ona bir avuntu olur."

Dördüncü Kitap
KÖYLÜLER

Birinci Bölüm

1

Güneşin batmasından az önce dükkânın sundurmasında oturan adamlar, güneyden yoldan yukarı doğru gelen, üstü örtülü, katırlarla çekilen ve ardında apaçık canlı gibi görünen nesnelerden oluşan, güneşin alçalmış ışığında sanki kocaman ilan tahtalarında rasgele yırtılmış gibi görünen değişik boyutlu ve değişik renkli paçavraları –diyelim ki, sirk afişlerini– anımsatan ve bir uçurtma kuyruğu gibi, kendi apayrı ve topluca hareketinde uyumlu, uzunca bir dizinin bağlı olduğu bir araba gördüler.

“Nedir bu Allah aşkına?” dedi birisi.

“Bu bir sirk,” dedi Quick. Hepsi ayağa kalkmaya başladılar, gözlerini arabadan ayırmadan. Arabanın ardındaki hayvanların at olduğunu şimdi iyice görebiliyorlardı. Arabanın içindeyse iki adam vardı.

“Allah kahretsin,” dedi birinci adam –adı Freeman’dı. “Flem Snopes bu.” Araba dükkânın önüne gelip durduğunda hepsi ayaktaydılar. Snopes indi ve basamaklara doğru ilerledi. Sanki bu sabah ayrılmıştı oradan. Aynı kasketi ve aynı gri pantolonu giymiş, beyaz gömleğin üstüne aynı küçük papyonu takmıştı. Basamakları çıktı.

“Nasılsın, Flem?” dedi Quick. Öbürü basamakları çıkarken kısaca hepsine, ama hiçbirini görmeden, baktı. “Sirk mi oynatacaksın?”

"Baylar," dedi Flem. Sundurmayı geçti; hepsi ona yol açtılar. Adamlar basamakları inip, peşinde tavşandan az büyük, papağan gibi alacalı, birbirlerine ve arabaya çit teli parçalarıyla bağlı atların kıpırdaşan bir yığın halinde durduğu arabaya yanaştılar. Patiska örtülü, küçük gövdeli, ipince bacaklı ve içinde uyumsuz gözlerinin yabanıl ama boyun eğmiş bakışlarla dö-nüp durduğu pembe yüzlü atlar birbirlerine sokuluyorlar, alacalı bulacalı, kıpırtısız ama uyanık, geyik gibi yabanıl, çingiraklı yılan gibi öldürücü, güvercin gibi sessiz duruyorlardı. Adamlar saygılı bir mesafede durmuş, onları seyrediyorlardı. O anda Jody Varner, grubu omzuyla yarararak kendisine yol açıp geldi ve öne geçti.

"Kendine dikkat et," dedi bir ses gerilerden. Ama çok geç kalmıştı. En yakındaki hayvan bir şimşek hızıyla arka ayakları üstünde yükseldi; ön ayaklarını bir boksörden daha hızlı, iki kez Varner'ın yüzüne çarptı; bu şahlanışın devinimi onu öbürlerine bağlayan telde yürüyerek öbür atların arasında da bir düşüş ve atılışlar dalgası yarattı. "Oha, sizi süpürge kuyruklu saman yakıcı edepsizler," dedi aynı ses. Arabayla gelen ikinci adamdı bu. Bir yabancıydı. Kapkara gür bir bıyığı, geniş, soluk bir şapkası vardı. Kalabalığı yarıp atıldığında ve onları atlardan uzaklaştırmak için yüzünü döndüğünde, daracık kot pantolonunun ceplerinde, ağır, sedef kabızalı bir tabancanın ucunu ve küçük pastaların konduğu türden süslü bir karton kutu gördüler. "Onlardan uzak durun çocuklar," dedi adam. "Ürktüler biraz, çok uzun zamandır binen olmadı da."

"Ne kadar zamandır?" dedi Quick. Yabancı adam Quick'e baktı. Ablakça, oldukça soğuk, yel ısırmış bir yüzü ve solgun, soğuk gözleri vardı. O sımsıkı pantolonun içine göbeği tasta-mam yerleşmişti.

"Sanırım Mississippi Nehri'ni geçmek için vapura bindirildiklerinden beri," dedi Varner. Yabancı ona baktı. "Benim adım Varner," dedi Jody.

"Benimki de Hipps," dedi öbürü. "Bana Buck diyebilirsin." Başının sol yanında, o yandaki kulağının tepesini de içine alan çok kötü ve yeni açılmış bir yarık vardı. Dingil yağı gibi kara bir madde sürülmüştü üstüne. Hepsi yara izine baktılar.

Sonra cebinden o karton kutuyu çıkarıp içinden avucuna bir zencefilli çörek silkeleyip, onu bıyığının altından ağzına atışını seyrettiler.

"Flem'le senin oralarda ötede bir iş mi geldi başınıza?" dedi Quick. Yabancı çiğnemesini kesti. Birisine dimdik baktığında gözleri kazılan bir topraktan apansız ortaya çıkıveren iki parça çakmaktaşı gibi oluyordu.

"Ötede nerede?" dedi.

"Kulağının arkası," dedi Quick.

"Ha," dedi öbürü. "Şu." Kulağına dokundu. "Bu benim hatamdı. Bir akşam şunları sıraya dizerken dalgınlığıma geldi. Başka bir şeyi kuruyordum ve telin ne kadar uzun olduğunu unutmuştum." Çiğnedi. Hepsi onun kulağına baktılar. "Bir atın çevresinde dalgın olan her adamın başına gelebilir. Üstüne biraz dingil macunu koyarsın ve ertesi gün unutursun bile yarıyı. Şimdi epey kıpırdak bunlar, gün boyu hiçbir şey yapmadan tembel tembel durmaktan. İki günlük çalışmayla dökerler kurtlarını." Ağzına bir zencefilli çörek daha attı ve çiğnedi. "Uysallaşacaklarına inanmıyor musunuz?" Kimse yanıtlamadı. Taylara baktılar, ciddi ve kaçamak. Jody döndü ve dükkâna gitti. "İyidir bunlar, yumuşak başlı taylardır," dedi yabancı. "Bakın, şimdi." Karton kutuyu cebine koydu ve elini uzatarak atlara yaklaştı. En yakında olanı şimdi üç ayağı üstünde duruyordu. Uyur gibi görünüyordu. Gözkapığı, gök mavisi gözün üstüne düşmüştü; başı, ütü tahtası gibi bir biçimdeydi. Gözkapığını hiç kaldırmadan başını silkeledi, sarı dişler kenetlendi. Bir an için at ve adam bir kapışma içinde karmakarışık oldular sanki. Sonra hiç kıpırtısız kaldılar, yabancının yüksek topukları toprağa saplanmış, bir eli hayvanın burun deliklerini kavramış, hayvan boğuk boğuk ve kesik kesik soluyarak inerken onun boynunu arkaya kadar bükmişti. "Gördünüz mü?" dedi yabancı, soluk soluğa bir sesle. Boynunda ve çenesinin çevresinde damarları bembeyaz ve kaskatı dışarı uğramıştı. "Gördünüz mü? Yapacağınız tek şey onları biraz çekip çevirmek ve bir iki gün öldüresiye çalıştırmak. Şimdi dikkatli olun. Bana yer açın orada." Biraz geri çekildiler. Yabancı güç topladı ve sonra sıçradı. Sıçrayınca, ikinci bir at adamın sırtına atıldı ve tıpkı ustaca kılıç

kullanan birinin uçuşan bir tülü tek bir vuruşla ikiye ayırdığı gibi adamın yeleşini enseden eteğe kadar kesti.

"Çok güzel," dedi Quick. "Ama diyelim ki bir adamın yeleşini yok."

O sırada Jody Varner, ardında demirci, yeniden onları yarıp geldi. "Tamam, Buck," dedi. "Onları bahçeye soksan iyi olur. Eck sana yardım eder." Yabancı, yeleşinin parçaları iki yanından sallanarak arabanın koltuğuna çıktı. Demirci de onu izledi.

"Kalkın, Job'la Jezebel'in kılık değiştirmiş hayalleri," dedi yabancı. Araba ilerledikçe ardında birbirlerine telle bağlı taylar alacalı bulacalı kıpırtılarla davranıyorlar ve onların ardında da saygılı bir uzaklıkta adamlar yürüyordu. Hepsi birlikte yoldan yukarı yolağın içine ve oradan da Bayan Littlejohn'un arkasındaki bahçe kapısına vardılar. Eck indi ve kapıyı açtı. Araba kapıdan geçti ama taylar tel örgüyü gördüklerinde sürü halinde onları arabaya bağlayan tele asılarak gerilediler; hepsi de topluca arka ayakları üstüne dayanarak tek bir gövde gibi geri dönmeye çalışınca araba da birkaç adım geri kayd. Sonunda Texas'lı, söverek, katırları dizginledi ve tekerleği kilitledi. Onları izleyen adamlar çoktan kaçışmışlardı. "Gel buraya, Eck," dedi Texas'lı. "Çık buraya da dizginleri al." Demirci arabaya bindi ve dizginleri aldı. Sonra adamlar, elinde ilmeklenmiş karayılan kamçısıyla Texas'lınm inişini ve sürünün en sonuna geçerek onları kapıdan içeri sokuşunu izlediler, kırbaç o çift renkli sağrılara düzenli ve tabanca gibi inişlerle yılan gibi dolanıp durmuştu. Sonra seyirciler Bayan Littlejohn'un bahçesinden koşup bir ucu bahçeye bakan sundurmaya çıktılar.

"Onları nasıl böyle bir araya bağlayabildi dersiniz?" dedi Freeman.

"Bana kalsa onları nasıl çözüp serbest bırakacağını seyretmek isterdim," dedi Quick. Texas'lı yeniden arabaya binmişti. Az sonra Eck'le birlikte açık araba örtüsünün arka ucunda göründüler. Texas'lı tele yapıştı ve ilk atı arabaya doğru çekmeye başladı, ama at sanki kendi kendisini asmak ister gibi tele asılıyor, geri geri atılıyordu ve bu irkilme hayvandan hayvana geçerek tüm sürüye bulaşınca, hepsi yeniden geri geri asılıp kalkmaya başladılar.

"Hadi, bir yerinden de sen kavra," dedi Texas'lı. Eck de asıldı tele. Atlar, pembe yüzleri geri geri dalgalanan yığının üstünde çalkalanırken iki adama karşı direniyorlardı. "Çek onu, çek onu," dedi Texas'lı sertçe. "İsteseler de çıkamazlar arabanın üstüne." Araba yavaş yavaş geriledi, ta ki ilk baştaki atın başı arabanın arkasındaki sürmeli kapağa dayanana dek. Texas'lı teli çabucak bir bükte ve arabanın bir çubuğuna geçirdi. "Hiç gevşeklik kalmasın," dedi. Sonra yok oldu; hemen aynı saniye içinde, elinde ağır bir tel kesicisiyle yine gözüktü. "Aynen öyle tut onları," dedi ve atladı. O geniş şapkası, uçuşan lime lime yeleği, tel kesicisi ve her şeyiyle, o uzun dişler, yabancı gözler ve kesici ayaklardan oluşmuş rengârenk burgacın içinde yok oldu; şimdi bu kargaşadan atlar, ürkmüş keklıklar gibi, tek tek fırlamaya başlamışlardı, boyunlarında dikenli telden bir gerdanlıkla. Birincisi dümdüz bir çizgi üstünde son hızla bahçeyi geçti ve hızını hiç eksiltmeden parmaklığa çarptı. Tel esnedi sonra eski haline döndü ve atı yere yıktı. At bir süre yerde yattı, gözleri alev alev, bacakları hâlâ havada dörtünale gider gibi. Koşma hareketini hiç durdurmadan kalktı, bahçeyi deli gibi geçti ve karşı parmaklığa çarptı bu kez ve yeniden yere çakıldı. Şimdi öbürleri de başıboş bırakılmışlardı. Bir çanaktaki şaşkın bir balık sürüsü gibi bahçede seğirterek dönüp duruyorlardı. Şimdiye dek herkese kocaman gelirdi bu bahçe, ama şimdi tüm bu azgınlık ve devinimin bir tek tel örgü içinde olduğunu düşünmek bile aşağılanarak inkâr edilecek bir şeydi. Bir ayna oyunuydu sanki olanlar. O görülmemiş tozun içinde yabancı, tel kesicisini taşıyarak ve şimdi yeleği tümüyle yok olmuş bir durumda gözüktü. Koşmuyordu, yalnızca hafif ve uyanık bir çabuklukla ilerliyordu; hayvanların patiska örtüleri arasından kendine yol açarak, bir boksör gibi çalım atıp kaçınarak bahçe kapısına kadar geldi ve bahçeyi geçip sundurmaya çıktı. Gömleğinin bir kolu yalnızca omzunda bir noktadan asılı kalmıştı. Koparıp aldığı o parçayla yüzünü sildi, sonra fırlatıp attı onu ve karton kutuyu çıkardı, avucuna bir zencefilli çörek silkeledi. Hafifçe soluyordu yalnızca. "Oldukça canlılar şimdi," dedi. "Ama iki güne kalmaz yatışırlar." Çökmekte olan alacakaranlığa karşın taylar hâlâ ileri geri isterik balıklar gibi akıp duruyorlardı, ama o denli azılı değillerdi artık.

"Şunların sayısını biraz eksiltmeye yanaşacak bir adama ne verirsin?" dedi Quick. Texas'lı ona baktı; çiğneyen çenesi, bıyığın üstünde gözler neşesiz, sert ama dostçaydı. "Onlardan birinden seni kurtarmak için?" dedi Quick.

O sırada o küçük, menekşe gözlü çocuk sundurmaya geldi. "Baba, baba, babam nerede?" diyordu.

"Kimi arıyorsun, oğlum?" dedi birisi.

"Eck'in oğlu bu," dedi Quick. "Baban hâlâ orada, arabada. Buradaki Bay Buck'a yardım ediyor." Oğlan sundurmanın ucuna yürüdü, o küçücük pantolonu içinde, adamların minyatür bir kopyasıydı sanki.

"Baba," dedi. "Baba." Demirci hâlâ arabanın arkasından eğilmiş, hâlâ kesik telin ucundan tutuyordu. Bir an için kümelenmiş olan taylar şimdi arabanın yanından sürtünerek, akar gibi geçtiler ve yeniden ayrıldılar birbirlerinden, öyle oldu ki sanki birden sayıları iki katına çıktı, sonra ayrı yönlerle atıldılar; tozun içinde nallanmamış toynakların sert, hızlı pıtırıtısı yükseldi. "Annem yemeğe gelsin diyor," dedi oğlan.

Ay neredeyse dolunaydı o gece. Akşam yemeğinden sonra yeniden sundurma boyunca topladıklarında, değişen şey görünürlüğün azalmış olması bile değildi. Yalnızca her şeyi ayrıntılarına kadar işleyen gündüzden, o güvenilmez ve gümüşü duyarlılığı olan bir dönüşümdü bu ve şimdi atlar karmaşık bir gizlilik içinde kümelenmiş, tek tek ya da çiftler halinde atılıyorlar, akıcı, hayalet gibi ve hiç durmaksızın yeniden, apansız çığlıkların ve toynakların tedirgin pıtırıtılarının yükseldiği serap gibi yığınlar halinde toplaşıyorlardı.

Ratliff de aralarındaydı şimdi. Akşam yemeğinden az önce dönmüştü. Atlarını bahçeye sokmayı göze alamamış, onları dükkândan yarım mil ötede, Bookwright'ın ahırında bırakmıştı. Demek Flem eve dönmüş," dedi. "İyi, iyi. Will Varner ona Texas'a gitmesi için para vermişti, dönüş parasını da sizlerin ödemesi doğru olur sanırım." Çitin içinden çok yüksek, ince bir çığlık yükseldi. Flayvanlardan biri fırladı, dörtmala değil de uçarcasına gidiyordu, gövdesiz, boyutsuz. Yine de sıkışık toprağın üstünde sert toynakların hızlı, hafif vuruşlarının sesi duyuluyordu.

"Onun olduklarını söylemedi daha," dedi Quick.

"Onun olmadıklarını da söylemedi," dedi Freeman.

"Anlıyorum," dedi Ratliff. "Onun için seyirci kalıyorsunuz şimdilik. Onun olup olmadıklarını size söylemesini bekliyorsunuz. Ya da belki açık artırma bitene kadar beklersiniz ve o zaman ikiye ayrılırsınız, kiminiz Flem'i, kiminiz de şu Texas'lıyı izler, görürsünüz hangisinin parayı harcadığını. Ama şu var ki, bir adam bir güzel soyulduktan sonra, sanmam ki parayı kimin aldığına aldırısın."

"Belki Ratliff bu gece buradan ayrılırsa, yarın şu taylardan birini alması için zorlayamazlar onu," dedi bir üçüncüsü.

"Bak bu doğru," dedi Ratliff. "Bir adam bir Snopes'un oyununa gelmekten kaçabilir, eğer başlangıçta yeterince uyanık davranırsa. Sanmam ki bir Snopes iki kişiyi geçsin de onların arasında bir kurban bulmasın. Sizler kuşkusuz almayacaksınız bunlardan, öyle değil mi?" Hiç kimse yanıtlamadı. Basamaklara oturmuş, sırtlarını sundurma direklerine ya da parmaklığa dayamışlardı. Yalnız Ratliff ve Quick iskemlelerde oturuyorlardı, bu durumda ikisi için bütün öbürleri sundurmanın ötesindeki ay ışığının hülyalı parlaklığına yaslanmış birer karaltıydılar. Yolun karşısındaki armut ağacı şimdi baştan aşağı kırılgılı çiçeklerle bezenmişti; filizleri ve sürgünleri kollardan dışarı doğru fışkırmış değil de yatay dalların üzerinde, esintisiz ve dalgasız bir denizin en üst katında uyuyan boğulmuş bir kadının kendisinden apayrı, yukarı doğru dalgalanan saçı gibi, hiç kıpırtısız ve dikey duruyorlardı.

"Anse McCallum bir kez bu atlardan ikisini getirmişti Texas'tan," dedi basamaklarda oturan bir adam. Konuşurken hiç kıpırdamamıştı. Tek bir kişiye söylemiyordu bunu. "İyi bir takımdı. Biraz hafif. On yıl çalıştırdı onları. Hafif iş yaptırmıştı."

"Anımsıyorum," dedi bir başkası. "Anse demişti ki onların ikisi için on dört tüfek fişeği vermiş, öyle değil mi?"

"Benim duyduğuma göre tüfeği de vermiş," dedi bir üçüncüsü.

"Hayır, yalnızca fişekleri," dedi birincisi. "Adam ona tüfek karşılığında dört tane daha vermek istemiş, ama Anse dedi ki

gerek duymamış o kadar ata. Altısını birden Mississippi'ye getirmek pahalıya mal olurdu."

"Öyle ya," dedi ikincisi. "Bir adam bir ata ya da çiftine o kadar yatırım yapmazsa karşılığında çok şey beklemesi gerekmez de ondan." Üçü de yüksek sesle konuşmuyorlardı, yalnızca aralarında konuşuyorlardı, birbirleriyle, sanki orada yalnız oturuyorlarmış gibi. Ratliff, duvara dayanmış ve gölgenin içinde görünmez otururken sert, alaycı ama hafif bir ses çıkardı.

"Ratliff gülüyor," dedi bir dördüncü.

"Aldırmayın bana," dedi Ratliff. Konuşan üç kişi hiç kıpırdamamışlardı. Şimdi de kıpırdamadılar, ama yine de o üç karaltının çevresinde, paylanmış çocuklar gibi, inatçı, inanmış ve durgun bir birikim oldu sanki. Bir kuş, bir gölge, çevik, karanlık ve süratli, ay ışığında bir dolandı, armut ağacına kondu ve ötmeye başladı: Bir alaycı kuş.

"Bu yıl ilk fark ettiğim bu," dedi Freeman.

"Her gece Whiteleaf boyunca duyarsın bunları," dedi birinci adam. "Şubatta duydum bir tane. O karda. Bir zambak ağacında ötüyordu."

"Yeşeren ilk ağaç zambaktır," dedi üçüncüsü. "Onun için. Ona ötme isteği vermiştir, öyle yeşermeye başlayınca. Onun için zambak konup ötmüştür."

"İlk yeşeren zambak ağacı nudır?" dedi Quick. "Ya söğüt?"

"Söğüt ağaç değildir ki," dedi Freeman. "Ottur o."

"Eh, ne olduğunu bilmiyorum," dedi dördüncü. "Ama ot filan değil o. Çünkü otu söküp atarsın ve kurtulursun ondan. Ben on beş yıldır ilkbahar otlağımdan küme küme söğüt söküyorum. Her yıl aynı boya geliyorlar. Tek fark, her yıl iki üç ağaç daha eklenmesi."

"Ben senin yerinde olsam," dedi Ratliff, "Yarın güneş doğduğunda işte tam orada olurdum. Ama tabii sen öyle yapmayacaksın. Sanırım şu güneşin altında ya da Frenchman's Bend'de hiçbir şey yoktur ki sizi paranızı Flem Snopes'a ya da şu Texas'lı adama vermekten alıkoysun. Ama ben kuşkusuz bilmek isterdim paramı kime verdiğimi. Görünüşe bakılırsa Eck size söylemek ister. Komşuları için yapacağı benzer bu iyiliği, öyle değil mi? Flem'in kuzeni olmasının yanı sıra, o ve şu oğlu,

Wallstreet, atlara su taşımakta yardım ettiler o Texas'lı adama ve sabah beslenmelerinde yine yardım edecek Eck ona. Neden olmasın, belki onları teker teker yakalayıp fiyat artırmanız için sizin önünüze sürecektir olan kişi de Eck olacak. Doğru değil mi Eck?"

Basamaklarda sırtı bir direğe dayalı oturan öbür adam demirciydi. "Bilmiyorum," dedi.

"Çocuklar," dedi Ratliff. "Eck o atlarla ilgili her şeyi biliyor. Flem söyledi ona. Kaça olduklarını, kendisinin ve o Texas'lı adamın onlardan ne kazanmak istediklerini, ne kadar kâr etmek istediklerini. Hadi, Eck, söylesene." Öbürü hiç kıpırdamadı. En üst basamakta yüzü tam onlara dönük olmadan, orada onların sessiz ve dikkatli kulak kabartışlarının ve bekleyişlerinin birbirini izleyen tabakaları altında oturuyordu.

"Bilmiyorum," dedi. Ratliff gülmeye başladı. Öbürleri basamaklara ya da parmaklığa oturmuş ya da uzanmış dururken Ratliff iskemlede oturmuş gülüyordu ve aynı az önce onların dinleyişleri ve bekleyişleri altında Eck'in oturduğu gibi şimdi de onlar Ratliff'in kahkahaları altında oturuyorlardı. Ratliff gülmesini kesti. Kalktı. Sesli sesli esnedi.

"Tamam. Eğer istiyorsanız şu yaratıkları satın alırsınız arkadaşlar. Ama ben, ben bir kaplan ya da çingiraklı yılan almayı yeğlerim. Ve eğer Flem Snopes onlardan birini bana bağışlayacak olsa, dokunmaya korkarım ona, çünkü almaya gittiğinde bir de bakarsın boyalı bir köpeğe ya da bir parça bahçe hortumuna dönüşüvermiş. Hepinize teker teker iyi geceler dilerim." Ratliff içeri girdi. Onun ardından dönüp bakmadılar, ama bir süre sonra her biri oturduğu yerde şöyle bir kıpırdandı ve çitin içine doğru baktı, atların o lekeli, dağınık kabarışına ve akışına. Aralarından ara sıra ani bir çığlık ya da tok bir vuruş yükseli-veriyordu. Armut ağacında alaycı kuşun durmadan yinelenen aptalca şarkısı çırpınıyor ve çağılıyordu.

"Anse McCallum kendindeki iki taneden iyi bir takım kurdu," dedi ilk adam. "Biraz hafiftiler. Hepsi o kadar."

Ertesi sabah gün ışığında bir araba ve üç eyerli katır Bayan Littlejohn'un yolağında durmuştu ve altı adamla Eck Snopes'un oğlu çoktan çite dayanmış, ahır kapısı önünde sessiz bir

küme halinde birbirlerine sokulup kendilerini gözleyen adamları seyreden atlara bakıyorlardı. Yoldan ikinci bir araba geldi, yolağa dönüp durdu, ve o zaman oğlanın yanında çitte duranların sayısı sekize çıktı. Onların ötesinde atlar duruyordu; mavi kahverengili gözyuvarları alacalı yüzlerinin içinde kuşkulu kuşkulu yuvarlanıyordu. "Demek Snopes'un sirki bu, öyle mi?" dedi yeni gelenlerden birisi. Yüzlere bir göz attı; sonra sıranın en sonuna gidip demircinin ve küçük oğlanın yanında durdu. "Flem'in atları mı bunlar?" dedi adam demirciye.

"Bu atların kimin olduğunu Eck de bizden fazla bilmiyor," dedi öbürlerinden biri. "Flem onlarla aynı arabada geldi, bunu biliyor, çünkü gördü onu. Ama hepsi bu kadar."

"Ve bütün bileceği de bu," dedi bir ikincisi. "Flem Snopes'un işini bu dünyada bilecek son kişi kendi hısmıdır."

"Hayır," dedi birincisi. "O bile olmaz. Flem'in işinden söz edeceği ilk adam, en son adam da öldükten sonra geriye kalacak olan adamdır. Flem Snopes neyin peşinde olduğunu kendisine bile söylemez. En karanlık bir gecede kendi başına bir yatakta yatıyor olsa bile."

"Bak bu doğru," dedi bir üçüncüsü. "Flem bizi kırptığı gibi Eck'i ya da herhangi bir hısmını da aynı hızla kırpar. Doğru değil mi, Eck?"

"Bilmiyorum," dedi Eck. Hepsi atlara bakıyordu. Çünkü o anda hayvanlar, kulakları dimdik, dizleri kaskatı, sanki bir girdaba kapılıp sonra bir yamalı yorgan gibi dalga dalga alana yayılmış ve çit boyu sıralanmış adamlara yüzlerini dönerek yeniden toplaşmışlardı. Onun için Texas'lı aralarında birden belirene dek duymadı adamlar onun gelişini. Yeni bir gömlek ve kendisine çok küçük gelen başka bir yelek giymişti ve o anda karton kutuyu arka cebine yerleştirmekteydi.

"İyi sabahlar, iyi sabahlar," dedi. "Erken bir seçim yapmak için geldiniz, ha? Artırma başlayıp fiyatları yukarı fırlatmadan önce bana bir iki tanesi için bir öneride mi bulunmak istiyorsunuz?" Yabancıya çok uzun bakmamışlardı. Şimdi de ona değil, çitin içindeki atlara bakıyorlardı. Havyanlar başlarını eğmişler, tozun içine üflüyorlardı.

"Sanırım bir süre bakacağız," dedi birisi.

“Onların kahvaltı etmelerini görebilecek kadar erken geldiniz, her neyse,” dedi Texas’lı. “Bütün gece uyumadan aç durdular.” Çit kapısını açtı ve içeri girdi. Atlar hemen başlarını geri atıp ona baktılar. “Hey, Eck,” dedi Texas’lı omzunun üstünden, “çocuklar, aranızdan birkaç kişi gelip yardım etsin de bunları ahırın içine sürelim.” Biraz sonra Eck ve iki kişi daha çit kapısına ilerlediler. Küçük oğlan da babasının ayağının dibindeydi, ama Eck kapıyı kapamak için dönene dek görmemişti onu.

“Sen şu çitin dışında dur,” dedi Eck. “Şunlardan biri sen daha farkına varmadan bir meşe palamudu gibi kafanı koparır atar senin.” Kapıyı kapattı ve öbürlerinin arkasından gitti. Texas’lı şimdi onları bir yelpaze gibi dışa doğru dizmiş, kendisi de şimdi tedirgin bir küme halinde toplaşıp, koyun sürüsü gibi hafif hafif kaynaşmaya başlayarak adamlara bakan atlara yaklaşıyordu. Bayan Littlejohn mutfaktan çıktı ve bahçeyi geçip odun yığınının yürürken, çitin içine doğru baktı. İki üç parça odun aldı ve durdu, yine atları gözlüyordu. Şimdi çite dayanmış duranların arasında iki adam daha vardı.

“Hadi, hadi,” dedi Texas’lı. “Bir şey yapmazlar size. Yalnızca daha önce hiç dam altına girmediler de.”

“Bana kalsa bırakırım burada dışarda kalsınlar, eğer istedikleri buysa,” dedi Eck.

“Kendine bir sopa al –orada çitin yanında bir yığın araba sıırığı var– ve birisi üstünüze saldırmaya kalkarsa, başına bir tane indirin ki anlasın ne demek istediğinizi.” Adamlardan biri çite gitti, sıırıklardan üç tane aldı ve geri dönüp onları adamlara dağıttı. Bayan Littlejohn kucak dolusu odunu yüklenmiş olarak eve yürürken yarı yolda yine duraklayıp çitin içine doğru baktı. Küçük oğlan şimdi yine babasının tam arkasındaydı, gerçi bu kez baba daha görmemişti onu. Adamlar atlara doğru yaklaştılar. Küme şimdi kendi içlerinde kendilerine doğru dönmeğe çabalayan alacalı birliklere bölünmüştü. Texas’lı hiç durmadan, yüksek, neşeli bir sesle onlara sayıp sövüyordu. “Girin şuraya, sizi gidi banjo suratlı tavşanlar. Telaşlandırmayın onları. Bırakın yavaş yavaş girsinler. Hey! Girin şuraya. Ne sanıyorsunuz bu ahır, mahkeme salonu mu? Ya da belki bir kilisede birisi kalkıp sizden bağış mı toplayacak sanıyorsunuz?” Hayvanlar

yavaş yavaş geriliyorlardı. Ara sıra birisi kümeden kopup fırlamaya yelteniyor, ama Texas'lı onu, ustaca attığı tozlarla engelliyordu. Sonra en gerilerden bir tanesi tam ardındaki ahır kapısını gördü, ama sürü daha dağılmadan önce Texas'lı araba sırtığını Eck'in elinden kaptığı gibi, peşinde öbür adamlardan birisiyle atlara doğru atıldı ve başlarına, sırtlarına sırtığı indirmeye başladı; hiç yanılmaz bir içgüdüyle tam hayvanını bulup önce tam yüzünün ortasına, sonra dönerken ensesine ve sonra iyice döndüğünde sağrılarına vuruyordu, öyle ki beklenen an geldiğinde sürünün saldırmaya çalıştığı yön tersine döndü ve sonunda hepsi o uzun, açık geçite atıldılar ve sanki bir maden ocağının çöküşü gibi en dipteki duvara gök gürültüsünü andıran kof seslerle tosladılar. "Görünüşe bakılırsa iyi dayandı bunlara," dedi Texas'lı. O ve öbür adam yarı yükseklikteki kapıları kapadılar ve üstünden ahırın tüneline baktılar. Şimdi taylar en dipte, gıcırdayan ahşap bölmelerin ve toynakların kuru gürültüleri arasında uğraşıp didinen alacalı bulacalı hayaletler gibiydiler, sonra sesler yavaş yavaş dindi. "Evet, iyi dayandı onlar," dedi Texas'lı. Öbür iki adam da kapıya gelip üstünden içeri baktılar. Küçük oğlan şimdi babasının yanına gelmişti; bir çatlaktan içeri bakmaya çalışırken Eck onu gördü.

"Sana buradan uzak dur demedim mi?" dedi Eck. "Bilmiyor musun ki bunlar seni imdat diyene kadar çoktan öldürürler? Git şu çitin dışına çık ve orada kal"

"Neden babana bunlardan birisini sana alması için asılmıyorsun, Wall?" dedi adamlardan biri.

"Ben mi alacağım bunlardan birini?" dedi Eck. "Ne zaman istesem akarsu boyuna inip kendime bedavadan bir su kaplumbağası ya da bir engerek tutabilirken mi? Sen git buradan şimdi. Çık git buradan ve orada kal." Texas'lı ahıra girmişti. Adamlardan biri onun arkasından kapıları kapadı, mandalını taktı ve kapıların üstünden Texas'lının geçitten aşağı gidişini izlemeye koyuldular. Taylar şimdi o loşluğun içinde alacalı bulacalı hayaletler gibi kümelenmişler, artık yatışmış bir halde, arka duvara çivili o upuzun aşınmış tekneye bir şeyler ararcasına burun sürtmeye başlamışlardı. Küçük oğlan yalnızca babasının arkasından dolanıp öbür yana geçmişti; şimdi başka bir tahta-

daki delikten içerisini gözetlemeye koyulmuştu. Texas'lı duvarda daha küçük bir kapı açtı ve içeri girdi, ama hemen çıktı yine.

"Burada ayıklanmış mısırdan başka bir şey göremiyorum," dedi. "Snopes buraya saman yollayacağını söylemişti dün akşam."

"Mısır da yemezler mi?" dedi adamlardan biri.

"Bilmiyorum," dedi Texas'lı. "Bildiğim kadarıyla mısır görmediler bunlar hiç. Birazdan anlarız ya." Tekrar daldı kapıdan içeri. Yemlikten kıtırtılarını duydular. Sonra bir kez daha çıktığını gördüler, elinde kocaman, iki yanlı bir yem sepeti vardı ve içinde atların renk renk sağrılarının şimdi yem teknesinin önünde sessizce sıra sıra durdukları o loşluğa doğru yürüdü. Bayan Littlejohn yeniden gözüktü, bu kez sundurmada ve elinde kocaman pirinçten bir yemek çanıyla. Onu çalmak için yukarı kaldırdı. Texas'lının yaklaşmasıyla ufak bir kıpırtı başlamıştı tayların arasında, ama o hemen onlara yatıştırıcı bir şeyler söylemeye başladı, canlı ve yüksek bir sesle ama hiç yırtınmadan ağzından dökülüveren bir sövme ve yaltaklanma karışımıyla onların arasında kayboldu. Kapıdaki adamlar teknenin içinde dökülen mısır tanelerinin kuru tıngırtısını duydular, ama bu sesi birden tek bir ürkü kışneyişi bastırıverdi. Bir tahta, gürültüyle çatırdadı; gözlerinin önünde geçitin derinlikleri şiddetle gümbürdeyerek çözüldü, ve adamlar kapının üstünden, donup kalakalmış bakarken, içerisi baştan başa, yalazların sarıvermesi gibi delicesine savrulan biçimlerin patlamasıyla doluverdi.

"Allah kahretsin," dedi birisi. "Atlayın!" diye bağırdı. Üçü döndüler ve arabaya doğru çılgın gibi atıldılar; Eck en arkadaydı. Çitten birçok ses şimdi onlara bir şeyler haykırıyordu, ama Eck onları duymadı bile, ta ki arabanın arka kapısından deli gibi içeri tırmanmaya çalışırken arkasına bakıp küçük oğlanın hâlâ kapıdaki deliğe gözüne dayamış durduğunu görene dek, ama o kapı hemen o an dağılıp kibrit çöpü yığını gibi oluverdi, o gözetlediği delik bile toz oldu gitti ve onu o küçücük pantolonu içinde, hâlâ hafifçe ileri eğilmiş olarak, hiç kıpırtısız orta yerde bırakıverdi; oğlan birdenbire o ayaklar, parıldayan gözler ve yabanıl dişlerle dolu, rengârenk, yüksek dalganın altında tü-

müyle yok oldu. Az önce birbiri üstüne yığılmış bir küme olan atlar darmadağın birlikler halinde yayıldılar ve en sonunda ahırın bir ağız gibi açılan deliği ve önünde de, hiçbir yeri sıyrılmadan, hâlâ ayakta ve gözü hâlâ şimdi yerinde olmayan o deliğe doğru eğik duran çocuk ortaya çıktı.

"Wall," diye kükredi Eck. Küçük oğlan döndü ve arabaya doğru koştu. Atlar çitin içinde ileri geri kırbaç gibi şaklıyorlardı. Sanki ahırın içinde sayılarını iki katına çıkarmışlar gibi doludurvermişlerdi alanı; aralarından ikisi sıçradı ve doludizgin oğlanın üstünden geçip gitti, hiç ilerleyemeden koşmaya çabalar görünen küçücük çocuğa yine hiç dokunmadan. Oğlan sonunda ulaştı arabaya ve Eck, o güneş yanığı derisi şimdi soluk bir sarıya dönüşmüş olarak, eğildi ve oğlanı pantolonunun askılarından yakalayıp arabanın içine çekti, onu yüzükoyun dizlerinin üstüne çarptı ve arabanın yatağının içinden kangal halinde bir halat çekti.

"Sana buradan çık git demedim mi?" dedi Eck, titreyen bir sesle. "Demedim mi?"

"Eğer onu kırbaçlayacaksan hepimizi kırbaçlasan iyi edersin, o zaman birimiz de senin canına okur," dedi öbürlerinden biri.

"Ya da daha iyisi, şu ipi al ve şu ötedeki kahrolası adamı as," dedi ikincisi. Texas'lı şimdi ahırın kırık dökük kapısı önünde duruyor ve arka cebinden zencefilli çörek kutusunu çıkarıyordu. "Bu adam bütün Frenchman's Bend'lileri öldürmeden önce.

"Yani Flem Snopes'u demek istiyorsun," dedi birincisi. Texas'lı kutuyu öbür açık avucu içine silkeledi. Atlar hâlâ öne arkaya atılıp fırıl fırıl dönüyorlardı ama artık yavaşlamaya başlamışlardı, gözleri hâlâ dört bir yana ak ak yuvarlanırken kaskatı, upuzun bacakları üstünde tırıs gidiyorlardı.

"Daha başından güvenmemiştim o kahrolası ayıklanmış mısıra," dedi Texas'lı. "Ama hiç değilse neye benzediğini gördüler. Bu yolculuktan hiçbir yarar sağlamadıklarını söyleyemezler." Kutuyu boş avucuna salladı. İçinden hiçbir şey çıkmadı. Bayan Littlejohn sundurmada yemek zilini çaldı; bu sesle atlar yine ileri atıldılar, alanın toprağı toynakların hafif, kuru ta-

kırtısıyla titreşti. Texas'lı karton kutuyu buruşturup bir yana fırlattı. "İnin arabadan," dedi. Şimdi yolakta üç araba daha vardı; Texas'lı ardında üç yardımcısı ve küçük oğlanla çit kapısından geçerken, çite dayanmış duran en az yirmi kişi görölüyordu. Bulutsuz, parlak sabah güneşi Texas'lının arka cebindeki tabancanın sedef kabzasının ucunda ve Bayan Littlejohn'un hâlâ çalmakta olduğu mütehakkim, güçlü ve gürültülü zilin üstünde parılıyordu.

Yirmi dakika sonra Texas'lı, bir kibrit çöpüyle dişlerini karıştırarak evden çıktığında, iple bağlanmış arabalar, binek atları ve katırlar kuyruğu çit kapısından Varner'ın dükkânına kadar uzanıyordu ve şimdi çit boyunca duran adamların sayısı elliye aşmıştı. Hepsi sessizce ve biraz da gizlice onu gözlüyorlardı. Texas'lı hafif çarpık bacaklarının üstünde biraz sallanarak ve çizmelerinin yüksek topukları tozun içinde iyice belirgin temiz izler bırakarak yaklaştı. "İyi sabahlar, baylar," dedi. Hemen arkasında durup, tabancanın dışarı taşmış ucuna bakan küçük oğlana döndü. "Gel buraya, ahbap," dedi. Cebinden para çıkardı ve oğlana verdi. "Koş dükkâna bana bir kutu zencefilli çörek al." Hafifçe dışarı uğramış göbeğiyle dönüp o sessiz yüzlere baktı, dişlerini emerek. Kibriti hiç elini değdirmeden ağzının bir ucundan öbür ucuna yuvarlıyordu. "Çocuklar, siz hepiniz seçeceğinizi seçtiniz, değil mi? Başlamaya hazırsınız, ha?" Kimse yanıtlamadı. Şimdi ona bakmıyorlardı. Doğrusu ya, adam kendi bakışı tam yetişmek üzereyken her bir yüzün ondan öteye dönüverdiği duygusuna kapılmaya başlamıştı. Bir süre sonra Freeman konuştu.

"Flem'i beklemeyecek misin?"

"Neden?" dedi Texas'lı. Sonra Freeman da ona bakmaktan vazgeçti. Freeman'ın yüzünde de hiçbir şey yoktu. Hiçbir şey, hiçbir değişiklik yoktu Texas'lının sesinde. "Eck, sen kendinin-kini çoktan seçtin. Onun için sen hazır olur olmaz başlatırız."

"Hiç sanmam," dedi Eck. "Yanına gidip dokunmaktan korkacağım bir şeyi satın almam ben."

"Şu küçük taylorı mı?" dedi Texas'lı. "Onları sulayıp beslemeye yardım ettin. Bahse girerim ki senin şu oğlan bile onlardan herhangi birinin yanma gidebilir."

“Ben onu yakalamadan gitse iyi eder,” dedi Eck. Texas’lı o sessiz yüzlere baktı, bakışı aynı anda hem soyut hem uyanık, çakmaktaşı gibi içine işlenmez bir yüzey niteliğinde, sanki yüzeyi geçirgen değilmiş ya da belki ardında hiçbir şey yokmuş gibiydi.

“Şu taylar güvercin gibi yumuşaktır çocuklar. Onları satın alan adam bu paraya, çatal batırdığı ya da arabaya koştığı en iyi at etini almış olacak. Tabii ki bir canlılıkları var; karga yemi satmıyorum ben. Hem Mississippi karga yemi doluyken Texas’inkini kim ister ki?” Bakışı hâlâ ilgisiz ve dalgındı, sesi ne neşeli ne de şakacıydı ve kalabalığın arkalarından gelen o tek kahkahada da ne neşe ne de şaka vardı. Şimdi iki araba yoldan sapıp çite yanaşmaktaydı. İçlerindeki adamlar indiler ve arabaları çite bağlayıp yaklaştılar. “Gelin çocuklar,” dedi Texas’lı. “İyi, yumuşak başlı bir atı ucuza almak için tam zamanında geldiniz.”

“Akşam senin yeleşini kesip koparan nerede?” dedi bir ses. Bu kez üç dört kişi güldü. Texas’lı sese doğru baktı, buz gibi ve hiç göz kırpmadan.

“Ne olmuş ona?” dedi. Kahkaha, eğer kahkahaydıysa bile, kesildi. Texas’lı en yakın kapı direğine yürüdü ve onun tepesine tırmandı; sımsıkı pantolonu içinde iri kalçası iyice belirgindi ve dışarı doğru çıkmıştı ve tabancanın kabzası güneşi inci gibi parıltılarla yakalayıp bırakıyordu. Kazığın üstünde otururken, aşağıda çit boyunca duran o dikkatli, ağırbaşlı, çekingen ve ona bakmaktan kaçman yüzleri gözlüyordu. “Pekâlâ,” dedi. “Kim bir teklifle başlatacak bu işi? Çıksın ortaya; beğendiğini seçsin ve yapsın teklifini ve en sonuncusu da satıldığında, yürüsün şu alanın içine ve şimdiye dek bu paraya çatal taktığı ya da arabaya koştığı en iyi at etine atsın ipini. En azından on beş dolar etmeyecek tay yok orada. Genç, dinç, hem eyer hem iş için iyi, dört tane sıradan attan daha dayanıklı olacağı garantili; bunlardan birini araba dingiliyle bile öldüremezsiniz—” Grubun arkasında ufak ama şiddetli bir karışıklık oldu. Küçük oğlan o kıpırtısız tulumların arasından kendine yol açarak göründü. Ve elinde uzattığı yeni ve açılmamış karton kutuyla direğe yanaştı. Texas’lı eğildi, kutuyu aldı, bir ucunu yırttı ve öğ-

lanın bir tilkininki kadar küçük ve hemen hemen o kadar da kara avucuna üç dört çörek boşalttı. Konuşurken karton kutuyu elinde tutuyor ve atlardan tek tek söz ederken onunla işaret ediyordu. "Şuna bakın, şu üç çoraplı ayaklı ve ayazlamış kulaklı olana; yeniden geçtiklerinde bir bakın ona. Şu omuz hareketine bakın; bu at kimin parasıyla olursa olsun yirmi dolar eder. Kim başlatacak onun üstüne artırmayı?" Konuşması sert, çabuk ve iddiacıydı. Aşağıda çit boyunca adamlar, ya pantolonları içinde sıkıca gizlenmiş, ya tütün torbaları ya da yıpranmış cüzdanları içinde, baca çatlaklarına ya da duvar kütüklerinin yarıklarına kuruş kuruş saklayarak biriktirdikleri tek tük gümüş liraları ve aşınmış kâğıt paralarıyla dikilip duruyorlardı. Ara sıra atlar hiç nedeni olmayan bir şiddetle koparak öteye beriye atılıyorlar ve sonra yeniden çit boyunca sıralanmış yüzleri, yabanıl, uyumsuz gözlerle seyrederek kümeleniyorlardı. Yolak şimdi arabayla dolmuştu. Sonradan gelen arabalar yolağa sapmadan yolun üstünde kalmak zorundaydılar artık, onun için içindekiler inip yürüyerek geliyorlardı. Bayan Littlejohn da mutfağından çıktı. Çit kapısına bakarak bahçeyi geçti. Bahçenin bir ucunda dört tuğla üstüne oturtulmuş, kararmış bir çamaşır leğeni vardı. Leğenin altına ateş yaktı ve çite yürüyüp bir süre orada durdu; ellerini kalçalarına koymuştu ve ateşten çıkan duman, arkasında mavi mavi ve salına salına yükseliyordu. Sonda döndü ve eve girdi. "Hadi, çocuklar," dedi Texas'lı. "Kim bir teklif yapacak?"

"Elli sent," dedi bir ses. Texas'lı sesin geldiği yöne bakmadı bile.

"Ya da, eğer ondan hoşlanmadınızsa, şu yelesiz keman başlı ata ne dersiniz? Eyerli bir tay niyetine, bana kalsa ben onu alırım, çoraplı ayaklının yerine. Az önce birinin elli sent dediğini duydum. Herhalde beş dolar demek istedi, değil mi? Beş dolar mı duyuyorum?"

"Hepsi için elli sent," dedi aynı ses. Bu kez hiç kahkaha duyulmadı. Şimdi gülen Texas'lıydı, kaba kaba, yalnızca yüzünün alt yarısıyla, sanki çarpım tablosunu ezberde okuyormuş gibi.

"Onlardan çıkacak kurumuş çamur için elli sent istediğini söylüyor" dedi. "Kim bir dolar daha veriyor bu gerçek Texas pıt-

rakları için?" Bayan Littlejohn mutfaktan çıktı ve yarısı testereyle kesilmiş büyük bir ahşap fıçıyı getirip dumanı çıkan leğenin yanındaki bir kütüğün üstüne oturttu ve elleri kalçalarının üstünde, durup bir süre hayvanlara baktı, bu kez çite kadar gelmeden. Sonra dönüp eve girdi yine. "Ne oluyor size, çocuklar?" dedi Texas'lı. "Gel, Eck, sen bana yardım ettin, bu sayede biliyorsun bu atları. Dün akşam seçtiğin şu duvar gözlü için bir teklifle başlamaya ne dersin? Bak. Bekle biraz." Karton kutuyu kalça cebine soktu ve ayaklarını çitin içine fırlattığı gibi, kedi çevikliğiyle, tel örgünün içine atladı. Taylar kümelenmiş bir halde onu seyrediyorlardı. Sonra önünde darmadağın oluverdiler ve çit boyu kaskatı, kayar gibi gittiler. Adam onları çevirdi, atlar kendi çevrelerinde bir dönüp çitin karşı yanına doğru atıldılar; bunun üzerine, Texas'lı da konuşmaya başladı, sanki ona arkalarını döndüklerinde kendisi için bu uygun zamanı kolluyormuş gibi, öyle ki atlar çitin tam karşı yanına varıp döndüklerinde ve kümelenmek için yavaşladıklarında, adam onların tepesindeydi. Toprak sanki gökgürültüleriyle doldu; ortalık toz duman içinde kaldı ve o tozun içinden hayvanlar ürkütülmüş bıldırcınlar gibi fırlamaya başladılar ama Texas'lı, kendi dayanıklılığına olan, o hiç gevşemez görünen inancıyla tozun içine atıldı. Bir an için seyirciler tozun içinde onları belli belirsiz seçebildiler -tay, çitle ahırın arasındaki açının içine gerilerken onunla yüz yüze gelen adam kalçasına uzandı. Sonra hayvan umutsuz ve öldürücü bir tür delilikle adamın üstüne atıldı ve adam tabancanın kabzasını hayvanın iki gözünün arasına indirdi; onu yere yıkıp başının üstüne atladı. Tay hemen ânında toparlandı, dizleri üstünde doğruldu, kısırılmış başını kurtarmaya çabaladı ve kendini yukarı çekmeyi başardı, adamı da birlikte sürükleyerek; bir an için seyirciler tozun içinde adamı ayağı yerden kesilmiş, atın başına iştirilmiş ve yana doğru uçuşan bir paçavra gibi havada şiddetli bir hareket içinde gördüler. Sonra Texas'ının ayakları yeniden toprağa değdi ve toz dağıldığında onları kıpırtısız, Texas'ının sert topukları toprağa gömülü, bir eli tayın perçemini ve öbürü de burun deliklerini kavramış, hayvan iniltiyle karışık solurken o upuzun kötü ağzı geriye, yaralı omzuna doğru bükülmüş durumda ortaya çıkardı. Bayan Littlejohn yine bahçede idi. Bu kez onu çı-

karken gören olmamıştı. Bir kucak dolusu çamaşır ve metal sırtlı bir çamaşır yıkama tahtası taşıyor ve mutfak basamaklarında hiç kıpırdamadan durmuş çitin içini gözlüyordu. Sonra hâlâ çitin öbür yanına bakarak yürüyüp bahçeyi geçti ve çamaşırları leğenin içine attı, gözü hâlâ çitin öte yanındaydı. "Şuna tepeden tırnağa bir bakın, çocuklar," diye soludu Texas'lı, kendi al al olmuş yüzünü ve gözlerinin dışarı uğrayan parıltısını çitte duran adamlara doğru döndürdü. "Çabuk bir göz atın şuna. Şu omuzlara ve..." Bir an için gevşemişti adam. At yeniden parladı; bir an için Texas'lının ayağı yine yerden kesildi, ama konuşmasını sürdürüyordu o: "...ve bacaklara bakın, oha, senin yüzünü gözünü paralarım, hemen bakın şuna çocuklar, on beş dolarlık'tır, seni şöyle bir kavrayayım, kim bir teklif yapacak buna, oha, seni gidi boru gözlü tavşan herif, oha!" Şimdi ikisi de ilerliyordu -karma-karışık ve inanılmaz bir şiddet ve renk cümbüşüydü bu ve en uç çerçevede Texas'lının pantolon askılarının metal tokaları hiç durmayan bir yörünge içinde güneş parıltıları saçarken, alanın bir ucundan öbür ucuna müthiş bir yavaşlıkla döne döne gittiler. Sonra o geniş kil renkli şapka bilerek dışarı doğru fırladı ve bir an sonra Texas'lı da onu izledi, gerçi hâlâ ayaktaydı, ve tay çılgınca, geyik gibi sıçrayışlarla kendini kurtarıp ileri doğru atıldı. Texas'lı şapkeyi yerden aldı ve bacağına vurup tozunu silkti, sonra çite geri döndü ve yeniden kazığın üstüne çıktı. Soluk soluğaydı. Yüzler hâlâ ona bakmıyordu. Karton kutuyu cebinden çıkarıp içinden bir çörek silkeledi eline, çöreği ağzına attı ve kaba kaba soluyarak çiğnedi. Bayan Littlejohn başını öte yana çevirdi ve leğenden fıcının içine su aktarmaya başladı, boşalttığı her kovanadan sonra başını çeviriyor ve çitin öbür yanına doğru bakıyordu. "Hadi, çocuklar," dedi Texas'lı. "Kim demiş ki bu tay on beş dolar etmez diye? On beş dolara bu kadar dinamit bile alamazsınız. Bunların arasında üç dakikada bir mil gidemeyecek olanı yoktur; bunları otlağa sal, kendi kendilerini beslerler orada; bütün gün eşek gibi çalıştır onları ve her aklına estiğinde kafalarına bir sopa indir, iki güne kalmaz bu tavşan heriflerin her biri öylesine evcilleşir ki gece olunca kedi gibi evin dışına koyman gerekir." Kutudan bir çörek daha silkti ve yedi. "Hadi, Eck," dedi "Başlat şu işi. Şu at için on dolar vermeye ne dersin, Eck?"

“Yakalamak için ayı kaparı gerektiren bir atla ne işim var benim?” dedi Eck.

“Az önce onu nasıl yakaladığımı görmedin mi?”

“Gördüm,” dedi Eck. “Beni kendisiyle çitin aynı yanında her bulduğunda onunla güreşmem gerekiyorsa eğer, at büyüklüğünde hiçbir şey istemem ben.”

“Pekâlâ,” dedi Texas’lı. Hâlâ sert sert soluyordu, ama şimdi bu solumanın içinde ne bitkinlik ne de tükenmişlik vardı. Avucuna bir çörek daha silkti ve onu bıyığının altına soktu. “Pekâlâ. Şu açık artırmayı başlatmak istiyorum. Buraya yerleşmeye gelmedim, ne kadar güzel bir vatanınız olduğunu savunmanız bile. Sana şu atı vereceğim.” Bir an için hiç ses çıkmadı, Texas’lının dışında soluk sesi duyulmadı.

“Onu bana mı vereceksin?” dedi Eck.

“Evet. Yeter ki sen ikincisi için artırmayı başlat.” Yine Texas’lının soluğu dışında hiç ses duyulmadı, sonra Bayan Littlejohn’un kovanının leğeninin ağzına çarpışı duyuldu.

“Ben yalnızca artırmayı başlatırım,” dedi Eck. “Benden fazlasını söyleyen olmazsa satın almam onu.” Yolaktan yukarı bir araba daha gelmişti. Yıpranmış ve boyasızdı. Tekerleklerden biri çubuklarına balya teliyle çaprazlama bağlanmış tahtalarla onarılmıştı ve iki bakımsız katır, pamuk halat parçalarıyla yer yer yamanmış eski bir koşum takımı taşıyorlardı; dizginlerse sıradan, pamuklu, hiç de yeni olmayan saban ipleriydi. İçinde, biçimsiz gri bir giysi ve soluk bir güneş başlığı giymiş bir kadın ve üstünde soluk, yamalı fakat temiz bir pantolonu olan bir adam vardı. Arabanın yolaktan gelip çite iyice yaklaşabilmesi için yer yoktu, bu yüzden adam arabayı olduğu yere bıraktı, indi ve ilerledi –ince bir adamdı, iri yarı değildi, gözlerinin çevresinde bir şeyler vardı, fazla zorlanmış ve akıp gitmiş bir şeyler, hem belli belirsiz hem yoğun. Adam kendi kendine konuşarak arkadaki kalabalığa sokuldu.

“Ne? Ne var, ne oldu? O atı ona mı verdi?”

“Pekâlâ,” dedi Texas’lı. “Şu boynu yaralı, duvar gözlü at senin. Şimdi. Şuna bak, şu başını un fıçısına sokmuş gibi görüne. Ne dersin? On dolar mı?”

“O atı ona mı verdi?” dedi Eck. Texas’lının ağzı konuşmak

üzere açıldı hâlâ; bir an için yüzü o sert gözlerin ardında öldü sanki.

"Bir dolar?" dedi. "Bir dolar? Gerçekten böyle mi duydum?"

"Hay Allah," dedi Eck. "İki dolar öyleyse. Ama ben..."

"Dur," dedi yeni gelen. "Sen, şu kazığın üstündeki." Texas'lı ona baktı. Öbürleri de döndüklerinde kadının arabadan çıkmış olduğunu gördüler, oysa onun orada olduğunu bilmiyorlardı, çünkü arabanın gelişini fark etmemişlerdi. Kadın da aralarına karıştı, adamın arkasına yanaştı, o gri biçimsiz giysisinin ve güneş başlığının içinde sıska duruyordu, ayağındaysa lekelenmiş keten jimnastik ayakkabıları vardı. Adama yetiştii ama dokunmadı ona. Adamın hemen dibinde durdu, ellerini önünde o gri giysinin içine dolamıştı.

"Henry," dedi kadın, dümdüz bir sesle. Adam omzunun üstünden ona baktı.

"Git şu arabaya otur," dedi adam.

"Bakın, hanımefendi," dedi Texas'lı. "Henry birazdan tüm yaşamının en iyi alışverişini yapacak. Bakın, çocuklar, bırakın hanım yaklaşsın da iyice görsün. Henry şimdi hanımın ne zamandır istediği o binek atını seçecek. Kim on diyor?"

"Henry," dedi kadın. Sesini hiç yükseltmemişti. Bir kez olsun Texas'lıya bakmamıştı. Adamın koluna dokundu. Adam döndü ve kadının eline bir tokat attı.

"Sana söylediğim gibi git, arabada otur." Kadın onun arkasında durdu, ellerini yeniden giysisinin içine dolayarak. Ne kimseye bakıyor, ne de kimseyle konuşuyordu.

"Sanki başka derdi kalmadı da bunlardan bir tane alacak," dedi kadın. "Biz kendimiz düşkünler evine atılmamak için bir beş dolara muhtaçken başka derdi yok sanki."

Sanki dizginlenmiş, düş gibi bir öfkeyle kadına döndü adam. Öbürleri çit boyunca, ilgisiz, neredeyse hiç önemsemenden, kaykılmış duruyorlardı. Bayan Littlejohn bir süredir çamaşırını yıkamaktaydı, köpük dolu fiçinin üstündeki yıkama tahtasında ahenkli hareketlerle aşağı yukarı pompalar gibiydi. Sonra yeniden sırtını doğrulttu, sabundan kabarmış ellerini kalçalarına koydu ve çitin öte yanına doğru baktı.

"Çeneni kapa ve git otur şu arabada," dedi adam. "Sana araba çubuğuyla dayak mı atayım istiyorsun?" Döndü ve başını kaldırıp Texas'lıya baktı. "Şu atı ona mı verdin?" dedi. Texas'lı kadına bakıyordu. Sonra adama baktı; ona bakmaya devam ederken karton kutuyu açık avucuna silkeledi. Tek bir kurabiye çıktı içinden.

"Evet," dedi.

"Bu ikinci atta artıran adam o birinci atı da alacak mı?"

"Hayır," dedi Texas'lı.

"Pekâlâ," dedi öbürü. "Bundan sonraki at için ilk teklifi yapan adama da bir at verecek misin?"

"Hayır," dedi Texas'lı.

"Madem ilk atı elden çıkararak başlatacaktın artırmayı, neden hepimiz toplanana dek beklemedin?" Texas'lı adama bakmıyordu şimdi. Boş kartonu kaldırdı ve gözlerini kısarak sanki içinde çok değerli bir mücevher ya da belki öldürücü bir böcek varmış gibi, dikkatle içine baktı. Sonra onu buruşturdu ve oturduğu direğin dibine bıraktı.

"Eck iki dolar veriyor," dedi. "Sanırım o hâlâ bir at için değil de atları buraya getirdiğimiz o dikenli tel parçaları için teklif yaptığını sanıyor. Ama bunu da kabul etmek zorundayım. Ama siz çocuklar..."

"Demek Eck tanesi bir dolardan iki at alacak," dedi yeni gelen. "Üç dolar." Kadın yine dokundu ona. Hiç arkaya dönmeden kadının elini itti ve kadın yine ellerini yamyassı karnının üstünde giysisinin içine dolayarak, hiçbir şeye bakmadan durdu.

"Beyler," dedi kadın, "Evde çocuklarımız var, geçen kış hiç ayakkabısız geçirdiler. Hayvanlara verecek mısırımız bile yok. Karanlıktan sonra ateş ışığında dokuyarak kazandığım bir beş dolarımız var. Ve bunun sanki başka derdi yokmuş gibi..."

"Henry üç dolar veriyor," dedi Texas'lı. "Bir dolar daha arttır Eck ve at senin olsun." Çitin ötesinde atlar hiç nedensiz ve ansızın ileri atıldılar ve yine ansızın durdular, çit boyunca sıralı yüzlere gözlerini dikip bakarak.

"Henry," dedi kadın. Adam Eck'e bakıyordu. Dudağının altından lekeli ve kırık dişlerinin ucu görünüyordu. Yıkana yı-

kana küçülmüş gömleğinin soluk kollarının altından sallanan bileklerinin ucunda elleri yumruk olmuştu.

"Dört dolar," dedi Eck.

"Beş dolar!" dedi adam, bir yumruğunu havaya kaldırarak. Kalabalığı omuzlayarak kapının direğine kadar yol açtı kendisine. Kadın onun peşisıra gitmedi. Şimdi ilk kez olarak Texas'lıya bakıyordu. Gözleri de yıkanmış bir griydi, sanki onların da, giysinin ve güneş başlığının olduğu gibi, rengi atmıştı.

"Beyim," dedi kadın, "Şu şeylerden bir tane dokuyup çocuklarım için kazandığım o beş doları alırsan, insanlık varoldukça sana ve senin olan her şeye lanet yağar."

"Beş dolar!" diye haykırdı kocası. Kendini direğe doğru çekti, sıkılı yumruğu Texas'lının dizleriyle yan yana geldi. Avucunu araladığında içinde yıpranmış kâğıt ve gümüş paralardan bir tomar vardı. "Beş dolar! Ve biraz daha artıran adam önce benim kafamı patlatmalı ya da ben onunkini."

"Pekâlâ," dedi Texas'lı. "Beş dolar verildi. Ama elini sallayıp durma bana."

O öğle sonrası saat beşte, Texas'lı üçüncü karton kutuyu da avucunda buruşturdu ve yere, direğin dibine attı. Bayan Littlejohn'un arka bahçesindeki bir ip dolusu ıslak giysinin üzerine de düşen ve Texas'lının ve oturduğu direğin gölgesini, ara sıra tayların hâlâ hiç nedensiz ve yorulmaz sıçrayışlarıyla ileri geri atıldıkları çitle çevrili yer boyunca upuzun düşüren güneşin alçalmakta olan kızıl eğimi içinde, Texas'lı bacaklarını birer birer gerdi ve elini cebine atıp bir ufak para çıkardı; eğilip onu küçük oğlana verdi. Sesi şimdi çatal çatal ve yorgundu. "Al, ahbap," dedi. "Koş dükkâna ve bana bir kutu zencefilli kurabiye al." Adamlar hâlâ çit boyunca pantolonları ve soluk gömlekleri içinde hiç yılmadan bekliyorlardı. Şimdi Flem Snopes da oradaydı, nereden geldiği hiç anlaşılmadan belirivermişti, her iki yanında üç dört adam alacak kadar boşlukla, çitin yanında duruyordu; o küçük fakat kesin yalnızlığı içinde, tütün çiğneyerek, üstünde geçen yaz oradan ayrılırken giydiği gri pantolon ve o minik papyon kravat, başında eskisi gibi gri ama yeni, ekose bir kasketle çitin içindeki atları seyrediyordu. İkisi dışında, atların hepsi de üç buçuk dolardan on bir ya da on iki dola-

ra kadar değişen tutarlar karşılığında satılmıştı. Satın alanlar daha tekliflerini yaparken, sanki içgüdüyle, çit kapısının öte yanında ayrı bir grupta toplanmışlardı. Orada, ellerini telin en üstüne koymuş dururken, giderek artan bir ilgiyle, kiminin şimdi yedi sekiz saattir sahibi olduğu ama henüz ellerini bile sürmemiş oldukları hayvanları seyrediyorlardı. Kadının kocası, Henry, Texas'lımın oturduğu direğin dibinde duruyordu. Karısı arabaya dönmüştü ve orada, gri giysisinin içinde kendisi de gri, hiç kıpırtısız oturuyor ve hâlâ hiçbir şeye bakmıyordu. Öyle ki, kadın sanki adamın bir yere taşımak için arabaya yüklediği cansız bir şeydi; şimdi arabanın içinde adamın tekrar yola düzülmesini bekleyen, sabırlı, duyarsız, zamanın dışında bir şey.

"Bir at satın aldım ve para ödedim ona," dedi adam. Onun da sesi çatal çatal ve bitkindi; gözlerindeki o delice bakışta şimdi buğulu ve neredeyse görmez gibi bir nitelik vardı. "Ama sen yine de atımı alabilmem için hepsi satılana dek burada dikilip beklememi istiyorsun. Ne yapalım, sen istediğin kadar bekle de. Ben oradan atımı alacağım ve evime gideceğim." Texas'lı eğilip ona baktı. Texas'lının gömleği terden lekelenmişti. Kocaman yüzü soğuk ve sakin, sesi alçaktı.

"Al atını o zaman." Bir an sonra Henry başını öteye çevirdi. Başı biraz yana eğik, ayakta duruyordu, ara sıra yutkunarak.

"Sen yakalayamayacak mısın onu?"

"Benim atım değil o," dedi Texas'lı, o dümdüz, sakin sesiyle. Bir süre sonra Henry başını kaldırdı. Texas'lıya bakmadı ama.

"Kim bana yardım eder atımı yakalayayım?" dedi. Kimse yanıtlamadı. Adamlar çit boyunca durmuş, üzerlerine evin gidecek koyulaşan upuzun gölgesi düştüğü için renkleri çoktan solmaya başlamış olan tayların birbirlerine sokuldukları çitin içine bakıyorlardı sessizce. Bayan Littlejohn'un mutfağından domuz kızartmasının kokusu geldi. Gürültülü bir serçe bulutu atların üzerinden sıyrılıp evin yanındaki bir kiraz ağacına doluştu ve yükseklerde o yumuşak belli belirsiz maviliğin içinden alçalan kırlangıçlar düzensiz bir kararsızlıkla dönüp durdular, haykırışları rasgele çalınan teller gibiydi. Henry arkasına hiç bakmadan, sesini yükseltti: "şu saban ipini getir." Karısı bir süre sonra kıpırdadı. Arabadan indi ve arabanın içinden yeni pamuklu halat

kangalını alıp yaklaştı. Kocasını halatı kadından aldı ve çit kapısına doğru yürüdü. Henry elini kapının mandalına koyunca Texas'lı tutuk tutuk inmeye başladı direktten. "Gel buraya," dedi Henry. Adam ipi elinden aldıktan sonra durmuştu kadın orada. Yine kıpırdadı, boyun eğerek, elleri karnının üstünde elbisesine sarılı, ve Texas'lıya hiç bakmadan geçti yanından.

"Sen girme oraya, hanım," dedi Texas'lı. Kadın durdu, ona bakmadan, hiçbir şeye bakmadan. Kocasını çit kapısını açmış ve içeri girip gözlerini hiç yukarı kaldırmadan kapıyı tutarak dönmüştü.

"Gel buraya," dedi.

"Sen sakın girme oraya, hanım," dedi Texas'lı. Kadın ikisinin arasında kıpırtısız duruyordu, yüzü güneş başlığının altında neredeyse tümüyle gizli, elleri karnının üstünde kavuşturulmuş.

"Sanırım girmem gerek," dedi kadın. Öbür adamlar kadına hiç bakmamışlardı, ne ona ne Henry'e. Çit boyunca, ciddi, sessiz ve ilgisiz, neredeyse sersemlemiş olarak duruyorlardı. Sonra kadın kapıdan girdi; kocası ikisinin ardından kapıyı kapadı, döndü ve kümelenmiş duran taylara ilerledi ve karısı, içinde hareket ettiği anlaşılmayan o biçimsiz gri giysisiyle, kayan bir platform üzerinde duran bir nesne gibi ilerleyerek adamın peşi sıra gitti. Atlar onları gözlüyorlardı. Aralarında toplastılar, kaynaştılar ve kıpırdaştılar, tam patlama noktasında ama şimdilik daha patlamadan. Adam onlara seslendi. Peşinde karısıyla yaklaşıırken de sövmeye başladı. Sonra küme dağıldı, hayvanlar katı dizlerini yüksek yüksek atarak, o iki insanın çevresinde dolanarak akıp geçtiler; adamlar karısı dönüp onların ardından giderken, bu kez çitin karşı yanında kümeleştiler.

"İşte orada," dedi adam. "Şu köşeye sıkıştır onu." Sürü dağıldı; adamın satın aldığı at kaskatı bacaklarının üstünde sarsıldı. Kadın ata bağırды; at bir döndü; duraladı ve atıldı; o zaman adam ip kangalını onun yüzüne çarptı, at savruldu ve çitin köşesine tosladı. "Onu orada tut şimdi," dedi adam. İpi silkip açtı ve yaklaştı. At yabanıl parıltılı gözlerle adama bakıyordu. Yeniden atıldı, bu kez doğruca kadının üstüne. Kadın ona bağırды ve kollarını salladı, ama at bir sıçrayışla havalanarak kadını geçip yine arkadaşlarının arasına koştı. Kadınla adam yeniden

peşine düştüler ve atı bir başka köşeye kıştırdılar; kadın bir kez daha atın özgürlüğe koşmasını engelleyemedi ve adam dönüp ip kangalıyla kadına vurdu. "Neden yolunu kesmedin onun?" dedi. "Neden kesmedin?" Yine vurdu kadına; kadın hiç kımıldamadı, ipten korunmak için kolunu bile kaldırmadı. Çit boyundaki adamlar sessizce durdular, sanki ayakları dibindeki toprağı inceliyorlarmış gibi yüzleri yere eğikti. Yalnızca Flem Snopes hâlâ seyrediyordu –eğer bunca zamandır çitin içine bakıyorduyorsa; o küçük yalnızlık adasının ortasında, yeni ekose kasketin altında, kendine özgü o hafif çarpık çiğneyişiyle.

Texas'lı bir şey söyledi, yüksek sesle değil, sert ve kısa bir şey. Çitin içine girdi ve adama doğru ilerleyip havaya kaldırmış olduğu ipi onun elinden çekip aldı. Adam sanki Texas'lının üstüne atılacakmış gibi yerinde bir döndü; sırtını hafifçe kamburlaştırıp dizlerini bükmüş, kollarını iki yana doğru biraz açmıştı, ama bakışı Texas'lının o tozlu çizmelerinden daha yukarı çıkmadı. Texas'lı, adamı kolundan yakaladığı gibi çit kapısına doğru sürükledi. Kadın da peşlerinden geliyordu. Texas'lı, geçmesi için kadına kapıyı tuttuktan sonra adamı da dışarı attı ve kapıyı kapattı. Pantolonundan bir tomar para çıkardı ve içinden birini çekip kadının avucuna koydu. "Onu arabaya koy ve eve götür," dedi.

"O ne için?" dedi Flem Snopes. Yaklaşmıştı. Az önce Texas'lının oturduğu direğin yanında duruyordu. Texas'lı ona hiç bakmadı.

"Şu taylardan birini satın aldığını sanıyor," dedi Texas'lı. Dümdüz, sakın bir sesle konuşmuştu, bir adamın zorlu bir kışudan sonra konuştuğu gibi. "Al götür onu, hanım."

"Parayı geri ver ona," dedi adam karısına, cansız, bitkin bir sesle. "Ben o atı satın aldım ve eğer ona şu ipi geçirmeden önce onu vurmam gerekse de almak istiyorum onu." Texas'lı ona bakmıyordu bile.

"Götür onu buradan, hanım," dedi.

"Sen parayı al, ben de atımı alayım," dedi. Şimdi yavaş yavaş ama sürekli titriyordu, sanki üşüyormuş gibi. Gömleğinin yıpranmış kol ağızlarının altında elleri açılıp kapandı. "Geri ver onu," dedi.

"Ben sana at satmıyorum," dedi Texas'lı. "Götür onu eve, hanım." Adam tükenmiş yüzünü, o bulanık, delice bakışlarını kaldırdı. Elini uzattı. Kadın parayı, karnının üstünde kavuşmuş duran ellerinin içinde tutuyordu. Bir süre kocasının titreyen elleri yalnızca beceriksizce araştırdı. Sonra parayı çekti aldı.

"Benim atım o," dedi. "Ben satın aldım onu. Bütün bu adamlar gördü. Parasını ödedim. Benim atım o. Al." Adam döndü ve parayı Snopes'a uzattı. "Bu atlarla bir ilgin var senin. Ben birini satın aldım. İşte para burada. Satın aldım birini. Sor ona." Snopes parayı aldı. Öbürleri, ciddi, ilgisiz ve gevşek, çit boyunca dayanmış duruyorlardı. Güneş artık gitmişti; mor gölgelerin dışında şimdi hiçbir şey yoktu, ne adamların ne de hiç nedensiz yine sıçrayıp sağa sola atılan tayların üstünde. Tam o sırada, yorulmak usanmak nedir bilmeyen küçük oğlan yeni bir karton kutuyla koşarak geldi. Texas'lı kutuyu aldı, ama onu hemen açmadı. İpi yere atmıştı ve adam onu almak için eğildi, bir süre elleyip oyalandıktan sonra kaldırdı ipi. Sonra başı öne eğik, ipin üstünde sıkılmış yumruklarının, oynak yerleri beyazlaşmış, öylece durdu. Kadın da hiç kıpırdamamıştı. Alacakaranlık şimdi hızla bastırıyordu; yüksek ve değişen maviliğin önünde kırlangıçların son bir karmaşık çevrilışı görüldü. Sonra Texas'lı kutunun bir ucunu yırttı ve avucuna bir kurabiye silkti; parmaklarının arasından enfiye renkli ince bir toz yağmaya başlayana dek, kurabiyeyi yavaş yavaş ezen o eli seyrederek gibiydi sanki. Elini özenle bacağına sürüp temizledi, başını kaldırdı ve küçük oğlan gözüne takılana dek çevresine bakındı, sonra karton kutuyu ona geri verdi.

"Al, ahbap," dedi. Sonra kadına baktı, sesi yine dümdüz ve sakindi. "Bay Snopes paranı yarın verecek. En iyisi sen onu arabaya at, götür eve. At filan almış değil o. Paranı yarın Bay Snopes'dan alırsın." Kadın döndü ve arabaya gidip içine oturdu. Kimse ne ona bakıyordu, ne de başı öne eğik, ipi bir elinden öbür eline geçirerek, hâlâ orada duran adama. Hepsi de ciddi ve sessiz, çite yaslanmış bakıyorlardı, sanki o çit başka bir ülke, başka bir zaman içindeymiş gibi.

"Kaç tane kaldı?" dedi Snopes. Texas'lı doğruldu; o zaman hepsi doğrulur gibi oldular, sanki geri döndüler ve yeniden kulak kabarttılar.

“Üç tane var şimdi,” dedi Texas’lı. “Üçünü de bir arabayla değiş tokuş edip ya da—”

“Orada yolda,” dedi Snopes, biraz kısa, biraz çabuk yanıtlamıştı ve hemen dönmeye hazırlandı. “Katırlarını getir.” Yoldan yukarı yürüdü gitti. Adamlar Texas’lının, çitin içine girip öte yana yürüdüğünü gördüler, atlar onun önünde sağa sola kaçıştılar ama o eski bilinçsiz şiddet artık dinmişti, sanki onlar da bitkin düşmüş, o upuzun günle birlikte tükenmişlerdi. Texas’lı ahıra girdi ve az sonra koşum kayışlı iki katırla birlikte çıktı. Araba geri geri ahırın yanındaki sundurmanın altına çekilmişti. Texas’lı sundurmaya girdi ve biraz sonra elinde bükülü bir şilte ve ceketıyla çıktı; katırları çit kapısına doğru sürdü. Taylar yine kümelenmiş, onu birbiriyle uyumsuz bir sürü gözle seyrediyorlardı, şimdi sessizce, sanki onlar da en sonunda Texas’lıyla aralarında ateşkes olduğunu, üstelik yaşam boyu artık birbirlerini hiç görmeyeceklerini anlamışlardı. Birisi çit kapısını açtı. Texas’lı katırları kapıdan geçirdi ve adamların hepsi, tek gövde halinde onları izledi. Kocayı, kapanın çit kapısı önünde tek başına, başı hâlâ eğik ve elinde ip kangalıyla bırakarak, içinde kadının, alacakaranlıkla aynı renk olmuş o gri giysisiyle hiçbir şeye bakmadan oturduğu arabayı geçtiler; Bayan Littlejohn’un mutfağından gelen sıcak, keskin domuz eti kokusunun içinden, çamaşır ipinden gevşekçe sarkan ıslak giysilerin önünden yürüyerek geçtiler. Yolağın sonuna vardıklarında ayı görebiliyorlardı; neredeyse dolunaydı, koskocaman, soluk ve günün daha iyice çekilmediği gökyüzünde hâlâ ışısız. Yolağın ucunda Snopes boş bir faytonun yanında duruyordu. Onun ve Will Varner’in bir zamanlar içinde birlikte gezdikleri o pırıl pırıl tekerlekli, fırfırlı ve güneşlikli arabaydı bu. Texas’lı da kımıldamadan duruyor, arabaya bakıyordu.

“Ya,” dedi. “Demek bu.”

“Eğer işine gelmezse, katırlardan birine biner gidersin Texas’a,” dedi Snopes.

“Öyle mi dersin?” dedi Texas’lı. “Yalnız buna binmek için ya bir pudra ponponum ya da en azından bir mandolinim olmalı.” Katırları geri geri bağlantı çubuğuna doğru itti ve boyunduruğu kaldırdı. İki kişi yanaşıp koşum kayışlarını tuttur-

masına yardım ettiler. Sonra onun faytona atlayıp dizginleri kaldırmasını seyrettiler.

"Nereye yolculuk?" dedi birisi. "Texas'a mı dönüyorsun?"

"Bunun içinde mi?" dedi Texas'lı. "Güvenlik komitesini ayağa kaldırmadan geçemem ilk Texas barının önünden. Hem, bütün bu dantelli güneşliği ve şu ince çubuklu tekerlekleri Texas için harcayacak değilim. Buralara kadar gelmişken, sanırım bir iki günlüğüne şu kuzey kentlerini bir görmeye giderim. Washington, New York ve Baltimore. Buradan New York'a en kestirme yol hangisidir?" Kimse bilmiyordu. Ama ona Jefferson'a nasıl gideceğini gösterdiler.

"Tam o yöne dönüksün," dedi Freeman. "Dosdoğru okulun yanından giden yolu izle."

"Pekâlâ," dedi Texas'lı. "Eh, size alışana dek şu tayların kafalarına patlatmayı unutmayın. Böylece onlardan yakınmanıza gerek kalmaz." Dizginleri yeniden kaldırdı. O anda Snopes bir adım attı ve arabanın içine atladı.

"Varner'lara kadar geleyim seninle," dedi.

"Varner'ların önünden geçeceğimi bilmiyordum," dedi Texas'lı.

"O yoldan gidersin kente," dedi Snopes. "Sür." Texas'lı dizginleri salladı. Sonra "Oha," diye haykırdı. Bacağını uzatıp elini cebine soktu. "Al şunu, ahbap," dedi küçük oğlana, "Dükkâna koş, bana -Boş ver. Ben durup alırım kendim. Nasıl olsa oradan geçeceğim. Eh, çocuklar," dedi. "Hoşça kalın, kendinize iyi bakın." Atları çevirdi. Araba ilerledi. Hepsi arkasından baktılar.

"Sanırım Jefferson'a arkadan girmek istiyor," dedi Quick.

"Oraya gittiğinde hafiflemiş olacak biraz," dedi Freeman.

"Her istediği yönden kolayca girebilir oraya."

"Evet," dedi Bookwright. "Cepleri tıngırdamayacak." Birlikte çiftliğe döndüler; yolu iki sıralı kapamış sabırlı ve kıpırtısız arabaların arasındaki dar yoldan geçtiler. En uçta da içinde kadının oturduğu araba yolu iyice tıkamıştı. Kocasî hâlâ elinde ipe çit kapısının yanında duruyordu ve şimdi gece tümüyle inmişti. Işığın yoğunluğu fazla değişmemişti; olsa olsa şimdi daha parlaktı, ama ay ışığının o sanki öbür dünyaya özgü niteliğiyle parlıyordu, öyle ki adamlar bir kez daha çit boyunca sıra-

landıklarında, tayların alacalı gövdelerinin şimdi bir belirginlik, neredeyse olağanüstü bir parıltı kazanmış olduğunu gördüler, ama bireysel biçim ve derinlikten yoksundu bu gövdeler –sanki at değildiler artık, ne de hesaplanmış şiddete gücü yeten bir ilkeyle yönetilen et ve kemik ve ne de artık acıtınaya ya da yaralamaya yeterli bir güç.

“Eh, ne bekliyoruz artık?” dedi Freeman. “Tünemelerini mi bekliyoruz?”

“En iyisi hepimiz iplerimizi alalım önce,” dedi Quick. “Herkes ipini alsın.” Bazılarının ipi yoktu. O sabah evden çıktıklarında atları, açık artırmayı bilmiyorlardı. Tesadüfen kasabadan geçecek olmuşlar ve atları duyup orada kalmışlardı.

“Dükkâna gidip ip alın öyleyse,” dedi Freeman.

“Dükkân kapanmıştır şimdi,” dedi Quick.

“Yok, kapanmamıştır,” dedi Freeman. “Kapansaydı Lump Snopes burada olurdu.” Böylece hazırlıklı gelmiş olanlar arabalarından iplerini aldılar, öbürleri de dükkâna gittiler. Çırak tam dükkânı kapamak üzereydi.

“Daha onları yakalamaya başlamadınız, değil mi?” dedi. “İyi, zamanında yetişemem diye korkuyordum.” Kapıyı yenisinden açtı; peynirin, derinin ve pekmezin o eski, ağır, güneşsiz kokuları arasında onlara ölçüp ölçüp saban ipi kesti ve ortasında çırağın hiç dinleyeni olmaksızın hâlâ çabuk çabuk konuşarak yürüdüğü tek bir gövde halinde, yoldan yukarı doğru geri döndüler. Bayan Littlejohn’un evinin tam önündeki armut ağacı şimdi ay ışığında suya batmış gümüş gibiydi. Dün gece öten kuş, ya da bir başkası, ağaçta ötmeye başlamıştı yine. Sonra hepsi birden Ratliff’in çite bağlanmış duran arabasını ve atlarını gördüler.

“Bütün gün bir eksiklik var diye düşünüyordum,” dedi birisi. “Kimseye öğüt vermek için ortalarda yoktu Ratliff.” Yolaktan geçerlerken, Bayan Littlejohn’u arka bahçede, çamaşırlarını ipten toplarken gördüler; domuzun kokusu hâlâ duyuluyordu. Öbürleri çit kapısında bekliyorlardı. Çitin içinde taylar, yine kümelenmiş olarak, hayalet balıklar gibi, şimdi sanki bacakları da yokmuşçasına, ay ışığının o olağanüstü parlak ihaneti içinde duruyorlardı.

"Sanırım bizim için en iyi yol onları teker teker yakalamak," dedi Freeman.

"Teker teker," dedi kadının kocası, Henry. Öyle görünüyordu ki, Texas'lı katırlarını o kapıdan geçirdiğinden beri hiç yerinden kıpırdamamıştı adam; birinin içinde sıkıca kavradığı ip kangalı olan iki elini kapının üstüne koymas dışında. "Teker teker," dedi. Haşın, tükenmiş, tekdüze bir sesle sövmeye başladı. "Bütün gün burada durup, bekledikten sonra..." Söüp saydı. Çit kapısına asılmaya başladı. Tükenmiş bir öfkeyle sarsıyordu kapıyı, sonunda öbürlerinden biri mandalı geri itti, kapı hızla dönüp açıldı ve Henry içeri daldı, öbürleri de ardından; küçük oğlan babasına sıkıca sokulmuş yürüyordu. Neden sonra Eck onu gördü ve döndü.

"Bak," dedi. "Ver şu ipi bana. Sen dışarıda dur."

"Ama baba," dedi oğlan.

"Hayır, efendim. Şu yaratıklar öldürür seni. Bu sabah öyle oluyordu neredeyse. Sen buradan uzak dur."

"Ama bizin yakalanacak iki atımız var." Bir an için Eck durup oğlana baktı.

"Doğru," dedi. "İki tane var bizim. Ama sen şimdi yakın dur bana. Ve koş diye bağırınca, koş. Duydun mu?"

"Dağılın, çocuklar," dedi Freeman. "Onları önümüzde tutalım." Hepsi çitin içinde düzensiz, yeniay şeklindeki bir çizgi üstünde ilerlemeye başladılar, her birinin elinde bir ip vardı. Taylar şimdi çitin öte yanındaydılar. Aralarından biri kişnedi; küme dağılınadan kendi içinde kıpırdandı. Freeman, arkasına bakınca küçük oğlanı gördü. "Çıkarın şu oğlanı buradan," dedi.

"Çıksan daha iyi olur," dedi Eck oğlana. "Sen git ötedeki arabaya bin. Onları yakalarken bizi oradan seyredersin." Küçük oğlan döndü ve altında arabanın durduğu sundurmaya doğru koştu. Adamlar atlara yanaşıyorlardı. Henry hepsinden biraz öndeydi.

"İyi kolların onları şimdi," dedi Freeman. "Belki onları önce ahıra sokmaya çalışsak daha iyi olur—" O anda küme dağıldı. İkiye ayrıldı ve çit boyunca iki ayrı yönde aktı. Çizginin iki ucundaki adamlar koşmaya ve kollarını sallayarak bağırmaya başladılar. "Göğüsleyin onları," dedi Freeman, gergince. "Geri

çevirin onları." Adamlar atlarını yolunu kestiler, onları yeniden geriye kendi üstlerine doğru sürdüler; hayvanlar şimdi birbirlerine girmiş, oldukları yerde küçücük dönüşler yaparak toplaşmışlardı. "Tutun onları şimdi," dedi Freeman. "Geçip gitmesinler, gözünüzü açın." Çizgi yeniden ilerlemeye başladı. Eck döndü; neden döndü bilmiyordu –bir ses mi, neydi. Küçük oğlan hemen arkasındaydı yine.

"Sana demedim mi git şu arabaya gir ve orada otur diye?" dedi Eck.

"Dikkat et, baba!" dedi oğlan. "İşte orada! İşte bizimki!" Texas'ın Eck'e verdiği attı o. "Yakala onu, baba."

"Çek git ayağımın altından," dedi Eck. "Git şu arabaya bin." Çizgi hâlâ ilerliyordu. Taylar hâlâ birbirlerine sokulmuş dönüyorlar, yan yana yapışarak yavaş yavaş ahırın açık kapısına doğru geriliyorlardı. Henry hâlâ biraz öndeydi, hafifçe öne eğilmiş olan ipince gövdesinden, belli belirsiz ay ışığında bile, o harcanmış öfkeden arta kalmış bir şeyler fısıkıyordu. Hayvanların alacalı kümesi, bir çizgi halinde ilerleyen adamların görünmez bir güçle önlerine katarak ahır kapısının kapkara esneyen ağzına doğru ittikleri bir kartopuydu sanki. Daha sonra anlaşıldı ki, taylar tüm dikkatlerini adamlara verdikleri için, gerileyip gölgesi içine girene dek arkalarında ahırın olduğunu fark etmemişlerdi bile. Sonra anlatılamaz bir ses, çılgın ve umutsuz bir hareket patladı aralarında; bir anlık durgun bir dehşet içinde adamlar ve hayvanlar yüz yüze bakiştılar, sonra adamlar döndüler ve o upuzun, yabanıl yüzlerin alacalı karmaşası ve o lekeli göğüsler önünde koşmaya başladılar. Ama atlar onlara yetişip çizgiyi dağıttılar, her birini bir yana fırlatıp attılar ve Henry ile küçük oğlanı tümüyle gözden yok ettiler. Ne Henry ne de küçük oğlan geri dönüp kaçabilmişlerdi; gerçi Henry, ip kangalı hâlâ elinde, iki kolunu havaya savurmuştu, ama sürü çitin ta öbür yanına uçup gitmiş, son geçen adamın kapamayı unutup hafif aralık bıraktığı çit kapısından paldır küldür dışarı uğramış, geçerken, üstüne menteşelerin çivilenmiş olduğu direğin dışında kapının tümünü de sürüklemiş ve böylece yolağı doldurmuş duran atların ve arabaların arasına fırlamıştı. Bu apansız saldırı karşısında arabaların atları da sıç-

rayıp şahlanmaya, dizginleri ve dilleri koparmaya başlamışlardı. Bu tüm karmaşık yığın, arabaların arasında oraya buraya tosladıktan sonra kendi çevresinde dönmüş ve içinde kadının oturduğu arabanın iki yanından iki sıra halinde yolaktan aşağıya ve yolun içine akmış, ikiye ayrılarak, yarısı bir yana, yarısı öbür yana yönelmişti.

Henry'nin dışında herkes ayağa fırladığı gibi kapıya doğru koştu. Bir kez daha, küçük oğlana taylor dokunmamışlar, yere bile yuvarlamamışlardı onu; bir anda babası oğlanı kavradığı gibi ayağını yerden kesti ve bir bez bebek gibi sarstı onu. "Arabada otur demedim mi sana?" diye haykırdı. "Demedim mi sana?"

"Bak, baba!" diye seslendi oğlan o şiddetli sarsıntının içinden. "İşte bizimki. Bak, gidiyor!" Texas'ının onlara verdiği attı yine gördüğü. Sanki başka at almamışlardı, sanki öbürü yoktu hiç; sanki kesin ve apansız bir kan çekmesiyle, para ödedikleri öbür atı unutup gitmişlerdi. Baba oğul çit kapısına ve öbür adamların yok olup gittikleri yolaktan aşağı doğru koştular. Texas'ının onlara verdiği atın kendi çevresinde hızla dönüp geriye doğru atılarak Bayan Littlejohn'un bahçe kapısından içeri daldığını, basamaklardan yukarı sıçrayarak bir kez tahta sundurmanın duvarına toslayıp, sonra ön kapıdan geçerek gözden kaybolduğunu gördüler. Eck ve oğlan sundurmaya koştular. Kapının hemen içindeki bir masanın üstünde bir lamba duruyordu. Onun yumuşak ışığında atın o uzun koridoru bir havai fişek gibi alacalı, öfkeli ve gümbür gümbür doldurduğunu gördüler.

Koridorun biraz ötesinde sarı cilalı, orga benzer bir müzik aleti duruyordu. At ona çarptı ve aletten tek bir nota yükseldi, pes perdeden tınlayan, derin ve ağırbaşlı bir şaşkınlığın notası; at, ardında o dev gibi gülünç gölgesiyle, hızla döndü ve bir başka kapıdan içeri daldı. Bir yatak odasıydı bu; Ratliff, iç çamaşırlarıyla ve bir çorabı ayağında, öbürü elinde, arkası kapıya dönük, yolağa ve çitin içine bakan ve açık pencereden eğilmiş duruyordu. Omzunun üstünden arkaya baktı. Bir an için atla göz göze geldi. Sonra pencereden dışarı atladı, ama at kapıdan gerileyip yine koridora çıkmıştı, sonra döndü ve Eck ile küçük oğlanın ön kapıdan girdiklerini gördü, Eck'in elinde hâlâ ip vardı. At yeniden döndü ve koridordan aşağı, arka verandaya

doğru atıldı. Tam o sırada Bayan Littlejohn, yıkama tahtasını ve ipten topladığı kucak dolusu çamaşırı taşıyarak basamakları çıkıyordu.

"Çık git buradan, seni gidi orospu çocuğu," dedi kadın. Yıkama tahtasıyla vurdu; tahta, o upuzun deli yüzün üstünde tam ortadan ikiye ayrıldı ve at hızla döndüğü gibi gerisin geri koridordan yukarı, şimdi Eck'le küçük oğlanın durduğu yere doğru atıldı.

"Çık git, cehennem ol buradan, Wall!" diye kükredi Eck. Başını kollarıyla örterek kendisini yere attı. Oğlan hiç kıpırda-mamıştı ve at üçüncü kez o hiç kırılmadan bakan gözlerin ve eğilmeden, dokunulmadan duran başın üstünden uçu ve tam Ratliff, hâlâ tek çorabı elinde, evin köşesinden koşup basamak-ları çıkarken, yine ön sundurmaya fırladı. At hiç duraklamadan döndü. Dörtnala sundurmanın bir ucuna gitti, parmaklığı aştı ve dışarıya uçu; ay ışığında muzip bir peri gibiydi. Çitin içine inmişti. Hiç durmadan koştu, kırık çit kapısından dörtnala geç-ti ve içinde Henry'nin karısının hâlâ dimdik oturduğu arabanın ve öbür ters dönmüş arabaların arasından dolaşp yolaktan aşağı, yolun içine doğru uçu gitti.

Çeyrek mil ötede, yanlardaki ağaçların hülyalı gölgeleri arasında solgun bir bıçak yarası gibi uzanıyordu yol. At hâlâ dörtnala, gölgesi tozun içinde koştururken, yol şimdi akarsuya ve köprüye doğru iniyordu. Tahtadandı köprü ve tek bir aracın geçebileceği genişlikteydi. At oraya vardığında köprü, uyukla-yan iki katırın çektiği, karşı yönden gelen bir arabayla tıkalıydı. Arabacı koltuğunda Tull ve karısı, arkalarında, arabanın içinde-ki hasır iskemlelerde de dört kızları oturuyordu; hepsi birlikte Bayan Tull'un bir hısmına yaptıkları günübirlik bir ziyaretten dönüyorlardı. At ne yavaşladı ne de yön değiştirdi. Tahta köp-rünün üstünde gümbürdeyerek iki katırın arasına bindirdi. Bir-den uyanan katırlar, koşum takımları içinde iki karşıt yöne atıl-dılar. At şimdi arabanın dili boyunca çılgın bir sincap gibi de-beleniyor, arabanın içine tırmanmak ister gibi ön ayaklarıyla arabanın ön kapısını tırmalıyordu. Tull hem ona bağılıyor, hem de kırbacıyla yüzüne vuruyordu. Katırlar şimdi köprünün orta yerinde arabayı geri çevirmeye çabalıyorlardı. Araba döndü ve

hafifçe yana yattı. Köprü parmaklığı, kadınların tiz çığlıklarına karışan keskin bir sesle çatırdadı; at sonunda katırlardan birinin üstüne tırmandı ve Tull arabada ayağa kalkıp atın yüzüne bir tekme indirdi. Sonra arabanın ön ucu yukarı kalktı ve Tull'u, dizginler birkaç kez bileklerine dolanmış olarak, geriye doğru arabanın içine, ters dönmüş iskemlelerin ve çoraplı bacaklarıyla iç çamaşırları ortaya çıkmış olan kadınlarının arasına fırlattı. Tay bu kargaşadan kendini kurtarıp yine tahta köprünün üstünde gümbürdeyerek dörtnala kaçtı gitti. Araba yeniden düzeldi; katırlar onu o daracık köprünün üstünde geri çevirmeyi sonunda başarmışlardı ve şimdi kendilerini koşum kayışlarından kurtarmak için çabalayıp duruyorlardı. Kurtulduklarında, Tull'u da birlikte arabadan çekip çıkardılar. Tull yüzüstü köprüye çarptı ve bileğine sarılı dizginler kopana dek birkaç metre sürüklendi. Yoldan iyice yukarılarda, çıldırmış katırlarla arayı şimdi iyice açmış olan tay gözden kayboldu. Beş kadın hâlâ Tull'un baygın gövdesi üstünde haykırışırken, koşa koşa gelen Eck ve küçük oğlu gözüksüler. Eck hâlâ elinde ipini taşıyordu. Soluk soluğaydı. "Ne yöne gitti?" dedi.

Çitin içi şimdi boşalmıştı ve ay ışığıyla yıkanıyordu. Henry'nin karısı, Bayan Littlejohn, Ratliff ve çırak Lump Snopes ve üç adam daha, Henry'yi o çiğnenmiş tozun içinden kaldırıp Bayan Littlejohn'un arka bahçesine taşıdılar. Yüzü taş gibi ve bembeyaz, gözleri kapalıydı. Sarkan başının ağırlığından gerilmiş olan boynundan gırtlak dışarı uğramıştı; kalkık dudağının altında dişleri donuk parlıyordu. Kiraz ağaçlarının benekli gölgeleri arasından onu eve doğru taşıdılar. O düşsel, gümüş gecenin içinden uzak bir gök gürlemesi gibi hafif bir ses geldi ve geçti. "Çayın üstündeki köprüde onlardan biri var," dedi adamlardan biri.

"Eck Snopes'un ki o," dedi bir başkası. "Az önce evin içinde olan." Bayan Littlejohn önceden koridora girdi. Öbürleri Henry'i taşıyarak girdiklerinde, Bayan Littlejohn masadan lambayı almış, onu yukarı kaldırmış tutarak açık bir kapının ağzında duruyordu.

"Buraya getirin onu," dedi. Odaya önce o girdi ve lambayı dolabın üstüne koydu. Öbürleri beceriksiz ayak sürtüşleri ve

solumalarla onu izlediler ve Henry'yi yatağın üstüne yatırdılar. Bayan Littlejohn yatağın yanına geldi ve eğilip Henry'nin o sakın ve kanı çekilmiş yüzüne baktı. "Ben derim ki," dedi. "Siz erkekler." Onlar küme olup biraz geriye çekilmişler, ağırlıklarını bir ayaktan öbürüne aktararak, ne Bayan Littlejohn'a ne de yatağın ayak ucunda hiç kıpırdamadan, elleri giysisine dolanmış halde dikilen kadına hiç bakmadan duruyorlardı. "Siz hepiniz çıkın buradan, V.K.," dedi kadın Ratliff'e dönerek. "Dışarı çıkın. Bakın bakalım birkaçınızı öldürecek başka bir oyun bulabilir misiniz?"

"Pekâlâ," dedi Ratliff. "Gelin çocuklar. Burada yakalanacak at kalmadı artık." Onun peşi sıra kapıya doğru yürüdüler, parmaklarının ucuna basarak, ayakkabılarını sürterek, duvarda devleşen gölgeleriyle.

"Gidin Will Varner'ı getirin," dedi Bayan Littlejohn. "Sanırım ona bir katır deseniz daha iyi olur." Adamlar dışarı çıktı; arkaya dönüp bakmadılar. Parmaklarının ucunda koridordan yukarı yürüdüler ve sundurmayı geçip ay ışığı içine indiler. Kulak kabarttıklarında, o gümüş havanın sanki belli belirsiz ve kaynaksız seslerle dolu olduğunu fark ettiler -haykırışlar, ince ve uzak, yine bir tahta köprü üstünde kısacık süren toynak gümbürtüleri, biraz daha çığlıklar, belli belirsiz, ipince, yürekten ve çan sesi kadar berrak; bir ara sözcükleri bile seçebildiler: "Heyy. Göğüsleyin onu."

"Şu evden geçti çabucak," dedi Ratliff. "Evde bir başka kadınla karşılaşmış olmalı." Sonra arkada bıraktıkları evden Henry'nin haykırışı duyuldu. Yatak odasının kapısından bir ışık dörtgeninin düştüğü o karanlık koridora baktılar ve dinlediler. Haykırış şimdi sert bir solumaya dönüşmüştü: "Ah. Ah. Ah!" diye giderek yükselen iniltiler yeniden haykırışa dönüşüyordu ki, "Hadi yürüyün," dedi Ratliff. "İyisi mi Varner'ı getirelim hemen." Tek bir gövde halinde yoldan yukarı doğru yöneldiler, bitki özünün kıpırtısı ve filiz veren tomruğun ve yaprağın ıslak parlayışıyla mırıldanan, incecik ve telaşlı çığlıklarla, dörtnala giden toynakların hemen sönüp giden kısa atılışlarıyla dolu olan o titrek nisan gecesinde ay ışığıyla ağarmış tozu çiğneyerek yürüdüler. Varner'ın evi ay ışığında kapkaranlık, sanki bomboş-

muş ve derinliği yokmuş gibi duruyordu. Adamlar gümüş bahçede kapkaranlık bir küme halinde yığılıp siyah pencerelere seslendiler. Birden pencerelerden birinde birisi belirdi. Flem Snopes'un karısıydı bu. Beyaz bir gecelik giymişti; saçının o ağır örgüsü giysinin üstünde neredeyse siyah gibi görünüyordu. Dışarı eğilmedi, yalnızca orada durdu, bütünüyle ay ışığında, sanki boş gözlerle bakıyormuş ya da gözleri en azından aşağı doğru onlara doğru dönük değilmiş gibi —o ağır altın saç; trajik olmayan ve belki de kötü bir yazgıya bile mahkûm edilmemiş, yalnızca lanetlenmiş olan o maske; geceliğin mermer gibi dökülüştü altında göğüslerin hafif ama güçlü kabarıışı; aşağıdakilere o ne müthiş bir Brunhilde, başdöndürücü bir mukavva ırmak kayasının üstüne çıkmış ne müthiş bir Rhinemaiden, damsız ve yıkık dökük Argos'a geri dönen ama özellikle beklediği bir kimsenin olmadığı ne müthiş bir Helen. "İyi akşamlar, Bayan Snopes," dedi Ratliff. "Will amcayı istiyoruz. Henry Armstid yaralı, Bayan Littlejohn'un orada." Pencereden kayboldu. Adamlar ay ışığında durup beklediler, uzaklardan gelen o belli belirsiz haykırırlara ve çığlıklara kulak kabartarak. Sonunda Varner gözüktü, umduklarından daha da çabuk, ceketini sırtına geçirmeye ve gecelik entarisinin dışarı fırlamış kuyruğunun üstüne pantolonunun düğmelerini iliklemeye çalışarak; pantolon askıları hâlâ iki halka halinde ceketinin altından sarkıyordu. Atlara ve katırlara ilaç vermek, kurt döktürmek, yakı yapmak, suya bastırmak ya da diş çekmek için kullandığı bir sürü muslukçu aletine benzer şeyin dolu olduğu o yıpranmış çanta elinde, basamaklardan indi. Gövdesi ince ve gevşek eklemliydi ve o kurnaz, acımasız başı, gümüş havayı dolduran o belli belirsiz çan gibi haykırırları ve çığlıkları dinlerken, hafifçe yukarı dikilmişti.

"Hâlâ şu tavşanları mı yakalamaya çalışıyorlar?" dedi.

"Henry Armstid'in dışında hepsi," dedi Ratliff. "O yakaladı kendininkini."

"Hah," dedi Varner. "Sen misin, V. K.? Kaçtane aldın sen?"

"Ben çok geç kalmıştım," dedi Ratliff. "Zamanında dönmemişim."

"Hah," dedi Varner. Bahçe kapısına ve oradan da yola yürüdüler. "Eh, atları koşturmak için çok iyi, parlak, serin bir ge-

ce." Ay şimdi tam tepelerindeydi, yumuşak gökyüzünde, uçları soluk yıldızların ötesine doğru halka halka yayılan ve yine soluk yıldızlarla çevrelenmiş, incili ve şaşkın bir esneme gibi. Sıkı bir küme halinde yürüdüler, gölgelerini yolun yumuşak tozu içinde ezerek, gövde ve dallarını ince ve güzel çizgilerle, soluk gökyüzüne doğru uzatan, filizlenmiş ağaçların gölgelerini örterek. Kapkaranlık dükkânı da geçtiler. Sonra armut ağacı göründü. Patlayan kar gibi şaşkın ve gümüşü bir durağanlık içinde yükseliyordu; alaycı kuş hâlâ ötüyordu ağaçta. "Şu ağaca bakın," dedi Varner. "Bu yılı iyi yapacağı belli."

"Mısır da iyi olacak bu yıl," dedi birisi.

"Gökyüzünde böyle bir ay, topraktan çıkıp büyüyen her şey için iyidir," dedi Varner. "Anımsıyorum, Bayan Varner'la ben Eula'nın doğumunu bekliyorduk. Zaten bir sürü çocuğumuz vardı ve belki orada kessek iyi ederdik. Ama ben birkaç kız daha istiyordum. Öbürleri evlenip gitmişti ve bir sürü oğlan kalmıştı, onlar da bir işe yarayacak kadar büyüdükleri zaman, çalışacak zamanları olmaz. Dükkânın oralarda oturup konuşur dururlar. Ama kız evde oturur ve iş görür, evlenene dek. Yaşlı bir kadın bir gün anneme demişti ki eğer bir kadın gebe kaldıktan sonra karnını dolunaya tutarsa, kız olurmuş. Onun için Bayan Varner tutar her gece çıplak karnının üstünde dolunayla yatardı, ta ki karnı iyice büyüyene dek ve sonra da. Ben kulağımı onun karnına dayar, Eula'nın dışarı çıkmak ister gibi tepinip sıkıştırdığını duyardım. Sanki dolunayı hissedirdi."

"Yani gerçekten işe yaradı mı demek istiyorsun Will Amca?" dedi öbürü.

"Hah," dedi Varner. "Bir denersin. Çevrede yeterince kadın var çıplak karınlarını sık sık aya ya da güneşe gösteren ya da senin aranan eline bile ve büyük bir olasılıkla bir süre sonra orada, içerde kulağını dayayıp dinleyebileceğin bir şey olur, yeter ki o zamana kadar bir şey çıkıp dinlemene engel olmasın. Ne dersin, V. K.?" Birisi bir kahkaha attı.

"Bana sormayın," dedi Ratliff. "Ucuz bir at satın almak için bile zamanında varamıyorum ben bir yere." Bu kez iki üç kişi bastı kahkahayı. Sonra Henry'nin evden gelen solumasını duy-

dular: "Ah. Ah. Ah!" Ve birden kestiler gülmeyi, sanki onun bu denli yakınında olduklarını daha önce fark etmemişler gibi. Varner önden yürüdü, ayaklarını sürüyerek ama hızlı hızlı, gerçi başı hâlâ dinler gibi hafifçe eğikti, çünkü o gümüş parlaklığın içi o telaşlı, boyun eğmez, kaynaksız, belli belirsiz haykırışların mırıltılarıyla doluydu. Ara sıra kulağa müzik gibi, sönüp giden çan sesleri gibi geliyordu bunlar; ahşap döşemeler üstünde kısa ve süratli toynak gümbürtüleri duyuldu yine.

"İşte çayın üstündeki köprüde onlardan biri daha," dedi bir adam.

"Sonuçta hepsi şu atlardan payına düşeni alıp çıkacaklar," dedi Varner. "Paralarının karşılığını idmanla ve eğlenceyle çıkaracaklar. Bir adamı ele alın, bütün bir yıl boyunca tarladaki saban izleri boyunca katır pisliklerinin üstünden atlamaktan başka bir eğlence nedir bilmesin. Ve böyle bir gecede, bir adam sessizce yatıp uyuyacak kadar yaşlı değilse ve artık komşularının arka pencerelerinden bir erkek kedi gibi girip çıkacak kadar da genç değilse, böyle bir şey iyi gelir ona. Hiç değilse yarın gece güzel bir uyku çekmesine yarar, yeter ki yarın geceye kadar evine dönmüş olsun. Eğer önceden haberimiz olsaydı bundan, bir sürü at-köpeği yetiştirirdik. O zaman o spor yarışmaları gibi bir şey de düzenlerdik."

"Sanırım bu da bir bakış açısı," dedi Ratliff. "Gerçekten de, eğer işin bu yönüne ilgileri çekilebilse, Bookwright, Quick, Freeman, Eck Snopes ve bütün öbür yeni at sahipleri oldukça rahatlarlar, çünkü büyük bir olasılıkla henüz aralarından hiçbiri konuya bu açıdan bakmayı düşünmemiştir. Flem Snopes'un ve şu Ölügöz Dick'in buraya getirdikleri şu Texas illetinden kurtulmanın bir çaresi olabileceğine inanan herhalde bir kişi bile yoktur aralarında."

"Hah," dedi Varner. Bayan Littlejohn'un bahçe kapısını açtı. Yatak odasının açık kapısından hâlâ o loş ışık dışarıya koridora vuruyordu; içerde Armstid hiç durmadan "Ah. Ah. Ah!" diyordu. "En sonuncusu dışında her hastalık için bir hap vardır," dedi Varner.

"İnsanın onu yutacak kadar çok zamanı olsa bile," dedi Ratliff.

"Hah," dedi Varner yine. Bir an için dönüp Ratliff'e bir göz attı ve durakladı. Ama o küçücük, sert, parlak gözler şimdi hiç görünmüyordu; görünen tek şey o çalı gibi sarkan kaşlardı; sanki aşağıya, ona doğru kıvranarak uzanan bir durağanlıkta yoğunlaşmışlardı, çatılmadan, ama bir tür yırtıcı güldürücülükle. "Onu yutacak kadar zaman olsa bile. Soluk almak, üstünde dünün tarihi olan bir poliçedir."

İki sabah sonra saat dokuzda, dükkânın sundurmasında oturmuş ya da çömelmiş duran beş adam vardı. Altıncısı da Ratliff'di. O ayakta konuşuyordu. "Belki Eck'in dediği gibi, o şeylerden yalnızca bir tane vardı o gece Bayan Littlejohn'un evinde. Ama tek bir attan oluşan, gördüğüm en büyük sürüydü o. Hem benim odamdaydı, hem de ön sundurmada ve aynı anda arka sundurmada Bayan Littlejohn'un yıkama tahtasını aynı atın başına indirdiğini duydum. Yine de herkesi atlatmayı başardı. Sanırım o Texas'lı bunlar için iyi alışveriş dediğinde bunu anlatmak istemişti: Bir adamın bunlara yaralanacak kadar yaklaşabilmesi için bayağı talihsiz olması gerek." Eck'in kendisinden başka hepsi güldüler. O ve küçük oğlan yemek yiyorlardı. Basamakları çıktıklarında, Eck dükkâna girmiş, elinde bir kesekâğıdıyla geri dönmüş, içinden çıkardığı peynir parçasını çakısıyla tam ortadan ikiye kesmiş, bir parçasını oğlana vermiş, sonra ikisi yan yana duvarın dibine çöküp torbadan çıkardıkları bir avuç dolusu gevrek çıkarıp yemeye koyulmuşlardı; boyutlarının dışında, birbirlerinin tıpatıp benzeriydiler.

"Acaba o at Ratliff'i ne sandı?" dedi birisi. Dişlerinin arasına bir dal şeftali baharı sıkıştırmıştı. Pembe tül den yapılmış minyatür bale etekliklerini andıran dört çiçek vardı üstünde. "İç gömleğiyle pencerelerden atlayıp ön kapılardan koşarken kaç Ratliff gördüğünü sandı o at acaba?"

"Bilmiyorum," dedi Ratliff. "Ama eğer beni, benim onu gördüğümün yalnızca yarısı kadar sayıda görmüş olsaydı, hiç kuşkusuz kuşatılmış olurdu. Başımı her çevirişimde o kocaman şey ya üstümden aşıyordu ya da şu oğlanın tepesinden atlamak için dönüyordu. Ve şuradaki şu oğlan, bir keresinde kesinlikle gözlerimin önünde, tam bir buçuk dakika o şeyin tam altında durdu; ne başını eğdi ne de gözünü yumdu. Evet, beyler, bir

dönüp de o yaratığın arkamda kapı ağzında gözlerini bana dikmiş baktığını görünce, Flem Snopes'un Texas'tan bir kaplan getirmiş olduğuna iyice inandım, ancak tek başına bir kaplanın kocaman bir odayı böylesine tümüyle dolduramayacağını da biliyordum." Adamlar yine gülustüler. Oradaki tek iskemlede oturan ırak Lump Snopes, kapı pervazına doğru, girişı örtecek biçimde, iskemlesinde kaykıldı ve birden gevezeliğe başladı.

"Eğer Flem bilseydi şu atları böyle kapışacağını, belki birkaç kaplan da getirirdi," dedi. "Maymun da."

"Demek Flem'in atlarıydı onlar," dedi Ratliff. Gülmeler kesildi. Öbür üç kişinin ellerinde açık çakılar vardı ve onlarla dalgın dalgın ağaç dalları ve yongaları yontuyorlardı. Sanki çakı ağızlarının o ince ve neredeyse usandırıcı hareketlerine kendilerini iyice kaptırmış gibi oturuyorlardı. ırak hemen başını kaldırıp bakmış ve Ratliff'in onu gözlediğini görmüştü. Yüzünde sürekli taşıdığı o yola gelmez ve neşeli inançsızlık ifadesi şimdi yok olmuştu; yalnızca ağzının ve gözlerinin çevresinde bunun boş çizgileri kalmıştı.

"Flem atların onun olduğunu hiç söyledi mi?" dedi. "Ama siz kentliler bizim gibi taşralılardan daha açıkgozsünüz. Öyle görünüyor ki çoktan okumuşsunuz Flem'in kafasının içini." Ama Ratliff ona bakmıyordu şimdi.

"Ve sanırım bizler de satın alırdık onları," dedi. Hepsinin tepesinde dikilmiş duruyordu, rahat, zeki, belki biraz kaygılı, ama hâlâ anlaşılmaz. "şu Eck, örneğin. Bakacak bir karısı ve ailesi varken, iki tane aldı. Gerçi kuşkusuz yalnızca bir tanesine para ödedi. Duydum ki dün gece şu şeylerin peşinden geceyarısına dek koşanlar olmuş, ama Eck ve şu oğlan iki gündür eve hiç dönmemişler." Yine gülustüler, Eck'in dışında hepsi. O, peynirden bir parça kesti ve bıçağın ucuna takıp ağzına attı.

"Eck atlarından birini yakaladı," dedi ikinci bir adam.

"Öyle mi?" dedi Ratliff. "Hangisiydi o, Eck? Onun sana verdiği mi, yoksa senin satın aldığın mı?"

"Onun bana verdiği," dedi Eck, çiğneyerek.

"İyi, iyi," dedi Ratliff. "Duymamıştım bunu. Ama Eck'in hâlâ bir at eksiğı var. Hem de para ödediğı at. Bu da o atların Flem'e ait olmadıklarının kesin bir kanıtı; çünkü hiç kimse ya-

kın akrabasına gidip de yakalayamayacağı bir şeyi vermez." Yeniden gülüştüler, ama çırak konuştuğunda hemen durdular. Çırağın sesinde hiç neşe yoktu şimdi.

"Dinle," dedi. "Tamam. Hepimiz kabul ediyoruz ki sen kimsenin geçemeyeceği kadar kurnazsın. Sen ne Flem'den ne de başka bir kimseden at satın almadın, onun için belki bu işe hiç burnunu sokmasan daha iyi olur, ya da iyisi mi bu işi burada kes gitsin."

"Öyle ya," dedi Ratliff. "İki gece önce bu iş kesilip atıldı zaten. O çit kapısını kapamayı unutan adam kesip attı bu işi. Yalnız Eck'in atının dışında. Ve o atın Flem'in olmadığını biliyoruz, çünkü hiç karşılıksız verilmişti o at Eck'e."

"Eck'den başka daha eve dönmemiş adamlar var," dedi, ağzında şeftali baharını tutan adam. "Bookwright ve Quick hâlâ kendininkilerin peşindeler. Dün gece saat sekizde Burtsboro Old Town'un üç mil batısında görülmüşler. Daha kimin olduğunu saptayacak kadar yanaşmamışlar izledikleri ata."

"Öyle ya," dedi Ratliff. "İki gece önce o kapıyı her kimse açık bıraktığından bu yana av köpekleri olmadan da bulunabilecek tek yeni at sahibi Henry Armstid bence bu ülkede. Orada Bayan Littlejohn'un yatak odasında yatıyor ve yattığı yerden şu çitin içini gözlüyor, bu durumda onun satın aldığı at gelip çitin içine geri dönecek olursa tüm yapacağı şey karısına, bir ip alarak koşup atı yakalaması için seslenmek olacak—" Durdu, ama hemen ardından öyle çabuk davranıp ve sesinde hiçbir ton değişikliği olmadan "Günaydın Flem," dedi ki, durakladığı hiç anlaşılmadı bile. Hemen ayağa fırlayıp iskemleyi bir uşak çevikliğiyle boşaltıveren çırağın ve yemesini hiç kesmeden sürdüren Eck'in ve küçük oğlanın dışında, hepsi de şimdi dururmuş olan elleri üstünden bakarak, Snopes'un o gri pantolonu, küçücük boyunbağı ve o parlak, ekose, yeni kasketiyle basamakları çıkışını seyrettiler. Çiğniyordu; ak bir çam ağacı parçası vardı elinde; hiç kimseye bakmadan başını onlara doğru şöyle bir salladı, boşaltılmış olan iskemleye oturdu ve çıkışını açarak yontmaya başladı. Çırak şimdi kapının öbür yanına dayanmış, sırtını pervaza sürtüyor, o gizli ve uyanık ilgiyle Snopes'u gözlüyordu. "Tam zamanında geldin," dedi sonra. "Rat-

liff atların aslında kime ait olduğu konusunda ter döküp duruyor." Snopes bıçağın ağzını tahta boyunca özenle çekti; ince, düzgün bir kıymık kıvrıldı önünde. Hâlâ yemek yiyen Eck'le oğlan ve sırtını pervaza sürterek Snopes'a o gizli ve uyanık ilgiyle bakan çırak dışında diğerkleri yine yontmaya başlamışlardı. "Belki sen bunun kuşkularını yatıştırırsın." Snopes başını biraz çevirdi ve tükürdü; sundurmanın ve basamakların üstünden, ötedeki tozun içine. Bıçağı yeniden kavradı ve başka bir kıymık başladı kıvrılmaya.

"O da oradaydı," dedi Snopes. "O da herkes kadar biliyor." Bu kez çırak kahkahayı bastı; kıs kıs gülerken yüz çizgileri, sanki bir el onları oraya çekmiş gibi, yüzünün ortasına doğru toplastılar. Kıkırdayarak elini bacağına şaklattı.

"İyisi mi sen kes bu işi," dedi. "Onu altememezsin."

"Sanırım öyle," dedi Ratliff. Onların tepesinde dikilip hiç birisine bakmadan durdu; bakışları anlaşılmaz, hatta düşünceli, Bayan Littlejohn'un evinin ötesindeki boş yola takılmış gibiydi. Hantal ve yarı büyümüş bir oğlan, kendine çok küçük gelen tulumu içinde, birdenbire ortaya çıktı, nereden geldiğı anlaşılmadan. Bir süre yolun üstünde, sundurmadan tam bir tükürük boyu uzaklıkta durdu. Ne nereden geldiğini ne de buradan nereye gideceğini bilmeden ve ne de bu yüzden kaygı duymadan, öylece durdu orada. Hiçbir şeye ve kesinlikle de sundurmadan yana bakmamıştı. Ve sundurmadakilerden de ona bakan olmamıştı, küçük oğlanın dışında. Küçük oğlan şimdi yolda duran çocuğı seyrediyordu, o menekşe gözleri, havada kalakalmış elindeki ısırılmış gevreğın üstünden, ciddi bir tavırla, hiç kırılmadan bakıyordu. Yoldaki çocuk, o sımsıkı pantolonu içinde yumru yumru, ilerlemeye koyuldu ve dükkânın köşesinde gözden kayboldu; sundurmadaki oğlanın yuvarlak başı ve hiç kırılmayan gözleri onu gözden yok olana dek sürekli izledi. Sonra küçük oğlan gevreğı yeniden ısırđı ve çiğnedi. "Tabii Bayan Tull var," dedi Ratliff. "Ama Tull'un o köprüde yaralanmasına sebep olduğı için dava açacağı kişı Eck. Ve Henry Armstid'e gelince..."

"Eğer bir adam kendini koruyacak kadar uyanık değilse, bu onun bileceğı bir iştir," dedi çırak.

"Öyle ya," dedi Ratliff, o dalgın ses tonuyla, hâlâ düş görür gibi omzunun üstünden konuşarak. "Ve Henry Armstid, o da tamam, çünkü orada yapılan konuşmayla ilgili olarak duyduğum kadarıyla, Texas'lı daha buradan ayrılmadan çok önce Henry kendisinin sandığı o atın sahibi olmaktan çoktan çıkmıştı. Ve o kırık bacağa gelince, bu da onu mağdur etmez, çünkü karısı görür onun ekin işini." Çırak pervazda sırtını kaşımayı kesmişti. Hiç göz kırpmadan, uyanık ve ilgili, Ratliff'in başının arkasını gözlüyordu; Snopes'a bir göz attı. O, çiğneyerek, ilerleyen çakı ağzının ucunda büküm büküm kıvrılan başka bir yongayı seyrediyordu. Çırak yeniden Ratliff'in başının arkasına bakmaya koyuldu.

"Onların ekin işini kadının görmesi ilk kez olmayacak ki!" dedi, ağzında şeftali dalını tutan adam. Ratliff ona baktı.

"Bilmen gerek. Bu, seni onların tarlasında, Henry'nin bir türlü yapmaya kalkışmadığı saban işini yaparken ilk görüşüm olmayacak. Onlara bu yıl daha şimdiden kaç gününü verdin?" Adam, çiğnediği şeftali dalını ağzından çıkardı, özenle tükürdü ve onu yeniden dişlerinin arasına sıkıştırdı.

"O kadın benim kadar düzgün sürebilir tarlayı," dedi ikincisi.

"Bahtsız insanlar onlar," dedi üçüncüsü. "Bahtsız oldun mu, ne yaptığın hiç önemli değildir."

"Öyle ya," dedi Ratliff. "Tembelliğe bahtsızlık dendiğini o kadar çok duydum ki, belki de öyledir."

"Tembel değildir o," dedi üçüncüsü. "Üç dört yıl önce katırları öldüğünde, o ve karısı sırayla öbür katırla birlikte koşum kayışları içinde sürdüler toprağı. Tembel değildir onlar."

"Öyleyse iyi işte," dedi Ratliff, yine o boş yoldan yukarı doğru bakarak. "Öyleyse kadın hemen saban işini bitirmeye başlar; o en büyük kız, katırla birlikte çalışacak kadar büyüdü artık, değil mi? Ya da Bayan Armstid katıra yardım ederken, en azından sabanı doğru yolda tutabilecek kadar?" Bir yanıt beklemiş gibi, ağzında şeftali dalı olan adama bir göz attı yine, ama adam ona bakmıyordu ve Ratliff hiç duraklamadan sürdürdü konuşmasını. Çıraksa, sanki tam kaşınmanın orta yerinde kalakalmış gibi, sırtı kapı pervazına sıkıca yaslanmış duru-

yor ve şimdi gözünü kırpmadan tüm gücüyle Ratliff'i dinliyordu. Ratliff eğer Flem Snopes'a bakmış olsaydı bile, kasketin o öne eğik ucunun altında çenesinin sürekli hareketinden başka hiçbir şey göremezdi. İlerleyen bıçağın önünde bir başka yonga düzenli bir biçimde kıvrılıyordu. "Epey zamanı var şimdi, çünkü kendisini ve Henry'nin yatak ve yemek ücretini ödemek için Bayan Littlejohn'un bulaşıklarını yıkamayı ve evi süpürüp temizlemeyi bitirdikten sonra tüm yapacağı şey eve gidip süt sağlamak, çocuklara ertesi gün de yetecek kadar yemek pişirmek, onları doyurmak, en küçükleri uykuya yatırmak ve en büyük kız kapının mandalını takıp kendisi de baltayla yatağa girene dek kapının dışında beklemek..."

"Balta mı?" dedi, o şeftali dalını çiğneyen adam.

"Yatağa baltayı da alıyor. Yalnızca on iki yaşında ve bu ülke hâlâ, aşağı yukarı, hiçbir zaman Flem Snopes'un olmayan şu yakalanmamış atlarla dolu. Büyük bir olasılıkla kız belki kendisinin bir yıkama tahtasını Bayan Littlejohn gibi savuramayacağını biliyor -ve sonra gerip dönüp akşam bulaşıklarını yıkamayı. Ve ondan sonra da, sabaha dek Henry'nin onu isteyince çağırabileceği kadar yakın bir yerde olmaktan başka yapacak hiçbir şeyi olmadan beklemeyi, ta ki ortalık kahvaltı için odun kırarak kadar ışıyınca dek ve sonra Bayan Littlejohn'un bulaşığına yardım etmeyi, yatakları yapmayı ve yolu gözlerken ortalığı süpürmeyi. Çünkü açık artırmadan bu yana hiç görünmemiş olan Flem Snopes artık her neredeyse çıkar gelir belki -ki o tabii ki başını ufak bir yasal derde sokmuş olan şu kuzeninin işine bir bakmaya kente gitmiştir- ve böylece verir o beş doları. 'Yalnız belki geri vermez o parayı bana,' der kadın ve belki Bayan Littlejohn'un düşündüğü de budur, çünkü hiçbir şey söylememeyi yeğledi o her zaman. Onu duyabiliyordum..."

"Peki bütün bunlar olup biterken sen neredeydin?" dedi çırak.

"Dinliyordum," dedi Ratliff. Başını hafifçe çevirip çırağa bir göz attı, sonra başını öteye çevirdi yine, neredeyse sırtını onlara dönmüş duruyordu. "...tabakları tasın içine fırlatır gibi attığını duyabiliyordum. 'Bana parayı geri verir mi dersiniz?' diyordu Bayan Armstid. 'Şu Texas'lı adam parayı verdi ona ve

geri vereceğini söyledi. Oradaki herkes onun parayı Bay Snopes'a verdiğini gördü ve yarın Bay Snopes'dan alabileceğini söylediğini duydu.' Bayan Littlejohn şimdi bulaşıkları yıkıyordu, aynı bir erkek nasıl yıkarsa öyle, tabaklar sanki demirden yapılmış gibi. 'Hayır,' dedi. 'Ama bir kez istemekte yarar var.' 'Eğer geri vermeyecekse, istemekte bir yarar yok,' dedi Bayan Armstid. 'Sen bilirsin,' dedi Bayan Littlejohn. 'Para senin.' Sonra bir süre tabak çanak seslerinden başka bir şey duymadım. 'Ne dersin bana geri verir mi onu?' dedi Bayan Armstid. 'O Texas'lı vereceğini söylemişti. Hepsi duydular öyle söylediğini.' 'O zaman git iste ondan,' dedi Bayan Littlejohn. Sonra tabak seslerinden başka hiçbir şey duymadım yine. 'Vermez bana,' dedi Bayan Armstid. 'Pekâlâ,' dedi Bayan Littlejohn. 'Sen de isteme öyleyse.' Sonra yalnızca tabakları duydum. İki tasları vardı belki, ikisi de yıkıyorlardı. 'Sen de vereceğini sanmıyorsun, değil mi?' dedi Bayan Armstid. Bayan Littlejohn hiç yanıtlamadı. Sanki tabakları olanca gücüyle birbirine çarpıyormuş gibi sesler geliyordu. 'İyi edersin,' dedi Bayan Littlejohn. Ve Allah çarpsın eğer iki tabağı eline almış onları sanki şu bandolardaki pirinç kova kapaklarını çalarcasına birbirine çarpıyormuş gibi bir ses çıkarmıyorduydu. 'O zaman Henry onunla bir beş dolarlık at daha alır. Belki de onu iyice gebertecek bir at alır bu kez. Öyle yapacağını bilsem, o parayı ona ben kendim verirdim.' 'Sanırım önce Henry'le bir konuşsam iyi olur,' dedi Bayan Armstid. Ve sonra öyle sesler geldi ki sanki Bayan Littlejohn bütün tencereleri ve tabakları alıp ocağın üstüne fırlatıyordu." Ratliff durdu. Arkasında çırak. "Hişt! Hişt! Flem, Flem!" diye fısıldıyordu. Sonra sustu ve hepsi Bayan Armstid'in yaklaşıp basamakları çıkmasını izlediler. O biçimsiz gri giysinin içinde sıskacıktı ve ayağındaki lekeli tenis ayakkabıları tahtaların üstünde hafif hafif tıslıyordu. Aralarına geldi ve durdu, Snopes'la yüz yüze ama hiç kimseye bakmadan, elleri önlüğüne sarılı.

"O gün dedi ki, o atı Henry'e satmayacakmış," dedi kadın, dümdüz bir sesle. "Dedi ki, para sendeymiş ve ben senden alabilirmişim onu.' Snopes başını kaldırdı ve biraz yana çevirip kadının hemen yanından, sundurmadan dışarı yolun içine tükürdü.

"Giderken paranın tümünü aldı götürdü," dedi. Bayan Armstid hiç kıpırtısız, o gri giysi üstünden kaskatı, bronzdan yapılmış bir örtü gibi kıvrımlar yaparak dökülürken, sanki Snopes'un hemen ayağının dibinde bir şeyi gözler gibi duruyordu. Sanki Snopes'un dediğini hiç duymamıştı, ya da sanki kendi söylediği söz biter bitmez gövdesini orada bırakıp gitmişti de gövdesi sözcükleri duyduğu, işittiği halde, kadın geri dönene dek bir anlam yükleyemiyordu onlara. Çırak kadına bakarken hiç durmadan kapı pervazında sırtını kaşıyordu. Küçük oğlan da hiç kırpmadığı gözleri, tanımlanamaz bakışıyla kadını seyrediyordu. O ikisinin dışında kimse bakmıyordu kadına. Ağzında şeftali baharı olan adam onu ağzından çıkardı, tükürdü ve dalı yine ağzına soktu.

"Dedi ki, Henry hiç at almamış," dedi kadın. "Dedi ki, parayı senden alabilirmişim."

"Sanırım unuttu," dedi Snopes. "Giderken paranın tümünü yanında götürdü." Kadına bir süre daha baktı, sonra yine sopayı yontmaya koyuldu. Çırak kadına bakarken sırtını hafif hafif kaşıdı. Bir süre sonra Bayan Armstid başını kaldırdı ve yoldan yukarı doğru baktı. İlkbahar tozuyla yumuşacık yol, Bayan Littlejohn'un evinin önünden, biraz yokuş yukarı, daha çiçek açmamış (bunlar hazıranda çiçeklenirdi) akasya ağaçlarının yanından, şeftali ve armut ağaçlarının ötesinde yükselen yıpranmış damı, pembe-beyaz arıların üşüşmüş olduğu bir kovayı anımsatan okulun önünden geçerek yükseliyor, o upuzun yaz öğle sonralarında sürekli ağıt yakan güvercinlerin ileri geri ses verdikleri loş sedir koruluğunun içindeki mermer mezar taşlarının tek tük parıltıları arasında duran kilisenin olduğu tepenin doruğuna doğru tırmanıyordu. Kadın kımıldadı; lastik tabanlar bir kez daha o kemirilmiş tahtalarda tısladı.

"Sanırım yemek hazırlama zamanı geldi," dedi kadın.

"Henry nasıl bu sabah, Bayan Armstid?" dedi Ratliff. Kadın duraklayarak ona baktı, o boş gözler bir an için uyanır gibi oldu.

"Dinleniyor, çok teşekkür ederim," dedi. Sonra gözler yine öldü ve kadın yine kımıldadı. Snopes iskemleden kalktı, çakısını baş parmağıyla kapatıp kucağından yonga döküntülerini silkeledi.

"Bekle bir dakika," dedi Bayan Armstid yarı dönük durakladı yine, ama hâlâ ne Snopes'a ne de öbürlerine bakıyordu. 'Çünkü buna inanması olanaksız,' dedi Ratliff kendi kendine. Benim de inanamayacağım gibi. Snopes dükkâna girdi. Çırak, yine hiç kıpırtısız, sanki hemen kaşınmaya başlamak ister gibi sırtı ve kızı kapı pervazına dayalı, onun dükkâna girişini seyretti; öbürü yanından geçerken başı bir baykuşunki gibi dönmüş, o küçücük gözleri şimdi hızlı hızlı açılıp kapanmıştı. Jody Varner atının üstünde yoldan yukarı doğru geldi. Geçip gitmedi, aksine dükkânın yanında yoldan döndü ve atını her zaman bağladığı yere, dut ağacının arkasına doğru ilerledi. Yoldan yukarı doğru bir araba geldi ve gıcırdayarak geçip gitti. Arabadaki adam elini kaldırdı; sundurmadaki adamların biri ya da ikisi ellerini kaldırarak karşılık verdiler. Araba ilerledi. Bayan Armstid onun ardından baktı. Snopes, elinde çizgili, küçük bir kesekâğıdıyla kapıdan çıktı ve Bayan Armstid'e yaklaştı. "Al," dedi. Kadının eli ancak kesekâğıdını alabilecek kadar uzandı. "Çocuklar için biraz şekerleme," dedi. Snopes'un öbür eli çoktan cebindeydi ve iskemleye geri dönerken, cebinden bir şey çıkardı ve çırağa verdi. Bir beş sentlikti bu. İskemleye oturdu ve geriye, kapıya doğru kaykıldı. Şimdi çakı yeniden elindeydi ve açılmıştı bile. Başını hafifçe çevirdi ve yine o gri giysinin yanı başından, yola tükürdü. Küçük oğlan, Bayan Armstid'in elindeki kesekâğıdına bakıyordu. O zaman kadın da birden uyanarak, elindekini fark eder gibi oldu.

"Çok iyisiniz," dedi kadın. Kesekâğıdını önlüğünün içine sardı; küçük oğlanın bakışı, önlüğün altındaki ellerin topağına takılıp kalmıştı. Kadın yeniden kımlıladı. "İyisi mi ben gidip yemeğe yardım edeyim," dedi. Ve basamakları indi; ama toprağa inip ilerlemeye başlar başlamaz, o giysinin gri kıvrımlarının yürümeyle ilgili tüm hareketlerle bağlantısı bir kez daha kesildi; şimdi kadın, gitgide uzaklaşıp küçülen bir salın üstünde duran bir şekil gibi, hiç kıpırdamadan yol alıyordu sanki; telaşsızca akıp giden bir selin üstünde nasılsa dimdik bir bütün olarak sürüklenen kurumuş, gri bir ağaç gövdesi gibi. Kapı ağzında çırak apansız gülmeye başladı, patlarcasına, kıkırdayarak. Bacağına bir şamar indirdi.

"Tanrım," dedi. "Bunu kimse alt edemez."

Arkadan dükkâna giren Jody Varner, attığı adımın ortasında, kuş avında kullanılan bir köpek gibi işaret verircesine kalamadı. Sonra, parmaklarının ucunda, sessizce ve şaşılacak bir hızla, tezgâhın arkasına geçti, iğne ipliklerin durduğu cam bölmenin arkasına ve çocuğu sürüye sürüye çıkarmaya çalıştı. Çocuğun dolu olan ağzından boğuk bir çığlık duyuldu. Çırak içeri girdiğinde Varner çocuğu tezgâhın etrafından dolandırıyordu ki "Hey sen, Saint Elmo!"* dedi çırak.

"Sana defalarca demedim mi şunu buradan uzak tut!" diye kükredi Varner, oğlanı sarsarak. "Şu şeker kutusunu neredeyse tertemiz etmiş. Dik dur!" Oğlan, yarı dolu bir çuval gibi sarkıyordu Varner'ın elinden, kendini alınyazısına terk etmiş gibi ama bir yandan da durmadan çiğneyerek, o kocaman, gevşemiş, renksiz yüzünde gözleri sımsıkı kapalı, kulaklar çiğneyen çeneyle uyum içinde sürekli ve hafif hafif inip kalkarak. Çenenin ve kulakların dışında, sanki çiğnerken uyuyakalmış gibi görünüyordu.

"Sen, Saint Elmo!" dedi çırak. "Dik dur." Oğlan kendi ağırlığını yükledi, ama ne gözlerini açmış ne de çiğnemeyi kesmişti. Varner onu bıraktı. "Git evine," dedi çırak. Oğlan uysallıkla dönüp yeniden dükkânın ortasına doğru yürümeye davrandı. Varner onu silkeleyip döndürdü.

"Oraya değil," dedi. Oğlan sundurmayı geçti ve basamakları indi; yumuşak uyluklarını sımsıkı saran pantolonu zorlanıp gerilmişti. Daha yere inmeden, eli cebinden ağzına gitti; kulakları yeniden çenenin çiğneyişiyle uyumlu, hafif hafif kıpırdanmaya başladı.

"Fareden beter, değil mi?" dedi çırak.

"Fare mi, git Allah aşkına?" dedi Varner, sert sert soluyarak. "Keçiden beter o. Tek bildiğim şey, tekrar geri gelip, şu derileri, hamut iplerini ve halkalı cıvataları temizleyip beni de seni de onu da, üçümüzü de yiyip tertemiz edip arka kapıdan çıkıp gideceği. Ve sonra Allah beni kahretsin eğer yolun karşı yanına geçip çırcıra da, demirci dükkânına da başlar diye başımı öte yana çevirmekten korkmuyorsam. Sen bak, iyi dinle

* St. Elmo'nun ateşi: Fırtınalı havada görülen aleve benzer elektrik olayı. (Ç.N.)

beni. Onu buralarda dolanırken bir kere daha yakalayacak olursam, bir ayı kapanı kurarım burada o oğlana." Jody yürüdü ve sundurmaya çıktı. Çırak da peşi sıra gitti. "Günaydın, beyler," dedi.

"Kimdi o, Jody?" dedi Ratliff. Geride duran çırağın dışındayken, ikisinden başka ayakta duran yoktu ve şimdi, bu yan yanalık içinde, aralarındaki benzerlik iyice belirginleşmişti –öyle bir benzerlik ki, elle tutulmaz, belirsiz; biçimde, konuşmada, giyimde, zekâda değil; kesinlikle ahlakta da değil. Yine de vardı işte, ama şu köprüsüz ayrımla birlikte, kaderinin şu damgası Jody'nin üstünde. Yaşlı bir adam olacaktı; Ratliff de: Ama o öyle bir yaşlı adam olacaktı ki, altmış beşinde, daha belki on yedisine varmamış bir kıza tutulup onunla evlenecek, ömrünün sonuna dek tüm kadınların adına ondan öç almayı sürdüren bu yaratığın elinde oyuncak olacaktı; Ratliff ise, hiçbir zaman. Oğlan telaşsızca yoldan aşağı gidiyordu. Eli yine cebinden ağzına uzandı.

"Şu I. O.'nun oğlu," dedi Varner. "Tanrım, zehirden başka her şeyi denedim ona karşı."

"Ne?" dedi Ratliff. Çabucak yüzlerde gezdirdi bakışını; bir an için kendisinininkinde yalnız şaşkınlık değil neredeyse dehşet denebilecek bir şey vardı. "Sandım ki –geçen gün bana dediniz ki: 'Bir kadın geldi' dediniz, 'Kucağında bebekle genç bir kadın.' Bak şimdi," dedi. "Dur biraz."

"Bu da başka bir tanesi," dedi Varner. "Keşke şu kahrolası da hiç yürüyemeseydi. Eh, Eck, duyduğuma göre sen atlarından birini yakalamışsın."

"Doğru," dedi Eck. O ve küçük oğlan gevrekleri ve peyniri bitirmişlerdi ve Eck şimdi bir süredir elinde boş kesekâğıdıyla oturuyordu.

"Sana verdiği atı yakaladın, değil mi?" dedi Varner.

"Doğru," dedi Eck.

"Öbürünü bana ver, baba," dedi küçük oğlan.

"Ne oldu?" dedi Varner.

"Boynunu kırdı," dedi Eck.

"Biliyorum," dedi Varner. "Ama nasıl?" Eck hiç kıpırdamadı. Onu seyrederken, hepsi de onun konuşmak için sözcükleri

yakalayıp düzenlediğini açık seçik görebiliyorlardı sanki. Durduğu yerden gülmeye başladı, "Ne olduğunu anlatayım size. Eck ve şu oğlan yirmi dört saatlik bir kovalamanın sonunda atı Freeman'ın çıkmaz yolağına soktular. Baktılar ki at ne olursa olsun Freeman'm o iki buçuk metrelik parmaklığını tırmanıp aşamaz, bu yüzden o ve oğlan iple yolağın bir ucunu tuttular, yerden bir metre kadar yukarıdan. Ve kuşkusuz, at yolağın ucuna gelip de Freeman'm ahırını görür görmez, tam Eck'in beklediği gibi bir savrulup o yolaktan yukarı ürkmüş tavuk atmacası gibi cehennem hızıyla geldi. Belki hayvan ipi hiç görmedi bile. Bayan Freeman koşarak çıktığı sundurmadan seyre diyormuş. Dedi ki at o ipe bindirdiğinde, aynı şu koskocaman Noel fişekleri gibi görünmüş. Ama satın aldığın at kurtardı paçayı, değil mi?"

"Doğru," dedi Eck. "Öbürünün ne yöne gittiğini görecektir zamanım olmadı hiç."

"Onu bana ver, baba," dedi küçük oğlan.

"Hele yakalayalım onu," dedi Eck. "Sonra düşüneriz."

O öğle sonrası Ratliff, Bookwright'ın bahçe kapısı önünde duran arabasında oturuyordu. Bookwright yolda arabanın yanında duruyordu. "Sen yanıldın," dedi Bookwright. "Geri geldi."

"Geri geldi," dedi Ratliff. "Ben yanlış yorumladım onun... yürekliliğini desem bu değil istediğim sözcük ve kuşkusuz yüreksizliği de değil. Ama yanılmış değilim."

"Saçma," dedi Bookwright. "Dün bütün gün yoktu burarlarda. Kimse onu kasabaya giderken ya da dönerken görmedi, ama kuşkusuz oradaydı. Hiç kimse, adı Snopes olsun ya da olmasın, umurumda değil, kendi kanından bir hısmının hapiste çürümesine göz yummaz."

"Hapiste fazla kalmaz o. Mahkeme gelecek ay, sonra da onu Parchman'a yollarlar, orada yeniden dışarda kalabilir. Çiftçiliğe, çift sürmeye bile döner yeniden. Tabii kendi pamuğu olmayacak bu, ama zaten o kendi pamuğundan hiçbir zaman doğru dürüst yaşamaya yetecek kadar para kazanamadı."

"Saçma," dedi Bookwright. "İnanmam buna. Flem onun ıslahevine yollanmasına izin vermez."

"Evet," dedi Ratliff. "Çünkü ara sıra orada burada başıboş uçuşan bir sürü seneti geçersiz kılması gerekiyor Flem Snopes'un. O senetlerin en azından bir kısmını hepten elden çıkarması gerekecek." Birbirlerine baktılar- Ratliff mavi gömleği içinde ciddi ve rahat, Bookwright da ciddi, kara kaşlı, dikkatli.

"Sanıyordum ki sen ve o birlikte yaktınız o senetleri. Öyle söylemiştin."

"Mink Snopes'un bana verdiği iki seneti yaktık dedim. Sanıyor musun ki herhangi bir Snopes bir şeyin tümünü tek bir kibritle yok edilebilecek tek bir kâğıt üstüne koyar? Bunu bil-meyecek bir Snopes olduğunu mu sanıyorsun?"

"Ya," dedi Bookwright. "Hah," dedi, hiç neşesiz. "Herhal-de, Henry Armstid'e de beş dolarını geri vermişsindir." O za-man Ratliff başını öte yana çevirdi. Yüzü değişti; uçucu bir şey belirdi orada, şakacı, ama gülümsemeyen; gözleri gülmüyordu; sonra yok oldu o şey.

"Verebilirdim," dedi. "Ama vermedim. Bayan Littlejohn'un dediği gibi bu kez o parayla kendisini kuşkusuz gebertecek bir şey satın alacağını iyice bileydim, verirdim belki. Hem, bir Snopes'u bir başka Snopes'dan korumuyordum ben; bir Snopes'dan bir adamı bile korumuyordum. İnsan bile denmeyecek bir şeyi koruyordum ben, hiçbir şey olmayan, yalnızca dolaşıp güneşin sıcaklığını hissetmekten başka bir şey istemeyen ve istese bile bir adama nasıl zarar vereceğini bilemeyen ve bilse bile istemeyecek olan bir şeyi koruyordum, aynı senin bir köpeğin önünden, yediği kemiği çalmana göz yummayacağım gibi. Ne Snopes'ları ben yarattım, ne de onlara kışkılarını açmak için can atan insanları. Daha çok şeyler yapabilirim, ama yapmıyacağım. Yapmayacağım, söylüyorum sana!"

"Pekâlâ," dedi Bookwright. "Çek arabanı; yamaçtan başka bir şey değil önündeki. Pekâlâ dedim."

Armstid'in Snopes'a karşı ve Tull'un Eckrum Snopes'a (ya da kasabanın çok iyi bildiği gibi, Tull'un kızgın karısının bu işe

bulaştırmayı başardığı Snopes ya da Varner adlı herhangi bir kimseye daha) karşı açtıkları her iki dava için de tarafların aralarında vardıkları karşılıklı anlaşma gereğince mahkeme yeri sulhen değiştirilmişti. Daha doğrusu taraflardan üçü varmışlardı bu anlaşmaya, çünkü Flem Snopes kendine karşı açılan davanın geçerliliğini tanımayı düpedüz reddetmişti; önce tükürmek için başını hafifçe yana çevirip hiç öfkelenmeden yalnızca bir kez, "Onlar benim atlarım değildi," diye bir açıklamada bulunmuş ve sonra o şaşkın ve çaresiz icra memuru, bildiri kâğıtları elinde, Snopes'un geriye kaykılmış iskemlesi önünde dururken, çomağını yontmaya koyulmuştu.

"Snopes ailesinin şu avukatı için ne uygun bir iş olurdu bu," dedi Ratliff, ona her şey açıklandığında. "Adı neydi? Şu eli çabuk babalık, hani ağzı atasözleriyle, frak ceketinin kuyruğuy-sa geçmişinden arta kalıp çoktan serpilip boy atmış şu bir sürü erkek evlatla dolu olan Musa peygamber? Hâlâ anlamıyorum, benim gibi şu insanlardan sürekli söz ederek bunca zamanını harcaması gereken birisi nasıl durmadan adlarını karıştırır bunların. I. O. Bekleyecek bir saniyesi bile olmayan o adam. Tüm adli yaşamı boyunca onu konuşmaktan alıkoymaya çalışan dar görüşlü bir müvekkil tarafından tedirgin edilmeyeceği tek duruşma olacaktı bu belki de ve o toplulukta ona kapa çeneri demeye yetkili tek kişi orada duruşmaya başkanlık eden yargıcın kendisi olacaktı."

Böylece mayıs ayının o cumartesi sabahı, sekiz mil ötedeki Whiteleaf dükkânında toplanmak için köyden yola çıkan bütün öbür arabaların, faytonların, eyerli atların ve katırların arasında ne Varner'ların faytonu ne de Ratliff'in arabası görüldü. Bu arabalar yalnız Frenchman's Bend'den değil, başka yönlerden de geliyorlardı, çünkü Ratliff'in, şu Texas illeti dediği çılgın ve yakalanmaz atlardan oluşan o benekli kargaşa, o arada yirmi ya da otuz mil kadar geniş bir alana yayılmıştı. Onun için, Frenchman's Bend'den gelenler oraya birer birer varmaya başladıklarında, iki düzine kadar araba ve onun iki katı kadar da eyerli hayvan birikmişti bile orada; takımlar çevrilmiş, koşum kayışları gevşetilmiş, hayvanlar bütün günü geçirebilmeleri için arka tekerleklerle bağlanmış ve eyerli atlarla katırlar da

dükkânın yanındaki akasya koruluğunda toplanmış duruyorlardı; duruşma yeri olarak da dükkân yerine, sonbaharda pamuk deposu olarak kullanılacak bitişikteki baraka seçilmişti bile. Ama saat dokuza doğru anlaşıldı ki bu baraka bile gelenlerin hepsini alamayacaktı, onun için Palladium* yeniden yer değiştirdi, bu kez barakadan koruluğa. Atlar, katırlar ve arabalar oradan çekildi; sık sık sevgiyle kullanılmış, eski ve iyi bakım görmüş bir araç görünümündeki kalın bir İncil'in, bir takvimin ve sanki sahibi (ya da onu kullanan) yanında kaldığı bunca zaman boyunca onun yalnız bir tek sayfasını, ama sık sık o sayfasını açmış gibi, açılan ucunda ipince kirli bir çizginin iyice belirgin olduğu 1881 tarihli Mississippi Reports'un bir kopyasının durduğu kurt yeniği dolu bir masa ve tek iskemle, barakadan ağaçlığa taşındı; bir araba ile dört erkek gönderildi, davacılar ve onların soyu sopu ve tanıkları için bir mil ötedeki kiliseden dört tane ahşap sıra alıp hemen döndüler; bunların arkasına se-yirciler ayakta sıralandılar –erkekler, kadınlar, çocuklar, ciddi, ciddi dikkatli, tertemiz, pazar giysileri içinde değil tabii, ama kasaba dükkânlarında oturup konuşma ya da ilçe merkezine geziler yapmak gibi cumartesi eğlenceleri için o sabah giydikleri temiz pak iş giysileri içinde.

Pazartesi sabahı da aynı giysileri giyip tarlaya dönecekler ve bunları tüm hafta boyunca, gelecek cuma akşamına kadar giyeceklerdi. Sulh yargıcı, yeryüzünde soluk almış bütün dedelerin yumuşak bir karikatürüne benzeyen, tertemiz yıkanıp ütülenmiş, manşetleri ve göğsü dimdik kolalı ve kusursuz ama yakasız ak bir gömlek giymiş, gözünde çelik çerçeveli gözlükleri ve iyice taranmış hafif dalgalı ak saçlarıyla, tertemiz, ufacık, tombul bir yaşlı adamdı. Masada oturmuş onlara bakıyordu –gri başlıklı, gri giysili, kucağında birbirine kenetlenmiş ve kıpırtısız duran elleri kurutulmuş bir bataklıkta rengi atmış batık köklerin budağına benzeyen o gri kadına bakıyordu. Ak pak ama soluk gömleği ve evdeki kadınlarının yalnız tertemiz yıkamakla kalmayıp kolalayıp ütülerdikleri ve bu yüzden bacaklarının biçimini almayıp bir dikişten öbürüne dimdik duran panto-

* Atina tanrıçası Pallas'ın yontusu; özellikle Truva'nın güvenliğini sağlayan yontu. (Ç.N.)

lonu içinde oturan Tull'a bakıyordu. Her cumartesi sabahı Tull'un bu pantolonu bir oğlan çocuğunun kısa pantolonunu andırdı. Yaralanmış yüzünün çoğunu gizleyen, ona inanılmaz ve çelişkili bir uçarılık havası veren o bir aylık mısır püskülü sakalının üstünde gözleri sakın ve masum bir mavilikteydi. Bu uçarılık havası, en sonunda onun ansızın ve uyarısızca, hemşerilerinin önüne gerçek kişiliğiyle çıkmış olması gibi değil de, sanki haylaz bir oğlan tarafından üzerine çizgiler çizilerek oynanmış eski bir İtalyan çocuk aziz portresi gibiydi. Ve Yargıç Bayan Tull'a bakıyordu; güçlü, kocaman göğüslü ama biraz tıknaz bir kadın. Yüzünde, şu geçen dört haftanın ne artırıp ne eksilttiği, yalnızca yerleştirdiği, acımasız ve köpürmüş bir öfke vardı; öyle bir öfkeydi ki bu, herhangi bir Snopes'a ya da başka bir adama değil de bütün adamlara, bütün erkeklere yöneltilmiş izlenimini veriyordu hemen ilk bakışta. Ve Tull'un kendisi bu öfkenin kurbanı değil de öznesiydi sanki. Bayan Tull kocasının bir yanında, dört kızlarından en büyüğü de öbür yanında oturmuştu ve sanki ikisi de (ya da en azından Bayan Tull) Tull'un yerinden fırlayıp kaçmasından korkmaktan çok, onu böyle bir şeyden alıkoymaya azınetmiş gibiydiler. Sonra Eck'e ve küçük oğlana baktı Yargıç, boyutlarının dışında tıpatıp birbirinin benzeri olan baba-oğula ve Lump'a, çırağa baktı; başında gri bir bez kasket vardı Lump'ın, ki bu kasketi birisi gerçekten tanıdı: Geçen yıl Texas'a giderken Flem Snopes'un başında olan kasketti bu. Çırak, hızlı hızlı göz kırptırma nöbetleri arasında, kıpırdamadan oturup bir farenin göz kapaksız yeğinliğiyle Yargıca bakıyordu –ve Yargıcın o mercekleri bozulmuş, irissiz, yaşlı adam gözlerinde bir ifade gelişmeye başladı ki bu yalnızca şaşkınlık ve sersemleme değil de, dört hafta önce dükkânın sundurmasında dikilirken Ratliff'in gözlerinde belirenin aynısı, dehşete çok benzer bir şeydi.

"Bu," dedi Yargıç. "Ben ummuyordum –bakmadım–. Şimdi dua edeceğim," dedi. "Yüksek sesle yapmayacağım duayı. Ama umarım ki–" Onlara baktı. "İsterim ki– Belki aranızdan bazıları da böyle yapsa iyi olur." Başını eğdi. Yargıç masanın arkasında hiç kıpırtısız otururken hepsi de sessiz ve ciddi, seyretiler onu. Hafif sabah yeli seyrek saçlarının içinde titreşiyor

ve oynayan yaprakların noktalı gölgeleri göğsünün kolalı çıkıntısında ve birbirine kenetlenmiş ellerinin üstünde duran kemik düğmeli, parıl parıl, on beş santimlik soba borusu parçaları kadar katı ve neredeyse o kadar da büyük manşetlerinde dolaşıyordu. Yargıç başını kaldırdı. "Snopes'a karşı Armstid," dedi. Bayan Armstid konuştu. Hiç kıpırdamadan, hiçbir şeye bakmadan, elleri kucağında kenetlenmiş, o dümdüz, ne inişi çıkışı ne de içinde bir parça umut olan sesiyle:

"O Texas'lı adam dedi ki—"

"Bekle," dedi Yargıç. Bakışlarını yüzlerde gezdirdi, o bulanık gözler kalm merceklerin arkasında kaçır gibiydi. "Davalı nerede? Görmüyorum onu."

"Gelmek istemiyor," dedi görevli.

"Gelmek istemiyor mu?" dedi Yargıç. "Kâğıtları götürmedin mi ona?"

"Almak istemedi," dedi görevli. "Dedi ki—"

"O zaman itaatsizlik etti!" diye haykırdı Yargıç.

"Niçin?" dedi Lump Snopes. "Onların onun atları olduğunu kimse kanıtlamadı daha." Yargıç ona baktı.

"Sen davalının avukatı mısın?" dedi. Snopes gözlerini açıp kapayarak Yargıca baktı bir an.

"O da ne demek?" dedi. "Yani ona yamayacağını düşündüğün para cezasını bana mı ödeceksin?"

"Demek kendisini savunmayı reddediyor," dedi Yargıç. "Bilmiyor mu ki sırf bu nedenden ötürü onu suçlu çıkarabilirim, eğer yalnızca hukuk ya da terbiye kuralları yetersiz kalırsa da!"

"Çok iyi iş çıkarırsın o zaman," dedi Snopes. "Senin kafanın içinde neler döndüğünü anlamak için bir kafa okuyucusuna gerek yok."

"Kes, Snopes," dedi görevli. "Sen bu davanın içinde değilsen, karışma." Görevli, Yargıca döndü. "Ne yapmamı istersiniz: Bend'e gidip ne olursa olsun alıp getireyim mi Snopes'u? Sanırım yapabilirim bunu."

"Hayır," dedi Yargıç. "Bekle." O şaşkınlıkla, o korkuyla, yeniden karşısındaki yüzlere baktı. "Burada kimse var mı o atların kimin olduğunu kesinlikle bilen? Kimse yok mu?" O yüz-

ler gerisin geri ona baktılar, ağırbaşlı, ilgili – titremelerini engellemek için ellerini önündeki masanın üstünde kenetlemiş oturan bu tertemiz, tertipli yaşlı adama baktılar. "Pekâlâ, Bayan Armstid," dedi. "Ne olduğunu anlatın mahkemeye." Kadın anlattı, hiç kıpırdamadan, o dümdüz, hiç inişi çıkışı olmayan sesiyle, hiçbir şeye bakmadan, ve hepsi sessizce dinlediler. Sonuna gelip durduğunda ses tonunda bir düşüş olmadı, sanki öykünün hiçbir önemi, hiçbir anlamı yokmuş gibi. Yargıç başını önüne eğmiş ellerine bakıyordu. Kadın konuşmayı kestiğinde, Yargıç başını kaldırıp ona baktı. "Ama Snopes'un şu atların sahibi olduğunu gösterir bir şey söylemedin daha. Senin dava etmek istediğin şu Texas'lı adam. Ve o da gitmiş. Eğer ona karşı dava açsaydın, parayı alamazdın. Görmüyor musun?"

"Bay Snopes getirdi onu buraya," dedi Bayan Armstid. "O Texas'lı adam Frenchman's Bend'in nerede olduğunu bile bilemezdi eğer Bay Snopes ona göstermiş olmasaydı."

"Ama atları satıp paraları toplayan o Texas'lı adamdı." Yargıç yine teker teker yüzlerine baktı. "Doğru mu bu? Sen söyle Bookwright, böyle mi oldu?"

"Evet," dedi Bookwright. Yargıç, gözlerinde acıma ve kederle Bayan Armstid'e döndü yine. Sabah saatleri ilerledikçe yel de artmıştı; ara sıra başlarının üstündeki dalların arasından hızla bir esinti geçiyordu. Ardından o sert kıştan sonra savurgan bir hızla yoğunlaşmış olan baharın zamansız açmış çiçeklerinden oluşan hafif bir kar serpiştiriyordu. Çiçeklerin ağır ve sersemletici kokusu o kıpırtısız başların üstüne iniyordu.

"Henry'nin parasını Bay Snopes'a verdi o. Dedi ki Henry hiç at satın almamış. Dedi ki ben parayı ertesi gün Bay Snopes'dan almışım."

"Ve onu görüp duyan tanıkların var?"

"Evet, efendim. Orada olan öbür adamların hepsi gördüler onun parayı Bay Snopes'a verdiğini ve ertesi gün onu—"

"Ve parayı Snopes'dan istedin mi?"

"Evet, efendim. Dedi ki Texas'lı adam giderken yanında götürmüş parayı. Ama ben—" Kadın sustu yine. Belki de yalnızca başını eğmiş ellerine bakıyordu. Kimsenin yüzüne bakmamıştı.

"Evet?" dedi Yargıç. "Ama sen de?"

"Ben o beş doları görsem tanırdım. Ben kendim kazandım onu. Geceleri Henry ve çocuklar uyuduktan sonra iş işledim hep. Jefferson'da bazı hanımlar ip ya da onun gibi şeyler biriktirip bana verirler, ben de bir şeyler işler, satardım onları. Ben o parayı azar azar kazandım ve onu görsem tanırdım, çünkü kutyuyu bacadan çıkarır sayardım ara sıra. Çocuklarıma gelecek kış için ayakkabı almaya yetecek kadar oldu mu diye bakardım. Parayı tekrar görsem tanırdım. Bay Snopes bir izin verse—"

"Diyelim ki Flem'in parayı şu Texas'lıya geri verdiğini bir gören oldu," dedi Lump Snopes birdenbire.

"Aranızda gören oldu mu bunu?" dedi Yargıç.

"Evet," dedi Snopes, sertçe ve şiddetle. "Eck gördü." Sonra Eck'e baktı. "Hadi. Söylesene." Yargıç da Eck'e baktı; Tull'un dört kızı başlarını tek bir başmış gibi çevirerek Eck'e baktılar. Bayan Tull, yüzü soğuk, öfkeli ve aşağılayıcı, kocasının arkasından Eck'i görebilmek için öne doğru eğildi. Ayakta duranlar da, sıranın üstünde hiç kıpırtısız oturan Eck'i birbirlerinin başları arasından görebilmek için kıpırdaştılar.

"Armstid'in parasını Snopes'un o Texas'lı adama geri verdiğini gördün mü, Eck?" dedi Yargıç. Eck ne yanıtlıyor ne de kıpırdıyordu. Lump Snopes, kasılmış dudaklarının arasından kaba, hiddetli bir ses çıkardı.

"Tanrım, Eck söylemeye korkuyorsa da ben korkmuyorum. Verdiğini ben gördüm."

"Tanık olarak buna yemin eder misin?" Snopes, Yargıca baktı. Şimdi hiç kırpıyordu gözlerini.

"Demek sözüme değer vermiyorsun?"

"Ben gerçeği istiyorum," dedi Yargıç. "Eğer onu bulamasam da, gerçek olarak kabul etmem gereken şeyin, üzerine yemin edilmiş bir kanıtı olmalı elimde." Öbür iki kitabın arasından İncil'i çıkardı.

"Pekâlâ," dedi bir görevli. "Buraya gelin." Snopes yerinden kalktı, yaklaştı. Hepsi gözleriyle onu izliyorlardı; ama şimdi ne kıpırdaşma, ne boyun uzatma vardı. Yüzlerde, gözlerde hiçbir hareket yoktu. Snopes masanın yanına vardığında dönüp şöyle bir baktı hepsine. Bakışı, o yeniay biçiminde oturanları süratle

taradı. Sonra yeniden Yargıca döndü. Görevli, İncil'i kavradı; ama Yargıç henüz elinden bırakmamıştı kitabı.

"Henry Armstid'den o at için aldığı parayı Snopes'un o Texas'lı adama geri verdiğini gördüğüne yemin etmeye hazır mısın?" dedi.

"Hazırım dedim ya," dedi Snopes. Yargıç, İncil'i bıraktı. "Yemin ettir ona," dedi.

"Sol elini Kitap'ın üstüne koy, sağ elini kaldır ve doğruluğunu yemin ederek onayla," dedi görevli hızlı hızlı. Ama Snopes çoktan yapmıştı her söyleneni; sol eli, ona doğru uzatılmış olan İncil'in üstünde, öbür eli kalkık ve başı öteye çevrili. Bakışı bir kez daha hızla o anlamsız ama ilgili yüzler çemberi üstünde dolaştı. Sonra sert sert, hurlarcasına şöyle dedi:

"Evet. Flem Snopes'un o Texas'lı adama Henry Armstid'in ya da herhangi bir kişinin o atlardan herhangi biri için Flem'e ödediğini sandığı parayı geri verdiğini gördüm. İşinize geliyor mu bu?"

"Evet," dedi Yargıç. Sonra aralarında hiçbir kısırtı hiçbir ses olmadı. Görevli İncil'i sessizce Yargıcın, masanın üstünde kenetlenmiş duran ellerinin yanına koydu. Esintili gölgelerin akıp akıp duraklamalarının ve akasya çiçeklerinin uçuşmalarının dışında kıpırdayan hiçbir ses olmadı. Sonra Bayan Armstid ayağa kalktı; bir kez daha (ya da hâlâ) hiçbir şeye bakmadan, elleri karnının üstünde bağlı, durdu.

"Sanırım artık gidebilirim, değil mi?" dedi.

"Evet," dedi Yargıç, kalkarak. "Ama isterseniz—"

"Artık davransam iyi olur," dedi kadın. "Çok uzun yolum var." Arabayla değil de o sıska katırlardan birinin sırtında gelmişti. Adamlardan biri koruluk boyunca onun peşi sıra gitti, katırın ipini çözdü ve katırı arabalardan birinin yanına götürdü. Kadın arabaya basarak katıra bindi. Sonra herkes yeniden yargıca baktı. Elleri hâlâ önünde kenetli oturuyordu masada; gerçi başı eğik değildi şimdi. Yine de görevli ona doğru eğilip bir şey söyleyene dek hiç kımıldamadı. Sonra doğruldu, hiç irkilmeden uyandı birden; yaşlı bir adam yaşlı bir adamın hafif uykusundan nasıl uyanırsa öyle. Ellerini masadan çekti ve aşağı bakarak, aynı bir kâğıttan okuyormuşçasma konuştu:

"Snopes'a karşı Tull. Saldırive--"

"Evet," dedi Bayan Tull. "Siz başlamadan önce bir sözüm var." Eğildi, Tull'un başının ötesinden Lump Snopes'a baktı. "Sanıyorsan ki yine yalan söyleyip yalancı tanıklık ederek Flem'i ve Eck'i bu işten--"

"Dur şimdi, anacığım," dedi Tull. Kadın Tull'a döndü. Ne konumunu ne de ses tonunu değiştirmişti; ne konuşmasında bir kesinti ya da duraklama olmuştu:

"Sen bana sus deme! Sen şu Eck Snopes'un ya da Flem Snopes'un ya da şu Varner güruhunun seni arabandan çekip çıkarak bir ahşap köprüye öldüresiye çarpmalarına izin verirsin. Ama sıra onlardan davacı olmaya gelince, ooo hayır, çünkü iyi komşuluk olmaz bu. Tam şu ekim zamanının ortasında, sen sırtüstü dümdüz yatarken biz de suratından kıymık ayıklarken iyi komşuluk neyine gerek senin?" Görevli şimdi iyice haykırıyordu artık.

"Düzeni koruyalım! Düzeni koruyalım! Burası mahkemedir!" Bayan Tull sustu; sert sert soluyarak geriye yaslandı, oturdu. Yine yüksek sesle okur gibi konuşmaya başlayan Yargıca baktı.

"--Vernon Tull adlı kişiye, Eckrum Snopes'a ait adı belli olmayan bir at aracılığı ile yapılmış saldırı ve darp. Zarar ziyan kanıtı, davalının kendisi. Tanıklar, Bayan Tull ve kızları--"

"Eck Snopes da gördü," dedi Bayan Tull; şimdi hiddeti biraz yatışmıştı. "O da oradaydı. Her şeyi görebilecek kadar zamanı oldu. Yalanlasın da görelim. Önce benim gözümün içine baksın eğer--"

"Lütfen, han'fendi," dedi Yargıç. Bunu öyle bir sükûnetle söylemişti ki, Bayan Tull sustu ve sakinleşti; neredeyse ölçülü, mantıklı bir insan olup çıktı. "Kocanıza yapılmış saldırı değil tartışma konusu olan. Ve atın aracı oluşu da değil. Yasalar der ki, eğer bir adamın tehlikeli olduğunu bildiği bir yaratığı varsa ve eğer o yaratık umuma açık yerlerden, onu engellemeye ve kısıtlamaya yeterli bir çitle ayrılmış ya da herhangi bir kapalı yere konularak engellenmiş ve kısıtlanmışsa, eğer bir adam o çitin ya da kapalı yerin içine girerse, içerdeki yaratığın tehlikeli olduğunu bilsin ya da bilmesin, o adam ihlâl suçu işlemiştir ve

o yaratığın sahibi sorumlu tutulamaz. Ama eğer tehlikeli olduğu sahibince bilinen o yaratık o yeterli çetin ya da kapalı yerin içinde, kısıtlanmaktan, kasten ya da kazayla ve sahibinin bilgisi olsun ya da olmasın, çıkarsa, o zaman sahibi sorumludur. Yasa bu. Tüm gerekli olan şey şimdi ilk olarak atın mülkiyetini ve ikinci olarak da, o atın eldeki yasanın çerçevesi içinde tehlikeli bir yaratık olup olmadığını saptamaktır."

"Hah," dedi Bayan Tull. Bunu aynı Bookwright gibi söylemişti. "Tehlikeli! Vernon Tull'a sorun. Henry Armstid'e sorun bakalım, o şeyler birer evcil yavru muydu?"

"Lütfen han'fendi," dedi Yargıç. Eck'e bakıyordu. "Davalının konumu nedir? Mülkiyetin reddi mi?"

"Ne?" dedi Eck.

"Bay Tull'a toslayan senin atm mıydı?"

"Evet," dedi Eck. "Benimdi. Ne kadar ö--"

"Hah," dedi Bayan Tull yeniden. "Mülkiyetin reddi. Orada en azından kırk adam varken –aptallar hem de, yoksa orada olmazlardı. Ama bir aptalın sözü bile gördüğü ve duyduğu için geçerlidir –en azından kırk kişi şu Texas'lı katilin o atı Eck Snopes'a verdiğini duydu. Satmadı, dikkat edin; verdi ona."

"Ne?" dedi Yargıç. "Ona mı verdi?"

"Evet," dedi Eck. "Bana verdi onu. Çok üzgünüm ki Tull da aynı anda o köprüden geçmekteydi. Ne kadar--"

"Bekle," dedi Yargıç. "Sen ne verdin ona? Bir senet mi? Herhangi bir şeyle mi değiş tokuş ettin?"

"Hayır," dedi Eck. "O yalnızca bu atı gösterdi ve onun benim olduğunu söyledi."

"Ve sana bir fatura ya da bir senet veya yazılı herhangi bir şey vermedi mi?"

"Sanırım hiç zamanı olmadı," dedi Eck. "Ve Lon Quick unutup o kapıyı açık bıraktıktan sonra, bunu düşünmüş olsak bile kimsenin bir yazışma yapmaya zamanı olmadı."

"Nedir bütün bunlar?" dedi Bayan Tull. "Eck Snopes şimdi kendisi söyledi size o atın sahibi olduğunu. Ve eğer siz onun sözüne inanmıyorsanız, o çit kapısında durup bütün günü hiçbir şey yapmadan geçiren kırk kişi vardı ve hepsi de duydular o katil, kumarbaz, viskici imansızın--" Bu kez Yargıç, bir elini

kocaman, antik manşetinin içinde kadına doğru kaldırdı. Ama ona hiç bakmadı.

"Bekle," dedi. "Sonra ne yaptı?" dedi, Eck'e. "Atı sana getirip ipini eline mi verdi?"

"Hayır," dedi Eck. "Ne o ne de başka birisi onların hiçbirine ip takmayı başaramadı. O yalnızca çitin içindeki atı işaret etti ve onu bana verdiğini söyledi. Öbürlerini de açık artırmayla sattı ve faytona atladığı gibi, hoşça kalm deyip gitti. Bizler de iplerimizi aldık ve çitin içine girdik, yalnız Lon Quick çit kapısını kapamayı unuttu. Çok üzgünüm, katırların Tull'u arabadan çekip sürüklemelerine neden oldu o at. Ne kadar borcum var ona?" Sonra durdu, çünkü Yargıç artık ona bakmıyordu. Hemen sonra da anlayıverdi ki Yargıç onu dinlemiyordu bile; iskemlesinde arkaya yaslanmış oturuyordu. Gerçekten de işin başından beri ilk kez geriye kaykılmış, başı biraz eğik, elleri önünde masanın üstünde, parmakları hafifçe üst üste binmiş, oturuyordu. Neredeyse bir yarım dakika kadar hepsi sessizce onu seyrettiler. Neden sonra algıladılar ki Yargıç sessizce ve sürekli olarak Bayan Tull'a bakıyordu.

"Bakın, Bayan Tull," dedi Yargıç. "Kendi tanıklığınıza dayanarak diyorum ki, Eck o atın sahibi olmamıştır hiç."

"Ne?" dedi Bayan Tull. Hiç sesini yükseltmemişti. "Ne dediniz?"

"Yasalara göre, mülkiyet ağızdan çıkan bir sözle ne bağışlanır ne de verilir. Tescilli veya tasdikli bir belgeyle saptanabilir veya zilliyetlik ya da işgal suretiyle kazanılabilir. Kendi tanıklığınıza ve onun kine göre, Eck o at karşılığında Texas'lıya hiçbir şey vermemiş. Eck'in kendi tanıklığına göre o Texas'lı adam o atın sahibinin Eck olduğunu gösterir hiçbir yazılı belge vermemiş ona. Yine Eck'in tanıklığına ve şu son dört haftadır kendi bildiklerime dayanarak anlıyorum ki o atlardan hiçbirine daha hiç kimse elini ya da ipini atamadı. Onun için o at hiçbir zaman Eck'in mülkiyetine girmemiştir. O Texas'lı adam o gün aynı atı Eck'e hiç söylemeden orada duran daha bir düzine adama satmış olabilirdi ve Eck kendisi de o atla ilgili tüm sıfat ve haklarını şurada oturan şu Bay Tull'a, o köprünün üstünde baygın ya-tarken devredebilirdi. Bunu yalnızca kendi kendine içinden ge-

çirerek de yapabilirdi. O zaman Bay Tull'un o ata ilişkin mülkiyetinin de aynı Eck'inki gibi geçerli olması gerekirdi."

"Demek ben hiçbir şey almıyorum," dedi Bayan Tull. Sesi hâlâ alçak ve sakindi, Tull'dan başka kimse onun fazla alçak ve sakin olduğunu algılayamamıştı. "Atlarım, benekli, yabanıl, çılgın bir köpek tarafından ürkütülüp dağıtılıyor, arabam kırılıp dökülüyor, kocam içinden çekilip çıkarılarak bayılana dek yerden yere vuruluyor, bir hafta çalışamaz duruma sokuluyor, üstelik tohumumuzun daha yarısından azının toprağa ekilmiş olduğu bir zamanda ve ben hiçbir şey alamıyorum."

"Bekle,—" dedi Yargıç "Yasalar—"

"Yasalar!" dedi Bayan Tull. Birden ayağa kalktı – kısa boylu, kalm gövdeli, yere sıkıca basan ayakları üstünde dengeli duran, güçlü bir kadındı.

"Bak şimdi, anacığım," dedi Tull.

"Evet, han'fendi," dedi Yargıç. "Zararlarınız yasalarla tespit edilmiştir. Yasa der ki, zararı ya da ziyanı yapmış olan hayvanın sahibine karşı dava açılırsa ve eğer hayvanın sahibi sorumluluğu yüklenemez ya da yüklenmezse, zarara ya da ziyan uğramış tarafın kaybı hayvanın kendisiyle telafi edilir. Ama Eck Snopes o atın zaten hiçbir zaman sahibi olmadığından ve bu sabah burada hepinizin de duyduğu bir başka davada Flem Snopes'un da bu atlardan hiçbiri üzerinde hakkı olduğunun kanıtlanamamasından, o at hâlâ o Texas'lı adama ait demektir. Ya da aittir. Çünkü sizin atlarınızın fırlayıp kocanızı arabadan çekip sürüklemesine neden olan o at, şimdi sizin ve Bay Tull'ındır."

"Bak, anacağım," dedi Tull. Çabucak ayağa kalktı. Ama Bayan Tull hâlâ sessizdi. Yalnız sanki kaskatı kesilmişti ve güçlüklerle soluk alıyor gibiydi. Sonra kadın ona dönüverdi. Haykırmıyordu, bağırıyordu. Az sonra icra memuru elle cilalanmış ceviz bastonunu masaya vuruyor ve, "Düzeni koruyalım! Düzeni koruyalım!" diye kükrüyordu. O tertemiz yaşlı adamsa, kaçmaya davranır gibi iskemlesinde gerilmiş, titreyerek, şaşkın ve inanmaz bakışlarla onları seyrediyordu.

"O at!" diye bağırdı Bayan Tull. "Arabanın içine yanımıza tırmanıp sonra yine dışarı atlarken beş saniyeliğine görüyoruz

onu. Sonra çekip gidiyor, Tanrı bile bilmez nereye ve şükür Tanrı'ya ki O da bilmiyor. Ve katırlar da onunla birlikte gidiyor ve araba kırılıp dökülüyor; sen orada yüzün yonga parçaları dolu ve domuz gibi şakır şakır akan kanlarına bulanmış ve bildiğimiz kadarıyla ölü olarak yatıyorsun o köprünün üstünde. Ve bu adam bize atı veriyor! Susturma beni! Çık git arabaya, seni aptal! Bir çift dinç katırın ardında dizginler bileklerine dolanmış oturan aptal! Çık git arabaya, hepiniz gidin!"

"Artık dayanamıyorum!" diye haykırdı yaşlı Yargıç. "Bu kadarı yeter! Bu duruşmaya son veriyorum! Dağılın!"

Bir başka duruşma daha vardı o sıralarda. O günü izleyen ilk pazartesi başlamıştı ve aynı yüzlerin çoğu ona da seyirci olmuştu. Suçlu, Jefferson'daki il adliye binasına ve iki görevli arasında getirilmişti. Bir çocuktan biraz daha büyük görünüyordu ve üstündeki yepyeni tulum takımı içinde ipince, neredeyse çelimsiz denecek gibiydi. O sıkıntılı ve öfkeli yüzü şimdi sakinliğin ardında çökük ve sekiz aydır hapis yatmaktan solgundu. Önce suçlanmış, sonra da ona mahkemece atanmış olan avukat tarafından savunulmuştu. Genç bir avukattı bu, daha geçen haziranda devlet üniversitesinin hukuk bölümünden mezun olmuş ve Baro'ya kabul edilmişti. Elinden geleni yapmış, elinden gelmeyen de fazlasıyla zorlamıştı; çabalamış ama tüm pratik amaçlar ve sonuçlar açısından önemsenmemişti. Devlet bir tek savda bulunmadan önce o tüm savlarını tüketmiş ve bütün savunmasına karşın kendisini, sanki devletin, toplumun, tüm mantık sahibi insanlığın elinde bir tek kanıyı ve amacı benimsemiş, birbirinin yerine konulabilir, tükenmek bilmez ve birbirinin aynı olan bir yüzler ve adlar havuzu varmış gibi neredeyse rekor sayılabilecek bir sürede, güvenilirliğini kanıtlamış bir jüriyle yüz yüze bulmuştu; öyle ki onun savlarının tümü, o duruşma salonunun kapısını açıp kapayan kapıcı tarafından yalnızca jürinin ilk üyelerinin numara sırasına göre sayılmaya başlanmasıyla bile düşürülebilirdi. Ve eğer davalının avukatında o zamana kadar herhangi bir yansızlık ve nesnellik kalmış olsaydı bile, çok geçmeden o da algılayacaktı ki o jüriyle bir çatışma içinde olan kişi müvekkili değil de kendisiydi; çünkü sanık, çevresinde olup bitenlere hiç mi hiç aldırış etmiyordu.

Başka birisinin duruşmasıymış gibi bile ilgi duymaz görünüyordu. Onu koydukları yerde, görevlilerden birine kelepçeyle bağlı oturuyordu; küçücük gövdesi o demir gibi sert, tahta kadar katı, yepyeni tulumu içinde, ensesi kürsüye ve orada olup bitenlere dönük dururken, gövdesinin üst kısmı sürekli bir kıpırtı ve çalkalanma içindeydi. Sonunda hepsi anladılar ki sanık odanın en dibini, kapıları ve kimin içeri girdiğini görmek için çabalıyordu. Kendisine iki kez seslenildikten sonra sanık ayağa kalktı ve suçsuz olduğunu söyledi. Sonra ayakta kaldı. Sırtı şimdi tümüyle kürsüye dönük, yüzü sıkıntılı, ince, tuhaf bir biçimde telaşlı ama sakin ve yalnızca umut değil de gerçek inanç bile denebilecek bir şeylerle doluydu. Hemen arkasındaki sıradan oturan karısına değil de önündeki kalabalık odaya, çoğunu tanıdığı, o sıra sıra dizilmiş dikkatli yüzlere bakakalmıştı, ta ki kelepçeyle bağlı olduğu görevli onu aşağı çekene dek. Sonra o kısacık, bir ve bir çeyrek günlük rekor duruşma boyunca hep öyle oturdu; o kötü yola gelmez, demir gibi sert, küçücük, taranmış başı, arkasında duran iki görevlinin arasından gerileri görebilmek için sürekli dönüp uzandı ve girişi gözden kaçırma-maya çalıştı. Öbür yanda ise avukatı elinden geleni yapıyordu. İzin belgesi verilmiş bir çocuğun gevezeliklerini dinlemek zorunluluğuna (gerçi kesinlikle belirtilmiş ve sınırlanmış bir zaman için) boyun eğmiş, sanki kendi kendilerini atamış bir yetişkin adamlar meclisine benzeyen jürinin asık yüzlü vurdum-duymazlığı önünde çılgıncasına ve en sonunda sesini yitirene dek konuştu. Sanık, bu sözlerin hiçbirini dinlemeden sürekli odanın en dibini gözleyip durdu. İlk günün sonlarına doğru, yüzündeki inanç iyice silinmiş, yerinde yalnızca umut kalmıştı. İkinci günün başında umut da yok olmuş, geriye yalnızca o telaş, o çetin ve direngen sıkıntı kalmıştı, ama o hâlâ kapıyı göz-lüyordu. İkinci günün sabahının ortasında devlet işini bitirdi. Jüri yirmi dakika için dışarı çıktı ve döndüğünde ikinci derece cinayet kararını bildirdi. Sanık yine ayağa kalktı ve mahkeme tarafından Devlet Açık Cezaevi'ne nakledilip orada yaşam bo-yu kalmaya mahkûm edildi. Ama sanık buna da kulak asmadı. Yalnızca kürsüye sırtını dönüp kalabalık odayı gözlemekle kalmayıp, Yargıç daha sözünü bitirmeden kendisi konuşmaya baş-

ladı. Yargıç tokmağını masaya indirdiğinde bile konuşmasını sürdürüyordu. Üzerine atılan iki görevliyle üç icra memurunu geri püskürterek kısa bir an için gerçekten üstünlük bile kazanıvermişti. Odanın kalabalığına doğru bakarak, "Flem Snopes!" demişti. "Flem Snopes! Flem Snopes burada mı? Söyleyin o orospu çocuğuna—"

İkinci Bölüm

1

Ratliff arabasını Bookwright'ın kapısı önünde durdurdu. Ev karanlıktı, ama Bookwright'ın köpeklerinden üç dört tanesi evin altından ya da arkasından havlayarak fırlayıverdiler. Armstid zorlanarak bacağını arabadan dışarı attı ve inmeye davrandı. "Bekle," dedi Ratliff. "Ben gider alırım onu."

"Ben de yürüyebilirim," dedi Armstid sertçe.

"Tabii," dedi Ratliff. "Ama şu köpekler tanır beni."

"Beni de tanıyacaktırlar, ilki bana bir koşsun hele," dedi Armstid.

"Öyle ya," dedi Ratliff. Arabadan inmişti bile. "Sen burada kal da atları tut." Armstid bacağını yeniden arabaya çekti. O aysız ağustos gecesinin karanlığında bile görünmez değildi; aksine, arabanın koyu döşemesi üstünde o soluk tulumuyla iyice belirgindi; ayırt edilemeyen, yalnızca şapkasının kenarının altında gizlenmiş yüz çizgileriydi. Ratliff dizginleri ona verdi. Yıldız ışığında sırtığının üstünde duran metal posta kutusunun yanından döndü, az ötedeki bahçe kapısına ve köpeklerin biraz yumuşayan şamatasına doğru ilerledi. Bahçe kapısından geçtiğinde görebiliyordu onları –biraz daha soluk olan toprağın önünde havlayan bir karaltı kümesi. Bu küme Ratliff'i görür görmez hemen dağıldı ve onun önünde yelpaze gibi yayıldı, gergin, havlayarak onun yolunu kesti –üç tanesi siyahlı, tütün renkli köpek, tütünü de siyaha dönüştürmüş olan yıldız ışığı

altında tümüyle görünmez değildiler ve ayrıntısızdılar. Öyle ki, toprağın üstünde dimdik durmuş ona havlayanlar, yanmış üç gazete sayfasının dağılmadan kömürleşmiş kalıntıları olabilir-di. Ratliff onlara bağırdı. Kokusundan onu çoktan tanımış olmaları gerekirdi. Bağırdığında, köpeklerin onu artık tanıdıklarını anladı, çünkü belki bir saniye kadar sustular. Ratliff ilerlemeye başladığında onun önünde gerilediler, hep aynı uzaklığı koruyarak ve uluyarak. Sonra Ratliff Bookwright'ı gördü, kapka- ra evin önünde o da soluk tulumu içinde seçiliyordu. Bookw- right köpeklere seslendiğinde hayvanlar havlamayı kestiler.

"Gidin," dedi Bookwright. "Çenenizi kapayın ve gidin." Bu kez daha solgun olan toprağın önünde kendisi karararak yaklaştı. Ratliff'un durup beklediği yere geldi. "Henry nerede?" dedi.

"Arabada," dedi Ratliff. Bahçe kapısına doğru yürüdü.

"Bekle," dedi Bookwright. Ratliff durdu. Öbürü onun yanına geldi. Birbirlerinin yüzlerini göremeden bakiştılar. "Seni bu işe kandırmış olmasın, ne dersin?" dedi Bookwright. "Belki ka- rısına her baktığında şu beş doları anımsamak zorunda kalması ve şu kırık bacağı ve Flem Snopes'dan satın alıp bir daha hiç yüzünü göremediği şu at arasında adam iyice oynattı şimdi. Zaten o kadar da uzak değildi ya delilikten. Yalnız, seni bu işe kandırmış olmasın?"

"Sanmam," dedi Ratliff. "Kandırılmış olmadığımı biliyo- rum." dedi. "Bir şey var orada. Hep biliyordum bunu. Aynı orada bir şey olduğunu Will Varner'ın da bildiği gibi. Olmasay- dı, hiç satın almazdı orayı o. Ve elinde de tutmazdı, fazlasını sa- tıp o eski evi kendine bırakmazdı, o parayla başka bir şey al- mak varken, vergi ödemezdi orası için. O un fıçısından bozma iskemlede oturup evi seyrederdi ve başka birisinin yalnızca içinde uyumak, yemek yemek ve karısıyla yatmak için bu ka- dar emek ve para harcayarak bunca görkemli bir şey yaptırdığı yerde oturmanın onu dinlendirdiğini söylerdi. Ve orayı Flem Snopes aldığında da, kuşkusuz biliyordum yine. Will Varner'ı tam tavına getirdiğinde, o eski evi ve keçileri bile zor besleye- cek şu on dönümlük toprağı alarak sattı kendini Will'e. Henry ile gittim oraya dün gece. Ben de gördüm. Gelmek zorunda de- ğilsin, eğer bir kuşkun varsa. Bana kalırsa gelme o zaman."

"Pekâlâ," dedi Bookwright. Yürümeye başladı. "Bütün bilmek istediğim buydu." Birlikte arabaya döndüler. Henry koltuğun orta yerine kayd, öbürleri de bindiler. "Bacağını sıkıştır-mayayım," dedi Bookwright.

"Benim bacağında bir şey yok," dedi Armstid o haşin se-siyle. "Ne zaman olsa senin ya da herhangi bir adam kadar yü-rüyeblirim."

"Tabii," dedi Ratliff çabucak ve dizginleri aldı. "Henry'nin bacağı iyi şimdi. Fark edilmiyor bile."

"Hadi gidelim," dedi Bookwright. "Eğer bu atlar yürüye-biliyorsa, şimdilik hiçbirimizin yürümesi gerekmez."

"Bend'den geçerse daha kestirme olur," dedi Ratliff. "Ama iyisi mi o yoldan gitmeliyim."

"Bırak görsünler," dedi Armstid. "Burada korkan biri var-sa, benim hiç de yardıma ihtiyacım yok. Ben--"

"Öyle, öyle," dedi Ratliff. "Eğer bizi gören olursa, çok fazla yardım toplamış oluruz. Bizim kaçınmak istediğimiz de bu ya." Armstid sustu. Ondan sonra da hiçbir şey söylemedi. İkisinin arasında neredeyse bir termometre gibi hiç kıpırtısız oturuyor-du. Şimdi çok daha zayıflamıştı; sanki onu yiyip bitiren şey hastalık değildi de (bir ay kadar yatakta kaldıktan sonra, bir gün birdenbire kalkmış ve bacağını yeniden kırmıştı; nasıl ol-duğunu, ne yaptığını, ne yapmaya çalıştığını kimse bilmiyor-du; çünkü hiç söz etmemişti bundan) güçsüzlük ve öfkeydi.

Ratliff ne danışıyor ne de yol soruyordu; gezip dolaştığı bu ya da herhangi bir başka köyün arka yol ve yolları hakkında ona herhangi birinin öğretebileceğı pek az şey vardı. Yolda kimseye rastlamadılar; uyuyan karanlık toprak bomboştı. Ora-ya buraya serpiştirilmiş ırak evler yalnızca ara sıra kulağa ge-len köpek havlamalarıyla belli oluyordu. Ratliff'in izlediğı yo-laklar, görünmekten çok hissediliyordu; mısırın alevlenmeye, pamuğun çiçeklenmeye başladığı geniş tarlaların arasından solgun bir şerit gibi uzanıyor, sonra yıldızlarla dolup ağırlaşmış ağustos göğüne karşı, yazın dolgun yapraklarıyla cömertçe be-zenmiş yükselen ağaçlardan oluşmuş tünellere dalıyordu. Şim-di ise yıllardır Varner'ın yaşlı ak atının ve kısa bir süre için de güneşlikli bir faytonun izlerinin dışında hiçbir şey tarafından

çiğnenmemiş olan o eski yolaktaydılar – eski yara izi neredeyse yok olmuştu şimdi; otuz yıl önce bir kuryenin (belki de bir komşunun sabandan çıkardığı katırı kamçılayan kölesi) Sumter haberiyle dörtlüye geldiği yerde; ya da belki içinde, şemsiyeleri ellerinde, tel çemberli krinolin etekleriyle yumuşak yumuşak salınan kadınların olduğu faytonun geçtiği yerde; çuha giysilerini giymiş erkekler de iyi atlara binmiş, savaştan söz ederken; oğlunun ve belki beyin kendisinin de silahlarıyla, bavullarıyla ve ardında yedek bir atın üstünde özel uşağıyla Jefferson’a giderken alaylardan ve zaferden söz ettiği yerde; Jefferson Savaşı sıralarında Birleşik Devletler askerlerinin, kadınlardan ve zenci kölelerden oluşan yöre insanların arasında dolaşıp durdukları yerde.

Bunları gösterir hiçbir şey yoktu şimdi. Yol denecek bir şey bile yoktu neredeyse; kumluğun, bir akarsu kolunun karartısına karışıp sonra yeniden yükseldiği yerde, köprüden artakalmış bir iz bile yoktu. Şimdi yara izi bir çekül ipi gibi dümdüz uzanıyordu; o adsız bey için o evi planlayıp yapmış olan o adsız mimar tarafından oraya belirli aralıklarla dikilmeleri buyurulmuş, kalınlıkları şimdi bir metreyi bulan, dalları birbirine dolaşıp kilitlenmiş sedir ağaçlarından oluşan salkım saçak bir çit boyunca. Ratliff ağaçların arasından içeriye döndü. Ne yöne gittiğini kesinlikle bilir görünüyordu. Ama Bookwright hemen anımsadı ki Ratliff oraya bir gece önce de gelmişti.

Armstid öbürlerini hiç beklemedi. Ratliff çabucak atları bağladı ve ona yetiştiler –yıkana yıkana solmuş tulumundan ötürü hâlâ hafifçe belirgin bir gölge gibi, yeşilliklerin arasından tutuk tutuk ama telaşla ilerliyordu. Önlerinde toprak uzun bir yarıkla simsiyah esnedi: Bir dere yatağı, bir hendek. Armstid’in oraya ilk kez gelmediğini anımsadı Bookwright, yine de o topallayan gövde kendisini o kara çukura fırlatacakmış gibi geldi ona. “Ona yardım etsen iyi olur,” dedi Bookwright. “Kıracak–”

“Susss!” diye fısıldadı Ratliff. “Bahçe hemen şu tepenin ötesinde.”

“–bacağını yine,” dedi Bookwright; şimdi daha alçak bir sesle. “O zaman görürüz günümüzü.”

"Bir şey olmaz ona," diye fısıldadı Ratliff. "Her gece böyleydi. Yalnız çok yakından izleme onu. Ama fazla uzaklaşması na da meydan verme. Dün gece ikimiz orada uzanmış yatarken bir ara onu tutmam gerekti." Şimdi tam bir sessizlik içinde ve şaşırtıcı bir hızla ilerleyen o karaltının hemen ardından yürüyorlardı. Hanımelleriyle dolup taşmış, zemini kuru kumla döşenmiş bir yarın dibinden geçiyorlardı. Topallayan bacağın kumda harcadığı aşırı çabayı duyuyorlardı. Ama yine de ona yetişmekte güçlük çekiyorlardı. İki yüz metre kadar ötede Armstid yardan yukarı tırmanmak için döndü. Ratliff onun peşinden gitti. "Dikkat et şimdi," dedi, arkaya, Bookwright'a dönerek. "Neredeyse geldik." Ama Bookwright şimdi Armstid'e bakıyordu. 'Kesinlikle başaramaz bunu,' diye düşündü. 'Bu yardan yukarı tırmanamaz.' Ama öbürü başardı, o kaskatı kesilmiş, bir zamanlar zayıf idiyse şimdi daha da zayıf olan bacağını o dimdik yamaçtan yukarı sürüdü, sessizce ve yardım almadan; üstelik herhangi bir yardımı geri çevirmek, böyle bir şeye gereksinme duyabileceğini hemen yalanlamak için fişek gibi atılmaya hazır olarak. Sonra Bookwright elleri ve dizleri üstünde öbürlerinin ardından adam boyu fundalar, otlar ve incir dallarıyla örtülü bir yolak boyunca tırmandı. Hafif bir yamacın kenarında yetişti onlara. Yeşilliklerle örtülü doruğa doğru yükselen yamacın dibinde dümdüz yatmışlardı. Artık toprak olmuş adsız kemiklerin, şimdi dört yüz metre ötede bir başka tümsekteki o aşınmış ve üstü artık okunmaz olmuş mezar taşlarının altında kendi öz hısmıyla ve Harlem barlarında saksofon çalan cazcıların atalarıyla birlikte yattığı bey tarafından o ithal malı adsız mimara yapılmasının buyurulmuş olduğu yerde, yukarıda, meşeler arasında, o koskocaman evin kabuğu duruyordu; kırık damıyla ve tepesi uçmuş bacalarıyla ve içinden göğün öbür yandaki yıldızlarının görüldüğü yüksek bir pencere dikdörtgeniyle. Bu yamaç belki de bir gül bahçesiydi eskiden. Ne biliyor, ne umursuyorlardı bunu. Aynı, birçok kez gördükleri, yanından geçtikleri ve belki de yüz kez baktıkları halde, yamacın orta yerinde yıkık yatan alınlığın bir zamanlar bir güneş saati olduğunu bilmedikleri gibi. Ratliff, Armstid'in gövdesi üstünden uzanıp Bookwright'ın kolunu kavradı, sonra

üçünün solumalarının üstünde, bir küreğin sürekli ve telaşsız hışırtısını ve yukarlarda, yamacın bir yerinde belenen toprağın ölçülü tok sesini duydu Bookwright. "Orada!" diye fısıldadı Ratliff.

"Birisinin kazdığını duyuyorum," diye fısıldadı Bookwright. "Onun Flem Snopes olduğunu nereden bilebilirim?"

"Flenry on gündür her gece burada yatıp dinlemiyor mu onu? Ben dün gece Flenry ile beraber burada değil miydim, onu dinlemek için? Yatıp beklemedik mi burada, o bırakıp gidece de ve oraya tırmanıp onun önce kazıp sonra yeniden doldurup üstündeki toprağı düzeltmiş olduğu her bir deliğı bulmadık mı?"

"Pekâlâ," diye fısıldadı Bookwright. "Sen ve Armstid orayı kazan birisini gözetlediniz. Ama onun Flem Snopes olduğunu nereden bileceğim?"

"Pekâlâ," dedi Armstid, oldukça yüksek bir sesle. Sesinde soğuk ve zor zaptedilen bir şiddet vardı; ikisi de onun, aralarında yattığı yerde titrediğini duyabiliyorlardı. O sıska, tükenmiş gövdesi, bağlı bir köpek gibi sarsılıyor, silkiniyordu. "Flem Snopes değil o zaman. Sen git evine."

"Susss!" diye tısladı Ratliff. Armstid dönmüş, Bookwright'a bakıyordu. Yüzü Bookwright'ınkinden bir adım ötede bile değildi. Ama yüz çizgileri her zamankinden daha da belirsizdi şimdi.

"Susss, Henry!" diye fısıldadı Ratliff. "Seni duyacak şimdi!" Armstid başını öne çevirmişti yeniden; öbür ikisinin arasında sarsılarak, titreyerek, kuru bir fısıltıyla sayıp söverek karanlık yamaçtan yukarı doğru dikmişti gözlerini. "Flem olduğunu bilsen inanır mıydın o zaman?" diye fısıldadı Ratliff, Armstid'in gövdesi üstünden. Bookwright yanıtlamadı. Öbür ikisiyle birlikte orada yattı. Yanı başında Armstid'in ince gövdesi sarsılıp silkinirken, Bookwright küreğin sürekli ve telaşsız hışırtısını ve Armstid'in o kuru ve öfkeli sövgülerini dinledi. Sonra küreğin sesi kesildi. Bir an için kimse kıpırdamadı. Sonra Armstid, "Buldu onu!" dedi. Ansızın şiddetle fırladı aralarından. Bookwright, Ratliff'in Armstid'i kavrayıverdiğini işitti ya da hissetti.

"Dur!" diye fısıldadı Ratliff. "Dur! Yardım et tutalım onu, Odum!" Bookwright öbür kolunu kavradı Armstid'in. Öfkeyle çırpınan o gövdeyi sıkıca tuttular aralarında. Sonunda Armstid sakinleşti ve yeniden ikisinin arasına yattı; kaskatı, ateş püskürerek, o kuru fısıltıyla söverek. Kolları birer sopadan daha kalın gelmiyordu ele ama içlerindeki güç inanılmaz gibiydi. "Daha bulamadı onu!" diye fısıldadı ona Ratliff. "Yalnızca onun oralarda bir yerde olduğunu biliyor; belki onun nerede olduğunu yazan bir kâğıt buldu evde. Ama onu bulmak için onun da aynı bizim gibi aranması gerekli. Orada, o bahçede bir yerlerde olduğunu biliyor ama onu bulabilmek için aynı bizim yapacağımız gibi araması gerek. Bunca zamandır onu aradığını görmüyor muyuz?" Bookwright şimdi iki sesin de fısıllı fısıllı konuştuklarını duyuyordu; biri sayıp söverken öbürü tatlılıkla inandırmaya, kandırmaya çabalıyor ve her ikisi de o yıldızlarla aydınlanan yamaçtan yukarı tek bir kişi gibi bakıyorlardı. Şimdi Ratliff, Odum'a dönmüştü. "Flem olduğuna inanmıyorsun sen," dedi. "Pekâlâ. Bak." Otların içinde dümdüz yattılar; şimdi hepsi soluğunu tutmuştu, Bookwright da. Sonra Bookwright az önce kazanı gördü -bir gölge, kalınca bir karaltı, yamaca karşı ilerliyor ve tırmanıyordu. "Bak," diye fısıldadı Ratliff. Bookwright, onu ve Armstid'i, yamaçtan yukarı gözlerini dikmiş, ısıklı soluk vermelerle, sönüp giden tutkulu içcekişlerle soluyarak yatarlarken duyabiliyordu. Sonra Bookwright o ak gömleği gördü; bir an sonra karaltı, sanki yamacın doruğunda biraz duraklamış gibi, göğe karşı tümüyle belirdi. Sonra yok oldu. "İşte," diye fısıldadı Ratliff. "Flem Snopes değil miydi o? Şimdi inanıyor musun?" Bookwright uzunca bir soluk aldı ve bıraktı. Hâlâ Armstid'in kolunu tutuyordu. Unutmuştu bile tuttuğunu. Şimdi o kolu yine elinin altında gergin ve titreşen bir çelik kablo gibi hissetti.

"Flem o," dedi.

"Tabii Flem," dedi Ratliff. "Şimdi tüm yapacağımız, yarın akşam o şeyin nerede olduğunu bulup--"

"Yarın akşam, cehennemin dibi!" dedi Armstid. Yine ileri atıldı, ayağa kalkmaya çabalayarak. "Şimdi çıkalım oraya ve bulalım onu. Yapmamız gereken şey bu. O bizden önce--" İkisi

tuttular onu yine ve Ratliff onunla tartışmaya başladı, dostça paylayan, ısıklı bir sesle. Sonunda, yine sayıp söverken, onu yere dümdüz yatırmayı başardılar.

“Önce nerede olduğunu öğrenmemiz gerek,” dedi Ratliff soluk soluğa. “Tam nerede olduğunu ilk bakışta bulmamız gerek. Aramaya hiç zamanımız yok. Onu oraya çıktığımız ilk gece bulmamız gerek, çünkü Flem geri geldiğinde orada izler bulursa bu hiç işimize gelmez. Anlamıyor musun bunu? Ararken yakalanmamız bütün işimizi altüst edeceğinden, o şeyi bulmak için yalnızca tek bir gecemiz olduğunu anlamıyor musun?”

“Ne yapacağız?” dedi Bookwright.

“Hah,” dedi Armstid. “Hah” Sesi haşindi, öfkeliydi, zor zaptedilen bir sestti. İçinde hiç neşe yoktu. “Biz mi ne yapacağız? Sen evine döndün sanıyordum.”

“Kes artık, Henry,” dedi Ratliff. Hâlâ Armstid’in kolunu tutarak, dizlerinin üstünde doğruldu. “Odum’u da aramıza almayı kararlaştırmıştık. Hiç değilse bırak da parayı bulana değin girmeyelim birbirimize.”

“Diyelim ki Güneyli Müttefiklerin parası yatıyor orada,” dedi Bookwright.

“Pekâlâ,” dedi Ratliff. “O zaman o yaşlı Fransız daha ortada Güneyli Müttefiklerin parası diye bir şey yokken elinde olan paraları ne yaptı dersin? Hem, belki de büyük bir kısmı gümüş kaşık ve mücevherdir.”

“Gümüş kaşıklar ve mücevherler sizin olsun,” dedi Bookwright. “Ben payımı paradan isterim.”

“Demek inanıyorsun şimdi, ha?” dedi Ratliff. Bookwright yanıtlamadı.

“Şimdi ne yapacağız?” dedi.

“Yarın koyaktan yukarı çıkıp Dick Bolivar Amca’yı alacağım,” dedi Ratliff. “Karanlık bastıktan az sonra varırım buraya. Ama zaten biz burada geceyarısından sonraya dek hiçbir şey yapamayız, Flem aramayı bırakıp gidene dek.”

“Ve yarın akşam parayı bulana dek,” dedi Armstid. “Tanrım, ben—” Şimdi üçü de ayağa kalkmışlardı. Armstid, ansızın şiddetle çırpınmaya başladı, kolunu kurtarmak için. Ama Rat-

liff tuttu onu. İki kolunu da Armstid'e doladı ve o çabalamayı kesene dek sıkıca tuttu onu.

"Dinle," dedi Ratliff. "Flem Snopes onu bulamayacak. Eğer nereye bakacağını bilseydi, sanıyor musun ki iki haftadır her gece buraya gelip kazardı? Bilmiyor musun ki birçok kişi otuz yıldır o parayı aramakta? Bilmiyor musun ki bu koca bahçe karış karış en azından on kez altüst edildi? Şu koskoca ülkede bu gömlek eteği gibi küçücük, bahçe kadar çok belenmiş bir toprak parçası daha olmadığını bilmiyor musun? Will Varner burada öyle boylu pamuk ya da mısır yetiştirebilirdi ki, tohumu toprağa bir kez koyduktan sonra ancak at üstünde toplayabilirdi. O parayı daha hiç kimsenin bulamamış olmasının nedeni paranın toprağın çok derinliklerinde gömülü olmasından. Bu yüzden kimse sadece bir gecede o kadar derine inip gün ışığında, Will Varner oraya o un fıçısı iskemlesinde oturup çevreyi seyretmek için geldiğinde gözüne çarpmayacak bir biçimde çukuru yeniden doldurabilecek kadar zaman bulamamıştır. Hayır, efendim. O parayı bulmamızı engelleyebilecek bir tek şey var bu dünyada." Armstid durmuştu. O da, Bookwright da, Ratliff'in karanlıkta seçilemeyen yüzüne doğru baktılar. Bir süre sonra Armstid sertçe sordu:

"Neymiş o?"

"O parayı bir başkasının daha aradığını Flem Snopes'un anlaması," dedi Ratliff.

Ertesi gece Ratliff arabasını yeniden sedir ağaçlarından içeri doğru döndürdüğünde neredeyse geceyarısıydı. Bookwright şimdi atının üstündeydi, çünkü arabada üç kişiydiler. Ratliff atları bağlarken Armstid yine hiç beklemedi. Araba durur durmaz atlamıştı; arabanın arkasındaki köpek kulübesinden bozma kutunun içinde gürültüyle bir kürek çekip çıkardı. Sessiz olmak için hiçbir çaba harcamadan, daha Ratliff ve Bookwright yere ayak basmadan, çılgın gibi topallaya topallaya karanlığın içinde kayboldu gitti. "Biz dönüp eve gidelim bari," dedi Bookwright.

"Yok, yok," dedi Ratliff. "Bu kadar geç saatte orada olmaz hiç. İyisi mi yetişelim şu Henry'e." Arabadaki üçüncü adam daha kımıldamamıştı. Karanlığın içinde bile uzun, ak sakalının

hafif bir parıltısı vardı; Sanki Ratliff'in onu içinden geçirerek getirdiği yıldız ışığından bir şeyler kapmıştı da şimdi onu karanlığa geri veriyordu. Ratliff ve Bookwright ona yardım edip el yordamıyla arabadan indirdiler; öbür küreği ve kazmayı yüklenerek, yaşlı adamı da yarı taşıyarak, çukurun içine doğru telaşla ilerlediler; sonra, Armstid'in topallayan ayak sesine ulaşabilmek için koşmaya başladılar. Ama ona hiç yetişemediler. Şimdi yaşlı adamı tümüyle taşıyarak hendekten yukarı tırmandılar ve daha bahçenin aşağı ucuna varmamışlardı ki, yamacın yukarılarında Armstid'in hızlı hızlı toprağı küreklediğini duydular. Yaşlı adamı bırakmalarıyla birlikte adam öter gibi zorlukla soluyarak ikisinin arasına yere çököverdi. Ratliff'le Bookwright tek bir kişi gibi karanlık yamaçtan yukarı doğru bakarak o boğuk ve öfkeli küreme sesini dinlediler. "Dick Amca onu bulana dek durdurmalıyız Henry'yi," dedi Ratliff. O tökezletici karanlığın içinde, ağır kokulu otlar arasından, omuz omuza koştular, sese doğru. "Bak, Henry!" diye fısıldadı Ratliff. "Dick Amca'yı bekle." Armstid hiç durmadı; çılgınca kazıyordu. Tek bir hareket içinde toprağı omzunun üstünden fırlatıyor ve küreği yeniden toprağı saplıyordu. Ratliff küreği kavradı. Armstid onu bir silkeleyişte kurtardı ve hızla döndü, kürek balta gibi havaya kalkmıştı; yüzleri karanlıkta birbirinden gizli, gerilmiş ve bitkindi. Ratliff üç gecedir giysilerini çıkarmamıştı üstünden, ama Armstid belki de iki haftadır içindeydi kendininkilerin.

"Dokun da gör!" diye fısıldadı Armstid. "Dokun da gör!"

"Dur şimdi," dedi Ratliff. "Onu bulması için biraz zaman ver Dick Amca'ya."

"Çek git," dedi Armstid. "Uyarıyorum seni. Çek git benim çukurumun içinden." O çılgınca küremesini sürdürdü. Ratliff bir an onu seyretti.

"Hadi," dedi. Koşarak döndü; Bookwright da arkasındaydı. Yaşlı adamın yanına geldiklerinde onu oturur buldular. Ratliff onun yanına çöktü ve otların arasında öbür küreği aradı. İlk eline gelen kazma oldu. Onu fırlatıp attı ve yine yere uzandı; o ve Bookwright küreği aynı anda buldular. Sonra ikisi de ayağına kalkıp küreği kapmak için çekişmeye başladılar; solukları kesik

kesik ve zorluydu. Ama solumalarının bile üstünde, yamacın yukarisından Armstid'in küreğinin telaşlı sesini duyuyorlardı. "Bırak şunu!" diye fısıldadı Ratliff. "Bırak şunu!" Yaşlı adam, şimdi hiç dayanaksız, ayağa kalkmaya çabalıyordu.

"Durun," dedi. "Durun." Sonra Ratliff ne yaptığını anlar gibi oldu. Küreği bıraktı; onu hemen hemen fırlattı Bookwright'a doğru.

"Al," dedi. İçini ürperten uzun bir soluk çekti. "Tanrım," diye fısıldadı. "Hele bir bakın, daha eline geçirmediği para bile ne yapıyor insana." Eğildi ve yaşlı adamı hızla çekip kaldırdı. Bile bile kabalık etmek istememişti, yalnızca artık çok geciktiklerini anlamıştı birden. Adam ayağa kalktığı anda bir süre destek olması gerektiği ona.

"Durun," dedi yaşlı adam, o düdük gibi öten titrek sesiyle. Tüm yörede tanınırdı. Hiçbir yakını, hiçbir bağı yoktu. O yörede yaşayan herkesten önce doğmuştu. Kaç yaşında olduğunu bilen yoktu –üstünde kirli bir frak ceketini vardı; ceketin altında gömleksizdi. Upuzun, bembeyaz sakalı belinin altına kadar inen, ince uzun bir adamdı. Kasabanın bütün yollarından beş altı mil ötedeki ırmak kıyısının içinde, çamur sıvalı bir kulübede yaşırdı. Kocakarı ilaçları ve tütsüler yapıp satardı. Yalnızca kurbağa ve yılan değil her tür böceği de –her ne yakalayabilirse onu– yediği söylenirdi. Kulübesinde, ot yatağından, birkaç kap kaktan, koskocaman bir İncil'den ve görenlerin oğlunun olduğunu sandıkları, Güneyli Müttefikler üniforması giymiş genç bir adamın gümüşlü levha üzerine çekilmiş soluk bir fotoğrafından başka hiçbir şey yoktu. "Durun," dedi. "Toprağın içinde öfke var. Şu ötedekini vurmaktan alıkoymalısınız."

"Öyle ya," dedi Ratliff. "Toprak sessiz değilse bir işe yaramaz bu. Onu durdurmalıyız." Yeniden Henry'nin tepesine dikdiklerinde Henry küremeyi kesmedi; Ratliff ona dokunduğunda Henry yine küreği kaldırıp döndü ve tükenmiş bir fısıltıyla sövüp saymaya başladı. Sonunda yaşlı adamın kendisi ona yaklaşıp omzuna dokundu.

"Sen istediğin kadar kaz, oğlum," dedi, o düdük gibi öten sesiyle. "Ama toprağa ne teslim edilmişse, toprak onu korur, ta ki onu açığa çıkarmanın zamanı gelene dek."

"Doğru söylüyor, Henry," dedi Ratliff. "Dick Amca'ya biraz zaman verelim ki bulsun nerede olduğunu. Hadi gel şimdi." Armstid küreği indirdi ve çukurdan çıktı (otuz santim kadar inmişti bile). Ama elinden küreği bırakmıyordu; yaşlı adam onları bahçenin en ucuna geri gönderdi. Sonra frak ceketinin cebinden çatallı bir şeftali dalı çıkardı. Dala bağlanmış olan ipin ucunda bir şey sallanıyordu; bunu daha önce de görmüş olan Ratliff, hiç değilse onun ne olduğunu biliyordu— bezden, boş bir tütün kesesinin içinde, altın dolgulu bir insan dişi. Yaşlı adam onları on dakika kadar orada tuttu. Ara sıra elini toprağa dümdüz koymak için eğiliyordu. Sonra, üçü de hemen ardında sessizce kümelenmiş onu izlerken, eski bahçenin otlara boğulmuş bir köşesine gitti ve dalın çatallı ucunu avucunun içine alıp, ip ve tütün kesesi önünde çekül gibi ve hiç kıpırtısız sarkarken, bir süre kendi kendine mırıldanarak durdu.

"Ben nasıl—" dedi Bookwright.

"Susss," dedi Ratliff. Yaşlı adam yürümeye başladı, üçü de onu izliyorlardı. Geçit resmi yapar gibi ilerliyorlardı, görüşmelerinde hem aşırı bir putperestlik hem de dini inançlara eksiksiz bir bağlılıkla sürdürülen bir cenaze töreni havası vardı. Bahçede ileri geri dolaşıyorlar, üst üste binen çaprazlar çizerek ağır ağır yamaçtan yukarı doğru ilerliyorlardı. Ansızın yaşlı adam duruverdi: Hemen ardında topallayan Armstid ona tosladı.

"Buna karşı olan biri var," dedi adam. Arkasına dönüp bakmadı. "Sen değilsin bu," dedi ve hepsi bunu Ratliff'e söylediğini anladılar. "Ve şu total da değil bu. Öteki. Şu kara olan. Onu alın götürün buradan ki yatışsın toprak, ya da beni evime götürün."

"Git bahçenin kenarında dur," dedi Ratliff sessizce, omzunun üstünden Bookwright'a dönerek. "Her şey yoluna girer yine."

"Ama ben—" dedi Bookwright.

"Çık git bahçeden," dedi Ratliff. "Geceyarısını çoktan geçti. Dört saat sonra gün ışıyacak." Bookwright yamacın dibine döndü. Daha doğrusu, karanlığın içinde yok oldu gitti, çünkü onun arkasından bakmadılar; üçü yeniden ilerlemeye başlamışlardı bile. Ratliff ve Armstid yaşlı adamın hemen ardındaydılar. Ye-

niden çaprazlar çizerek yamacı tırmanmaya başladılar. Henry'nin az önce kazmaya başladığı yeri geçtiler; Armstid'in Ratliff'i oraya getirdiği ilk gece öbür adamın kazılarından izler buldukları yeri geçtiler; şimdi Armstid'in yine titremeye başladığını hissediyordu Ratliff. Yaşlı adam durdu. Bu kez ona toslamadılar ve yaşlı adam yeniden konuşana değin Ratliff anlamamıştı Bookwright'in yine peşlerinde olduğunu.

"Dirseklerime dokun," dedi adam. "Sen değil," dedi. "O inanmayan." Bookwright dirseklere dokunduğunda, yenlerin içindeki kollar – çürük sopalar gibi cansız, ince ve gevrek kollar – hafif hafif ve sürekli seğiriyordu; yaşlı adam aniden durup da Bookwright yine ona çarptığında, o ipince gövdenin tümüyle geriye doğru gerildiğini hissetti. Armstid o kupkuru fısıltıyla sürekli sövüyordu. "Şeftali dalına dokun," dedi yaşlı adam soluk soluğa. "Sen, inanmamış olan." Bookwright dala dokunduğunda, dal aşağıyı gösterir katı bir yay biçimine girmişti ve tel gibi gerilmişti ip. Armstid boğulur gibi bir ses çıkardı; Bookwright onun da elini hissetti dalın üstünde. Sonra dal kurtulup fırladı: Yaşlı adam sendeledi, çatallı dal ayağının dibinde cansız yatarken Armstid çıplak elleriyle toprağı çılgınca kazmaya başladı; eline takıldığında dalı alıp bir yana fırlattı.

Hepsi tek bir gövde gibi döndüler ve yamaçtan aşağı, geçleri bıraktıkları yere doğru atıldılar. Armstid'e zorlukla yetişebiliyorlardı. "Kazmayı almasına engel ol," diye soludu Bookwright. "Birini öldürebilir onunla." Ama Armstid kazmanın peşinde değildi. Yaşlı adam o çatallı dalı cebinden çıkardığında Armstid'in küreği elinden atması için diretmişti. İşte o zaman küreği bırakmış olduğu yere yöneldi Armstid doğruca ve küreği kaptığı gibi bayırdan yukarı doğru koştu. Ratliff ve Bookwright ona yetiştiklerinde o çoktan kazmaya başlamıştı bile. Şimdi üçü de çılgınca kazıyorlardı; toprağı dört bir yana, birbirlerinin çukuruna bile savurarak ve küreklerini birbirininkine çarpıp tangırdatarak. Onlar çalışırken yaşlı adam, yıldız ışığında hafifçe parlayan sakalının ardında duruyordu. Kazıcılar bir an bakmak için duraklamış olsalardı bile, içlerindeki gözlerin onları seyredip etmediğini bile anlamalarına olanak vermeyen o iki karanlık kovuğun üstündeki ak kaşları görürlerdi ancak. Üç

kazıcının tepesine dikilmiş, düşünceye dalmış, çevresinden kopuk, onların bu soluksuz ve çılgın çabasına ilgisiz, duruyordu. Birden üçü de kazarken dönüp kalıverdiler, belki bir saniye kadar. Sonra hep birlikte çukurun içine atıldılar; altı el aynı anda o nesneye dokundu – içinde paraların yuvarlak tırtıllı kenarlarının hissedildiği kalınca bir bezden yapılmış ağır, katı bir keseydi bu. Onu ele geçirmek için aralarında çekişmeye başladılar; asılarak, itişerek, soluk soluğa.

"Kesin be!" dedi Ratliff. "Kesin. Üçümüz ortak değil miyiz?" Ama Armstid keseye yapışmış, söverek, onu öbürlerinin elinden çekmeye çalışıyordu. "Bırak, Odum," dedi Ratliff. "Bırak alsın." Keseyi bıraktılar. Armstid keseyi göğsüne bastırdı ve öne eğilerek çukurdan öbür ikisine dik dik baktı. "Bırak alsın," dedi Ratliff. "Hepsinin bu kadar olmadığını bilmiyor musun?" Hemen yaşlı adama döndü. "Hadi, Dick Amca," dedi. "Al eline şu senin—" Durdu. Yaşlı adam hiç kıpırtısız arkalarında durmuş, sanki tırmanıp çıktıkları yarın dibini dinler gibi başını eğmişti. "Ne?" diye fısıldadı Ratliff. Üçü de şimdi hiç kıpırtısız, kaskatı, Armstid'le çekişmeyi bıraktıklarından bu yana hâlâ o hafif öne eğik konumda kalmışlardı. "Bir şey mi duydun?" diye fısıldadı Ratliff. "Orada biri mi var?"

"Hırs dolu dört kan duyuyorum," dedi yaşlı adam. "Dört ayrı kan var burada süprüntü için hırs dolu." Kaskatı, çömeldiler. Ama hiçbir ses duymadılar.

"Eh, dördümüz varız ya burada işte?" diye fısıldadı Bookwright.

"Dick Amca paraya hiç aldırılmaz," diye fısıldadı Ratliff. "Eğer orada biri saklanıyorsa—" Koşmaya başladılar. İlk fırlayan Armstid olmuştu, küreği hâlâ elindeydi. Üçü de bayır aşağı paldır küldür koşarken Ratliff ve Bookwright yine ona yetişmekte güçlük çekiyorlardı.

"Öldürelim onu," dedi Armstid. "Her bir çalılığı arayıp öldürelim onu."

"Hayır," dedi Ratliff. "Önce yakalayalım onu." O ve Bookwright hendeğin dibine vardıklarında, Armstid'in orada, sessiz olmak için hiç çaba harcamadan küreğini sağa sola çarptığını, aynı kazarken olduğu gibi çılgınca bir öfkeyle küreğinin bal-

ta gibi keskin ucuyla yeşillikleri biçtiğini duydular. Ama hiçbir şey, hiçbir kişi bulamadılar.

"Belki de Dick Amca bir şey duymamıştır," dedi Bookwright.

"Eh, her neyse o zaten gitti artık," dedi Ratliff. "Belki de—" Durdu. Bookwright'la ikisi birbirlerine baktılar; soluklarının üstünden atı duydular. Sedir ağaçlarının ötesindeki eski yoldaydı; sanki at doludizgin gökten inivermişti oraya. Toynak sesleri akarsu yatağının kumunda dinene dek dinlediler onu. Bir süre sonra daha ötede, sert toprak üstünde yine duydular onu, ama bu kez daha hafifçe. Sonra tümüyle duyulmaz oldu. Soluklarını tutarak karanlıkta birbirlerine baktılar. Sonra Ratliff soluğunu salıverdi. "Sabaha dek zamanımız var demek," dedi. "Hadi."

Yaşlı adamın şeftali dalı iki kez daha eğildi ve fırladı; iki kez daha o karanlıkta bile gözden kaçmaz ve kaskatı, küçük ama şişkin, bez keselerden buldular. "Şimdi," dedi Ratliff, "Her birimize bir çukur düşüyor ve çalışmak için sabaha dek zaman var. Kazın, çocuklar."

Doğu grileşmeye başladığında, başka hiçbir şey bulamamışlardı daha. Ama, üç çukuru birden kazdıklarından, hiçbiri fazla derine inmeyi başaramamıştı. Ve hazinenin büyük bölümü de derindeydi hiç kuşkusuz; Ratliff'in dediği gibi, eğer öyle olmasaydı şu son otuz yıldır en azından on kez bulunmuş olurdu. Çünkü eski malikâne yerini oluşturan o on dönüm toprağın, güneşin batışıyla doğuşu arasında, aynı zamanda hem hızlı, hem sessizce, hem de koyu karanlıkta kazmaya çalışan biri tarafından kazılmamış pek çok yeri kalmamıştı. Böylece sonunda o ve Bookwright biraz gönlünü etmeyi başardılar Armstid'in; üçü de bu işten şimdilik vazgeçip çukurları doldurdular ve kazıntıların izlerini gizlediler. Sonra o gri ışıktaki keseleri açtılar. Ratliff'inkinden ve Bookwright'inkinden yirmi beşer gümüş dolar çıktı. Armstid kendininkinin içinde ne olduğunu ne kimseye söylüyor ne de bakmalarına izin veriyordu. Onlara sırtını dönüp kesenin üstüne eğilmiş, öbürleri bakmaya çalıştıkça onlara sövüp sayıyordu. "Pekâlâ," dedi Ratliff. Sonra bir fikir geldi aklına. Armstid'e baktı. "Tabii ki

bu paraları şimdi harcamaya başlayacak kadar aptal biri yok aramızda."

"Benimki benimdir," dedi Armstid. "Ben buldum onu. Ben çalıştım çabaladım onun için. Canım ne yapmak isterse yaparım."

"Pekâlâ," dedi Ratliff. "Nasıl açıklayacaksın bunu peki?"

"Nasıl mı—" dedi Armstid. Çömelmiş durduğu yerden başını kaldırıp Ratliff'e baktı. Şimdi birbirlerinin yüzlerini görebiliyorlardı. Üçü de uykusuzluk ve yorgunluktan gergin ve bitkindiler.

"Evet," dedi Ratliff. "Onu nereden bulduğunu nasıl açıklayacaksın herkese? Ta 1861'de basılmış tam yirmi beş gümüş dolarının olmasını?" Şimdi Armstid'e bakmıyordu. O ve Bookwright şimdi giderek artan ışıktaki sessizce birbirlerine bakıyorlardı. "Hendekte bizi gözetleyen biri vardı," dedi. "Onu satın almalıyız."

"Onu hemen satın almalıyız," dedi Bookwright. "Yarın."

"Bugün demek istiyorsun," dedi Ratliff. Bookwright çevresine baktı. Sanki narkozdan uyanır gibiydi; sanki tan ağartısını, yeryüzünü ilk kez görüyordu.

"Doğru ya," dedi. "Yarın çoktan oldu bile."

Yaşlı adam hendeğe yakın bir yerde, bir ağaç altında dümdüz sırtüstü yatmış, yoğunlaşan tan ağartısında sakalı kirli ve lekeli, ağzı açık uyuyordu; iyice kazmaya koyulduklarından bu yana onu aramamışlardı bile. Onu uyandırdılar ve arabaya binmesine yardım ettiler. Ratliff'in, içinde dikiş makinelerini taşıdığı köpek kulübesinden bozma kutusunun asma kilitli bir kapağı vardı. Kutudan birkaç mısır tanesi aldı, sonra kendisinin ve Bookwright'ın para keselerini, kutunun dibinde duran takas edilmiş irili ufaklı ıvır zıvırın altına tıktı ve kutuyu yeniden kilitledi.

"Sen de kendininkini buraya koy, Henry," dedi. "Şimdi yapmak istediğimiz şey, kalanını da bulup topraktan çıkarana dek bunların elimizde olduğunu bile unutmak." Ama Armstid yanaşmadı buna. Ona henüz teklif bile edilmemiş olan bir yardımı şiddetle geri çevirmiş gibi bir tavırla, hiç desteksiz, tutuk tutuk, Bookwright'ın arkasına, atın üstüne tırmandı ve kesesini yamalı ve soluk tulumunun göğüslüğü altına bastırdı. Oradan

ayrıldılar. Ratliff akarsuda atlarını yemledi ve suladı; güneş daha yükselmeden önce o da yola koyulmuştu. Saat dokuzdan az önce yaşlı adama bir dolarlık ücretini ödedi ve kulübesine giden beş millik yolağın ırmak yatağına girdiği yerde bıraktı onu. O dayanıklı ve yorulmak bilmez küçük atları Frenchman's Bend'e doğru çevirdi. 'O hendekte gizlenen biri vardı,' diye düşündü. 'Hemen satın almamız gerek onu.'

Daha sonra ona öyle geldi ki, o adamı ne kadar çabuk satın almaları gerektiğini dükkâna varana kadar kendisi de gerçekten algılamamıştı. Gözü dükkânı iyice seçecek kadar yaklaşıp yaklaşmaz, orada sundurma boyunca oturan alışılmış yüzler arasındaki yeni yüzü gördü ve hemen tanıdı - Eustace Grimm, on, on iki mil ötede komşu kasabada bir yıllık karısıyla birlikte yaşayan genç bir kiracı çiftçiydi. İki ay önce doğan bebek için yapmaları gereken masrafları biter bitmez Ratliff onlara bir dikiş makinesi satmayı tasarlıyordu. Atlarını sundurma direklerinden birine bağlarken ve topuk yeniği basamakları çıkarken şöyle düşünüyordu: Belki uyku adamı dindirir, ama onu bileyip keskinleştiren üst üste iki ya da üç gece uyanık kalıp o saatleri kaygı ve korkudan neredeyse ölecek gibi geçirmektir. Çünkü Grimm'i tanır tanımaz, içinde bir şey tık etti, ama bunun ne olduğunu ancak üç gün sonra öğrenecekti. Altmış saatten çok olmuştu giysilerini çıkarmayalı; bugün daha kahvaltı etmemişti ve son iki gündür yedikleri de bir iki lokmayı geçmezdi - bütün bunlar, yüzünden anlaşılıyordu. Ama ne sesinde ne de başka bir yerinde bunun bir belirtisi vardı. Hiçbir yerinden hiçbir şey anlaşılmıyordu. "Günaydın, beyler," dedi.

"Allah canımı alsın eğer sen bir haftadır yatağa girmemiş gibi gözükmüyorsan, V. K.," dedi Freeman. "Şimdi neyin peşindesin? Lon Quick diyor ki iki sabah önce senin atlarını ve arabanı Armstid'in altındaki koyağın içinde gizlenmiş görmüş, ama ben ona o atların gizlenecek bir şey yaptıklarını sanmadığımı söyledim. Öyleyse gizlenen sendin."

"Ben de değilim, kuşkusuz," dedi Ratliff. "Yoksa ben de yakalanırdım, aynı atlarım gibi. Kendimi bu yöreden birine yakalanmayacak kadar kurnaz sanırdım. Ama şimdi pek emin

değilim." Grimm'e baktı, yüzü, yorgunluğun ve uykusuzluğun dışında, her zamanki gibi yumuşak, şakacı ve anlaşılmazdı. "Eustace," dedi, "yolunu şaşırmışsın sen."

"Öyle görünüyor," dedi Grimm. "Görmem gereken—"

"Yol vergisini ödemiş," dedi çırak Lump Snopes. Kapı eşiğindeki tek iskemlede her zamanki gibi geriye kaykılmış oturuyordu. "Onun Yoknapatawpha yollarını kullanmasına da bir diyeceğin mi var?"

"Yok tabii ki," dedi Ratliff. "Ve eğer yol vergisini tam yerine ödemiş olsaydı, arabasını tam dükkânın ortasından, ve hatta Will Varner'ın evinin içinden bile sürer geçirirdi." Hepsi kahkahayı bastılar, Lump'ın dışında hepsi.

"Belki onu da yaparım," dedi Grimm. "Ben buraya—" Durdu, yüzünü kaldırıp Ratliff'e baktı. Çömelmiş, hiç kıpırtısız duruyordu; bir elinde bir ahşap parçası vardı; öbür eliyle açık çakısını kavramıştı. Ratliff ona baktı.

"Dün gece göremedin mi onu?" dedi.

"Kimi göremedim mi dün gece?" dedi Grimm.

"Kendisi dün gece Frenchman's Bend'e olmayan biri, kimi görebilirdi ki Frenchman's Bend'de dün gece?" dedi Lump Snopes. "Sen git eve, Eustace," dedi. "Yemek neredeyse hazır olur. Ben biraz sonra gelirim."

"Bende şey var—" dedi Grimm.

"Bu gece eve dönmek için gitmen gereken on iki mil yol var," dedi Snopes. "Hadi git, şimdi." Grimm ona bir an daha baktı. Sonra kalktı, basamakları indi ve yoldan yukarı doğru yürüdü. Ratliff onun ardından bakmadı bile. Çünkü şimdi Snopes'u gözlüyordu.

"Ziyareti sırasında sizde mi yiyor Eustace?" dedi.

"Şu işe bak ki, benim yatıp kalktığım yer olan Winterbottom'larm evinde yiyor o da," dedi Snopes sertçe. "Hem şu işe bak ki, orada yiyip onlara yatak parası ödeyen başka kişiler de var."

"Öyle ya," dedi Ratliff. "Onu öyle kışkıştırmasan da olurdu. Eustace buraya sık sık gelmediğine göre belki bir iki gününü biraz çevreyi inceleyip dükkânda oturarak geçirmek isterdi."

"Bu gece ayakları kendi masasının altında olacak," dedi Snopes. "Oraya gidip görebilirsin onu. O zaman o daha ağzını açmadan onun arka bahçesinde olabilirsin."

"Öyle ya," dedi Ratliff, güleç, yumuşak, anlaşılmaz, bitkin ve uykusuz yüzüyle. "Flem ne zaman gelir dersin?"

"Nereden gelecek?" dedi Snopes, o sert sesiyle. "O fıçı tiri-zi hamakta yatıp Will Varner'la birlikte zaman öldürmekten, uyumaktan, değil mi? Belki de hiç gelmez."

"O, Will ve kadınlar dün Jefferson'daydılar," dedi Freeman. "Will demişti ki bu sabah dönüyorlarmış eve."

"Öyle ya," dedi Ratliff. "Bir adamın yeni karısını paranın yalnızca alışveriş etmek için yaratılmadığına inandırabilmesi bazen bir yıldan bile uzun sürer." Hepsine tepeden bakıyordu. Sanki acele diye bir şeyi hiç duymamış biri gibi, bir sundurma direğine tembel tembel ve gevşekçe dayanmış duruyordu. 'Demek Flem Snopes dünden beri Jefferson'da,' diye düşündü. Ve Lump Snopes bunun bilinmesini istemedi. Ve Eustace Grimm -yine bir şey tık etti aklında, ama bunun ne olduğunu yine ancak üç gün sonra anlayacaktı, çünkü şimdi her şeyi bildiğini, bilmeceyi tümüyle sökebildiğini sanıyordu - dün gecedен beri buradaydı, hiç değilse o dört nala giden atı duyduğumuzdan beri. Belki ikisi de o atın üstündeydi. Belki o yüzden o kadar gürültü çıkarıyordu hayvan. Onu da canlandırırıyordu gözünde -Lump Snopes ve Grimm o tek atın üstünde, kaçıyorlar; o günün öğle sonrasına değin Flem Snopes'un daha dönmüş olma-yacağını bildikleri Frenchman's Bend'e doğru karanlıkta dört nala kaçıyorlar. 'Ve Lump Snopes bundan da söz edilmesini istemedi,' diye düşündü Ratliff ve kimseyle konuşmasın diye eve yollandı Eustace Grimm. Ve Lump Snopes yalnızca kaygılı ve öfkeli değil; korkuyor da. Benim gizlenmiş arabamı bile bulmuşlardır. Herhalde bulmuşlardır ve böylece bahçede kazanla-rın, hiç değilse birinin kim olduğunu anlamışlardır; şimdi Snopes yalnızca ilk iş olarak temsilcisi Grimm yoluyla kuzenini el-de etmek zorunda kalmayıp, üstelik o yer için (Ratliff hiç bük- yüklenmeden ekledi bunu) onu kolayca bastırabilecek başka bi-risine karşı bir artırma yarışına da bulaşabilir; bir Snopes'un bi-le başka bir Snopes'a karşı nasıl savunmasız kalabileceğini dü-

şündü Ratliff; biraz dalgın, her zamanki gibi şaşarak, ama hiç renk vermeden. 'Çok çabuk,' diye düşündü. Dayandığı direktan doğruldu ve basamaklara doğru döndü. "Sanırım gitmem gerek," dedi. "Yarın görüşürüz, çocuklar."

"Benimle eve gel, yemek yiyelim," dedi Freeman.

"Çok teşekkürler," dedi Ratliff. "Bookwright'da çok geç kahvaltı ettim. Ike McCaslin'den alınacak bir makine senedi ödemesi var. Öğleden sonra onu alıp, karanlık basmadan dönmek istiyorum buraya. "Arabaya bindi ve atları geriye, yola doğru çevirdi. Az sonra atlar o her zamanki yürüyüşlerini tutturmuş gidiyorlardı, kayışların içinde, o kısacık bacakları üstünde hızlı hızlı zıplayarak, ama yol alışlarında hiç de hızlı de necek bir ilerleyiş olmadan, Varner'ın evini geçer geçmez, McCaslin'in çiftliğine doğru yol ayrılıyordu ve dükkândan bakınca artık görünmez oluyorlardı. Atlar dört nala daldılar bu yola. Kırbacın şakladığı kıllı sırtlarından uzun fışkırışlar halinde toz yükseliyordu. Üç mil yolu vardı Ratliff'in. İlk yarım mil den sonra yol döne döne giden ve az kullanılmış bir yolağa dönüşüyordu, ama o bunu yirmi dakikada katedebilirdi. Vakit öğleni henüz geçmişti. 'Will Varner karısını bağlı olduğu o Jefferson Kilisesi kadınlar derneğinden koparana dek en azından saat dokuzu bulmuştur hiç kuşkusuz,' diye düşündü. On dokuz dakikada aldı yolu, çevrile çevrile yükselen tozunun önünde arabanın tekerlekleri çatırdayarak ve zıplayıp sonra yere çarparak. Sonra ağzı köpürmüş atları yavaşlattı. Kasabadan bir mil ötedeki Jefferson anayoluna soktu onları. Artık yavaşlamış, onları serinletmek için yarım mil kadar ağır ağır gitmelerine izin vermişti. Ama fayton görünürlerde yoktu daha, onun için yolun bir hayli ilerisini görebileceği bir doruğa ulaştığında arabayı bir ağacın gölgesine çekti ve durdu. Şimdi öğlen yemeğini de atlamıştı. Ama pek aç da sayılmazdı. Bu sabah yaşlı adamı bırakıp kasabaya doğru dönerken uyumak için karşı koyulamaz bir istek duyduğu halde, şimdi o da yok olmuştu. Onun için arabada gevşekçe oturdu, öğlen güneşine karşı sızlayan gözlerini kırparak; atlar da (onların başlarını yukarıda tutmaya yarayan kayıştan kullanmazdı hiç) bir dürtüşle dizginleri gevşetmişler, boyunduruğun üstünden otluyorlardı. Birileri geçip onu orada

görürlerdi belki; bazıları köye doğru bile gidiyor olabilir ve oraya varınca onu orada gördüklerini söylerlerdi belki. Ama öyle bir şey olduğunda bakacaktı çaresine. Sanki kendi kendine şöyle demişti: "Şimdi hiç değilse biraz gevşeyecek birkaç dakikam var."

Sonra faytonu gördü. Faytondan onu görebilmelerine olanak olmadan çıkıvermişti yola hemen ve tüm o yörenin çok iyi bildiği, onun takımına özgü o gidişle ilerliyordu; iki iri atın yürüyerek alacakları yolu çok daha hızlı katedemedikleri halde küçücük hızlı toynak sesleriyle dolu bir gidişle. Ve faytondan daha iki yüz metre ötedeyken, arabayı yolun kenarına çekip, yüzündeki bitkinliğin dışında sakın, yumuşak ve nazik, oturup beklemeden çok önce onu görüp tanıdıklarını anlamıştı. Varner da faytonu onunkinin yanında durdurdu. "Ne haber, V. K.?" dedi Varner.

"Günaydın," dedi Ratliff. Arka koltuktaki iki kadına şapkasını çıkardı. "Bayan Varner, Bayan Snopes."

"Nereye gidiyorsun?" dedi Varner. "Kasabaya mı?" Ratliff yalan söylemedi; hiçbir yalana başvurmadi. Biraz gülümsüyordu; saygılı, hatta belki biraz hürmetkârdı.

"Sizi karşılamaya çıktım. Flem'le biraz konuşmak istiyordum." O zaman ilk kez baktı Snopes'a. "Eve kadar götürürüm seni," dedi.

"Hah," dedi Varner. "Onu karşılamak için iki mil yol geldin ve şimdi geri dönüp iki mil gideceksin, onunla konuşmak için."

"Doğru," dedi Ratliff. Hâlâ Snopes'a bakıyordu.

"Flem Snopes'a bir şey satamayacağını bilecek kadar uyanıksın sen," dedi Varner. "Ve Tanrı bilir ya ondan bir şey satın alacak kadar da aptal değilsin, değil mi?"

"Bilmem," dedi Ratliff, Snopes'a bakarak. Yüzü bitkin ve uykusuz olduğu halde, sesi hâlâ hoş, değişmez ve anlaşılmazdı. "Ben hep kurnaz olduğumu sanırdım, ama şimdi artık bilmiyorum. Seni doğru eve götürürüm," dedi. "Yemeğe gecikmezsin."

"Hadi in," dedi Varner damadına. "Sen inmeden söylemeye yanaşmayacağı belli." Ama Snopes çoktan davranmıştı. Te-

kerleğin üstünden dışarı tükürdü, döndü, geri geri indi; o kirli, açık gri pantolonunun, ak gömleğinin, ekose kasketinin içinde hoşgörölü ve temkinli görünüyordu. Ratliff tekerleği kilitledi, Snopes onun yanına arabaya bindi. Ratliff atları çevirdi, yenisinden o yorulmak bilmez, aşına gidişe koyuldular. Ama az sonra Ratliff atları yürüyüşe geçirene dek dizginledi ve Snopes yanı başında sürekli çığnerken takımı öylece tuttu. Bir daha birbirlerine bakmadılar.

"Şu Eski Fransızın yeri," dedi Ratliff. Fayton yüz metre kadar önlerinde gidiyor, şimdi onların yaptığı gibi, kendi tozuna ayak uydurarak ilerliyordu. "Eustace Grimm'den ne kadar isteyeceksin orası için?" Snopes ilerleyen tekerleğin üstünden tükürdü. Ne hızlı çığniyordu ne de tükürmek ya da konuşmak için çığnemeyi kesmeyi gerekli buluyordu.

"Dükkânda o, değil mi?" dedi.

"Ona gelmesini söylediğin gün değil mi bugün?" dedi Ratliff. "Ne kadar isteyeceksin ondan orası için?" Snopes söyledi. Ratliff kısacık bir ses çıkardı; Varner'ın alışılmış bir ünlemine benzer bir şey. "Eustace Grimm elini o kadar çok paraya sürebilir mi sanıyorsun?"

"Bilmiyorum," dedi Snopes. Dönen tekerleğin üstünden yine tükürdü. Ratliff o zaman şöyle diyebilirdi: 'Demek orayı satmak istemiyorsun.' Snopes şöyle yanıtlardı: 'Ben ne olursa olsun satarım.' Ama böyle demediler birbirlerine. Gerek duymadılar buna.

"Pekâlâ," dedi Ratliff. "Benden ne istersin orası için?" Snopes söyledi ona. Aynı fiyattı. Bu kez Ratliff aynı Varner'ın ünlemini kullandı. "Ben yalnızca eski evin olduğu on dönümü düşünüyordum. Ben senden tüm Yoknapatawhpa yöresini satın almaya çalışmıyorum." Son tepeyi de aştılar; fayton daha hızlı gitmeye, onlardan uzaklaşmaya başlamıştı. Köy hiç de uzak değildi artık. "Bu birinci turu bırakalım," dedi Ratliff. "Şu Eski Fransızın yeri için ne kadar istiyorsun?" Ratliff'in atları da arabanın hafifliği yüzünden tırıs gitmek istiyordu; ama Ratliff onları yavaşlattı, çünkü yol şimdi okulun önünden geçen dönemece ve böylece köyün içine girmeye başlamıştı. Fayton dönemece ötesinde gözden kaybolmuştu.

"Ne yapacaksın orayı sen?" dedi Snopes.

"Keçi çiftliği yapacağım," dedi Ratliff. "Ne kadar?" Snopes dönen tekerleğin üstünden tükürdü. Üçüncü kez aynı fiyatı söyledi. Ratliff dizginleri gevşetti ve o küçük, güçlü, yorulmak bilmez atlar kalktı. En son dönemeci de alıp boş okulun önünden geçerken köy şimdi iyice göz önüne çıkmıştı. Fayton da dükkânın az ötesinde ilerliyordu. "Şu oğlan, üç dört yıl önce getirttiğiniz şu öğretmen, Labove, onun şimdi nerelerde olduğunu bilen var mı?"

O akşam saat altıdan az sonra, boş ve kilitli dükkânın içinde, Ratliff, Bookwright ve Armstid, Eski Fransızın yerini Snopes'dan satın aldılar. Ratliff, Jefferson'daki ara sokak lokantasının kendine ait olan yarı hissesini devrettiğine dair senet verdi. Armstid, tüm yapıları, araç gereci, hayvanları ve üç sıra telli iki mil uzunluktaki çiti de içine almak üzere çiftliğini ipotek etti; Bookwright ise kendine düşen üçte bir hisseyi nakit olarak ödedi. Sonra Snopes onları ön kapıdan çıkardı, yeniden kapıyı kilitledi. O ağustos günbatımından sonraki parlaklığın giderek solan ışığı içinde üçü, boş sundurmada durup onun yoldan yurkayı, Varner'ın evine doğru gidişini seyrettiler -daha doğrusu, ikisi seyretti, çünkü Armstid çoktan yürüyüp arabaya binmiş ve o sabırlı ama için için kaynayan öfkeyle, orada hiç kıpırtısız oturmuş bekliyordu. "Artık bizim," dedi Ratliff. "Ve şimdi hemen oraya gidip gözkulak olalım ki hiç kimse gecenin karanlığında Dick Amca'yı alıp oradaki gömülü paraları aramaya koyulmasın."

İlk önce Bookwright'in evine gittiler (bekârdı o) ve onun yatağının şiltesini, iki yorgan, kahve kabı, tava ve bir başka kazma ve kürek daha aldılar; sonra Armstid'in evine gittiler. Onda da bir şilte vardı, ama onun bir karısı ve beş küçük çocuğu vardı; hem de şilteyi daha önce görmüş olan Ratliff, onun yataktan kaldırılmasıyla birlikte darmadağın olacağını biliyordu. Onun için Armstid evinden bir yorgan aldı; yastık yerine de boş bir yem torbasına kabuk doldurdular ve arabaya döndüler. Evin yanından geçerken karısı, çocukların dördü çevresine toplaşmış, hâlâ kapı ağzında duruyordu. Hiçbir şey söylememişti ve hâlâ da söylemiyordu, sonra, ilerleyen arabadan

Ratliff başını çevirip arkaya baktığında kapıda kimsenin olmadığını gördü.

Eski yoldan dönüp de yeşilliklerle örtülü parktan yukarı, o harap evin kabuğuna doğru ilerlediklerinde, evin önünde duran arabayı ve katırları görmelerine yetecek kadar aydınlık kalmıştı daha. Tam o sırada evden bir adam çıktı ve onlara bakarak durdu. Eustace Grimm'di bu, ama Armstid'in onu tanıyıp tanımadığını ya da tanımaya bile çalışıp çalışmadığını hiç kestiremedi Ratliff, çünkü daha araba durmadan Armstid bir kez daha kendini yere attığı gibi öbür küreği Bookwright'ın ve Ratliff'in ayağının altından çekip almış ve o topallayan, acı dolu öfkesiyle Grimm'in üstüne yürümüştü. Neyse ki Grimm de çabuk davranıp arabayı Armstid'le kendi arasına almıştı. Arabanın üstünden, Armstid'in öte yandan küreği kendisine doğru sallayışını gözlüyordu. "Tut onu!" dedi Ratliff. "Öldürecek onu!"

"Ya da o Allahın cezası bacağı yeniden kıracak," dedi Bookwright. Ona yetiştiklerinde, küreği elinde balta gibi havaya kaldırmış, arabayı ikiye biçmeye hazırlanıyordu. Ama Grimm kendisini çoktan öte yana atmıştı; şimdi Ratliff'in ve Bookwright'ın da koşarak geldiklerini görüp, onlardan da öteye fırlayarak, temkinli ve uyanık, onları gözlemeye koyulmuştu. Bookwright arkadan iki koluyla Armstid'i yakaladı ve onu sıkıca tuttu.

"Çabuk çek git buradan, eğer başına bir şey gelmesini istemiyorsan," dedi Ratliff, Grimm'e.

"Hayır, istemiyorum," dedi Grimm.

"O zaman git, hadi Bookwright onu tutarken." Grimm arabaya doğru yürüdü. Bir yandan da bakışlarında yabansı ve gölgeli bir şeylerle Armstid'i gözlüyordu.

"Bu tür aptallıklarla başını derde sokacak," dedi.

"Düzelir o," dedi Ratliff. "Sen yalnız çek git buradan." Grimm arabaya bindi ve ilerledi. "Şimdi bırakabilirsin onu," dedi Ratliff. Armstid kendini Bookwright'tan kurtardı ve bahçeye doğru döndü. "Bekle, Henry," dedi Ratliff. "Önce yemeğimizi yiyelim. Yataklarımızı eve indirelim." Ama Armstid, giderek solan günışığında topallaya topallaya bahçeye doğru

koşuyordu. "Önce yememiz gerek," dedi Ratliff. Sonra inlemeye benzer upuzun bir soluk koyverdi; o ve Bookwright omuz omuza dikiş makinesi kutusuna koştular. Ratliff kutunun kilidini açtı, öbür kürekleri ve kazmaları da çekip aldılar ve yamaçtan aşağı, Armstid'in çoktan kazmaya başlamış olduğu eski bahçeye koştular. Tam ona yetişmek üzereydiler ki Armstid döndü ve elindeki kürek havada, yola doğru koşmaya başladı. Bunun üzerine öbürleri de gördüler ki Grimm oradan ayrılmamış, yolda arabasında oturmuş, kırık dökük demir çubuklardan oluşan parmaklığın aralıklarından onları gözlüyordu. Armstid tam ona yetişmek üzereyken Grimm arabasını sürdürdü gitti.

O gece hiç durmadan kazdılar; Armstid bu çukurda, Ratliff ve Bookwright birlikte bir başka çukurda. Ara sıra, başlarının üstünde yaz burçları akıp giderken, dinlenmek için duruyorlardı. Ratliff ve Bookwright, tutulmuş kaslarını gevşetmek için biraz dolanıyorlar, sonra çömelip (sigara içmiyorlardı; ufak da olsa bir ışık göstermeyi göze alamazlardı. Armstid'in ise tütün alabileceği bir beş on kuruşu belki de hiç olmamıştı) bir yandan Armstid'in alttan gelen düzenli kürek sesini dinlerken bir yandan da fısıllama konuşuyorlardı. Onlar durduğunda Armstid hâlâ kazmayı sürdürüyordu; onlar yine başladığında o, yılmadan ve yorulmadan, hâlâ kazıyordu, gerçi ara sıra ikisinden biri onun, çukurunun ağzında, kürek kürek dışarı fırlattığı toprak toprakları kadar durağan oturduğunu fark ediyordu, ama başlıyordu yeniden. Gün ağarana kadar böylece sürdü bu; o ilk solgun ışıktaki Ratliff ve Bookwright, Armstid'in tepesine dikildiler ve onunla tartışmaya başladılar. "Artık bırakmamız gerek," dedi Ratliff. "Herkesin bizi kolayca görebileceği kadar aydınlandı bile." Armstid hiç durmuyordu.

"Bırak görsünler," dedi. "Şimdi benim burası. İstersem bütün gün kazarım."

"Pekâlâ," dedi Ratliff. "O zaman sana yardım edecek çok kişi çıkar." Armstid durakladı ve çukurundan yukarı Ratliff'e doğru baktı. "Bütün gece kazarsak bütün gün başkalarını buradan uzak tutmak için nasıl ayakta kalabiliriz?" dedi Ratliff. "Hadi gel şimdi," dedi. "Biraz yiyip sonra da biraz uyumalı-

yız." Arabadan şilteyi ve yorganları indirdiler, onları eve taşıdılar. Hole ağız açmış bir sürü kapı çerçevesinin içinde asılı tek bir kapı bile kalmamıştı ve tavandan bir zamanlar kristal bir avize olan bir şeyin iskeleti sarkıyordu. Dönerek yükselen merdivenin basamakları çoktan sökülümüş, ahırları, tavuk kümeslerini ve apteshaneleri yamamak için götürülmüştü. İnce uzun iğleri, ceviz parmaklıkları ve tırabzan babaları çok uzun zaman önce parçalanıp odun ateşlerinde yakılmıştı. Seçtikleri odanın tavanı dört metre yüksekliğindeydi. Kırık dökük pencerelerin üstünde bir zamanların altın yaldızlı telkâri bir kornişinin kalcıları, yer yer sıvaları dökülmüş bağdadî kaplamanın kafes gibi dış dış sırtışı ve bir başka kesme avizenin iskeleti vardı. O sıva tozlarının üstüne şilteyi ve yorganları serdiler. Ratliff ve Bookwright arabaya dönüp getirdikleri yiyecekleri ve o iki kese dolusu parayı aldılar. Keseleri, şimdi kuş pislikleriyle dolu olan bacaya, içinde hâlâ özgün mermerinden birkaç kırık parçanın kakılı kalmış olduğu şöminenin arkasına sakladılar. Armstid kendi kesesini çıkarmadı. Onu ne yaptığını, nereye sakladığını bilmiyorlardı. Hiç sormadılar da.

Ateş yakmadılar. Ratliff karşı çıkardı buna herhalde, ama hiçbirisi ateş yakmayı önermemişti de; o tatsız yemeği soğuk soğuk yediler, tadını alamayacak kadar bitkindiler; derinleşen kuyulardaki nemli toprakla lekelenmiş ayakkabılarını çıkardılar ve yorganların içine uzanıp düşlerinde altın görerek düzensiz bir uyku uyudular. Deliksiz bir uyku çekmek için bile fazla yorgundular. Öğlene doğru o kırık damdan ve üstlerindeki iki çürük kattan içeri keskin güneş parçaları ve benekleri süzülmeğe başladı. Benekler, yerde sürüne sürüne, karmakarışık yorganları, serilmiş yatan gövdeleri ve gevşek ağızlı, yukarı dönük yüzleri yalayarak usul usul doğuya doğru ilerlediler. O zaman üç adam yattıkları yerde döndüler, kıpırdandılar, ya da başlarını ve yüzlerini kollarıyla örtmeye çalıştılar; sanki uykularında, uyanırken uğruna kendilerini aldatmış oldukları o şeyin ağırlıksız gölgesinden sakınmaya çabalıyorlardı. Gün batarken hiç dinlenmemiş olarak uyandılar. Kırık ocağın üstünde kahve kaynarken, hiç konuşmadan tutuk tutuk ortalıkta dolaştılar; güneşin battığı yöndeki kızıl parıltı o yüksek tavanlı, yıkık dö-

kük odada giderek solarken, üçü birlikte o buz gibi, tatsız yemeği kocaman lokmalarla yutarak midelerine indirdiler. İlk bitiren Armstid oldu. Fincanını bıraktı ve doğruldu; ayağa kalkmak için aynı bir bebek gibi önce ellerinin ve dizlerinin üstünde döndü. İki kez kırılmış o kaskatı bacağını acıyla sürüyerek topallaya topallaya kapıya doğru gitti. "Karanlık iyice basana dek beklemeliyiz," dedi Ratliff. Ortaya konuşmuştu; bu yüzden kimse yanıtlamadı onu. Sanki kendi kendisine konuşmuş, kendisi yanıtlamıştı. O da kalktı. Bookwright zaten ayaktaydı. Bahçeye vardıklarında, Armstid çoktan çukuruna inmiş kazıyordu.

O kısa yaz gecesinde de, o tanıdık yıldızlar başlarının üstünden kayıp giderken, aynı bir önceki gece olduğu gibi hiç durmadan kazdılar. Yalnızca ara sıra dinlenmek, kaslarını gevşetmek ve Armstid'in sürekli inleyip duran küreğinin o dipten gelen sesini dinlemek için duraklıyorlardı; gün ağarırken küreği elinden bırakması için onu güçlkle kandırabildiler ve eve dönüp yemek yediler –o konserve som balığından, o kendi donmuş yağı içindeki kaskatı soğuk etten, soğuk yemekten– ve o karmakarışık yorganların arasında yeniden uyudular. Öğlen olduğunda ve o sürünen, araştıran altın güneş onlara dokunduğunda yeniden yattıkları yerde döndüler ve kıpırdaştılar; sanki bir karabasan içinde o belirsiz ve ağırlıksız yükten güçsüzce kaçmaya çabalar gibi. Ekmeği bitirmişlerdi o sabah. İkinci günbatımında öbürleri uyandığında, Ratliff kahveyi çoktan ateşe oturtmuş, tavada bir mısır ekmeği somunu daha pişiriyordu. Armstid ekmeğin pişmesini beklemedi. Kendi payına düşen eti ekmeksiz yedi, kahvesini içti, sonra yine küçük çocukların yaptığı gibi bir biçimde ayağa kalktı ve dışarı çıktı. Bookwright da ayaktaydı. Ratliff, ekmeğin piştiği tavanın yanında çömelmiş durduğu yerden başını kaldırıp ona baktı. "Sen de git öyleyse," dedi. "Senin de beklemene gerek yok."

"İki metre indik," dedi Bookwright. "Bir metre eninde ve neredeyse üç metre boyunda. Üçüncü keseyi bulduğumuz yerden başlayacağım."

"Pekâlâ," dedi Ratliff. "Git başla," Çünkü yine bir şey çakmıştı aklında. Bilmiyordu, belki de uykudayken olmuştu. Ama

biliyordu ki bu kez yanılmıyordu. 'Yalnız bununla yüzleşmek, bunu duymak istemiyorum,' diye düşündü, 'Yüreğim yok buna.' Çömelmış, tavayı ateşin üstünde tutarken, kırık bacanın artık çekemediği dumandan sulanan gözlerini kısıyordu. 'Her neyse, şimdilik böylece sürdürürüm. Bu gece yine kazanım. Kazacak yeni bir yerimiz var zaten.' Böylece ekmeğin pişmesini bekledi. Sonra onu tavadan çıkardı, küllerin yanına koydu. Tavanın içine biraz domuz pastırması kıydı ve pişirdi; üç gündür ilk sıcak yemeğini yedi. Telaşsızca, batan güneşin son kıvıllığı da o yıkık dökük tavanda toplaşp sonra orada da ölüp giderken, çömeldiği yerde kahvesini yudumladı. Odanın içinde şimdi yalnızca sönmeye yüztutmuş ateşin kıvıllığı vardı.

Bookwright ve Armstid çoktan kazmaya başlamışlardı. Ratliff onları iyice görebilecek kadar yaklaştığında baktı ki Armstid'in tek başına kazdığı çukur bir metre derinliğinde ve hemen hemen Ratliff'in ve Bookwright'ın birlikte kazdıkları çukur kadar da uzundu. Bookwright'm yeni bir çukura başladığı yere gitti, küreğini eline aldı (Bookwright oraya taşımıştı Ratliff'inkini de) ve kazmaya başladı. O gecenin tümünü de kazarak geçirdiler, durmaksızın ilerleyen o bildik yıldızların altında, ara sıra dinlenmek için mola vererek; ama onlar durduğunda bile Armstid hiç durmuyordu. Yeni çukurun ucunda çömelip konuşuyorlardı; Ratliff mırıl mırıl, altından, paradan söz etmiyordu da, güldürücü öyküler anlatıyordu; karanlıkta görünmeyen yüzü şakacı, dalgın, anlaşılmazdı. Yine kazmaya başladılar. 'Gün ışığında bakacak bol zaman olacak,' diye düşündü. 'Çünkü ona çoktan baktım bile. Üç gün önce baktım ona.' Sonra tan ağarmaya başladı. O ışığın solgun başlangıcında, Ratliff küreğini bıraktı ve belini doğrulttu. Önünde Bookwright'ın kazması sürekli olarak kalkıp iniyordu; beş altı metre ötede, sanki kalçadan ikiye bölünmüş gibi bele kadar toprağın içinde duran Armstid'i görebiliyordu şimdi. Sanki o ikiye ayrılmış ölü gövde, ölü olduğunu bile bilmeden, bir metronom gibi düzenli iniş kalkışlarla çalışıyordu ve sanki doğumundan ölümüne dek kendisine köle olsun diye onu oluşturmuş olan o toprağa gerisin geri gömüyordu kendisini Armstid. Ratliff çukurundan dışarı tırmandı ve bütün gece oradan dışarı fırlatıp durdukları o

koyu ve özlü taze toprağın içinde durdu. Kasları yorgunluktan seğiriyor, atıyordu. Durup sessizce Bookwright'ı gözlemeye koyuldu. Bookwright onun bakışını hissedince durdu; bir vuruşun orta yerinde, kazması havada kalmıştı; yukarıya, ona doğru baktı. Göz göze geldiler. İki sıska, tıraşsız, bitkin yüz. "Odum," dedi Ratliff, "Eustace Grimm'in karısı kimdi?"

"Bilmiyorum," dedi Bookwright.

"Ben biliyorum," dedi Ratliff. "O Calhoun kasabasının Doshey'lerinden biriydi o. Ve bunda bir bit yeniği var. Eustace'ın anası da bir Fite idi. Ve bunda da bir bit yeniği var." Bookwright başını öteye çevirdi. Kazmayı özenle yere koydu; öyle yavaş koydu ki sanki kazma, içi ağzına dek çorba ya da o kadar nitrogliserin dolu bir kaşıktı. Ellerini pantolonuna silerek çukurdan dışarı tırmandı.

"Sen biliyorsun sanıyordum," dedi. "Sanıyordum ki sen bu ülkenin insanlarıyla ilgili her şeyi bilirsin."

"Şimdi bilmiyorum," dedi Ratliff. "Ama sanırım daha bana söylemen gereken şeyler var."

"Fite, Eustace'ın ikinci karısının adıydı. Anası değildi o. Beş yıl önce Ab Snopes orayı Varner'lardan ilk kiraladığı zaman anlatmıştı babam bana."

"Pekâlâ," dedi Ratliff. "Anlat."

"Eustace'ın anası, Ab Snopes'un en küçük kardeşiydi." Gözlerini kırıştıtararak birbirlerine baktılar. Çok geçmeden, ışık hızla artmaya başladı.

"Bak sen şu işe," dedi Ratliff. "Bitirdin mi?"

"Evet," dedi Bookwright. "Bitirdim."

"Onlardan birine bahse girerim ki yendim seni," dedi Ratliff. Yamacı tırmandılar ve eve, uyudukları odaya girdiler. Oda'nın içi hâlâ karanlıktı; onun için Ratliff el yordamıyla bacanın içindeki iki keseyi bulmaya çalışırken, Bookwright lambayı yaktı ve yere koydu. Lambanın iki yanında yüz yüze çömelerek keseleri açtılar.

"Sanırım bilmemiz gerekirdi ki hiçbir bez kese..." dedi Bookwright. "Otuz yıl sonra..." Keseleri yere boşalttılar. Her biri eline birer para aldı ve kısaca inceledikten sonra onları damada taçlanmış bir kral gibi üst üste, lambaya yakın bir yere koydu-

lar. Sonra öbür paraları da o külüstür lambanın ışığında teker teker incelediler. "Ama bizim olacağımızı nereden bildi?" dedi Bookwright.

"Bilmedi," dedi Ratliff. "Aldırmadı. O yalnızca her gece buraya gelip biraz kazdı. Biliyordu ki onu bir gören çıkmadan iki haftadan fazla kazması olanaksızdı." Ratliff elindeki son parayı da yere koydu ve Bookwright'ın da bitirmesini beklemek için geriye doğru topuklarının üstüne oturdu. "1871," dedi.

"1879," dedi Bookwright. "Bende geçen yıl yapılmış bir tane bile var. Sen kazandın."

"Ben kazandım," dedi Ratliff. Uzanıp o üst üste duran iki parayı aldı; geri kalanları yine keselere doldurdular. Onları gizlemediler. Her birini sahibinin yorganı üstüne bıraktılar ve lambayı söndürdüler. Ortalık şimdi iyice aydınlanmıştı ve Armstid'i o uyluk boyu çukurunda eğilip doğrulurken görebiliyorlardı. Çok geçmez, güneş doğardı; o yüksek sarı-maviliğin içinde üç çaylak dönmeye başlamıştı şimdiden. Onlar yaklaştığında Armstid başını kaldırıp bakmamıştı bile. Çukurun ağzında durup aşağı ona baktıklarında bile küremeyi sürdürdü. "Henry," dedi Ratliff. Sonra eğildi ve onun omzuna dokundu. Armstid hızla döndü; kürek havada ve yanlamasına dönük, bir balta keskinin yapacağı gibi, çelik rengi tanı ipince bir çizgide yansıttı.

"Çıkın benim çukurumdan," dedi. "Çıkın buradan."

2

Erkekleri, kadınları ve çocukları taşıyan ve o yönden kasa-baya giren arabalar durduğunda ve Varner'ların bahçe parmaklığına sıralanıp bakmak için dükkândan yürüyerek gelen adamlar seyre koyulduklarında, Lump, Eck Snopes ve Varner'ların zencisi Sam, eşyaları, sandıkları ve kutuları, verandanın kenarına geri geri yanaşmış olan arabanın içine yüklüyorlardı. Nisanda Flem Snopes'u Texas'tan geri getirmiş olan arabaydı ve bu koşum kayışları içinde aynı katırlar vardı. Üç adam, arabayla ev arasında gidip geliyorlardı. Eck ya da zenci,

aralarında ağır bir yük, oraya buraya çarpa çarpa kapıdan geri geri çıkıyor ve Lump Snopes, kendi öğüt ve komutlarının bitmek tükenmek bilmez patırtısı içinde yükün yanı sıra seğirtiyordu; yükün bir ucundan tutuyordu hiç kuşkusuz, ama hiç ağırlık yüklenmeden ve o yük arabaya konunca tekrar geri dönüyor, o sırada bir başka kucak dolusu ufak çanak çömlek ve sımsıkı kapalı kavanozlarla yemiş ve sebzeleri de yüklenmiş, kapıdan aceleyle çıkmakta olan Bayan Varner'a yol açmak için duraklayıp yana çekiliyordu. Parmaklık boyunca sıralanmış seyredenler, eşyaları bir bir gözden geçiriyorlardı –sökülmüş karyola, çekmeceli bir dolap, çiçekli eş leğeni, ibriği, kirli su kabı ve oturağıyla birlikte lavabo, içinde kuşkusuz karısının ve çocuğunun giysilerinin bulunduğu bir sandık, içinde tabakların, çatal bıçağın ve yemek tencerelerinin olduğunu hiç değilse kadınların kesinlikle bildiği bir tahta kutu ve son olarak da sımsıkı bağlanmış kahverengi çadır bezinden bir yığın. "Nedir bu?" dedi Freeman. "Bir çadıra benziyor."

"Çadır o," dedi Tull. "Eck onu kentteki nakliye bürosundan getirdi geçen hafta."

"Jefferson'a taşınıp orada bir çadıra oturmayı düşünmüyorlar ya?" dedi Freeman.

"Bilmiyorum," dedi Tull. Sonunda yükleme işi bitmişti; Eck ve zenci son kez sağa sola toslayarak kapıdan geçtiler ve Bayan Varner kucağında sonuncu kavanozla acele acele arabaya gitti; Lump Snopes eve girdi ve hepsinin çok iyi bildiği o hasır bavulla çıktı, sonra Flem Snopes, daha sonra da karısı gözüktü kapıda. Kucağında, yedi aylık doğmuş bir bebek için fazlaca iri olan ama ne var ki mayısa kadar beklemediği herkesçe çok iyi bilinen o bebekle, kadın bir an durdu orada; Olimpos boyunda, anesinden de kocasından da bir baş uzun, yazın o dopdolu olgunluğunun boğucu sıcağına karşın terzi elinden çıkmış bir tayyör giymiş, o görmeyen ve hiçbir şey anlatmayan maske yüzün yaşı belirsiz olduğu için daha on sekizine gelmediği yalnızca teninden belli olan bir kadın. Arabaların içindeki kadınlar ona baktılar ve bunun nasıl Frenchman's Bend'de görülmüş olan ilk terzi işi tayyör olduğunu ve Eula'nın, her şey bir yana yine de Flem Snopes'dan bu tür giysiler koparmayı nasıl başardığını

düşündüler, çünkü bunları ona alanın şimdi artık Will Varner olmadığı kesindi. Parmaklık boyunca sıralanmış duran adamlar da ona baktılar ve Hoake McCarron'u ve nasıl Eula bir isteyecek olsa aralarından herhangi birinin de ona bu tayyörü ya da başka bir şeyi seve seve alacağını düşündüler.

Bayan Varner çocuğu onun kucağından aldı ve hepsi onun çok eskilerden gelme olduğu kadar da dışıl ve iç gıcıklayıcı bir hareketle eteklerini içeri doğru bir avucunun içine toplayıp tekerleğe tırmanarak Snopes'un elinde dizginler çoktan oturmuş olduğu koltuğa çıkışını ve sonra aşağı eğilip çocuğu Bayan Varner'dan alışını seyrettiler. Araba kıpırdandı, bir silkindi; atlar, açık bahçe kapısına doğru bahçeyi geçip yolağa çıkmak için şöyle bir dönüş yaptı hepsi bu kadardı. Eğer bir vedalaşma ol-duysa da, hepsi buydu işte ve yol boyunca dizili duran arabalar da yine gıcırdayarak kıpırdandılar; ama Freeman, Tull ve öbür dört adam yalnızca döndüler, yeniden gevşeyerek yaslandılar, sırtları şimdi parmaklığa dönük, yüzleri birbirinin tıpatıp aynı, ciddi, biraz gölgeli ve belki de biraz donuk; yüklü araba yolaktan dönüp yaklaşırken ve önlerinden geçip giderken bakmaz görünerek – o ekose kasket, o sürekli çiğneyen çene, o küçücük boyunbağı ve o ak gömlek; öbür yüz sakın ve güzel, ama sanki mermerden oyulmuş ya da ölü yüzüymüş gibi onlara bakmadan, hiç kuşkusuz, belki de onların bildiği hiçbir şeye bakmadan. "Güle güle, Flem," dedi Freeman. "Yemek pişirmeye elin değdiğinde bana bir biftek ayır." Flem yanıtlamadı. Belki de duymamıştı bile. Araba geçip gitti. Onun ardından, henüz hiç kıpırdamadan bakarken, arabanın iki hafta öncesine değin yirmi yılı aşkın bir süredir yalnızca Varner'm şişman ak atının toynaklarınca çiğnenmiş olan o eski yola döndüğünü gördüler.

"Bu yönden giderse kasabaya giden yola yeniden girebilmesi için üç mil fazla yapması gerekecek," dedi Tull, kuşkulu bir sesle.

"Belki de o üç mili alıp yanında kasabaya götürüp onları o lokantanın öbür yarı hissesi için Aaron Rideout'la değiş tokuş etmek istiyordur," dedi Freeman.

"Belki de onları Ratliff, Bookwright ve Henry Armstid'le başka bir şey için değiş tokuş edecek," dedi bir üçüncü adam –

onun adı Rideout'dı, öbürünün kardeşiydi ve ikisi de Ratliff'in kuzenleriydiler. "Ratliff'i kasabada bulur hem de."

"Henry Armstid'i o kadar uzağa gitmeden de bulur," dedi Freeman.

O yol solgun ve kapanmaya yüz tutmuş bir yara izi değildi artık. Tekerlek izleriyle dolmuştu şimdi, çünkü bir hafta önce yağmur yağmıştı ve yaklaşık otuz yıldır çiğnenmemiş olan o çimenler ve otlar üstünde şimdi dört belirgin iz vardı: Demir tekerleklerin geçmiş olduğu dıştaki iki iz ve koşulmuş ilk atların o yola girdiği o ilk ögle sonrasında bu yana bir sürü atın her gün üstünden geçip gitmekte oldukları iz - o kırık dökük ve gıcırdayan arabalar, sabanlarla yaralanmış atlar ve katırlar, bambaşka bir dünyaya girdiklerini, bambaşka bir ülkeye ayak bastıklarını, bambaşka bir zaman içinde, amansız ve adsız bambaşka bir ögle sonrası içinde ilerlediklerini sanan erkekler, kadınlar ve çocuklar.

Kumluğun, akarsu kolunun sığ suyu içine doğru karararak sonra yeniden aydınlanıp yükseldiği yerde tekerleklerin ve nalların o birbiri üstüne binmiş sayısız izleri, terk edilmiş bir kilseden yükselen haykırışlar gibiydiler. Sonra arabalar birer birer görünmeye başladılar, yolun kenarında dizi dizi sıralanmış olarak, küçük çocuklar arabaların içinde çömelmiş, kadınlar araba yatakları içindeki hasır iskemlelerde, kucaklarında gerektiğinde emzirdikleri bebelerini tutarak oturuyor olurlardı. Erkeklerle daha büyük çocuklar da o yıkık dökük ve hanımeline boğulmuş demir parmaklık boyunca dizilir, eski bahçenin bayır aşağı toprağını hiç durmadan kazan Armstid'i seyrederdiler. İki haftadır seyretmekteydiler onu. İlk günden hemen sonra, onu ilk görenler eve dönüp gördüklerini anlattıktan sonra, hepsi de arabalarla ya da at ve katır sırtında, on, on beş mil uzaklardan bile sökün etmeye başlamışlardı, erkekler, kadınlar ve çocuklar, seksenlikler ve emziklikler, kırık dökük ve yıpranmış tek bir arabanın kurumuş gübre ya da saman ve tahıl çöpleriyle kirlenmiş yatağı içinde dört kuşak bir arada, yalnızca o arabalarda oturup ya da resmi bir kabul törenine uygun bir biçimde o parmaklık boyunca dizilip seyretmeye gelmişlerdi, bir panayırda büyücüyü izleyen kalabalığın o kendinden geçmiş ilgisiyle. İlk

gün, ilk gelen, arabasından inip de parmaklığa yaklaştığında, Armstid çukurundan dışarı tırmanmış ve gelene saldırmıştı, o kaskatı kesilmiş bacağını sürüyerek, küreği havada, sert hafif, soluk soluğa bir fısıltıyla söverek adamı kovalamıştı. Ama çok geçmeden bundan vazgeçti; onların orada parmaklık boyunca dizilip onun o bitkin ama yılmaz bir öfkeyle hiç durup dinlenmeden tüm yamacı ileri geri küredliğini seyrettiklerini fark etmemiş gibi görünmeye başladı. Adamlardan hiçbiri bir daha bahçeye girmeye kalkışmadı, şimdi onu kızdıranlar yalnızca yarı büyümüş oğlan çocuklarıydı.

Öğle sonrasının ortalarına doğru, çok uzak yoldan gelmiş olanlar oradan ayrılmaya başlıyorlardı. Ama her zaman geriye kalanlar oluyordu; bu gecikme, atların koşum kayışlarını karanlıkta çözüp onları karanlıkta beslemek ve hatta karanlıkta süt sağmak demek olsa da. Sonra günbatımından hemen önce, en son araba da gelirdi —o iki sıska, tavşana benzer katır, o dağılmaya yüz tutmuş ve bağlanmış yağsız tekerlekler— ve parmaklık boyunca duranların hepsi dönerler ve sessizce kadının, o biçimsiz gri giysisi ve o soluk başlığı içinde, arabadan inip koltuğun altından çıkardığı teneke bir kovayla, öte yanında adamın hâlâ başını hiç kaldırmadan metronom gibi inip kalkışını sürdürdüğü parmaklığa doğru ilerleyişini seyrederlerdi. Kadın kovayı parmaklığın köşesine bırakır ve elleri karnının üstünde önlüğünün içine sarılı, bir süre hiç kıpırtısız dururdu orada; ve o gri giysi kaskatı oyulmuş kıvrımlarla o lekeli tenis ayakkabılarının üstüne inerdi. Eğer adama bakıyorduyorsa, kimse anlayamazdı bunu; eğer herhangi bir şeye bakıyorduyorsa, kimse bilemezdi bunu. Sonra döner ve arabaya gider (daha hayvanlara yem vermesi, süt sağması ve çocuklara akşam yemeği yedirmesi gerekirdi), koltuğa tırmanır, ip dizginleri eline alır, arabayı çevirir ve giderdi. Sonra seyircilerin sonuncusu da ayrılırdı oradan, Armstid'i o solmakta olan yamacının ortasında bırakarak. Giderek artan alacakaranlıkta Armstid, mekanik bir oyuncağın düzenli hareketleriyle kazar dururdu; o yılmaz çabasında ürkütücü bir şeyler vardı, sanki oyuncak kurulmuş olduğu iş için fazla hafifmiş ya da fazla sıkı kurulmuş gibi. O kavurucu yaz sabahlarında Varner'm dükkânının sundurma-

sında ya da öğle sonralarının o uzun eğimi içinde, ülkenin o sessiz yol kavşaklarında ağır ağır tütün içerek ya da ellerinde enfiye çubuklarıyla çömelmiş oturanlar bundan söz ederlerdi; arabadan arabaya, arabadan biniciye, biniciden biniciye, ya da arabadan veya biniciden bir posta kutusunun ya da bahçe kapısının dibinde durana: "Hâlâ kazıyor mu?"

"Kazıyor."

"Öldürecek kendini. Eh, pek büyük bir kayıp olacak mı bilmem."

"Karısı için değil, herhalde."

"Bak bu doğru. Kadın her gün ona yemek taşımaktan kurtulacak. Şu Flem Snopes."

"Bak bu doğru. Ondan başka hiç kimse yapmazdı bunu."

"Ondan başka hiç kimse yapmazdı bunu. Her kim olsa aldatabilirdi Henry Armstid'i. Ama Flem Snopes'dan başka kimse Ratliff'i aldatamazdı."

Şimdi saat yalnızca onu biraz geçmiş olduğu halde, o günün kotası tümüyle orada toplanmakla kalmamıştı, Flem Snopes arabasında geldiğinde, aralarında onun gibi, ta Jefferson'a kadar gidilecek upuzun bir yolu olanlar bile hâlâ oradaydılar. Snopes, yolun yanına kuyruğun içine çekmedi arabasını. Aksine, dizilmiş duran arabaların yanı sıra sürdü. Emzirmekte oldukları çocuklarını tutan kadınlar ona bakmak için başlarını çevirdiler ve parmaklık boyunca sıralanmış duran adamların başları da, ciddi, gölgeli yüzleriyle, onu geçerken seyretmek için döndü; Snopes arabayı durdurup o sürekli ve ölçülü çiğneyişle hepsinin başları üstünden bahçeye doğru bakarak otururken hâlâ bakıyorlardı ona. Sonra o kırık dökük parmaklık boyunca sıralı duran başlar sanki onun bakışını izlercesine döndüler ve hepsi birlikte, iki yarı büyümüş oğlanın bahçenin öbür yanındaki yeşilliklerin arasından çıkıp sessizce bahçeyi geçerek Armstid'e arkadan yanaşmasını seyrettiler. Armstid ne başını kaldırıp çevresine bakmış ne de kazmayı kesmişti, yine de oğlanlar daha onun beş, altı metre ötesine ulaşmamışlardı ki, birden hızla döndü, kendisini çukurdan dışarı sürüdü ve küreği havada, onlara saldırdı. Hiçbir şey söylemedi; sövüp saymadı bile onlara. Yalnızca oğlanlar onun önünden arayı açarak kaçar-

ken, bacağıını sürüyerek, kazdığı toprak topakları arasında tökezleyerek onlara doğru koştu. Oğlanlar, içinden çıktıkları yeşilliklerin arasında gözden kaybolduktan sonra bile Armstid koşmaya devam etti. Ama sonunda sendeledi, boylu boyunca yere serildi ve bir süre düştüğü yerde öylece yattı kaldı. Parmaklığın öte yanındakiler Armstid'i öylesine katıksız bir sessizlik içinde seyrediyorlardı ki, soluğunun o kupkuru hışırtısını bile duyabiliyorlardı. Sonra Armstid, küçük çocukların yaptığı gibi önce elleri ve dizleri üstünde kalkarak doğruldu ve küreği yerden alıp çukura döndü. Çalışırken ara veren bir adamın zamanı kestirebilmek için yaptığı gibi başını kaldırıp güneşe bakmadı. Dosdoğru yürüdü çukura, o acı dolu ve çabalayan yavaşlıkla. O sıska, tıraşsız yüzü şimdi artık tümüyle bir delinin yüzüydü. Yeniden çukura girdi ve kazmaya başladı.

Snopes başını çevirdi ve arabanın tekerleği üstünden tükürdü. Hafifçe dizginleri silkti. "Yürüyün," dedi.

ISSETİBBEHA nin yeri

Wash Jones'un Sutpen'i öldürdüğü ve daha sonra Albay De Spain tarafından satın alınıp restore edilen balıkçı barınağı.

Sutpen'in yüzkilometrekaresi.

CHICKASAW

John Sartoris'in demiryolu

BAGIŞ ARAZİSİ

Memphis Kavşağı'na gider.

Araba kazası içindeki büyük babası kalp krizi geçirdiğinde genç Bayard Sartoris'in gittiği Mc Callum'un yeri

Sartoris çiftliği

Thomas Sutpen'in hızla at sürerek gittiği kilise

Christmas'in öldürdüğü Papaz Hightower'ın evi

Christmas'in Bayan Burden'i öldürdüğü ve Lena Grove'un çocuğunun doğduğu Joanna Burden'in evi

Temple Drake'in tanıklık ettiği mahkeme ve Benjy'nin sol'undan geçtiği güneyli asker anıtı

Byran Bunch'in Lena Grove'u ilk kez gördüğü baskıevi

Bayan Rosa Coldfield'in yeri

Yaşlı Bayard Sartoris'in genç Bayard Sartoris'in arabasında öldüğü yer

Demiryoluna ve Addie Bundren'i en sonunda gömdükleri mezarlığa bakan John Sartoris büstü

Holston evi

Belle Mitchell'in yeri

Bonbow'un yeri

Goodwin'in linç edildiği hapisane

Compson'ların golf kulübüne sattıkları toprak

Byran Snopes'un soyduğu ve daha sonra Flem Snopes'un başkanı olduğu Yaşlı Bayard Sartoris'in bankası

